ARMAMENTARIUM SCIENTIFICUM. IN QUO REPOSITA...

Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
12
18 N
35

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

48. 6. 15.

48
6
15

14. 9. F. 27.

Digitized by Google

Digitized by Google

ARMAMENTARIVM SCIENTIFICVM,

In quo

REPOSITA ORDINATE ET BREVITER illuſtrata continentur Axiomata, Pronunciata, Dicta Philoſophica in primis & Theologica; deinde etiam Iuridica, Medica, & cuiuſuis generis Moralia.

A R. P. HENRICO MARCELLIO è Societate IESV.

OPVS VTILE, NON AD ACQVIRENDAS modò ſcientiàs, ſed etiam conſeruandas; quo ſimul traditur methodus, doctrinam quamlibet in locos communes ſecundum Doctrinæ ordinem congruè digerendi.

CVM DVPLICI INDICE.

Liber Secundus.

Coll. Soc. Rom. Iesu Inscript.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

VITTORIO EMANUELE BIBLIOTECA IN ROMA

PARISIIS,
Apud MICHAELEM SOLY, viâ Iacobæâ, ſub ſigno Phœnicis.

M. DC. XXXV.

Cum Priuilegio Regis, & Approbatione Sup.

B. 5.

Digitized by Google

Digitized by Google

TITVLVS XXX.

DE SCIENTIA IN GENERE.

DISTINCTIO PRIMA.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Varia ſcientiæ acceptio.

SCIENTIA accipitur primo pro quacunque cognitione, ſiue certa illa ſit, ſiue incerta, quo modo ſcire dicimur etiam ea, quæ opinione tenemus.

2. Pro ſolâ cognitione intellectus certâ & euidenti, ſiue ſenſitiua illa ſit, ſiue intellectiua. Hoc modo dicimus nos ſcire id quod certò cognoſcimus.

3. Pro ſolâ cognitione intellectûs certâ & euidenti, ſiue illa ſit definitiua, ſiue diſcurſiua, aut demonſtratiua.

4. Pro ſolâ cognitione diſcurſiua euidenti, ſiue illa habeatur per cauſam, & ſit à priori; ſiue à poſteriori habeatur per effectum.

5. Pro ſolâ cognitione demonſtratiua à priori per cauſam, quæ eſt acceptio proprijſſima.

Rurſus alia ſcientia eſt ſpeculatiua, quæ etiam dicitur ſui gratiâ, id eſt quæ intrinſecè & vltimatè ordinatur ad cognitionem ſui obiecti: alia eſt practica, quæ cognitione ſui obiecti non contenta, vlterius ordinatur ad praxim.

DISTINCTIO II.

Quid ſit ſcientia.

1. SCientia eſt cognitio rei per cauſam. Sumitur ex l.6. Ethicorum c.3. & ex l.1. Poſter. c.2. t.7.] Vbi ita loquitur Philoſophus: *Scire vnamquamque rem ſimpliciter arbitramur, cum cauſam, ob quam res eſt, & illius cauſam eſſe, & fieri non poſſe, vt res aliter ſe habeat, cognoſcere arbitramur.* Ex quibus verbis alij clarius ita definiunt ſcientiam: *Eſt cognitio vera, euidens & certa rei neceſſariæ per cauſam*; quæ definitio conuenit omni ſcientiæ demonſtratiuæ, tàm actuali, quàm habituali. Dicitur 1. cognitio *vera*, quo diſtinguitur ab errore, qui eſt cognitio falſa. 2. dicitur *certa*, quo diſtinguitur ab opinione, quæ eſt incerta, ſeu probabilis tantum. 3. *Euidens*, quo diſtinguitur à fide diuinâ, quæ eſt vera quidem & certa; ſed ineuidens ſeu obſcura. 4. *Rei neceſſariæ*, ſiue, vt inquit Ariſtoteles, *quæ aliter ſe habere non poßit.* Rerum enim mutabilium, & variabilium, vt ſic, non eſt ſcientia; ob quam cauſam ſingularia & entia per accidens ſub ſcientiam per ſe non cadunt, vt docet Ariſtoteles locis citatis, & 7. Metap. c.15. t.5. *Per cauſam*, propriam videlicet rei, ita vt rem cognoſcamus per ſuam cauſam, & ſimul intelligamus, illam

eſſe propriam rei cauſam. Porro hanc definitionem Ariſtoteles l.1. Poſter. c.2. probat communi omniũ perſuaſione, ac modo loquendi: Omnes enim, tam ſapientes, quàm ignari, tunc ſcire ſe arbitrãtur, cum cauſam cognoſcunt, ob quam res eſt; cum hoc tamen diſcrimine, quod hi fallantur, illi verò rei veritatem aſſequantur.

2. *Scire eſt rem per cauſam cognoſcere.* Sumitur tum ex loco citato, tum ex l.1. Phyſ. t.1.] Vbi ait Ariſtoteles: *Vnumquodque tum ſcire arbitramur, cum primas cauſas, primaque principia nouimus, vſque ad ipſa elementa.* Quoniam verò plura ſunt cauſarum genera, quæ ad ſcientiã concurrere poſſunt, vt videre licet ex iis, quæ diximus, Titulo *de cauſis in genere*, breuiter dico, ſcientiam definitiuam perfectam in certo tantum genere, requirere per ſe notitiam cauſarum internarum ad eſſentiam definiti pertinentiũ in illo genere ſcientiæ; demonſtratiuam inſuper requirere, notitiam cauſarum externarum in eodem genere; neutram verò poſtulare notitiam cauſarum per accidens: Denique ſcientiam comprehenſiuam rei præter cauſas tum internas, tum externas per ſe, requirere notitiam omnium effectuum ſpecie diſtinctorum, quos illa res poteſt producere, item proprietatum ac virium, quæ rei eſſentiam conſequuntur; omnium demum perfectionum, quæ in naturali potentia rei continentur.

3. *Nihil ſcitur ſine cauſâ.*] Senſus eſt, nihil cognitione definitiuâ, vel diſcurſiuâ haberi poſſe, niſi ipſum habeat cauſas, per quas ſit, vel cognoſcatur. Eſt commune dictum Philoſophorum, ex citato iam capite deſumptum, eiuſque ratio patet ex dictis; quia videlicet *ſcire eſt rem per cauſam cognoſcere*; ſiue illa ſit cauſa eſſendi; qualis requiritur ad ſcientiam perfectam, & demonſtrationes potiſſi-

colligiturque apertè ex ratione quam ibidem ſubiungit Ariſtoteles; ait enim: *huius ſignum eſt ſenſuum dilectio*, ac ſi dicat: inde colligimus, homines naturaliter deſiderare ſcire, quia videmus quēlibet hominem diligere ſuos ſenſus. Ex amore igitur elicito, quo naturaliter ferimur in ſenſus, infert ille deſiderium elicitum ſcientiarum, idem ſentit Suarez loco citato: Pronuntiatum iſtud aliis verbis exprimit eleganter M. Tullius l. 1. Tuſculanarum Quæſtionum hoc modo.

2. *Naturâ ineſt mentibus noſtris incredibilis quædam cupiditas veri videndi.*] Quomodo autem hæc cupiditas impleatur; cum deſiderium innatum toti alicui ſpeciei non debeat eſſe fruſtra, dicetur Titulo *de Potentiâ intellectiuâ*. Breuiter hic reſpondeo, id impleri non in omnibus, ſed in aliquibus tantum, neque ſimul, ſed ſucceſſiuè, idque vel in hac, vel etiã in alterâ vitâ, pro quantitate luminis gloriæ, omnibus Beatis conferendi, iuxta illud, *ſatiabor cum apparuerit gloria tua.* Pſal. 16. 15. Nam vt rectè Gregorius l. 4. Dial. c. 33. *Quid non videt, qui videntem omnia videt?* Ceterum quid appetitus innatus ſit, ac quid elicitus, vel etiam elicitiuus, explicabitur Titulo *de Potentiâ appetitiuâ*. Secundum propoſiti axiomatis interpretationem intelligendum eſt etiam illud.

3. *Addiſcere omnibus hominibus eſt iucundiſsimum.* Ariſtot. Poetica c. 1.] Ratio eſt; quia omnis homo incredibili tenetur cupiditate ſciendi; *iucundiſsimum* autem *eſt, potiri illo quod cupias*, vt docetur 1. Ethic. c. 6. & explicabitur, Titulo *de Paßionibus, in ſpecie*, diſt. 4. ex ſe videlicet, ſiue ex naturâ ſcientiæ & deſiderij humani, & præſcindendo à difficultatibus illis, quas experimur in medijs ad ſcientiam obtinendam. Nam ex accidente multi homines

nullo tenentur ſcientiæ deſiderio; quia vel animi mollitie & difficultatum timore, vel ignorantiâ, & aliis inordinatis affectibus deprimuntur, iuxta illud vulgare.

4. *Scientia non habet oſorem, niſi ignorantem.*] Multos enim hodieque videre licet, qui palam & affectatè gloriantur de ſuâ in ſcientiis ruditate; quia ſcilicet minimè percipiunt, quanti ſint Scientiarum theſauri, quàm honeſta in illis oblectatio, &c. Etenim deſiderium ſequitur cognitionem ſicuti vmbra corpus; &, vt in prouerbio eſt; *Ignoti nulla cupido*, de quo, vide, ſi placet, quæ dicemus, Titulo *de Potentiâ appetitiuâ.* Licinius Imperator nemini ex Eruditorum numero amicus fuit; ipſe ſiquidem, (autore Egnatio) adeo rudis erat, vt ne quidem ſuum nomen litteris noſſet ſubſcribere. Simili ratione, licet omnes homines naturaliter beatitudinem & ſummum ſuum bonum appetant: Plurimi tamen mollitie quâdam animi refugiunt laborem & moleſtiam, quam ſibi in eâ perſequendâ imaginantur, & propter illam veræ beatitudini, ſummóque bono renunciant, temporali voluptate contenti: Malunt enim tempore huius vitæ indulgere ſuis cupiditatibus, & aleam futurorum ſubire, quam eas hic coërcere, & poſtea vitam præſtolari æternam.

DISTINCTIO IV.

Quomodo gignatur ſcientia.

1. *OMnis doctrina omniſque diſciplina* διανοητικὴ *ex praecedente fit cognitione.*] A celebri hoc pronunciato auſpicatur Philoſophus librum primū

Poſteriorum. Idemque repetit li. 6. Eth. c. 3. & li. 1. Metap. c. 7. poſui autem in pronunciato Græcam dictionem διανοητική, qua in ſuo textu vtitur Ariſtoteles; quia de illâ inter auctores nonnulla eſt controuerſia, pertinens ad axiomatis interpretationem: quidam enim intelligi volunt quamlibet cognitionem intellectiuam; ſed non rectè, neque ad mentem Ariſtotelis; cum propriè intelligi debeat ſola notitia diſcurſiua, ſeu ratiocinatiua, vt egregiè oſtendit Zabarella & alij in hunc locum, & probatur ex rationibus, quibus vtitur loco citato Ariſtoteles. Probat enim hoc primo inductione ſcientiarum ſpeculatiuarum; quia Mathematicæ, inquiens, præmittunt quædam communia principia, ex quibus deinde ſuas inferant concluſiones demonſtratiuas. idem faciunt reliquæ ſcientiæ. 2. idem probat inductione omnium ſpecierum diſcursûs, Syllogiſmi ſcilicet, Enthymematis, Inductionis, Exempli. Ratio generalis eſt; quia ad rationem veri diſcurſus cauſalitatis, de quo hoc loco agit Ariſtoteles, duo requiruntur, vt rectè docet D. Thomas 1. p. q. 14. a. 7. alterum eſt, vt ſint duo ſaltem obiecta, quorum vnum per aliud cognoſcatur, iuxta illud vulgare.

2. *Ignota per nota nobis innoteſcunt.*] Elicitur ex textu citato, & traditur à D. Thoma in lib. 1. de anima, lect. 3. t. 19. quandoquidem ſi vnum duntaxat obiectum ſit, non cognoſceetur vnum ex alio, vel per aliud: alterum eſt, vt ſint duæ cognitiones, quarum vna ſequatur ex alterâ; quia ſi vna tantum cognitio ſit, non dicetur vnum cognoſci ex notitiâ alterius: nam particula *Ex* in dicto axiomate ſignificat cauſalitatem effectiuam, quoniam cognitio præmiſſarum, quæ eſt indicatiua, efficit cognitionem concluſionis diſcurſiuam, & hæc per ſe pendet ab illa.

commune dictum Philoſophorum, in quo nomine naturæ intelligitur ſeries, ſiue concurſus cauſarum naturalium, per quas quia varia rerum genera in hoc vniuerſo producta ſunt, à quibus ſcientiæ ſuam vnitatem & diſtinctionem numericam & ſpecificam accipiunt, ideo natura ſcientiarum varietatem genuiſſe dicitur, nempe fundamentaliter & obiectiuè producendo varia ſcientiarum obiecta: formaliter verò ſcientiæ (loquimur ſecundum curſum naturæ ordinarium) vſu & experientiâ generatæ ſunt, & hactenus generantur, vt iam patebit.

DISTINCTIO V.

Quid dubitatio ad ſcientiam & admiratio conferat.

1. D*Vbitare de ſingulis non eſt inutile*, capite de relatione.] Dictum iſtud locum habet, non in iis, quæ per ſe planè manifeſta ſunt, & aut determinata. Vt ſunt res Fidei, axiomata communiſſima, & ſimilia; ſed in iis, quæ aut ſunt, aut videntur probabilia, aut quorum veritas, nec omninò certa & definita eſt, neque manifeſta dubitanti apparet. In huiuſmodi enim dubitare, & argumenta in vtramque partem inquirere ac ponderare, veritatis inueniendæ gratiâ, non modo non inutile; ſed perquam vtile eſt: Talis ſiquidem.

2. *Dubitatio primus ad ſcientiam gradus eſt.* Sumitur ex l. 1. Metap. c. 2. & attingitur à D. Thomâ 1. 2. q. 32. a. 8.] Etenim ex eiuſmodi rationum diſquiſitione, & argumentorũ, quæ in quamque partem ſe offerunt, inter ſeſe collatione, veritas paulatim cognoſcitur, & ſcientia cōparatur, vt patet ex iis, quæ docet Ariſtoteles l. 1. Topicorũ, atque hoc ſenſu verũ eſt, quod M. Tullius & Fabius prodiderunt ex Ari-

ſtotele, Philoſophiam ex admiratione fluxiſſe, vt mox explicabitur. Contra verò.

3. *Qui non dubitat, ille aut nihil ſcit, aut omnia intelligit.*] Nempe reſpectu eorum, de quibus nullo modo dubitat. Frequens huius dicti vſus eſt apud liberalium artium Profeſſores, præcipuè cum auditores reuera ambigui hærent, & ne ſuam prodant ignorantiam, dubia in medium proferre verecundantur. Vide D. Auguſtinum lib. 5. Confeſſ. cap. 10.

4. *Admiratio ſignum eſt ignorantiæ*, lib. 1. Metap. c. 2.] Duplex eſt admiratio, alia enim adiunctam habet dubitationem, alia non habet: de priore intellligendum eſt pronunciatum, vt perſpicuè colligitur ex verbis Ariſtotelis, loco citato. Ait enim non ſimpliciter; qui admiratur; ſed, *qui dubitat & admiratur, planè ſe ignorare exiſtimat*: Et hoc modo admirari ſolent, qui à primo limine Philoſophiam, aliáſque ſalutant reconditas ſcientias; tales ſiquidem, vtpote omnium ignari, dubij mirantur & ſtupent. De poſteriore vero non debet intelligi: neque enim neceſſarium videtur, vt omnis, qui hoc modo admiratur, ignoret: fieri namque poteſt, vt ex occurſu obiecti inſoliti excitetur quiſpiam ad cauſam illius nouo modo, vel cum noua animi applicatione intelligendam, etiamſi eam minimè ignoret, aut de illâ dubitet. Solum igitur admiratio ſignum eſt ignorantiæ in illis, qui, dum admirantur, dubitant, & qui neſcientes cauſam rei inſolitæ, eam intelligere geſtiunt. Hinc licet in Chriſto ſeruatore noſtro vera fuerit admiratio, non tamen ſignum erat ignorantiæ; quia cum dubitatione non fuit coniuncta. Conſule, ſi placet, Suarez tomo 1. in 3. part. in Commentario articuli 6. quæſt. 15. D. Thomæ. Raguſam diſp. 117. Vaſquez in 3. part. diſp. 62. c. 4. & alios, iuxta prius ad-

mitationis genus explicandum eſt iſtud.

5. *Propter admirari & nunc & primò homines cœpere philoſophari*, ibidem.] Sumpſiſſe illud Ariſtoteles videtur ex doctrinâ ſui præceptoris, qui in Timæo de Philoſophiæ primordijs loquens: *ſiquidem Philoſophi*, inquit, *altitudinem cæli ſuſpicientes, & aſtrorum nitorem, ornatiſsimamque mundi machinam mirantes, tanti operis cauſam inueſtigare cœperunt.* Indicatur itaque præſenti effato, primam originem & cauſam præcipuam, cur homines philoſophari cœperint, ipſumque Philoſophiæ ſtudiũ ad altiſſimarũ vſque cauſarum inquiſitionem perſecuti ſint, fuiſſe admirationem ex ignorantia natam. Cum enim principiò minus difficilia mirarentur homines, eorumque cauſis inuentis, difficilioribus quæſtionibus operam darent, eò tandem progreſſi ſunt, vt ſummas & vniuerſaliſſimas rerum cauſas inquirerẽt, à quibus tota rerum vniuerſitas dependet, id, quod eodem loco Philoſophus expreſſit in hæc verba: *à principio quidem admirando ea, quæ de dubitandis faciliora erant: deinde paulatim vlterius procedentes, etiã de maioribus dubitando, vt de paſsionibus lunæ, & eorum, quæ circa ſolem & ſtellas fiunt, & de generatione vniuerſi.*

DISTINCTIO VI.

De vſu & experientiâ, ac quo modo ad ſcientiam conducant.

1. EXperientiam temporis adfert longitudo. 6. Ethic. c. 8.] Vbi ex eo probat, adoleſcentes in primo ætatis flore, ſcientes quidem eſſe poſſe; prudentes verò non item; quia prudentia eſt rerum particu-

remota modo; ſed etiam propinqua: imò pleriſque euentibus ipſe adeſt, intereſt, præeſt. Quocirca ad omnem quidem artem & ſcientiam perutilis eſt; ſed imprimis ad conuerſationem ciuilem. Nam, vt rectè Ariſt. inquit l. 10. Eth. c. vlt. *Quiſquis in re ciuili intelligēs haberi volet, ei opus eſt experiētia.* Dicitur autē vſ⁹ notitia rerū humanarū ex viſu, vel tractatu, quemadmodū memoria eſt notitia ſimilis ex auditu vel lectu.

6. *Experientia in armis plus valet, quā virtus.*] Iudicatur hoc dictū à D. Thomâ, in l. 5. Politicorum lect. 7. vbi docet, exercitûs ducem, illum creandum eſſe potius, qui habet experientiam, quā illum, qui habet virtutem; quia; vt inquit, *experientia ſemper, in armis, poteſt magis pertingere ad finem Reip. quā virtus.* Sumpſit hoc D. Thomas ex 5. Polit. c. 9. vbi docet Ariſtoteles, in eligēdis magiſtratibus militaribus, potius ad ſcientiā rei militaris, quā ad probitatē eſſe attendendum. Intelligendū eſt hoc dictū, ſecundū naturalem & humanū loquendi modū conſiderando præcisè monaſticam, ſiue priuatā alicuius hominis probitatem, & experientiam alterius militarem, in ordine ad gerenda bella. Nam per gratiam Dei, & extraordinaria de cælo auxilia, ſępe feliciores ſucceſſus habuit virtus & confidentia in Deo, quam longa in armis experientia, vt conſtat ex plurimis, non veteris modo, ſed noui etiam teſtameti hiſtoriis.

7. *Cuiuſque facultatis perfectio, naturâ, diſciplinâ, & exercitatione cōparatur*] Vulgatiſſimū illud Philoſophi axioma, refert Laertius l. 5. in Ariſtotelē, veritas Rhetorū iuxta & Philoſophorū auctoritate probatur, poteſtq; exēplo nobiliorum artiū, & doctrinarū inductione demonſtrari, alij quarto loco *imitationem* adijciunt; ſed in prioribus, vt ſpecies in genere continetur, vnde eam communicatiuam l. 3. c. 5. arti, ſeu diſciplinæ, Cicero l. 1. de orat. Exercitationi ſubijcit. Eodem ſpectat etiam iſtud,

8. *Omnis res propriis ac domeſticis exercitiis augetur.* S. Ambroſius l. 1. offic. c. 10.] Explicat ibidem bellicæ diſciplinæ & aliarum artium exemplo. *Qui enim militarem*, ait, *artem aſſequi cupiunt, prældere ſolent prælium in vmbra, qui nauigandi maris ſcientiam, præludere in fluuio, qui luctandi coronam, in palæſtra labori conſueſcere. Sed & ipſa natura nos in paruulis docet, quod prius ſonos meditantur loqui, vt loqui diſcant.* Atque hac de cauſâ S. Doctor ibidem anteponit Pythagoræ Dauidem, quod Philoſophus ille, quinquennij ſilentio diſcipulis imperato, non loquendo loqui doceret: hic vero Propheta ſapientius præciperet, vt loquendo magis diſſeremus loqui; cum non tolleret naturæ munus; ſed adderet ori ſermonis proferendi cuſtodiam: *quomodo*, inquiens, *ſine exercitio doctrina, aut ſine vſu profectus!* iuxta hunc ſenſum vera ſunt iſta vulgaria.

9. *Scribendo diſcimus ſcribere.*

10. *Fabricando fabri fiunt.*

11. *Conuerſando diſcimus bene conuerſari.*

Etenim exercitatio & vſus aſſiduus, artis ac ſcientiæ cuiuſlibet perfectionem abſolutionemque conſummat, dummodo neceſſaria non deſint naturæ ſubſidia. Quocirca permagni intereſt, ſtudium & ardorem quendam amoris aſſumere, ſine quibus nihil vnquam egregium in vllâ quiſpiam facultate aſſequetur. Vide, ſi placet, Rudolphum Agricolam li. 3. de inuentione Dialectica c. 16. vbi rem hanc pulchra inductione prolixiùs declarat.

12. *Docilis ab alio, ſolers fit ſapiens à ſeipſo.*] Nempe in ſenſu formali, ſiue reduplicatiuè, declaratur ſiquidem præſenti effato, formale diſcrimen docilitatis & ſolertiæ, quod illa ſit promptitudo animi ad acquirendam rerum cognitionem ab alio: hæc verò recta animi diſpoſitio ad promptè & facilè inue-

niendam verã agendarum & cognoſcendarum rerũ æſtimationem per ſeipſum, per vſum videlicet & exercitationem, vt dictum eſt. Vide, ſi placet, D. Thomam 2.2. qu.49 a.3. in corp. Eſt in hanc ſententiam illud D. Hieronymi in cap. 3. Iſaiæ, *Græci Poetæ laudabilis & admiranda ſententia eſt; primum eſſe beatum, qui per ſe ſapiat: ſecundum qui ſapientem audiat: qui autem vtroque careat, hunc inutilem eſſe, tàm ſibi, quàm omnibus.*

DISTINCTIO VII.

De obiecto ſcientiarum in genere.

1. V*Nius vt vnum, vna eſt ſcientia.* Sumitur ex l.1. Poſt. cap.3.] Senſus eſt, circa vnumquodlibet ſcientiæ obiectum, prout ſub certâ aliquâ ratione formali conſideratur, vnam verſari ſcientiam determinatam: ratio enim formalis, per modum formæ alicuius phyſicæ, determinat obiectum materiale, alioquin ex ſe indifferens & indeterminatum inſtar materiæ, & dat illi vnitatem, ſpeciem ac diſtinctionem: quemadmodum forma hominis facit, vt homo ſit vnum ens, ab aliis diſtinctum. Et hac de causâ paſſim vſurpatur iſtud vulgare.

2. *Obiectum materiale eſt commune ſcientiis, formale non item.*] Sic v. c. idem homo eſt obiectum Phyſicæ, Ethicæ, & Medicinæ, ſed rationes formales ſunt diuerſæ: Phyſica enim conſiderat hominem, vt eſt ens naturale, Ethica, vt beatitudinis capax, Medicina, vt capax ſanitatis. Veritas huius effati clara eſt per explicationem præcedentis: quia obiectum materiale dicitur res illa, quæ ſub ſcientiam cadit, ſiue, *quæ obijcitur ſcientiæ, vel arti*, vt in-

tur eſſe, non pertinebit illa probatio ad aliam ſcientiam. Vnde etiam eodem libro t.32. docet, ſcientem quid eſt, hoc ipſo etiam ſcire, quia eſt. Concedit ergo Philoſophus ſcientem vtrumque ſcire, idque non tantum in ſenſu materiali; ſed etiam formali & compoſito.

4. *De eſſentia habetur ſcientia definitiua, de proprietatibus demonſtratiua.*] Alij ita proponunt: *Eſſentiæ eſt definitio, proprietatum demonſtratio*, ſenſus eſt, ipſas rerum eſſentias non poſſe demonſtrari: demonſtratione videlicet perfectâ & propter quid, à priori; ſed tantum cognoſci definitiuè: proprietates verò non definitiuè modo; ſed etiam demonſtratiuè cognoſci. Ratio eſt; quia ad ſcientiam demonſtratiuam neceſſariæ ſunt præmiſſæ conſtantes ex veris, primis immediatis, notioribus, prioribus & cauſis concluſionis, quales non poſſunt haberi de eſſentiâ; ſed tantum de proprietatibus rerum. Elicitur effatum ex lib.1. Poſter. cap. 8. t.36. vbi etiam dicitur, *Principiorum non eſſe demonſtratio*, de quo ſuo loco.

DISTINCTIO VIII.

De conditionibus obiecti ſcientiæ.

1. NOn ens, non eſt ſcibile. Sumitur ex 4. & 11. Metap.] Ratio eſt, quia non ens non habet proprietates, quæ demonſtrentur, neque cauſas, per quas demonſtretur, neque eſſentiam, quæ definiatur. Eâdem de causâ ens rationis, cum non ſit verum ens, ſed vmbra entis, non eſt per ſe intelligibile; ſed tantum per aliquam analogiam, & coniunctionem ad verum ens: Ergo nec per ſe ſcibile;

ſed indirectè tantum & ſecundariò.

2. *Solum ens reale eſt ſcibile.*] Ratio, ſolum ens reale per ſe, eſt cognoſcibile, ſeu obiectum noſtri intellectûs: ergo etiam ſolum ens reale eſt ſcibile, colligitur ex li. 5. Metap. t. 14. & 6. Metap. t. 18. & fuſius explicabitur ad illud axioma: *Res in tantum eſt cognoſcibilis, in quantum ens eſt.* Titulo *de potentiâ cognoſcitiuâ generatim.*

3. *Falſi non eſt ſcientia,* l. 1. Poſter. t. 9. & 10.] Nomine falſi hic intelligitur falſum complexum, ſiue propoſitio falſa, qualis eſt iſta: *Diameter eſt commenſurabilis lateri quadrati*: tale autem falſum non poteſt ſciri, nempe formaliter & poſitiuè, id eſt quod ſit verum, ſiue per modum concluſionis, vt loquuntur Philoſophi. Nam hoc modo.

4. *Nihil ſcitur, niſi verum,* ibidem.] Clarum eſt per ſe ex terminis : poteſt nihilominus falſum ſciri materialiter, ſiue per modum obiecti, & negatiuè, quod videlicet careat veritate, quo modo etiam de non ente incomplexo, poteſt haberi ſcientia, vt v. c. de Chymæra, quod non exiſtat à parte rei, quod ſit impoſſibilis, &c. Ratio horum eadem eſt; quæ præcedentium: quia falſum eſt non ens complexũ, non Entis autem, non datur ſcientia: Quomodo enim ſcias diametrum eſſe commenſurabilem lateri quadrati, cum non ſit commenſurabilis, nec poſſit eſſe commenſurabilis?

5. *De accidentibus non eſt ſcientia demonſtratiua.* 1. Poſter. c. 6.] Vbi hoc pronunciatum ita declarat Ariſtoteles: Concluſio, quæ per demonſtrationem ſcitur, eſt neceſſaria; quia, *ſcientia eſt eorum, quę aliter ſe habere non poſſunt.* 1. Poſter. c. 3. t. 7. Ergo concluſio neceſſaria pendet ex præmiſſis neceſſariis, ergo non habetur de accidentibus, nempe quinti prædicabilis, quia hæc nec neceſſaria ſunt, nec propria, ſed con-

tingentia, quæ aliter & aliter habere ſe poſſunt. Eodem ſenſu verum eſt iſtud.

6. *De Ente per accidens non eſt ſcientia.* 6. Metap. c. 2.] Et alibi, nempe in actu exercito, id eſt, de illâ re, quæ eſt ſubiecta huic denominationi. Ratio eſt, quia *ſcientia eſt de neceſſarijs*, 1. Poſter. c. 3. Ens autem per accidens non eſt neceſſarium, ſed fortuitum & contingens, vt quod per foſſionem inueniatur Theſaurus, quod pictor canat muſicam, quod temerè cumuletur aceruus lapidum, quod Henricus fiat albus, & ita de cæteris, item:

7. *Obiectum ſcientia eſt ens per ſe.* 1. Poſter. c. 15.] Ratio eſt, quia alioqui non haberet proprietates, ſiue paſſiones per ſe & neceſſariò ſibi cõuenientes, ac per conſequens non poſſet de illo fieri demonſtratio, qui eſt ſyllogiſmus efficiens ſcientiam. Dixi autem de ente per accidens non haberi ſcientiam in actu exercito; quia poteſt eſſe ſcientia de illo in actu ſignato, ſiue de ratione formali illius: de hac enim poteſt aliquid demonſtrari; cum non minus neceſſaria ſit hæc propoſitio: Ens per accidens eſt incertum & fortuitum, quam hæc, homo eſt diſcurſiuus. Sunt enim cauſæ neceſſariæ, ob quas illud attributum & ſimilia conueniunt enti per accidens, in actu ſignato. Hoc ſenſu Phyſica v. c. ágit de caſu & fortuna, & poteſt demonſtrare has propoſitiones: Caſus eſt cauſa per accidens, Fortuna eſt cauſa per accidens.

8. *Scientia eſt eorum quæ aliter ſe habere non poſſunt.* 1. Poſter. t. 7.] Veritas huius clara eſt, & ſequitur ex dictis. Nam ex prædicato ſeu effectu per ſe (qui ſcilicet pendet à causâ per ſe) fit propoſitio neceſſaria, quæ aliter ſe habere non poteſt, id eſt, quæ habet inuariabilem connexionem prædicati cum ſubiecto, vt homo eſt diſcurſiuus: ſicut èconSſ ij

tra ex effectu per accidens fit propoſitio contingēs, vt paries eſt albus.

9. *Obiectum ſcientiæ eſt ingenerabile & incorruptibile.* 1. Poſter. t.62.& 64.] Ratio eſt, quia ſcientia eſt eorum, quæ aliter ſeſe habere non poſſunt, quæque certa ſunt & neceſſaria; talia autem generationis & corruptionis expertia ſunt: Nam quæ generantur & corrumpūtur, poſſunt eſſe & non eſſe, ac proinde nec certa ſunt, nec neceſſaria, neque de illis eſt ſcientia, niſi conſiderentur in vniuerſali, & incorruptibiliter, vt loquuntur Philoſophi.

10. *Scientiæ omnes ſunt vniuerſales.* l.3. Metap. t. 20.] Id eſt, habent vniuerſalem rationem verſandi circa ſuum obiectum, quo modo Phyſica v.c. in vniuerſali conſiderat paſſiones corporis naturalis, quæ ſemper ipſi conueniunt, & neceſſariam cum illo connexionem habent. Semper enim verum eſt, corpus naturale, ſecundum ſe, eſſe mobile, ſicuti ſemper verum manet, omne triangulum habere tres angulos æquales duobus rectis. Atque hinc perſpicuum euadit, non facere contra propoſitum axioma, quod quidam obijciunt: corrumpi poſſe, nihil aliud eſt, quam amittere poſſe ſuam exiſtentiam: res autem phyſicæ (& ſimilis eſt ratio de aliarum ſcientiarum obiectis) amittere eam poſſunt, etiam quoad vniuerſales ſunt; cum vniuerſalia aliam exiſtentiam non habeant, quam ſingularia: horum autem exiſtentia facillimè deperdatur. Neque enim requiritur immutabilitas & ingenerabilitas exiſtentiæ, ſed eſſentiæ & veritatis obiectiuæ, vt pluribus explicatum eſt ſupra, Titulo *de veritate.*

11 *Ipſum ſcibile eſt æternum.* 6. Ethic. li.3.] Ratio eſt, quia eſt neceſſarium: *quæ autem neceſſaria ſunt, æterna ſunt omnia: æterna ingenita ſunt & incorruptibilia,* ibidem. Verumque itaque eſt eodem

ſenſu, quo dicitur obiectum ſcientiæ ingenerabile eſſe, & incorruptibile. Pro maiore tamen explicatione notandum eſt. Obiectum ſcientiæ eſſe duplex, complexum & incomplexum: Complexum vocatur tota concluſio, de qua habetur ſcientia, quo modo iſta propòſitio v. c. Omnis demonſtratio gignit ſcientiam, dicitur obiectum complexum ſcientiæ: Obiectum incomplexum vocatur ſubiectum concluſionis ſcientificæ, de quo demonſtratur prædicatum, ſeu paſſio. Quando ergo dicitur ſcientia eſſe de iis, quæ aliter ſe habere non poſſunt, ſiue de incorruptibilibus & æternis, non eſt ſenſus, quod ſit de iis tantum obiectis incomplexis, quę ſemper neceſſariò exiſtunt: nulla enim res exiſtit hoc modo, præter Deum optimum maximum, ſed ſenſus eſt, quod ſit de obiectis complexis, ſeu concluſionibus neceſſariis, id eſt, quæ habent neceſſariam, & inuariabilem, & ſemper veram connexionem prædicati cum ſubiecto. Vide, ſi lubet, quæ diximus ſupra, de Propoſitionibus æternæ veritatis, Titulo *de veritate*.

12 *Scibile quod eſt, demonſtrabile eſt*. 6. Eth. c. 6.] Ratio, quia vt ſcibile quodpiam obiectum, propriè dictâ, ac perfectâ ſcientia cognoſci poſſit, requiritur aliquod ſaltem veræ demonſtrationis genus, quo in illius notitiam veniatur. Nam, vt docetur l. 1. Poſter. c. 2. *Demonſtratio eſt Syllogiſmus, qui ſcientiam generat. Et ſcientia perfecta diſcurſiua*, (de qua pronunciatum intelligi debet) *eſt vnius demonſtrationis effectus*.

13. *Sciens non eſt, qui non habet rationem, propter quã res eſt*. 1. Poſter. c. 5. t. 17.] Ratio, quia vt docetur eodẽ libro c. 2. *tunc ſolum vnamquamque rem ſimpliciter*, (id eſt, perfectè & non vt Sophiſtæ) *ſcire arbitramur, cum cauſam, ob quam res eſt, & illius cauſam eſſe, & fieri non poſſe, vt res aliter ſe habeat, cognoſcere*

arbitramur. Cæterum pleraque axiomata propoſita intelliguntur de obiecto ſcientiæ demonſtratiuæ & diſcurſiuæ, non autem illius quæ ſolâ definitione, aut ſenſu obtinetur, vt perſpicuum eſt ex dictis.

DISTINCTIO IX.

De muniis ſcientiæ.

1. E*Iuſdem ſcientiæ eſt, conſiderare totum & partes.* 1. Poſter. c. 22. & 23.] Senſus verus eſt, ad eandem ſcientiam pertinere, vt conſideret genus & ſpecies, aut alias etiam partes eſſentiales, vel integrales ſui obiecti, quoad ea, quæ participant eandem rationem ſcibilis, id eſt, quatenus conueniunt in eâdem abſtractione à materiâ, vel in eâdem formalitate obiecti. Sic Metaphyſica conſiderat ens, vt ens eſt, & omnes ſpecies entis, ſecundum eos gradus & prædicata, quæ non excedunt abſtractionem metaphyſicam, vel rationem formalem obiecti metaphyſici. Phyſica contemplatur materiam & formam, & omnia ex illis compoſita, quatenus participant rationem entis naturalis: Mathematica ſpeculatur quantitatem, & quamlibet illius partem, quatenus terminata eſt, & quatenus rationem habet æqualitatis, inæqualitatis, & aliarum ſimilium proportionum: non autem quatenus ens eſt præciſè, aut quatenus ens naturale, aut ſub aliâ qualibet ratione formali, alioqui tranſcenderetur de genere in genus, quod non eſt licitum in ſcientiis, vt explicatur infra.

2. *Eiuſdem ſcientiæ eſt, conſiderare finem, & ea, quæ ordinantur ad finem.* 2. Phyſ. t. 23.] Vbi probat, non ſolum formam; ſed etiam materiam à Phyſico con-

ſiderari, ex illo, quod hæc ordinetur ad formam, vti ad ſuum finem & perfectionem, & ratio eſt: quia quemadmodum *efficax intentio finis eſt implicita volitio mediorum*, vt dictum eſt, Titulo *de cauſâ Finali*, diſt. 8. ita nihilominus ſcientia quæ per ſe Finem, vt Finis eſt conſiderat, rationem quoque habet mediorum, quæ ordinantur ad finem: Nam & hic locum habet iſtud vulgare: *Relatiua ſunt ſimul cognitione*, Titulo *de Relatione*.

3. *Eiuſdem ſcientia eſt, conſiderare ſubiectum & accidentia ſubiecti.*] Verum eſt eodem ſenſu, quo effatum præcedens, & ſumitur ex 3. Metap. t. 5. Vbi inquit Philoſophus: *Itaque eiuſdem ſcientiæ eſt circa idem genus eadem per ſe accidentia ex iiſdem ſententiis contemplari*: & ſupra ibidem. *Omnis demonſtratiua ſcientia, ex communibus ſententiis ea conſiderat, quæ per ſe alicui ſubiecto accidunt.* Sicuti enim eiuſdem ſcientiæ eſt, conſiderare totum & partes, & item principia ex quibus illę demonſtrantur; ita ſimiliter ad eandem pertinet contemplari, & demonſtrare ex huiuſmodi principiis accidentia omnia, quæ eiuſmodi ſubiecto in ſeipſo, & in ſuis inferioribus conueniunt, aliqui propoſitum axioma citant ex lib. 4. Metap. cap. 1. ſed licet ibi ſimilia verba habeantur, aliam tamen doctrinam tradere intendit Philoſophus.

4. *Eiuſdem Facultatis eſt, verum & veriſimile videre.* 1. Rhet. c. 1.] Ratio eſt, quia illa, quæ veris ſimilia ſunt, iuuant ad cognitionem eorum quæ verè ſunt talia. Cum hoc pronunciato coincidit illud.

5. *Eiuſdem ſcientiæ eſt, agere de eo, quod eſt tale, & quod videtur tale.*] Sic Metaphyſica, quæ per ſe agit de ente reali, vt ens eſt, per accidens quoque agit de ente rationis; in quantum videlicet illud habet

aliquam ſimilitudinem cum vero & reali Ente, & quatenus illius explicatio, quod habet ſolam vmbrã veri Entis, facit ad melius & clarius intelligendam naturam & proprietates veri Entis realis. Simili modo cæcitas, tenebræ & cæteræ priuationes ac negationes pertinent ſecundariò ad Phyſicam; quia dicunt quandam quaſi habitudinem ad viſionem & lumen ac ceteras formas atque eſſentias, de quibus per ſe agit Phyſica.

DISTINCTIO X.

De ſpecificatione & diſtinctione ſcientiarum.

1. *Scientiæ ſpecificantur ab obiectis.* Sumitur ex 2. Ethic. c. 1. & ex 2. de animâ. t. 33. & ex l. 3. de animâ t. 33.] Vbi cum dixiſſet, ſcientiam eſſe quodammodo res ipſas, quæ ſub ſcientiam cadunt; & ſenſum ipſas res ſenſibiles, virtute videlicet & repræſentatiuè, vt explicatur ſuo loco; ſubnectit hæc verba: *ſcinditur igitur in ipſas res ſcientia, & ſenſus*, ideſt, ſcientia diſtinguitur & ſpecificatur, pro formali & ſpecificâ diuerſitate rerum, circa quas occupatur; mediatè videlicet & remotè: nã immediatè & proximè ſcientiæ habituales, de quibus communiter intelligitur pronũciatum, ſpecificantur à ſuis actibus: actus verò ſuam ſpecificationem accipiunt ab obiectis. Vide, quæ diximus ad illud Axioma, *Habitus ſpecificatur ab actu*, & ad illud: *Actus ſpecificatur ab obiecto, & modo tendendi in obiectum.* Titulo *de habitu in genere.* Diſt. 5.

2. *Omnis ſcientia ſumit nobilitatem ſuam ab obiecto.* Sumitur ex l. 1. de animâ c. 1. & ex 11. Metaph. ſummâ 3. c. 1.] Quemadmodum ſpecificatio ſcientia-

rum ab obiecto deſumitur, ita etiam dignitas earum & præſtantia, vt quem dignitatis locum obiectum cuiuſlibet ſcientiæ inter alias res & obiecta ſibi vindicat, eandem ſcientia, quæ circa tale obiectum verſatur, inter alias ſcientias, cæteris paribus, obtinere cenſetur. Hinc eſt, quod Metaphyſica, ex omnibus ſcientiis naturalibus habeatur nobiliſſima, vt docebitur Titulo ſequenti.

3. *Scientiæ ſubalternæ non faciunt numerum in ſcientijs.*] Eſt commune dictum Philoſophorum. In propriâ & eſſentiali diſtinctione ſcientiarum, dicuntur non facere numerum ſubalternatæ, eò quod reuocentur ad ſubalternantes. Nam propriè dicta ſubalternata; (de qua præſens dictum intelligitur) 1. habet idem ſubiectum cum ſubalternante, cui ſolum addit differentiam aliquam accidentalem: Quo modo Arithmetica, quæ eſt ſubalternans, & Muſica quæ ſubalternata eſt, ambæ pro obiecto habent Numerum; huic tamen Muſica addit conditionem accidentalem, videlicet, eſſe ſonorum, ſine quâ Muſica numerum non conſiderat. 2. ſubalternata accipit ſua principia à ſubalternante; quia non poteſt eſſe certa & euidens, niſi propter principia euidenter probata à ſubalternãte. Vnde ſi quis det operam ſcientiæ ſubalternæ, v. c. Muſicę, & de eius obiecto, ſeu numero ſonoro demonſtret aliquid ex Principiis à ſubalternante, ideſt, Arithmeticâ mutuatis, quæ nec ex terminis, nec ex cauſâ cognoſcat; ſed quæ ob ſolam Magiſtri auctoritatem credat, is fide, non ſcientiâ tenebit concluſionem. Debet enim is, qui ſciens vult nuncupari, in ſeipſo, & non in alio, habere claram principiorum notitiam, vt concluſionem euidentem ſcientificè ex illis inferre poſſit.

4. *Omnis cognitio practica fundatur in aliquâ ſpeculatiuâ.* Sumitur ex 2. Metaph. t. Com. 3.] Quemadmodum omnis actus voluntatis præuium habet actum intellectus proportionatum, vt dicetur infra Tit. 42. diſtin. 3. ita proportione quâdam omnis cognitio intellectûs practica præſupponit aliam ſpeculatiuam: Prius enim de re qualibet cognoſcendum eſt, an ſit, & quid ſit, quàm intelligatur, quomodo & qualiter circa eam ſit operandum. Ratio petitur ex diuerſo fine ſcientiæ ſpeculatiuæ & practicæ.

5. *Practicæ finis eſt òpus, ſpeculatiuæ veritas.* 2. Metap. c. 1. t. 3.] Hæc enim ex naturâ ſuâ ſiſtit in ſolâ contemplatione veritatis, vt in fine adæquato & vltimo, ac proinde dicitur, *eſſe ſui gratiâ*, ideſt, ipſius ſcire & ſpeculationis gratiâ, circa ſuum obiectum: illa verò contenta non eſt ſolâ cognitione ſui obiecti; Sed ex naturâ ſuâ vlteri⁹ refertur ad praxim, vt ad finem ſuum vltimatum; id quod non malè expreſſit Auerroës his verbis.

6. *Per ſpeculatiuam ſcimus, vt ſciamus, per practicam ſcimus vt operemur.* 2. Metap. Com. 3.] indicatur hoc dicto, vnicum eſſe ſpeculatiuæ ſcientiæ finem, nimirũ cognitionem nudam, ſiue contẽplationem, ſcientiæ autem practicæ eſſe duplicem, proximum ſcilicet, ſiue immediatum, qui eſt ſpeculatio ſui obiecti, & remotum ſiue vltimatum, qui eſt praxis, ſeu actio illa, ad quam intrinſecè & ex ſuâ naturâ refertur ſcientia practica, mediante præuiâ ſpeculatione.

7. *Intellectus extenſione fit practicus.*] Dictũ hoc (ait Suarez Diſp. 44. Metaphyſica, Sec. 13. n. 21.) ſũptum eſſe creditur ex l. 3. de anima c. 10. t. 50. Vbi Ariſtoteles diſtinguit intellectũ practicũ à ſpeculatiuo, ex vtriuſq; fine; quia ait, *practicus alicuius gra-*

ſia ratiocinatur, & eſt principiũ agendi, ac proinde fine differt à contẽplatiuo: Hæc tamen verba in quibuſque editionibus habentur Textu 49. Senſus pronunciati verus eſt intellectum per iudicium practicum nõ ſiſtere vel requieſcere in ſolâ cognitione & ſpeculatione ſui obiecti; ſed porrò ſe extendere ad actionem ſeu praxim aliquam dirigendam; ſiue illa actio, quã dirigit, ſit ipſiuſmet intellectus, ſiue alterius diſtinctę potentiæ. Vide, ſi placet, D. Thomam. 2. 2. q. 4. a. 2. ad 3. vbi citat hoc dictum ex 3. de animâ, & ſecundũ illud docet, habitum fidei, eſſe partim ſpeculatiuum partim etiam practicum, quia inquit. *Fides eſt in intellectu ſpeculatiuo, ſicut in ſubiecto; ſed quia veritas prima quæ eſt fidei obiectum, eſt finis omnium deſideriorum, & actionũ noſtrarum; inde eſt, quod per dilectionẽ operatur, ſicuti etiã intellectus ſpeculatiuus extenſione fit practicus.* Vide etiam, ſi lubet Dom. Bannes ibidẽ.

DISTINCTIO II.

De Ignorantiâ in genere.

IGnorantia, quoad præſens inſtitutum: generatim eſt triplex, prima dicitur *prauæ diſpoſitionis*, per quam intellectus contra ſuam naturam malè diſponitur, vt poſitiuè aliquid opinetur falſum. 2. *neſcientia*, earũ rerum, quas quēq; iuxta ſuum officium ſcire conuenit, quamuis non habeat errorem poſitiuum contrarium. 3. *Ignorantia puræ negationis* id. Negatio ſciẽtiæ, ſeu neſcientia eius, quod quis non tenetur ſcire, vt ſi Religioſus, neſciat ludere aleis.

1. *Longius homo in Ignorantia viuit quam ſcientia.*] Vulgare iſtud ſumitur ex l. 3. de anima t. 151. Vbi docet Philoſophus, errorem ac deceptionẽ magis eſſe

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

propria animaliũ, quam ſcientias, pluſque id tẽporis eſſe, quo anima in iis verſatur, vt docet experientia. Intellige de exacta rerum ſcientia, vt mox pluribus explicabitur, & de illo tẽpore, quo animâ in hac vitâ cũ corpore degit, vt rectè notauit Simplici⁹ in hũc locũ. Ratio pronunciati eſt; quia ad veritatis cognitionẽ vix ægrè peruenit homo, poſt longi temporis ſtudium (vt notat D. Thomas lectione 4. lib. & tex. citatis) multiſque impeditur, affectionibus, vſibus ac neceſſitatibus huius vitæ.

2. *Maxima pars eorum, quæ ſcimus, eſt minima eorum quæ ignoramus.*] Dictum iſtud Themiſtij in l. 2. de animâ, verum eſt, quoad diſtinctam determinatãque ſpecierum omnium ſcientiam: Cum enim *Ars longa* ſit, *& vita breuis*, vt veriſſimè dixit Hippocrates, cumque ad exactam rerum ſcientiam varia cauſarum, effectuum & aliarum affectionũ cognitio requiratur; Et deniq; cum plurimæ rerum differentię, in abſtruſo ignorantiæ puteo demerſæ lateant; rectè dictum eſt, maximam partem eorum, quæ ſcimus, eſſe minimam reſpectu eorũ, quæ ignoramus: vt etiam ſignificat D. Auguſtinus l. 12. Confeſ. c. 1. & ſeqq. Nõ autem intelligi debet, quoad confusã & generalem cognitionem Entium in communi; Nã de omni Ente, in vniuerſali, ſciri poteſt, & ſcitur à pleriſque doctis, quod ſit vnum, verum, bonum &c. Item generatim ſcitur, *quidlibet eſſe vel non eſſe*, &c. At verò naturam vniuſcuiuſque Entis in particulari penitus habere perſpectam & in omni omnium omninò rerum ſcientiâ perfectum eſſe, humanæ vitæ conditio neutiquam permittit.

3. *Scientes vniuerſale ſæpe ignorant ipſum ſingulare.* 1. Polit. t. 30.] Veritas huius perſpicua eſt, per explicationem proximè antecedentis. Senſus moralis eius valet in illos, qui generatim bona mul-

ta proponunt, non autem in particulari hic & nunc, quid ſibi agendum ſit, attendunt ac proinde licet ſcientiam aliquam in communi adipiſci poſſint, imprudenter tamen in ſuis actionibus procedunt.

4. *Scire poſſumus in vniuerſali, & ſimpliciter neſcire.* l. 1. Poſter. c. 1. t. 3.] Ratio eſt; quia poſſumus in præmiſſis ſeu principijs cognoſcere electionem aliquam vel concluſionem confusè & in potentiâ, quam tamen actu & in particulari, quoad proprium conceptum ignoramus, atque hoc loco citato docere voluit Ariſtoteles, ait enim. *Antequam ex principiis ratiocinatio facta eſt, partim nos ſcire, partim verò neſcire. Omniſque, qui hoc tantum ſcit modo, is quidem ſcit vniuerſaliter; ſimpliciter verò neſcit.* Ita loco citato Ariſtoteles, ideſt, omnes, qui huiuſmodi rerum cognitionem habent, ſcientiam habent ſecundum quid; ignorantiam verò ſimpliciter.

5. *Ignorare, quam parum ſciamus, eſt ipſam ignorantiam ignorare.*] Eſt hoc perilluſtre D. Gregorij Nazianzeni eloquium, oratione 2. de Theolog. quo congruè oſtendit, pauca omninò eſſe, quæ ſciat homo, reſpectu eorum quæ ignorat: Cùm etiam frequenter, quam parum ſciat, ignoret, quod equidem eò turpius eſt, quo maioris ſtultitiæ & ſuperbiæ eſt argumentum. Multa in hanc ſententiã tradit, Philo libro de ſomniis, & S. Auguſtinus l. 21. de ciuit. c. 5. quos vide, ſi lubet.

6. *Turpe eſt ignorare, quod omnibus ſcire conuenit.*] Scire præcipua doctrinæ Chriſtianæ capita, conuenit Chriſtiano, intelligere Matheſios elementa decet Mathematicum; Ariſtotelem habere familiarẽ & diſputandi argumẽtandiq; modos callere pertinet ad Philoſophum, & ita de cæteris. Turpe itaq; eſt

ignorare, quæ cuilibet in ſuâ facultate ſcire cõuenit. Et generatim. *Scire aliquid laus eſt, pudor nil diſcere velle.* Vide, ſi placet, quæ diximus ad illud: *Miſerum eſt artem profiteri, & ad eius perfectionem non aſpirare.*

7. *Ibi præſumitur ignorantia, vbi ſcientia non probatur.*] Eſt hæc regula 47. Iuris in ſexto, quæ intelligitur, non de qualicunq;, ſed de illâ duntaxat ignorantia, quæ eſt cauſa vel occaſio alicuius actus aut omiſſionis; quia remouet prohibens, id eſt, quâ poſitâ, talis actio vel omiſſio non fuiſſet ſecuta; & vera eſt in iis quæ quis ſcire, vel indagare non tenetur: in ijs autem, quæ quis tenetur ſcire, vel indagare, locum non habet, & ideo ibi præſumitur ſcientia, niſi probetur ignorantia.

8. *Quædam ignorare melius eſt, quam ſcire.*] S. Auguſtinus in Enchiridio c. 17. Tomo 3. & ſumitur ex 12. Metap. t. 51. vbi Philoſophus inquit: *Quædam melius eſt non videre, quam videre.* Intelligitur & verum eſt pronunciatum, de obiectis malis, & de aliis etiam quibuſcunque rebus ob vilitatem inutilibus: huiuſmodi enim non cognoſcere expedit, in quantum per illa impedimur à contemplatione rerum magis præſtãtium, iuxta illud. *Pluribus intentus minor eſt ad ſingula ſenſus*, & in quantum cogitatio malorum peruertit interdum hominis voluntatem in malum; quo etiam ſenſu dixit Auerroës.

9. *Ignorare vitia melius eſt quam ſcire.* 12. Metap. commento 51.] quia ſcilicet ob corruptionem naturæ, ex cognitione rei turpis facile oriri poteſt aliqua inutilis vel noxia delectatio, vel alius affectus inordinatus ad rem cognitam vel cogitatam, alioquin.

10. *Omnis rerum notitia bona eſt*,] nempe ſecundum ſe abſolutè, vt talis eſt, ſiue obie-

ctum eius bonum ſit, ſiue malum & inhoneſtum Ratio eſt, quia obiectum intellectus eſt verum. quod proinde reperitur in rebus moraliter bonis & malis. Vnde nihil alienum à naturâ intellectûs committitur, cum applicatur ad cognoſcendum malum; ſicuti committitur alienum à naturâ voluntatis, quando applicatur ad volendum malum; eò quod proprium eius obiectum ſit bonum, quatenus bonum. Vide, ſi placet. D. Thomam 1. p. q. 22. a. 3. ad 3. Itaque ex his explicatum relinquitur dictum Ariſtotelis. *Quædam melius eſt non videre, quam videre.* Itaque cum S. Hieronymũ in caput 1. Abacuc docet, abſurdum eſſe, ad hoc deducere Dei maieſtatem, vt ſciat per momenta ſingula, quot naſcantur culices & moriantur, &c. intelligendũ eſt, de ſcientiâ per cognitionem, quam de nouo Deus acquirat, per momenta ſingula: Nã idẽ S. Hieronymus ad illa Chriſti verba. Matt. 10. *Nonne duo paſſeres &c.* apertè tradit Deum habere ſcientiã rerum omnium etiam minutiſſimarũ, iuxta illud Hebræ 4. 13. *Non eſt vlla creatura inuiſibilis in conſpectu eius.*

11. *Raro magni errores, niſi ex magnis prodiere ingenijs.*] Veritas ſententiæ huius, quam tradit Franciſcus Petratcha dialogo 7. de Ingenio ſacris & profanis clareſcit hiſtoriis. Arius, Neſtorius, Macedonius, alij Hæreſiarchæ ingenij magnitudine in ſuperbiam elati, notiſſimas illas in Eccleſiâ concitarũt tragœdias. Lucium Catilinã Saluſtius magnâ vi animi fuiſſe ait; ſed ingenio malo prauoque, ac proinde ex illo tam nefaria in Remp. Romanam prodijſſe molimina. Pulchre ſuper hac veritate diſcurrit M. Auguſtinus in Pſalmũm 124. ad illa verba: *Montes in circuitu eius*, quem conſule, ſi placet.

TITVLVS XXXI.

De ſcientiis in Particulari.

DISTINCTIO PRIMA.

De Philoſophiâ.

1. PHiloſophia eſt cognitio rerum, vt ſunt. 10. Metap. c. 3.] Verba illa, *vt ſunt*, idem valent, atque per ſuas cauſas: ſicuti enim res ſunt per ſuas cauſas, ita per eas perfectè cognoſcũtur, idque dupliciter, 1. in certo tantum genere, 2. in omni genere ſimpliciter. Qui rẽ ſcit in certo genere per cauſas certas & determinatas, dicitur Philoſophus in illo genere: qui rem ſcit ſimpliciter per omnes cauſas, dicitur Sapiens ſeu Philoſophus ſimpliciter.

2. *Philoſophia eſt mortis contemplatio.* Plato in Dialogo de ſapientiâ.] Mors eſt duplex, vna in abceſſu animæ à corpore conſiſtit, altera eſt, qua mẽs in corpore quidẽ manens, ſed à vitiis cupiditatibuſq; ſeiuncta diuina meditatur. Hanc poſteriorẽ præcipuè conſiderat & docet Philoſophia, ac proinde mortis contemplatio dicitur, nõ quod hæc ſit propria Philoſophiæ definitio; ſed deſcriptio aliqua à certo affectu deſũpta. Philoſophi dici poſſunt veri Religioſi; vt qui aſſiduè, quo modo rectè moriantur cogitant. Etenim præcipuus Religionis ſcopus eſt, ita viuere, vt omni hora ad mortem, & rationem æterno Iudici reddendam ſis paratus.

3. *Phi-*

3. *Philoſophia dominatur Fato.*] Eſt commune effatum Philoſophorum. Ratio illius eſt; quia Philoſophia aliter hominem formare poteſt, ac per naturam eſt inclinatus. Atque hac de cauſâ, ſui cuique mores dicuntur fingere Fortunam, & ipſa virtutem ſequi dicitur, vt explicatum eſt, Titulo *de Caſu & Fortunâ.* Notandum autem ex Suarez, liberum hominis arbitrium propriè non ſubeſſe Fato; quia immediatè ſubeſt Deo, non autem cauſis naturalibus, vt aſtris, cælo, aut influentijs; niſi indirectè & per accidens, ratione corporis & temperamenti, quod variè poteſt affici à cælo, &c; & cuius conſtitutionem animus, vt plurimum ſequitur. Dicitur ergo Philoſophia omninò dominari Fato; quia non ſolum liberum hominis arbitrium ex virtutis præſcripto dirigit; ſed etiam paſſiones & perturbationes animi ex corporis complexione, & alijs cauſis naturalibus orientes moderatur. Et hoc ferè ſenſu, nomen Fati vſurpare poſſumus: non autem ſimpliciter, ne videamur cum Ethnicis aſſerere abſolutam & fatalem neceſſitatem omnium euentuum, etiam liberorum.

4. *Philoſophia eſt præſtantiſſimum animi humani bonum.*] Elicitur ex lib. 1. Metaph. c. 2. & refertur à Boëtio, in Porphyrium. Pro explicatione illius bene notandum eſt, quod dicitur, *animi humani*, nempe ſecundum naturalia conſiderati. Si enim ſpectetur in ordine ad finem ſupernaturalem, ad quem à Deo eleuatos nos eſſe Fide certum eſt; multa haud dubiè bona, & chariſmata longè nobiliora, animis noſtris diuinitus infunduntur, vt patebit ex Titulo *de Habitibus ſupernaturalibus.* Eâdem reſtrictione intelligendum eſt, quod docet Tullius, de creatione Cæli & Mundi: *Nullum*, inquiens, *bonum Philoſophiâ præſtabilius, neque datum mortalium generi Deorum conceſſu & munere, neque dabitur.* Ratio huius excellen-

Tt

tiæ ex eo petitur; quia animum poſſidentis non modo illuſtrat atq; exornat cognitione rerum omnium intelligibilium, quæ ampliſſimo huius mundi ambitu continentur; ſed etiam per contẽplationem veritatis eum diuinæ naturæ quodammodo aſſimilat & conformat; Atque non ſecus, ac forma aliqua ſubſtantialis phyſica, materiam primam nudam in ſe ac deformem, ſua informatione perficit ſplendoremque ei ac ornamentum confert; ita Philoſophia vera forma, perfectio, & naturalis Entelechia mentis humanæ eam (nobilem quidem in ſe; ſed veluti tabulam raſam, nullis picturis inſignium naturæ habituum adornatam) omnium rerum intelligibilium imaginibus, luminibuſque ſcientiarum ad omnem pulchritudinis excellentiam & varietatem adumbratam & perpolitam reddit, eamque incredibili quodam atque inuſitato ſplendore fulgere facit, non ſecus, ac ſi diuina ſupremi artificis manu depicta & expolita foret.

5. *Philoſophia imperitus nec ſe ſcit, nec aliquid aliud.* Albertus Mag. de Intellect. & Intellig. c. 6.] Notatur hoc dicto miſeria hominis, qui animum ſtudijs philoſophicis excolere negligit: neque enim alios modo, quibuſcum agit; ſed & ſeipſum miſer ignorat; inſuper neque cibi & potus quibus vtitur, nec aëris quem haurit, nec aliorum naturæ commodorum, quibus fruitur, operationes & cauſas compertas habere poteſt: ſed in tantâ, tamque multiplici hac rerum naturalium pulchritudine oberrat, non aliter, ac brutum aliquod in ſyluarum ac ſaltuum occultis vagatur, nullam neque frondium vireſcẽtium, neque arborum fructificantium, neque fructuum luxuriantium notitiam habens.

6. *Philoſophia mirabiles parit voluptates.* Sumitur ex l. 1. de partibus Animal. c. 15.] Vbi Ariſtoteles

hit, *Philoſophantibus ingenuè, & ijs, qui cauſas intelligunt, naturam parentem mirabiles excitare voluptates:* eaſdem & puritate, & ſtabilitate eximias eſſe, docet lib. 1. Eth. c. 7. & alibi. Ac ſanè quid delectabilius à natura homini obtingere poſſit, quam rerum tum maximarum, tum occultiſſimarum naturam atque affectionem contemplari? *ſcire diſpoſitionem & virtutes elementorum* (verba ſapientis ſunt Sap. c. 7.) *initium & conſummationem & medietatem temporum, viciſſitudinum permutationes, anni curſus & ſtellarum diſpoſitiones, naturas animaliũ, & iras beſtiarum, vim ventorum & cogitationes hominum, differentias virgultorum, & virtutes radicum, & quęcunque ſunt abſconſa & improuiſa:* omnium enim horum, atque adeo conditoris eorum, (quoad homini fas eſt) contemplationem docet Philoſophia, animumque à terrenis affectibus ita abſtrahit, vt nulli perturbationi obnoxius in contemplatione veritatis feliciter conquieſcat.

7. *Philoſophari non poteſt animus curis occupatus.* Albertus Mag. in Metaphyſ. tractatu 2. c. 3.] Ratio eſt; quia per illas à contemplatione veritatis abducitur. Vnde meritò diuinus ille Plato, eum, qui futurus eſt Philoſophus, iubet ſedatas habere omnes perturbationes, & appetitum rationi obedientem, qui niſi perdomitus fuerit, & veluti iniecto freno in gyrum rationis ductus, magnam partem animi ſæpe detorquet, & à contemplatione cognitionéque veritatis abducit.

DISTINCTIO II.
De Logica.

1. **L**Ogica *vtiliſsima eſt ad omnem Philoſophiam.* Boëtius in Porphyr.] Nomen Philoſophiæ latè hic ſumitur pro quauis facultate ſuperiore, ſiue humana illa ſit & naturalis, ſiue diuina & ſupernaturalis; nam vt rectè Clemens Alexandrinus ait, l. 1. & 6. Stromatum: *Dialectica velut manu ducit ad veram æternamque ſapientiam, & ad cognitionem ſupremæ veritatis.*

2. *Logica eſt diſciplina diſciplinarum.*] Sumitur ex M. Auguſtino l. 2. de Ordine, vbi præclarè oſtendens, quam vtilis, quamque neceſſaria Logica ſit ad omnes alias ſcientias rectè percipiendas. Quomodo, ait, intellectus aut ratio tranſiret ad alia fabricanda, niſi ipſa prius ſua quaſi machinamenta quædam & inſtrumenta diſtingueret, notaret, dirigeret, proderetque ipſam diſciplinam diſciplinarum, quam Dialecticã vocant? Hæc docet docere, hæc docet diſcere; in hac ſeipſa ratio demonſtrat, & aperit, quid ſit, quid velit, quid valeat; ſcit ſcire, ſola ſcientes non ſolum vult; ſed etiam poteſt.

3. *Sine Logica, qui videntur ſcire, neſciunt ſe ſcire.* Albertus M. Tractatu 1. in Prædic. c. 3.] Ratio effati eſt; quia vt aliquis dicatur apodicticè, ſiue demõſtratiuè & perfectè ſcire, (de cuiuſmodi ſcientiâ intelligi debet) neceſſe eſt, vt certè & euidenter cognoſcat, ſuam ratiocinationem eſſe neceſſariò & infallibiliter bonam, & vt poſſit reddere cauſam huius infallibilis bonitatis: hoc autem non poteſt ſine Logicâ; quia hæc ſola docet, quæ ſit vera demonſtratio, & quid ad eam requiratur.

4. *Abſurdum eſt, ſimul quærere ſcientiam & modum ſciendi.* 2. Metaph. cap. 3. t. 15. per modum ſciendi intelligitur Dialectica ſiue Logica.] Senſus itaque pronunciati eſt, abſurdum eſſe, ſi quis ſimul diſcere velit alias ſcientias & Logicam; cum hanc ante illas addiſcere oporteat, eò quod tradat modos & inſtrumenta ſciendi, atque ita viam paret ac muniat ad ſciẽtias acquirendas. Eâ de cauſâ Ariſtoteles Logicam primo inter omnes libros ſuos loco collocauit; quod eius cognitionem ceteras ſcientias anteire cõueniat; & 4. Metaph. t. 8. docet, eos qui ad ſcientias accedunt, debere eſſe doctrinâ analyticâ inſtructos, quæ præcipua pars eſt Logicæ, quam ipſe tum Priorum, tum Poſteriorum de reſolutione libris pertractauit. Ita quidem propoſitum axioma interpretantur plerique recentiores, quos ſequitur Hurtado. Verum ſi attentè legatur Ariſtoteles, eo loci per modum ſciẽdi intelligere videtur methodum tradendi ſcientias. Cum enim dixiſſet, varios eſſe Auditorum guſtus, & alios alia methodo ac ratione procedendi delectari; ſubiungit, Auditores debere ad Doctoris methodum ſeſe accommodare; & abſurdum eſſe, quærere à doctore ſcientiam, & ſimul illi præſcribere methodum tradendæ ſcientiæ.

DISTINCTIO III.

De Mathematicâ.

1. IN *Mathematicis non eſt materia, ſed forma.* Sumitur ex 8. Metaph c. 8 t. 15.] Idem clarioribus verbis explicat Philoſophus & probat, l. 7. Metaph. c. 13. t. 37. Vbi docet materiam non eſſe de ſubſtãtiâ rei in formis & obiectis mathematicis; idque ex eo

apparere oſtendit: *Quoniam*, vt inquit, *nihil ſubſtantię circuli æs, neque lapis eſt: propterea quod ab eis ſeparetur.* Id eſt, æs, aut lapidem, aut aliud quodcunq; corpus figuratum, non eſſe de eſſentiali conceptu figuræ circularis, aut alterius cuiuſcunque quam recipit: abſtrahit ſiquidem Mathematica, ab ipſâ rerum ſenſibilium materiâ, eamque phyſicæ conſiderationi relinquit: Quomodo enim Metaphyſica circa res materiales non verſatur, niſi in ordine ad propriam abſtractionem; vt ſcilicet declaret, quâ ratione in ijs reperiantur communia & tranſcendentalia prædicata Entis. Ita Mathematica eaſdem non conſiderat, niſi prout quantæ ſunt, & certis figuris terminatæ. Et hac de causâ alibi Philoſophus inquit:

2. *Mathematici verſantur circa formas.* lib. 1. Poſt. c. 10. t. 30.] Non quidem circa omnes; ſed circa illas duntaxat, quæ rationem obiecti formalem participant, & à materiâ, ratione abſtrahunt. Obiectum namque Mathematicarum ſcientiarum eſt quãtitas, quatenus terminata. Id eſt, prout in Quantitate continuâ ſunt lineæ, ſuperficies, & ſolida. Certa ſeu determinata, ex quibus variæ figuræ exiſtunt, vt circulus, triangulus, pyramis, conus, cylindrus, &c. quæ omnia etiam in quantitate diſcretâ proportionaliter reperiuntur; ſolos enim terminatos, ſeu finitos numeros Arithmeticus conſiderat. Tametſi verò quãtitas reipsâ non exiſtât, niſi in materiâ ſenſibili: Mathematica tamen eatenus illam non conſiderat; ſed prout ratione vel intellectione illam abſtrahit à materiâ, vt clarum eſt ex dictis. Vide, ſi placet, Suarez diſp. 1. Metaph. ſect. 2. num. 12.

3. *Entia Mathematica non ſunt ſubſtantię.* Refertur ab Alexandro de Ales in 3. Metaph. t. 17. & in 5. Meta. t. 15. & à D. Thoma in 3. Metaph. lect. 13.] Per abſtractionem à materiâ ſenſibili, fit, vt obiecta Ma-

theſios perfectionem quandam acquirant, quam vocant Mathematicam : v. c. triangulum ratione abſtractum, eſt omninò planum, ex tribus lineis omninò rectis, tribuſque angulis & punctis omninò indiuiduis conſtitutum ; quale in rerum natura (exceptis forte cæleſtibus) vix reperiri poteſt. Atque hac de causâ dicuntur entia mathematica non eſſe ſubſtantiæ; quia prout à Matheſi conſiderantur, omni materialitate, & inſuper reali exiſtentia carent: Id tamen illis eſt omninò per accidens; ſufficit enim, quod tam in mente Auctoris naturæ, quam in humanâ eorum ideæ, tanquam exactiſſimi rerum typi, & tanquam exacta Matheſios obiecta exiſtentiã habeant. Quamobrem dicendum eſt, Entia Mathematica omnibus numeris abſoluta eſſe entia per ſeſe, & vera: Figuræ autem, quæ in rebus exiſtant, ſunt entia per accidens, & imperfecta, & falſa: v.c. triãgulum in chartâ depictum non eſt verum triangulum à Mathematico per ſe intentum; ſed verũ triangulum eſt, quod in ideâ diuinâ eſt. Vnde Plato dicere ſolebat, *Deum Geometrizare*, id eſt, tanquam verum Geometram, non niſi perfectiſſimas Ideas contemplari. Adde hæc entia eſſe poſſibilia: quis enim neget, Angelum aut Deum, hæc efficere poſſe: ad obiectum autem ſcientię ſatis eſt eſſe poſſibile; ſcientia namque abſtrahit ab exiſtentia obiecti.

4. *Puer poteſt eſſe Mathematicus; Sapiens autem, aut Naturalis non poteſt.* 6. Eth. c.8.] Ratio eſt; quia magna ingenij & iudicij maturitate opus eſt, ad acquirendam ſapientiam, quæ princeps eſt, & domina ſcientiarum, traditque primas & vniuerſaliſſimas rerum cauſas; atqui *Vniuerſaliſſima ſunt cognitu difficillima.* 1. Metaph. c. 2. quia à ſenſu remotiſſima ſunt. Similiter Phyſica cum reconditam naturæ vim ſcrutetur, & à vagâ atque errabundâ variorum effe-

ctuum notitia dependeat, longi temporis obſeruationem & experientiam requirit, proindeque multò eſt difficilior & operoſior, quàm ſit Matheſis, quæ eruditi ore Magiſtri facilè percipitur; eò quod agat de Quantitate, quæ eſt ſenſibile commune, & pluribus ſenſibus percipitur: neque occultas rerum cauſas curioſiùs indaget: & ideo olim primo loco proponebatur pueris addiſcenda. Vnde Plato l. 7. de Repub. Mathematicas diſciplinas vocat προπαιδείας, quaſi priores inſtitutiones, quibus adoleſcẽtum animi ad reliquos doctrinæ ſatus præexercentur & excoluntur. Hæc tamen accipienda ſunt, non de Mathematicâ omnibus numeris abſolutâ; ſed rudioribus adhuc lineis ductâ: Rectè enim & ſapienter ex Plutarcho Fonſeca demonſtrat, exactiſſimam illam Mathematum diſciplinam, florentibus ingeniis digniſſimam, maturiori ætati fuiſſe reſeruatam.

5. *Arithmetica & Geometria ſunt prima Mathematica.* Sumitur ex 4. Metaphyſ. t.4.] Vbi inquit Ariſtoteles: *Philoſophus namque eſt, vt ille, qui Mathematicus dicitur; & hæc enim habet partes ac prima quadam, & ſecunda ſcientia eſt: ceteræ quoque conſequenter in Mathematibus.* Dicuntur itaque Geometria & Arithmetica inter ſcientias Mathematicas, *prima*; quia ipſæ à ceteris nullâ ratione dependent: ceteræ autem illis innituntur, quæ, *ſecunda* hoc loco appellantur, & ſunt Aſtronomia, Perſpectiua, Muſica, Mechanica; quæ in varias rurſus ſpecies ſubdiuiduntur, vt videre licet apud Clauium, Tomi primi initio. Primæ duæ etiam *puræ* Mathematicæ appellantur; quia tantum vtuntur demonſtrationibus Mathematicis, neque conſiderant vllam materiam, cui quantitas inhæreat. Reliquæ omnes dicuntur *mixtæ*, quia vtuntur rationibus tum Mathematicis, tum Phyſicis, & attingunt materiam ſenſibus obnoxiam.

Hæ verò à primis illis ita neceſſario dependent, vt non videantur illæ concidere poſſe; quin hæ ſimul omnes eodem caſu labefactatæ corruant: Neque enim aut Aſtronomus, aut Perſpectiuus (& eadem eſt ratio de omnibus alijs) theoremata in vulgus probabit ſua, vt non ſolum veritatem; ſed etiam voluptatem habeant cum vtilitate coniunctam, qui vniuerſam numerorũ & proportionum geometricarum naturam non habeat exploratam. Quod ſi vel modicum, in numeris putandis, & proportionibus inueniendis lapſus fuerit, neceſſario omnis corruet demonſtratio, atque hac de causâ princeps ingenij Plato, duas illas voluit eſſe veſtibulũ quoddam, & veluti Iſagogen omnium aliarum ſcientiarum, iuxta illud. ὀυδεὶς ἀγεωμέτρητος ἐισίτω.

6. *Sine Arithmetica ſocietas hominum non poteſt conſiſtere.*] Traditur à Platone in Epimonide, & intelligitur de politicâ hominum coniunctione, quæ mutuis commerciis conuentisque ferè continetur. Plurima enim in his tempora incidunt, vt rationes accepti & expenſi reddendæ repoſcendæne ſint, tabulæ conficiendæ, numerus æqualiter vel inæqualiter certâ quâdam proportione ſeruatâ, in plures partes diuidendus, ſumma ſubducenda, &c. in quibus rebus circumueniri & circumuenire æquè turpe eſt, & perniciosum: Itaque audacius illud quidem; ſed tamen verè dixit Plato, *prudentiam atque adeo humanitatem omnem è mundo eos tollere, qui Arithmeticam è vitâ tollant*, Ibidem, & in 7. de Repub.; cum ſine illa neque publicæ, neque priuatæ res ſubſiſtere poſſint.

7. *Geometria eſt ſubtiliſsima ſcientiarum.* Traditur à Cardano l. 16. de Subtilitate.] Veritas illius patet ex admirandis operibus Archimedis, ex plurimis demonſtrationibus Euclidis, ex ſubtiliſſimis proportionalium inuentionum proprietatibus & effectibus;

vt non immeritò diuinus ille Plato dicere ſolitus fuerit Deum Geometrizare; ob ſummam videlicet excellentiã, & puriſſimas veritates, quas docet Geometria. His accedit, quod omnia, de quibus demonſtrationem Geometræ inſtituunt, euidentiſſimis rationibus certiſſimiſque ita ſubtiliter oſtendant, vt verè ſcientiam in animo Auditoris gignant, omnemque prorſus dubitationem tollant; id, quod alijs ſcientijs vix tribuere poſſumus; cum in eis ſæpenumerò intellectus multitudine opinionum ac ſententiarum varietate, in iudicandâ concluſionum veritate ſuſpenſus hæreat atque incertus. Atque hac de causâ Ariſtoteles de Geometris loquens, Antonomaſticè & per excellentiam inquit:

8. *Geometra eſt ſpeculator veritatis.* l. 1. Eth. c. 7.] Reliquæ enim ſcientiæ rarò euidentiam pariunt; ſæpe etiam veritatem non aſſequuntur, vt ex opinionum & ſententiarum diuerſitate conſtat; ſed fere ſemper opiniones tantum generant: vnde illas Plato non ſcientias, ſed opiniones voluit appellari. Teſtantur id tot Peripateticorum ſectæ, quæ ab Ariſtotele exortæ, adeo inter ſe, & nonnunquam etiam ab ipſo Ariſtotele diſſident, vt prorſus ignores, quidnam ſibi velit Ariſtoteles, num de Nominibus, an de rebus potius diſputationem inſtituat. Hinc fit, vt pars interpretes Græcos, pars Latinos, atque Arabes, alij Nominales, alij denique Reales tanquam ductores ſequantur, qui omnes tamen Peripateticos ſe eſſe gloriantur: quod equidem à Geometricis demõſtrationibus, aliiſque quæ in vniuersâ Matheſi illis innituntur, longiſſimè abeſt. Theoremata enim Euclidis, & cæterorum Mathematicorum, eãdem hodie, quam ante tot annos, in ſcholis retinent veritatem & certitudinem. Quapropter verè à Cardano dictum eſt, l. 16. de Subtilitate: *Duæ ſunt præcipuè laudes Eucli-*

dis: inconcuſſa dogmatum firmitas libri elementorum, perfectióque adeo abſoluta, vt nullum opus iure huic comparare audeas.

9. *Arithmetica & Geometria ſunt ſorores.*] Adagiũ iſtud vulgare traditur apud Eutocium in Comment. Apollonij, hiſce verbis: ταῦτα γὰρ Μαθήματα, δοκοῦντι εἶμεν ἀδελφά. Ratio eſt; quia eodem prorſus modo in ſuis demonſtrationibus procedunt, & quod hæc facit in quantitate continuâ, illa eadem prorſus ratione præſtant in quantitate diſcretâ, vt planè ex l. 7. 8. & 9. Elementorum videre licet. Itaque quæcunque hactenus de altera dicta ſunt, ſiue quoad ſubtilitatem, ſiue quoad euidentiam & certitudinem, de vtraque intelligenda eſſe iudicamus.

10. *Nemo bonus Aſtronomus, qui non & Phyſicus.*] Indicatur ab Alberto Magno de Somno & Vigiliâ l. 3. Tract. 1. c. 11. Ratio eſt; quia Aſtronomia in multis ſcientiæ Phyſicæ ſuo modo ſubalternatur, & in veritate ac certitudine ſuorum principiorum ab illa dependet, vtiturque rationibus non phyſicis modo; ſed & mathematicis, & contra, ac proinde eſt, & dicitur ſcientia ex vtriſque *mixta.* Atque hæc vna inter alias cauſa eſt, cur multos hodieque reperire ſit ſcientiæ Aſtronomícæ cultores, qui de ordine cælorum, & vniuerſi diſpoſitione, aliiſque ſimilibus materijs plauſibiles quidem, vt ipſi autumant, hypotheſes proponunt: Verum quia phyſica & peripatetica principia vel ignorant, vel certè ijs ſe conformare non laborant, in varios errorum ſcopulos grauiſſimè impingunt. Quod autem de Aſtronomia hic dicitur, idem de omnibus mixtis Mathematicis pari ratione intelligendum eſt; ſicut etiam, quod paulò ante de laudibus Geometriæ & Arithmeticæ dictum eſt, intelligi debet comparatiuè ad alias diſciplinas Mathematicas, & ſcientias Philoſophicas, has enim

certitudine, euidentiâ, ac ſubtilitate præſtant, vt teſtatur Ariſtoteles 1. Eth. c. 3. & 2. Metap. Auerroës eodem loco, & Ptolomæus in Proœmio magnæ compoſitionis. At verò ſi duæ iſtæ inter ſe comparentur, Arithmetica ſimpliciter excellere iudicanda eſt, nobiliorem enim demonſtrationis certitudinem habet, vt probat Ariſtoteles, 1. Meta. c. 2. quia diſputat de ijs, quæ priora ac ſimpliciora ſunt, hoc eſt, de numeris, qui abſq; partium ſitu percipiũtur: Geometria verò de Magnitudine, quæ ſine eiuſmodi ſitu nõ cognoſcitur; ratio quoque numeri abſtractior eſt à materiâ, quàm ratio magnitudinis. Lege, ſi placet, quæ in hanc ſententiam ſcripſit Ariſtoteles in Problematis ſect. 30. num. 5. & Iulius Scaliger Exercit. 321. in Cardanum.

DISTINCTIO IV.

De Phyſica & Medicina.

1. P*Hyſica eſt ſecunda Philoſophia.* 7. Metaph. c. 11. t. 39.] Non modo quoad dignitatem, quæ ab obiecto ſumitur; prima ſiquidem dignitate eſt Metaphyſica, 2. Philoſophia naturalis, 3. Mathematica, ſed etiam quoad ordinem naturæ: Nam & hoc ordine; prima eſt Metaphyſica, quia agit de vniuerſaliſſimis principiis & cauſis, 2. Phyſica, quia agit de ſubſtantiâ, quæ prior eſt accidentibus. 3. Mathematica, quæ Quantitatem conſiderat, (licet hæc etiam ratione abſtractionis, euidentiæ, & ſubtilitatis præcellat, vt patet ex diſtinctione ſuperiori.) Denique etiam quoad prioritatem ſecundum nos: Prima etenim hoc ordine eſt Mathematica, vt dictum eſt, tum quia agit de Quantitate, quæ eſt ſenſibile com-

mune, id eſt, pluribus ſenſibus percipitur; tum etiã quia eſt ſcientia facillima, & nullius propemodum egens experientiæ: vnde etiam puer euadere poteſt mathematicus, vt dictum eſt. 2. eſt Phyſica quia agit de rebus materiâ conſtantibus, mutationique obnoxiis, quarum cognitio magis recondita eſt. 3. Metaphyſica, quæ agit de maxime vniuerſalibus & abſtractis, ad quorum contemplationem mentis noſtræ acies perinde ac noctuæ oculus in ſolis ſplendore hebeſcit, vt docet Ariſtoteles, 2. Metaph. c. 1. t. 1. & 1. de partibus animalium. c. 5.

2. *Si non eſſent ſubſtantiæ immateriales, Phyſica eſſet prima Philoſophia.* 6. Metaph c. 1. t. 3.] Ex hoc Ariſtotelis pronuntiato quidam probare voluerunt, obiectum Metaphyſicæ eſſe ſolas ſubſtantias immateriales quarum conſideratione duntaxat Metaphyſica differat à Phyſicâ; ſed non ſecundum mentem Philoſophi. Tantum enim ille dicere intendit, quod ſublatis immaterialibus, id eſt, quæ planè ſeparatæ ſunt ab omni materia, ens naturale reciprocaretur cum ente in commune ſumpto: *Tollerentur enim omnes rationes entis vel ſubſtantiæ communes rebus materialibus & immaterialibus* (inquit Suarez diſp. 1. Metaph. ſect. 1. n. 14. (*Sicuti enim nulla eſſent entia immaterialia, ita nullæ eſſent rationes entium abſtrahentes à materiâ ſecundum eſſe.* Et ideo non eſſet neceſſaria alia ſcientia: ac per conſequens Phyſica non eſſet ſecunda, ſed prima Philoſophia.

3. *Medicina incipit, vbi Phyſica deſinit contemplatio.* Ariſtoteles de Senſu & Senſili cap. 1.] Alij ita proponunt: *Ibi incipit Medicus, vbi Phyſicus deſinit.* Tritiſſimo hoc pronunciato innuitur dependentia Medicinæ à Phyſiologia: Phyſicus enim conſiderat eſſentiã ac proprietates corporis humani, item vires herbarum ac lapidum, &c. prout ſunt na-

turales quædam qualitates è cauſis naturalibus ortæ, idque ſolum eo fine, vt ſciat: Medicus verè naturalem rerum cognitionẽ vlterius dirigit ad praxim; & circa corpus ille humanum, ac vires herbarum, &c. verſatur, vt morbos pellat & ſanitatem conſeruet. Ex quibus perſpicuum euadit, Medicinam ibi debere incipere, vbi Phyſica deſinit, eamque ratione Principiorum ſuorum dependere à Phyſicâ, iuxta illud:

4. *Sanitatis & ægritudinis Principia cognoſcere Naturalis eſt.* Ariſtoteles de Senſu & Senſibili c. 1. ſub initium.] Id eſt, ad Philoſophum naturalem, ſiue ad Phyſicum pertinet, bonæ & aduerſæ valetudinis primas cauſas, & principia inquirere, adinuenire, & comprobare, vt loco citato docet Ariſtoteles; ſolo videlicet ſtudio inquirendę & perſpiciendæ veritatis, & prout huiuſmodi affectiones à naturâ proficiſcuntur. An autem Medicina propriè & in rigore ſcientiæ, ſit ſubalternata Phyſicæ, controuertunt Philoſophi, Pererius negat, alij affirmant, cuius determinatio non eſt huius loci. Illud certum eſt, perpetuum & neceſſarium cognitionis vinculum eſſe, quo ab hac illa dependet.

5. *Philoſophia & Medicina ſunt ſorores.*] Ita eas appellare fuit ſolitus Ariſtoteles, & ante illum Democritus, vt refert Iſidorus Peluſiota Epiſtolarum l. 1. Epiſt. 437. Ratio appellationis eſt; quia vti hæc corporibus, ita illa medetur animis. Priuatim verò Phyſiologiam inter & artem medicam non parua eſt affinitas, quatenus illa naturam contemplatur, hæc è naturæ legibus medendi præceptiones eruit, illa circa magnum, hæc circa paruum mundum verſatur: ac denique vbi illa deſinit, hæc incipit, vt dictum eſt. Vide Fernelium, Præfatione in lib. 1. Therapeutices, vbi multis oſtendit; Naturæ legibus eſſe Medicinæ leges conſentaneas.

6. *Qui bonus eſt Medicus, idem & Philoſophus.*] Veritate huius pronunciati demonſtrat Galenus pleno libello, qui Tomo primo operum illius eſt ordine ſecundus, iuxta editionem ſeptimam Iuntarum, Venetiis; eidemque opuſculo pręſens effatum veluti titulum ac materiam declarãdam præfigit. Ratio eſt clara ex dictis; quia nimirum ibi Medicus incipit, vbi Phyſicus deſinit, & Medicina nititur rerum naturalium cognitione veluti baſi ac fundamento.

7. *Natura opifex, Medicus eſt miniſter.* Galenus in lib. Artis Medicæ c. 77.] Sumitur hoc loco natura, pro vi curatiuâ inſitâ herbis & aliis medicamentis, & pro natiuo calore & temperie, ac vegetatrice facultate cuiuſque animantis: huius enim eſt, alimenta, ac medicinas ad vitæ conſeruationem diſponere, quas Medicus ſubminiſtrat: iuxta illud.

8. *Natura optimus eſt ſuiipſius Medicus.* Sumitur ex eodem Galeni capite.] Ratio ex eo petitur, quia longè efficacius & certius natura in ſuiipſius medelam incumbit, quam alius Medicus quicunque. Nam etiam, teſte Ariſtotele l. 1. Top. c. 2. Medicus ſuo ſatagere officio cenſetur, ſi ex contingentibus nihil omiſerit eorum, quæ ægrotis conducere videntur, etiamſi omninò non ſanet, & morbi qualitatem ignorans, ſpeculatiuè loquendo imprudenter agat: abſque ſuâ quidem culpâ, ſi diligentiam ſufficientem adhibuerit; verumtamen non ſine incommodo patientis, vt pluribus dictum eſt, ad illud: *Prudentia poteſt falli ſpeculatiuè, non practicè.* Titulo *de Prudentia.* Lege, ſi placet, D. Thom. in 2. Phyſ. lect. 14. t. 86. Vbi congruè ad hunc ſenſum, ait, *Naturam maximè aſſimilari medico curanti ſemetipſum.*

9. *Vbi ſanitas per diætam reſtitui poteſt, fugienda ſunt pharmaca.* Traditur à Cornelio Celſo l. 3. c. 4.] Ratio eſt; quia omnia ferè medicamẽta ſtomachum

lædunt, malique ſucci ſunt, vt idem docet l.5. in principio & Galenus l.1. de ſanitate tuenda, & alibi vide, ſi placet, Tiraquellum l. de Nobilitate. c.31.n.492. vbi pluribus hoc argumentum perſequitur.

10. *Non eſt in Medico ſemper releuetur vt æger.*] Vulgare iſtud citatur & approbatur à Gloſſa in lege, Illicitas, §. ſicuti Medico, ff. de offic. Præſid. vbi additur: *quod Medico non debet imputari euentus mortalitatis.* Ratio huius patet tum ex dictis; tum etiam, quia vt communiter dici ſolet: *Contra vim mortis non eſt medicamen in hortis*: Atque hac de cauſâ curã ægrorum habere, non neceſſariò curationem ſemper facere iubet Euangelium. Valet hoc dictum in illos, qui negligentiæ incuſare & negligentiæ Medicum ſolent; ſi non medicetur omnibus, qui curæ ipſius committuntur: ſæpe enim contingit, vt ſuo ille ſatisfaciat officio, licet minimè exitum optatum ſortiatur; vel ob vitium illius, qui eſt ſub curâ, vel ob aliud quodcunque ab extrinſeco adueniens impedimentum. Id quod experientia quotidiana docet, in Medicis non corporis modo, ſed animi etiam, vt ſunt Parochi & Curatores animarum, iuuentutis Magiſtri, &c.

11. *Quod ignorat Medicina, non ſanat.*] D. Hieronymus in illud Eccleſ. 10. 11. *Si mordeat ſerpens in ſilentio.* Monet ſententia, neceſſe eſſe, vt tuam Medico ægritudinem declares, ſi eum tibi medicinam facere velis: Non enim curari à Medico poterit, qui ſuam illi plagam non detegit. Quinimò ſi multis languoribus & morbis ſimul tenearis, eos ad vnum omnes reueles oportet. Si namque vel vnum celes, tale forte medicamentum ille tibi præſcribet, magis vt tibi noceat, quoad id, quod tacuiſti quam conferat, quoad id quod declaraſti, Quod enim ſalutare eſt hepati, v. c. noxium eſt spleni. Vnde te neceſſe eſt

omnia

omnia mala tua declarare, quo ita ſuum Medicus medicamentum temperet in vno, vt minimè noceat in altero. Intelligitur itaque pronunciatum non ſolum de Medico corporali; ſed etiam, & non minus primariò de Medico ſpirituali, iuxta illud: *Qui abſcondit ſcelera ſua non dirigetur.* Prouerb. 28. v. 13.

12. *Remedia non proſunt niſi immorentur.*] Nobilis hic Aphoriſmus à Seneca traditur, Epiſt. 40. approbatur à B. Petro Damiani ſermone 66. in hæc verba: Epithema ſiquidem curare non poteſt, niſi tamdiu tumori iaceat ſuperpoſitum, donec vel vigorem ſuum per occultos meatus in corporis interiora transfundat, vel humorem peſtiferum virtutis ſuæ potentia ad exteriora trajiciat. Antidotum verò, quod ore percipitur, neceſſe eſt, vt eatenus moras faciat, quouſque per venas & poros occulta viſcerum funditus penetret. Eundem minimè improbat S. Bernardus l. de Vita Solit., vbi remedia crebrò mutata nocere docet. Et ſanè veriſſimus eſt in morbis inueteratis, qui radices altas in corporibus egerunt.

13. *Boni Medici non pecuniam ægroti, ſed valetudinem quærunt.*] Eſt hoc dictum Æneæ Syluij (qui poſt eſt Pius ſecundus nominatus) vt refert Bap. Platina in eius vitâ. Veritas illius certiſſima eſt, ſi intelligatur de intentione primaria, vti oportet. Poteſt nihilominus ſecundariò, vna cum ſalute patientis, lucrum etiam honeſtè quæri: quemadmodum rectè poteſt quiſpiam ordinare maius bonum ad obtinendum minus, ita vt hoc ſit finis illius proximus aut ſecundarius; iuxta ea, quæ diximus ad illud Axioma, *Bonum maius non ordinatur ad minus*, Titulo *de Cauſâ Finali*, Diſtinct. 4. In huiuſmodi enim, lucrum, ſtipendium, aut merces tantum ſunt cauſa im-

pulſiua, & finis minus principalis, quo mouetur voluntas ad operandum.

14. *Medici non fiunt ex libris.* 10. Ethic. c. vltimo, ſub finem.] Ratio eſt; quia experientia medendi artem perficit: *Qui namque in ſingulis experti ſunt* (inquit ibidem Philoſophus) *rectè opera iudicant, & quibus & quomodo perficiuntur, & quæ ſunt his conſona, comprehendunt.* Verus itaque pronunciati ſenſus eſt, ad Medicam ſcientiam perfectè obtinendam non ſufficere, ſpeculationem & ſtudium litterarium; ſed inſuper requiri vſum & experientiam. Vnde vulgò etiam magis amari dicuntur Medici, experti, quàm ſcientes. In eandem ſententiam 3. Politicorum c. 3. dicitur, Gubernatio bona plura acquirere, quàm leges & litteras, vt explicatur Titulo *de Prudentiâ.* Conſule, ſi placet, D. Thomam in Boëtium de Trinitate q. 5. art. 1.

DISTINCTIO V.

De Metaphyſica ſiue Scientiâ.

1. *METaphyſicâ eſt princeps & Domina ſcientiarum.* Deſumitur ex 1. Poſter. c. 7. & ex 6. Metaph. c. 1. & l. 11. c. 6.] Ratio eſt; quia habet nobiliſſimum obiectum, tam in eſſe rei, propter nobiliſſima entia, quæ includit, vt Deum, & intelligentias; quàm in eſſe ſcibilis, propter ſummam abſtractionem à quâ re & ratione abſtrahit: Contemplatur enim Metaphyſica Ens reale, quâ Ens eſt, & prout eſt ſcibile ſecundum abſtractionem à materiâ re & ratione. Intelligitur autem pronunciatum de dignitate ſimpliciter, & ſecundum ſe, non autem de qualicunque prioritate certitudinis aut euidentiæ quoad

nos, vt patet ex ijs, quæ de Mathematicâ diximus. Intelligi item debet de ſcientiis, quæ humano ingenio comparantur: dari enim ſcientias ſupernaturales Metaphyſicâ nobiliores, & Theologiâ certum eſt. Conſule, ſi placet Auicennam 1. ſuæ Metaphyſicæ cap. 5. D. Thomam 1. contra Gent. c. 4. Suarez & alios.

2. *Metaphyſica eſt naturalis Theologia.* Sumitur ex l. & cap. citatis, & ex 1. Metaph. c. 2. & 1. de Partibus Animalium c. 5.] Ratio eſt; quia agit de Entibus tranſnaturalibus, vt de Deo, qui eſt Ens entium, & de rebus diuinis, in quantum naturali lumine cognoſci poſſunt. Vnde etiam inſcriptionem Metaphyſicæ Ariſtotelicæ, τὰ μετὰ τὰ φυσικὰ, aliqui vertunt, *ſupra naturalia*; quia in illis libris agitur de rebus nobiliſſimis, quæ in altiſſimo gradu poſitæ ſunt, & ſupra ordinem, claſſem, ac dignitatem rerum phyſicarum. Hac quoque de causâ Philoſophiæ cultores per alias ſcientias gradatim ad Metaphyſicam aſcendunt, eò quod illarum notitia ad altiſſimam hanc diuinamque Philoſophiam animum præparet & acuat, vt D. Auguſtinus l. 2. de ordine diſſerit aiens, humanam rationem, cum ad ea, quæ ſupra naturam ſunt, agnoſcenda aſpiraret, ne aſcenſum fruſtra moliretur, neve de alto caderet, inferiores diſciplinas ſibi tanquam gradus paraſſe.

3. *Metaphyſica eſt naturalis Sapientia.* lib. 1. Metaph. c. 1. & 2. & l. 3. cap. 2.] Ratio eſt; quia tradit primas atque altiſſimas rerum cauſas. Pro maiore autem huius explicatione notandum eſt, Sapientiam dupliciter ſumi, 1° latè, pro rectitudine intellectus generali ad iudicandum de omnibus rebus, quę cōſurgit ex collectione omnium ſcientiarum, quo ſenſu deſcribitur à Cicerone: *Sapientia eſt rerum diuinarum atque humanarum, cauſarumque, quibus hæ continen-*

tur, ſcientia. l. 4. Tuſcul. q. & 2. Officiorum. 2° ſtrictè & propriè pro vno certo habitu intellectûs, qui ob ſuam ſingularem perfectionem & eminentiam dicitur Sapientia. Et eſt duplex; ſecundum quid, & ſimpliciter: *Sapientia ſecundum quid* eſt quæuis particularis ars vel ſcientia perfecta, quam qui perfectè tenet, per ſupremas cauſas illius generis, dicitur Sapiens ſecundum quid, vt ſapiens Architectus, ſapiens medicus: *Sapientia ſimpliciter* eſt vna ex virtutibus intellectualibus, ab Ariſtotele enumeratis 6. Ethic. l. 6. quam qui habet, vocatur Sapiens ſimpliciter. Et hoc ſenſu dicitur Metaphyſica eſſe Sapientia, ſcilicet ſimpliciter: ad quod probandum Ariſtoteles affert 6. conditiones Sapientiæ ſimpliciter, quas omnes dicit excellenti quâdam ratione conuenire Metaphyſicæ; prima eſt verſari circa omnia, & eſſe ſcientiam rerum omnium, quantum poſſibile eſt. 2. verſari circa res maximè difficiles ſeu arduas, & à ſenſibus ac vulgaribus hominibus remotas. 3. eſſe cognitionem certiſſimam & euidentiſſimam. 4. eſſe aptiſſimam ad docendum, & reddendas cauſas rerum altiores. 5. eſſe propter ſe maximè expetibilem, 6. præeſſe aliis ſcientiis tanquam dominam, iiſque principari. De his ſingulis conſule, ſi placet, Suarez diſp. 1. Metaph. ſec. 5. num. 6. & ſeqq.

4. *Signum ſapientis eſt, poſſe docere*, 1. Metaph. cap. 1.] Ratio eſt; quia Sapientia aptiſſima eſt ad docendum, & reddendas cauſas rerum altiores & vniuerſaliores. Vnde etiam Metaphyſica dicitur *Scientia maximè doctrinalis*, Vt notauit Albertus M. in 1. Metaph. tractatu 2. c. 4. ex Ariſtotele ibidem c. 2. In qualibet item arte vel ſcientia, is ſapientior exiſtimatur, qui rerum cauſas intimius & vniuerſalius, comprehendere ac tradere nouit, vt obſeruat Suarez loco ante citato. Quemadmodum enim ex effectu

cauſa cognoſcitur, & ex partu conceptio, ita ex doctrinâ Magiſtri congruâ reconditam in illo ſapientiã æſtimamus. Contra verò,

5. *Occultæ Muſices nullus reſpectus.*] Senſus eſt, quamuis egregias animi dotes, ſi non proferantur, perinde eſſe, ac ſi nullæ; iuxta illud: *Scire tuum nihil eſt, niſi te ſcire hoc ſciat alter.* Et iſtud: *Tu licet & Thamyram ſuperes, atque Orphea cantu, Non erit ignotæ gratia magna lyræ.* Intellige ſecundum communem hominum vſum & æſtimationem: Sæpe enim, talenta ſua noſſe occultare prudentiæ eſt. & veræ humilitatis argumentum: ac proinde in Axiomate non dicitur; Sapientis eſſe, *actu* docere ſemper; ſed *poſſe* docere; ſuo videlicet loco & tempore.

6. *Docentis eſt reddere cauſas eorum, quæ docentur.* Sumitur ex 1. Metaph. c. 2.] Vbi pro quarto Sapiẽtis munere Ariſtoteles aſſignat, reddere cauſas eorum, quæ cognoſcit & docet. Ad hoc autem requiritur, vt habeat non popularem modo & adumbratam notitiam rerum; ſed exquiſitam & omnibus numeris abſolutam, quam & ipſe rectiſſimè teneat, & alios rite docere valeat; explicãdo videlicet eorũ omnium, quæ in vnaquâque re inſunt, cauſas omnes, non proximas modo; ſed etiam generales, vt ibidem inquit Ariſtoteles. Sic viciſſim diſcentis eſt, ſanæ Magiſtri doctrinæ acquieſcere, & importunè ea etiam, quæ plana ſunt, inquirere, iuxta illud Philoſophi: *Quærere rationem eorum, quæ ſenſu patent, infirmitas quędam eſt intellectus.* 8. Phyſicorum t. 22.

7. *Sapientis eſt loqui ſententias.*] Sententia eſt æqui & boni viri iudicium rectum, vt definit Ariſtot. 6. Ethic. c. 11. Hiſce veluti floribus dictionem omnem exornare decet cumprimis Sapientem: Etenim ſententiæ ſi loco proferãtur, vera ſapiẽtiæ ſigna ſunt, & magnam dictioni auctoritatem conciliãt, vt docet

Ariſtoteles in 2. Rhetoricorum. Verum itaque pronunciatum eſt, ſecundum ea, quæ diximus nu. 4. & 5. Sumiturque ex citato ibidem libro & capite.

8. *Quando vita contemnitur etiam doctrina vilipenditur.*] Dictum hoc Magni Gregorij notent pręcipuè illi, qui neglectâ verarum & ſolidarũ virtutum acquiſitione, toti in vanæ eruditionis ſtudiũ incumbũt, præſertim ſi ex officio teneãtur, ſalutaribus alios doctrinis ac moribus inſtruere: vel enim eorum inſtitutio ob virtutis defectum parui æſtimabitur. Nam, vt S. Petrus Chryſologus ait: *Magiſterij auctoritas conſtat ex vitâ*, Serm. 167: vel omninò negligentur, vt de S. Malachiâ, D. Bernardus commemorat; quod cum iuuenis ille eſſet, nunquam potuerit perſuaderi, vt cuiuſdam Magiſtri ſcholam ingrederetur, eò quod ſemel vidiſſet eum aliquid, quod non decebat, faciẽtem, vel denique, quod deterius eſt, vnà cum ſcientiâ, vitioſi mores addiſcentur: Væ autem ſcientia niſi ei dominetur charitas, vt ait D. Auguſtinus. Atque hac de causâ Apoſtolus Timotheum monet: *Attende tibi & doctrinę: hoc enim faciens & teipſum ſaluum facies, & eos, qui te audiunt.* 1. Timot. 4. 16. Hæc etenim duo ſunt munia cuiuſuis Doctoris, vt primum ſeſe, deinde alios doceat; Qui namque ſeipſos negligunt, & totos ſe in aliorum curam effundunt; euanido ſpiritu laborant, & neque ſibi, neque alijs proſunt.

9. *Sapientis eſt ordinare & non ordinari.*] Eſt hoc poſtremum ex attributis Sapientis, quæ refert Philoſophus 1. Metaph. c. 2. Senſus illius eſt, rationi conſentaneum eſſe, vt Sapiens iura potius ferat, quàm ab aliis lata accipiat: quemadmodum enim Sapientia, Domina eſt & Regina ſcientiarum. Ita Sapientem decere, non ſubeſſe aliis minus ſapientibus & inferioribus; ſed iiſdem imperare. In eandem ſenten-

tiam l.1. Politicorū dicuntur, *ratione & intellectu vigentes naturaliter eſſe Domini & Rectores aliorum.* Ratio eſt; quia, *hominum genus arte & rationibus viuit*, vt docetur 1. Metaphyſicorum: *Primum autem in vnoquoque genere regula eſt & menſura cęterorū*, vt explicuimus, Titulo *de Cauſis in genere.* Congruum igitur eſt, vt qui rerum vſu & ſapientiâ præpollent, clauum potius Reip. teneant, quam remum.

10. *Sapientis eſt, non diſceptare de nominibus.* Sumitur ex citato iam ſæpius c. 2. libri 1. Metaphyſ.] Vbi pro ſecundo Sapientis officio tradit Ariſtoteles, verſari circa res maximè difficiles ſeu arduas, & remotas à ſenſibus. Nam faciliores & obuiæ non ad ſapientes; ſed ad vulgares homines pertinent: ſic proprium Grammaticorum eſt, de nominibus ac verbis contendere. Ad Sapientem verò, ſiue ad Philoſophum pertinet, relictâ altercatione triuiali, de ſubſtantiâ rerum ſeu eſſentiâ ſapienter diſſerere: &, vt ait D. Auguſtinus, lib. 4. de Doctrina Chriſtianâ, capite 11. *In verbis verum amare non verba.* In quam ſententiam Fabius lib. 3. Oratoriarum inſtit. cap. 6. ſcribit, non intereſſe diſcentium, quibus quidque nominibus appelletur, dummodo res ipſa manifeſta ſit, ſimilia habet l. 5. c. 10. ſed de hac re pluribus agetur infra; de Nomenclatione rerum. Valet pronunciatum in illos Philoſophos, ac Theologos, qui plenis ſubinde diſputationibus de litterâ inaniter litigant. Vide, ſi placet, D. Thomam, 1. p. q. 54. ar. 4. ad 2.

11. *Sapientia non ineſt homini à naturâ.* 6. Ethicorum c. 11.] Ratio huius eſt manifeſta; quia mens hominis eſt veluti tabula raſa, cui nihil inſcriptum eſt; & omnis noſtra cognitio pendet à ſenſu, vt docetur in libris de Animâ, & explicabitur Titulo *de Potentia cognoſcitiuâ.* Atqui Sapientia eſt vltima, &

perfectiſſima hominis cognitio, vt patet ex dictis; quæ proinde magno labore & vſu eſt acquirenda. Idem dicendum de Sapientiâ latius acceptâ, ac de quauis arte vel ſcientia: Imò etiam ſuo modo de Intellectu ipſo ſeu habitu Principiorum: licet enim inſit ille nobis à naturâ, ſecundum inchoationem; ab experientiâ tamen eſt, ſecundum perfectionem, vt docet S. Thomas. Quia ad iudicium mentis duo tantum requiruntur, primo lumen intellectus (nam *Iudicium mentis fit ſecundum vim luminis intellectualis*; vt habet D. Thomas 2. 2. quęſt. 173. artic. 2.) Secundo applicatio obiecti ad lumen: In actu autem habitus Principiorum, totum lumen & ſubſtantia actus eſt à natura ipſius intellectûs, applicatio verò Principij ad mentem, & ad ſingularia; confirmatio etiam & quaſi manus extrema eſt per ſenſum & experientiam: In aliis tamen magis & in aliis minus; Nam ad habitum Principiorum communiſſimorum tantum experientia eſt neceſſaria, vt illa applicentur ad mentem, & illa videat per experientiam quaſi in exemplari: In aliis verò magis contractis principiis requiruntur multæ experientiæ, partim vt perſpiciatur connexio terminorum, partim vt per iſtã connexionem ſine dubitatione illis credatur.

DISTINCTIO VI.

De Sapientia generalius ſumptâ.

1. S*Apiens fit alius ab alio.*] Vetus iſtud prouerbium refertur à Clemente Alexandrino l. 9. Stromatum §. 9. & ab alijs ſiue Eccleſiaſticis, ſiue profanis ſcriptoribus: Significat autem, Sapientes mutuâ conuerſatione ſeſe vicissim docere; & mo-

net, vt ne facilè quiſpiam aut doctrinam, aut ſententiam alterius contemnat; ſed inquirat potius, nam quid eruditionis inde haurire queat: imò docilem ſe aliis pro opportunitate oſtendat: *Ego*, ait M. Auguſtinus Epiſt. ad Auxentium, *licet Epiſcopus adeo ſenex & prouectus ſim; paratus ſum nihilominus vel à puero, vel à quolibet collegâ meo, etiam vnius anni nouitio, quidquid ignoro, doceri.* Nam, vt veriſſimè Sapiens dixit:

2. *Vbi fuerit Humilitas ibi & Sapientia.* Prouerb. 11.] Maximè autem in his, quæ ad propriè dictam Prudentiam ſpectant, indiget homo ab aliis erudiri, & præcipuè à ſenibus, qui ſanum intellectum adepti ſunt, circa fines operabilium. Vnde etiam Philoſophus ait 6. Ethic. c. 11. *Oportet attendere expertorum, & ſeniorum, & prudentium indemonſtrabilibus enunciationibus & opinionibus, non minus, quam demonſtrationibus: Propter experientiam enim vident principia*: Vnde & Prouerb. 3. dicitur: *Ne innitaris prudentiæ tuæ*; Et Eccleſiaſt 6. *In multitudine Presbyterorum* (id eſt ſeniorum prudentium) *ſta, & ſapientiæ illorum ex corde coniungere.* Ratio huius neceſſariæ docilitatis eſt; quia Prudentia eſt habitus agendi verâ cum ratione, circa ea, quæ homini bona ſunt vel mala, vt docet Ariſtoteles 6. Ethic. cap. 5. verſaturque circa particularia & contingentia in quibus ſunt infinitæ quaſi diuerſitates: Quæ omnes cum ab vno homine ſufficienter conſiderari non poſſint; indiget in plurimis aliorum conſilio & manuductione.

3. *Probrum non eſt probos auctores imitari.*] S. Hieronymus, cum ex Origenis ſcriptis, plurima notatu digna in ſuos libros transfudiſſet, & huius quaſi furti ab æmulis accuſaretur, in hunc ſeſe modum defendit: Quod illi dicunt, me Origenis ſcripta compi-

lare, & vitio vertunt, id ego laudi mihi duco maximæ. Volo enim illum imitari, quem, prudentibus placere non dubito. Quod ſi criminis eſt, Græcorum bene dicta transferre, accuſetur Ennius, Maro, Terentius, Tullius, &c. Sed & Hilarius noſter furti reus ſit: *Horum omnium imitari exopto diligentiam: Potiùs quàm obſcuram iſtorum negligentiam.* Hoc ſenſu compoſito ex Terentianis verſibus quaſi centone, defendit ſe vir Sanctus in Præfat. Comment. in Micheam. Monet itaque pronunciatum, non vitio vertendum, ſed laudabile eſſe, Doctorum virorum lectione & imitatione ſcientiæ theſauros locupletare. Etenim cum duplices ſint Sapientiæ Magiſtri, viui alij; alij verò muti; libri videlicet & ſcripta poſteritati conſignata; vti illorum, ita horum quoque familiaritate Sapientia comparatur. Porro quid curandum ſit, vt imitandi labor ſit totus ſaluber, docet præclarè Franciſcus Sacchinus in libello de ratione libros cum profectu legendi, quem conſule, ſi libet.

4. *Id ſapit quiſque, quod quiſque didicit.*] Sententia clara eſt, ſed bene aduertenda: cum enim quilibet id ſapiat ac ſentiat, vt inquit Seneca, de moribus, ea diſcere conuenit, quæ ſapere prudentia eſt, & intelligere vera ſapientia, quæque ſtatui cuiuſuis & ingenio ſunt maximè accommodata; iuxta illud vulgare:

5. *Aulœdus ſit, qui Citharœdus eſſe non poteſt.*] Monet boni conſulenda eſſe humiliora, vbi meliorum nulla eſt copia. Rectè dicetur in eos, qui malũt in inferiore ordine alicuius eſſe momenti, quam inter excellentes negligi; cuius olim animi fuiſſe ſcribitur Iulius Cæſar.

6. *Nemo mortalium omnibus horis ſapit.*] Dictum iſtud Plinij l. 7. Nat. Hiſt. c. 15. vel citra interpretem liquet; nempe neminem eſſe, qui non aliquando

deſipiat, ſiue, vt verbis vtar viri cuiuſdam doctiſſimi, mei quondam in Theologiâ Profeſſoris, Neminem eſſe tantâ præditum ſcientiâ & prudentiâ, qui non admixtas habeat aliquot vncias ſtultitiæ. Hinc illa vulgaria: *Quandoque bonus dormitat Homerus: Labitur & quadrupes: Nihil eſt ab omni parte beatum*, &c. Nemo in hac fragili & mortali vitâ, numeris omnibus ita exiſtit vel in ſcientiâ, vel virtute abſolutus, quin alicunde in defectum nonnullum incidat: *Optimus ille eſt, qui minimis vrgetur.* Solus fuit Dominus noſter Ieſus Chriſtus, & Beatiſſima eius mater, quorum in actionibus nullus vnquam error inueniri potuit, aut næuus; Et ſi qui forte ſint, aut extiterint viri omninò perfecti, gratiâ Dei ſupra morem ordinarium illuminati & præuenti. Quapropter non bene ſibi conſulunt illi, qui ita in verba cuiuſpiam, aut facta curare ſolent, vt planè nuſquam ab eo ſibi recedendum eſſe, obſtinatè putent: Etenim rectæ rationi minimè congruum eſt, vt quem propter eximias animi dotes in multis miraris, eundem pariter in iis, quæ ex ratione fiunt, & ſuſpicias & imiteris. Minus verò rectè faciunt illi, qui quando præſtanti alicui viro vel libro inſperſam notam à vero vel recto aberrationem, eius mox auctoritatem abſolutè reſpuunt, & oculi maligni aciem à pluriмis præſtantiſſimis auerſam, ad pauca vitioſa conuertunt. Vide, ſi placet, Tiraquellum de Nobilitate c. 31. vbi id longâ inductione probat, aitque; *Poſſibile non eſſe, inueniri aliquem qui lapſus non ſit, ſiue Philoſophus is ſit, ſiue Medicus, ſiue Iuriſconſultus aut Theologus.*

7. *Feliciter is ſapit, qui alieno periculo ſapit.* Plautus in Mercatore.] Monet ſententia, vt ne ex propriis ac domeſticis; ſed alienis erratis cautiores efficiamur, & aliorum periculis reddamur prudentiores

Nam miſeriæ genus eſt, ſuo damno erudiri: at, *Felix quem faciunt aliena pericula cautum.*

8. *Vir Sapiens vates eſt optimus.*] Monet effatum, futurorum præſcientiam non ex auguriis, aut aliis ſuperſtitioſis obſeruationibus petendam eſſe; ſed à viris longo rerum vſu & experientia illuſtribus: his ſiquidem ex præteritorum præſentiumque coniecturis, facilè proſpiciunt, quid euenturum ſit; &, vt innuit Ariſtoteles 6. Ethic. cap. 11. *Propter experientiam vident principia.* Atque hinc Sapientes dici ſolent, diuinare; quoniam ex omnibus rerum circumſtantiis prudenter inter ſeſe collatis, verum colligunt; non quoad præterita ſolum, & præſentia, ſed etiam quoad futura.

DISTINCTIO VII.

De Ethica, & Politica, & generatim de Philoſophia Morali.

1. P*Hiloſophia eſt animi Medicina.*] Ariſtoteles olim Philoſophiam & Medicinam ſorores appellabat, alteramque per alteram definiendam eſſe cenſebat, aiens; Medicinam eſſe corporis Philoſophiam: Philoſophiam verò animæ Medicinam. Quod & ante eum cenſuiſſe Democritum, refert Clemens Alexandrinus in Pædagogo capite 2. idem de Philoſophia pronunciauit Cicero lib. 3. Tuſculan. Quæſt. Et ratio eſt; quia, vt alibi idem docet, Philoſophia vitia expellit, virtutes indagat, ac mores animi format. Addit verò loco citato, eius auxilium non, vt in corporalibus morbis, petendum eſſe foris; omnibuſque opibus ac viribus, vt noſmetipſi nobis mederi poſſimus, elaborandũ eſſe:

Alioquin enim Philoſophus ſimilis eſſet Medico, qui accuratiſſimè quidem de cauſis principiíſque morborum diſſerit; ſeipſum tamen curare negligit.

2. *Philoſophia eſt animi cultura.*] M. Tullius l. 2. Tuſcul. qq. rationem addit ibidem; quia nimirum extrahit vitia radicitus, & præparat animos ad nouos ſatus recipiendos: eaque mandat his, & (vt ita dicam) ſerit, quæ adulta fructus vberrimos ferant. Porro hæc & ſimilia dicta ſeu pronunciata, quæ vel in libris Philoſophicis Ciceronis, vel in aliis eius operibus, aliiſque Auctoribus paſſim ſunt obuia, licet de omni Philoſophiâ generatim, ſiue morali, ſiue ſcholaſticâ intelligi poſſint: præcipuè tamen & propriè ad eam Philoſophiæ partem reſtringenda ſunt, quæ in vitæ ac morum emendatione verſatur. Quam equidem tanti feciſſe Socrates perhibetur, vt cęteris omnibus Philoſophiæ partibus prætermiſſis, ad hanc vnam ſummo ſemper labore colendam animum conſtanter adiecerit. Eâdem reſtrictione indiget illud Platonis;

3. *Beatæ ſunt Reſpublicæ, cum aut regnant philoſophi, aut Reges philoſophantur.*] Non enim intellexit Plato, tum id euenturum, cum Reges aut in diſſerēdi ſubtilitate, aut in perueſtigandis rerum naturalium cauſis occupati eſſent: quæ quanquā præclara ſunt; longiſſimè tamen abſunt ab eo, vt beatas Reſpublicas per ſe efficere poſſint; ſed cum Moralis Philoſophiæ ductu, omnes vires ſuas ad ſtudia virtutum excolenda & propaganda contuliſſent. In hiſce enim, vti cuiuſuis hominis; ita communitatis ſalus, ac naturalis felicitas conſiſtit, iuxta illud Ariſtotelis: *Felix eſt vita illius, qui operatur ex virtute.* 10. Ethic. c. 8. de quo Titulo *de Felicitate.* Et illud: *Bonum vnius hominis & ciuitatis eſt idem.* 1. Ethic. c. 2. ſub finem, de quo Tit. *de Bono,* Diſtinct. 3. num. 5.

4. *Ethicæ finis non eſt, ſcire virtutes; ſed exercere.* Sumitur ex l. 2. Ethic. c. 2.] Vbi Ariſtoteles docet, moralem tradi Philoſophiam, non vt ſciamus, quid ſit virtus; ſed vt boni efficiamur. Et ex l. 10. Eth. c. 9. vbi docet in agendis finem non eſſe, perſpexiſſe cognouiſſéque ſingulas, ſed potius agere; *nec enim*, ait, *de virtute ſas eſt, ſcire; ſed enitendum eſt, eam habere ac vti*: Ideóque non ſufficere verba ad homines bonos efficiendos; alioqui multas iure mercedes, ſecundum Theognidem, ac magnas afferrent. Hac etiam de cauſa l. 1. Ethic. c. 3. docet, Adoleſcentes non eſſe idoneos Moralis ſcientiæ Auditores: licet enim fortiſſimâ iuuenes polleant imaginatione, & apti ſint ob ingenij vigorem, ad ſcientias quaſcunque percipiendas: minus tamen idonei habentur ad percipienda morum præcepta; tum quia perturbationibus animi nimium obnoxij ſunt; tum verò, quia vnuſquisque optimus eſt iudex eorum, quæ nouit: iuuenes autem, vt experientiâ carent, ita actuum humanæ vitæ ſunt ignari: quare ægrè admodum de iis, iudicium ferunt: quippe cum practicum illud eſſe debeat, & pendeat à cognitione omnium, quæ occurrere ſolent, circumſtantiarum. Porro nomine Finis in axiomate non intelligitur quilibet proximus aut ſecundarius, ſed primarius & vltimatus, vt fuſiùs explicuimus ad illud: *Practicæ finis eſt opus, ſpeculatiuæ veritas.* Titulo *de Scientijs in genere*, Diſt. 10. num. 5.

5. *Nulla eſt homini philoſophandi cauſa, niſi vt beatus ſit.* Refertur à M. Auguſtino l. 19. de Ciuit. c. 1. ex Platone.] Ratio eſt; quia omnis Philoſophia ad felicitatem dirigitur, quæ ſita eſt in perfectâ ſummi boni poſſeſſione: Potiſſime autem & ex ſuo officio Philoſophia moralis beatitudinem ob oculos ponit, eiúſque conſequendæ rationem præſcribit, aliæ qui-

dem Philoſophiæ partes, vt Phyſica, v.c. ad Dei, qui ſummum bonum eſt, amorem etiam inclinant; ſed indirectè tantum, per accidens, & occaſionaliter; non autem per ſe, & ex fine ſuo intrinſeco, ac practicè; id eſt, dictando modum & præſcribendo regulas, quibus beatitudo comparetur: hæc namque propria ſunt Moralis Philoſophiæ munia.

6. *Politica ordinat reliquas artes.* 1. Ethic. c. 2.] Non ita reliquas ſcientias ordinat Politica, quaſi eis vel materiam in quâ verſentur, vel ſpeculandi methodum præfiniat (id enim ſupremæ Philoſophiæ, ſiue Metaphyſicæ munus eſt, quæ preſcribit obiecta ſcientiarum, tradendo dimdiuiſiones Entis, & ſecernendo gradus Metaphyſicos ab aliis, vt pateat, qui ad Metaphyſicam pertineant, qui ad alias ſcientias, & quę ſit ſingularum Facultatum abſtractio & ratio formalis propria) ſed quatenus ad ciuilem vſum & vtilitatem eas accommodat, ſtatuens quæ artes, quo tempore, à quibus perdiſcendæ ſint, aut exercendæ, vt ibidem explicat Ariſtoteles, & addit.

7. *Politica maximè omnium dominatur.*] Probat id & explicat exemplo Architectonicæ; Hæc ſiquidem & præcipit ſcientiis, quæ ſub ipſa ſunt, quemadmo- Equeſtris frenofactoriæ; & vtitur illis ad ſuum finem: Vtrumque horum conuenit Politicæ; prius quidem reſpectu ſcientiarum tam ſpeculatiuarum, quam etiam practicarum; aliter tamen atque aliter, pro diuersâ ſingularum naturâ, vt rectè notauit D. Thomas in hunc locum: Poſterius verò ſolum reſpectu practicarum. Vnde ſubiungit Ariſtoteles loco citato: *Eas facultates, quæ ſummis afficiuntur honoribus, vt rei militaris, reique familiaris facultatem, ac oratoriam artem huic ſubeſſe videmus.* Hiſce enim omnibus vtpote practicis, Politica vtitur ad ſuum finem; id eſt, ad commune bonum

ciuitatis. Atque hoc ſenſu,

8. *Finis Politicæ continet omnium Facultatum fines.* Ibidem.] Cum enim ceteris actiuis ſcientiis hæc vtatur, & leges ferat, atque inſtituat, (verba ſunt Ariſtotelis loco citato) quid quiſque agere, & à quibus abſtinere debeat, huius finis ceterarum omnium Facultatum continet fines. Quo fit, vt hic finis ſit bonum ipſum humanum, id eſt, vt explicat D. Thomas.

9. *Finis Politicæ eſt optimus in rebus humanis.*] Videlicet non ſimpliciter; quia finem totius vniuerſi conſiderat ſcientia diuina, quæ omnium abſolutè princeps eſt & domina; ſed in genere facultatum & ſcientiarum practicarum ac moralium, quæ circa humanas res occupantur: Harum enim vltimum finem in ſuo ordine Politica conſiderat: Cum reliquæ omnes Moralis Philoſophiæ partes, ſecundum naturam ſuam conſideratæ, ad hanc veluti optimam dirigantur. Iuxta hunc ſenſum 1. Politicorum c. 1. *Quandoquidem*, inquit Philoſophus, *omnes ciuitatem videmus, ſocietatem quandam eſſe, & omnem ſocietatē boni alicuius gratiâ coalitam eſſe, manifeſtum eſt, omnes ſocietates ad bonum, tanquam ad finem tendere: Eam verò, quæ eſt omnium ſocietatum princeps ac domina, hoc bonum ſibi propoſitum habere, quod omnium eſt præſtantiſſimum: Hæc verò eſt, quæ ciuitas ſeu Reſpublica appellatur, ſeu ſocietas ciuilis*: Quibus verbis oſtendit, ſcientiam humanæ ſocietatis inſtituendæ ac conſeruandæ, ſiue Politicam, eſſe omnium actionum ciuilium & artium, ac ſcientiarum humanarum moderatricem ac dominam, eo videlicet ſenſu, quo explicatum eſt.

DISTINCTIO VIII.

De Theologiâ, & ſcriptura ſacra.

1. THeologia eſt, *doctrina ſacra.*] Ex vi nominis Theologia ſignificat quemuis de Diuinitate ſermonem, rationem, & notitiam, quod ſit περὶ τοῦ θεοῦ λόγος, vt notat S. Auguſtinus l. 8. de ciuit. c. 1. Ad diuinitatis autem naturam cognoſcendam duplici viâ, in hac vitâ perueniri poteſt. 1. per creaturas, tanquam per Dei effectus, qui cogniti ducunt nos ad primæ cauſę ſeu Dei cognitionem. 2. per reuelationem à ſcripturis, vel à traditione acceptam: priorem viam tenet Metaphyſica, quæ dicitur *Theologia naturalis*; poſteriorem fides, & ex fidei articulis concluſiones deducẽs Theologia ſcholaſtica, quæ proinde *ſacra doctrina* appellatur, & propriè pro eâ ſcientia, ſumitur, quæ ex principijs ſupernaturali fide creditis, vel vtriſque, vel altero ſaltem, adiuncto alio principio, lumine naturæ cognito, per euidentem conſequentiam deducitur. Porro hæc appellatio refertur à D. Thomâ in Proœmio primæ partis, vbi ita habet: *Tentabimus cum confidentiâ diuini auxilij, ea, quæ ad ſacram doctrinam pertinent, breuiter & dilucidè proſequi.* Lege, ſi placet Caietarum, Vaſquez & alios commentatores in hunc locum.

2. *Theologia eſt rerum diuinarum ſapientia.* Traditur à D. Thomâ. 1. p. q. 1. a. 6.] Nomine ſapientię, quæ loco generis hic ponitur, intelligitur princeps & regina ſcientiarum, quæ nobiliſſima Entia, ſupremas & altiſſimas cauſas conſiderat, vti ſunt, Deus, Optimus, Maximus, & aliæ ſubſtantiæ ſepa-

ratæ; atque principia maximè communia, quæ Enti, vt Ens eſt, conueniunt. Eiuſmodi eſt inter ſcientias lumine naturali comparatas ſola Metaphyſica, vt oſtendimus ſupra diſtinct. quintâ, ex Ariſtotele. 1. Metaphyſicæ cap. 1. Inter ſcientias autem quocunque modo, ſiue naturali, ſiue ſupernaturali acquiſitas in hac vitâ, proprijſſimè & antonomaſticè nomen ſapientię ſibi vindicat Theologia ſiue Doctrina ſacra, vt oſtendit ſanctus Auguſtinus libro 14. de Trinitate cap. 1. licet concedat, etiam ſcientiam humanarum rerum appellari aliquando ſapientiam, iuxta illam definitionem à Philoſophis receptam: *Sapientia eſt rerum diuinarum humanarumque ſcientia*; Et ſecundum hanc propriam acceptionem docet intelligendum eſſe D. Paulum 1. ad Corinth. cap. 12. dum dixit, *alij datur ſermo ſapientiæ, alij ſermo ſcientiæ*: diſtinguens enim ſapientiam à ſcientiâ, ſolam cognitionem rerum diuinarum ſapientiam appellauit. Et ſanè hoc genere natura Theologiæ & vis optimè exprimitur: vtpote quæ eſt certiſſima Principiorum index, ampliſſima ſcientiarum omnium princeps, & ſapientiſſima omnium actionum rationumque arbitra. Diuinarum rerum adiectione & obiectum eius diuinum indicatur, & modus ipſius ſupernaturalis, principio, actione, & effectu ſuo notatur; ac denique finis eius perfectiſſimus ſignificatur.

3. *Theologia & multa eſt, & minima.*] S. Dionyſius Myſt. Theologiæ c. 1. refert, iſtud eſſe pronunciatum Apoſtoli Bartholomæi, vti & hoc, quod ſequitur, præcedenti, quoad ſenſum ferè ęquiualens.

4. *Euangelium latum & magnum eſt, & iterum correptum.*] Dicitur Theologia eſſe multa, & Euangelium latum ac magnum, ob profundiſſima ampliſ-

ſimaque myſteria, quæ iis traduntur: è conuerſo etiam vtraque dicuntur correpta & minima, ſiue litteram ſpectes & verba, quibus Theologia Chriſtiana & lex Euangelica nobis conſignata eſt à Verbo abbreuiato, Chriſto Domino ſeruatore noſtro; ſiue conſideres pauca, quæ iis continentur, mandata, quæ idcircò leue reddũt onus, & iugum ſuauius his, qui laborabant & oneratis erant: Videlicet ducenta duode viginti præcepta affirmatiua; & negatiua quinque ac ſexaginta ſupra trecenta; ex quibus priora membris humani corporis reſpondere dicũntur, poſteriora diebus anni. Conſule, ſi placet, Lorinum commentar. in Eccleſiaſt. c. 12. v. 12.

5. *Scriptura eſt liber ſacerdotalis.*] Ita pronunciat S. Ambroſius lib. 3. de fide. cap. 7. ſecutus D. Dionyſium Areopagitam Eccleſiaſticæ Hierarchiæ c. 1. vbi ait, *S. Scripturam eſſe ſubſtantiam ſacerdotij noſtri*; quibus verbis S. Paginæ lectionem & familiaritatem omnibus clericis & ſacerdotibus impensè vterque commendat: proprium enim & præcipuum eorum ſtudium in legendâ & perſcrutanda Scripturâ debere occupari. Eâ de cauſa D. Paulus Timotheum hortatur ad ſtudium ſacræ lectionis, ne negligat gratiam, quæ data ſit ei per impoſitionem manus Presbiterij. 1. Timoth. 4. & 2. Timot. 3. Idem Tito præcipit, vt inter cæteras virtutes Epiſcopi, quem breui ſermone depinxit, ſcientiam quoque in eo eligat ſcripturarum: *amplectentem*, ait, *eum qui ſecundum doctrinam eſt fidelem ſermonem, vt potens ſit, exhortari in doctrinâ ſana, & eos, qui contradicunt, arguere.* Præclarum huius ſacri ſtudij omnibus Eccleſiaſticis ſpecimen dedit S. Carolus Borromæus: ſolebat enim ille ſcripturam aſſiduè voluere, & populo

explanare, idque tanto ſtudio deuotione & reuerentiâ, vt vltimis vitæ ſuæ annis eam , velut ipſiſſimas Dei ad homines literas, non niſi modo capite, & flexis genibus venerabundus lectitaret. Vide Iulium Nigronum Tractatu S. Aſcetico. c. 3. num. 9.

6. *Verbum* Dei *eſt Pharmacum ad omnes animæ morbos.*] Sumitur ex Epiſtolâ 1. D. Baſilij ad Gregorium Nazianzænum, vbi ſcripturam comparat cum officinâ Apothecariâ, quæ omnibus pharmacorum generibus, ad quoſlibet morbos depellendos inſtructa eſt: *Si quis impatiens*, ait, *patientiam deſiderat; legat geſta ſancti Iob: ſi quis fortitudinem cupit, legat acta Dauidis: ſi quis manſuetudinem appetit, Moſem voluat & imitetur.* Ita S. Paula in omni re, & tentatione S. Scripturâ ſe armabat, & ad perfectionem inſtruebat, teſte S. Hieronymo in eius Epitaphio: *In periculis*, inquit Hieron. *Loquebatur Paula, qui vult venire poſt me, abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuam & ſequatur me. In crebrâ infirmitate: Habemus theſaurum iſtum in vaſis fictilibus, donec mortale hoc induat immortalitatem:* In *mœrore cantabat: quare triſtis es anima mea? ſpera in* Deo. &c.

7. *Verbum* Dei *eſt manna cuiuſlibet ſaporis.* Ita appoſitè pronunciat Origenes Hom. 7. in Exodum. ſi tu, inquiens, Verbum Dei totâ fide & deuotione ſuſceperis, fiet tibi ipſum verbum, quæcunque deſideras, v. c. ſi tribularis, conſolatur te, dicens: *Cor contritum & humiliatum Deus non deſpicies*: Si lætaris, pro ſpe futurâ cumulat tibi gaudium, dicens, *Lætamini in Domino, & exultate iuſti.* Si iracundus es, mitigat te, dicens: *Deſine ab irâ, & derelinque furorem.* Si in doloribus es, ſanat te dicens; *Dominus ſanat omnes languores tuos*: Si paupertate conſumeris, conſolatur te, dicens: *Dominus alleuat de terrâ ino-*

pem. Sic ergo manna Dei reddit in ore tuo ſaporem quemcunque volueris.

8. *In Scriptura Agnus natat, & Elephas mergitur.*] S. Gregorius Epiſtolâ ad Leandrum, quæ præfigitur præfationi in Iob. Ratio huius perſpicua fit ex illis, quæ diximus num. 4. quia videlicet S. Pagina breuibus & ſimplicibus verbis cõtinet arcanos ſenſus & profundiſſima includit myſteria, inſtar fluminis vel potius maris alicuius, cuius exigua & extima aquarum ſuperficies tantum patet, ſub quâ ingens aquarum moles reconditur. In quem ſenſum S. Auguſtinus, Epiſtolâ 3. ad Voluſianum. *Tanta eſt Chriſtianarum litterarum profunditas*, inquit, *vt in eis quotidie proficerem, ſi eas ſolas ab ineunte pueritiâ, vſq; ad decrepitam ſenectutẽ, maximo otio, ſummo ſtudio, meliore ingenio, conarer addiſcere.* Similia habet l. 12. Confeſſ. c. 14.. In hoc igitur immenſo SS. ſcripturarum pelago rectè natare dicitur Agnus, ideſt, humilis, & mergi Elephas, ideſt ſuperbus. Atque hanc ob cauſam communis SS. Patrum ac Theologorum ſentẽtia eſt ad diuinas ſcripturas vel intelligẽdas, vel cum fructu legendas animi puritatem cumprimis eſſe neceſſariam, vt multis oſtendit Iulius Nigronus Tractatu Aſcetico. 5. n. 24.

9. *Diuina natura credendo melius, quam diſputãdo cognoſcitur.*] Ad notitiam diuinæ naturæ dupliciter in hac vitâ perueniri poteſt, 1. per creaturas, tanquam per Dei effectus, qui cogniti, nos ad primæ cauſę cognitionem ducant. 2. per reuelationem à Chriſto Prophetis, vel Apoſtolis, factam, &c. Prior cognitio naturalis eſt, & diſcurſu ac diſputatione humanâ acquiritur: Poſterior eſt ſupernaturalis, ac primæ veritatis auctoritate nititur: Illa imperfecta eſt, & omnibus hominibus communis. Iob 36. 25. *Omnes homines vident eum, vnuſquiſque intuetur*

procul. Quid eſt procul intueri Deum, niſi cognoſcere Deum, non in ſe, ſed in ſuis creaturis, quæ procul abſunt à perfectione Dei? Hæc verò iuxta propoſitum Axioma longè eſt perfectior, & ſolis fidelibus conceſſa. Pſalmo 147. 9. *Non fecit taliter omni nationi, & iudicia ſua non manifeſtauit eis.* Refertur pronunciatum à B. Platinâ, libro de vitis & geſtis ſummorum Pontificum, in vitâ Pij II. qui floruit ſub annum Domini 1458.

10. *Vnius diuinitatis tres eſſe perſonas.*] Non qua ratione probetur: ſed à quo dicatur animaduertendum eſt, refertur ab eodem, ibidem quod hic de ſanctiſſimo Trinitatis myſterio dicitur, idem de aliis Fidei Chriſtianæ articulis intelligi debet; iis ſiquidem omnibus aſſentiuntur Orthodoxi, propter authoritatem & teſtimonium Dei. non verò propter rationes humanas, vel dicta hominum aut Angelorum. Patet ex variis Scripturę locis, vt ex illo, ad Rom. 4. 3. *Credidit Abraham Deo, & reputatum eſt illi ad ſalutem.* ad Galat. 1. 12. *Neque enim ego ab homine accepi illud, neque didici: ſed per reuelationem Ieſu Chriſti.* Ratio eſt; quia alioqui de illis non haberetur fides diuina, quæ in entitate ſuâ ſupernaturalis eſt, vt docet Becanus dę Fide c. 8. q. 2. & alij Theologi; ſed cognitio aliqua humana & naturalis, quæ erroribus eſt obnoxia. Item reuerentia diuinæ maieſtati & auctoritati debita exigit, vt, poſitâ ſufficienti propoſitione myſterij credendi, ſine vllo diſcurſu vel rationum inquiſitione, intellectus noſter aſſentiatur, idque firmius, quam illi rei naturaliter cognitæ poſſit aſſentiri adeoque iniuria fieret primæ veritati, ſi vel minimum quis dubitaret, aut hæſitaret, vt pulchrè oſtendit Ægydius Coninck. diſput. 9. de actibus ſupernaturalibus, dub. 5. n. 73.

11. *Fides non habet meritum, cui humana ratio præbet experimentum.* S. Gregorius Homiliâ 26. In Euangelia,] Ratio inductiua ad aſſenſum Fidei dupliciter ſpectari poteſt, vt notat D. Thomas 2. 2. q. 2. a. 10. in corp. primò, *vt præcedens*; quando videlicet homo ita eſt diſpoſitus, vt non crederet, aut non æquè promptè crederet, ſine ratione humana proponente myſteria fidei, & ad fidem habendam impellente. 2. conſiderari poteſt, vt conſequens ad voluntatem credentis: quando ſcilicet ita perfectè afficitur rebus fidei; quas credit, vt rationes inquirat & argumenta pro fidei veritate De priore D. Thomas ait verum eſſe pronunciatum; non autem de poſteriore: Pro maiore tamen explicatione notandum eſt, non minui meritum fidei, per rationem inductiuam ad fidem, etiam tempore antecedentem; modo ipſa non ſit ratio formalis, propter quam aſſenſum præbeamus, aut tam firmum aſſenſum; ſed tantum veniamus in ſufficientem auctoritatis diuinæ applicationem, ſeu fidei propoſitionem. Antecedens enim ratio, quæ minuit, ac tollit meritum talis eſt, vt etſi conſtaret, Deum reuelaſſe, ipſi nihilominus rationi, tanquam non ſufficeret Dei reuelatio, aſſenſus inniteretur. Et hanc reprehendit D. Gregorius loco citato. Quia ad incredulitatem pertinet, ſigna & prodigia quærere, ac ſenſus experimenta, vt faciebant Iudæi, ac Thomas Apoſtolus. Ioan. 20. Hinc verò ſequitur per ſtudium Theologiæ non minui; ſed potius augeri meritum fidei; Etſi rationes inducentes ad fidem per illud inueniantur: non etenim inquiruntur iſtæ rationes, vt diſcens credat; ſed quia credit, aut certè vt ea credenda proponantur, de quibus nihil ante conſtabat. Quod confirmatur ex illis Eccleſiaſtici 24. 3. *Qui elucidant me, vitam*

æternam habebunt; Et 1. Petri 3. 15. *Parati ſemper ad ſatisfactionem omni poſcenti vos rationem de eâ, quæ in vobis eſt ſpe.* Plura quæ huc referri poſſent. Vide, ſi placet, Titulo *de habitibus ſupernaturalibus.*

TITVLVS XXXII.

DE HABITIBVS, QVI NON SVNT virtutes intellectuales.

DISTINCTIO PRIMA.

De opinione.

1. *Opinionum æquè probabilium ſequi licet alterutram.*] Eſt commune axioma omnium ſapientum, cuius veritas ex eo fit manifeſta; quia in tali caſu non eſt ratio, cur vnam potius ſequi neceſſe ſit, quam alteram, cum ex hypotheſi ſint æquè probabiles: nec item, cur naturam ſequi neceſſe ſit; cũ neutra ſit impoſſibilis. Verum itaque eſt pronunciatum, quotieſcumque ſunt duę vel plures opiniones circa facti alicuius honeſtatem, vel turpitudinem, aut obligationem, vel etiam circa rei cuiuſlibet veritatem aut falſitatem: in his enim ſemper liberum eſt, ſequi alterutram opinionem, ſiue eam, quam libet: Dummodo non ſit alia via certa, circa facti alicuius naturam, conditionem aut modum: illam namque ſequi oportet in praxi, relictâ quacunque opinione; præſertim in re maioris momenti, vbi timeri poteſt damnum vel periculum, quod ex iuſtitiâ vel charitate vitari debet: Neque enim prudenter ageret, qui in tali caſu ſequeretur viam incertam

& ambiguam: cum ingredi liceat certam ac tutam. Lege, ſi placet, Vaſquez, de actibus humanis, diſp. 63. c. 2. & 3. Valen. d. 2. q. 14. p. 4. Nauarrum. c. 27. n. 280. & alios.

2. *In dubijs tutior pars eſt eligenda.*] Sumitur ex D. Auguſtino. l. 2. de ſermone Domini in monte c. 18. & intelligendum eſt, iuxta reſtrictionem Axiomatis præcedentis, ac tunc locum habet, quando quis non ſolum ſpeculatiuè: ſed etiam practicè dubius eſt; quod tam accidit cum ſpeculatiuè quiſpiam dubitat de aliquo facto, & non poteſt ex certis principiis practicis elicere, an hic & nunc liceat ſibi hoc vel illud facere, nec ne: Tunc enim debet eligere id, quod tutius eſt iuxta explicationem ſuperioris, quo ſenſu etiam Vlpianus l. 15. ad Sabinum, vt refertur Regula 9. Iuris antiqui. Semper in obſcuris, inquit, quod minimum eſt, ſequimur. Quod ſi ſpeculatiuè tantum dubius eſt; ſed practicè certus, Axioma non habet locum; cum poſſit liberè prudēter ſequi alterutram partem. Sic etenim licebit ratiocinari: Qui in re dubiâ ſequitur id, quod propter rationes magni ponderis, & auctoritatem Doctorum virorum valde probabile eſt, tutò ac prudenter facit: At ego ſiue hanc, ſiue illam partem ſequar, ita facio: ergo tutò & prudenter facio. Conſule, ſi placet, auctores proximè citatos.

3. *Opinionibus Prudentum aſſentiendum vt demonſtrationibus.* Sumitur ex 6. Ethic.] Vbi docet non minus eorum, qui experti ſunt, & ſeniorum vel prudentium demōſtrabilibus ſententijs, opinionibuſue, quam ipſis demonſtrationibus mentem adhiberi debere, rationem addit ibidem ſub finem capitis, *quia namque iam experientiâ viſum habent, & principia ipſa cernunt.* Item ſapientis eſt, loqui ſententias, vt colligitur ex eodem capite, & expiicuimus ſupra: Sen-

tentia autem eſt iudicium rectum æqui & boni viri, vt definit Ariſtoteles ibidem, ſub initium capitis: illi igitur certa & indubitata habenda eſt fides.

4. *Opinio vehemens & ſtabilis videtur certa.*] Colligitur ex eodem capite, & ex 2. magn. moralium c. 7. & aliis. Talis opinio certa videtur certitudine morali; qualis E. c. gignitur, ex communi ac concordi magnæ multitudinis, rem quampiam aſſeuerantis teſtimonio: Cum enim moraliter impoſſibile ſit, eiuſmodi teſtimonium eſſe omninò falſum ex eo, quod manifeſto conſtet, illam multitudinem hoc ita teſtari; euidenter colligitur, id eſſe verum certitudine morali. Sic qui nunquam vidit Romam, eam eſſe in Italiâ, non tam credit, quam ſcit, certitudine ac ſcientiâ morali, ac proinde talis opinio meretur aſſenſum ac fidem humanam, quamdiu videlicet non occurrit manifeſta ratio contraria: præſertim ſi à fide dignis, & non abſque fundamento temerè aſſeratur; quod diligenter notandum eſt: Videmus enim quamplurimos nimis leuiter opinionibus aliorum aſſentiri & ferè, quid quauis in re ſequendum fugiendumue ſit, non ex naturæ aut Principum legibus, quas nullas pro ſe proferunt, ſed ex ſolâ aliorum fide decernere, quorum ſæpe nuda verba, ſine examine aut probatione tranſcribunt; Et quæcunque opinio vni fortuitò placuerit, eam mox veluti diuinam arripiunt, & plurimis communem faciunt. Notent illi, & animaduertant quoniam.

5. *Non omne id eſt probabile, quod videtur probabile.* l. 1. Top. c. 1.] Ratio eſt, quia multa videntur, & non ſunt; ac multa dicuntur de ſubiecto, quæ non ſunt in ſubiecto, vt alibi explicabitur:

Nec ſanè communis Doctorum ſententia illa dicenda eſt; quam plurimi, alter ex altero, deſcribunt; ſed quam ſuis vtriuſque momentis libratam, viri ſapientes maturo iudicio amplectuntur.

6. *Opinio diuerſa vanitas vna eſt.* S. Auguſtinus in Pſalmum 80.] Vbi de vanis variarum ſectarum Doctoribus agens, quamuis de ſummis rebus ineptè diſſentiant, vanè tamen in aliquo conuenire docet: *Omnes enim iſti*, inquit, *aliud atque aliud ſentientes, alios atque deos ſibi facientes, ipſamque fidem falſitate variantes videntur diſſentire; Sed omnes à terrenis cogitationibus non recedunt, in terrenis cogitationibus conſentiunt ſibi.* Et infra: *Ergo in peius ſibi conſentiunt, quamuis diſſentire à ſe inuicem videantur. Ideo Samſon caudas vulpium colligauit. Vulpes, inſidioſos, maximè hæreticos ſignificant, doloſos, fraudulentos, cauernoſis anfractibus latentes, & decipientes.* Perſtringit itaque hoc dicto hæreticorum errores, qui licet opinionum varietate inter ſe diſcordent, ſimili tamen vanitate contra Eccleſiam Orthodoxam in vnum colligantur, vt ait, & fuſius explicat ibidem.

7. *Opinio in quam omnes conſentiunt, vix poteſt eſſe vana.*] Sumitur ex libro de diuinatione per ſomnum cap. 1. ſub initium, vbi loquitur Philoſophus in hunc modum: *Quod omnes, vel plures exiſtimant fidem præſtat, tãquam ab experientia ductum.* Ratio ex illo colligitur; quia opiniones fabuloſæ quæ ſæpe mentibus hominum inſinuauere ſeſe, nec fuêre vnquam omnibus nationibus communes, & ferè ſenſim ſine ſenſu euanuerunt: Omnis ſiquidem opinionum falſitas, vel ex ſenſu originem habet; vt qui ſolem bipe-

dalem, cælum cæruleum, terram planam ac minimè globoſam ſuſpicantur, vel ex affectuum perturbatione aut alio etiam iudicij defectu: quæ omnia labente tempore vſus & experientia manifeſtant. Verum itaque pronunciatum eſt eodem ſenſu quo diximus, opinionem ſtabilem & vehementem videri certam. num. 4.

8. *Opinionem ſequitur Fides.* l. 3. de animâ. c. 3. t. 157.] Nimirum in eo, qui opinatur: non autem in illo, qui opinionem alterius audit vel legit, patet ex ratione, quam ibidem aſſignat Ariſtoteles in hunc ſenſum: *Quippe cum fieri nequeat, vt hiſce quiſquam non credat, quorum habet opinionem.* Probat hoc pronunciato Philoſophus imaginationem diſtingui ab opinione; quod illam minimè comitetur neceſſario fides: cum etiam conueniat brutis, in quibus fides neutiquam locum habet: hanc verò ordinariè fides ſequitur & perſuaſio; Vnuſquiſque enim putat verũ eſſe id, quod opinatur. Hinc etiam, *imaginari poſſumus, quod volumus, non autem opinari*, vt explicabitur infra. Titulo *de potentiâ cognoſcitiuâ.*

DISTINCTIO II.

De Fide humanâ, & vulgi ſenſu.

1. *ADdiſcentem oportet credere.* 1. Poſter. t. 5. & 1. Elenc. c. 2.] Cum omnis homo, qui artibus & ſcientiis acquirendis dat operam, non vnico ſimul inſtanti; ſed paulatim & ſucceſſiuè, ordinariâ viâ erudiri ſoleat, neceſſarium eſt, vt Doctori ſuo aures ſedulò & aſſiduè præbeat, & doctrinæ illius fidem in plurimis habeat: Non enim omnia ſimul oſtendi & demonſtrari poſſunt, nec ſcientia re-

rum perfecta ſine longâ exercitatione acquiritur: item *impoſsibile eſt omnium eſſe demonſtrationem*, vt docetur 3. Metap.t.4. & explicabitur infra, Titulo *de operationibus intellectus*. Iuxta hunc ſenſum D. Thomas 2.2.q.2.a.3. docet neceſſarium eſſe ad ſalutem, aliqua hominibus per diſciplinam fidei proponi, quæ ſint ſupra rationem naturalem, iuxta illud. Hebræorum 11. 6. *Credere oportet, accedentem ad Deum, quia eſt, & inquirentibus ſe remunerator ſit*: ideo videlicet; quia vltima hominis perfectio in clarâ Dei viſione conſiſtit, ad quam naturalis ratio aſcēdere non valet proprio motu. Verba illius ſunt: omnis autem talis addiſcens, oportet, quod credat ad hoc, quod ad perfectam ſcientiam perueniat; ſicut etiam Philoſophus dicit, quod oportet addiſcētem credere. Huius autem diſciplinæ fit homo particeps, non ſtatim; ſed ſucceſſiuè ſecundum modum naturæ ſuæ. Vnde ad hoc, quod perueniat ad perfectam viſionem beatitudinis, præexigitur, quod credat Deo, tanquam diſcipulus magiſtro docenti, ita D. Thomas loco citato, ex quo confirmatur ratio paulò ante aſſignata, ob quam addiſcentem credere oporteat.

2. *Amicus Plato, ſed magis amica veritas.*] Sumitur ex 1. Ethicorum c. 6. initio, vbi Philoſopus de Ideis diſputaturus, arduam eam quæſtionem vocat; *propterea quod amici ſint*, inquit, *qui formas illas induxerunt: verum vnuſquiſque, & preſertim Philoſophi, ſua quoque propria refutare debent pro veritatis ſalute*: quippe cum illi ſapientiæ cultores ſint, quæ eſt cognitio veritatis. Fuit ea quondam Pythagoreorum vanitas & ſuperſtitio, vt Præceptorem ſuum, velut Numen quoddam ac Deum ſapjentiæ crederent, eiuſque ſententias ac decreta, tantâ animi aſſenſione complecterentur, vix vt crederent quicquam eſſe

probabile, quod improbaretur ab illo, aut quod ab illo probaretur improbabile: Et vt facilè quicquam pro vero haberent, ſatis erat id dixiſſe Pythagoram, nefaſque putabant, cur illud ita eſſet, velle requirere. Quod profectò vile videtur, & abiectum, ac minimè dignum cultore ſapientiæ: Quid enim à Philoſopho alienum magis, quam nihil per ſe ſapere, nihil iudicare? totum ex alterius ſenſu iudicioque pendere? Nullâ duci ratione; ſed quaſi pecudes aut mancipia, aliorum ſententiâ nutuque tantum moueri ac regi? veriſſimè Tullius.

3. *Non tam auctoritatis in diſputando, quam rationis momenta quærenda ſunt.* l. 1. de Naturâ Deorum, ſub initiũ, folio 2.] Quod hic de diſceptationibus publicis dicitur, idem de quolibet exercitio Philoſophico rectè intelligitur; plus ſcilicet rationi tribuendum eſſe, quam auctoritati: alioqui namque non ſcientia, ſed ſola Fides humana & opinio generabitur. Etenim ſi Theologus, cuius ſcientia non ratione naturali; ſed Dei auctoritate nititur, humanas tamen rationes non contemnit ac reijcit; minimè profectò conueniens videtur, vt cultor ſcientiæ naturalis; quæ ex ratione, ortum, incrementa, robur, omnemque vim ſuam ac dignitatem habet; ratione poſtpoſitâ, in vnius hominis, multarum rerum ignari auctoritate conquieſcat; ita vt doctrinæ rationem poſcentibus, nihil reddere nouit quàm αὐτὸς ἔφα. Magni facienda quidem eſt auctoritas eorum, qui olim ſapientiæ laude claruerunt, vel etiamnum clarent eâdem: multum tribuendum eſt Platoni, plus Ariſtoteli, ſed plurimum rationi: adeoque frequenter, omnibus omninò.

4. *Omiſſis auctoritatibus, ipſa re, ac ratione exquirenda eſt veritas.*] Idem, oratione pro lege

Maniliâ, contra auctoritatem Hortenſij. Ratio eſt, quia illius reſpectus, ſæpe impedit ſinceritatem iudicij in cauſis forenſibus: In ſtudiis item liberalibus obeſt plerunque ijs, qui diſcere volunt, auctoritas eorum, qui ſe docere profitentur: deſinunt enim ſuũ iudicium adhibere; cum id ratum habeant, quod ab eo, quem probant, iudicatum vident, vt bene obſeruat Tullius loco ante citato.

5. *Auctoritas negatiua nihil probat.*] Duplici modo poteſt quis arguere negatiuè ex auctoritate; priore quidem, ſi hoc modo concludat: Ariſtoteles dixit hoc non ita eſſe: Ergo non eſt ita. Atque de huiuſmodi argumentandi ratione non eſt intelligendum pronunciatum: non enim ea minorem vim habet, quam, ſi affirmatiuè ex auctoritate concluſionem inferat: Poſteriore verò, ſi ita arguas: Ariſtoteles non dixit, hoc ita eſſe: ergo non ita eſt, & hoc ſenſu rectè à viris doctis vſurpari ſolet effatum: Neque enim ſequitur: Ariſtoteles non dixit te eſſe Chriſtianum: Ergo non es Chriſtianus: vt per ſe conſtat.

6. *Nemo amandus eſt ita, vt eius amore veritas deſeratur.* Albertus M. in 4. Metaphyſ. tract. 3. c. 2] Ratio eſt: quia neque rectè diligitur, neque diligendus eſt vllus, niſi ob virtutem, & bonitatem, quâ reuera eſt præditus: ſiue, quod idem à parte rei eſt, ob veritatem: magis igitur amari debet ipſa veritas: ac proinde, *Si quando auctor alterius opinionis, & veritas amici ſint, ſanctum eſt veritatem in honore anteponere.* Vt rectè enumerat Ariſtoteles 1. Ethic. cap. citato. Et ſane hoc ita neceſſarium eſt, ad commune bonũ, vt ſine eo ſalus & incolumitas Reipublicæ conſeruari non queat. Niſi enim homo veritatem amicis & familiaribus præferat, conſequens eſt, vt paſſim falſa

teſtimonia & falſa iudicia inualeſcunt: quo vti virtus è medio tollitur, ita communis proſperitas euertitur.

6. *Nullum iam eſt dictum, quod non dictum ſit prius.*] Habet hoc dictũ Terentius in Eunucho, quod ſi verum eſt, ipſi tanquam primo auctori adſcribi nõ debet, cum nihil ipſe ſuâ etiam memoria dictum eſſe fateatur, quod non dictum ſit prius. Sed enim ſi antiqua doctorum virorum monumenta, cum huiuſce ætatis ſcriptoribus conferantur: plurima ſanè videbuntur hi ab illis deprompta ad ſuos vſus conuertiſſe: ita vt ſi ordinem, diſpoſitionem, perſpicuitatem & alia quædam tollas, non adeo multum ſibi in primâ rerum inuentione, inueſtigationeque tribuere poſſint: Quamquam negari non debet, permulta hiſce ſeculis inuenta eſſe, quæ eatenus latuerunt. Ac licet diuerſi auctores in eandem ſæpe doctrinam conueniant, non ideo tamen alter ab altero deprompſiſſe ſemper exiſtimandus eſt: Cum idem in vtroque conceptus, & eiuſdem rei inuentio eſſe potuerit.

7. *Antiquiſsimum quodque veriſsimum.*] Pronunciatum iſtud vulgi ore decantari ſolitum, vim ſuam & ortum habet à communi multorum auctoritate, quæ ſolet ætate roborari. Quemadmodum namque omnis opinionum falſitas, ſenſim ſine ſenſu euaneſcit; cum vſu & experientiâ, falſitas detegatur; & difficillimè, quæ ficta ſunt æuum ferre ac ſibi diu ſimilia perſiſtere poſſint: ita è conuerſo veritas labẽte tempore è tenebris progreditur, & inſtar lucis matutinæ creſcit vſque ad perfectum diem. Vnde non incongruè. *Veritas filia temporis* nuncupatur. In primis autem valere debet pronũciatum in materiâ diuinæ fidei, contra Hæreticos, ſeu Nouatores. Quælibet enim hæreſis nouitas quędam eſt, cum ſit Apo-

ſtaſia, ſiue receſſio & defectio ab Eccleſiâ orthodoxâ, quæ prior eſt omni hæreſi; ſicuti veritas mendacio, bonitas malitiâ, rectitudo curuitate, affirmatio negatione.

8. *Omnis in Religione nouitas eſt vanitas.*] Verum eſt, iuxta priorem explicationem, quam pulchrè ſimilitudine parabolicâ, quâ homo inimicus in agro dominico poſt ſparſum ſemen bonum, ſuperſeminat zizania, Chriſtus declarat. Matt. 13. & Luc. 8. ad quem locum alludens Tertullianus, ſcitè admodum, lib. de Præſcript. contra Hæret. cap. 13. *Ex ipſo*, ait, *ordine manifeſtatur id eſſe dominicum & verum, quod ſit prius traditum: id autem extraneum & falſum, quod ſit poſterius immiſſum.* Et libro contra Praxeam Hæretic. *Aduerſus omnes hæreſes peræquè iam præiudicatum eſt; id eſſe verum, quodcunque primum, id eſſe adulterum, quodcunque poſterius.* Similia habet l. contra Hermog. Hæreticum initio.

9. *Nihil tam eſt abſurdum, quod non inueniat Patronum.* M. Tullius lib. 2. de Diuinatione.] Vſurpant iſtud effatum Patres Conimbricenſes in lib. 2. de Cælo, cap. 3. quæſt. 6. art. 3. Vbi diſputant de ortu perfectorum animalium, per comparationem ad corpora cæleſtia; & referunt inſulſam veterum quorundam opinionem, qui adeo fuêre naturæ legum ignari, & in genus humanum contumelioſi; vt dicerent, non modo cætera perfecta animantia; ſed homines etiam è terrâ eſſe prognatos: poſſe etiam rurſus eam cæli conſtitutionem incidere, quæ homines non ſecus, ac mures & ranas è terra progignat. Et ſanè mirum videri non debet, non defuiſſe ex recentioribus Philoſophis, qui intempeſtiuâ audacia in eandem ſententiam abierint: quia nullum eſt dogma tam ineptum, cuius non aliquis ſuſcipiat defenſionem, iuxta propoſitum effatum.

10. *Famoſum dictum non eſt falſum ſecundum ſe totum.*] Refertur à D. Thoma de Diuin. perſeu. l. 1. cap 43. ab aliis proponitur: *Communis hominum fama non ſolet omnimodè eſſe vana.* Duplex eſt dictum famoſum, aliud eſt iudicium ſapientum, & vox communis de aliquâ re, non abſque ratione vniformiter iudicantium: aliud eſt fama popularis, quam vel ex nudâ cuiuſpiam relatione, vel certè ſine fundamento temerè iactat populus, & vndique ad vitia conſentiens multitudo. De priore verum eſt adagium: & ratio illius eſt; quia, vt ait D. Thomas 1. 2. q. 5. a. 3. ad tertium, *videtur eſſe naturale, quod in pluribus eſt: natura autem non deficit totaliter.* Vnde Seneca Epiſt. 118. *multum dare ſolemus præſumptioni omnium hominum, & veritatis argumentum eſt, aliquid omnibus videri*: De poſteriore non intelligitur; quia eiuſmodi, vti ſæpenumerò ex falſo rumore aut temerariâ ſuſpicione ſubitò oritur; ita etiam mox extinguitur. Simili modo iſtud vulgare:

11. *Vox populi vox Dei.*] Intelligendum eſt, iuxta diſtinctionem aſſignatam; & patet: cum enim, vt in Euangelio legitur, Præſes Hieroſolymitanus Chriſtum Dominum conaretur dimittere, vox multitudinis erat, *Crucifigatur*, quæ ſanè ex mente ipſorum non fuit vox Dei; ſed potius Diaboli. Item vox Iſraëlitarum murmurantium contra Moſen & Aaron, neutiquam vox Dei fuit; quippe qui Deo reſiſtebāt, & falſos ſibi Deos ab Aaron fieri contendebant. Quocirca

12. *Non oportet attendere, quid quiſque dicat, ſed quid ſapientes.*] Sumitur ex 4. Ethic. c. 3. & ſæpius traditur in Elenchis: in quem ſenſum D. Hieronymus, *Eruditis contentus auribus, non magnopere cures, quid imperitorum de tuo ingenio rumuſculi iactitent.* In Epiſtolâ ad Marcellam. Et Seneca: *Nunquam*, ait,

volui placere populo; Nam quæ ego ſcio, non probat populus; quæ probat, ego neſcio. Et ſanè:

13. *Magnanimi eſt, magis ſpectare quid vni ſapienti probetur, quàm quid multitudini.* 4. Ethic. cap. 3. ſequitur ex dictis.] Præclarè id ab exemplo oſtendit Tullius lib. 2. Tuſculan. Quæſt. ſub initium: *An Tibicines*, inquiens, *ſuo, non multitudinis arbitrio, cantus numeroſque moderantur; Vir ſapiens multò arte maiore præditus, non quid veriſſimum ſit; ſed quid vulgus velit exquiret!* Cæterum licet à vulgi opinione diſſidere ſæpe virum bonum ac ſapientem deceat: ſunt tamen quædam, in quibus vulgo ſeſe accommodare prudentiæ & dexteritatis eſt; Et, vt rectè Flaccus ait: *Interdum & vulgus rectum videt: eſt, vbi peccet*; Et iuxta communem ſententiam,

14. *Imprudentis eſt, niti contra torrentem.*] Vt ſi publicum aliquod decretum vel delictum Principis, aut Magiſtratuum; aut Populi ſtudium, &c. illa carpere, aut liberius in eorum auctores dicteria iacere, inſignis imprudentiæ eſt argumentum, in illo, qui nec corrigere ea poteſt, vel debet: Nullum enim eiuſmodi effectum conſequetur, niſi vt eos, in quos linguam ſoluit, in ſuum concitet caput, & multis ſeſe difficultatibus ac periculis exponat. Eſt in hac ſententia ſymbolum M. Aurelij Carini: *Cedendum multitudini*; de quo videri poteſt Reuſnerus ſymbolorum Imperatoriorum Claſſe 1 n. 56.

15. *Fama in nouis cœptis validiſſima eſt.* Tacitus l. 13. Annalium.] In vtramque videlicet partem; vt qui fœliciter cœperit, vulgi iudicio & acclamatione dimidium facti obtinere credatur; & cui prima ceſſerint malè, ita ei fore iudicentur vniuerſa: Hinc, *Primis euentibus fiducia gignitur aut metus*, vt idem

habet lib. 12. Annalium: Metus quidem, ſi proſperi ſint, in hoſtibus; fiducia ſi aduerſi: hæc item in nobis, ſi noſtris fortuna conatibus aſpiret; ille verò, ſi aduerſetur.

16. *Famâ bella conſtant, & ſæpe etiam, quod falsò creditum eſt, veri vicem obtinet.* Curtius lib. 8.] Idem fere iiſdem verbis ante illum dixit Liuius l. 27. *Fama*, inquiens, *bellum conficit, & parua momenta in ſpem metumque impellunt animos.*

17. *Famam qui negligit crudelis eſt.* Albertus M. in 3. Ethic. Tract. 2.] Ratio colligitur ex dictis; quia magnum illa momentum ad negotia conficienda afferre poteſt: præſertim in Perſonis publicis & Magiſtratum quemcùmque gerentibus, vt ſunt exercituum Duces, Rerumpublicarum Officiales, aliique Prælati. Vnde meritò orabat Regius Propheta Dauid: *Aufer à me opprobrium & contemptum, quoniam teſtimonia tua exquiſiui.* Pſalmo 118.

18. *In moralibus facto magis quam dicto creditur.*] Sumitur ex 10. Ethic. cap. 8. vbi ait Philoſophus; opinionibus Sapientum eſſe quidem habendã fidem, veritatem tamen in iis, quæ in actionem veniunt, ex operibus iudicari & vitâ; quia, vt inquit, ibidem: *In operibus præcipua certitudo veritatis conſiſtit; ac proinde* (ſubiungit) *conſiderare oportet, quomodo ea, quæ promittunt, vel dicunt aliqui, eadem in opus redigant: Et ſi quidem dicta ſint conſona operibus, acceptanda ſunt: ſin verò diſcrepant, verba ſunt tantum putanda.*

DISTINCTIO III.

De Suſpicione.

1. *OMnis homo ex ſe æſtimat alterum.* Chryſoſtomus ſuper Matthæum.] Intellige ſecundum ordinarium humanæ naturæ curſum ad eum ferè modum, quo iuxta communem ſententiam, *quilibet indicat prout eſt affectus*, de quo Titulo *de Iuſtitiâ*, diſtinctione 9. Sic qui verè humilis eſt, neminem facilè ſuſpicabitur, & iudicabit ſuperbum: ſuperbus verò alios non facilè æſtimabit veros eſſe propriæ humiliationis amatores; ac generatim, quemadmodum rarò contingit, vt qui bonus eſt, alium ſuſpicetur malum, ita rariſſimum, vt malus alios ſuſpicetur bonos. Etenim vt illi, qui ſanæ, complexionis ſunt, bonumque ſtomachum habent, etiam cibum non ita bonum, in bonam ſubſtantiam conuertunt; & contra, qui affecto ventriculo ſunt, etiam alimenta in malum ſuccum vertunt; ita etiam vſu venit ei, qui bonam ſortitus eſt animam, & ei qui vitioſam: ille enim in bonum ſanumque ſenſum; hic in malum trahere ſolet omnia, vt docet Ariſtoteles 3. Ethic. cap. 4. Vide, ſi placet, quæ diximus ad illud: *Qualis quiſque eſt, talis ei finis eſſe videtur*, Titulo *de Cauſâ finali*, Diſtinctione 8.

2. *Facilius vitia cuiuſque, quam virtutes intendimus.* Iſidorus lib. 3. de Summo Bono.] Nimirum ſecundum inclinationem naturæ corruptæ, quâ ad malum longè proniores ſumus, quàm ad bonum; proindeque, non ita, quid boni geſſe-

rint alij, agnoſcimus; quàm quid mali egerint, perſcrutamur. Iuxta hanc ſententiam D. Auguſtinus Tractatu 90. in Ioannem inquit: *Quid de occultis hominum aliquando, imò aßiduè non vera ſentimus, id pertinere ad tentationem humanam, ſine quâ duci non poteſt vita; ac proinde eſſe agnoſcendum nobis, imo amemus, quod amandum eſt, & deteſtemur, quod deteſtandum eſt.* Loquitur autem hoc loco Auguſtinus de ſuſpicionibus indeliberatis; harum enim tentationibus ſæpe pulſatur homo: Nam quæ deliberatæ ſunt, facilè vitari poſſunt, nec pertinent ad tentationem humanam; quia conſenſum includunt. De illis verò, non item de his, loqui S. Doctorem patet ex verbis, quæ ſubdit ibidem: *Etſi*, inquiens, *ſuſpiciones vitare non poſſumus, quia homines ſumus: iudicia tamen, id eſt, definitiuas firmaſque ſententias continere debemus, neque ante tempus iudicare, donec veniat Dominus, vt illuminet abſcondita tenebrarum*, &c.

3. *Suſpicio venenum eſt amicitiæ.* Sanctus Auguſtinus lib. 1. de Amicitia cap. 24.] Vbi hoc ipſo eam quam maximè cauendam eſſe pronunciet: Quod autem de amicitia dicit S. Doctor, idem de qualibet humanâ ſocietate intelligi poteſt. Ratio pronũciati eſt; quia ſuſpiciones vnionem tollunt, pacem auferunt, confidentiam tollunt, ac fidelitatem quæ in ſociali hominum vitâ neceſſaria eſt, diſcindunt: Neque enim ſtabit inter coniugatos concordia, ſi nunquam abſit ſuſpicio, neque inter ſuperiores & ſubditos, ſi alter alterum ſuſpectum habeat, neque inter fratres, & Religioſos, ſi de cogitationibus & intentionibus temeraria in vicem ferant iudicia; Eadem eſt ratio in alio quouis hominum genere. In eandem ſententiam dixit S. Bonauentura;

Suſpicio occulta eſt peſtis, ſed grauiſſima, quæ Deum fugat, & fraternam lacerat charitatem. In Stimul. Amo. c. 10.

4. *Tolerabilius eſt iudicare malos bonos, quam bonos malos.*] Traditur à D. Auguſtino l. 2. de Sermone Domini in monte, & in Homiliâ ſuper illa verba: *Nolite iudicare & non iudicabimini*, tomo 8. Vbi melius eſſe docet, cogitare eos, qui mali ſunt, eſſe bonos, quàm prauâ iudicandi conſuetudine ſuſpicari bonos eſſe malos. Ratio eſt; quia in priori nec malis, nec tibi ipſe noces, & recta intentione incedis, iuxta regulas prudentiæ Chriſtianæ, quæ in dubiis fauet proximo bonam ſui nominis poſſeſſionem habenti. Vide, ſi placet, S. Thomam quæſt. 60. artic. 4. ad 1. In poſteriori verò bonos iniuriâ afficis, & ipſe tibi detrimentum infers, iuxta illud:

5. *Semper temeritas noxia eſt iudicanti.* Sumitur ex S. Auguſtino lib. 2. de Sermone Domini in monte cap. 6.] Vbi docet, iudicium temerarium ſæpe minimè nocere ei qui iudicatur: iudicanti tamen ſemper eſſe noxium. Ratio eſt, quia tale iudicium repugnat legi naturali quæ præcipit, vt quod ab alio oderis fieri tibi, id ne tu alteri facias. Tobiæ 4. 16. Deus item grauiter offenditur, & grauis ipſi irrogatur iniuria, dum vilis homuncio temerariè ſibi arrogat, quod ad ſolum Dei tribunal ſpectat: ſicuti enim iniquum foret & in magnam Reipub. turbationem cederet, ſi quiſque ſibi iudicandi partes pro libitu aſſumeret; ita abſurdum & indignum eſt, viliſſimum terræ vermiculum Dei ac Ieſu Chriſti vniuerſalis viuorum ac mortuorum Iudicis, ad quem ſolum iudicare pertinet de verbis & operibus intimiſque cogitationibus, (vtpote qui ſolus illas perſpectas ha-

bet) officium ſibi non commiſſum liberè vſurpare.

6. *Senes ſunt maximè ſuſpicioſi.* 2. Rhetoric. cap. 13. tres huius vitij radices adſignat D. Thomas 2. 2. qu. 60. art. 3.] Prima eſt cor plenum malitia, alios iudicans, quale eſt ipſum, quo ſenſu dixit Eccleſiaſtes cap. 10. *In viâ ſtultus ambulans, cum ipſe inſipiens ſit, omnes ſtultos æſtimat.* Quemadmodum enim qui per rubrum aut viride vitrum proſpiciunt, rubeſcere aut vireſcere putant omnia, quæ objiciuntur oculis; ita homines mali & imperfecti, cum mentis oculum vitiosâ habeant qualitate imbutum, perperam omnia interpretantur: in hos quadrat illud ad Romanos 2. *In quo alterum iudicas, teipſum condemnas; eadem enim agis, quæ iudicas.* Secunda radix eſt auerſio aliqua, inuidia, aut æmulatio cum illâ perſonâ, quam alter iudicat. Sicuti enim is qui vehementer alium amat, omnia ipſius facta ſolet optimè interpretari, & ſi mala ſint, extenuare, &c. ita è conuerſo, qui malè afficitur ad alterum, ex leuibus ſignis opinatur mala de ipſo. Tertio modo prouenit ſuſpicio ab vſu & experientiâ. Et ex hac potiſſimum radice ſenes dicuntur eſſe præ ceteris ſuſpicaces; quia nimirum ſæpius decepti ſunt, &, vt ait D. Thomas ibidem, *multotiens aliorum defectus experti.* Duæ priores ſuſpicionis cauſæ etiam in illis locum habere poſſunt, ſi corde prauo ſint, & affectu in alios peruerſo.

TITVLVS XXXIII.

DE HABITIBVS SVPERNATVRAlibus in generè, & ſpecie.

DISTINCTIO PRIMA.

De Gratiâ generatim.

1. GRatia ſupponit naturam. Indicatur à Suarez, Tomo 1. in 3. p. diſp. 10. ſect. 8. ſub finem.] Vti ars dicitur à Philoſophis ſupponere naturam, ita hanc aiunt Theologi ſupponi Gratiæ. Quemadmodum enim ars non per ſe facit naturam, ſed factam iam & extra cauſas ſuas poſitam ornat & perficit; ita gratiæ dona creaturis rationalibus cum in finem à Deo impertiuntur, vt eas conditas quidam, ſed ad bona ſupernaturalia ſuis viribus aſpirare non valentes eleuent ac iuuent, atque hoc ſenſu intelligi ſolet & explicari propoſitio. Quod ſi tamen minus propriè & vſitatè loqui velimus, certum eſt non modo quemuis hominem, ſed omnem omnino creaturam eſſe gratia Dei, quidquid eſt, ita vt gratia dici poſſit non perficere ſolum, ſed etiam facere naturam, quanquam hic ſenſus alienus eſt à communi loquendi conſuetudine à Theologis recepta, qui propriè gratiam accipiunt non pro quolibet beneficio Dei gratis dato, ſiue naturale illud ſit, ſiue ſupernaturale, ita, vt includatur beneficium creationis naturalis, & donatio liberi arbitrij, & cæterarum facultatum naturalium; ſed pro ſolis beneficiis Dei ſupernaturalibus, quæ naturæ ſuperaddita ſunt, & per Chriſti merita nobis conferuntur ad vitam æter-

nam conſequendam. Vide Suarez To. 1. de gratia, Proleg. 3. in c. 2. nu. 3.

2. *Gratia non deſtruit, ſed perficit.*] Pronunciatum iſtud Theologicum eodem modo cum proportione intelligendum eſt, quo illud philoſophicum: *Ars non deſtruit naturam, ſed perficit.* De quo ſuo loco. Ex illo probant Theologi voluntatem noſtram gratia diuina inſtructam naturaliter magis inclinari ad dilectionem Dei, quam ſuiipſius. Cum enim ſtatus gratiæ obliget nos ad amandum Deum ſuper omnia, non erit hoc cōtra naturam rationalem, nec deſtruet eam; ſed potius conſentaneum eſt ipſi tanquam perfectio ſuperaddita; licet verò hoc intelligendum videatur de natura rationali, non autem de ſenſitiua, vtpote quæ inclinatur ad malum, quod deſtruit gratia; tamen reuera de vtráque verum eſt axioma: non enim inclinatio naturalis in appetitu ſenſitiuo per ſe ordinatur ad malum, vt voluerunt multi hæretici; ſed tantum per accidens, quia inclinatio ſenſitiua in homine duo dicit: alterum quod per ſe tendat ad bonum ſenſibile, quatenus eſt homini conueniens; & hoc per ſeſe malum non eſt: alterum, quod ſit ſubiecta inclinationi voluntatis, & ab ea ſecundum rectam rationem dirigatur; hoc etiam per ſe malum eſſe non poteſt: ſi ergo contingat, appetitum ſenſitiuum naturaliter ferri in aliquod bonum ſenſibile vel id eſt conſentaneum rectæ rationi vel non: Si prius; nihil mali eſt: ſi poſterius; hoc per ſe non fit; ſed per accidens tantum, quia ſcilicet bonum illud ſenſibile habet adiunctam circumſtantiam prohibitam, & tunc inclinatio appetitus ſenſitiui debet dirigi per ſuperiorem inclinationem voluntatis. Hinc ſequitur inclinationem ſenſitiuam tanto magis perfici per gratiam, quanto magis perficitur inclinatio voluntatis, à qua dirigitur, ac proinde:

3. *Quo quiſque ſanctior eſt, eo appetitus illi eſt ſubiectior.*] Ratio huius patet ex dictis. Porro gratia dicitur perficere naturam, quia per gratiā habitualem ſuo modo deificatur natura, vt loquūtur Theologi, & conſequenter ex vi illius expelluntur omnia peccata, quibus homo à Deo auertitur ac conſtituitur homo filius & hæres Dei, & denique per eandem, vt etiam per cætera omnia gratiarum dona iuuatur, & perficitur ad exercendas operationes ſupernaturales & deificas, vſque ad viſionem beatam ſuo tempore, ſi perſeuerauerit, obtinendam. Ita ferè Suarez, lib. 6. de Gratia c. 12. n. 2.

4. *Gratia eſt ſemen gloriæ.* Indicatur hoc dictum à Suarez To.1. in 3. p. diſp. 10. ſect. 5. in Dico 2.] Etſi ex gratia, quæ per Chriſti merita nobis infunditur, plurimi, iique nobiliſſimi fructus in omnium fidelium cordibus proueniant: ea tamen per antonomaſiam gloriæ ſemen appellatur; omnis ſiquidem gratia creata, (nam de hac intelligitur propoſitio) omneſque fructus ſiue opera, quæ ab illa manant, natura ſua tendunt ad conſummationem ipſius gratiæ vſque ad conſecutionem beatitudinis ſiue glorię, quam reſpiciunt, vt præmium connaturale & proportionatum, iuxta illud Apoſtoli: *Stipendia peccati mors, gratia autem Dei vita æterna*, ad Rom. 6. 23.

5. *Principium meriti non cadit ſub meritum.*] Nempe ſub illud meritum, cuius eſt principium, id eſt, Principium meriti non eſt præmium ſiue effectus eiuſdem meriti, cuius eſt principium. Eſt cōmune axioma Theologorum vſurpari præcipuè ſolitum ad oſtendendum, quod prima gratia conferatur nobis gratuito. Abſolutè autē & in merito de condigno, & in merito de cōgruo veritatē obtinet, ſi vtrūq; cum ſuo principio comparetur: in vtroque enim eſt eadē ratio proportionalis; nimirū quod vtrūque meritū in

ſuo genere ſupponat ſuum principium (ſicuti omnis effectus ſupponit ſuam cauſam) prout videlicet formaliter habet rationē cauſæ vel principij; quod addo propterea quia ex Suarez & aliorum multorum ſententia, principium meriti aliquando eſt morale tantum & non phyſicū, nec cauſa tanquam actu exiſtēs; vt in nobis prima gratia vel prima vocatio, ſed vt præuiſum duntaxat, & tale principium ſecundū realem exhibitionem poteſt cadere ſub meritum; vt ſi Rex vel Campidux aliquis tribuat militi equum & arma in ſtipendium futuri laboris & militiæ & quaſi in præmium meritorum eodem equo & armis futurorum. Verum vt ſic non præſupponitur tanquam principium, ſed ſubſequitur, vt effectus, ita ferè Suar. to. 1. in 3. p. d. 10. ſ. 4. & 6. & l. 3. de Prædeſt. c. 20. n. 20. & alibi. Vide Reguſam de Incarnatione diſp. 42. Vbi hanc ſententiam Suarez explicat de merito impropriè dicto, quod potius habet rationem compenſationis pro re accepta, quā propriè dicti meriti. Becanus autem de Incarnat. c. 14. q. 6. n. 15. Vaſq. & alij, hanc Suarez ſententiam non probant, & abſolutè docent, principium meriti neque formaliter, neque materialiter cadere ſub meritū iſtud: cuius eſt principiū. Itaque ſecundū illos non eſt opus hac diſtinctione; ſed abſolutè dicendum, nullum principiū meriti cadere ſub meritum, ſiue phyſicè cōſideretur & in ſenſu materiali, ſiue moraliter & in sēſu formali.

7. *Facienti, quod in ſe eſt, Deus non denegat gratiam.*] Celebre illud axioma duobus modis intelligi poteſt. Primo ſic: Facienti quod in ſe eſt cum auxilio diuino gratiæ ſupernaturalis Deus infallibiliter dat maiora auxilia, cum quibus ſimiliter, ſi faciat quod in ſe eſt, tandem infallibiliter perueniet ad gratiā iuſtificationis, & hoc ſenſu abſolutè verum eſt, colligiturque ex Trid. ſeſ. 6. c. 5. & 6. Ratio, quia auxiliū preueniens

ideo datur peccatoribus, vt illo excitati & corroborati ſenſim ſe ad iuſtitiam præparent; ergo ſi illi cooperentur, quantũ poſſunt, Deus nõ negabit auxilia vlteriora. Eodẽ ſenſu exponitur à D. Th. 1. 2. q. 109. a. 6. ad 2. *De præparatione hominis ad gratiã habitualẽ ſuſcipiendã*, Vt ipſe loquitur. Et de hac gratia intelligendo illud axioma, dicit conſequenter debere intelligi de homine faciente quod in ſe eſt, per præueniens auxilium gratię. Secundo modo poteſt intelligi hoc ſenſu. Facienti, quod in ſe eſt, ex ſolis naturæ viribus, Deus nõ denegat ſuã gratiam, & ita aſſeritur à Ioanne Driedone opuſculo de Concordia liberi arbitrij & prædeſt. p. 2. c. vlt. & ex lib. de Captiu. & Redẽptione generis humani T. 5. c. 2. à Ruardo Tapparo, art. 7. à Ludouico Molina in Cõcordia q. 14. ar. 13. d. 10. ſed ſi nihil aliud addatur, non videtur poſſe admitti. Nã ſi homo ſolis viribus naturæ poſſet præſtare aliquod opus, ad quod infallibili lege Deus conferret ſupernaturale auxilium, iam initium ſalutis eſſet ex nobis, quod nullo modo concedendũ eſt, ſi tamẽ addatur aliqua moderatio, qualis à Molina additur, poteſt eſſe vera ſententia, moderatio huiuſmodi eſt: Primo, quod homo faciendo, quod in ſe eſt, accipiat quidem à Deo gratiam, non tamen illam vllo modo à Deo mereatur, nec de cõdigno, nec de congruo. 2. nec vllo modo efficiatur dignus auxilio gratiæ. 3. nihilominus illã tamen accipiat, partim, quia Deus liberaliter illã vult omnibus dare, quantũ in ſe eſt; partim quia homo faciẽs, quod in ſe eſt, reddit ſe minus ineptũ, & indignũ ad gratiam Dei ſuſcipiendã. Itaq; negat Molina intuitu boni operis pręcedentis dari gratiam; ſolum ait illam dari, quia cum Deus paratus ſit illam dare omnibus, multo certius dat illi, qui ex ſua parte non ponit impedimentum. Idem docet D. Thomas lib. 3. contra Gentes c. 159. Vide Suarez li. 2. de Prædeſt. c. 9. n. 4. Vaſquez in

1. 2. d. 120. n. 10. Plura, quæ huc referri poſſunt, explicantur Titulo *de Habitibus in genere.*

DISTINCTIO II.

De Fide.

1. F*Ides eſt initium ſalutis humanæ.* Sumitur ex Magno Auguſtino Epiſt. 105. aliquando poſt principium, & traditur à Trident. ſeſſ. 6. cap. 8.] Ratio eſt, quia vt loco citato docet S. Doctor, ab illa noſtra omnis iuſtitia ſumit exordium: præcedit namque omnes alias diſpoſitiones, quibus homo iuſtificatur & in ſtatu ac vita ſupernaturali conſtituitur: Neque enim ſpes aut dilectio, aut timor Dei, aut aliud quodcunque opus meritorium exiſtere poteſt, niſi dependenter à Fide, cum voluntas nihil poſſit appetere, niſi agnitum id ſit, & propoſitum ab intellectu, & omnis actus voluntatis ſupponat actum intellectus proportionatum. Vt alibi explicatur.

2. *Fides eſt fundamentum omnis iuſtificationis.*] Eſt omnis Patrum, ac Doctorum ſententia, & traditur à Trident. loco ante citato. Ratio eſt, quia omnia noſtræ iuſtitiæ opera fidei innituntur. Illa ſiquidem ſuſtentat reliquas ædificij ſpiritualis partes, ſicuti facit fundamentum domus materialis. Quo ſenſu rectè intelligi poteſt Apoſtolus, Heb. 11. v. 1. cum ait: Fidem eſſe Hypoſtaſin, id eſt, ſubſtantiam ſiue baſim ac fundamentum rerum ſperandarũ; quia ſcilicet Spes, Charitas, Religio & cæteræ virtutes iuſtorum ſubſiſtere non poſſunt, ſi tollatur Fides: quemadmodũ ſi tollatur fundamentũ, tota domus corruat, neceſſe eſt.

3. *Fides eſt radix omnium virtutum ſupernaturalium.* Sumitur ex Tridẽt. loco citato.] Quemadmodũ radix non ſolum ſuſtentat arborem, ſed etiam ei ſuccum ſubminiſtrat, quo vegetetur in ſe & folia ac fructum ferat, ita Fides non eſt ſolum fundamentum

mortuum, vt contingit in domus fundamento, ſed viuum, inſtar radicis: Etenim non modo ſuper eam ædificatur domus ſpiritalis, verum etiam exercetur ab illa officium radicis; dum omnia illa, quæ ſperanda nobis ac diligenda ſunt proponit, & varias ac pias affectiones Timoris, Spei, Charitatis, &c. Veluti ſuccum ſuauiſſimũ in nobis excitat, ex quibus vberrimè proueniunt fructus vitæ ſpiritualis: Nam quando proponit voluntati Deum vt miſericordem, vt ſummè amabilem, vt iuſtum & ſeuerum; varij oriuntur affectus, ſpei, dilectionis, timoris, & ſimiliũ virtutum. Vnde S. Apoſtolus Iudas in ſua Epiſt. congruo nomine vocat. *Hæreticos, arbores autumnales bis mortuas, & eradicatas*; pro quo notat Vaſquez to. 2. in 2. 2. diſp. 218. c. 6. arbores in fine autumni, quando fructus & folia, ex quibus apparebat earum vita, amittũt, quodãmodo mori: mortuis enim arboribus planè ſimiles ſunt, & quamuis in radice vitam aliquam retineant; Hæc tamen non apparet, ac proinde cum nec fructũ, nec folia proferant, otioſæ & pro eo tempore inutiles ſunt, atque hæc eſt prima mors arboris, cui ſimiles ſunt peccatores fideles, in quibus fides eſt otioſa, quæ proinde ab Apoſtolo Iacobo, *mortua* dicitur, licet enim huiuſmodi ſciant, quomodo ex fide viuere iuſtum oporteat: quia vt rectè ait D. Auguſtinus:

4. *Intellectui Fides viam aperit, infidelitas claudit.*] Eſt ſententia 128. inter illas, quas ex D. Auguſt. collegit S. Proſper. Veruntamen vitam ſuam fidei conſentaneæ non inſtituunt; vnde vitæ quidẽ Chriſtianæ & iuſtificationis radicem habent: fructus autem iuſtitiæ non proferunt. Altera mors arboris eſt, quãdo eradicatur omnino, aut cum radix ipſa ſimul cũ trũco moritur, & huic ſimiles ſunt hæretici. Ideóque ab Apoſtolo ſupra vocantur non ſolum arbores autumnales, ſed etiam bis mortuæ & eradicatæ. Eadem de

cauſa hæreſis ac infidelitas omnis iuſtitiæ viam omnino claudere dicitur, vti fides eam intellectui aperit, vt conſtat ex dictis: Vide, ſi placet, Vaſquez loco citato, vbi allatam ſimilitudinem ingenioſè deducit & PP. ac DD. teſtimonio confirmat, & ſanè per illam pulchrè vis & efficacia fidei oſtenditur, ac qua ratione non fundamentum modo; ſed etiam radix ſit vitæ Chriſtianæ declaratur. Quo autem ſenſu, Charitas & Humilitas dicantur radices & fundamẽta virtutum, explicatur ſuis locis.

5. *Fides diuina certior eſt, quauis ſcientia humana.*] Eſt communis ſententia Doctorum & expreſsè habetur, & traditur à D. Thoma 2. 2. q. 4. a. 8. ſub finẽ Corporis, vbi docet: *Fidem ſimpliciter eſſe certiorem ſcientia & ſolum incertiorem ſecundum quid.* Habent propoſitiones de Fide nobiliorem & certiorẽ veritatem, quã aliqua cognitio humana ab extrinſeco, id eſt propter infallibilem auctoritatẽ Dei reuelantis, quæ eſt ratio illis aſſentiendi, & quam fallere vel falli impoſſibilius eſt, quam qualẽcunque humanam & naturalem ſcientiam: non tamen habent eſſentialiter maiorem veritatem formalem; quia hæc conſiſtit in indiuiſibili & in omnimoda adæquatione intellectus cũ re intellecta. Quod autem D. Thomas inquit; fidem *ſecundum quid*, poſſe eſſe minus certam, verũ eſt tum alias ob cauſas, tum quia vitio atque inconſtantia aliquorũ accidit, vt à fide dimoueãtur facilius, & minus ei adhæreſcant, quam ſcientiæ.

6. *Lumen fidei eſt correctiuum luminis naturalis.*] Vti Philoſophia ancillatur Reginæ Theologiæ, ita lumen naturale ſubiacet lumini fidei ſupernaturali, ab eoque vtpote imperfectum in ſe, & in multis deficiẽs ſæpenumero corrigitur, etiam circa ea, quæ habẽtur quaſi generalia axiomata philoſophica, & ſciẽtiarum humanarum principia. Ita, v. g. pronunciatum illud:

Quæ

Quæ ſunt eadem vni tertio, ſunt eadem inter ſe, fides myſterij S. Trinitatis limitat ad res creatas. Idem contingit in pluribus aliis, maximè circa myſteria Incarnationis & Euchariſtiæ. *Dices.* Ex certitudine huius principij: *quidlibet eſt vel nō eſt*, pēdet certitudo fidei, cum id virtute includatur in quacūque veritate; ergo illius certitudo maior eſt certitudine fidei. *Reſp.* Si aliquod eſt principium, quod neceſſario inuoluatur in aſſenſu fidei in eadem materia, eſt etiam ipſa fide creditum; neque pendet ab illo fides, vt naturaliter cognito: vt v. c. ſi credo Deum eſſe trinum, neceſſariò credo etiam non eſſe vnicū in perſonis, nec eſſe quatuor perſonas; non propter principium naturale: *Quidlibet eſt vel non eſt*; ſed quia ipſamet fides, quæ facit credere, affirmationem eſſe veram, facit etiam credere, negationem eſſe falſam. Porrò correctio iſta luminis naturalis fit in ijs duntaxat à lumine fidei, in quibus naturale lumen deficit à verâ ratione: Nam abſolutè loquendo veritas diuina & ratio naturalis non pugnant inter ſe, ſed potius conſentiunt & conſpirant in eandem veritatem.

7. *Auctoritas Dei præualet omni rationi humanæ.*] Etſi locus ab auctoritate, qui fundatur in ratione humana, infirmiſſimus eſt, vt docet Boëtius ſuper Topica, Cicero, & alij; locus tamen ab auctoritate, quæ fundatur ſuper reuelatione diuina, eſt efficaciſſimus: Præualet enim auctoritas Dei omni rationi humanæ, lōgè magis, quā auctoritas Philoſophi rationi debilis alicuius pueri, vt rectè obſeruat D. Tho. 1. p. q. 1. a. 8.

8. *Fides Chriſtiana etſi miraculis non eſſet approbata: honeſtate tamen ſua recipi debuiſſet.*] Eſt hoc effatum Pij ſecundi Pontificis Maximi, vt refertur à Platina in eius vita. Veritas illius manifeſta eſt. 1° Ex ſanitate & integritate vniuerſæ Doctrinæ Chriſtianæ, qua fides in Chriſtum continetur. 2. Ex vita & moribus

Chriſti, qui eſt auctor huius doctrinæ. 3. Ex modo, quo hæc doctrina in mundum introducta eſt. 4. Ex conſonantia eius cũ recta ratione & lumine naturali; nullam ſiquidem tribuit peccandi licentiã, ſed multis modis hanc excludit, fauetque puritati, & ſanitati vitæ, quæ ab affectu terrenorum auocat, & ad rerum cæleſtium contemplationem animum ratione prędi-tum impellit. Denique ex conſtantia & integritate, qua tot annis integra manſit inter grauiſſimas Tyrã-norum perſecutiones. At verò omnes gentiliũ ſectæ & inſtabiles ſunt & impuræ, & ſemper aliquid docẽt atque approbant, quod poteſt euidenter oſtendi eſſe contra rectam rationem, de qua re fusè ſcripſerunt. Iuſtinus in admonitorio ad gentes, Origenes contra Celſum, Tertullianus in Apologetico, Auguſtinus in lib. de Ciuitate, & alibi, & denique D. Thomas contra gentes, de quibus locum habet iſtud:

9. *Qui citò credit, citò decipitur.*] Nempe ſi ex animi leuitate, facilè cuilibet aſſentiatur, & fidem habeat, ac non prius conſideret, an id, quod proponitur, recta & prudenti ratione iudicari poſſit, eſſe credendũ. Vnde Eccleſiaſtici 19. v. 4. dicitur: *Qui citò credit, leuis eſt corde.* Ea de cauſa videmus fidei Chriſtianæ myſteria ſemper à Deo & prodigiis facta fuiſſe credibilia, iuxta illud Marci vltimo. v. vlt. *Prædicauerunt vbiq; Domino cooperante & ſermonem confirmante ſequentibus ſignis.* Cum enim obiectum fidei, reſpectu noſtri non ſit euidenter verum vt illi tutò poſſimus aſſentiri, debet ſufficienter proponi, ne temerè & periculosè ei adhæreamus. Hinc etiam illud: *Fide, ſed cui vide.*

10. *Hæreſeos ſedimentum Dei eſt abnegatio.*] Quam verum ſit dictum iſtud Clementis Alexandrini; cum omnium temporum, tum huius ſæculi ſatis manifeſtãt hæretici: Non enim cum fide tantum veraque bellant religione; ſed etiam complures eorum ita na-

turæ repugnant, vt ſibi exſculpi patiantur ex animo, quam illa conſignauit mentibus noſtris Dei informationem. Significat itaque præſens effatū, procliue admodum eſſe vt hæreſis in Atheiſmum degeneret, iuxta Pſal. 13. *Dixit inſipiens in corde ſuo, non eſt Deus.* Vide Becanum Theol. Scholaſt. p. 1. Tract. 1. Vbi plurimas refert atheiſmos Vorſtij Caluiniſtæ.

DISTINCTIO III.
De Spe.

1. Spes *eſt anchora vitæ Chriſtianæ.*] Ita merito appellatur iuxta mentem Apoſtoli, Heb. c. 6. v. 11. quia in tantis rerum humanarum ærumnis & confuſionibus triſtiſſimis præcipuè ſe ſuſtentare poteſt, & debet homo Chriſtianus, certa ſpe liberationis & vitæ & gloriæ ſempiternæ. Proinde Apoſtolus eam ibi vult figi, vbi ſunt vera gaudia: *Nauis anchora in terra figitur contra fluctus aquæ; anchora Spei in Cælo & altiſſimo Deo fixa, mentem ſolidat, ne concutiatur*) inquit Magnus Gregorius homil. 17. in Ezechielem) *fluctibus tumultuum terrenorum.* Simili ratione.

2. *Spes eſt galea ſalutis.* Sumitur hæc appellatio ex Epiſt. 1. ad Theſſal. c. 5. v. 8.] Vbi eam nos accipere iubet Apoſtolus. Ita autem rectè nuncupatur cum ſit veræ animi quietis, & omnium vitæ humanæ ſolatiorum conſeruatrix. *Sicut enim* (inquit Chriſoſtom. homil. 9.) *Galea conſeruat id, quod eſt præcipuum eorũ, quæ ſunt in nobis; nempe caput, amplectens & vndique legens; ita etiam Spes non ſinit rationem concidere, ſed facit ſtare rectam & erigere ſeſe ad altiſſimum.*

3. *Spes eſt primum remedium afflicti.*] Remedium dicitur, quia reuera afflictionem ſpes lenit, & animũ iacentis erigit, iuxta illud: *Spes bona dat vires, ani-*

mum quoque ſpes bona firmat. Dicitur etiam remedium primum; quia non adhibentur malagmata, niſi præeunte ſpe curationis. Item in omni rerum afflictione, primùm animus ad Deum erigendus eſt, & benè de auxilio Dei ſperandum. Et certè nihil ita corroborat hominē in afflictione, ſicuti ſpes firma & certa, quod breui talis afflictio finienda ſit, & ſi quidem pro Chriſto ſuſtineatur, merces in cælo maneat ſempiterna.

4. *Spes, quæ differtur, affligit animam.* Prou. 13. 12.] Ratio huius patet per explicationem precedentis: Vti enim ſpes meliorum triſtitiam alleuiat; ita ſi æquo longiùs differatur, aut appareat nullus recreationis effectus, priſtina roboratur afflictio.

5. *Chriſtiani hominis ſpes Chriſtus eſt.*] Sumitur hic ſpes non pro virtute ipſa aut actu illius; ſed pro eo, in cuius poteſtate & auxilio ſperamus; vel etiam pro obiecto ſpei. Quo ſenſu Pſal. 90. dicitur: *Quoniam tu es Domine ſpes mea;* In quæ verba pulchrè S. Bern. *Quidquid agendum, quidquid declinandum, quidquid tolerandum, quidquid operandum, tu es,* inquit, *Domine ſpes mea, hæc vna mihi promiſsionum cauſa, hæc tota ratio meæ expectationis. Prætendat alter meritum, ſuſtinere ſe iactet pondus diei, & æſtum, ieiunare ſe bis in Sabbatho dicat, poſtremo non eſſe ſicut cæteros homines glorietur: mihi autem adhærere Deo bonum eſt, & ponere in Domino ſpem meam.* Serm. 9. ſuper Pſal. *Qui habitat.*

6. *In parietem caducum ne inclines.*] Monet pronũciatum ſpem non eſſe defigendam in caducis fortunæ aut rerum humanarum bonis; ſed in Deo eſſe confidendum: *Nam Beatus vir, cuius eſt nomen Domini ſpes eius.* Pſal. 39. *At maledictus homo, qui fidit in homine, & ponit carnem, brachiũ ſuum, & à Domino recedit cor eius.* Iere. 17. Hoc eſt enim inniti ſcipioni non arundineo modò, ſed etiam cõfracto, vt inquit Iſaias Propheta. Proinde huiuſmodi ſpes non ſolum vana

eſt; ſed etiam periculoſa & noxia, vt ſæpe monet & minatur Deus, patétque ex plurimis Veteris Teſtamenti hiſtoriis.

7. *Fluuij ſurſum fluere non poſſunt.* 2. Meteor. c. 1.] Senſus moralis huius dicti facit ad ſpem in Deo collocandam: Non enim aqua perſecutionũ & aduerſitatum obruere eos poterit, qui, vt ait D. Auguſtin⁹, *Surſum corda habent ad Dominũ.* Etenim vera & Chriſtiana ſpe adiuuatur homo in omni tribulatione, defẽditur in periculis, ſolatium accipit in doloribus, auxilium in infirmitatibus, & ſufficientiam in omni neceſſitate: Per hanc enim homo conſequitur gratiam ad fortiter & feliciter agendum in quolibet negotio. Horum omnium certiſſima & euidẽtiſſima ſacrarum Scripturarum habemus teſtimonia; præcipuè in Pſalmis Dauidis. Vix enim vllus reperitur Pſalmus, qui non exaggeret & commendet nobis hanc virtutem, eiuſque fructus nobiliſſimos prædicet. Eſt enim ſine dubio ſpes ditiſſimus theſaurus & ſumma cõſolatio, quæ ab hominibus iuſtis in hac vita poteſt obtineri.

8. *Qui ſpem non habet, ad rem non perueniet.*] Sumitur hoc vulgare dictum ex S. Auguſtino, qui de charitate loquitur in hunc modum: *Qui gaudet in ſpe, tenebit etiam rem: qui autem ſpem non habet, ad rem non poterit peruenire.* Intelligitur itaque & verum eſt de re per ſpem obtinenda, ſiue de ſpei obiecto obtinendo: Iſto enim potiri non poterit, qui in deſperationis barathrum voluntariè dejicitur.

9. *Nulla re magis, quam deſperatione deſipimus.*] Ita pronunciat S. Chryſoſt. to. 5. contra deſperationem, vbi facunde vt ſolet, aſſerit & probat deſperabũdos homines agere & loqui ſtulta, inſulſa, parumque ſibi conſtantia, quæ, an á dementia, aut deſperatione profecta ſint, merito dubitari poſſint: vti enim corpus hoc noſtrum perturbatione aliqua naturæ à ſuarum

temperie qualitatũ deiectum, & in graues acerbaſq; morborum ægrotationes incidit, & modo caloribus nimiis æſtuat, modo tremulis frigoribus impalleſcit: Ita prorſus animus, vbi conſtantiæ ac ſpei præſidiis obſepiri deſierit, in ſuas ipſe labitur ægrotationes, turgeſcit vanitate, ſuperbia inflatur, puſillanimitate contrahitur, formidine torquetur, nec iam ſui compos in turbulentum deſperationis Euripum dejicitur abſorbendus.

DISTINCTIO IV.

De Charitate.

1. CHaritas eſt Regina omnium virtutum.] Quemadmodum Regina quapiam ciuitatem ingrediente multæ quoque aliæ Matronæ nobiles ac Virgines, necnõ & Aulici præcipui & ingens militum ſequẽtium ac dependentiũ multitudo ſimul ingreditur; ita Regina Charitate animam ſubeunte nobiliſſimus omniũ virtutum ſequitur comitatus: In ipſo ſiquidẽ iuſtificationis inſtanti cum Charitate & cæteris virtutibus Theologicis, infundũtur omnibus iuſtis quatuor virtutes Cardinales cum omnibus partibus non ſubiectiuis modò ſiue ſpeciebus; ſed poteſtatiuis etiã & integrantibus, vt docet D. Thom. 2.2. q. 63. art. 3. Suarez l. 3. de Gratia c. 9. & alij complures. Dicitur igitur Charitas Regina virtutum tùm hac de cauſa; tùm verò, quia perfectione & nobilitate ſua omnibus virtutibus ſupereminet, nõ modo in genere moris, vt patet ex Apoſtolo 1. ad Corint. c. 13. vbi ex profeſſo probat, cęteras virtutes nihil prodeſſe ſine charitate; & ad Coloſſ. 3. v. 14. *Super omnia autem hac charitatẽ habete, quod eſt vinculum perfectionis*; ſed etiam in genere naturæ. Primo enim quoad virtutes Morales obiectum Charitatis eſt infinita Dei bonitas, & per-

fectio; illarum autem obiectum eſt aliquid creatũ. Ac licet fides & ſpes, quæ ſunt virtutes Theologicæ reſpiciant immediatè Deum; tamẽ circa eum verſantur cum quadam reſtrictione; Fides quidẽ, quatenus Deus eſt tantum prima veritas, includens ſapientiam & veracitatẽ; non autem reliquas perfectiones: Spes verò, quatenus ille eſt beatitudo noſtra: At Charitas, quatenus infinitè in ſe bonus eſt & perfectus, includens omnes omnino perfectiones. Vide D. Tho. 2. 2. qu. 23. ar. 6. & Ægidium Regium diſp. 21. de habitu Charitatis; Vbi docet ex communi Doctorum ſententia, Charitatem eſſe perfectiſſimam inter omnes abſolutè virtutes, & rem per ſe claram eſſe, tum ex ſe, tum ex ipſis Scripturis.

2. *Charitas eſt forma virtutum.*] Charitas ſiue præcisè ſumatur pro ſolo habitu operatiuo, quo diligimus Deum; ſiue quatenus ſimul includit gratiã, quam vocant ſanctificantem, meritò dicitur à Patribus & Theologis forma aliarũ virtutum, quia refert actus earum ad vltimum finem, ſcilicet ad Deum, vt in ſe ſummè bonum, & obiectum Charitatis, idque non tantum, per accidens, ratione intentionis illius, qui operatur, quomodo quælibet virtus in finem alterius referri poteſt; ſed quodammodo ex natura rei, quatenus omnium virtutũ actus natura ſua placẽt Deo, ac in ipſius honorem cedunt, & ita quoddam ipſius bonum ſunt, ideóque operantem reddunt ſuo modo gratum Deo. Vnde ſequitur eos tendere in finem Charitatis, qui eſt placere Déo. Ita S. Tho. 2. 2. q. 23. a. 8. Item, quia actus aliarum virtutum habẽt omnem vim ſuam ex coniunctione cum gratia & Charitate; quo ſenſu Apoſtolus 1. ad Corin. c. 13. docet cæteras virtutes ſine Charitate nihil prodeſſè; Accipiũt enim à Charitate dignitatem quandam moralem, & eſſe meritorium, quæ eſt moralis quædam earum infor-

matio, ſine qua omnia virtutum opera per ſe infructuoſa ſunt & mortua. Vnde etiam eſt illud:

3. *Charitas eſt vita animæ.*] Ita à Patribus & Theologis appellatur, tum quia animam Deo perfecta vnitione coniungit, in qua vita ipſius conſiſtit & conſequenter tam eam, quam ea, quæ in ipſa ſunt, facit viuere. Efficit enim, vt opera virtutum ſint meritoria vitæ æternæ, & conſequenter, vt ſint fructuoſa & viua, ſicuti è contra peccatum lethale dicitur adferre *mortem animæ* quia perdit demeritoriè charitatẽ, quæ eſt vita illius: tum etiam, quia fidẽ & ſpem aliaſq; virtutes excitat ad benè ac diligẽter operandũ, & fructus vitæ proferẽdos, iuxta illud D. Greg. ho. 30. in Euãg.

4. *Amor Dei nunquam eſt otioſus.*] Rationem addit ibidem his verbis: *Operatur enim magna, ſi eſt; ſi verò operari renuit, amor non eſt*: Vnde etiam Apoſtolus pulcherrimè 1. ad Cor. c. 13. *Charitas*, inquit, *patiens eſt, benigna eſt, charitas non æmulatur*, &c. Et infra: *Omnia ſuffert, omnia credit, omnia ſperat, omnia ſuſtinet.* In eandem ſententiam Caſſiodorus ſuper Pſal. 13. *Charitas Dei*, inquit, *vitalis quædam eſt pluuia virtutum, ſub qua & beata voluptas germinat, & operatio ſancta fructificat; Patiens hæc in aduerſis, temperata in proſperis, humilitate potens, afflictione lætiſſima, inimicis beneuola*, &c. Eadem de cauſa verũ eſt iſtud Auguſt.

5. *Radix omnium bonorum eſt Charitas.* Sermone 1. in Pſalm. 90. & hom. 7. ſuper Ioannem; & l. de Gratia Chriſti c. 20.] Vbi: *Quomodo*, inquit, *radix malorum omnium eſt cupiditas, ſic radix omnium bonorum eſt Charitas*: Ipſa etenim omnia ſuſtinendo aduerſa & animã fortiter Deo vniẽdo, efficit, vt omnes virtutes, quæ proprium ſunt hominis bonum, fortius in anima radicentur & conſtantius permaneãt, & hac ratione dicimur in Charitate fundari, & radicari, ad Eph. c. 5. Alia etiam ratione omnia bona in Charitate radicari

dicuntur & fundari, quia omnes virtutes ſupernaturales vna cum Charitate animæ infunduntur, & ordinariè tollũtur excepta Fide, & Spe. Hoc igitur sẽſu Charitas rectè dicitur radix, & fundamentum, & vita omniũ virtutũ, licet alia cõſideratione reſpectu fidei habeat rationem fructus; quatenus ex fide proponẽte voluntati Deum vt amabilẽ pullulat. Vide, ſi placet, D. Thom. 2. 2. q. 4. a. 7. vbi docet Fidem ſine Charitate non habere completam rationem fundamenti. Cæterum, quomodo cupiditas radix omnium malorum ſit, explicatur diſtinct. de Auaritia.

6. *Charitas incipit à ſeipſo.*] Valet maximè hoc dictum in ijs bonis ſpiritualibus, quæ tenetur ſibi quiſpiã & proximo velle ex Charitate; quoad hæc enim ſeipſum homo magis amare tenetur, quam proximũ, & ſuã ſalutem præferre alienæ, vt expreſſe docet D. Tho. 2. 2. q. 26. a. 4. in Corp. & 44. a. 8. ad 2. Vnde Moyſes Exodi 32. v. 31. cum ait: *Aut dimitte eis hanc noxã, aut ſi non facis, dele me de libro tuo, quem ſcripſiſti.* Locutus eſt per exaggerationẽ, vt D. Auguſt. q. 147. ſuper Exod. vide Cornelium à Lapide in hunc locũ. Quod ſi comparatio fiat in bonis tẽporalibus, diſtinguendum eſt. Poteſt enim homo comparari vel cum communitate, vel cum priuata quapiã perſona: Priori modo tenetur magis diligere communitatem, quam ſeipſum; Et hoc ſenſu accipiendum eſt illud 1. ad Cor. c. 13. *Charitas non quærit quæ ſua ſunt.* Ratio eſt, quia bonum cõmune præſtãtius eſt priuato, vt docetur Titulo *de Bono*; & quia omnis pars naturaliter plus diligit totum, quam ſeipſam, vt mox explicabitur: Quod ſi verò cõparatur cum priuata perſona, tenetur quis ſeipſum præferre ex lege Charitatis cæteris paribus. In hanc ſententiam verum eſt iſtud:

7. *Arctius quid eſt vnitas quam vnio. Sumitur ex li. 1. Rhet. c. 11.*] Atqui vnuſquiſque ſibiipſi proxi-

mior & coniunctior eſt, quam cuilibet alteri: Secum enim quiuis eſt vnus: cum alio verò coniunctione quadam ſolummodo vnitur, iuxta illud: *Proximus egomet mihi.* Itaque cum amare debeat alterum propter vinculum & vnionem, ex capacitate eiuſdem beatitudinis; vtique tenetur ſeipſum præferre, ſiue magis amare iuxta ea, quæ dicta ſunt, & iuxta illud: *Ne quidquam ſapit, qui ſibi non ſapit.* Vnde etiam maius peccatum eſt ſeipſum occidere quam proximũ, quia maior eſt obligatio conſeruandi ſe, quam alium. Porrò effatũ non habet locum, ſi cõparatio inſtituatur cum Deo, qui eſt bonũ vniuerſale: ille enim non ideo pręcisè amãdus eſt, quia eſt cum homine cõiunctus; ſed quia eſt ſummũ bonũ, & vltimus omniũ finis, in quo omnia bona particularia eminenter continentur.

8. *Omnis pars naturaliter plus diligit totum, quam ſeipſam.*] Eſt hæc naturalis inclinatio, qua vnũquodque in rebus naturalibus, quod ſecundum naturã hoc ipſum quod eſt alterius eſt; principalius & magis inclinatur ad id, cuius eſt, quam in ſeipſum, vt ait D. Tho. 1. p. q. 60. in ar. 5. in Corpore. Videmus enim, quod naturaliter pars ſe exponat ad conſeruationem totius, ſicuti manus exponitur ictui abſque deliberatione ad conſeruationẽ totius corporis: & quia ratio imitatur naturã, huiuſmodi imitationem inuenimus in virtutibus politicis. Eſt enim virtuoſi ciuis, vt ſe exponat mortis periculo pro totius Reipub. conſeruatione; & ſi homo eſſet naturalis pars huius ciuitatis, hæc inclinatio eſſet ei naturalis. Atq; hac de cauſa Angelus & homo naturali dilectione plus diligit Deum, quã ſeipſum, quia ſcilicet Deus eſt vniuerſale bonum omnis creaturæ & omnis creatura ſecũdum quid, quod eſt, Dei eſt. Item voluntas naturaliter inclinatur ad id, quod naturalis ratio dictat, Deum ſuper omnia eſſe diligendum, cum ſit vltimus finis, non

ſupernaturalis modo, ſed etiam naturalis, ad quem omnia referuntur. Vide, ſi placet, D. Thomam 1. 2. q. 19. ar. 10. in Corp. & q. 109. ar. 3. in Corp. Iuxta hanc explicationem intelligendum eſt & illud:

9. *Ciuis non tam ſuiipſius eſt, quam ciuitatis.*] Sumitur ex lib. 8. Polit. c. 1. vbi ait Philoſophus: *Ciuis vnuſquiſque non debet ſuum ſe exiſtimare, ſed ciuitatis: Nam particula Ciuitatis vnuſquiſque eſt.* Hac de cauſa verè ciuitati iniuriam facit, qui ſibi ipſi manus infert violentas. Vt docetur lib. 5. Eth. c. 11. ideóque iure punitur à ciuitate, & inſepultus relinquitur ſecundũ leges. Eſt in hanc ſententiam pulchrè illud à Seneca dictum: *Qui ſe deteriorem facit, nõ ſibi tantũmodo nocet ſed etiam omnibus eis, quibus melior factus prodeſſe potuiſſet: ſic ſi quis bene de ſe meretur hoc ipſo alijs prodeſt, quod illis profuturum parat,* lib. de Vita Beata c. 30. Vide, ſi placet, D. Thomam 2. 2. q. 26. ar. 3. in Corp. & art. 4. ad 3.

10. *Probatio dilectionis exhibitio eſt operis.*] Eſt hoc pronunciatum S. Gregorij hom. 30. in Euãgelia, cuius veritas communi hominum comprobatur iudicio. Is ſiquidem verum amoris argumentum habere præſumitur, qui non verbis modo; ſed ipſis etiam operibus amicũ ſe exhibet. Vnde & Chriſtus Seruator noſter amorem ſui hac veluti teſſera ſignificare voluit: *Si diligitis me,* inquiens, *mandata mea ſeruate*; &: *Si quis diligit me, ſermonẽ meum ſeruabit.* Ioã. c. 14. v. 15. & 23. Et dilectus eius diſcipulus inquit: *Qui ſeruat Verbum eius, verè in eo Charitas Dei perfecta eſt.* 1. Ioan. c. 2. v. 5. Verè etenim Deum diligimus, ſi mandata eius cuſtodimus. Ita ſimiliter viri iſti diuino honori & proximorum ſaluti dicati in vero amore & charitate tùm Dei, tùm proximi omniũ teſtimonio præcellũt, qui vitam ſuam, ſolatium, ſanitatẽ & honorẽ offerũt pro ſuis amicis, id eſt, pro ſuis proximis, quos amant

in Domino; nec vllos labores præterfugiunt, vt voluntatem Dei in iuuandis proximis exequantur.

11. *Cupiditatis diminutio augmentum eſt Charitatis.* S. Auguſt. l. 83. qu. 36.] Pulchrè id oſtendit Caſſianus ſimilitudine pluuiæ, ſiue vaporis cum qua animum hominis comparat, vti enim vapores facilè in aëra aſcēdunt, ſi pulueres & alia quælibet terrea materia grauans eam, auferatur; ita anima noſtra ſi inordinatarum mole cupiditatum liberetur, facilè ad diuinum amorem erigitur; quóque magis amor proprius & cupiditas inordinata minuitur, eo fortius amor Dei, ſiue Charitas augetur. In hanc ſententiā S. Gregorius loco proximè citato: *Verè*, inquit, *Deum diligimus, ſi nos à noſtris voluptatibus coarctamus. At verò, qui adhuc per illicita deſideria diffluit, profectò Deum non amat; quia ei in ſua voluntate contradicit.*

12. *Amor eſt virtus vnitiua.* D. Dionyſius de Diuinis nominibus c. 4. p. 2. ſub finem.] Ratio eſt, quia amantem cum re amata, vel affectu, vel etiam effectu cōiungit, eo modo, quo poteſt perfectiſſime, vt pluribus explicabitur Tit. *de Paſſ in ſpecie*, diſt. 1. Ex hoc principio Theologi deducunt, Deum per Incarnationem Dominicam, maximum amorem ſuum, erga humanum genus, oſtendiſſe; ſicuti per eam ſeſe maximè homini vniuit, vt notat Suarez tomo 1. in 3. p. diſp. 3. ſ. 3. Ex eodem infertur, Deum peculiari modo, eſſe in animis iuſtorum: quia non ſolum ab ijs diligitur; ſed etiam maximè eos diligit. Hinc etiam viri perfecti, & diuino amore præ cæteris, ardentiore præditi, dicuntur in exercitio virtutum ambulare viā, quam vocant vnitiuam; quia ſcilicet per charitatem arctius ſunt cum Deo coniuncti & vniti; iuxta illud 1. ad Corinth. c. 6. v. 17. *Qui adhæret Domino, vnus ſpiritus eſt cum eo.*

DISTINCTIO V.

De Odio & Inuidia, Charitati oppoſitis.

1. INuidia eſt odium alienæ felicitatis.] Idque vel reſpectu ſuperiorum, quia ijs non æquatur inuidus; vel reſpectu inferiorum, ne ſibi æquentur, vel etiam reſpectu parium, quia ſibi æquantur. Sic Cain inuidit Abelis proſperitati, Rachel, Liæ fœcunditati. Saül Dauidis felicitati. Traditur à D. Auguſtino l. 11. de Geneſi ad litteram, c. 4. vbi addit, eam oriri è ſuperbia: cum enim ſuperbia ſit amor excellentiæ propriæ; Inuidia verò ſit odium felicitatis alienæ, vnde naſcatur hæc, ſatis, inquit in promptu eſt.

2. *Æmulatio bona eſt bonorum, inuidia mala eſt malorum.*] Triplex de bonis alienis, in nobis generari poteſt triſtitia: prima eſt æmulatio, cum triſtamur de bonis proximi, quia ijs caremus. Nam vt recte docet Ariſtoteles, lib. 2. Rhet. ex quo deſumpta eſt allata propoſitio; æmulatio eſt moleſtia quædam ſuſcepta ex eo, quod in ijs, qui natura ſimiles ſunt, honorata ineſſe bona videntur, quæ & ipſi conſequi poſſunt; non quod alij, ſed quod & ipſi non potiantur, & hæc affectio in ſe bona eſt. Secunda eſt Nemeſis ſiue indignatio, quando triſtamur de bonis alterius, quia ijs ipſe eſt indignus, & hæc ſimiliter poteſt eſſe honeſta. Tertia eſt inuidia, quando affligimur de bonis proximi, eò quod illius excellentia noſtram quaſi deprimat aut obſcuret, & hæc in ſe mala eſt, opponiturque charitati, cuius eſt gaudere de bonis proximi.

3. *Bonus nulla tangitur inuidia.*] Traditur à Platone in Thymæo ſub initium, vbi oſtendere volens mundum à Deo cōditum eſſe ad declarandam bonitatem

ſuam: *Dicamus*, inquit, *quam ob cauſam ille rerũ Auctor generationem & hoc vniuerſum conſtituit: Bonus erat, bonus autem nunquam aliqua de re inuidia tangitur; ergò cum liuor à Deo alieniſſimus eſſet, omnia ſibi quantum fieri poterat, ſimillima fieri voluit.* Ita Plato, indeque colligit, Deum omnia feciſſe *Bona* conſentaneè illis, quæ Moyſes tradidit c. 1. Gen. Communicaſſe item omnibus creaturis bonitatẽ ſuam, eaſque ſibi ſimillimas, quantum ferret earum conditio, reddidiſſe, ideoque vt infert D. Dionyſius Areopagita hominem quem quaſi quoddam ſui ſimulacrum finxerat, conſilij, libertatiſque compotem diuinæ quoque viſionis ac felicitatis æternæ participẽ reddere voluiſſe. In eandem ſententiam Philo, lib. de Mundi opifice. *Si quis*, ait, *vellet cauſam huius vniuerſalis opificij perſcrutari, nõ aberraret, opinor à ſcopo; ſi diceret, quod quidem priſcus Sapiens. Bonum eſſe Patrem & conditorem, ideoque ſuaptè natura bonitate non inuidiſſe ſubſtantiæ nihil bonum ex ſe ipſa habenti.*

4. *Inuidia eſt vitium diabolicum.*] Nimirum per antonomaſiam; quia ſolus diabolus illius reus; & inexpiabiliter ac ſignãter reus; vt docet D. Auguſt. l. 1. de Doct. Chriſtiana, vbi addit: *Non enim diabolo dicitur, adulterium commiſiſti, furtum feciſti, villam alienam rapuiſti; ſed homini ſtanti inuidiſti.* Siquidem: *Inuidia diaboli mors introiuit in orbem terrarum. Imitantur autem illum, qui ſunt ex parte illius.* Sap. 2.

5. *Inuidentia eſt peccatum iuſtiſſimum.* Ita communiter dicitur, quia in ſuum auctorem reciprocum eſt, eumque iuſtiſſimè cruciat & perimit, vt pulchré docet S. Proſper lib. 3. de vitiis & virtutibus. Vnde illud vulgare. *Inuidia alterius macreſcit rebus opimis.* Ita quidem, vt quantò vberius creſcit virtus alterius, & virtuti annexa felicitas, tanto fortius inualeſcat malitia inuidiæ, & inuidum torquens, miſera eiuſ-

dem, rapidaque crudelitas. Veriſſimè Chryſologus: *Quot ſunt proſperitates hominum, tot tormenta ſunt inuidorum.* Sermone 121.

6. *Excellentiæ nimiæ ſunt odioſæ.* 4. Ethic. c. 7.] Patet experientia: ægerrimè enim homines ferunt, alios ſibi nimiū anteire, præſertim ſi æquales aliquādo fuerint, aut familiares, vt notat Dionyſius Halicarnaſſæus l. 47. Vnde rectè Tullius in Lælio contentionem ac certamen honoris ac gloriæ peſtē vocat amicitiæ, ex qua maximæ ſæpè etiam inter amiciſſimos extiterint inimicitiæ; & ratio eſt, quia: *honoris cupidus ſolus habere vult, & illo cæteros anteire.* lib. 2. Mag. Moral. c. 7. ſolus inter alios præeminentiam deſiderat, & conſortis impatiens, cæterorum depreſſionem quærit; atque hoc propriè repugnat Charitatis legibus & amicitiæ, quæ aut parem facit aut accipit.

7. *Iactantia comes eſt inuidiæ.*] Patet & hoc experientia; qui enim inſolentius iactitant vel fortunæ munera, vel corporis aut animi dotes, aliorum ſibi inuidiam conciliant, & grauibus ſeſe periculis exponūt; fit enim perſæpè vt Nemeſis exaudiat, & iactātiæ materiam auferat. Itaque qui ſibi conſultum velint, poſſideant taciti, ſi quæ adſunt munera Diuûm.

8. *Inuidus eſt vicinorū oculus.*] Deſumitur ex lib. 2. Rhet. vbi docet Philoſophus, inter vicina & cognata, interque eiuſdem conditionis homines facilè oriri æmulationem, & inuidiam, & frequenter non bene conuenire inter eos, qui in eiuſdem, aut ſimilis officij ſunt adminiſtratione; ob lucrum, ſcilicet aut honorem, aut gloriam, quibus certatim inhiāt: Eodem non malè alludit Ouidius hoc diſticho.

Fertilior ſeges eſt alieno ſemper in agro
Vicinumque pecus grandius vber habet.

Significat Poëta humanis ingeniis vitium illud eſſe

inſitum, vt ex inuidiæ ſtimulis alienam ſortem magis mirentur, ſuam contemnant, & faſtidiant.

9. *Magnanimi eſt non ſentire morſus inuidiæ.* Sumitur ex lib. 4. Eth. c. 3.] Ita generoſiores feræ ad canum latratum lente reſpiciunt, ac plurimũ ne aſpectu quidem dignãtur. Sic etiam viribus ingenti ſcopulo fluctus aſſultat ſibi iniurius, dum integer aſſilit, fractus reijcitur, iraſque ſui bibit ipſe furoris, quod proprium eſt omnium inuidorum.

DISTINCTIO VI.

De Pace & Concordia, ac Vitijs oppoſitis.

1. *Concordia res paruæ creſcunt, diſcordia maximæ dilabuntur.*] Scitum iſtud aureo digniſſimum calculo ex occaſu Romani Imperij ſuum ortum habuit, ex quo eius etiã veritas manifeſto apparet. Laudantur Romani cõcordiæ mutuæ & vnionis nomine lib. 1. Macha. c. 8. v. 16. his verbis. *Committunt vni homini magiſtratum ſuum per ſingulos annos, & omnes obediunt vni, & non eſt inuidia, neque zelus inter illos.* Et ſanè quamdiu ita coniuncti inuicẽ ac vniti fuêre, mundi totius imperium obtinuerunt & inimicis omnibus præualuerunt. At vero poſtquam ciuili inter ſe concertare bello cœperunt, tota vis illa protinus dilapſa eſt, iuxta illud:

3. *Omne regnum in ſeipſum diuiſum deſolabitur.*] Eſt hoc diuinum Seruatoris noſtri Chriſti elogium Luc. 11. v. 18. Pronunciatum, cui conformiter Plato docet, nihil afferri poſſe Reipublicæ periculoſius, quam diſcordiam & diſſenſionem, nihil è contra dari vtilius, quam mutuam ciuium inter ſe pacem, & cõſenſionem, recte ſiquidem à Liuio dictum eſt:

3. *Vires imperij in conſenſu obedientium ſunt.* lib. 3. Decade. 1.] Qua de cauſa omnes congregationes & Reſpub. licet cæteroqui barbaræ, aliqua ſemper vnione

vnione & ordine inuicem colligantur, vt nimirum ab vno omnes capite, aut multis Rempublicam & regimen repræſentantibus dependeant. Hoc etiam in ipſis animalibus cernere eſt; nec ſolum in apibus (in ijs, quippe naturalis inſtinctus, quem ad regimen politicum habent in primis eſt admirabilis) verum etiam in lupis, leonibus & aliis feris. Cum enim ſpeciei quæque ſuæ conſeruationem quærant, aliqua ſemper inter ſe vnione connectuntur, imò ipſos quoque dæmones & ſi ſpiritus ſint diſſenſionis & zizaniorum, vel ipſo Chriſto teſte minimè credendum eſt, hac ipſa de cauſa ab inuicem diſſentire. Vide, ſi placet, Venerabilem Bedam, lib. 4. cap. 14. in c. 11. Lucæ ſub initium. Vide etiam, quæ dicuntur ad illud: *Virtus vnita fortior ſeipſa diſperſa*. Tit. ſeq. d. 3.

4. *Diſcordiæ Magnatum cito ſunt diſſoluendæ*. lib. 5. Polit. c. 4.] Rationem aſſignat ibidem; quia niſi mox componantur, diſſenſiones eorum, qui auctoritate plurimum in Republica valent, totam Rēpublicam ſenſim in partes trahunt. Monet ſententia generatim, omnes offenſas protinus eſſe ſarciendas, ne in ſimultatem & odium degenerent, quoniam malorum initiis facilius obſiſtitur, quam incrementis, vt alibi explicatum eſt.

5. *Vbi eſt multitudo, ibi confuſio.*] Intelligitur & verum eſt, quando multitudo ordine & vnione caret, vt in exercitu malè diſpoſito, & tumultuario: nam ſi ordinata ea ſit & vnita, quædam potius hierarchiæ eſt ſpecies. Valet hoc pronunciatum in eos, qui in diſputationibus ſine ordine, ſine methodo, ſine connexione, quaſi concionabundi multa effutiunt, quod eſt familiare prædicantibus hæreticis, quos verbi miniſtros vocant: Tales autem quàm maximè coërcendi ſunt intra limites certæ materiæ, ne ex vna in aliam dilabantur, & reſtringendi ad formam

ſyllogiſticam, vt argumenti vis appareat. Vide, ſi placet, Becani Manuale prælud. 1. n. 6.

6. *Bellum geritur, vt in pace viuatur.* Sumitur ex lib. 10. c. 7.] Vbi Philoſophus: *Negotia ſuſcipimus*, inquit, *vt otium habeamus, & bellum gerimus, vt in pace degamus*, & infra: *Nemo namque bellum expetit gerere gerendi cauſa belli, neque bellum ob bellum parat: videbitur enim crudelis quidē & ſanguinolentus*; id eſt, ſanguinis humani ſitiens, *penitus eſſe, ſi faciat omnes amicos hoſtes, vt pugnæ, cædeſque fiant.* Indicatur itaque hoc dicto finalis cauſa belli, quę eſt pax, omnibus ex ſeſe amabilis & expetibilis. Morale, iam olim à condito mundo plurima vbique terrarum, & omnibus penè ſeculis bella geſta ſunt, quæ ſingula pacem ſibi pro fine præfixam habuerunt, & nihilominus nunquam hactenus inter mortales pax firma & vniuerſalis ſtabiliri potuit: Nulla igitur ſalus vera in hoc mundo, pacem cæleſtis Patriæ certam & immutabilem te poſcimus omnes!

TITVLVS XXXIV.

DE POTENTIA GENERATIM.

DISTINCTIO PRIMA.

Varia Potentiæ acceptio.

1. POTENTIA generatim ſumitur dupliciter, Tranſcendentaliter & Prædicamentaliter.

2°. Potentia tranſcendentaliter accepta, dicitur de qualibet potentiâ; ſiue illa purè obiectiua ſit, ſiue realis; ſiue actiua, ſiue paſſiua; ſiue ſubſtantialis ſiue accidentalis. Quidquid enim eſt princi-

pium agendi aut patiendi, id generali hac ratione potentia vocatur. Atque hoc ſenſu 9. Metaph. c. 5. etiam habitus; vt virtutes & artes, quæ ſunt qualitates primæ ſpeciei, inter potentias numerantur. Item qualitates tertiæ ſpeciei, quæ ſunt proxima principia agendi; vt calor & frigus, ſub hac tranſcendentali acceptione Potentiæ comprehenduntur.

3° Potentia prædicamentaliter & preſsè ſumpta, eſt ſecunda ſpecies Qualitatis; ad quam pertinent omnes rerum proprietates & facultates. Hæc diuiditur ab Ariſtotele l. 5. Metaph. c. 12. in Actiuam & Paſſiuam. Vtriuſque variæ ſubdiuiſiones ſunt, vt patebit ex ſequentibus.

DISTINCTIO II.

De Potentiâ ſecundum ſe.

1. *OMnis potentia fundatur in aliquâ eſſentiâ.* l. 1. Phyſ. t. com. 70.] Intelligitur & verum eſt, de omni omninò potentiâ, cum proportione ad ſuam eſſentiam: principaliter autem & propriè locum habet in potentiâ naturali, quę eſt ſecunda ſpecies Qualitatis: hęc enim, ſicuti à rei eſſentiâ naturaliter dimanat, ab eâque à parte rei diſtinguitur; ita in eâdem ex ſuâ naturâ radicaliter fundatur. Vnde

2. *Qualis eſt eſſentia rei, talis & potentia.*] Nempe cum proportione inter ſubſtantiam ſiue eſſentiam rei, & facultatem ſeu potentiam accidentalem, vt ſi illa, v. c. inter alias ſubſtantias eximia ſit; hæc quoque inter potentias ceteris paribus, excellens erit. Si illa purè ſpiritualis ſit; hęc quoque purè ab illâ dependens ſpiritualis erit. Si illa materialis; hæc

ſpiritualis eſſe non poterit; ſed eſſentiæ ſuę in ſimili entis gradu erit proportionata. Item,

3. *Qualis eſt potentia rei, talis etiam eſt actus.*] Verum eſt eodem ſenſu, quo effatum pręcedens. Vt quia potentia intellectiua ex ſuâ naturâ perfectior eſt, quàm ſit ſenſitiua, & hæc dignitate ſuperat vegetatiuam; etiam actus intellectionis ſenſatione, & ſenſatio vegetatione quoad entis nobilitatem pręſtat. Hinc eſt, quod, vt aiunt Philoſophi, ex opere potentiam, & ex potentia intelligamus rei eſſentiam. Quale enim eſt eſſe rei, tale proportionaliter eſt & poſſe & operari, & è conuerſo, vt alibi pluribus eſt explicatum. Porrò virtutis productiuæ, aut potentiæ cuiuſuis perfectio vel intenſio non ſemper metienda eſt ex terminis aut effectis; ſed ex propria entitate & operandi modis. Sæpe enim cauſa in eſſendo perfectior, effectum habet in cauſando imperfectiorem, vt Angelus, v. c. non producit effectum tam nobilem, quàm homo generãs hominem; qui terminus dignitate ſuperat omnes effectus, ad quos in naturali potentiâ eſt Angelus.

4. *Quidquid non eſt aptum eſſe ſine alio, non eſt aptum operari ſine alio.*] Ratio eſt; quia, *ſicuti ſe res habet ad eſſe, ita ad operari*, vt dictum eſt ſuo loco: Ergo ſi non poteſt eſſe, niſi dependenter ab alio, etiam per ſe nihil agere poterit, niſi dependenter ab alio. Sic creatura, quemadmodum exiſtere nequit independenter à conſeruatione Dei Creatoris; ita neque operari quicquam valet, niſi concurrente Deo.

5. *Ab eodem res habet eſſe & operari.*] Nempe hoc operari, ſeu hanc potentiam operandi, quæ pendet ex illo eſſe, ſeu quam connaturaliter poſtulat ex vi illius eſſe, iuxta illud: *Qui dat formam, dat conſequentia ad formam*; de quo vide, ſi placet, quæ dixi-

mus Titulo 10. diſtinct. 6. Eodem ſenſu intelligi poteſt illud: *A quo res habet eſſe, ab eodem habet magis & minus eſſe.* l. 2. Top. c. vltimo. Manendo ſcilicet in eodem genere formaliter, vt ſicuti à quantitate eſt, eſſe extenſum, ſic ab eâdem eſt, magis aut minus eſſe extenſum. Dixi ita poſſe intelligi; quia ſecūdum alias conſiderationes non ſemper locum obtinet, vt conſideranti perſpicuum fiet.

6. *Finitarum rerum finita ſunt vires, infinitarum infinita.*] Refertur à Themiſtio in 5. Phyſic. t. 82. & ſumitur ex li. 1. de Cælo c. 7. t. 71. vbi inquit Philoſophus: *Vires infinitæ ſunt infiniti, & finiti finita.* Item, *Finitorum nihil habet virtutem infinitam, nec infinitorum finitam.* Ratio eſt; quia omne Ens habet virtutem ſibi commenſuratam & proportionatam, vt docetur in 6. Phyſicorum, & clarum eſt ex dictis: Finiti verò ad infinitum nulla eſt proportio, vt explicabitur Titulo *de Relatione.* Sic Potentia diuina eſt infinitæ perfectionis in genere Entis; ſicuti ipſum eſſe Dei: tum quia conuenit illi modus operandi ſine dependentiâ ab alio; qui modus nulli creaturæ competere poteſt; cum requirat perfectionem ſimpliciter infinitam: tum etiam quia eminenter includit omnia poſſibilia, & in latitudine ſuorū obiectorum nullum habet terminum. Poteſt enim Deus, quidquid ſecundum ſe eſt poſſibile, ſiue quidquid in ſe non implicat contradictionem, iuxta illud Gen. 17. v. 1. *Ego Deus omnipotens.* At verò:

7. *Omnis creatura ſicut eſſentiam, ita potentiam finitam habet.* Sumitur ex eodem textu.] Ratio perſpicua eſt ex dictis; quia illa ſibi commenſurata ſunt: quale enim eſt eſſe rei, tale & poſſe & operari. Lege, ſi placet, Suarez Tract. 1. in 1. p. l. 3. cap. 9. num. 3. Hinc Ariſtoteles l. 1. de Cælo c. 11. docet, *Potentias naturales definiri maximo, quod poſſunt.*

id eſt certum ac definitum habere terminum vltra quem progredi nequeant, eóque termino perfectionem eorum æſtimari, iuxta illud:

8. *Potentia rerum explicatur per maximum quod ſic.* l. 1. de Cælo c. 11.] Vt ſi Petrus ferre poſſit 300 libras, potentia illius non debet, nec poteſt explicari aut definiri per libras 200. cum poſſit portare plures; ſed ſemper explicanda & definienda eſt, per ſummum quod poteſt. Simili modo:

9. *Impotentia rei explicatur per minimum, quod non.* Ibidem.] Vt ſi Petrus tantum 10 libras queat portare, dicemus eum non poſſe portare vndecim. Objicit ſibi Ariſtoteles, contra dictum præcedens: Potentiam videndi explicamus per minimum; quia illum dicimus perſpicaciſſimum viſum, qui poteſt rem minimam videre, vt muſcam in faſtigio turris: Ergo potentia non explicatur, per *maximum quod ſic*. Reſpondet idem; maximum, quo potentia terminatur & explicatur, illud dici, quod eſt excellentiſſimum reſpectu potentiæ, ſiue in ſe ſit mole maximum, ſiue non, minimum verò in Quantitate, reſpectu potentiæ viſiuæ eſt excellentiſſimum, ideoque maximum: illa enim eſt maxima ſeu perſpicaciſſima potentia videndi, quæ poteſt, cæteris paribus, videre rem minimam. Simili ratione proportionaliter diſcurrendum eſt de *Minimo Quod non*. Iuxta hunc ſenſum vera quoque eſt explicatio illius:

10. *Vbi datur maior & minor diſtantia, datur & maxima.* l. 1. Metaph. c. 6.] Rationem huius aſſignat D. Thomas in Commentario; quia non datur proceſſus in infinitum. Idem ſupponit Ariſtoteles hoc loco, & ideo non probat huius Propoſitionis illationem; ſed tanquam certum ſumit, ſicuti datur in Qualitatibus, v. c. maior & minor diſtantia, vt virtutis vt 2. & vt 4. ita etiam dari maximam, vt vir-

tutis vt 8, & minimam vt 1. Itaque ſecluſo proceſſu in infinitum, qui ſolum datur in rebus poſſibilibus, de quibus non eſt ſermo; aut in diuiſione continui; vel aliquâ proportione, quæ inde reſultat; optima eſt illatio, & abſolutè verum pronunciatum.

11. *Non omnia poſſumus omnes.*] Veriſſimè id dictum eſſe non modo de rebus diuerſarum ſpecierum; ſed etiam de indiuiduis vnius alicuius ſpeciei, vt humanæ, v. c. ad ſe inuicem collatis perſpicuum ſit, tum ex conſideratione corporis ipſius, tum ex conſideratione animæ. *Ex corporalibus conſideremus ſpiritualia,* (inquit S. Hieron. l. 1. aduerſus Pelag.) *alius velox eſt pedibus; ſed non fortis manu. Ille tardus inceſſu; ſed fortis in prælio eſt. Hic pulchram habet faciem; ſed tarda vocis eſt: alius tetram, ſed dulci modulatione cantat. Illum ingenioſum, ſed obliuioſum: hunc memorem, ſed tardi videmus ingenij.* Eandem naturæ ac virium diſſimilitudinem, idem S. Doctor ſæpius probat in Declamationibus, & in S. Scripturæ commentarijs. In eandem ſententiam Saluianus l. 7. de Prouident., non tam de ſingulis hominibus, quàm de plenis nationibus loquens: *Omnes*, ait, *gentes habent ſicut ſpeculiaria mala, ita etiam quędam bona.* Idque inductione probat referens nationem quādam perfidam eſſe; ſed pudicam: aliam impudicam; ſed minus perfidam: populos quoſdam mendaces; ſed hoſpitales: alios crudelitate efferatos; ſed caſtitate venerandos. Vide, ſi placet, quę diximus ſupra, ad illud Axioma: *Homo naturaliter eſt animal politicum.* Titulo *de Subſtantiâ*, Diſtinct. 7.

DISTINCTIO III.

De eadem magis in particulari.

1. V*Irtus vnita fortior ſeipſâ diſperſâ.*] Sumitur ex l. 1. Metaph. c. 12. & refertur à Themiſtio in l. 6. Phyſic. t. 37. & à D. Thomâ in l. 8. Phyſic. lec. 2. t. 79. Nomine virtutis intelligitur hoc loco vis ſeu potentia agendi, ſiue naturalis & congenita, ſiue etiam acquiſita: Hæc enim ſi vnita ſit, & aſtricta ſiue colligata, fortior eſt ſeipsâ, aut aliâ ſimili diſpersâ, vel diſſolutâ. Sic intenditur calor in balneis, puteis, fontibus, ventriculis per hyemem. Item in ferro candenti, prunis, calce viuâ, ſi aquâ aſpergantur: Nam frigus hybernum conſtringit terram; vnde exhalationes calidæ non poſſunt exſpirare; ſed repreſſæ in ſinu terræ vniuntur, & terram, ac aquas, quibus ſe facilè inſinuant, propter ſubtilitatem, adeo calefaciunt, vt quaſi ſubiectis ignibus fument & euaporent. Item frigus hyeme conſtringit cutem & poros animalis: quibus clauſis, ſpiritus calidi continentur in animali; quo fit, vt animal indigeat copioſiore alimẽto. Simili de cauſa candens ferrũ & prunæ inardeſcunt; quia aſperſione aquæ, ſubtiliores & acriores partes ignis conſtipãtur & prohibẽtur egredi, quæ cõpreſſæ & introactæ in ferrum & carbones, vim ſuam, vtpote vnitã, exerunt vehementiùs. Sic & virtus vegetatiua in vitibus, putatione palmitum luxuriantium collecta fortior euadit & vberiorem fert fructum. Idem patet in qualibet ordinatâ collectione rerum, vt exercitu, ciuium vnitate, &c. iuxta illud: *Concordiâ res paruæ creſcunt diſcordia magnæ dilabuntur.* Vide, ſi placet,

explicationem illius: *Omne Ens naturaliter ſe corrumpentibus reſiſtit.* Titulo 2. diſt. 3. Et iſtius: *Parui corpore acuti ſunt mente.* Tit. 21. diſt. 7. Ex hoc pronunciato deducunt Theologi, multorum hominum preces ſimul per modum vnius Deo oblatas, magis efficaces eſſe, ceteris paribus; quam ſi omnes eſſent ſeparatim oblatæ, ideoque Eccleſiam in neceſſitatibus curare, vt multi ſimul ad orandum conueniant. Vide, ſi placet, Ægidium de Coninck, q. 83. a. 1. dub. 10. de Sacramentis.

2. *Quidquid poteſt virtus inferior poteſt & ſuperior.*] Ex Boëtio refertur ab Alberto M. in l. 2. de animâ, trac. 1. c. 4. Intelligitur autem & verum eſt de virtute ſeu facultate ſuperiore, quæ eiuſdem generis & ordinis cum inferiore, vel formaliter, vel eminenter, eodem ſenſu, quo explicatum ſupra Titulo *de Quantitate*, diſtin. vltimâ in paraphraſi illius: *Quiſquis poteſt id, quod maius eſt, poteſt etiam, quod eſt minus.* Porro in potentiis ordinatis, quidquid præſtat inferior, efficere etiam & præſtare poteſt ſuperior; ſed nobiliore modo, & ſine imperfectione, cum quâ operatur inferior. Quo modo intellectus, v. c. cognoſcit obiecta ſenſibilia eminentiori modo, quam ſenſus: hic enim percipit materialiter & concretè: ille verò immaterialiter & abſtractè, vt notat D Thomas 1. p. q. 66. a. 1. ad 4.

3. *Potentia libera poſitis omnibus ad agendum requiſitis poteſt agere & non agere.*] Sumi Pronuntiatum hoc ex l. 9. Metap. c. 5. oſtendimus ſupra. Titulo *de Cauſâ efficiente*, Diſtin. 12. nunc breuem illius & perſpicuam explicationem ſubnectimus. Itaque ſenſus eſt; Potentia libera habens completè omnia neceſſaria ad productionem ſuæ actionis, poteſt illam producere & nō producere, pro libitu. Dicitur autem potentia habere omnia ad agendum requiſita,

ſi habeat intrinſeca neceſſaria ad operationem; item concurſum Dei in actu primo præparatum: id eſt, ſi Deus paratus ſit cum illâ concurrere; ac denique ſi obiectum proportionatum ſit, & debitè approximatum; nec aliunde vllum interueniat obſtaculum. Hoc ſenſu verum etiam eſt illud:

4. *Potentiæ rationales habent ſe ad oppoſita.* Sumitur ex l. 9. Metap. cap. 2. t. 3.] Vbi Philoſophus de variis potentiarum generibus agens, docet eas, quæ cum ratione ſunt, valere in oppoſita, ſiue *eſſe contrariorum*, vt alij legunt: habent autem ſe ad oppoſita reſpectu eorum, quæ ſub conuenienti ipſorum obiecto continentur, & ad quæ non naturaliter ſiue neceſſariò inclinantur vt ex profeſſo docetur in materiâ de libero arbitrio. Rationem aſſignat ibidem; quia, vt inquit, *Ratio eadem manifeſtat rem & priuationem eius.* Ceterum oppoſita accipi poſſunt, vel priuatiuè, vel poſitiuè, ſeu contrariè, quæ reſpondent duobus modis ſeu partibus Libertatis; nimirum quoad exercitium, & quoad ſpecificationem: priori modo clarum eſt, ſolam potentiam liberam vt ſic, poſſe in oppoſita, per ſe loquendo, id eſt, poſitis omnibus ad agendum requiſitis poſſe agere & non agere, amare & non amare &c. atque hæc *Libertas Contradictionis* vocatur. Poſteriore modo contrarietas propriè eſt inter effectus poſitiuos. Et hoc etiam modo potentia rationalis producere poteſt effectus contrarios, ſiue eliciendo, vt amando v.c. vel odio habendo; ſiue imperando, aut exequendo: & hæc dicitur, *libertas contrarietatis.* Sic medicus (quod eſt exemplum Ariſtotelis) poteſt eâdem medicinę arte vel ſanare ægrum vel interficere, vni applicare medium ſalubre, alteri nociuum, &c. Quare potentia rationalis hoc loco non ſolum intelligitur intellectus & voluntas; ſed omnis etiam

illa, quæ conſequitur gradum intellectualem, vt ſic; ſiue elicitiuè rationalis ſit, ſiue imperatiuè & executiuè, cum ſubordinatione ad priorem potentiam; quo ſenſu Ariſtoteles l. 1. Ethic. c. 12. appetitum ſenſitiuum hominis vocat rationalem per participationem. Vide, ſi placet, Suarez l. 9. Metaph. c. 2. in idice copioſo. Becanum de libero arbitrio c. 2. q. 3. & alios.

5. *Potentia naturalis poſitis omnibus ad agendum requiſitis, agit neceſſariò.* l. 9. Metap. c. 5.] Sumitur hoc loco naturale prout opponitur libero, & idem valet, quod neceſſarium. Ratio pronunciati eſt; quia in hoc contra diſtinguitur potentia libera à naturali; quod illa poſitis omnibus ad agendum requiſitis, pro ſuo placito poſſit agere & non agere, ſiue maneat indifferens; hæc verò neceſſitetur ad operationem. Niſi videlicet aliunde interueniat impedimentum: per hoc enim tolluntur prærequiſita. Vide, ſi placet, D. Thomam in l. 9. Metaph. lect. 4. t. 10. ſecundum hunc ſenſum intelligendum eſt etiam illud:

6. *Potentiæ irrationales determinatæ ſunt ad vnum.*] Siue vt loquitur Ariſtoteles l. 9. Metap. c. 2. textu citato: *Irrationales potentiæ ſunt vna vnius; vt calidum ipſius calefaciendi ſolius.* Differunt itaque potentia libera & neceſſaria, item rationalis & irrationalis, non ſolum, quod hæc ſit determinata ad vnum: Illa verò contraria poſſit efficere; ſed etiam, quod illa poſitis omnibus ad agendum requiſitis, operari poſſit & non operari, & ideo per ſe poſſit in oppoſita: hæc verò, ſi omnia adſint, tantum poſſit operari: ſin autem non adſint, tantum poſſit non operari: Et ideo ſolum per accidens dicitur poſſe huiuſmodi oppoſita. Quam differentiam docuit Ariſtoteles lib. 9. Metaph. c. 9. in hæc verba: *Poten-*

tia omnes contradictionis ſunt, quæcunque ſecundum rationem per ſe & ſuâ virtute poſſunt agere & non agere: Irrationales verò, eoipſo, quod adſunt, vel abſunt contradictionis erunt eædem: id eſt, ſolum quia poſſunt eſſe & non eſſe applicatæ, poſſunt interdum agere & non agere. Vt rectè notauit Suarez in eum locum. Vide, ſi placet, quæ diximus ſupra, *de Causâ libera & neceſſariâ.*

7. *Omni potentiæ actiuę naturali reſpondet paßiua proportionata.* Sumitur ex l. 3. de Animâ t. 17. ſub initium capitis 5.] Ratio eſt; quia nulla potentia creata eſt actiua, niſi ex pręſuppoſito ſubiecto; cum non poſſit agere ex nihilo, iuxta illud: *Ex nihilo nihil fit,* Titulo *de Causâ Efficiente,* diſtinct. 5. Omnis autem potentia naturalis creata eſt; prout hic naturale ſumitur: Ergo neceſſe eſt, vt ſimili modo potentiæ illi correſpondeat in rebus creatis aliqua potentia receptiua actus & effectus; alioqui talis potentia actiua ſuperflua eſſet, & otioſa in rerum naturâ: Atqui, *Natura nihil patitur otioſum*, vt explicatum eſt Titulo *de Naturâ*, diſtinct. 5. & Titulo *de Cauſa Finali*, Diſtinct. 5. Eâdem ratione conuincitur, quod:

8. *Omni potentiæ paßiuę reſpondet actiua proportionata.* Sumitur ex eodem textu 17.] Alioquin enim talis potentia eſſet fruſtra & ſuperflua in rerum naturâ, ſi nullum daretur agens, per quod reduci poſſet in actum. Ponitur autem hoc pronunciatum de potentiâ paſſiuâ, abſolutè & ſimpliciter: ſuperius verò de potentiâ actiuâ reſtringitur ad naturalem; quia ſupernaturali potentiæ Dei, v. c. actiuæ non reſpondet alia paſſiua, quæ ſit adæquatum ſuſceptiuum actionis illius; quia Deus poteſt agere extra omnem potentiam paſſiuam ex nihilo poteſt producere, ſi tamen minus propriè ſumatur potentia paſſiua, dici poterit omni omninò potentiæ

ſiue naturali ſiue ſupernaturali actiuæ reſpondere aliquam paſſiuam; vt potentiæ creatrici Dei paſſiuam logicam, ſiue non repugnantiam eſſendi potentiæ eiuſdem actiuæ ſupernaturali, ad producendos in ſubiecto effectus quoſdam naturæ ordinem ſuperantes, v. c. gratiam in animâ rationali, paſſiuam itidem obedientialem ad eoſdem effectus recipiendos. Quo modo potentiæ diuinæ operanti naturaliter: ſiue ad modum agentium naturalium reſpondet in rebus creatis potentiæ paſſiua naturalis. Vide, ſi placet, Becanum Tractatu de Beatitudine, cap. 1. q. 10. nu. 4. & 5.

DISTINCTIO IV.

De Potentia in ordine ad Actum.

1. F*Ruſtra eſt potentia, quæ non reducitur ad Actum.* Sumitur ex lib. 3. de Animâ t. 45. & refertur à Simplicio in lib. 3. Phyſ. t. 11. & t. 57.] Ratio pronunciati eſt; quia Actus eſt finis Potentiæ phyſicæ & realis, ac perfectio illius ſaltem extrinſeca, vt conſtat ex dictis. Vnde Potentia, quæ nullo modo, & nunquam redigitur, aut reduci poteſt ad ſuum actum, dicitur eſſe fruſtra; quoniam caret, & fruſtratur fine ſuo, ad quem à Naturâ eſt ordinata. Dixi primo, *quæ nullo modo redigitur*; quia, licet diuiſibilitas continui, v. c. in infinitum, non actuetur, quoad omnes partes collectiuè; etſi etiam intellectus humanus (qui eſt potentiâ omnia, vt explicabitur infra) non omnia in hac vitâ intelligat: Neque hic tamen, neque illa cenſetur eſſe fruſtra. Nam & diuiſibilitas Quantitatis actuari poteſt ſecundum ſingulas partes disjunctiuè, & intellectûs noſtri

potentia actuatur ex præcipuâ parte in ſingulis indiuiduis humanæ ſpeciei, in aliis quidem magis; in aliis verò minus, idque vel in hac, vel in alterâ vitâ, vt dicetur, Titulo *de Potentiâ intellectiua*, Diſtinct. 1. Dixi ſecundo, *quæ nunquam potuit*: ſatis enim eſt, ſi aliquando habuerit ſuum actum, tametſi in poſterum eo ſemper caritura ſit. Dixi tertio, *actum ſuum*; ſiue eum, ad quem à naturâ Potentia ordinatur; quoniam loquimur, & intelligendum eſt axioma non de qualicumque actu ſecundario; ſed de illo, quem Potentia principaliter intendit, & reſpicit tanquam finem ſuum; vt clarè ſignificat Ariſtoteles hoc dicto:

2. *Fruſtra dicimus calceamentum, cuius non eſt calceatio.* lib. 1. de Cælo t. 32.] Atque hinc perſpicuum fit, Potentiam Dei non dicendum fuiſſe fruſtra, etiamſi nihil feciſſet, aut productura vnquam fuiſſet ad extra; quia hęc non ordinatur ad effectus, vel actus huiuſmodi tanquam ad finem & perfectionem ſuam; ſed in ſe eſt abſolutè & infinitè perfecta, vt docent Theologi. Itaque propoſitum axioma verum eſt de Potentiâ creatâ, quæ realiter refertur ad ſuos actus: Falſum de increatâ, ſiue diuinâ, quæ non refertur realiter, nec dependet ab actibus. Vt rectè notauit Iulius Scaliger Exercit. 220. in Cardanum, vbi inquit:

3. *Potentia Dei ſuiipſius eſt, non actuum.*] Ratio manifeſta eſt ex dictis; quia nimirum glorioſi Dei Potentia, quæ ſola omnipotentia eſt, ac dicitur: non ordinatur ad actus extra ſe, tanquam ad finem; cum ſit ipſa in ſe perfectiſſima, & non diſtinguatur realiter ab Eſſentia diuinâ, quæ eſt actus puriſſimus, & vltimus rerum omnium finis, vt explicatum eſt, Titulo *de Cauſa Finali.* Ex dictis quoque perſpicua fit veritas iſtius: A potentia ad actum

non valet conſequentia videlicet affirmatiuè : non enim ſequitur : adeſt Potentia ; Ergo adeſt & actus : Poteſt tamen valere conſequentia negatiuè hoc modo : Non eſt Potentia ; ergo nec actus.

4. *Eſſe in actu præſtantius eſt, quam eſſe in Potentia.*] Sumitur ex lib. 9. Metaphyſ. cap. 9. & ex lib. 2. Phyſic. tex. 12. vbi ait Philoſophus, *Actu cum aliquid eſt, magis eſſe dicitur, quam cum eſt in potentia.* Sic omnium iudicio melius eſt bene agere, quam poſſe bene agere, eſſe ſanum actu, quam poſſe ſanum euadere, eſſe iuſtum & probum actu, quàm poſſe ſolummodo talem eſſe. Ratio eſt ; quia omnis Potentia naturalis ex ſe ordinatur ad ſuum actum, tanquam ad ſuam perfectionem : vel intrinſecam, vel certè extrinſecam, vt pluribus explicatum eſt, Titulo *de Cauſa Efficiente generatim*, Diſtinct. 2. Sicuti enim Potentia actuatur per ſuum actum ; ita etiam per illum perficitur : Non quia ipſa ſimplex entitas Potentiæ, in ſuâ eſſentiali ratione creſcat, ſed quia illi ſuperadditur aliqua perfectio, quæ eſt veluti complementum illius, quæque illam in optimo & perfecto ſtatu conſtituit. Ac proinde, ſicuti Potentia, quæ nunquam poteſt reduci ad actum, fruſtra eſt, & planè ignobilis, ſeu potius nulla Potentia dicenda, iuxta ea, quæ dicta ſunt : ita è contra in Actu eſſe, cęteris paribus, arguit dignitatem Potentiæ. Sic, verbi cauſa, pertinet ad præſtantiam Potentiæ cognoſcitiuæ Dei & Angelorum, quod in perpetuo ſint propriæ cognitionis actu. Vt bene docet Ariſtoteles lib. 12. Metaph. t. 51. ex quo ſumptum eſt iſtud :

5. *Si Deus non eſſet in actu, non eſſet Deus.*] Diſputat eo loci Philoſophus de operationibus Primæ Intelligentiæ ſiue Dei, ad intra ; & ſpecia-

tim de intellectione ſui, aitque: *Si nihil intelligat, ſed ita ſe habeat, vt dormiens, quidnam præcellens erit?* Quaſi dicat; nihil eum vel parum nobilitatis habiturum, ac per conſequens, nec futurum Deum, ſi non ſit in actuali operatione; cuius ratio eſt, quia in Deo non eſt diſtinctio realis actûs primi & ſecundi, ad intra; ſed vterque pertinet ad ſimpliciſſimam eius ſubſtantiam, vnde hoc ipſo, quod non haberet actum ſecundum ad intra, ſequeretur, neque haberi vnquam poſſe. Nam in his, quæ ex propria naturâ æterna ſunt, non differunt eſſe & poſſe, vt docet Ariſtoteles lib. 1. de Cælo capite vltimo. Si autem haberet actum primum, & non poſſet habere actum ſecundum, idem actus primus haud dubiè eſſet imperfectus; ſicuti anima, ſi non poſſet eſſe principium vitalis alicuius operationis, imperfectiſſima foret. Vide Toletum in cap. 5. Ioannis ad illa verba: *Pater meus vſque modò operatur, & ego operor.* Eâdem de causâ ſapientiſſima rerum omnium parens Natura nihil patitur otioſum, & ex illius ordine ac imperio: dum viuit,

6. *Animal ſemper laborat*: lib. 7. Ethicor. cap. vltimo.] Id eſt, ſemper eſt in aliquâ operatione, qualiſcumque demum illa ſit & per hanc in actu conſtituitur: neque id, quando vigilat ſolum; quomodo præſens effatum, à quibuſdam non rectè reſtringitur: ſed etiam tempore quietis nocturnæ: ſomnus enim virtutum quidem animalium quies eſt: ſed labor naturalium; vt bene pronunciat Sanctus Thomas de Somno & Vig. lect. quarta. Vtriuſque ſenſus moralis efficax eſt in homines deſides & ignauos, quorum potentia ſeu facultas bene operandi eſt veluti gladius in vaginâ reconditus,

reconditus, qui tetrâ rubigine exeditur. Vide, ſi placet, quæ diximus ad illud: *Deus & Natura nihil agunt fruſtra, nec quicquam patiuntur otioſum.* Titulo *de Cauſa Finali*, Diſtinct.5.

7. *Eſſe in actu melius eſt, quam eſſe in potentia in bonis, non verò in malis.*] Ita præcedens axioma; quod habetur lib. 9. Metaphyſ. cap. 9. limitat ſtatim Ariſtoteles ibidem. Rationem addit; quia eadem potentia eſt contrariorum actuum, ex quibus vnus eſt bonus, & alius malus: ſemper enim vnum contrariorum habet rationem priuationis, & ita habet rationem mali reſpectu Potentiæ; ideoque Potentia ſub actu bono ſemper perfectiùs ſe habet, quia melius eſt eſſe bonum ſimpliciter, & eſſe in actu; quam eſſe in ſtatu indifferenti ad bonum & malum. E conuerſo autem melius eſt, ſeu minus malum, eſſe in ſtatu indifferenti ad bonum & malum, quàm definitè iam eſſe in deteriori ſtatu. Si dicas, omnem actum, ſiue bonum, ſiue malum, addere perfectionem aliquam Potentiæ; ac proinde melius eſſe Potentiæ, habere talem actum, quam omni prorſus actuatione ſui eſſe deſtitutam. Reſpondeo verum id eſſe, ſi Actus & Potentia conſiderentur in genere naturæ, & procedere de perfectione phyſica ſeu entitatiuâ, quæ additur potentiæ per quemlibet actum realem; quo ſenſu nullâ reſtrictione indiget; ſed abſolutè & vniuerſaliter verum eſt axioma præcedens: Secus res habet, ſi Potentia & Actus conſiderentur in genere moris: vel ſi in actu poſitiuo & imperfecto non ſpectetur phyſica & realis perfectio, ſecundum quam actuat Potentiam; ſed priuatio aliqua, ratione cuius habeat aliquam rationem mali ſiue moralis, ſiue naturalis. Sic enim deterius eſt haud dubiè; peccare

actu, quam poſſe peccare: ægrum eſſe, quam poſſe in ægritudinem incidere; cuiuſmodi exemplis loco citato vtitur Ariſtoteles. Et ſecundum hanc explicationem intelligitur præſens axioma, eóque verè reſtringitur antecedens. Vide, ſi placet, Suarez loco citato.

8. *Actus ſecundus eſt nobilior primo.* Libro 9. Metaphyſic. cap. 9. tex. 15. vel, ſecundum aliorum diſtinctionem, t. 9.] Nomine actus primi intelligitur vis ſiue potentia naturalis, quæ nata eſt actionem elicere, & per hanc actum ſecundum producere. Vnde alij ita clarius proponunt: *Actus eſt perfectior ſua potentia;* vbi nomine actus intelligitur ſimpliciter actus ſecundus, qui per potentiam, ſiue per actum primum mediante actione producitur, tanquam terminus. Cæterum Ariſtoteles non abſolutè intendit, actum ſecundum præcisè conſideratum, eſſe nobiliorem primo; ſed potius, quod potentia perfectiùs ſe habeat ſub actu, quàm ſine illo. Id enim ſignificat Ariſtoteles eodem textu, dum inquit: *Quæ generatione poſteriora, forma & ſubſtantia* (id eſt, perfectione) *priora ſunt, vt vir puero, & homo ſemine: illud enim iam habet habet formam: hoc verò non.* Itaque primo verum eſt axioma eodem ſenſu, quo præcedentia de potentia actuata, comparatè ad nudam potentiam. Secundo etiam abſolutè verum eſt de actu præcisè conſiderato, prout hic habet rationem finis; quia finis nobilior eſt ijs, quæ ſunt ad finem: *Finis verò actus eſt* (verba ſunt Ariſtotelis ibidem) *& huius gratia potentia ſumitur: Non enim vt viſum habeant animalia vident: ſed vt videant, viſum habent.* Rubius quidem lib. 2. de Anima queſt. 4. num. 76. negat potentiam ad actum ordine tanquam ad finem ſe di-

gniorem ; ſed doctrinam hanc minimè euertit. Tertiò etiam abſolutè verum eſt, quoties potentia purè tantum inſtrumentaliter concurrit ad productionẽ actus eiuſmodi ſiue termini; cuiuſmodi eſt potentia generatiua, quæ cum qualitas ipſa ſit, terminatur tamen ad ſubſtantiam ſe digniorem. Ita colligo ex Suarez diſp. 43. Metaph. ſect. 6.

9. *Potentia præcedit ſuum actum.* lib. 9. Metaph. cap. 9. Alij ita proponunt: *Actus primus prior eſt ſecundo.*] Verum eſt vniuerſim, ſi intelligatur de prioritate naturæ reſpectu eiuſdem agentis. Ratio eſt ; quia Potentia actiua, (de qua hic præcipuè ſermo eſt) eſt cauſa, ſaltem partialis ſui actûs : Atqui omnis cauſa præcedit ſuum effectum ordine naturæ : ſi verò intelligatur de anteceſſione temporis, verum eſt indefinitè, ſeu de poſſibili ; non vniuerſaliter, ſeu de neceſſitate, vt loquuntur : Poteſt enim Potentia tum actiua, tum etiam paſſiua tempore præcedere ſuum actum : non eſt tamen neceſſarium, neque in quâlibet Potentiâ, neque reſpectu omnium actuum : nam Potentia illuminandi non præcedit tempore omnem illuminationem, nec Potentia materiæ omnem formam. Denique quoad ordinem dignitatis verum eſt abſolutè primo ſi per actum ſecundum intelligatur ipſa actio, ſiue operatio, qua mediante fit terminus. Ratio huius eſt ; quia potentia eſt vera entitas permanens, actio autem modus duntaxat. Secundo etiam verum eſt, de actu ſecundo formaliter accepto, ſiue de termino, quoties hic minoris eſt entitatis, quàm ſit potentia ; qualis eſt locomotiua, v. c. reſpectu præſentiæ localis, ſiue Vbi. Tertio etiam verum eſt, quoties potentia eſt cauſa principalis effectiua actus ſecundi ; & generatim (etiamſi inſtrumentalis ſolùm ſit, quatenus cum eo comparatur, tanquam

cum ſuo effectu; quia habere rationem cauſæ formaliter nobilius eſt. Vide quæ diximus Titulo *de Habitu*, Diſtinctione vltimâ ad illud: *Actus eſt nobilior ſuo habitu.*

10. *Actus & Potentia ſunt eiuſdem generis.*] Citatur à quibuſdam ex l. 12. Metaph. cap. 4. ab aliis ex eiuſdem libri cap. 5. neutro autem loco à Philoſopho aſſeritur. Solum dicit cap. 5. *Eadem eſſe principia rerum in omnibus generibus*, ſiue prædicamentis; Actum ſcilicet, & Potentiam, idque ſecundum analogiam aliquam ſiue proportionem. Ad veritatem illius quod attinet, aliqui ſic intelligunt; quaſi actus & potentia ſint eiuſdem prædicamenti; quæ explicatio abſolutè mala eſt; cum axioma dicto ſenſu manifeſtò ſit falſum. Nam Potentia locomotiua, verbi cauſa, eſt in prædicamento Qualitatis: Actus, quem cauſat, non eſt qualitas; ſed motus, vel vbi, vt notauit Scotus in 2. diſtinct. 16. qu. 10. Quare vt verum ſit, debet intelligi de Potentiâ per ſe primò inſtituta & ordinata ad talem actum, vt rectè docet Suarez, diſp. 14. Metaph. ſect. 2. nu. 11. Itaque verus illius ſenſus eſt iſte: Potentia & actus ſunt eiuſdem generis, id eſt, Potentia per ſe primò & principaliter ordinata ad actum ſubſtantialem eſt, ſubſtãtialis, ad accidentalem eſt accidentalis; latè nimirum ſumendo nomen generis, pro generalibus rationibus ſubſtantiæ & accidentis: addo *principaliter*; quia Potentia generatiua tametſi accidentalis ſit, & immediatè concurrat ad productionem ſubſtantiæ: non tamen attingit eam niſi inſtrumentaliter. Item abſolutè verum eſt axioma de Potentiâ & actu, ex quibus fit vnum per ſe, vt ex materia & forma; hæc enim ſunt eiuſdem generis ſtrictè, id eſt, ſunt eiuſdem prædicamenti. Denique propriiſſimè verum eſt, ſi intelligatur de eo, quod prius eſt in Po-

tentiâ, & poſtea reducitur ad Actum; quo modo intelligitur illud vulgare: *Actus & Potentia diuerſam non efficiunt eſſentiam.* Lege, ſi placet, Suarez, loco citato.

11. *Eius eſt Actus cuius eſt Potentia.* lib. de Som. & Vig. cap. 1.] Intelligitur & verum eſt de omni actuum & actionum genere, ſiue immanentes illæ ſint, ſiue tranſeuntes: de illis quidem; quia actus Potentiæ ſenſitiuæ (cuiuſmodi exemplo vtitur Ariſtoteles loco citato) & ipſa Potentia ſunt eiuſdem ſuppoſiti ſentientis, non denominatiuè ſolum, vt quæ procedunt ab illo, ſed etiam ſubiectiuè; quia tam Potentia, quam Actus ſentiendi ſubiectantur in eodem ſuppoſito, v. c. in eodem homine ſentiente: de his verò; quia licet non ſint ſubiectiuè in agente; ſunt tamen denominatiuè, cum reipsâ profluant ab illo, vt fuſiùs explicatum eſt in illo: *Omnis forma denominans debet eſſe in ſubiecto, quod denominat.* Titulo *de Causâ Formali*, Diſtinctione quartâ.

12. *Ex operationibus cognoſcitur Potentia.*] Nempe ex ijs operationibus, quæ propriæ ſunt rebus, & per ſe ipſis, ac ex ſuâ naturâ conueniunt; hæ ſiquidem faciunt ad cognoſcendam identitatem & diuerſitatem tam ſpecificam, quam numericam Potentiarum & rerum: Non autem ex ijs operationibus, quæ conueniunt ex accidente, v. c. propter diſpoſitionem ſubiecti, aliàs calor ſolis non eſſet vnius ſpeciei; quia ceram liquefacit, lutum indurat, &c. qui ſunt effectus ſpecie diſtincti: vel propter aliam qualitatem adiunctam; quo pacto calor ſtruthiocameli conſumit aurum & digerit ferrum; calor ſolis & elementarius non item. Sumitur hoc pronunciatum ex lib. 9. Metaphyſic. cap. 9. vbi dicitur actus eſſe prior cognitione, quam ſit Poten-

tia : ſecundum nos videlicet, quatenus per effectus mediante operatione productos rei potentiam cognoſcimus.

12. *Vbicunque ſunt operationes adæquatè diſtinctæ, ibi & Potentiæ.* Sumitur ex lib. 2. de Anima tex. 33.] Intelligitur & verum eſt de operationibus & actibus formalibus & adæquatis ſeu reciprocis : ſic vbi eſt hinnitus ibi hinnibilitas vbi riſus riſibilitas, &c. Ratio eſt ; quia operationes & actus ſunt quaſi effectus potentiarum : Ergo ſi diuerſitas cauſæ ſumi poteſt ab adæquata diuerſitate effectuum, etiam ſpecifica diuerſitas potentiarum rectè colligitur ex adęquata diuerſitate actuum ab ijs dependentium. Non autem de actibus partialibus aut inadæquatis ; alioqui tot eſſent Potentiæ ſpecie diſtinctæ, quot ſunt actus ſpecie diſtincti, quod abſolutè eſt falſum : Nam vnus & idem intellectus elicit actum ſcientiæ, erroris, fidei, opinionis, qui differunt ſpecie. Licet enim in ſubiecto capaci poſſint eſſe habitus ſpecie diſtincti totidem, quot ſunt actus ſpecie diſtincti formaliter : non tamen totidem ſunt potentiæ : Nam habitus efficiuntur ab actibus ; potentiæ non, ſed emanant ab animâ, aut rei eſſentiâ : ideo habitus accipiunt ſuam vnitatem & entitatem, ab actibus vnius ſpeciei formaliter, & diuerſitatem ab actibus diuerſæ ſpeciei formaliter : Potentiæ non item ; quia non accipiunt ſuam entitatem ab actibus, quamuis eam habeant in ordine ad actus. Vide Hurtado Diſtinct. 5. de Anima ſect. 4.

DISTINCTIO V.

De Potentia in ordine ad obiectum.

1. OBiecta monent Potentias. Lib. 2. de Animâ cap. 5. & alibi.] Obiectum Potentiæ dupliciter conſiderari poteſt, primò prout mouet, 2° prout terminat Potentiam. Obiectum prout mouet Potentiam cognoſcentem, v. c. exercet cauſalitatem efficientis; quia efficienter mouet Potentiam, imprimendo ſui ſpeciem, per quam concurrit efficienter ad actum: prout autem mouet Potentiam appetentem, exercet cauſalitatem finis. Vtroque ſenſu verum eſt pronunciatum. Obiectum prout terminat actum, Potentiam vel Habitum, eſt purus terminus ſpecificans Actum, Potentiam, vel Habitum, non per verum aliquem influxum cauſalem; ſed per ſolam habitudinem Actus, Potentiæ, vel Habitus ad ipſum Obiectum.

2. *Potentiæ ſpecificantur per actus & obiecta.*] Sumptum eſt ex l. 2. de Animâ c. 4. vbi docet Philoſophus, Actus & operationes ſecundum rationem potentiis eſſe priores; prius etiã obiecta, quàm Actus & Potentias contemplari oportere; eo nimirũ, quod ex illorum cognitione horum notitia dependeat. Senſus verus pronunciati eſt iſte: Potentiæ actiuæ (de his enim loquitur Ariſtoteles) conſtituuntur in certâ ſpecie, & diſtinguuntur intrinſecè & à priori, per reſpectum eſſentialem ſeu tranſcendentalem ad actus adæquatos & obiecta adæquata: Extrinſecè ab ipſis quidem actibus proximè; ab obiectis verò remotè. Intellige de ijs, quæ habent obiectũ; cuiuſmodi ſunt potentiæ actuum immanentium: Nam actionũ tranſeuntiũ Potentiæ, vti propriè obiectum non ha-

bent; ita neque ſpeciem ab eo accipiunt, ſed potius à termino, vt explicabitur Titulo *de Motu*. Porro obiectum formale, ſeu ratio formalis obiectiua Potentiæ, ſumitur à modo mouendi ſeu immutandi Potentiam. Vnde Potentiæ cenſentur eſſe diuerſæ, quæ verſantur circa obiecta formaliter diuerſa; etſi materialiter ſint idem. Vt v. c. Potentia Viſiua, & Intellectiua circa obiectum aliquod materiale, quod & viſibile eſt & intelligibile: quia enim idem obiectum, prout viſibile eſt, immutat ſeu mouet viſum, cũ quadam illuſtratione medij, vel organi, & aliis conditionibus propriis huic ſenſui; Intellectum verò exiſtẽtentem in corpore mouet per phãtaſmata & ſpecies externorum ſenſuum: idcirco cenſetur obiectũ formaliter diuerſum, & ſunt Potentiæ diſtinctæ. Vide, ſi placet, D. Thomam 1. p. q. 77. ar. 3.

3. *Potentia ſuperior reſpicit vniuerſaliorem rationem Obiecti, quàm Potentia inferior.* Traditur à D. Thomâ 1. p. q. 77. a. 3. ad 1.] Ratio pronunciati eſt; quia Potentia ſpecificatur ab Obiecto, & à modo, quo verſatur circa ſuum Obiectũ: quãtò igitur vniuerſalior eſt ratio, ſub quâ verſatur circa ſuum Obiectum, tantò vniuerſalior eſt Potentia. Et ideo multa conueniunt in vnâ ratione Obiecti, quam per ſe reſpicit ſuperior Potentia; quæ tamẽ differunt ſecundum rationes, quas per ſe reſpiciunt inferiores Potentiæ. Et inde eſt, quod diuerſa obiecta pertineãt ad diuerſas inferiores Potentias, quæ tamẽ vni ſuperiori Potentiæ ſubduntur. Sic v. c. Obiectum ſenſus communis eſt ſenſibile, quod comprehendit ſub ſe viſibile, audibile, & cętera obiecta ſenſuũ externorũ. Vide etiã, ſi placet, D. Thomã 1. p. q. 1. a. 3. ad 2.

4. *Obiectum Potentiæ realis eſt reale.*] Duplex eſt obiectum Potentiæ realis, vnum directum, ad quod directè & per ſe primò Potentia ordina-

tur; tale, v. c. eſt Ens viſibile reſpectu Potentiæ viſiuæ: alterum indirectum, circa quod indirectè, per accidens, & ſecundariò Potentia verſatur; tale obiectum ſunt tenebræ, v. c. reſpectu Potentiæ viſiuæ, & Ens rationis reſpectu Intellectus; hoc poſterius non ſpecificat Potentiam, nec eſt neceſſariò Ens reale: A priori autem ſpecificatur Potentia, & illud oportet eſſe Ens reale, iuxta ſenſum axiomatis propoſiti.

5. *Quod circa præſtantiorem materiam verſatur, aut certius eam attingit, præſtantius eſt.* 8. Top. c. 2.] Intelligitur de materiâ obiectiuâ, ſiue de obiecto; & verum eſt non de Potentiis modo; ſed etiam de Habitibus & actibus; ceteris nimirum paribus: hæc enim omnia ſpecificationem & dignitatem ſumunt ab obiectis, & à modo, quo verſantur circa ſua objecta, vt explicatum eſt. Sic Intellectus præſtantior eſt quauis Potentiâ ſenſitiuâ; quia etiam nobilius habet obiectum; ſcilicet omne Ens Intelligibile, & nobiliore modo in illud fertur, quam vlla potentia ſenſitiua; ſic etiam ſcientia Phyſica nobilior eſt Mathematicis diſciplinis; quia res naturales, in quibus occupatur Phyſica, digniores ſunt, quam Quantitates, de quibus diſſerit Mathematica.

6. *Nulla Potentia fertur extra ſuum obiectum.*] Eſt commune axioma Philoſophorum. Ratio illius eſt; quia obiectum eſt id, circa quod verſatur, vel verſari poteſt Potentia: quamobrem implicat contradictionem, Potentiam ferri, ſeu verſari circa aliquid, quod non ſit, vel eſſe poſſit illius obiectum. Sic viſus non fertur in ſonum, nec auditus percipit colores. Item Intellectus non percipit Ens rationis, niſi quatenus concipitur per modum Entis realis, quod eſt illius obiectum, vt pluribus explicabitur Titulo *de Potentia Intellectiua.*

7. *Omnis Potentia poteſt percipere ſuum obiectum.*] Verum eſt, niſi aliunde interueniat aut obſtet impedimentum, Intelligiturque propriè de qualibet Potentiâ cognoſcitiuâ. Hinc eſt, quod Intellectus dicatur *Potentia omnia* lib. 3. de Animâ tex. 4. quia cum omnes res ſint eius obiectum, poteſt etiam omnia ſecundum ſe & ſeorſim intelligere. Sed de hoc pluribus infra. Titulo *de Potentia Intellectiua.* Diſtinct. 1.

DISTINCTIO VI.

De Poßibili, & Impoßibili.

1. Q*Vidquid non implicat contradictionem poteſt fieri per abſolutam Dei potentiam.*] Pronuntiatum hoc certiſſimum eſt, & ab omnibus receptum adeoque fide tenendum vel fidei proximum, vt bene notat Leſſius de Perfectionibus Diuinis lib. 5. c. 2. Pro explicatione illius notandum eſt, Potentiam Dei eſſe duplicem, *Ordinariam*, quam Vaſquez mauult dici ordinatam; & *Abſolutam*, quæ eſt diuina virtus nullo ſuo decreto aut legis ſuæ vinculo aſtricta, vel limitata. Ordinaria eſt diuina Potentia: prout ſubeſt Sapientiæ Dei, & decreto diuino, quibus ſtatuit quod factura eſt. Vnde quod Deus poteſt facere de Potentiâ ordinariâ eſt id, quod reipsâ facit, ſiue naturale ſit, ſiue ſupernaturale. Ita D. Thomas; ſecundum alios, eſt poteſtas Dei, quatenus aliquid facit, aut facere poteſt, ſecundum communes leges, ſiue id ſit naturale, ſiue ſupernaturtle, ſiue reipſa fiat, ſiue non. Sic iuſtificatio impij eſt à Deo ſecundum Potentiam ordinariam: Abſoluta eſt illa, quæ præter, aut ſupra com-

munes leges operatur, vtpote ad illas non alligata. Sic præſeruatio Beatiſſimæ Virginis Deiparæ à peccato originali, eſt effectus Potentiæ abſolutæ. Vtraque acceptio bona eſt, vt notat Suarez, Molina & alij: poſterior tamen magis vſitata. Poteſt itaque per abſolutam ſeu extraordinariam Potentiam Dei fieri omne id, quod eſt factibile ex ſe, id eſt, omne Ens poſſibile: Eſt autem Ens poſſibile quod non inuoluit aliquid repugnans rationi Entis: ſicuti impoſſibile eſt, quod in ſuo conceptu inuoluit aliquid deſtruens rationem Entis, qua Ens eſt: Hoc autem eſt ſolum non Ens, ac per conſequens ſolum non Ens eſt impoſſibile: omne autem, quod non eſt non Ens, non excluditur à ratione Entis ex vi intrinſecæ ſuæ rationis, & ideo ex ſe non eſt impoſſibile; ſed poſſibile; licet poſſit eſſe impoſſibile per comparationem ad aliquod certum agens, vt iam dicetur. Vide, ſi placet, Suarez l. 4. de Trinitate c. 10. num. 9.

2. *Quidquid implicat contradictionem eſt impoſſibile per abſolutam Dei Potentiam.*] Eſt & hoc certiſſimum & communiter receptum axioma, traditurque à D. Thoma 1. p. q. 25. a. 3. à Suarez diſp. 30. Metaph. ſect. 17. & in 1. p. l. 3. c. 6. & alibi. Implicat autem contradictionem, ſeu inuoluit repugnantiam omne id, quod pugnat cum eſſentiâ rei, vt, v. c. repugnat Deum mentiri; quia mendacium eſt contra naturam & eſſentiam Dei; cum Deus eſſentialiter ſit ſumma veritas. Vnde ſi Deus mentiretur, eſſet Deus, & non eſſet Deus; quia ponitur; non eſſet Deus; quia non eſſet prima Veritas. Poteſt autem dupliciter aliquid implicare contradictionem; primò in ſe, ſiue abſolutè in exiſtendo; quo modo repugnat Chymæram realiter exiſtere, hominem eſſe irrationalem, &c. Secundò reſpectu alterius, ſiue

in dependendo ab alio, vt v. c. à Deo; qui eſt primum agens. Priore modo actuale mendacium, verbi cauſa, ſiue actus ille, quo contra mentem ſignificatur aliquid falſum, non implicat contradictionem; ſed participat rationem Entis; cum à creaturâ poſſit produci, & ſæpe exiſtat, ac producatur ab homine: Implicat tamen poſteriore modo, ſiue in dependendo à Deo, tanquam à primariâ & totali causâ, quia hoc modo à primâ & ſummâ veritate non poteſt procedere falſum. Similiter infidelem eſſe, aut aliud quoduis peccatum committere, inuoluit contradictionem; ſi comparetur cum infinitâ bonitate Dei. Ratio eſt, quia Potentia Dei non poteſt exire in actum, niſi vt applicata per voluntatem, & voluntas Dei non poteſt velle, niſi iuſta & decentia ſuam bonitatem: ad hoc enim naturâ ſuâ eſt determinata quoad ſpecificationem. Vt bene notat Suarez locis citatis.

3. *Quod non decet Deum, id Deo eſt impoßibile.*] Traditur à S. Anſelmo, l. 2. cur Deus Homo c. 4. & 5. Illud hoc loco intelligitur impoſſibile & non decere Deum, quod, ſi Deus faceret, contra aliquam virtutem faceret, & in quo nulla inueniri poteſt ratio, propter quam decenter & ſapienter à Deo fieri queat, vt patet in exemplis paulò ante allatis. Hæc autem non poſſe Deum *non infirmitatis eſt; ſed virtutis & maieſtatis.* Vt inquit S. Ambroſ. lib. 6. Epiſt. 37. Et vt habet S. Anſelmus in Proſologio. c. 7. *Hæc poſſe, quæ repugnant, non eſt potentia; ſed impotentia.* Diuus quoque Auguſtinus l. 13. de Ciuit. c. 15. magis determinatè: *Magna* inquit, *potentia eſt, non poſſe mentiri.* Si autem opus tale ſit, quod nec virtuti alicui, nec honeſtati abſolutè repugnet, nec ratio faciendi id deſit: vt ad oſtendendam v. c. potentiam diuinam, & ſapientiam humanam con-

ſundendam, non cenſebitur illud verè eſſe, ac propriè indecens. Quo ſenſu Tertulianus in libro de carne Chriſti c. 4. arguens contra Marcionem, qui Deo indignum iudicabat, vt de fœminâ carnem aſſumeret: *Hoc ita videbitur*, inquit, *Si res humano ſenſu pōderetur: non autem ſi diuino; quia ſtulta mundi elegit Deus, vt confundat ſapientes.* Vide, ſi placet, Suarez Tomo 1. in 3. p. d. 14. ſ. 2.

3. *In myſterio prorſus ſupernaturali ratio facti eſt Potentia facientis.*] Indicatur hoc dictum à Suarez Tomo 1. in 3. p. diſp. 14. ſect. 1. §. *Poteſt denique.* Vbi ex eo deducit: Si de Potentiâ fieri potuiſſet, vt humanitas Chriſti aſſumeretur à Verbo ſine priuatione ſuæ perſonalitatis, non fore rationem ſufficientem ad negandum ita factum eſſe; cum illud non repugnet alicui perfectioni Chriſti, vel vnionis hypoſtaticæ: Rationem ergo, cur id factum non ſit, eſſe impotentiam Dei facientis, ſeu potius impoſſibilitatem rei in ſe; quia ſcilicet in ſuo conceptu implicet contradictionem; quæ Suareſij opinio, licet à quibuſdam Theologis non probetur; ſatis tamen declarat ſenſum & vim axiomatis propoſiti.

5. *Illud eſt impoſſibile, quod nunquam ab homine potuit fieri.*] Falſa eſt hæc propoſitio, licet à nonnullis Philologis vſurpetur. Nam quadratura circuli hactenus à nullo perfectè fieri potuit; & tamen Mathematici certiſſimis rationibus demonſtrant, illam eſſe poſſibilem. Item puluis tormētarius, pyxis nautica, Ars typographica ſuperioribus ſeculis fuerunt incognita, & nunquam antea facta hinc tamen non ſequitur, illa ſecundum ſe fuiſſe impoſſibilia. Poterit nihilominus obtinere veritatem ſi ſumatur in ſenſu compoſito per comparationem ad idem ſubiectum & eodem reſpectu, ac notione termini

vſurpentur Atque ita conceditur à Martino Delrio, & aliis paſſim. Sic v. c. mendacium actuale eſt impoſſibile reſpectu Dei; quia repugnat Deum mentiri, vt conſtat ex dictis huius Diſtinctionis, numero 2.

9. *Nemo tenetur ad impoſſibile.*] Scilicet abſolutè, quatenus impoſſibile eſt: poteſt tamen quodammodo ad illud obligari, & quaſi in actu primo. Ratio prioris eſt; quia *omnis obligatio aut in dando aut in faciendo conſiſtit*, vt dicitur *ff. De verborum obligationibus.* l. 2. in principio; ſed quod non eſt, nec eſſe poteſt, dari vel fieri non poteſt: Ergo ibi conſtitui nequit obligatio, Vide, ſi libet, Regulam ſextam, Iuris in ſexto Decret. vbi refertur ſcitum propoſitum. Ratio poſterioris eſt; quia etſi nemo obligetur ad impoſſibile, vt peccet illud non ponendo: poteſt tamen quaſi in actu primo ad illud obligari. Verbi cauſa Petrus iniuſtè occidit Paulum; etſi in actu ſecundo verè non obligetur, vt ei vitam reſtituat; quia impoſſibilitas excuſat eum, ne peccet non reſtituendo: tamen in actu primo, & quaſi in radice eſt in eo aliqua obligatio. Etenim ſi Deus daret illi poteſtatem reſtituendi Paulo vitam, ſtatim abſolutè, ad hoc obligaretur; non ratione poteſtatis, quam Deus tunc ei daret; ſed ratione obligationis, quæ prius quaſi in actu primo in illo erat; ſed quaſi mortificata & impedita, ne vim ſuam exereret, ratione impotentiæ; quâ ſublatâ eam ſtatim exerit.

DISTINCTIO VII.

De Proprietate generatim.

1. *Vbicunque ſunt proprietates eiuſdem ſpeciei, ibi & eſſentia.*] Sumitur ex Iſago. Porph. c.5. & vera eſt propoſitio, ſi proprietates illæ non ſint genericæ; ſed ſecundum gradum ſpecificum naturæ conueniant quarto modo. Tunc enim, ſi eiuſdem ſpeciei ſint Proprietates, erit etiam eſſentia ſpecie eadem. Ratio eſt; quia

2. *Vna ſpecie proprietas non manat ex gradibus eſſentiæ ſpecie diuerſis.*] v.c. riſibilitas ex homine & equo: Nam qualis eſt eſſentia rei, talis etiam cum certâ proportione eſt Proprietas, vt diximus, diſtinct. 1. huius Tituli. Vnde ſi eſſentiæ ſint ſpecie diſtinctæ, eadem ſpecie Proprietas ex ijs manare non poterit, ſecundum illum gradum ſecundũ quem illæ differunt: licet prouenire ab ijs poſſit, ſecũdum illum gradum, in quo conueniunt. Sic Proprietas, ſeu Potentia ſentiendi fluit ab eſſentiâ hominis & equi, quatenus conueniunt in genericâ ratione Animalis. Porrò Potentiam viſiuam, v.c. hominis & equi, non differre ſpecie, docent Suarez, Rubius & alij, contra Caietanum, communiter, ſicuti neque calor ignis & aëris. Et ratio eſt; quia eadem ratione formali tendunt in ſuum obiectum; à quo ſpecificationem accipiunt.

3. *Ex proprietatibus cognoſcitur eſſentia.*] Sumitur ex lib. 1. de Anima t. 11. & verum eſt eo ſenſu, quo ſupra diximus: *Accidentia iuuare ad cognitionem ſubſtantiæ*, Titulo *de Accidentibus in genere.* Viâ nimirum inuentionis, & in ordine ad noſtrum intelle-

ctum, qui à ſenſibilibus rei accidentibus venire ſolet in cognitionem eſſentiæ, vt ibidem fuſiùs eſt explicatum.

4. *Proprietas ſpecifica nobilior eſt, quàm ſit generica.*] Sic intellectus in homine nobilior eſt, quàm ſenſus; appetitus rationalis, quam irrationalis, quo etiam prædita ſunt bruta. Propoſitio non videtur vniuerſaliter vera: Nam Potentia hinniendi in equo, quæ eſt ſpecifica, minus præſtans eſt, quam ſit Potentia ſentiendi, quæ ſequitur gradum genericum animalis, vt docent Conimbricenſes in lib. 2. de Cælo cap. 3. qu. 2. ad quintum, ſed reſponderi poteſt; etſi abſolutè in ſua entitate minus videatur præſtans: præcellere tamen quoad conuenientiam reſpectu talis ſubiecti, quod enim magis proprium eſt rei, eidem eſt melius, vt mox explicabitur.

5. *Proprietas ſeparabilis eſt à ſubiecto, quoad realitatem, non quoad conuenientiam.*] Vera proprietas etſi ab eſſentia ſeparari poſſit, ſaltem ſupernaturaliter, quoad entitatem realem; id eſt, quatenus eſt qualitas realis actu exiſtens; v. c. potentia viſiua ab equo, riſibilitas ſeu potentia ridendi ab homine: Non tamen eſt ſeparabilis, quoad conuenientiam, id eſt, quatenus eſt naturalis propenſio ipſius eſſentiæ, verbi cauſa, naturæ humanæ ad riſum; ſumpta fundamentaliter, etiam per abſolutam Dei Potentiam: Non enim poteſt eſſe homo, cui non conueniat eſſe riſibilem; ſicuti non poteſt eſſe animal, quod ex ſuâ naturâ non poſtulet eſſe ſenſitiuum.

6. *Quod proprium eſt melioris rei, melius eſt, quam quod deterioris.* lib. 3. Topic. cap. 1. cæteris nimirum paribus.] Ratio eſt, quia Proprietates & Potentiæ naturales proportionatæ ſunt rebus, à quibus

à quibus manant. Sic proprietates hominis præſtant proprietatibus equi. &c.

7. *Quod magis proprium eſt rei, eidem eſt melius.*] Vt homini vti ratione, magis quam ſenſu. Ratio eſt, quia cum ipſius naturâ propius eſt coniunctum, & eidem magis conforme. Hoc ſenſu dixit Philoſophus l.2. de cælo t.66. *Id eſſe melius, quod optimo eſt propinquius.* Sic ſupremus Angelorũ chorus eſt perfectior; quia Deo per charitatem coniunctior.

TITVLVS XXXV.

De Potentia Vegetatiua.

DISTINCTIO PRIMA.

De Vegetatione generatim.

1. F*Acultates vegetatrices ſeruare eſt vitã ſeruare.* Galenus. 9. Metaph. cap. 10.] Tres ſunt facultates præcipuæ, quibus corporis noſtri ſtatus adminiſtratur & regitur. Naturalis, vitalis, & animalis, vt docet Ariſtoteles l.3. de partibus animal. c.4. Galenus l.2. Præſagiorum c.37. & alij. Ad naturalem ſpectant potentiæ vegetatiuæ; ad vitalem vis efficiens pulſum & ſpiritus: ad animalem ſenſus & potentia motiua. Item influxus in organa iſtarum facultatum; quibus etiam ſubſeruiunt tres quaſi ductus, ſeu riuuli; facultati naturali venæ, vitali arteriæ, animali nerui: venæ ſanguinem communem, arteriæ arterialem, ideſt, mixtum ſpiritui vitali, nerui ſpiritũ animalem deferunt. Ab hiſce facultatibus vitæ noſtræ ſalus & incolumitas dependet; ac proinde Galenus loco citato haſce ſeruare, nihil aliud eſſe, ait, quam vitam

conſeruare; rationem aſſignat ibidem; quia inquit.

2. *Qualibet harum facultatum amiſſa neceſſe eſt reliquas perire.*] Etenim omnes ſibi in neceſſariis vitæ functionibus ſubordinatæ ſunt, vt vna ſine aliis vti & vita ſine ipſis, conſeruari nequeat. Atque hac de causâ Medicinæ Doctores in venæ ſectionibus, purgationibus omnibuſque alijs corporis immutationibus, quam diligentiſſimè monent, attendendum eſſe, vt tres dictæ facultates, quoad eius fieri poteſt, in ſuo vigore permaneant; vtpote à quibus tota valetudinis proprietas dependet. Eandem ob cauſam Galenus 9. Meth. c. 10. iam citato ſubdit, ſe in opere de ſanitate tuendâ, huc omne conſilium direxiſſe.

3. *Vnumquodque nutritur ijs, quibus conſtat.* l. 2. de Gen. & Corr t. 49.] Ex hoc dicto probant Phyſici, alimentum omnium animalium debere eſſe mixtum: vt etiam docet Ariſtoteles l. de ſenſu & ſenſili c. 4. Ratio eſt, quia viuens debet agere in alimentum: non autem poteſt agere in pura elementa: cum hæc habeant qualitates intenſas: viuens verò remiſſas. Poteſt nihilominus elementum non purum nutrire, vt patet in lupis, talpis, ſerpentibus, qui terram vorant, & in alijs, quæ in aquis viuunt; ſed tale elementum etiam abſolutè mixtum dici debet, quia purum non eſt. Dicitur ergo vnumquodque nutriri ijs, quibus conſtat; actu videlicet vel potentiâ; quoniam alimentum debet eſſe in potentiâ ad alitum, vt docet Ariſtoteles l. 2. de animâ t. 50. & mox explicabitur.

4. *Ingeſtione corpus non alitur, ſed digeſtione.*] Notent hoc dictum omnes illi, qui in cibi ac potus ſumptione appetitui inordinato nimium indulgere ſolent, dum enim, vt corpus onerent potius, quam reficiant, aut exonerent, ſol-

liciti ſunt; cruditates ſenſim quamplures coaceruant: non ſine manifeſto valetudinis detrimento.

5. *Cibum minuere, laborem augere ſalubre eſt.*] Ariſtoteles in Problematis. Sec. 1. n. 28. rationem aſſignat ibidem; quia cauſam ægritudinum nimietas excrementorum habet; quæ tum potiſſimè abundant, cum vel cibus ſupereſt, vel labor deeſt. Dictum iſtud in ijs potiſſimè mortalibus locum obtinet, qui in otio degunt, & rerum ad vitæ ſuſtentationem neceſſariarum abundantiâ perfruuntur.

6. *Quod ſapit hoc nutrit.*] Sententia iſta vulgi opinione celebrata, primò nititur ratione naturali; quia id naturæ eſt conuenientius, quod ipſi ſapidius, ſecundo firmatur auctoritate Hippocratis lib. 2. Aphoriſmorum, Aphor. 8. & Galeni, qui ait: *Quæ cum voluptate aſſumuntur, ea ventriculus facilius amplexatur & concoquit.* Ibidem; ſed explicationes varias habet, prima quod ſapit, id eſt, quod conforme eſt naturæ, id nutrit: ſi nimirum temperatè & congruè aſſumatur, ſecunda idem alimentum tum nutrit magis, cum ſapit, quam cum deſipit; quo ſenſu intelligi poteſt illud: *Optimum condimentum fames*, de quo infra, tertia denique explicatio illius eſt. Quandiu cibus aut potus ſapit, tandiu nutrit: & tum ſubintellige, non hominem; ſed gulam, ſed luxuriam, ſed morbum & mortis accelerationem: Quo enim cibus ſapidior eſt, eò maius eſt periculum intemperantiæ, & variorum, quę hanc comitari ſolent, corporis Symptomatum, vt bene notant Leſſius in ſuo Hygiaſtico, Guarinonius, & alij.

7. *Qui medicè viuit, miſerè viuit.*] Dictum iſtud aliqui corruptum volunt ex illo: *Qui mendicè viuit, miſerè viuit.* Alij ſic efferendum eſſe dicunt: *Qui medicè viuit, is myſticè viuit*, ſiue

mirificè, vt loquuntur alij: Qui enim temperatè viuit is virtuoſè, præclarè, laudabiliter, & ſuo modo beatè viuit: at qui medicè viuit, is etiam temperatè: Ergo qui medicè viuit, is non miſerè, aut ſordidè: ſed ex virtutis præſcripto præclarè ac feliciter viuit. Verum enimuero, dicendum eſt, cõmune iſtud proloquium, veritatem obtinere vt ſonat: eos ſcilicet omnes miſeram vitam agere: qui anxiè nimis & ſcrupuloſè cibum & potiones adhibent, ac ſub omni, vt dicitur, lapide ſcorpionem timent. Vide Leſſij Hygiaſticon num. 1. ſub initium, Nicolaum Cauſſinum Tomo 3. Aulæ S. Maximâ 13. ſub finem.

DISTINCTIO II.

De alimento in genere, & Specie.

1. A*Limentũ debet eſſe in potentiâ ad alitum.*] Refertur à D. Thoma in l. 2. de animâ lect. 8. t. 41. & ſumitur ex eodem l. 2. de animâ t. 50. Vbi Philoſophus docet, neceſſe eſſe vt omne nutrimentũ talis naturæ ſit, quod digeri poſſit. Ratio eſt, quia omne alimentum debet poſſe conuerti in ſubſtantiã eius quod alitur: Ergo debet eſſe in potentiâ reſpectu illius; ſiue debet poſſe pati, ſeu recipere actionem concoctiuam à viuente, quod alitur. Eâ de cauſa docent Galenus de atten. vit. rat. c. 1. & 2. & alij Medici, attendendum eſſe, vt verè mixtum ſit alimentum, & ne vllum in eo elementum nimium prædominetur: v. c. ne aut nimis calidum ſit, aut frigidum aut humidum &c. inſuper, vt non qualitatis duntaxat; ſed quantitatis etiam ratio habeatur, eò quod in quolibet exceſſu non tam alimentum ſumatur, quam capiatur valetudinis detrimentum.

2. *Alimentum debet eſſe ſimile alito.* l. 2. de animâ t. 44.] Tametſi omne alimentum, quatenus tale eſt, oporteat aliquo modo eſſe diſſimile viuenti: quia *Simile non agit in omninò ſimile*; & *Nihil patitur, niſi ab aliquo modo diſsimili*, vt explicatum eſt, Titulo *de causâ efficiente*: dicitur nihilominus omne alimentum debere eſſe ſimile viuenti; quoniam videlicet, quoad eius fieri poteſt, debet eſſe accommodatum rei, quæ alitur, & ad eius complexionem quodammodo accedere: Tantò enim aliquid facilius & perfectius nutrit, quanto paucioribus eget mutationibus, vt in viuentis ſubſtantiam conuertatur. Hinc quædam animalia nutriuntur venenis, vt capreæ, anates, & ciconiæ bufonibus ac ſerpentibus; quia temperamentum habēt accommodatum. Struthiocamelus etiam ferrum digerit, &, vt inquit Mart. l. 5. Epigram.

Profecit poto Mithrydates ſæpe veneno,
Toxica ne poſſent ſæua nocere ſibi.

3. *Alimentum vltimum animalis eſt ſanguis.* l. 2. de part. animalium c. 3.] Intellige de ijs animantibus, quæ ſanguineæ ſunt, ſiuè præditæ ſanguine, vt notat Albertus M. Nam in ſanguine carentibus, eſt aliquid ſimile ſanguini, vt ibidem docet Ariſtoteles. Porrò vti ſanguis vltimum eſt; ita nihilo min⁹ optimum eſt animalium nutrimētum; tum quia humidus eſt, & calidus, ac per conſequens vitę animalis quam maximè accommodatus: vnde etiam, *ſanguinis copia coloris indicium eſt*, vt docet Ariſtoteles l. 3. de part. animalium c. 5. tùm verò; quia per omnes corporis partes commodiſſimè diſtribuitur, ad quod iuuat eius humor. Porro effatum propoſitum intelligendum eſt, de ſanguine venali, ſiue nutrimentali & alimentali, vt loquitur Caietanus: Non verò de ſanguine arteriali ſiue perfecto & omninò decocto, hunc enim exiſtimat eſſe animatum, nec amplius ſer-

uire nutritioni: alij tamen hanc diſtinctionem, non admittunt, quia, vt aiunt, nullus ſanguis eſt, qui non ordinetur ad nutritionem, cum nullus omninò viuat, quæ ſententia vti Ariſtoteli conformior eſt, ita videtur probabilior. Vide, ſi placet, Suarez Tomo 1. in 3. p. diſp. 15. ſec. 6. Raguſam ibid. diſp. 60. & alios.

4. *Sempiterni non ſunt, qui indigent alimento.* Sumitur ex l. 3. Metaph. t. 15.] Vbi docet Philoſophus immortalitatem Deorum ex eo probari non poſſe, quod nectar & ambroſiam guſtauerint, vt fabulantur Poëtæ: *imo*, ait, *ſi ipſius eſſe gratiâ ijs ſit nectar & ambroſia, quomodo poſſunt eſſe ſempiterni?* Ratio pronunciati eſt; quia omne id quod ciborum indiget, mutationi obnoxium eſt: quod autem mutabile eſt, æternum non eſt; ſicuti neque vlla mutatio poteſt eſſe æterna. Vt docent Philoſophi in 8. Phyſic. ad textum ſextum & alibi.

5. *Panis eſt alimentum alimentorum.* Sumitur ex Galeno l. 13. San. Tuen. cap. 7.] Et traditur à Guerinonio & alijs Medicis, à quibus paſſim *Rex ciborum*, panis vocitatur, pro explicatione notandum alimentum eſſe duplex, vt docet Ariſtoteles l. 2. de animâ t. 45. alterum digeſtum, quod eſt ſimile alito, vt ſanguis v. c. qui eſt vltimum alimentum viuentis, vt diximus: Alterum indigeſtum, quod eſt diſſimile actu, ſimile potentiá: Huius generis nobiliſſimum alimentum eſt panis: cætera omnia ciborum genera ſunt tanquam adiectitium pani obſonium. Eâ de causâ omnes communiter nationes ex naturæ inſtinctu, maximè, ſi adſit, pane vtuntur Natura autem intendit quod eſt optimum, vt explicatum eſt ſupra.

6. *Cibi boni bonos generãt humores.*] Traditur ab Al-

berto M. de motibus animaliũ l. 1. Tract. 2 c. 5. Vbi conſequenter addit: *boni humores bonos progenerant ſpiritus: boni vero ſpiritus bonos mores, & delectabilem vitam*: quæ gradatio, ſi ſaniter intelligatur, vera eſt: Omnia enim hæc cæteris paribus naturali ſubordinatione à ſeſe mutuò dependent. Videri poteſt Ariſtoteles l. 7. Polit. c. 17. vbi, explicatis ijs, quæ ad rectam filiorum educationem pertinent, primo docet, videndum eſſe, quinam cibi ſint infantibus accommodati, & *magni referre*, ait, *ad vires ſiue corporis ſiue animi, quali cibo nati liberi enutriantur.*

7. *Dulcia magis nutriunt, quam amara.* l. de ſenſu & ſenſili cap. 4. cæteris nimirum paribus.] Rationem aſſignat Albertus M. in l. 2. de animâ Tract. 1. c. 10. quia ſunt magis delectabilia ſecundum naturam. Etenim per dulcis ſaporis operationem lenitur plerumque & perficitur digeſtio, ac nutrimentum augetur: eò quod dulcia fortius attrahantur à naturâ, & facilius digerãtur, vt docet Galenus & ex illo Albertus Magnus de veget. l. 3. Tract. 2. c. 4. Ideoque *parum deterior cibus ac potus: ſuauior autem melioribus quidem; ſed minus ſuauibus eſt præferendus.* Vt ait Hippocrates l. 2. Aphoriſmorum. Aphor. 38.

8. *Cibus ille eſt optimus, qui maximè conſuetus.*]. Traditur ab Hippocrate lib. 2. Aphoriſmorum, Aphor. 50. Et ibidem explicatur à Galeno, atque ex eo verum eſſe oſtenditur: quoniam natura ventriculi, eos cibos optimè concoquit, quibus maximè aſſueuit. Iuxta explicationem præcedẽtium. Hac etiam de cauſâ eorum, qui vitæ luxurioſę aſſueti, viuere luxurioſè deſinunt, in morbũ aliquos incidere docet Ariſtoteles in problematis ſec. 28. c. 1. *quoniam*, ait, *conſuetudo res cuique magna eſt:*

iam enim in naturæ habitum ferè abſoluitur, & redundat materia illa, quæ indigeſta eſt. vide, ſi placet, Cardanum in conſilio, pro difficultate ſpirandi, ad Ioannem Archiepiſcopum Scotiæ.

9. *Vti omnibus viuentibus ita animæ noſtræ conſentaneum eſt aliquod pabulum.*] Indicatur hoc dictum à magno Dionyſio c. 4. de diuinis nominibus, & exprimitur à S. Maximo, Centur. 5. ex varijs cap. 63. & 64. & à Cardinale Cuſano l. de veneratione ſapientiæ. Hoc autem pabulum non aliud ſanè eſt, quam verum: veritatis enim contemplatione & reficitur & ſatiatur anima rationalis, de quâ hic ſermo eſt; vti corpus pane & vino. Vide, ſi placet, præfationem Theophili Raijnaudi in Theologiam naturalem.

DISTINCTIO III.

De Fame & ſiti.

1. OPtimum cibi condimentum eſt fames.*] Dicitur iſtud Socraticum, quo Athenienſium ille luxuriam arguebat, refertur à Cicerone l. 5. Tuſcul. qq. cuius veritatem ſi non agnoſcis, experire. Præclarè illud explicat D. Ambroſius libro de Eliâ & ieiunio c. 9. hiſce verbis: *Dulciores poſt famem epulæ ſiunt, quæ aſsiduitate faſtidio ſunt, & diuturnâ continuatione vileſcunt, condimentum ſibi ieiunium eſt, quantò auidior appetentia, tantò eſca iucundior.*

2. *Optimum potionis condimentum eſt ſitis.*] Verum eſt eodem ſenſu, quo dictum præcedens. Teſtatus id olim eſt Darius Rex potentiſſimus; qui cum in fugâ aquam turbidam & cadaueribus inquinatam bibiſſet, negauit vnquam ſe bibiſſe iucundius.

Nunquam autem vel perrarò ſitiens biberat. Ita refert Tullius l. 5. Tuſcul. qq. vbi inde deducit generale iſtud pronunciatum. *Deſiderijs omnia condiuntur*, cuius ratio perſpicua fit ex dictis.

3. *Ambitioſa non eſt fames*. L. Seneca Epiſt. 120. ad Lucilium, nimirum quia omnia naturalibus deſideriis metitur, nec quærit quali mensâ, quali argento, qualibus miniſterijs efferatur cibus. Vti neque ad ſitim pertinet, quo populo aqua, aut quam eleganti miniſtretur manu: *Nihil enim præter alimenta natura deſiderat*. Vide, ſi placet, quæ diximus ad illud. *Natura paucis eſt contenta*, Titulo *de Temperantia*.

4. *Fame dominante vacandum eſt à labore*.] Eſt hic Aphoriſmus 15. libri 2. Aphoris. Hippocratis. Ratio eſt; quia fames immoderata & labor non poſſunt ſimul tutò eſſe; cum alterutro eorum ſatis debilitetur vis animi naturalis. Etenim cum per nutritionem tria in homine inſtaurari debeant, ſubſtantia ſolida, humoroſa, & ſpirituoſa; Hæc vltima, vtpote nobiliſſima, maximâ indiget curâ, & nobiliſſimis alimentis eſt inſtauranda. Iam verò ſi & hæc per nimios v. c. ſtudiorum labores atteratur, & aliæ per abſtinentiam immoderatam; fit, vt deficiat purus ſanguis, ex quo ſpiritus vitales generantur; ac proinde natura attrahat ſanguinem craſſiorem, ex quo ſpiritus minus ſubtiles; & corporis animique tarditas oritur. Notent hoc præcipuè illi, qui & ſimul intemperantius ab omni corporis refectione abſtinent, & nihilo-minus animum continuo ſtudiorum labore fatigant: Nam vt rectè notauit Halicarnaſſæus l. 9.

5. *Nihil generoſum ſapere poteſt, qui victus quotidiani penuriâ premitur*.] Quoniam videlicet ex naturali ſympathiâ anima & corpus ſibi mutuò com-

patiuntur, & illius infirmitas huius imbecillitatem ſequitur, vt explicatum eſt, Titulo *de impotentiâ.* Quia enim per nimiam inediam præcipuæ humani corpori partes atteruntur: pro animi generoſitate, deiectio naſcitur & triſtitia, & moroſitas, aliaque non leuiora mala, vt docet Ariſtoteles Sec.10. Problemate 3.

6. *Sitis ægrius toleratur, quam fames.*] Indicatur à D. Thomâ in l. 2. de cęlo lec. 12. t. 30. & ſumitur ex ſect. 28. Problemate 5. Ariſtotelis, rationem aſſignat D. Thomas ibidem; quia, *ſitis magis angit, quam fames.* Hoc autem ex eo accidit; quod calor naturalis & vitalis humidum vehementius, quam ſiccum deſideret. Vide Rhodiginum l. 18. c. 33.

7. *Facilius eſt potu refici, quam cibo.*] Eſt hic Aphoriſmus 11. l. 2. Aphoriſmorum Hippocratis, cuius ratio eſt: quia potus, & omnia potabilia ſine maſticatione deglutiri, & cæteris paribus, facilius digeri ſolent, quam cibi ſolidiores. Patet experientiâ: Nam ouum ſorbile v.c. longè facilioris concoctionis, quàm ſolidè exſiccatum. In hanc ſententiam loquitur Apoſtolus 1. ad Corinth. c. 3. *Lac vobis potum dedi, non eſcam.* Vide, ſi placet, Cornelium à Lapide in illum locum.

TITVLVS XXXVI.

De potentiâ cognoſcitiuâ.

DISTINCTIO PRIMA.

Varia cognoſcendi genera.

1. COgnitio generatim eſt duplex, ſenſitiua, quę per ſenſum habetur, & intellectiua, quæ fit per intellectum.

2. Hæc vtraque eſt duplex, confuſa ſiue implicita, quâ v. c. Totum aliquod cognoſcitur confusè, id eſt non cognôſcendo ſingulas eius partes diſtinctè; Et diſtincta, ſiue explicita, per quam cognoſcitur diſtinctè, id eſt, per ſingulas partes, aut perfectiones.

3. Rurſus alia cognitio eſt intuitiua, quæ dicitur viſionis: per quam cognoſcitur obiectum in ſe, non alio prius cognito; vt viſio albi. Alia abſtractiua, quæ dicitur ſimplicis intelligentiæ, qua cognoſcitur obiectum non in ſe, ſed in alio prius cognito. Talis eſt cognitio, qua cognoſcit Aſtrologus Eclipſim ex ſuis cauſis, domi ſedens, & eam non videns.

4. Præterea alia cognitio eſt comprehenſiua, quâ res in tantum cognoſcitur, in quantum eſt cognoſcibilis dé ſe. Alia non comprehenſiua, quâ res ita videtur, vt aliquid eius lateat videntem. Lege, ſi placet. D. Thomam 1.p.q.12.a.7.

DISTINCTIO II.

De cognoſcibili & cognoſcitiuo generatim

1. **R**Es in tantum eſt cognoſcibilis in quantum Ens eſt. Sumitur ex l.1.Metap.c.2.& l.3. Metap. t.12.& 22.& aliis.] Ratio eſt; quia in tantum poteſt cognoſci, in quantum poteſt eſſe obiectum potentiæ cognoſcitiuæ, in quantum Ens eſt; Quia omne Ens eſt cognoſcibile ex ſe; Et ſolum non Ens, vt ſic & per ſe non obijcitur Enti. Vnde l. 5. Metap.t.14. Non Ens; dicitur non eſſe intelligibile aut ſcibile. Neque enim ſcitur ſcientiâ definitiuâ, cum non habeat eſſentiam, quæ definiatur, nec ſcientiâ demonſtratiuâ, cum non habeat proprietates, quæ de ipſo demonſtrentur, nec cauſas per quas demonſtrentur. Vt pluribus explicatum eſt, Titulo *de ſcientiâ*.

2. *Sicut ſe res habet ad eſſe ita ad cognoſci.* Sumitur ex l.4.Metap.t.4.] Vbi inquit Philoſophus: *Vt ſecundum eſſe, vnumquodque ſe habet, ita ſecundum veritatem*: nempe tum fundamentalem, tum etiam formalem, quæ eſt veritas cognitionis, ac reperitur tum in ſimplici apprehenſione, tum verò præcipuè ac primariò in ſecundâ operatione intellectus, ſiue in iudicio componente & diuidente, vt fuſius explicatum eſt, Titulo *de veritate*. Eodẽ ſenſu l.2. Metap. t.42. dicit Ariſtoteles: *Vnumquodque ita eſt verum & intelligibile, ſicuti eſt Ens*, & l. 9. Metap. c. 7. docet, actum magis eſſe agnoſcibilem, quam potẽtiam Atque hinc eſt, quod ſcientia dicatur eſſe cognitio rei per cauſam, ſicuti enim vnaquæque res eſt per ſuas cauſas, ita etiam per eaſdem cognoſcitur, ſi non

actu, certè potentiâ & aptitudine. Vnde & illud.

3. *Tum vnumquodque cognoſcimus, cum omnes eius cauſas cognoſcimus.* l. 1. Poſter. c. 2. & l. 2. Poſt. c. 11. & l. 1. Phyſic. t. 1.] Vbi ſic habet; *Vnumquodq; tum noſſe arbitramur, cum primas cauſas, primaque principia nouimus vſque ad ipſa elementa.* Intelligitur autem pronunciatum de cognitione rerum creatarum perfectâ: Hæc enim requirit cognitionem omnium cauſarum per ſe, ſiue internæ illæ ſint & eſſentiales, ſiue externæ & remotæ. Ratio eſt; quia ſicuti res habet eſſe per cauſas tum internas, tum externas, ita etiam per vtraſque habet cognoſci: ſiquidem ex communi ſententiâ.

4. *Eadē ſunt principia eſſendi & cognoſcendi.* Sumitur ex 3. Metap. c. 17. t. 22.] Et intelligitur de principiis rei per ſe & incomplexis, tā intrinſecis, quàm etiā extrinſecis: Hæc namq; quemadmodū concurrunt, & neceſſariæ ſunt ad rei principiatæ effectionē & conſtitutionem; ita etiam horum cognitio neceſſaria eſt, ad rei eiuſdem cognitionem. In hanc ſententiam Alexander de Ales in lib. 3. Metaph. t. 3. docet, cognitionem perfectam eius rei, quæ ab aliâ dependet, haberi non poſſe, ſine aliquâ cognitione eius, à quâ dependet.

5. *Cognitio fieri non poteſt, niſi cognoſcenda præcedant.*] Traditur à D. Auguſtino l. 4. de Geneſi ad litteram c. 32. Ratio eſt, quia res cognoſcenda ex vnâ parte eſt fundamentum cognitionis: proinde aliquo modo, ſaltem obiectiuè, debet neceſſariò eſſe anterius ipſâ notitiâ. Quo ſenſu docent Theologi, præſcientiam Dei quam ab ęterno habuit de futuris contingentibus, poſteriorem eſſe rebus futuris, & ſpeculatiuam eſſe, non practicam, ideſt, ſupponere ſuum obiectum non facere: neque enim ideo res eſt

futura; quia præuidet Deus illam eſſe futuram; ſed præuidet futurã: quia eſt futura. Licet verò hinc inferatur, præuiſionem Dei pendere à rebus futuris per medium obiecti: nullo tamen modo ſequitur, eam ab iis pendere, quoad eſſe intriſecum ſiue ſubſtantiale: Eſſet enim æquè perfecta Dei cognitio quoad intrinſeca, etſi nulla fuiſſet creatura, ac eſt modo: quia per terminationem ad creaturas nullâ omninò ratione intrinſece variatur.

DISTINCTIO III.

De eodem & modo cognoſcendi.

1. M*Odus cognoſcendi ſequitur modum eſſendi.*] Dictum iſtud dupliciter intelligi poteſt, primo ita: Modus cognoſcendi ſequitur modum eſſendi ipſius cognoſcentis, & ita communiter vſurpatur, pendetque ex illo generali Axiomate: *ſicut ſe res habet ad eſſe ita ad operari*, de quo ſupra, ſecundo intelligi poteſt hoc modo: modus cognoſcendi rem, ſequitur modum eſſendi rei eiuſdem, quæ cognoſcitur, vt, quanto res eſt perfectior in ſuâ entitate, tanto etiam perfectiore modo cognoſci poſſit; nimirum ſecundum ſe, & niſi defectus ſit ex parte potentiæ cognoſcentis: Iuxta paraphraſim illius: *ſicut ſe res habet ad eſſe, ita etiam ad cognoſci*: Cum illo ſiquidem quoad rem conuenit. Eo nimirum ſenſu, vt quo v. c. altior eſt, ſiue quo magis creſcit modus eſſendi, eò magis creſcat modus cognoſcendi. Quo fit, vt qui habet modum eſſendi inferiorem quam ob-

iectum cognoſcibile non poſſit naturaliter habere modum cognoſcendi proportionatum tali obiecto ſuperiori. Et hæc ſolet à Theologis reddi ratio, cur homo vel Angelus per ſua naturalia non poſſit Deum cognoſcere, ſiue intueri clarè; quia nimirum in eſſendo inferior eſt, & materialior Deus autem ſuperior & immaterialior in eſſendo, cum ſit actus puriſſimus, habens eſſe irreceptum, & carens omni potentialitate. Triplex verò gradus entium communiter aſſignatur, in ordine ad varium eſſendi & cognoſcendi modum, primus eſt eorum, quæ habent eſſe in materiâ, ſecundus eorum, quæ habent eſſe abſtractum à materiâ, & tamen habent eſſe receptum, & non ſunt ſuum eſſe, tertius denique eſt Entis, quod eſt ſuum eſſe, modus primus exceditur à ſecundo, & ſecundus à tertio. Quando ergo dicitur modus cognoſcendi accommodari modo eſſendi, ſenſus eſt, id quod excedit alterum in modo eſſendi ſecundum gradus iam dictos, non poſſe ab altero cognoſci clarè: ſiue, id quod pertinet ad gradum aliquem ſuperiorem ex prędictis, non poſſe naturaliter cognoſci ab Ente gradus inferioris clarè, & intuitiuè.

2. *In ſimplicibus aut totum cognoſcitur, aut totum ignoratur.* Sumitur ex l. 9. Metaph. cap. 7. t. 22.] Senſus eſt, entia ſimplicia non ſecundum partem cognoſci, & ſecundum partem ignorari: ſed aut tota cognoſci, aut tota ignorari. Ratio eſt: quia eorum eſſe non conſtat ex partibus, cum ſit aliquid ſimplex & indiuiſibile; & *ſicut ſe res habet ad eſſe, ita etiam ad cognoſci*, vt explicatum eſt. Eſt autem intelligendum pronunciatum ſecundum mentem Ariſtotelis propriè, de cognitione rei, prout in ſe eſt,

& cognoſcitur per propriam ſpeciem: quando enim res ſimplex ita intelligitur, sẽper tota cognoſcitur. Si verò loquamur de cognitione rei, nec vt in ſe eſt, nec per propriam ſpeciem; ſed de eâ, quæ hauritur, ex alio medio prius cognito, & præſertim non adæquatè rem ſimplicem repræſentante: ſic non repugnat, rem ſimplicem conceptu inadæquato concipi & intelligi, imò ita cognoſci neceſſe eſt: non quod pars eius cognoſcatur, & pars ignoretur; Sed quod indiuiſibile illius eſſe inadæquatè concipiatur. Hinc cum Deus ex creaturis, vtpote inadæquatè eum repræſentantibus cognoſcitur in hac vitâ, dicitur ab Apoſtolo 1. Co. 13. 12. cognoſci, *ex parte*. Ex hoc pronunciato deducunt aliqui infideles; quia non cognoſcunt omnia de Deo, quæ credunt fideles, ſimpliciter dicendos eſſe non cognoſcere Deum; ſed totaliter ignorare; etiamſi agnoſcant Deum eſſe, & aliquas de illo veras cognitiones habeant. Ita quidam ſentire volunt D. Thomam 2. 2. q. 2. a. 2. ad 3. Verum ex dicto pronunciato non rectè id infertur. Poſſunt enim illi per verum conceptum, quem habent, attingere rem illam, quæ eſt Deus, nõ quidem ſecundum partem ipſius aliquam; ſed ſecundum ſe totam, quamquam non attingant ita totaliter & adæquatè, vti fideles attingũt per cognitionem fidei; qui nec ipſi Deum totaliter abſolutè, & omni modo cognoſcunt, quo eſt cognoſcibilis; vti neque beati in cælo per viſionem beatificam: eſt enim infinitè cognoſcibilis: omnis autem cognitio creaturę eſt finita. Vide, ſi placet, Valentiam 2. 2. diſp. 1. q 2. p. 1. ſub finem.

3. *Compoſitum non cognoſcitur, niſi ſciantur componentia.*] Commentator in l. 1. de Interpret. cap. 3. Rationem aſſignat Albertus M. ibidem; quoniam compoſiti principia, ſunt partes componentes.

Quæ

Quæ autem ſunt principia eſſendi, ſunt etiam principia cognoſcendi, vt perſpicuum eſt ex dictis.

4. *Vnumquodque cognoſcitur prout eſt actu.* l. 9. Metap. c. 11] Senſus eſt nihil cognoſci, ſecundum quod eſt in potentiâ; ſed ſecundum quod eſt actu patet hoc manifeſtè in cognitione ſenſitiuâ; Neque enim viſus, &c. percipit coloratum in potentiâ, ſed coloratum in actu; ſimili modo Phantaſia & intellectus, percipit rem vnamquamque prout habet, quod actu ſit per ſuam eſſentiam obiectiuè in intellectu, ſiue exiſtat à parte rei, ſiue non. Et ſecundum hanc reſtrictionem intelligi debet pronunciatum, alioqui veritatem non obtinet, vt patet in cognitione rerum præteritarum & futurarum, vel etiã poſſibilium. Eſtque hæc explicatio conformis menti Ariſtotelis, qui loco citato declarat id exemplo Geometriæ, in quâ reducendo in actum per diuiſionem ſiue realem, ſiue mentalem, id quod in potentiâ continetur in lineis continuis, peruenitur ad cognoſcendas veritates Geometricas. Vide D. Thomam 1.p.q.87.a.1 in corpore & alibi. Poteſt etiam intelligi de notitiâ, quæ via inuentionis acquiri ſolet ex effectibus, quo ſenſu Albertus M. de animalibus l. 11. Tract. 2. cap. 3. inquit: *Operantis artificium cognoſcitur ex operatione.* Nempe viâ ordinariâ in ordine ad nos, qui ex opere potentiam, & ex potentiâ inueſtigamus rei eſſentiam.

5. *Omnis cognitio præſupponit ſuum obiectum.*] Sumitur ex eodem cap. & verum eſt eodem ſenſu, quo iuxta mentem Ariſtotelis explicatum eſt effatũ præcedens. Præſupponitur enim obiectum potentiæ cognoſcenti, non neceſſariò, quoad exiſtentiam realem actualem. Vt patet in cognitione poſſibilium & præteritorum, ſed ſufficit exiſtentia obiectiua, quæ duplex eſt, vna eſt ſimul cum actu ſecundo co-

gnitionis, vel etiam illum quodãmodo ſequitur, quia ita eſſe præſens nihil aliud eſt, quam actu cognoſci: præter hanc neceſſaria eſt alia, antecedens ordine rationis ipſum actum cognitionis, & quæ ſit quaſi cauſa ſeu ratio, ob quam illa cognitio reipsâ & in præſenti verſetur circa rem, quæ dicitur obiectiuè præſens. Hæc obiectiua præſentia nihil aliud eſt, quam habitudo quædam, ſeu certa diſpoſitio rei, ob quam cognitio aliqua circa eam verſari poteſt; eſtque in præteritis præterita in futuris futura connexio prædicati & ſubiecti. Atque hinc docent Theologi & Philoſophi, præſcientiam Dei de futuris contingentibus non tollere contingentiam & libertatem rerum; eò quod hæc cognitio ſpeculatiua ſit, non practica, & præſupponat ſuum obiectum, non faciat. Atque, vt loquuntur Theologi: *Res futura non ſunt futura, quia præſciuntur, ſed ideo præſciuntur; quia futura ſunt.* Prius ergo eſt in ſigno rationis eſſe futurum, quam præſciatur futurum.

DISTINCTIO IV.

De potentia cognoſcitiua in ordine ad ſenſum.

1. *OMnis noſtra cognitio pendet à ſenſu.* L. 1. Poſter. cap. 2. & alibi.] Non intelligitur hoc modo, quod omnis noſtra cognitio etiam intellectiua alicuius rei dependeat à cognitione ſenſitiuâ præuiâ eiuſdem rei: multa enim ſunt, quæ per ſe ſub ſenſum cadere non poſſunt, vt Deus, intelligentiæ, &c. ſed intelligitur, quod omnis noſtra cognitio pendeat à ſenſu, aut ſenſitinâ cognitione illius aut

alterius rei, atque hoc modo in hac vitâ venimus in cognitionem rerum inſenſibilium, vt Dei & Angelorum per cognitionem abſtractiuam noſtri intellectus, præuiâ ſenſitiuâ cognitione effectuum aut aliarum rerum ſimilium. Etenim intellectus noſter poſſibilis intellectionem exercere nequit ſine ſpeciebus intelligibilibus; cumque eas non habeat congenitas, ſicuti intellectus Angelicus; ſed ſit veluti tabula nuda, in quâ nihildum actu depictum eſt, datur in nobis intellectus agens, qui eas producit in intellectu poſſibili: non poteſt autem eas producere, niſi beneficio phantaſmatum, quæ ſimiliter dependent à ſenſu externo. In hanc quoque ſententiam verum eſt illud: *Nihil eſt in intellectu quod non prius fuerit in aliquo ſenſu*, de quo infra, Titulo *de potentiâ intellectiuâ*. Diſt. 4.

2. *Materia prima non eſt quoad nos per ſe cognoſcibilis*. l. 1. Phyſic. c. 7.] Ratio eſt quia noſter intellectus non poteſt per ſenſum acquirere propriam eius ſpeciem (ſenſus enim ſolas ſpecies accidentium recipit per ſe) ſed nos materiam cognoſcimus per analogiam ad artefacta, & ex tranſmutatione rerum accidentali: Quemadmodum enim in accidentali trãſmutatione aliud eſt ſubiectum, aliud forma accidentalis; ita in ſubſtantiali aliud eſt materia, aliud forma ſubſtantialis. At verò ſecũdum ſe poteſt materia cognoſci, cognitione directâ & propriâ, & per propriam ſui ſpeciem: quo pacto cognoſcitur ab intelligentiis, & beatis. Itaque verum eſt Axioma ſi loquamur de materiâ reſpectiuè & quoad nos: non autem ſi loquamur de eâ abſolutè & ſecundum ſe.

3. *Quo magis res eſt materialis, eò minus cognoſcibilis*. Sumitur ex eodem cap. & ex l. 1. Poſteriorum c. 2.] Nempe ſecundum ſe ſiue ex ſuâ naturâ. Ratio eſt; quia materia prima eſt cauſa, cur res minus

facilè & perfectè cognoſcatur. Nam modus cognoſcendi ſequitur modum eſſendi vt conſtat ex dictis. Atqui materia 1. non ſolum quoad nos, per ſe non eſt cognoſcibilis; ſed etiam eſt Ens in ſe confuſum & imperfectum; cum ſit pura potentia, remotiſſima ab omni determinatione formæ.

4. *Quo res eſt remotior à materiâ, eò perfectiorem habet cognoſcendi gradum.* l. 1. Poſterior. c. 2.] Nempe ſecundum ſe, eo ſenſu, quo dicuntur ea eſſe notiora naturâ, quæ remotiora ſunt à ſenſu & materiâ. Sic Deus & Angeli, qui ſunt incorporei, dicuntur naturâ notiores, ac perfectius ſunt cognoſcibiles, quam ſubſtantiæ corporeæ. Item vniuerſaliſſima prædicata, quæ abſtrahunt à corpore, vt Ens, cum ſuis paſſionibus, dicuntur notiora vniuerſalibus corporeis, vt ſunt viuens, animal, &c. ita expreſsè Ariſtoteles loco citato. Ratio horum perſpicua eſt ex dictis diſtinctione 3. huius Tituli.

TITVLVS XXXVII.

De Potentia ſenſitiua in communi.

DISTINCTIO PRIMA.

De ſenſu & ſenſili generatim.

1. *SEntire commune eſt omnibus animalibus.* Sumitur ex l. 2. Poſteriorum c. 18. t. 27.] Vbi docet Philoſophus. *Potentiam ſenſitiuam omni ineſſe animali.* Ratio eſt, quia ſenſitiuum eſſe per ſe primò fluit ex gradu animalitatis, qui eſt vltima perfectio animalis, vt ſic; quo modo potentia diſcurſiua fluit ex vltimâ perfectione naturæ humanæ, id eſt,

ex rationalitate. Ac proinde ſicuti diſcurſiuum eſſe per ſe primò conuenit proprijſſimè omni homini; ita ſenſitiuum eſſe per ſe primò & immediatè conuenit omni animali, & per hoc mediatè hominibus, equis, leonibus, aliiſque omnibus brutis; quatenus ſcilicet gradus animalitatis in ijs includitur.

2. *Senſus recipit formas ſine materiâ.*] Citari ſolet ex l. 3. de animâ c. 12. t. 121. & 122. Vbi in Græco eſt: ἡ αἴσθησίς ἐστι τὸ δεκτικὸν &c. id eſt:] ſenſus receptiuus eſt, ſiue poteſt recipere, *formas*, id eſt imagines ſiue ſpecies qualitatum ſenſibilium ſine ſubiecto, & ſine modo eſſendi reali ac materiali, quem habent qualitates ſenſibiles, v. c. viſus colorem ſine ſubiecto, in quo eſt, per ſpeciem coloris, quæ non habet eſſe reale coloris, ſed intentionale. Declarat hoc loco citato Philoſophus ſimilitudine ſigilli, cera enim imaginem ſigilli recipit, non ipſam ſigilli materiam. Vide, ſi placet, Conimbricēſes ad textum citatum, vbi docent ex Theophilo, de huius pronunciati interpretatione non leue eſſe apud quoſdam Philoſophos diſſidium.

3. *Quod à ſenſu percipitur hoc agēdo ſensū mouet.* Sumitur ex l. 2. de animâ c. 5.] Senſus eſt, omne id, quod ſentitur, hoc efficienter mouet potentiā ſenſitiuam, vel per ſeipſum, vel per vicariam ſui ſpeciem, per quam ex communiori ſententiâ concurrit ad actum in genere cauſæ efficientis iuxta illud *Obiecta mouent potentias*, de quo ſupra, Titulo *de potentiâ generatim.* Hinc capite citato dicitur ſenſus eſſe potentia paſſiua, & l. 2. de anima t. 118. Philoſophus inquit. *Sentire eſt quoddam pati*, quia alterari eſt quoddam pati; Atqui ſenſus, dum ſentit, alteratur, recipiendo ſcilicet ſpeciem, ab obiecto impreſſam (quæ alteratio per ſe non eſt corruptiua; ſed perfectiua) ergo ſenſus, dum ſentit patitur: & per conſequens potentia

ſenſitiua eſt paſſiua non quod nihil omninò agat, vt voluit Iandunus; ſed quia ſenſatio, quæ eſt actio vitalis, non ſit ſine interueniente paſſione.

4. *Vnus ſenſus vnius eſt oppoſitionis.* Sumitur ex l. 2. de animâ t. 66.] Vbi docet Philoſophus, viſum eſſe viſibilis & inuiſibilis, auditum audibilis & inaudibilis, & ita quemque ſimiliter ſenſum. Ex t. 102. & 103. Vbi dicitur viſus eſſe luminis & tenebrarũ, auditus ſoni & ſilentij; ſicuti generatim: *Habitus & priuatio ſunt eiuſdẽ potentiæ.* Dicitur ergo vnus ſenſus vni⁹ eſſe oppoſitionis; quia verſatur circa ſuum obiectum & eius priuationem; non quod hanc per ſe ſentiat poſitiuè, (quoniam ſentire eſt quoddam pati: at ſenſus non poteſt pati ſeu recipere ſpeciem impreſſam à priuatione, cum hæc ſit non ens) ſed negatiuè; quo modo viſus dicitur percipere tenebras, quatenus apertis oculis nihil videt. Porro ſub hac generali oppoſitione continentur aliæ magis particulares. Vt viſio albi & nigri, guſtatio dulcis & amari &c. quo ſenſu verum eſt illud: *Contrariorum eadem eſt potẽtia*, de quo ſuo loco.

5. *Senſus feneſtræ ſunt animæ.*] Eſt commune dictum Philoſophorũ, fundatum in analogica ſũptione *Feneſtræ*: quemadmodũ enim per feneſtras & portas, aditus patet ad interiora domus & ciuitatis; ita externa ſẽſibiliũ rerũ obiecta per feneſtras & portas ſenſuũ penetralia mẽtis humanæ ſubeunt, & ab animâ ipſâ percipiũtur, iuxta illud: *Nihil eſt in intellectu quod nõ prius fuerit in ſenſu*, de quo titulo *de potentiâ intellectiuâ*. Huc etiã pertinet illud. *Mors intrauit per feneſtras.* Præ ceteris autẽ ſenſibus viſus ad variarũ rerũ cognitionem propriâ inuẽtione acquirẽdã maximè conducit, vt docet Ariſtoteles l. 1. Metap initio; & Plato idem affirmans, oculis acceptam Philoſophiam refert, in Timæo. Similiter auditus ſcientiæ

per doctrinam comparandæ plurimum inſeruit. Vt in ſpecie diſtinctius explicabitur infra.

6. *Nil niſi corporeum cadit ſub ſenſum.* Sumitur ex l. 7. Phyſ. t. 11. & 12. & refertur à D. Thomâ 1. p. q. 50. a. 1. in Corpore.] Ratio eſt, quia omne incorporeũ & ſpirituale eſt extra ſuũ obiectum. Vt pluribus explicatum eſt, Titulo *de potentiâ generatim*. Vide Hurtado diſp. 17. de anima, vbi totâ ſectione primâ veritatem huius pronunciati aſtruit.

DISTINCTIO II.

De modo ſenſationum.

1. VT *res agit in ſenſum ita ab eo cognoſcitur.* Sumitur ex l. 2. de animâ cap. 6.] Hinc eſt, qnod ſenſus nonnunquam errare videatur, vt cum viſus, & æſtimatiua vis baculum in aqua iudicat fractum, aut colores eſſe in iride, & collo columbę; quia nẽpe hæc agunt in ſenſum, non cum ijs conditionibus, quæ ad ſenſationem rectè faciendam neceſſariæ ſunt: Error autem iſte ad intellectũ potius quam ad ſenſum pertinet, vt notant Conimbricenſes in hunc locum. Quod ſi verò res agat in ſenſum, poſitis omnibus requiſitis, & ſublatis impedimẽtis, ex parte organi, medij, diſtantiæ, obiecti, ſecundum magnitudinem, locum, ſitum. &c. rectè ab illo percipi poterit, & ſecundum hanc explicationem verum eſt illud.

2. *Senſus non decipitur circa proprium obiectum.* Ibidem t. 63. & l. 4. Metap. t. 24.] Ratio eſt, quia omnis potentia nata eſt rectè percipere ſuum obiectum, ſi aliunde nullum ſit obſtaculum. Vnde ſi baculum extrahas ex aquâ, apparebit integer qui antè videbatur fractus, & ita de ceteris. Porro ſecundũ cõmunem modum operandi, & admiſſis quibuſdam

impedimentis, facilius decipitur ſenſus circa ſenſibilia communia, quam circa propria: vt docet Ariſtoteles l. 3. de animâ t. 161. in hæc verba: *Senſus propriorum eſt verus, aut raro admodum ſuſcipit falſitatem. Vt cum apprehendit albedinem in eo ſubiecto quod non eſt album.* Et paulò poſt: *Motus & magnitudo ſunt ſenſibilia communia, circa quæ maximè contingit ſenſum decipi.* Sic v. c. nauigantes non errant circa colorem littorum, & arborum; ſed circa motum, dum ea putant moueri &c. Lege, ſi placet, Rubium in l. 2. de animâ q. 15. n. 204.

3. *Error ſenſuum ad æſtimatiuam pertinet.*] Nomine æſtimatiuæ vel intelligitur ſenſus interior, vt in brutis; vel etiam iudicium intellectus, vt in hominibus. Sumitur effatum ex iam citato textu 24. l. 4. Metap. vbi inquit Philoſophus; *Neque enim ſenſus propriè fallax eſt; ſed imaginatio non eſt idem quod ſenſus.* Itē ex t. 25. ibidem, & alijs locis. Itaque ſenſus externus (de quo propriè intelligitur pronunciatum) videns baculum in aquâ quaſi fractum, aut colores in iride, aut rem longè diſtantem minorem, quam reuera ſit; non errat propriè neque decipitur; ſed connaturali modo in ſuum obiectum fertur. Errat verò æſtimatiua, iudicans baculum verè eſſe curuum, aut veros colores, aut ſolem v. c. non excedere magnitudinem modij. Vnde etiam Chriſtus, in quo nullus vnquam error, ſiue quoad ſenſum, ſiue quoad intellectum eſſe potuit, eodem modo vtebatur ſenſibus, quo & nos: hæc tamen erat differentia; quod cum eſſet plenus omni ſcientiâ, non ferret iudicium iuxta primum dictamen ſenſuum; ſed ſecundum rectam rationem; quia ſciebat, quod tanta vel tanta diſtantia repræſentaret obiectum tantò, vel tantò minus, ipſe interim totam obiecti magnitudinem, & qualitatem accuratiſſimè pernoſcebat, ita docet

Vaſquez diſp. 61. in 3. p. cap. 9. Neque probatur à quibuſdam, quod ait Suarez t. 1. in 3. p. diſp. 24. ſec. 4. diuinam virtutem corroboraſſe ſenſum Chriſti, vt ſiue obiecta diſtarent, ſiue prope eſſent, nunquam tamen aliter ea apprehenderet, quam ſunt; vt v. c. ſolem ab oculo Chriſti viſum eſſe, non inſtar alicuius modij: ſed tantum omninò, quantus in ſe eſt.

4. *Senſus & ſenſibile in actu neceſſariò ſunt ſimul.* Sumitur ex l. 3. de animâ c. 2. t. 141.] Vbi docet Philoſophus, ſi ſenſus & ſenſibile ſumantur in Potentiâ, non ea neceſſariò eſſe ſimul, cũ poſſit eſſe color, nullo exiſtente viſu, & contra: At verò ſi vtrũq; ſumatur actu, vtrũque ſimul eſſe, ſeſeque reciprocâ neceſſitudine ponere, ac tollere, cũ vna ſit vtriuſque operatio; iuxta illud ex eodem c. deſumptum. *Senſus & ſenſibilis idem eſt actus:* quod de eâ operatione intelligi debet, quam obiectum per ſuam ſpeciem vna cum potentiâ edit, quæ non eſt aliud, quam rei ſenſibilis perceptio; quæ fit ex vnione potentiæ ſenſitiuę, cum obiecto vel obiecti vicariâ ſpecie, vt pluribus explicabitur Titulo *De actibus potentiæ cognoſcitiuæ.*

5. *Senſus percipit ſola præſentia.* l. 2. de animâ c. 5. t. 60.] Vbi inquit Philoſophus: *neceſſe eſt, ſenſibile ipſum adeſſe.* Et ratio eſt; quia obiectum, quod per ſeipſum non eſt præſens potentiæ immediatè, ſentitur per ſpeciem: hæc autem naturaliter pendet ab obiecto, non ſolum in eſſe & fieri; ſed etiam in conſeruari, ac proinde ne exiguo quidem tempore poteſt ſine obiecto permanere. Quo modo etiam lumen ne quidem imperfectè ſeu remiſsè poteſt conſeruari naturaliter, niſi luminoſum ſit actu præſens. Eſt autem pronunciatum intelligendum de ſenſatione extremâ; cum detur memoria ſenſitiua præteritorum: Item de potentiâ naturali, non verò de ſu-

pernaturali; quoniam virtute diuinâ obiectum abſens vel non exiſtens ſentiri poteſt per ſpeciem à Deo conſeruatam, vel de nouo productam in ſenſu per quam obiectum dicitur eſſe præſens in eſſe obiectiuo vel repreſentato, vel intentionali. Ita Suarez Tomo 3. in diſp. 53. ſec. 4. Molina, Rubius & alij, colligiturque ex D. Thomâ 3. p. q. 76. a8. Vbi docet, aliquãdo in Euchariſtiâ miraculosè videri Chriſtum ſub ſpecie pueri, item carnem eius & ſanguinem; non eum, qui eſt à parte rei ſub ſpeciebus ſacramentalibus; ſed repræſentatum per ſpecies oculis impreſſas videntium, ad confirmationem pręſentiæ Chriſti in Euchariſtiâ.

DISTINCTIO III.

De ſenſationum extremis.

1. S*Ola qualitatum exuperantia ſentitur.*] Eſt commune dictũ Philoſophorum deſumptum ex l. 2. de anima, t. 118. Quod propriè intelligitur de ſenſu Tactus. Licet aliis etiã poſſit accommodari. Ratio illius eſt; quia quod à ſenſu percipitur hoc agendo ſenſum mouet, vt ſupra explicatum eſt: atqui actio non datur niſi à proportione maioris inæqualitatis, vt oſtenſum eſt Titulo *de cauſâ efficiente.* Sic v. c. manus non ſentit aërẽ eiuſdem ſecũ temperamenti, id eſt, æquè calidum, frigidũ, &c. ac ipſa eſt. Sic neq; *Simile durum aut molle ſentimus, ſed exuperantias,* vt inquit Ariſtoteles loco citato. Vide Rubium in l. 2. de anima Tractatu de ſenſu. Tactus. q. 4. Vbi fusè doctrinam hanc explicat & confirmat.

2. *Vehemẽs ſenſibile lædit ſenſũ.*] Traditur ab Ariſtotele l. 2. de anima c. 12. t. 123. & à Galeno l. 10. de

vſu partium. Ratio eſt, quia ſenſorium habet certum temperamentum & harmoniam primarum & ſecundarum qualitatum, quæ ſoluitur, turbatur & corrumpitur per vehemens ſenſibile; idque tum ratione exuperantiæ nimiæ vt cum ignis calidus vt 8. lædit calidam, vt 4 dũ eam adurit: tum etiam ratione qualitatis adiunctæ, quod fieri ſolet mediatè & indirectè, id eſt, lædendo per ſe & immediatè organũ; quo læſo conſequenter læditur potentia. Hinc Opifices & Coci, qui multum verſantur circa ignem, debiles habent & & læſos oculos. Alij ob ſonorum vehementiam obſurdeſcunt, & ita de cæteris.

3. *Tangibilium exuperantia non modo ſenſum ſed & animal corrumpit.* Ariſtoteles l. 3 de animâ c. 13. t. 68.] Ratio eſt; quia omne moderatum ab immoderato diſſoluitur, vt dictum eſt alibi. Ponit autem hoc loco Philoſophus diſcrimen inter Tactum & cęteros ſenſus, quod vehementia ſenſibilia ceterorum ſenſuum per ſe tantum deſtruant ipſos ſenſus; non verò animal: At vehemens tangibile deſtruẽs Tactum, hoc ipſo deſtruat etiam animal: Tactus enim ſimpliciter eſt neceſſarius animali; cum ſit *ſenſus temperamenti*: ſine quo vita conſeruari non poteſt, ceteri verò ſenſus non ita neceſſarii ſunt animali ad eſſe; ſed per ſe tantum ad bene eſſe, vt docet Ariſtoteles ibidem.

4. *Senſus non delectatur extremis.*] Sumitur ex eodem c. quo effatum præcedens, eademque eſt huius & illius ratio: quia nimirum ſenſorii incolumitas in congruâ qualitatum ſymmetriâ & temperie conſiſtit, & ſimile gaudet ſimili, ſic, guſtus v. c. non delectatur extrema dulcedine aut amaritudine; vtraque enim nauſeam parit, ſed temperatâ: ſic neque Tactus ſummo calore aut frigore recreatur: ſed potius læditur vt conſtat ex dictis. Idem contingit in viſu & aliis ſenſibus. In hanc ſententiam Ariſtoteles l. 10 Ethic. c. 4. *Quouſque ſenſibile*, inquit, *vel intelligibile, & id quod iudicat vel contemplatur, tale fuerit, quale eſſe debet; in operatione inerit voluptas, cum enim id, & quod vt afficiatur, & quod vt afficiat, idoneum eſt, ſimilia ſunt & inter ſe eodem modo ſeſe habent; idem fieri in natura conſueuit* &c. Atque hinc docent Philoſophi morales obiectum cuiuſque potentiæ optimum, eſſe in ſe iucundiſſimum, quia optimum eſt maximè proportionatum potentiæ, explens proportionem, & adæquans capacitatem illius: ſi autem ita excellat, vt ſuperet

capacitatem potentiæ, non eſt iucundum; quia exceſſus obiecti obruit potentiam & interdum corrumpit organum.

TITVLVS XXXVIII.

De ſenſibus in ſpecie.

DISTINCTIO PRIMA.

De viſu.

1. VIſus eſt ſenſuum nobiliſſimus. Sumitur ex l. 2. de animâ c. 7.] Vbi Philoſophus, poſteaquam egerat de ſenſibus in communi, incipit à viſu, tanquam nobiliſſimo inter ſenſus externos: Horum enim, non etiam internorum comparatione, primus dicitur. Ratio eſt; quia habet 1. nobilius obiectum: Nam ſub eo comprehenditur lux qualitatum materialium præſtantiſſima, & nobiliſſimis corporibus, ideſt, cælis incorruptibilibus etiam conueniens. 2. quia habet nobilius organum, vt patet ex operosâ fabricâ oculi. 3. quia habet modum operandi perfectiorem, ſcilicet in inſtanti, & ex maximâ diſtantiâ. Lege ſi placet, Conimbricenſes in l. 2. de animâ c. 7. q. 6. a. 1.

2. *Viſus eſt ſenſus homini cariſsimus.* Sumitur ex l. 1. Metap. cap. 1.] Vbi docet Philoſophus, omnes quidem ſenſus à nobis amari: præ cæteris autem eũ qui fit per oculos; Rationem aſſignat ibidem; *quoniam*, inquit, *hic ſenſuum vel maximè nos cognoſcere quippiam facit, multaſque rerum differentias manifeſtat*, ideſt; quia hic ſenſus præcipuè & principaliter rerum variarum inueniendis ſcientiis inſeruit; & no-

biliore modo, quam reliqui ſenſus, ſua nobis obiecta repræſentat: Nam & maiore cum claritate, & celeritate res nobis ſenſibiles ſunt per viſum; Et nõ modo inferiora hæc; ſed & ſuperiora illa, & à nobis remotiſſima cęleſtis ſubſtãtiæ corpora ab illo percipiuntur. Vide Fonſec. l. 1. Metap. c. 1. q. 3.

3. *Viſus eſt formaliſsimus ſenſuum.* Albertus M. de ſen. & ſen. Tract. 2. c. 2.] Rationem aſſignat ibidem quia expreſſius præ aliis ſenſibus repræſentat, tum ſenſata communia, tum etiam ſenſata per accidens, vt conſtat ex dictis. Vide Rhodiginum l. 20. cap. 17.

4. *Viſus anticipat auditum.* l. 2. Meteor. ſummâ 4. c. 1.] Ratio eſt, quia, vt notat Alexãder Aphrod. in l. 2. Meteor. c. 9. auditus indiget tempore; cum omnis motus localis in tempore fiat & ſonus non ſit ſine motu. Receptio autem rei viſibilis in viſu non eſt in tempore; Qua etiam de causâ; *Viſus eſt ſpiritualior inter omnes ſenſus.* Vt inquit D. Thomas. de ſenſu & ſenſili lect. 8. In quam ſententiam intelligi poteſt Albertus M. l. 1. Metap. Tract. 1. c. 4. Vbi docet, ea quæ videntur non ſolum eſſe corporalia; ſed etiam incorporalia, quo modo dici ſolet lumen eſſe qualitas incorporea, non abſolutè: quia reuera materialis eſt & corporea, educiturque è ſubiecto materiali: ſed comparatè ſi conferatur cum aliis formis magis materialibus. Vide Scaligerum Exerc. 298 in Card. vbi propoſitionem hanc gratis infirmare nititur. Verum nihilominus eſt celeritatem qua viſus præpollet, non ipſi ſolum; ſed etiam obiecto ac ſpeciebus viſibilibus tribuenda eſſe. Hæ enim velocitate præſtant audibilibus.

5. *Non videmus manticæ quod in tergo eſt.*] Valet in curioſos alienorum vitiorum coryceos; qui aliena dicta factaque Lynceis oculis perſpiciunt; ſua ipſo-

rum vitia non vident, qui equidem hoc ipſo, cuius ingenij ſint, liquido manifeſtant: Etenim *Proprium ſtultitiæ eſt, aliorum vitia cernere, obliuiſci ſuorum.* Cicero l. 3. Tuſcul. quæſt. Et ſanè merito huiuſmodi Chriſtus redarguit. Matth.7 v 3. & 4. *Quid vides feſtucam in oculo fratris tui: trabem autē in oculo tuo non vides?* Conſule, ſi placet, Salmeronem in hunc locū.

6. *Cæcus non iudicat de coloribus.* l 2. Phyſ. t. 6.] Intelligitur de eo, qui cæcus eſt natiuitate: Cum enim nihil ſit in intellectu, quod non prius fuerit in aliquo ſenſu, cumque eiuſmodi cæcus nullas vnquam colorum ſpecies perceperit, naturaliter non poteſt, vt rectum ille de coloribus iudicium ferat: Is ſiquidem, qui ſenſu aliquo deſtitutus eſt, conſequi non poteſt, veram ſcientiam illarum rerum, quæ ſolo illo ſenſu percipiuntur, vt docet Ariſtoteles l. 1. Poſter. c. 24. Addit autem Ariſtoteles ibidem, cæcum ratiocinantem de coloribus, licet quoad res ipſas nihil omninò rectè concipiat: de nominibus tamen eorumdem poſſe diſſerere.

DISTINCTIO II.
De auditu.

1. *Auditus eſt ſenſus diſciplinæ.* Sumitur ex libro de ſenſu & ſenſili c. 1] Vbi docet Philoſophus, auditum eſſe aptiorem ad diſciplinas capeſſendas, quam viſum. Pro cuius explicatione notandum eſt, duas eſſe vias acquirendi ſcientias; nempe per doctrinam Magiſtri, & per propriam inuentionem: ad hanc poſteriorem vtiliſſimus eſt viſus, iuxta explicationem Axiomatum præcedentium: priori maximè inſeruit auditus, qui proinde *ſenſus diſciplinæ* vocatur ſiue vt pronunciat Hurtado. diſp. 17. de ani-

ma ſec. 3. n. 21. *Mater diſciplina.* Affert enim omniũ rerum cognitionem, atque adeo earum, quæ viſu cognoſci nequeunt: hoc tamen non ita per ſe, quam ex accidente verum eſt ratione nimirum ſignificationis quam homines indiderunt vocibus; hæc ſiquidem diffunditur ad omnia rerum genera, vt docent Philoſophi in l. 1. de Interpretatione. Atque hæc eſt explicatio ipſius Ariſtotelis, loco citato, ex qua colligi docet, quod eorum, qui à natiuitate altero, viſus, vel auditus ſenſu deſtituti ſunt, prudentiores & ſapientiores euadant cœci, quam ſurdi: Nam.

2. *Cæcus eſt ſurdo docilior.*] Sumptum eſt ex eodem libro & cap. Ratio perſpicua fit ex dictis; quia nimirum cœcus præditus eſt ſenſu diſciplinæ, quo priuatus eſt ſurdus, atque hac de causâ Suarez in Metaphyſicâ diſp. 1. ſec. 6. n. 11. ſub finem Paragraphi, docet; quando Ariſtoteles l. 1. Metap. c. 1. inquit, *Viſum homini eſſe omnium ſenſuum chariſſimum*, comparari eum cum auditu & alijs ſenſibus, quoad modum acquirendi ſcientias per propriam inuẽtionem. Notat autem rectè Fonſeca in l. 1. Metap. c. 1. q. 3 ſec. 3. eam notitiam, quam aſſequimur per inuẽtionem, cariorem nobis eſſe eâ, quam per doctrinam comparamus; ac proinde ſimpliciter viſum eſſe nobis cariorem auditu tum quoad munus acquirendi ſcientias, tum præcipuè, quoad alia munia vitæ humanæ magis neceſſaria.

3. *Res viſa fortius monet quam audita*] Cæteris nimirum paribus, traditur ab Alberto magno, de ſenſu & ſenſili Tractatu 1. c. 2. vbi inquit, audita ſegnius irritare animum, quam quæ oculis ſunt ſubiecta, iuxta illud Horatij, de arte Poëtica.

Segnius irritant animum demiſſa per aures,
Quam quæ ſunt oculis ſubiecta fidelibus.

Ratio eſt, quia obiectũ viſibile, vt ſic nobiliorẽ habet

tum vitia non vident, qui equidem hoc ipſo, cuius ingenij ſint, liquido manifeſtant: Etenim *Proprium ſtultitia eſt, aliorum vitia cernere, obliuiſci ſuorum.* Cicero l. 3. Tuſcul. quæſt. Et ſanè merito huiuſmodi Chriſtus redarguit. Matth. 7. v 3. & 4. *Quid vides feſtucam in oculo fratris tui: trabem autē in oculo tuo non vides?* Conſule, ſi placet, Salmeronem in hunc locū.

6. *Cœcus non iudicat de coloribus.* l 2. Phyſ. t. 6.] Intelligitur de eo, qui cœcus eſt natiuitate: Cum enim nihil ſit in intellectu, quod non prius fuerit in aliquo ſenſu, cumque eiuſmodi cœcus nullas vnquam colorum ſpecies perceperit, naturaliter non poteſt, vt rectum ille de coloribus iudicium ferat: Is ſiquidem, qui ſenſu aliquo deſtitutus eſt, conſequi non poteſt, veram ſcientiam illarum rerum, quæ ſolo illo ſenſu percipiuntur, vt docet Ariſtoteles l. 1. Poſter. c. 24. Addit autem Ariſtoteles ibidem, cœcum ratiocinantem de coloribus, licet quoad res ipſas nihil omninò rectè concipiat: de nominibus tamen eorumdem poſſe diſſerere.

DISTINCTIO II.
De auditu.

1. A*Vditus eſt ſenſus diſciplinæ.* Sumitur ex libro de ſenſu & ſenſili c. 1] Vbi docet Philoſophus, auditum eſſe aptiorem ad diſciplinas capeſſendas, quam viſum. Pro cuius explicatione notandum eſt, duas eſſe vias acquirendi ſcientias; nempe per doctrinam Magiſtri, & per propriam inuentionem: ad hanc poſteriorem vtiliſſimus eſt viſus, iuxta explicationem Axiomatum præcedentium: priori maximè inſeruit auditus, qui proinde *ſenſus diſciplinæ* vocatur ſiue vt pronunciat Hurtado. diſp. 17. de ani-

ma ſec. 3. n. 21. *Mater diſciplinæ.* Affert enim omniũ rerum cognitionem, atque adeo earum, quæ viſu cognoſci nequeunt: hoc tamen non ita per ſe, quam ex accidente verum eſt ratione nimirum ſignificationis quam homines indiderunt vocibus; hæc ſiquidem diffunditur ad omnia rerum genera, vt docent Philoſophi in l. 1. de Interpretatione. Atque hæc eſt explicatio ipſius Ariſtotelis, loco citato, ex qua colligi docet, quod eorum, qui à natiuitate altero, viſus, vel auditus ſenſu deſtituti ſunt, prudentiores & ſapientiores euadant cœci, quam ſurdi: Nam.

2. *Cæcus eſt ſurdo docilior.*] Sumptum eſt ex eodem libro & cap. Ratio perſpicua fit ex dictis; quia nimirum cœcus prædictus eſt ſenſu diſciplinæ, quo priuatus eſt ſurdus, atque hac de causâ Suarez in Metaphyſicâ diſp. 1. ſec. 6. n. 11. ſub finem Paragraphi, docet; quando Ariſtoteles l. 1. Metap. c. 1. inquit, *Viſum homini eſſe omnium ſenſuum chariſsimum*, comparari eum cum auditu & alijs ſenſibus, quoad modum acquirendi ſcientias per propriam inuẽtionem. Notat autem rectè Fonſeca in l. 1. Metap. c. 1. q. 3 ſec. 3. eam notitiam, quam aſſequimur per inuẽtionem, cariorem nobis eſſe eâ, quam per doctrinam comparamus; ac proinde ſimpliciter viſum eſſe nobis cariorem auditu tum quoad munus acquirendi ſcientias, tum præcipuè, quoad alia munia vitæ humanæ magis neceſſaria.

3. *Res viſa fortius monet quam audita*] Cæteris nimirum paribus, traditur ab Alberto magno, de ſenſu & ſenſili Tractatu 1. c. 2. vbi inquit, audita ſegnius irritare animum, quam quæ oculis ſunt ſubiecta, iuxta illud Horatij, de arte Poëtica.

Segnius irritant animum demiſſa per aures,
Quam quæ ſunt oculis ſubiecta fidelibus.

Ratio eſt, quia obiectũ viſibile, vt ſic nobiliorẽ habet

modum immutandi, ſiue mouendi Potentias animi cognoſcitiuas: quam obiectum audibile, vt docent Phyſici, item.

4. *ſenſus audiendi obtuſior eſt, quam videndi* In Problematis. ſec. 7. num. 5.] Ratio huius & explicatio eadem eſt, quæ præcedentis : quia nimirum viſus, ob excellentem cognoſcendi modum (qui à materia liberior) expeditior eſt, certiorque. In hanc ſententiam eſt illud Ciceronis: *Audire acerba tolerabilius eſt, quam videre*: quoniam viſus acutius penetrat, ac fortius animo rem triſtem repræſentat. Obijcit verò Scaliger exercit. 38. in Cardanum: audita magis imprimi, vtpote reali ferè vocis appulſu: at viſa intentionaliter ſemper, atque ideo multò leuius celeriuſque viſionem tranſigi, quam auditionem: vnde neceſſum ſit illam minus hęrere menti: Et hanc cauſam eſſe, *Cur audiendo magis quam legendo recreemur.* Verum hæc nihil efficiunt contra propoſitum: Nam lectio minus grata eſt, quam auditio tum quia lecta maiori labore diſcimus, quam audita; tum quia vox magis afficit ſuâ inflexione: lectio verò narrator eſt mutus, & libri ſunt magiſtri mortui: vt explicabitur Titulo *de memoriâ*, ac proinde editis fabulis in Theatro mira oblectatio: non ita verò ſi eaſdem ex conſcriptis libris addiſcamus. Idque contingit, non quia audita fortius mouent, quam viſa: ſed quia viſio & auditio ſimul præcellunt nudæ lectioni.

5. *Surdi à natiuitate ſunt etiam muti.* l. 4. de Hiſtoriâ animalium c. 9.] Ratio eſt, quia quæ nunquam didicerunt proferre nequeunt: Loquela autem & vox omnis non niſi per auditum percipitur, qui eſt ſenſus diſciplinæ. Intelliguntur ergo muti eſſe, quoad locutionem articulatam, non quoad vocem quamlibet inarticulatam.

6. *Ocu-*

6. *Oculis potius habenda eſt fides quam auribus.* Elicitur ex l. 1. Metaph. c. 2.] Ratio eſt; quia vt ibidem docet Philoſophus, oculi nos magis cognoſcere faciunt, quam aures; ſicuti etiam firmius inhærent memoriæ, ac phantaſiæ vehementius imprimuntur; quæ viſu percipimus, quam quæ auditu; dummodo cætera ſint paria. Significat itaque pronunciatum, ijs quæ cernuntur coram, aſſentiendum potius eſſe quam quæ audiuntur: Hæc enim ſolâ fide conſtant humanâ: illa verò ſcientiâ habentur ſenſitiua euidenti, & certâ, ac intuitiuâ. Atque hinc vulgi etiam iudicio.

7. *Melior eſt teſtis oculatus vnus, quam auriti decem.*] Aures etenim aliis, oculi ſibi credunt. Non verò intelligi debet pronunciatum; quaſi minus credere debeamus, audire nos ea, quæ audimus, quam videre, quæ videmus: æquè enim certus quiſpiam eſſe poteſt, ſe audire, quæ audit, ac certus eſt, ſe videre, quæ videt. Et ſicuti aures, ita oculi etiam perſæpe decipiuntur; vt in viſione colorum, qui apparent in iride & in collo columbæ, &c. Item in omni viſione rerum, quæ ob refractionem aut reflexionem aliter apparent, ac ſunt. Vt fusè docetur in Perſpectiuâ. Eâdem ratione verum eſt illud:

8. *Oculis magis oportet credere, quam opinionibus.* Hippocrates in libro de Diætâ.] Nempe quoties viſibile obiectum ita noſtris oculis proponitur, vt euidenter ſine impedimento conſpici ac peruideri poſſit: talis ſiquidem euidentia intuitiua, pleniſſimæ inſtar eſt probationis, & omnem excludit ambiguitatis materiam. Vnde Ariſtoteles l. 6. Phyſic. t. 22. *Quærere rationem*, inquit, *eorum, quæ ſenſu patent, infirmitas quædam eſt intellectûs.*

DISTINCTIO III.

De Olfactu.

1. **O***Dorandi ſenſus dignitate eſt medius, neceſſitate poſtremus.* Traditur à D. Thoma 1. p. q. 78. ar. 3.] Ratio eſt; quia viſus remotiſſima cognoſcit, auditus minus diſtantia, tactus & guſtus attigua hærentiáque duntaxat: Odoratus autem nec remotiſſima, nec attigua tantum; ſed mediocri interuallo diſſita. Item ſpecies odoris minus ſpiritales ſunt quàm viſiles & audibiles: defæcatiores tamen quàm tactiles & guſtabiles; quia hæ ſemper coniunctæ ſunt cum rebus, quas repræſentant, illæ non item. Licet verò odorandi facultas, neque ad ſcientiam tam neceſſaria ſit, quàm viſus vel auditus, nec ad vitæ conſeruationem, perinde ac guſtus & tactus: multas tamen, ad illius incolumitatem commoditates affert, vt ſunt, cerebri corroboratio, cordis refectio, alimenti noxij & ſalubris diſcriminatio: de quibus conſule, ſi placet, Auicennam, Galenum, & alios.

2. *Odor eſt ſicci, ſapor humidi.* lib. 2. de Animâ t. 100. in fine capitis 9.] Ratio eſt; quia in ſubiecto præſtantiſſimi odoris vincitur humidum ab arido: contra verò in ſubiecto ſaporis aridum ab humido. Eáque de causâ, ſi eadem res & odora & ſapida exiſtat, & conſtet partibus aliis ſiccioribus, alijs humidioribus, odor ſequetur partem magis ſiccam, ſapor humidam. Vnde & organum odoratus ſiccum eſt, guſtatus humidum; ita vt non modo ſapor, etiam in aridis corporibus ſucculentas partes amet; ſed neque linguæ guſtu dijudicetur, niſi illa interno aliquo humore ſit affuſa. Porrò odorem naſci ex ſiccitate do-

minante etiam hoc argumento eſt, quod conſtet, aridos & feruidos terrarum tractus, vt Arabiæ, Syriæ,&c. optimorum odorum eſſe feraciſſimos. Item roſas ſerenis diebus collectas, maiorem odoris reddere fragrantiam.

3. *Roſæ ſuauius olent quibus vmbilicus eſt aſper.* In Problematis ſect. 12. t. 8.] Rationem addit Philoſophus ibidem; quia Roſarum illæ ſuauiorem odorem ſpargunt, quæ modum conſecutæ ſunt naturæ ſuæ perfectiorem: Roſæ autem ſpinoſæ ſunt ſuâ naturâ, iuxta illud: *Semper odoriferis proxima ſpina roſis.* Et ideo, cæteris paribus, odoræ ſunt magis quæ magis ſpinoſæ; quoniam *modus operandi ſequitur modum eſſendi.* Senſus moralis huius pronunciati locum habet in viris granibus & perfectis, in quorum conuerſatione ſeria maturitas cernitur, coniuncta cum ſuaui humanitate, & qui non fortiter minus quam ſuauiter ſua peragunt negotia. Videri poteſt Zodiacus Chriſtianus ſigno 5. vbi de hac materia doctè agitur & copioſè.

4. *Raro ſomniamus de odoribus.*] Traditur ab Alberto M. in lib. 3. de Animâ tract. 1. c. 9. & in Summâ de homine, Tractatu de odore. Ratio eſt; quia debilem habemus hunc ſenſum, & illorum ſpecies in noſtro ſenſu interno infirmæ ſunt, & euanidæ: At de coloribus & figuris longè ſæpius, phantaſmata mouentur in ſomno, quia illorum ſpecies magis habent proprietatem intentionum ſpiritualium, vt notauit Albertus ibidem, & perſpicuum eſt ex dictis.

DISTINCTIO IV.

De Guſtu.

1. **G***Vstus eſt ſenſus alimenti.* Ariſtoteles lib. de Senſu & Senſili c. 4.] Ita communiter à Philoſophis appellatur; quia ſeruit propriè ad animalis nutritionem, eſtque vt prænius explorator alimenti; ac quemadmodum, *Olfactus prægustator eſt Guſtûs*; ita Guſtus ventriculi & vegetatiuæ facultatis.

2. *Guſtus eſt quidam tactus*. l. 2. de Animâ t. 94.] Vbi ex eo probat Philoſophus, guſtu acutiore præditos eſſe homines præ alijs animalibus; quia nimirum Guſtus eſt quidam tactus, quem ſenſum certiſſimum habet homo. Notandum autem, actum accipi tripliciter, 1° latiſſimè, pro ſimultate corporum, quorum extrema dicuntur eſſe ſimul. Ita ſumitur l. 5. Phyſic. 2° minus latè pro ſenſu vitaliter percipiente ſuum obiectum ſine medio externo. 3° ſtrictè & propriè pro ſenſu percipiente ſolas qualitates tangibiles, vt ſic. Itaque guſtus eſt tactus non ſolum primo, qui improprius omninò eſt; ſed etiam ſecũdo modo, non tamen tertio. Quocirca duo iſti ſenſus, licet inter ſe in aliquo conueniant: eſſentiali tamen ſpecie differunt; alioqui non eſſent, niſi quatuor ſenſus externi, quod eſt contra Ariſtotelem & communem Philoſophorum ſententiam: tametſi non aliter ſenſerit.

3. *Guſtabile eſt quoddam tangibile*. l. 2. de Animâ t. 101. ſub initium capitis decimi.] Rationẽ aſſignat Philoſophus ibidem; quia ſicuti hoc, ita & illud percipitur immediatè, non per medium externum, v. c. aërem. Item omne mixtum eſt perceptibile tactu;

atqui omne guſtabile eſt mixtum: Ergo omne guſtabile eſt perceptibile tactu. Verum itaque eſt propoſitum effatum eodem ſenſu, quo dictum præcedens. Differunt nihilominus duo iſti ſenſus, non organis ſolum; quoniam tactus per totum corpus diffuſus eſt, guſtus non item; verum etiam obiectis: nam illius obiectum primarium ſunt calor & frigus, aliæque qualitates primę: huius verò ſunt qualitates ſecundæ, nempe ſapores. Vide etiam, ſi placet, Ariſtotelem huius libri t. 102.

4. *Guſtu rariùs vtuntur intemperantes.* l. 3. Ethic. cap. 10.] Non etenim illi ſalubria à noxijs, dulcia ab amaris dignoſcere & diſcriminare laborant; ſed cœco appetitu, pleno ſeſe ore ingurgitant. Item guſtus maximè viget in cuſpide linguæ l. 1. de Hiſt. Anima. c. 11. & 2. de Part. c. 17. Quoniam nerui guſtatorij ibi molliores ſunt & coniunctiores. Vnde qui exactiùs cibum deguſtare volunt, reuocant à radice linguæ ad initium: intemperantes autem & heluones omnia confeſtim trajiciunt, vt bene Hurtado d. 17. de Anima n. 35.

5. *Omne ſuaue miſtum ſuauiori ſuauius redditur.*] Ariſtoteles in Problematis ſect. 19. t. 44. cæteris nimirum paribus, & ſi inter ſe ſint proportionata; eodem ſenſu, quo dicitur, *Virtus vnita fortior*, Titulo *de Potentiâ generatim*, diſt. 3. Intelligitur autem non ſolum de ſuauitate mouente guſtum; ſed aliorum etiam ſenſuum motrice: in quam ſententiam Ariſtoteles loco citato probat, ſuauius nos audire cantilenam, cum ad tibiam, quàm cum ad lyram canitur, eò quod tibia ſuauitate lyram ſuperet: *Sonus enim lyræ*, ait, *quia non ſit voce ideo minus voci immiſceri poteſt: tibia autem ſonitu & cognatione cum voce, multos cantilenæ errores occultat.*

6. *Ægrotis omnia videntur amara.* lib. 2. de Animâ

t. 104.] Rationem aſſignat Philoſophus ibidem; quia linguam habent morbido humore infectam, vt proinde aduentitium ſaporem dignoſcere rectè non valeant: Etenim ſapor ille, quo linguam occupatam habent, guſtui primò occurrit, nec externis ſaporibus hauriendis locum relinquit.

DISTINCTIO V.

De Tactu.

1. **O***Mne animal præditum eſt ſenſu tactus*. l. 2. de Animâ t. 17. & alibi.] Licet multa animalia nec viſum, nec auditum, nec odoratus ſenſum habeant, vt docet Philoſophus l. 2. de Animâ t. 31. qualia ſunt, v. c. ſpongiæ maris, & quædam conchilia, quæ vno duntaxat ſenſu prædita ſunt; *neque proceſſiua ſunt, ſed locomanentia*, vt loquitur Ariſtoteles: Nec enim loco mouentur, ſed à radicibus ſuis alimẽta percipiunt, vti plantæ: omnia tamen animalium genera tangendi ſenſum habent; cum omne animal eſſentialiter ſit ſenſitiuum; & ſentire non poſſit, niſi ſenſu tactus: propterea enim vnumquodque eſt, ac dicitur animal, quod animâ ſenſitiuâ præditum ſit, & aliquo ſenſu conſtet: atqui.

2. *Tactus eſt fundamentum aliorum ſenſuum.*] Refertur à D. Thomâ 1. 2. q. 91. a. 1. ad 2. & à Suarez in Metaphyſicâ, diſp. 1. ſect. 6. nu. 10. vbi inquit, Tactum eſſe omnium primũ, aliorũque fundamentũ: *Si enim animalia ſunt*, inquit Ariſt. loco ante citato, *ſenſu aliquo prædita ſunt, & ſi ſenſu prædita ſunt, tactu ſunt prædita;* quia abſque hoc aliũ ſenſum habere non eſt poſſibile, cum nec vita ipſa ſine tactu conſeruetur, vt docet Ariſtoteles l. 3. de Animâ t. 66. & lib.

de Senſu & Senſili cap.1. Vide,ſi placet,Suarez loco citato,& Fonſecam in l. 1. Metaph. c. 1. q. 3. ſect. 3. Atque hinc planum fit, ſenſum Tactus ſimpliciter neceſſarium eſſe ad conſtitutionem & conſeruationem animalis in ſuo ſtatu naturali: cæteros verò ſenſus non item; ſed à naturâ eſſe conceſſos, ad melius eſſe. Quare perfectiſſima animalia omnibus ſenſibus ornata ſunt: cæterorum verò quædam aliquos tantum habent. Vt ſpeciatim explicatur in Hiſtoriâ Animalium.

3. *Tactus eſt ſenſus temperamenti.*] Ita à Medicis & Philoſophis appellatur: tum, quia eſt nota & ſignum complexionis, vt mox explicabitur; tum, quia ſpargitur per omnes corporis partes, in quibus eſt temperamentum, quo vita ſenſitiua continetur; eo nimirùm fine, vt, ſi animal lædatur, ſtatim percipiat & caueat: organum namque Tactus eſt tum caro ipſa, tum nerui, tum cutis etiam interna: imò omnes partes corporis, quæ habent debitam temperiem, præditæ ſunt ſenſu Tactûs, vt docet Ariſtoteles li. 1. de Hiſtoria Animalium c. 4. Eadem de causâ verè dicitur illud:

4. *Tactus eſt ſenſus vitæ.*] Quippe datus animali, ad vitam tuendam, (vt bene notat Iulius Scaliger Exercit. 231. in Cardanum) & ſimpliciter ad illius incolumitatem & conſeruationem neceſſarius. Vnde etiam, ablato Tactu, tollitur ſenſus; ſublato ſenſu tollitur vita animalis, vt docet Ariſtoteles lib. 3. de Animâ t. 67. in hæc verba: *Hęc cum ita ſint, patet animalia neceſſariò mori, cum hoc ſolo ſenſu Tactus priuantur: neque enim fieri poteſt, vt hunc ſenſum non habeat animal: neque, ſi animal eſt, alium prętet hunc habere neceſſe eſt,* &c. Vide, ſi placet, Conimb. in hunc locū.

5. *Tactus eſt ſenſuum viliſſimus.* Refertur à Themiſtio in l. 2. de Animâ t. 27.] Ratio eſt; quia om-

nes alij ſenſus obiectum nobilius habent, illudque percipiunt modo nobiliore, id eſt, magis ſpirituali. Vnde Proclus Commento 30. in Timæum, ait: *Tactum eſſe ſenſum maximè craſſum & corporeum.* Sumitur autem effatum propoſitum ex lib. 3. de Animâ c. 1. vbi fuſiùs id probant Ariſtotelis interpretes. Senſus illius moralis efficax eſt in illos, qui brutorum inſtar animalium inordinatè proiecti ſunt ad turpes corporis illecebras. Vide Hurtado d. 17. de Anima, num. 36.

6. *Tactus eſt homini excellentiſſimus.*] Refertur à D. Thoma, de Senſu & Senſili lectione 9. Sumiturque ex c. 4. Ariſtotelis de Senſu & Senſ. & ex lib. 2. de Animâ t. 94. vbi inquit, hominem inter omnia animalia prædictum eſſe certiſſimo ſenſu Tactus, & in hoc cætera animalia ſuperare, cum in alijs ſenſibus à pluribus ſuperetur. Rationem aſſignat Alexãder Aphrod. in l. 1. de Animâ c. 16. quoniam homo præ cęteris animalibus temperatiſſimum habet corpus, & formam nobiliſſimam: nobiliſſimæ autem formæ debetur temperamentum præſtantiſſimum: cum illi debeat eſſe proportionatum, quâ etiam de causâ caro humana dicitur omnium delicatiſſima. Porro quod de Tactu dicitur, idem etiam de Guſtu intelligi poteſt, quia vt ex Ariſtotele ſupra oſtendimus, *Guſtus eſt quidam Tactus*, in quam ſententiam Ariſtoteles lib. 1. de Hiſtoria Animaliũ c. 15. negat Guſtum & Tactum, vtpote qui fundantur in temperie primarum qualitatum, eſſe pręſtantiores in brutis, quàm in homine: Quod verò de ſimię guſtu, & tactu araneæ dicitur, iuxta illud vulgare:

Nos aper auditu, lynx viſu, ſimia guſtu,
Vultur odoratu praecellit, aranea tactu.

Id ſi verum eſt, de velociſſimo per guſtum & tactum percipiendi modo intelligi poteſt: abſolutè verò

ratione exactæ ſenſationis, & accuratæ diſtinctionis differentiarum tangibilium, præcellit homo.

7. *Tactus bonitas temperaturæ bonitatem arguit.*] Ita pronunciat D. Thomas, in lib. 2. de Animâ lect. 19. tex. 94. vbi addit, eos, qui Tactum bonum habent, ac mollem carnem, eſſe ingenioſos. Ratio eſt; quia bonitas tactus, eſt ſignum quoddam ſeu nota non vulgaris, qua venimus in cognitionem naturalis complexionis; quo ſenſu dixit Ariſtoteles l. 2. de Animâ cap. 9: *Per ſenſum tactus diſcernimus ſapientes ab inſipientibus.* Fuſiùs id explicabitur, Titulo *de Potentiâ intellectiuâ*, ad illud: *Molles carne ſunt ingenioſi.* Eodem ſenſu idem D. Thomas pronunciat alibi:

8. *Tanto inter homines homo eſt magis aptus mente, quantò eſt melioris Tactus.* In lib. de Senſu & Senſili lect. 9.] Quia videlicet bonitas tactus, complexionis bonitatem arguit: hanc verò ſequitur vigor corporis & animi, & omnium illius potentiarum, organicarum imprimis, & conſequenter etiam inorganicarum, & acrimonia ad munia ſua promptè ac feliciter obeunda, vt pluribus explicabitur Titulo citato. Vide Rhodiginum lib. 6. c. 1.

TITVLVS XXXIX.

De Potentiâ Intellectiuâ.

DISTINCTIO PRIMA.

Qualis Potentia ſit Intellectus.

1. INtellectus *eſt Ens in pura Potentia.* Sumitur ex lib. 3. de Anima tex. 14. Vbi dicitur, intellectus

potentiâ quidem eſſe omnia intelligibilia, actu verò nihil eorum, antequam intelligat ipſa. Verum itaque eſt abſolutè de intellectu ſecundum ſe, prout homini innaſcitur à natura. Hoc enim modo Ens eſt in pura potentia, & habet ſe velut tabula nuda; qua ſimilitudine Textu citato vtitur Ariſtoteles: hęc enim ſicuti nulla rerum imagine aut colore formata eſt, ita intellectus noſter ſecundum ſe nullis rerum intelligibilium imaginibus formiſque ſcientiarum eſt adornatus: vſu verò & tempore, ſenſuum adminiculo, talis perpolitur, & Ens in actu conſtituitur. Contrarium accidit in primis humani generis parentibus non ex debito naturæ, aut origine primæua; cum eorum animæ eiuſdem fuerint naturæ ac ſpeciei cum anima noſtra: ſed ex liberali Dei beneficio. Etenim Deus ipſis (& decebat tantæ familiæ principes & auctores) in ipſo creationis ſuæ primordio præclaram non humanarum tantum, ſed etiam diuinarum rerum cognitionem attribuit.

Cæterum ad vberiorem huius propoſitionis explicationem notandum eſt, intellectum potius comparari cum *tabula nuda*, quam, vt aliqui faciunt, cum *raſa*: Nuda enim tabula dicitur, in qua nihil dum ſcriptum fuit: Raſa verò, in qua aliquid olim exaratum; poſtea verò deletum & expunctum eſt. Hic itaque poſterior loquendi modus ſapit aliquid de errore Platonis, qui exiſtimabat animas noſtras priuſque corporibus immergerentur, notiones omnium rerum habuiſſe conſignatas: ſed ex corporum contagione eas debilitari; reminiſci tamen earum vſu & exercitatione.

2. *Intellectus omnia intelligit.* Lib. 3. de Anima tex. 4.] Intelligitur pronunciatum de intellectu creato, non quoad actum, ſed quoad potentiam; non enim intellectus, de quo Textu citato agit

Ariſtoteles, actu omnia ſcit aut intelligit; ſed ex ſua natura eſt talis, vt poſſit omnia intelligere; nempe omnia entia realia quæ ſunt naturaliter intelligibilia. Ratio eſt, quia quælibet veritas realis & naturalis habet proportionem cum intellectu humano. Vnde illud:

3. *Intellectus eſt Potentiâ omnia.*] Citari ſolet ex eodem textu 4. libro 3. de Anima, licet potius deſumptum eſſe videatur ex textu 14. paulò ante citato; vel ex eiuſdem textu 37. Hæc autem potentia omnium cognoſcibilium perfectè expleri non poteſt in hac vita; quemadmodum potentia viſiua poteſt quidem percipere omnes colores; nunquam tamen hæc vllo in homine ita actuatur aut expletur, vt vnus & idem homo viderit omnes colores, & omnia viſibilia in mundo. Simili modo neque vnus ſolus, neque omnes ſimul intellectus humani actu in hac vita intelligunt omnia, quæ cognoſci & intelligi poſſunt. Vt, v. g. omnes ſtellas in Cælo, omnes herbas, plantas, lapides in terra, omnia folia in arboribus, omnes arenas & piſces maris, &c. Ratio eſt, quoniam:

4. *Omnis noſtra notitia pendet à ſenſu.* Libro 3. de Anima cap. 8. & alibi.] Plurimæ autem rerum ſpecies fugiunt ſenſum, quæ latent in viſceribus terræ, in abſtruſis marium, in vaſtis locis & deſertis, quo induſtria humana penetrare nequit, & vt maximè poſſet penetrare, nunquam tamen poſſet explorare virtutes occultas rerum omnium. Deberet enim vnaquæque res cum alia comparari & ita diſquiri, vt appareret, quam vim haberet inſitam, quibus omnibus experiundis nequaquam par eſt hominis induſtria, quia vt rectè ait Hippocrates Aphoriſm. 1. *Vita breuis, ars verò longa*: Neque verò hinc ſequitur deſiderium in-

natum toti ſpeciei eſſe fruſtra, cum omnis homo naturaliter ſcire deſideret, vt docetur 1. Metaph. tex. 1. & intellectus ſit omnia potentiâ, vt dictum eſt: quia licet homo appetitu innato vel etiam elicito appetat omnia ſcire; non tamen actualiter deſiderat omnia ſcire collectiuè & ſimul, ſiue in ſenſu compoſito: ſed in ſenſu diuiſo, ſiue ſeorſim & diuiſim. Etenim intellectus ſe habet ad ſcientias percipiendas vti materia prima eſt in potentia ad recipiendas quaſcunque formas, quas illa non ſimul & collectiuè recipit, aut recipere appetit; ſed diuiſim & ſeparatim. Hæc itaque potentia reducetur ad actum, & hoc deſiderium complebitur vel in hac vel in altera vita, & ideo non cenſetur eſſe fruſtra. Atque hinc etiam probant Theologi, animam rationalem ſecundum veram Philoſophiam & rectam rationem ſiue lumen naturale, eſſe dicendam immortalem: Cum enim appetitu quodammodo infinito deſideret intelligere omnia intelligibilia; quemadmodum appetit poſſidere omne bonum, vt explicatur Titulo *de Beatitudine*, & hic appetitus minimè expleatur in hac vita: nunquam enim intellectus, nunquam voluntas dicit, *Sufficit*, vt dictum eſt Titulo, *de fine vltimo*: neceſſariò ſequitur, aut appetitum fruſtra eſſe inſitum animæ ab auctore naturæ Deo, quod abſurdum eſt: aut animam poſt hanc vitam mortalem, victuram eſſe immortalem vitam aliam, in qua ſatiari poteſt appetitus illius intelligendo, & amando Deum, qui eſt infinitè intelligibilis & amabilis, continens in ſe vel formaliter, vel eminenter quidquid eſt intelligibile & amabile.

5. *Anima eſt, quodammodo omnia.* Lib. 3. de Anima c. 8. t. 37.] Vbi id probat Philoſophus in hunc modum: *Omnia quæ ſunt, aut intelligibilia ſunt, aut ſenſibilia, atqui anima per ſenſum eſt omnia ſenſibilia, per*

intellectum omnia intelligibilia; quod interpretandum eſt non ſecundum eſſe reale, neque enim anima eſt lapis, v. g. quem intelligit, aut color, quem videt; ſed ſecundum eſſe intentionale, & hoc ſenſu dicit Ariſtoteles 3. de Anima tex. 19. *Scientia ſecundum actum eſt idem cum reipſa*: ſignificat enim actualem ſcientiam ſecundum repræſentationem idem eſſe, quæ ſcitur, vel intelligitur; quia terminus actus cognoſcitiui, id eſt ſpecies impreſſa repræſentat formaliter intellectui, obiectum illius. Itaque anima eſt omnia per ſpecies obiectorũ, per quas obiecta cum ſenſu & intellectu vnita fiunt vnum in eſſe repræſentatiuo. Poteſt etiam dici omnia quoad potentiam cognoſcendi ſecundum illos, qui ſpecies negant, & eodem ſenſu intelligenda eſt explicatio illius. *Intellectus eſt potentia omnia*, quod potius ex hoc textu 37. deſumptum eſſe videtur, vel etiam ex textu 14. eiuſdem libri, quam ex citato ibidem t. 4. Ex quo referunt illud non pauci recentiores.

6. *Intellectus eſt forma formarum.* Lib. 3. de anima cap. 8 T. 38.] Dicitur intellectus forma formarum, vt manus appellatur inſtrumentum inſtrumẽtorum, Quemadmodum enim manus cum ſit inſtrumẽtum, quo cætera efformantur, atque adeo inſtrumentorũ omnium organum, aliis inſtrumentis vtitur, vt, v. g. cultro, calamo, ſecuri, &c. Ita intellectus cum ſit ipſe ſuo modo forma inſtrumentaria ſuppoſiti intelligentis; nihilominus alias formas recipit, & imagines rerum omnium, quæ in cognitionem venire poſſunt, tam materialium, quam immaterialium; ſi non actu ſaltem potentia. Quare à nonnullis meritò vicem ſpeculi referre intellectus dicitur, cum imagines rerum omnium, quæ in cognitionem venire poſſunt, fideliſſimè excipiat & repræſentet. Eodem ferè ſenſu T. proximè ſuperiore dixerat Ari-

ſtoteles, animam eſſe quodammodo omnia.

7. *Intellectus nullius corporis eſt actus.* Sumitur ex lib. 1. de anima Tex. 49. & alijs.] Nomine actus intelligitur forma, quæ actuat & informat materiam aut ſubiectum. Senſus itaque verus huius pronũciati ſecundum aliquos eſt iſte: Intellectus in nullo eſt corpore tãquam in ſubiecto & immediato. Eſt enim in ipſa anima rationali, ipſam cõſequens in illo gradu, quem participat anima cum intelligẽtiis, & ſubſtantiis ſeparatis, ſiue potius, vt ait D. Thomas in 8. phyſ. lect. 21. t. 79. & in 2. de Anima lec. 12. t. 60. *Intellectus dicitur nullius corporis actus, quia eſt virtus immaterialis, quæ nõ eſt actus alicuius organi corporalis.* Hinc etiam lib. 3. de anima t. 18. intellectus & ſeparabilis eſſe, & non miſtus cum corpore dicitur, quia nempe non eſt affixus vlli organo corporeo, vt ſunt potẽtiæ naturales: neque cõcretus ex perceptis corporibus, vt quidam veterum philoſophorum arbitrabãtur. Idẽ clarius adhuc docet Philoſophus l. 3. de anima t. 6. his verbis: *Quocirca neque cum corpore mixtum eſſe ipſum, conſentaneum eſt rationi, qualis enim quidem fieret calidus aut frigidus & inſtrumentum aliquod ipſius eſſet, ſicuti ſenſus.* Id eſt, ſi intellectus addictus eſſet organo corporeo, oporteret ipſum corporeis affici qualitatibus, eſſetque ei à corpore deputatum aliquod organum, ſicuti & cæteris corporeis facultatibus.

DISTINCTIO II.

De intellectu in ordine ad intelligibile generatim.

1. *Nihil eſt per ſe intelligibile niſi Ens.* 5. Metaph. t. 14.] Ratio eſt; quia nihil per ſe poteſt

objici noſtro intellectui, aut ipſi in ratione intelligibilitatis aſſimilari, quod ad cognitionem intellectualem, requiritur, niſi participet rationem entis. Etenim omnis cognitio fit per aſſimilationem, & eadem ſunt principia eſſendi & cognoſcendi, moduſque cognoſcendi ſequitur modum eſſendi, vt explicatur alibi, & apertè docet D. Auguſtinus multis locis, vt lib. 9. de Trinit. c. 10. vbi inquit: *Omnis ſecundum ſpeciem notitia ſimilis eſt rei, quam nouit:* & cap. 11. *Habet ergo animus nonnullam ſpeciei notæ ſimilitudinem, ſiue cum ea placet, ſiue eius priuatio diſplicet. Quocirca in quantum Deum nouimus, ſimiles ſumus, ſed non ad æqualitatē, quia non tantum eum nouimus quantū ipſe eſt.* Similia habet l. 14. c. 17. & alibi. Idem apertè inſinuat S. Ioannes Epiſt. 1. cap. 3. cum ait. *Scimus, quoniam cum apparuerit, ſimiles ei erimus, quoniam videbimus eum ſicuti eſt.* Atque hac de cauſa chymęra & aliud quoduis ens rationis nō poteſt cognoſci, aut eſſe obiectum noſtri intellectus, niſi concipiatur per modum entis, & ad ſimilitudinem eorum, quæ vera & realia ſunt entia. Vide, ſi placet, D. Thomam 1. p. q. 19. art. 3. ad 2.

5. *Intellectus & intelligibile debent eſſe proportionata.*] Sumitur ex eodem textu: Nempe ſecundum rationem intelligibilis, & ſecundum conuenientiam, quæ neceſſario requiritur inter vim cognoſcentem & obiectum, quod cognoſcitur. Quomodo inter Deum etiam & inter intellectum creatum inuenitur proportio ſufficiens ad aliquam cognitionem, licet verè dicatur: *Finiti ad infinitum nulla eſſe proportio.* Pro huius autem maiori explicatione notandum eſt duplicem eſſe proportionem; Aliam quantitatiuam ſiue ſecundum æqualitatem, vel determinatum exceſſum aut commenſurabilitatem, qualis eſt inter eas quantitates, quarum vna

eſt æqualis alteri, vel quarum altera ſæpius ſumpta poteſt adæquare aliam: Alteram habitudinis proportionem, quæ poſita eſt in habitudine ſiue ordine vnius ad alterum; qualis eſt in materiam & formam, cauſam & effectum, obiectum & potentiam: Prior non requiritur inter intellectum & intelligibile, neque vllo modo eſt inter Deum & intellectum, vt euincit infinitas perfectionis diuinæ: Poſteriorem habitudinis; intelligentis ſcilicet ad intelligibile, inter Deum & creaturam non impedit eadem infinitas; ſicuti nec impedit, quo minus inter Deum & creaturas poſſit eſſe habitudo effectus & cauſæ.

3. *Res ſuperiores leuiter à nobis attinguntur.* Lib. 1. de part. animal. cap. 5.] Etſi ea omnia, quæ ſupra ſenſus collocata ſunt, maximè intelligibilia ſint, & ſcitu digniſſima, ob ſuæ naturæ præſtantiam & eminentiam, cum ita res vnaquæque ſeſe habeat ad cognoſci, ſicuti ad eſſe; à nobis tamen imperfectè admodum & obſcurè cognoſcuntur. Cauſa eſt infirmitas & veluti hebetudo viſus noſtri mentalis, qui ob diuturnam cum ſenſibus familiaritatem & neceſſariam ab iis in hac vita dependentiam, ad rerum altiorum contemplationem ægrè aſſurgit; vnde illud:

4. *Oculus humanus ad ſpiritualia caligat.* Sumitur ex l. 2. Metaph. cap. 1.] Vbi docet Ariſtoteles, res nobiliſſimas & cognitu digniſſimas difficulter ab intellectu humano cognoſci, idque oſtendit ſimilitudine à Veſpertilionibus deſumpta: Quemadmodum enim oculi Veſpertilionum plenum diei lumen ægerrimè ferunt, vt proinde in vmbra & tenebris vagari ſoleant, ita intellectus humanus ob imbecillitatẽ ſuã, excipit difficillimè, & ſuſtinet fulgorem rerum

rerũ ſpiritualium, id quod in omnibus quidẽ aliis, tùm verò præcipuè in contemplatione glorioſæ diuinitatis locum obtinet. Nam vt ſacra habent eloquia: *Qui ſcrutator eſt maieſtatis, opprimetur à gloria.* Cęterum Ariſtotelis verba loco citato ſunt iſta. *Quẽadmodum veſpertilionum oculi ſe habent ad lucem diurnam, ita anima noſtra ad ea, quæ ſuaptè natura ſunt omnium manifeſtiſſima*; Vbi analogia (quod aliqui perperam faciunt,) non eſt conſtituenda in eo, quod ſicut veſpertilio tenuiter tantum, licet diſtinctè & intuitiuè videat lucem diurnam, ita noſter oculus intellectualis idem poſſit circa obiecta maximè intelligibilia: ſed in eo; quod ſicuti veſpertilio deficit à plena lucis diurnæ perceptione propter imbecillitatem viſus ſui: etſi ipſa lux eo ſit viſibilior quo plenior; ita intellectus noſter obiecta maxime intelligibilia imperfectè concipiat, quamuis illa ex ſe apta ſint videri perfectè ab intellectu proportionato, & ſufficientem habente vim ad figendum in ea obtutum ſuum.

5. *Omne intellectum in quantum intellectum, oportet eſſe in intelligente.*] Ita pronunciat D. Thomas l. 4. contra Gentes c. 11. procul à principio; explicat ibidem & probat, haberi id per actum & verbum, quoad repræſentationem, ſcilicet, quod verbum propterea frequenter tùm hic tùm alibi vocatur ab illo, *intentio, intellectio, conceptio cordis, & ipſe intellectus*, vt prima p. c. 27. a. 1. Etenim intelligere ſignificat apprehẽſionẽ eius, quod intelligitur per intellectũ, vt inquit. D. Thomas ibidẽ, & vt alij loquuntur, intelligere nihil aliud eſt, quã rei intellectæ imaginẽ vitaliter in potentia intelligente exprimere, quæ imago ſeipſa formaliter & immediatè repræſentat obiectum potentiæ, & quaſi immediatè & intrinſecè vnit ipſum obiectum potentiæ in eſſe intentiona-

li & repræſentatiuo,

6. *Verbum eſt medium inter intellectum & rem intellectam.*] D. Thomas q. 4. de veritate. art. 2. ad 3. explicat ibidem & probat; quia, inquit, verbum eſt id, quo res intelligitur, & quo mediante operatio intellectus pertingit ad rem intellectam, ac proinde ibidem in Corpore, verbum appellat, conceptionē intellectus; ipſam verò conceptionem, inquit, eſſe actus intelligendi effectum. Addit verò ibidem ad 5. non poſſe nos intelligere niſi huiuſmodi conceptionem exprimendo, & ideo ſubiungit.

7. *Omne intelligere in nobis propriè eſt dicere.*] Ibidem: quemadmodum enim verbum ore prolatum, ſiuè vocale, exprimit conceptum mentis, eoque homines ſibi mutuo dicunt, ſiuè aperiunt ſenſa mentis, ita verbum mente productum ſiuè mentale, formaliter exprimit, & manifeſtat rem intellectam, eoque homines ſibi ipſis loquuntur. In eandem ſententiam prima p. c. 27. art. 1. circa finem Corporis, *quicunque intelligit*, ait, *ex hoc ipſo quod intelligit procedit aliquid intra ipſum, quod eſt conceptio rei intellectæ ex vi intellectiua proueniens & ex eius notitia procedens; quam quidem conceptionem vox ſignificat, & dicitur verbum cordis ſignificatum verbo vocis.* Simili modo etiam intellectio eſſentialis in diuinis, quæ communis eſt tribus perſonis, habet verbū eſſentiale ſecundum multos: ſecundum alios verò, licet non detur verbum eſſentiale; gignitur tamen verbum per intelligere notionale, quod eſt proprium Patris, & cum intelligere eſſentiale & notionale idem ſint, adhuc verum eſt per omnem intellectionem ſiuè creatam ſiuè etiam increatam produci verbum. Sed fuſior huius rei explicatio pertinet ad materiam de ſacro-ſancta Trinitate.

DISTINCTIO III.

De intellectu in ordine ad liberam voluntatem.

1. I*Maginari poſſumus, quod volumus, non autem opinari.* Sumitur ex lib. 3. de anima cap. 3. tex. 153.] Vbi Ariſtoteles oſtendit id in hunc modum: *Licet namque,* inquit, *cum libet fingere, quidquid volumus, atque ante oculos ponere, perinde atque ij faciunt qui in artificioſa memoriæ cōparatis atque diſpoſitis locis imagines fingunt, & ſimulacra collocant; at opinari in nobis ſitum non eſt: Neceſſe eſt enim, opinantem aut falſam aut veram exiſtimationem habere: Propterea cum opinamur aliquid malum eſſe atque terribile, continuò perturbamur; at cum imaginamur talia, perinde afficimur, ac ſi in pictura eadem ſpectaremus.* Hactenus Ariſtoteles. Hinc fit, vt ſi intellectui noſtro proponantur argumenta neceſſaria, neceſſariò aſſentiatur illis ſaltem quoad ſpecificationem: Si probabilia, neceſſariò opinetur; ſi contraria æquè probabilia, neceſſariò ex ſe dubitet, & niſi accedat vel impediat inclinatio aut imperium voluntatis, neque huic neque alteri parti aſſenſum præbeat. Vnde etiam libr. 7. Ethic. cap. 2. docet Philoſophus, Syllogiſmū captioſum neceſſariò inducere dubitationem cum ex vna parte videatur incredibile, quod concluditur, & ex altera non poſſit contemni ſyllogiſmus vel argumentū, quandiu ſolutio nō apparet. Exiſtimat quidem Guillelmus Okam. in 2. diſt. c. 26. nos ſine vllo fundamento opinari poſſe quod libeat pro arbitratu, vt v. g. arenas maris eſſe pares, ſtellas cæli eſſe impares, &c. Idē concedit Cajetanus 1. 2.

q. 65. art. 4. Sed non bono nituntur fundamento. Nam etſi ſit in libera noſtra poteſtate inclinare intellectum ad aſſenſum, quando rationes non cogunt tamen vt huic vel illi parti aſſentiatur, requiritur, vt aliqua ſaltem ſuppetant motiua, licet non cogentia, idque propterea, quod ea ſit intellectus natura ſicuti experimur, vt niſi ſuppetant aliquæ rationes, non moueatur ad præbendum aſſenſum. Ita Valentia 2.2. diſp. 1. & 1. puncto 4. Vide Becanum de libero arbit. c. 2. q. 5.

2. *Intellectus non poteſt diſſentire manifeſtæ veritati.*] Sumitur ex eodem textu, quo axioma præcedens. Ratio eſt, quia verum non poteſt eſſe obiectum diſſenſus intellectiui, & veritas manifeſtè cognita formaliter eſt ſcientia, aut alia virtus intellectualis, fundamentaliter autem eſt obiectum illius, cuius oppoſitum cũ ſit neceſſariò & apertè ex hypoteſi falſum, fieri non poteſt, vt intellectus aſſentiatur huic, & diſſentiatur illi; quia potentia naturalis non fertur naturaliter extra ſuum obiectum.

5. *Intellectus ad verum neceſſitari poteſt ad falſum ne quidem à Deo.*] Elicitur ex eodem textu. Nempe vt aſſentiatur, ſiquidem rectè & clarè fuerit ipſi propoſitum. Ratio quoad poſteriorem partem eſt eadem, quæ proximè antecedentis; quia ſcilicet potentia naturalis non poteſt ferri extra ſuum obiectũ, vt v. g. auditus ad videndum colorem, viſus ad percipiendum ſonum, &c. Quoad priorem verò partem patet per explicationem ſuperioris.

4. *Primus actus intellectus non eſt voluntarius.*] Eſt commune pronunciatum Philoſophorũ & Theologorum, quo vtitur Suarez lib. 6. de Trinit. cap. 4. Ratio illius eſt, quia pręcedit omnem actum voluntatis liberum, à quo ratio voluntarij & liberi dependet, vt docent Theologi in prima

ſecundæ & perſpicuum eſt ex naturali ſubordinatione actuum intellectus, & voluntatis. Vide, ſi placet explicationem illius: *Omnis actus voluntatis præſupponit actum intellectus proportionatum.* Notat autem loco citato Suarez, Aliquid dupliciter poſſe dici voluntarium, cauſaliter nempe, & obiectiuè. Priore modo à voluntate res voluntaria cenſetur tanquam à principio actiuo aut directiuo: Poſteriore modo ab eadem voluntate non agente aut imperante; ſed concomitante aut ſubſequente dici poteſt res voluntaria; quia ſcilicet amatur amore complacentiæ. Secundum priorem modum eſt verũ pronunciatum: ſecundum poſteriorem verò omnem actum intellectus, nihil prohibet eſſe voluntarium.

DISTINCTIO IV.

De intellectu in ordine ad ſenſum.

1. *Nihil eſt in intellectu, quod non prius fuerit in ſenſu.* lib. 2. poſter. c. vltimo;] Ideſt, nihil poteſt eſſe in intellectu noſtro in hac vita, quod non prius fuerit in ſenſu ſaltem aliquo modo, ſiue per ſpeciem propriam, ſiue per alienam. Atque hoc modo non tantum res immateriales, quæ vera & realia ſunt entia; ſed etiam entia facta ſiue rationis ſunt in ſenſu fundamentaliter & occaſionaliter; quia ſcilicet intellectus noſter ad ſimilitudinem eorum, quæ vidimus in entibus materialibus apprehendit & cognoſcit res ſpirituales; & ad ſimilitudinem eorum, quæ vidimus in entibus realibus, confingit entia rationis; ſic v. g. tenebras confingit per ſpeciem & ſimilitudinem nigredinis, quæ eſt res vera, quam ſenſus percipit: ſic etiam apprehendit v. g. Angelum

ad ſimilitudinem pulcherrimi alicuius adoleſcentis. Vide D. Thomam 1. parte q. 20 a. 1. ad 1. & alibi.

2. *Qui nihil ſentit, nihil addiſcere poteſt, vel intelligere.* lib. 3. de anima. T. 39.] Ratio patet per axioma præcedens; quia nimirum nihil eſt in intellectu, quod non fuerit in ſenſu aliquo modo perfectè vel imperfectè, per ſe vel per accidens. Ex hoc textu citant quidam vulgare illud: *Intelligere vel eſt imaginatio vel non ſine imaginatione:* ſed non rectè: neq; enim hoc loco habetur; neque etiã l. 1. de anima T. 13. Vnde citatur ab aliis. Nullibi enim Ariſtoteles dixit, vnquam intellectũ eſſe imaginationem, nec illum cũ hac comparauit, ne quidẽ ſub diſiũctione eo modo, quo ſignificat illa propoſitio: Aliud tamẽ non multum diſſimile ex citatis locis axioma depromitur vt mox videmus. Cæterũ propoſita modo propoſitio vera eſt abſolutè de eo, qui prorſus omni ſẽſu eſt deſtitutus: hic enim, qua talis; incapax eſt omnis doctrinæ & diſciplinæ, quę via naturali obtinetur. Pro maiore autẽ huius & cæterorũ explicatione notandũ eſt in potentiis cognoſcitiuis humanis eam eſſe ſubordinationem, vt quoad exercitium actuum, prima operatio noſtri intellectus ſupponat cognitionem ſenſus interni, ſiue phantaſiæ, cui immediatè ſubſeruiũt ſenſus externi. Secunda verò intellectus noſtri operatio præter cognitionem ſenſus & phantaſiæ etiã primã operationẽ ſupponit, & tertia præter hæc ſecundã: non enim poteſt noſter intellectus componere aut diuidere terminos per operationẽ ſecundã, niſi prius illos apprehendat per primam; neque poteſt ex vno in aliud per ratiocinationem ſiue diſcurſum progredi, niſi in priori pedem quaſi fixerit, ideſt, certum illud eſſe ſtatuerit per operationem ſecundam, ex quo aliud vult inferre per tertiam.

3. *Qui contẽplatur neceſſario cũ phantaſmate contẽpla-*

tur. l.3. de anima c. 8. T. 39.] Ratio eſt, quia omnis noſtra cognitio pendet à ſenſu vt explicuimus ſupra, ac proinde non poteſt noſter intellectus operari circa aliquod obiectum in hac vita, niſi comitetur operatio phātaſiæ quia vt intellectus noſter aliquid intelligat, neceſſe ei eſt, vt illud idem à phantaſia apprehendatur, & quodammodo effingatur iuxta illud.

4. *Anima nunquam intelligit ſine phantaſmate.* l.3. de anima c.7. T.30.] Patet huius veritas certa experiētia. Nā læſa phantaſia vel impedita intellectus nihil rectè poteſt intelligere, vt videre licet in deliriis doctiſſimorum virorū, qui ſcientia etiam maxima non poſſunt vti, eò quod læſa ſit phantaſia; quare intellectus noſter in operatione pendet naturaliter nō ſolum à ſenſu externo, ſed etiam interno. Dixi naturaliter, quia vt in alijs axiomatis ita in his, Ariſtoteles non locutus eſt, niſi ſecundum curſum præſentis vitæ. Alia ratio eſt in cognitione ſupernaturali, vt in ſtatu beatorum vel in caſu puræ & immediatæ reuelationis diuinę etiā in hac vita. De qua re lege, ſi placet, Theologos in materia de ſciētia Chriſti & beatorū. Ex hoc eodem textu Philoſophi ſūpſerūt & illud.

5. *Intelligens neceſſariò phantaſmata ſpeculatur.*] Senſus illius & explicatio eadem eſt, quæ vtriuſque præcedentis, cum ſolo loquendi modo ab iis diſcrepet. Atque hac de cauſa. *Cæcus non iudicat de coloribus*, nimirum qui à natiuitate cæcus eſt; proinde que nulla colorum phantaſmata collegit. Ratio eſt; quia non poteſt intelligere & iudicare de eo, quod non poteſt ſibi rectè imaginari; non autem poteſt rectè imaginari ea, quæ nullo ſenſu percepit vnquam aut potuit percipere. Vide D. Thomam 1.p.q 84.art.3. in Corp. & alibi & Ariſtotelem l.3. de anima T.153. Vbi ait: *imaginationem non fieri ſine ſenſu & exiſtimationem ſine imaginatione eſſe non poſſe.*

6. *Talis eſt mentis contemplatio, qualis ſenſuum obſecundatio.*] Sumitur ex textibus citatis: Qualis in homine ſanguis eſt, tales etiam ſunt ſpiritus vitales & animales, & quales iſti tales nihilominus ſunt potentiæ ſenſitiuæ; & denique quale eſt harum obſequium, tale eſt intellectus noſtri exercitium; quoniam hæc omnia per naturalem ſubordinationem ſeſe mutuò conſequuntur. Intellectus ſiquidem humanus, vt ex dictis patet, naturaliter pendet à ſenſu interno, & ſimiliter ab externo & anima rationalis, quamdiu in hac vita informat corpus corruptibile (quod aggrauat ipſam animam) accommodat ſe ipſi corpori & ab eius diſpoſitione pendet in operando, eique quaſi obnoxia & ſubiecta eſt: Nec enim poteſt mouere corpus, quo vult, & ſurſum v.c. & quam celeriter vult; nec vigilare aut ſtudiis vacare, quando vult & vt docet experientia quotidiana. Hac etiam de cauſa.

7. *Aurora eſt Muſis amica.*] Ratio eius phyſica & medica eſt, quia per nocturnã quietem ſpiritus vitales & animales recreati & confortati expeditius cerebro ac mentis occupationibus ſubſeruiunt, ac phantaſia, quæ variis præcedentis diei imaginibus, cogitationibus curiſque diſtracta erat, noctis quiete pacatur & tranquillatur. Vnde Ariſtoteles in Oeconomicis iubet ante lucem ſurgere, aſſeritque id & ad corporis ſanitatem & ad Philoſophiæ ſtudia prodeſſe quam plurimum. Hic tamen curandum eſt, vt cita & modica cœna matutinam cruditatem quam diligentiſſimè deuitemus.

DISTINCTIO V.

Vis & præſtantia intellectus,

1. E*Xcellentia intelligibilium non lædit intellectum ſed perficit.* Sumitur ex lib. 3. de anima c. 4.] In hoc differt intellectus à ſenſu, quod hic nimio ſui obiecti exceſſu lædatur, vt v. c. auditus per vehementiorem ſonum iuxta illud commune axioma: *Vehemens ſenſibile lædit ſenſum.* De quo Titulo *de potentia ſenſitiua.* Ille è contra ſecundum ſe perficiatur: Neque enim intellectus ſubiectatur, vel eſt in corporeo organo, ratione cuius lædi poſſit, ſicuti ſenſus: quanquam in hac vita quoad operationem ſuam à ſenſu & organis corporis dependeat. Hinc & illud eſt, intellectum inter & ſenſum diſcrimen, quod hic non recreetur rerum ſenſibilium exceſſu iuxta illud: *Senſus non delectatur extremis*, cuius explicationem vide Titulo proximè citato. Intellectum verò nihil iucundius afficit, quam altiſſima rerum intelligibilium & excellentiſſima perceptio, vnde poſtquam intellectus rem arduam atque difficilem percepit, alacrior exinde efficitur, cæteraque poſtmodum, quantum in ſe eſt, acrius intueri ſolet. At verò ſenſus vehementioris obiecti perceptione paulatim fit hebetior; læditur enim quodammodo temperies partis organicæ, in qua ille reſidet: hac autem læſa ſenſationem impediri neceſſe eſt, conuenit nihilominus in hoc intellectus cum potentia ſenſitiua, quod vterque requirat obiectum ſibi proportionatum, vt dictum eſt ad axioma citatum.

2. *Intellectorũ vilitas non tollit nobilitatem intelligentiæ.* Sumitur ex l. 1. de part. animal. c. 5. & refertur à D. Thoma in l. 12. Metaph. lec. 12. T. 53.] Ratio eſt, quia omnia intelligũtur in quantũ participant rationem formalẽ entis intelligibilis; quæ ratio inuenitur in omnib⁹ entitatib⁹ realibus, vt docetur in 5 Metap. Tex. 14. Vbi agitur de obiecto noſtri intellectus. etenim omnis res naturæ digna eſt ſui contẽplatione & naturæ miracula cuilibet enti ſũt indita, vt explicatur Tit. *de natura* diſt. 5. Vide ſi placet, quæ diximus ad illud: *Deus nihil intelligit extra ſe.*

3. *Molles carne ſunt ingenioſi.* Sumitur ex l 2. de anima T. 94.] Vbi Philoſophus ait; *eos qui duri ſunt carne, mente eſſe ineptos, qui verò molles ſunt carne eſſe ingenioſos & mente dextros*, & ex phyſiognomicis c. 4. Vbi docet per carnem lenẽ & mollẽ ſignificari homines ingenioſos, niſi in forti corpore & habẽte extremitates potẽtes id acciderit. Dicuntur autem illi, quorum mollis eſt caro, eſſe præ cæteris ingenioſi; quia illa cæteris paribus ſignum eſt temperatæ & optimę complexionis, qualis fuiſſe putatur in S. Ioãne Euangeliſta, &, vt aiunt ſacri Scriptores. Chriſtus Dominus ſeruator noſter, vti carnem tenerrimam ita etiam ſenſus habuit acutiſſimos. Cæterum veritatem huius pronunciati in dubium reuocat Biſciola horarum ſubſeciuarum Tomo 2 l. 10. c. 9. vbi inquit: *Ego non temerè contra ſentio: teneritudo enim carnis humore efficitur, intellectus & mens potius gaudet ſicco.* Probat id exemplo mulierum & puerorum; ſed parum ad mentem Ariſtotelis. Loquitur enim Philoſophus de iis, quibus ob teneritudinẽ & optimè temperatam corporis complexionem magis vigent ſenſus: Hi namque cæteris paribus ingenioſiores ſunt iis, qui vel ob natiuam tẽperamenti iniquitatem vel ob moleſtos labores callum ad omnia obduxerunt,

vt etiam fatetur Biſciola Tomo 2. l. 11. c. 2. Quia.

4. *Vbi ſenſus vegetior, ibi & intellectus viuacior.*] Cæteris omnium paribus. Sicuti abſolutè, quo eſt perfectior corporis habitudo, & complexio, eo próptior eſt homo ad munia ſua exequēda. ratio eſt quia vti anima à corpore, ita noſter intellectus in omnibus ſuis operationibus pendet à ſenſu tùm externo tùm etiam interno. Optima vero corporis tēperies organa sēſuum melius affecta eſſe & diſpoſita ſignificat. Cum ergo ſenſus externi famulētur imaginationi ſiuè phantaſiæ, & hæc ſimiliter intellectui conſequens eſt, vt qui melioris ſunt complexionis corporis, maiori etiam polleant felicitate ingenij. Atque hoc etiam modo debet intelligi quod ait Ariſtoteles lib. 2. de anima c. 9.

5. *Per ſenſum tactus diſcernimus ſapientes ab inſipientibus.*] Id eſt, dijudicamus, quinam ad ſapientiam natura habiliores ſint, & qui minus habiles, quia bonitas tactus (qui vel eſt in carne, vel in aliquo, quod carni reſpondet, vt ait Ariſtoteles l. 1. de hiſt. animal. c 4. & de part. animalium c 1. & 8.) corporis complexionem & conſequenter etiam ſenſuum & ingenij vigorem arguit, vt dictum eſt. Cæterum notanda eſt triplex hoc loco mollities in carne humana, vt rectè diſtinguit Richardus quodlibeto 2. c. 19. vna aquea phlegmatica, altera aërea & ſanguinea, tertia ignea ex calore & raritate naturalis complexionis orta. De prima procedit obiectio Biſciolæ. De ſecū da & tertia loquitur Ariſtoteles. Licet verò homines melancholici carne ſint duriores, & nihilominus ad ſapientiam idonei, id tamen non ita ob felicitatem ingenij accidit, quam ob laboris tolerantiam & memoriæ tenacitatem.

6. *Ingenium vbi intenderis, valet.* Dictum iſtud Saluſtij in Iugurtha refert D. Bernard. Serm. in Pſ. *Qui*

habitat. Verum omnino & quotidianis experimentis comprobatum non minus quam ipſa natura: viget enim, eamque in partem valet hominis induſtria ad quam ſe contentius conſtantiuſque applicuerit. Hinc eſt, quod aliqui perpetuo triſtes, luridi, exſangues mortuiſque quam viuis ſimiliores incedant, quia cogitationibus ſuis nihil penè niſi triſte & horridum obiiciunt. Alij hilares ſunt & iucundi affectu, viuidaque & vegeta totius corporis conformatione quaſi eniteſcunt, quia nimirum lætis indulgent animi cogitatis; Deoque gratias decantant pro omnibus animi corporiſque beneficiis, licet enim natura cuique ingenita in hanc vel illam partem non mediocriter hominem inclinet, conſuetudini tamen veluti alteri naturæ ac ſtudio indeſinenti magna vis ineſt ad mores hominum diuerſimodè efformandos. Præcipuè autem valet ingenium, vbi intenditur, ſi ſeriò & conſtanter aliqui rei certæ atque ab ineunte ætate applicetur: In quem ſenſum Plato lib. 6. de legibus. *Aſſero*, inquit, *eos, qui præſtantes viri in aliquo euaſuri ſunt ab ineunte ſtatim pueritia tam ludendo quam ſtudendo in ſingulis ei negotijs conuenientibus debere occupari.* Atque hinc eſt, quod vt ait Hieremias Thren. 3. *Bonum eſt viro cum portauerit iugum Domini ab adoleſcentia ſua, ſedebit ſolitarius, & ſedebit, quia leuabit ſe ſupra ſe.* Ita maximi ſancti à teneris inchoarunt ſanctam & Deo placentem vitam, vt de ſancto Ioanne Baptiſta canit Eccleſia: ſic Samſon & Samuel à puero conſecrati ſunt Nazarei, ſic Ioannes Euangeliſta iuuenis & à ſeculi corruptione adhuc immunis Chriſtum ſecutus eſt, ideoque fuit diſcipulus ille, quem diligebat IESVS, cui & maxima myſteria reuelauit.

7. *A magnis ingeniis, vti magnæ virtutes, ita magna etiam vitia proficiſcuntur.* Plutarchus in Deme-

trio.] Ratio eſt, quia ingenium valet, vbi intenderis iuxta effatum præcedens, non modo in bonum, ſed etiam & ferè procliuius in malum; ac proinde: vti magnum ingenium ſæpè magnarum virtutum, ita nihilominus inſignium vitiorum initium fuit, vt patet ex hiſtoriis ſacris & profanis.

TITVLVS XL.

De Potentia memoratiua.

DISTINCTIO PRIMA.

Quid ſit memoria & quotuplex.

1. M*Emoria eſt locus formarum.* deſumitur ex lib. 3. de anima cap. 4. t. 6.] Duplex in genere eſt memoria, ſenſitiua ſiue organica, & intellectiua ſiue inorganica: illa eſt ipſa vis ſenſus interni, prout conſeruat ſpecies ſenſibiles, & per eas recognoſcit præteritas ſenſationes, & obiecta ſenſibilia alias percepta, idque per ſimplicem recordationem, cum aliqua cognitione temporis ſaltem confusâ. Hæc verò eſt ipſe intellectus, quatenus conſeruat ſpecies intelligibiles, & per eas ſemel cognita recognoſcit, ſiuè recordatur. Patet experientia, quia ſæpe recordamur nos intellexiſſe res vniuerſaliſſimas non per memoriam ſenſitiuam, cum ſenſus non percipiat vniuerſalia iuxta illud: *Senſus eſt ſingulorum, intellectus etiam vniuerſalium*: ergo per intellectiuam; ergo datur etiam memoria intellectiua. Licet verò Ariſtoteles loco citato de ſola intellectiua loquatur, ſatis tamen commodè præſens axioma etiam de ſenſitiua poteſt intelligi. Nam vti intellectus in poten-

tia eſt ad rerum formas ſiuè imagines recipiendas, ita etiam ſenſus internus ſuas poteſt recipere & conſeruare ſpecies, ac per eas præterita recognoſcere. De hac memoria ſenſitiua loquitur Ariſtoteles lib. de memor. & reminiſcentia c. 1. cum ait.

2. *Memoria non ſolum homini, ſed aliis etiam animalibus ineſt.*] Dubium verò eſt, quonam modo memoria ſenſitiua percipere queat res præteritas, quia ſenſus non percipit niſi ſola præſentia, vt docet Ariſtoteles l. 3. de anima, T. 155. & alibi, ſed reſpondetur, Ariſtotelem ijs locis per ſenſum non intelligere ſenſum internum; verum externum duntaxat, prout comprehendit quinque vulgatos. Ita D. Thomas & alij auctores, ad illum locum. Vel ſi etiam intelligit ſenſum communem & internum, non loquitur de illo adæquatè, ſed tantum vult potentiam ſenſitiuam internam dici ſenſum, quoad eas ſolùm operationes, quas exercet circa obiectum præſens. Nam prout verſatur circa abſens, non dicitur ſentire ſed imaginari, æſtimare, memorari, &c.

3. *Memoria ſequitur phantaſiã.* Refertur à D. Thoma in l. 1. Metap. lect. 1.] Et verum eſt eo modo, quo ſupra diximus omnem noſtram cognitionem pendere à ſenſu, & eum, qui contemplatur neceſſariò cum phantaſmate cõtemplari. Excitamur autem ad vſum huius ſpeciei potius, quã illius, ideſt, ad actũ memoriæ, circa hoc obiectũ potius, quam circa aliud, aliquãdo per liberã applicationẽ phantaſiæ factã à voluntate ipſi imperante, idq; tũ fit, quando recordatio huius rei præ illa procedit ex deliberatione. Aliquãdo tamen phantaſia præuenit liberam actionem voluntatis, & tùm excitatur ab Angelo bono vel malo. Hi enim poſſunt mouere phantaſmata (quia poſſunt mouere corporea) & per vnum potius phantaſma, quam aliud, excitare phantaſiam ad operandum. Vel etiam excitatur ab humore prædominante aut motu

ſpirituum, &c. Vide Rubium in l. 3. de anima Tract. de intellectu. q. 5. dub. 1. n. 324.

4. *Muſarũ mater eſt memoria.*] Plato in Timæo. Memoriã ſcientiæ eſſe ac ſapientiæ genitricẽ vna cum Platone tota Ethnicorum Philoſophorũ iudicauit antiquitas, quæ Polybio teſte ſapiẽtiã in ianuis templorum hiſce verbis deſcribebat. *Vſus me genuit, mater peperit memoria, σοφίαν me vocant Græci, vos ſapiẽtiam: Ego odi homines ſtultos*, &c. Lege ſi placet Sabellicum l. 10. c. 9. Vbi hoc priſcorum Philoſophorum adagium refert & probat. Idem confirmat ex recentioribus Adamus Bruxius medicus in ſuo de arte memoriæ libello in hæc verba: *Quẽadmodũ veriſsimè mater ignorantia obliuio dicitur; ita non minus verè etiam muſarum mater memoria appellatur.*

5. *tantum ſcimus, quantũ memoria tenemus.*] Vti ſciẽtiam memoria progignit iuxta effatum præcedẽs; ita & quidem magis propriè eandem conſeruat & auget, ſecundum modo propoſitum axioma; quod intelligendum eſt non de ſcientia actuali, quæ de quapiam re acquiritur; quia memoria non eſt præſentium; ſed de ſcientia habituali poſt actualẽ cognitionem in intellectu remanente. Talis enim neq; maior in nobis, neq; minor eſt, quam ſit memoria rerũ aliàs cognitarum. Ceterũ memoriam hoc etiam mirificè commendat, quod abſq; illa nemo abſolutam ſcientiæ aut prudentiæ rationem obtinere queat, cũ ad rectè iudicandum ſiuè ſpeculatiuè, quod ſcientiæ proprium eſt, ſiuè practicè de iis, quæ agenda ſunt; quod eſt munus prudentiæ; multũ conferat præteritorum recordatio, & experientia, quæ teſte Ariſtotele l. 1. Metap. c. 1. ex multarum rerum memoria coaleſcit, vnde etiam eſt quod memoria ab Ariſtotele l. 6. Eth. c. 5. à Tullio l. 2. de inuentione & à D. Thoma in 2. 2. q. 49. art. 1. aliiſque Philoſophis communi aſſenſu inter prudentiæ partes numeratur.

DISTINCTIO II.

Quorum ſit & maximè vigeat memoria.

1. MEmoria eſt præteritorum. lib. 1. de Memoria & Remin. cap. 1.] Deſignat hoc dicto Philoſophus obiectum memoriæ tùm ſenſitiuæ tùm intellectiuæ quod eſt res quæcunque ſenſibilis vel intelligibilis, prout iam ſemel cognita à ſenſu vel intellectu. Quemadmodum enim intellectiua conſeruat imagines rerum intelligibilium ſemel cognitarū, ijſque mediantibus pręterita recognoſcit, ita ſenſitiua cuſtos eſt, & theſaurus ſpecierum ſenſibilium. Ac licet per eas non tam diſtinctè cognoſcat præterita, vti cognoſcere poteſt intellectus eò, quod adhuc requiratur diſcurſus aliquis ſiuè collatio temporis pręteriti, præſentis & futuri, ea nihilominus apprehendit vt præterita, cum aliqua temporis cognitione ſaltem confuſa.

2. *Præſentis non eſt memoria, ſed ſenſus.* lib. 1. de Memor. & Reminiſ. c. 11.] Indicatur hoc prologio diſcrimen inter ſenſum externū & memoriam in ordine ad obiectum: Senſus enim externus, vt ibidem docet Philoſophus, percipit ſola pręſentia, ſpes & deſiderium verſatur circa futura: memoria verò neque futura neque præſentia; ſed ſola recognoſcit præterita. Implicat namq; quicquam recognoſcere, niſi prius iam fuerit cognitum. Itaque quando Virgilius lib. 3. Æneidos, & ex illo D. Auguſtinus lib. 14. de Trinit. cap. 11. ſignificat memoriam non tantum eſſe præteritorum, ſed etiam præſentium, latius ac minus propriè vſurpant memoriæ nomen. Quod ſi propriè vſurpetur, neutiquam ad rerū præ-

ſentium

ſentium cognitionem extendi poteſt.

3. *Memoria honeſtarum rerum quam maxime iucunda eſt*. Sumitur ex lib. 1. Ethic. cap. 8. & aliis.] Ratio eſt, quia vt citato cap. docet Philoſophus, talia per ſe ac ſua natura voluptati ſunt, atque iucunda; cætera omnia vel natura talia non ſunt, vel etiam repugnantia. Eadem de cauſa, *honeſtorum memoria magis delectat, quàm vtilium*, vt ait D. Thomas 9. Ethic. c. 9. quia nimirum illa per ſe ac propter ſe delectabilia ſunt: hæc verò non item.

4. *Memoria præteritorum malorum iucunda eſt.*] Sumitur ex eodem cap. Ratio ex ipſa hominum natura deſumitur. Eſt enim hoc inſitum omnibus, vt iuuanda ſit cuique anteactorum malorum, aut periculorum ſecura recordatio. Nomine malorum non intelligas hîc ea, quæ ſunt cum aliqua turpitudine vel infamia coniuncta. Nam ea eſt humanæ vitæ conditio, vt per ſe loquendo, *quilibet inuitus audiat ſua peccata.* Ratio eſt, quia ſunt propria confuſionis & pudoris materia, quorum proinde memoria non ſine dolore refricatur. Verum labores actos fortiter & varia rerum diſcrimina ſuperata meminiſſe delectat, iuxta præcedens effatum.

5. *Magis recordamur eorum, quibus vehementer intendimus.*] Refertur à D. Thoma lib. de memor. & reminiſ. lect. 5. Veritas eius patet experientia, & ratio eſt; quia fortius illa firmiuſque hærent animo, quam alia, ad quæ ſegniter animum aduertimus. Talium ſiquidem ſpecies vt obiter conceptæ ſunt, ita facile euaneſcunt. Atque hæc bona etiam inter alias cauſa eſt, cur maximè in nobis vigeat memoria eorum, quæ in pueritia apprehendimus, vt notauit D. Thomas 2.2. quæſt. 94. art. 7. ad 2. Quia nempe ea, quæ pueris accidunt, magis videntur noua & inſueta; quæ autem inſueta ſunt,

ea magis mirantur, & ſic in eis animus magis & vehementius detinetur. In hanc ſententiam verum eſt illud Quintiliani:

6. *Tenaciſsimi ſumus eorum, quæ rudibus annis percepimus.*] Indicat ſententia, literariam eruditionem cum bonis moribus in tenera ætate coniungendam eſſe. Illa ſiquidem ætas eſt inſtar mollis ceræ, læuis tabulæ, & chartæ mundæ, vnde & facilè illis imprimitur, quod docetur ſiue in litteris, ſiue in virtute, & facilius ab ijs tenaciuſque conſeruatur, iuxta illud Horatij:

Quo ſemel eſt imbuta recens ſeruabit odorem
Teſta diu ----

Et illud Prouerbiorum 10. verſ. 6. *Adoleſcens iuxta viam ſuam etiam cum ſenuerit, non recedet ab ea.* Hac de cauſa in vniuerſale Reipub. Chriſtianæ bonum, ſacrum Concilium Trident. ſeſſ. 23. cap. 8. ſingulas Eccleſias Cathedrales & Metropolitanas obligat ad erigenda Collegia & Seminaria, in quibus Adoleſcentes duodecim iam annorum & vltra educentur in litteris & eruditione per idoneos ad id muneris magiſtros. Huiuſmodi etiam curam commendarunt valdè Plato, Ariſtoteles, aliique Philoſophi gentiles in vtilitatem & bonum ſuarum Rerumpublicarum, & Plutarchus tractatum præclarum edidit de bona filiorum educatione, in quo ait: *Quemadmodum ſtatim atque naſcuntur infantes, neceſſe eſt corporis membra bene componere, vt recta & æqualiter creſcant, ita oportere eorum mores dirigere & componere, vt in bonos ciues euadant.*

7. *Pueri facilius ſequuntur ea, quæ vident, quam quæ audiunt.*] Vt ſi magiſter aliud dicat, aliud faciat, benè loquatur, ſed malè viuat, diſcipuli ſequuntur malum, quod vident potius, quàm

bonum, quod ab illo audiunt. Hac de cauſa Trident. loco citato iuuentuti præfici iubet magiſtros idoneos, à quibus nimirum doceatur non minus, dum illos conſpicit, quam dum audit; id eſt, qui non minus ſanctæ ſuæ vitæ exemplo eum ad virtutem ſequendam impellant, quam litteris imbuant. Huc pertinet illud Plinij minoris Epiſt. ad Carellium Hiſpullum: *Filium tuum trade præceptori, à quo mores primum, dein eloquentiam diſcat, quæ malè ſine moribus diſcitur.* Vide, ſi placet, Politico-chriſtianum Caroli Scribani lib. 1. cap. 5.

DISTINCTIO III.

An & quomodo excolatur memoria?

1. MEmoria excolendo ſicut alia omnia augetur. Quintilianus lib. 8. cap. 3.] Etſi memoria conſtet naturæ beneficio, plurimum tamen exercitatione & labore augetur & excolitur, vt docet idem Quintilianus lib. 11. cap. 2. & manifeſtum eſt exemplo Themiſtoclis, Mithridatis, Marci Craſſi, Cyri & aliorum etiam noſtræ ætatis hominum, qui aliquot vocabulorum millia facili negotio, animo percipiunt, & eo, quo acceperunt ordine memoriter reddunt: neque enim memoria ſolum à natura perficitur, vt idem inquit ſub finem. Vide Muretum variar. lect. lib. 3. cap. 3. Maiolum Canic. Tomo 1. Colloq. 4. Conimbric. in lib. de Memoria cap. 8. & 9. Eandem doctrinam habet Ariſtoteles lib. de memor. & reminiſc. cap. 2. vbi ait: *Memoriam coli per ſpeculationes, & meditationes frequentes.* In quem vſum D. Tho-

mas de memor. & reminiſ. lectione 5. quatuor affert documenta. Primum, vt quis ſtudeat in ordinem redigere ea, quæ vult retinere. Secundum, vt intentè eis mentem apponat. Tertium, vt frequenter meditetur ſecundum ordinem: Quartum, vt incipiat reminiſci à principio. Aliter hæc proponit 2. 2. q. 49. a. 1. ad 2. quæ fuſiùs explicabuntur in ſequentibus axiomatis.

2. *Ordo memoriæ maximè lumen adfert.* Cicero lib. 2. de Oratore.] Eſt hoc vnum ex præcipuis memoriæ excolēdæ medijs, vt videlicet diſtinctè & ordinatè diſponantur ea, quæ in theſauro memoriæ volumus recondere. Sic enim ex vno memorato facilè ad aliud procedetur, vt inquit Ariſtoteles lib. de mem. cap. 3. in hæc verba: *A locis videntur reminiſci aliquando: cauſa autem eſt, quia velociter ab alio in aliud veniunt*: quibus verbis alluditur non obſcurè ad memoriæ inuentorem Simonidem, qui ob trita conuiuarum corpora ex loco, quo quiſque eſſet, diſcreuit, quo facto notatum eſt, memoriam ſignatis animo ſedibus iuuari.

3. *Sollicitudo conſeruat integras ſimulacrorum figuras.* Cicero loco citato.] Quanto enim maiore cura & diligentia aliquid fuerit infixum animo, tanto minus elabitur, vt etiam notauit D. Thomas loco citato; præſertim ſi accedat frequens meditatio, & ordinata ruminatio illius, quod eſt memoriæ commendandum; quia:

4. *Memoriam ſaluant meditationes.* Lib. de Memoria. cap. 3.] Ratio eſt, quia vt eodem libro dicitur: *Conſuetudo eſt quaſi altera natura.* Vnde; quia eorum, quæ ſæpenumero cum animi aduerſione intelligimus, facilè reminiſcimur, quaſi naturali quodam ordine ab vno ad aliud procedentes, vt docet Ariſtoteles ibidem: Mens ſiquidem fixa manet

in ijs, quæ frequenter ac ſeriò repetimus, & ruminamur. Vide, ſi placet, Quintilianum lib. 11. cap. 2. vbi inquit: *nihil æque ac memoriam vel cura augeri, vel negligentia intercidere.* Vide Conimbricenſes in lib. de Memoria c. 9.

5. *Qui in motu ſunt multi, parum ſunt memoratiui.* De memoria & reminiſ. cap. 2.] Vbi probat id Philoſophus à ſimili: quia, inquit, *in aquam fluentem ſi incidat ſigillum aut aliud quodcunque corpus, nullum mox eius veſtigium aut ſignum apparet*: Ea de cauſa docet iuuenes multum veloces, & quietis impatientes malè eſſe memoratiuos, quoniam, inquit, illis in anima non manent phantaſmata. Vide, ſi placet, quæ diximus ad illud; *Anima quieſcens fit ſapiens.* Poſſunt nihilominus tales eſſe reminiſcitiui, vt idem docet cap. 1. eiuſdem libri; quia, vt ad memoriam tarditas & quies idonea eſt, ita ad reminiſcentiam valet docilitas & velocitas in diſcurrendo: Fit enim hæc cum diſcurſu aliquo & deliberatione ſyllogizante, vt inquit Albertus Magnus de memoria & reminiſ. tex. 2. c. 6. Ideoque *nullum animal reminiſci præter hominem poteſt*, vt habet Ariſtoteles de Memor. & Reminiſ. cap. 4. Poteſt nihilominus omne animal meminiſſe, vt patet ex ſupra dictis. Porrò memoria & reminiſcentia in hoc differunt, quod meminiſſe dicamur eorum, quæ poſtquam ſemel percepta ſunt, ſine obliuionis interuentione tenemus: reminiſci verò illorum, quæ ſemel elapſa in mentem redeunt. In quam ſententiam Plato olim in Theæteto inquiebat ſe eſſe obſtetrici ſimillimum, eo quod in docendis hominibus non procrearet ſcientiam in eorum animis; ſed iam procreatam, & velut deliteſcentem educeret, ſicuti obſtetrices educunt ex vtero materno fœtus iam conceptos. Proindéque ſcientiam nihil eſſe contendebat, niſi re-

miniſcentiam ; ſed illum errorem doctè redarguit Ariſtoteles lib. 1. Poſteriorum, & alij Philoſophi paſſim.

6. *Non reminiſcimur poſt mortem.* 1. Poſter. c. 6. & lib. 1. de Anima tex. 66.] Verum eſt, quatenus reminiſcentia fit per conuerſionem ad phantaſmata, non autem locum habet in cognitione, quæ iam ſemel accepta in intellectum, per ſpecies ſolas intelligibiles fit, & non amplius dependet à ſpeculatione phantaſmatum. Huiuſmodi tamen cognitio potius recordatio dicenda eſt, quam reminiſcentia ; quia hæc ſupponit obliuionem, cum fiat per diſcurſum ex aliquo vel ex aliquibus memoria comprehenſis, & in memoriam reducat, quod quidem penitus ab illa non exciderat, tamen ſtatim non occurrebat. Obliuio autem naſcitur ex imperfectione organi corporei, cuius defluxus, & alij affectus materiales in cauſa ſunt, vt rerum imagines obliterentur; atque etiam, vt, dum nitorem ſuum habent, interdum conſopitæ ſint, nec ad memorandi actum prodeant: Quare cum animæ à corpore ſeparatæ non vtantur materiali organo, non videtur in eas ac multominus in Angelos reminiſcentia cadere. Vide Scaligerum Exercitat. 307. in Cardanum, Maiolum Canic. Tomo 1. Colloq. 4.

DISTINCTIO IV.

De Lectione Librorum.

1. MVltum legendum eſt non multa.] Eſt hoc vetus apud Plinium prouerb. lib. 7. Epiſt. 9, ad Cornelium, quo ſignificatur doctrinam & ſcientiam, quæ ex lectione hauritur, guttatim men-

tibus noſtris inſtillandam eſſe, non totam ſimul infundi poſſe, ac ruminandum eſſe animalium mundorum ritu, quod deguſtauimus in legendo, non verò ad ſaturandam modo curioſitatem omnia ſimul deuoranda.

2. *Faſtidientis ſtomachi eſt multa deguſtare.* Seneca Epiſt. 2.] Hæc enim cum varia ſint & diuerſa, inquinant potius, quam alunt, & ſicuti guloſi conuiuæ, qui appoſitos cibos variè & carptim delibant neque in præſenti voluptatem ſolitam, neque fructum aut alimentum impoſterum ferunt, ita parum aut nihil lectione proficiunt, qui temerè & ſine delectu multa curioſè percurrunt.

3. *Non multum legendum eſt, ſed multa.*] Ita quidam allatam Plinij ſententiam proponunt, verbo quidem, vt videtur, priori contrariam; re tamen ipſa, ſi benè explicetur, conſentientem & aptiſſimè ad Plinij inſtitutum, qui cum loco citato de auctorum agat delectu, eos potiſſimum adamari aſſumique præcipit, quorum *non multa lectione legantur multa*, quod maximi momenti præceptum eſt ad fugiendam inanium paginarum volutationem. Vnde etiam iuxta monitum Senecæ Epiſtola 45. *Libros non refert quam multos habeas, ſed quam bonos.* Expedit itaque optimis in quouis genere auctoribus eſſe contentum; quia profectus in perſeueranti magis salubrique lectione, quam in curioſâ bibliothecarum peruolutatione conſiſtit. Commodè enim inquiebat Ariſtippus: *Sicuti non qui plurima comedunt, ſ recté valent; ita non qui plurima, ſed qui vtilia legunt, ſtudioſos eſſe habendos.* Ita Laërtius in eius vita.

4. *Omiſſis fontibus non ſunt quærendi riuuli.*] Monet effatum vt plurimum operæ non in tetricis prolixiſque commentatoribus, ſed in cuiuſque do-

ctrinæ ducibus ponatur. Sunt enim hi principes, vnde cæterorum pendet auctoritas; ſuntque veluti fontes, vnde alij hauſerunt: Atqui iuxta dictum Poëtæ.

Purius ex ipſo fonte bibuntur aqua.

Itaque Iuriſprudentiæ ſtudioſus nobiliſſima Pandectarum adeat volumina rerum naturalium cognoſcendę veritati, & Medicinæ addictus Ariſtotelem terat & Hippocratem. Sacroſanctæ Theologiæ deditus, Magiſtrum ſententiarum ac S. Thomam euoluat, ipſamque ſibi familiarem habeat ſcripturam, quæ à S. Ambroſio, *Liber Sacerdotalis* appellatur, &c. ita de cęteris.

5. *Nullus liber tam malus eſt, vt non aliqua ex parte proſit.*] Plinius maior apud minorem Epiſt. ad Marcum, quæ eſt libri tertij Epiſt. 5. Nam & ex Ennij ſcoria colligebat Virgilius aurum. Verum quidem eſt hoc dictum: ſed etiam τὸ ἀντίϛϱεφον; quod *liber nullus ferè tam bonus, quin etiam aliquid mali contineat.* In quam ſententiam intelligi poteſt illud vulgare: *magnum volumen, magnum eſt malum.*

6. *Libri ſunt magiſtri mortui.*] Magiſtri dicuntur, quia erudiunt ſuo modo & docent: mortui verò, quia, vt Socrates notauit in Phædro ſicubi mancum quid habent aut obſcurum, aut minus certum, id ſupplere ipſi, declarare, aut corroborare non poſſunt; nec ſi forte erratum ſit, mutare ſententiam; nec obiecta refellere, quæ omnia viui Magiſtri voce commodè præſtantur. Videri poteſt Iulius Nigronus Tractatu 5. Aſcetico cap. 6.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

TITVLVS XLI.

De Potentiâ appetitiua generatim.

DISTINCTIO PRIMA.

Quid ſit appetitus & quotuplex.

APpetitus eſt inclinatio rei in ſuum bonũ, id eſt, ſibi conueniens, & proportionatum.

Hic primo diuiditur in purè innatũ & elicitiuum. Appetitus innatus, qui minus propriè & metaphoricè appetitus, eſt pondus ſiue propenſio ab auctore naturæ indita, per quam vnaquęque res non cognoſcitiua inclinat in ſuum bonum ſine præuia cognitione, quo modo lapis etiam dum quieſcit, appetit ſuum centrum. Hæc propenſio in potentijs paſſiuis nihil aliud eſt, quam naturalis capacitas & proportio cũ ſua perfectione, & dicitur appetitus paſſiuus. In actiuis verò eſt ipſa naturalis facultas agendi, & dicitur actiuus.

Item hæc propenſio oritur aliquando proximè ex ipſa rei eſſentia, vel potius eſt ipſa rei eſſentia, vt v. g. proportio materiæ primæ ad formam.

Aliquando oritur proximè & immediatè ex aliqua qualitate ſuperaddita ipſi eſſentiæ: Sic, v. g. propenſio aëris ad locum ſurſum proximè oritur à leuitate: Terræ propenſio ad locum deorſum à grauitate, & de huiuſmodi appetitu agi ſolet Titulo *de Bono, de cauſa materiali*, & alibi.

Appetitus elicitiuus, qui propriè dicitur appetitus, & de quo præcipuè hic agimus, eſt propenſio rei in bonum ex pręuia cognitione; quod bonum per pro-

prium actum elicitum poteſt appetere: Vnde duo ſunt in appetitu elicitiuo, vnum eſt facultas appetẽdi, alterum ipſa appetitio elicita.

Eſt autem duplex appetitus elicitiuus. Primus ſenſitiuus ſiue irrationalis, qui tantum ſupponit cognitionem ſenſitiuam, & eſt in omnibus animalibus: Secundus rationalis ſiue voluntas, qui ſupponit cognitionem intellectualem, & eſt in ſolis ſubſtantiis intellectualibus, vt in homine & aliis intelligentiis.

DISTINCTIO II.

Appetitum comitem eſſe potentiæ cognoſcentis.

1. VBicunque eſt ſenſus, ibi etiam appetitus. Sumitur ex 2. de anima, c. 2. Textu 20.] Vbi ait Philoſophus: *Senſus vbi eſt, ibi eſſe etiam voluptatem & dolorem & vbi hæc ſunt, eſſe etiam neceſſario appetitum:* Sequela manifeſta eſt, quia delectatio & dolor ſunt actus appetitus; cum illa ſit verò mali, Bonum autem & malum ad appetitum pertinent, ergo in quouis animali potentia appetẽdi ſenſum conſequitur, idem repetit Ariſtoteles t. 27. eiuſdem libri. Vbi probat in hunc modum: In omnibus animalibus cernitur ſenſus alimenti, nimirum tactus, ſub quo guſtus continetur, vbi autem ille eſt, ibi inuenitur fames & ſitis, quæ appetitus quidam ſunt, illa cibi, hæc potus. Loquitur itaque Philoſophus propriè de appetitu ſenſitiuo: poteſt nihilominus propoſitio extendi etiam ad rationalem. Nam vt illæ potentiæ cognoſcendi ſenſitiuæ, ita hic intellectiuæ ſemper coniunctus eſt. In quem ſenſum D. Thomas 1. p. q. 19. a. 1. in Corp. probat,

eſſe in Deo voluntatem, quia in illo eſt intellectus, voluntas enim intellectum ſequitur, vti omnis vis appetitiua ſuam cognoſcentem; Idque loco citato oſtendit ex proportione, quæ eſt inter appetitum rationalem in natura intelligente, & appetitum purè innatum ſiue naturalem in rebus naturalibus; ſicuti namque appetitus naturalis, qui in omnibus rebus naturalem formam vel eſſentiam conſequitur, eſt propenſio quædam & inclinatio ad perfectionem & bonum naturale, ita etiam appetitus rationalis, qui cognitionem ſequitur, eſt propenſio quædam & inclinatio ad id, quod cognoſcitur, & iudicatur, vt bonum, idem ſimili modo dicendum de appetitu ſenſitiuo.

5. *Vires appetitiuæ ſequuntur cognoſcitiuas.*] Commune iſtud axioma Philoſophorum traditur ab Ariſtotele lib. 1. de plantis c. 7. & refertur à Themiſtio in 3. de anima c. 52. t. 44. Senſus illius eſt; potentiam quamlibet appetitiuam præſupponere potentiam cognoſcentem, vt cognoſcens eſt, iuxta explicationem propoſitionis antecedentis; item illam eſſe huic proportionatam tam in eſſe quam in operari, vt qualiter hæc rem quampiam apprehendit, & proponit; tali etiam modo appetitus circa illam apprehenſam verſetur. Quia enim vis cognoſcitiua mouet appetitum repræſentando ei ſuum obiectum, ideo ſecundum diuerſas rationes obiecti apprehenſi ſubſequuntur diuerſi motus in virtute appetitiua; alius namque motus ſequitur in appetitu ex apprehenſione boni, & alius ex apprehenſione mali, & ſimiliter alius motus ex apprehenſione præſentis & futuri, abſoluti & ardui, poſſibilis & impoſſibilis.

3. *Quidquid naturaliter poteſt deſiderari, poteſt etiam naturaliter cognoſci.*] Ratio eſt, quia appeti-

tus ſupponit cognitionem ſibi proportionatam, de qua intelligi debet propoſitio, eique eſt ſubordinatus, vt patet ex dictis. Vera itaque propoſitio eſt non modo quoad potētiam, ſed etiam de facto, quoad omnem operationem; nihil enim vnquam appetitur, quod non prius aliquo modo cognoſcatur, vt perſpicuum fiet ex ſequentibus. Sumitur autem hic appetitus non pro purè innato, qualis etiam eſt in inanimatis, ſed pro quouis naturaliter à viuente per potentiam cognoſcitiuam elicito. Vide D. Thomã 1. p. q. 2. art. 1. ad 1.

4. *Appetitus ad res eſt, cognitio à rebus.*] Significatur hac propoſitione diuerſus procedendi modus in actionibus potentiæ appetitiuæ & cognoſcitiuæ: motus ſiquidem animi ad res pertinet propriè ad appetitum, actio verò virtutis cognoſcitiuæ perficitur non ſecundum motionem cognoſcentis ad res, ſed potius ſecundum quod res cognitæ ſunt in cognoſcente, vt docet D. Thomas 1. 2. quęſt. 40. art. 2. in Corp. & q. 66. art. 6. ad primum. Vbi ait cognitionem perfici ſecundum quod cognita ſunt in cognoſcente; actionem verò appetitus, vt dilectionem, v. g. ſecundum quod diligens trahitur ad rem dilectam, quo ſenſu dici ſolet, anima potius eſſe vbi amat, quam vbi animat, vt explicatur ſuo loco.

DISTINCTIO III.

Operationem Potentiæ cognoſcentis neceſſario præſupponi ab appetitu.

1. APpetibile non mouet appetitum, niſi mente aut imaginatione perceptum.] Eſt commune

principium & axioma Philoſophorum & Theologorum omnium, vt inquit Suarez d.23. Metaph. ſ. 7. deſumptum ex lib. 3. de Anima cap. 10. t. 53. Vbi omnes interpretes conſentiunt, vt teſtatur Suarez ibidem, eſtque expreſſa ſententia D. Auguſtini l.15. de Trinit. cap. 26. vbi ait, *amorem oriri in nobis ex mentis notitia*, & S. Anſelmi in Monologio c. 48. cum inquit: *nulla res amatur ſine ſui memoria aut intelligentia*; ſicuti namque approximatio localis agẽtis ad paſſum eſt conditio ſine qua agens non agat in paſſum; Cum, actio non fiat in diſtans, vt explicatur Titulo *de Cauſa Efficiente*. Ita approximatio vitalis rei appetibilis eſt neceſſaria conditio ſine qua appetibile non mouet appetitum, ita vt hic ſine eiuſmodi applicatione maneat quodammodo mortuus, non elicitus neque vitalis: vnde illud vulgare,

2. *Ignoti nulla cupido.*] Ratio generalis eſt, quia agens naturale agere non poteſt niſi habeat obiectum ſibi debitè applicatum, vt dictum eſt ſupra; atqui per cognitionem appetibile vitaliter applicatur potentiæ appetitiuæ: ergo appeti aut àmari non poteſt niſi per cognitionem appetitui propoſitum. Tradit hanc doctrinam & fusè ac ſubtiliter moro ſuo perſequitur S. Auguſtinus lib. 10. de Trinitate cap. 1. & 2. Vbi inter alia: *rem*, inquit, *prorſus ignotam amare nullus omnino poteſt*; & alibi: *Inuiſa diligere poſſumus, ignota ſiue incognita nequaquam.* Cæterùm hæc vitalis applicatio in animalibus ratione carentibus fit per apprehenſionem ſenſus. In ijs verò, quæ ratione ſunt prædita, etiam ad appetitum rationalem ſiue voluntatem per intellectum vitaliter cognoſcentem & voluntati proponentem rei bonitatem, iuxta illud: *Nihil eſt volitum, quod non prius ſit intellectum*: de quo infra: Eſtque tam efficax hæc applicatio, vt pro varietate ipſius

variari poſſit ratio volendi. Sic idem bonum apprehenſum abſolutè, id eſt, pro vt abſtrahit à præſenti & abſenti, cauſat amorem: apprehenſum vt abſens cauſat deſiderium; vt præſens denique cauſa eſt gaudij; qui ſunt actus ſpecie diuerſi, ſecundum Suarez & Ægidium de Conink. Simili modo fit in appetitu ſenſitiuo, iuxta iſtud:

3. *Animali non accidit appetitus niſi ex imaginatione.* Lib. 3. de anima cap. 10. tex. 29. in fine capitis & textus, & ex eo Commentator in 8. Phyſ. t. 20.] Pro cuius maiore explicatione notandum eſt primo; Non quamuis imaginationem aut apprehenſionem ſufficere ad appetitum, quomodolibet mouendum. Si enim res apprehendatur ſimpliciter, non verò vt bona vel mala, nulla ratione mouebitur appetitus: Si verò apprehendatur vt bona, non verò vt poſſibilis, mouebitur quidem ad ſimplicem complacentiam, non tamen ad actum, quo illã conſequi velit, & ſic de cæteris. Ex quibus perſpicuum fit, quo ſenſu dixerit Ariſtoteles 3. de anima, cap. 3. t. 153. *Ad ea, quæ imaginamur, perinde nos affici, atque ad ea, quæ cernimus in pictura*; quia ſicuti hæc per ſe non mouent appetitum, vt illa velit aſſequi; aut vt fugiat vel timeat, &c. Ita quæ ſimpliciter apprehendimus, vt bona non verò vt poſſibilia aut futura non mouent, vt illorum aſſecutionem deſideremus. Cõparat ergo Philoſophus imaginationem rei, vt bona non verò vt poſſibilis, cum viſione rei depictæ.

Notandum 2. in hac apprehenſione vel imaginatione includi implicitum quoddam ſiue virtuale iudicium potentiæ intellectiuæ in ratione præditis; vel æſtimatiuæ in gratis; quia qui apprehendit ens aliquod ſub ratione boni, virtualiter iudicat illud ens eſſe bonum: Sicuti qui apprehendit Petrum ſub ra-

tione hominis, virtualiter iudicat illum eſſe hominem; Cuius ratio eſt, quia nihil poteſt apprehendi, niſi ſub ratione illa, quæ ipſi per ſe primò conuenit: alias non illud conciperetur; ſed aliquid aliud, v. g. qui volens concipere Petrum, conciperet Angelum; non Petrum apprehenderet, ſed Angelum. Sic etiã ouis apprehendit & appetit frondem ex quodam iudicio virtuali ſiue imperfecto, quo per ſimplicem & naturalem æſtimationem Phantaſiæ exiſtimat frondem ſibi conuenientem, &, vt inquit D. Thomas, 1. p. q. 59. a. 3. *Fugit lupum ex quodam iudicio, quo exiſtimat eum noxium.* Plura, quæ huc referri poſſunt, explicantur Titulo *de bono & eius appetitu.*

TITVLVS XLII.

De Potentia appetitiua rationali.

DISTINCTIO PRIMA.

Quid ſit appetitus rationalis ſiue voluntas.

1. V*Oluntas eſt potentia libera.*] Eſt communis ſententia Philoſophorum ac Theologorum. Pro cuius declaratione notandum eſt; duplicem eſſe libertatem; Contrarietatis ſcilicet, ſiue quoad ſpecificationem, & contradictionis, ſiue quoad exercitium: Libertas contrarietatis eſt, qua potentia poſitis omnibus ad agendum requiſitis poteſt producere actus contrarios circa idem, v. g. amorem & odium, deſiderium & fugam, &c. Neceſſitas huic libertati contraria dicitur neceſſitas quoad ſpecificationem, qua ita neceſſitatur potentia, vt ſi velit verſari circa aliquod obiectum, ne-

ceſſariò debeat producere actum certæ alicuius ſpeciei. Libertas contradictionis ſiuè quoad exercitium eſt, qua potentia poſitis omnibus ad agendum prærequiſitis poteſt agere & non agere: neceſſitas oppoſita vocatur neceſſitas quoad exercitium. Vtróque modo voluntatem eſſe liberam patet primo experientia; experimur enim nos producere, v. g. actũ amoris vel odij, & non producere pro noſtro beneplacito: patet 3. ex communi hominum ſenſu: Si enim quæratur, cur aliquid liberè velimus, dicamus, faciamus; reſpondemus, quia volumus. Ratio à priori eſt, quod in obiecto voluntatis poſſit ſimul inueniri ratio boni & ratio mali: Cum enim eadem res diuerſo modo conſiderata poſſit habere rationem boni & mali, fieri poteſt, vt perfectè propoſito obiecto poſſit voluntas illud amare & odiſſe. Eſt enim voluntas appetitus quidam vniuerſalis, habens pro obiecto quodcunque bonum, habens item proponentem obiectum, potentiam vniuerſalem, videlicet intellectum cuius obiectum eſt omne ens; ergò reſpectu nullius obiecti, quod ei ab intellectu proponatur, ita eſt determinata, vt non poſſit ſuſpendere actum circa illud, cum poſſit etiam circa alia obiecta verſari, & habeat in promptu intellectum, quo poteſt vti ad propoſitionem aliorum obiectorum; ergò non neceſſitatur ad actum eliciendum, niſi circa obiectum quod ei clarè proponatur ab intellectu, vt habens omnem rationem boni, qua tale obiectum ſufficienter voluntatem determinat; cum contineat totum illud bonum, ad quod eſſentialiter appetitus rationalis ordinatur, quod ſolis beatis accidit, qui Deum clarè intuentur, vt in ſe eſt, ac proinde neceſſitantur ad eum continuò amandum. Vide, ſi placet, Becanum de libero arbitrio c. 2. q. 3.

2. *Voluntas*

2. *Voluntas eſt cæca potentia.*] Eſt commune dictum Theologorum & Philoſophorum. Ratio eſt, quia per ſe non poteſt cognoſcere, quid legi æternæ, quæ eſt regula illius remota & vltimata conſentaneum ſit aut diſſentaneum, ac proinde non poteſt diſcernere inter bonum & malum, inter honeſtum & turpe, inter ea, quæ amplectenda ſunt, & quæ fugienda: debet ergo dirigi à recta ratione, tanquam à regula ſua proxima & iſtius iudicio ſe conformare. Quod ſi non facit, non ibit rectà, ſed cæco impetu feretur in ſuum interitum; non quod operari illa ſine præuia intellectus cognitione poſſit; ſed quia in omnibus actionibus ſuis, ſi non rectam ſequatur rationem, opinionibus iniquis adhærere ſoleat & peruerſis, & hoc ſenſu intellige illud, lib. 3. de Anima c.9. tex.47. *Intellectus nonnunquam iubet, ratioque fugere aliud aut proſequi iubet; at non obtemperat homo, ſed agit cupiditate, vt in incontinente fieri ſolet.*

3. *Voluntas tantam vim habet ad volendum, quantam intellectus ad intelligendum.*] Ratio huius eſt, quia inter duas illas potentias eſt naturalis connexio ac proportio; quæ in eo conſiſtit, quod voluptas naturaliter poſſit verſari actu proſecutionis circa omne bonum, & actu auerſionis circa omne malum, quod intellectus naturaliter poteſt cognoſcere & voluntati amandum vel odiendum proponere. Vſus huius pronunciati frequens eſt apud Theologos præcipuè in primam ſecundæ, in materia de actibus humanis, & in materia de gratia.

4. *Voluntas non fertur niſi in id, quod ſupponitur eſſe bonum.*] Alij ita proponunt: *Obiectum voluntatis eſt bonum.* Sumitur ex lib. 1. Ethicorum cap.1. & alijs citatis ſupra Titulo *de Bono, & Bonitate.* Intelligitur non de quibuſlibet actibus voluntatis, ſiue proſecutionis illi ſint, ſiue auerſionis:

Clarum enim eſt voluntatem poſſe verſari circa malum actu odij vel fugæ, &c; ſed intelligi debet de actibus proſecutionis, ſiue complacentiæ duntaxat; ita, vt ſenſus ſit, voluntatem non ferri actu amoris, deſiderij, vel gaudij, niſi in id, quod ſupponitur eſſe bonum, in apprehenſione ſcilicet vel iudicio intellectus, non autem neceſſario exiſtens actu in rerum naturâ: quia poſſumus velle bonum ſanitatis, v. g. nondum exiſtentis. Porrò voluntatem non moueri ad appetendum, niſi ei obiectum proponatur ſub ratione conuenientiæ, ſiue bonitatis. Docet S. Thomas 1. 2. quæſt. 9. art. 1. ad 2. *Sicut*, inquit, *imaginatio formæ ſine æſtimationis conuenientis vel nociui, non mouet appetitum ſenſitiuum, ita nec apprehenſio rei veræ ſine ratione boni & appetibilis.* Patet experientia: notamus enim non moueri nos ad appetendum aliquid niſi illud apprehendamus vt bonum. Suadet etiam ratio: nam vnumquodque appetitiuum mouetur à ſuo obiecto ad actum appetendi; obiectum autem voluntatis eſt bonum, quod proponitur ab intellectu; ergò vt voluntas moueatur ad illud appetendum, debet proponi vt bonum.

Confirm. *malum vt malum eſt obiectum fugæ*: ergò non poteſt eſſe obiectum proſecutionis: nihil enim eſt amandum, & odio habendum eadem omnino ratione formali, vnde pulchrè S. Auguſtinus lib. de Concordia liberi arbitrij & prædeſtinat. *Nihil*, inquit, *vult voluntas, niſi commoditatem aut rectitudinem: quidquid enim aliud vult aut propter commoditatem, aut rectitudinem, vult*, &c. Debet autem obiectum apprehendi bonum ſecundum eam rationem conuenientiæ, quam habet reſpectu appetentis; alioqui non mouet appetitum, quia ratio appetendi aliquid, eſt proportio, quam illud habet

cum appetente, vt patet inductione, & ex ſupra dictis.

5. *Voluntas eſt Domina potentiarum.* Elicitur ex lib. 1. Politic. cap. 3. & ex 3. de Anima tex. 46. & ſequentibus, ac refertur à Themiſtio in 3. de Anima cap. 59. quod eſt in textum Ariſtotelis citatum.] Rationem aſſignant Conimbricenſes; quia in omnibus potentijs ordinatis ea, quæ vniuerſalem finem reſpicit, excitat eas, quæ circa particulares fines verſantur, vt tam in naturalibus, quam in politicis rebus videre licet; atqui obiectum voluntatis eſt omne bonum in communi: reliquæ verò potentiæ tendunt in bonum particulare ſibi conueniens, ergò voluntatis eſt excitare eas ad ſuos actus. Porrò intellectui, phantaſiæ & appetitui ſenſitiuo imperat voluntas politicè: id eſt, ita, vt poſſint interdum reniti; quia inſtar ciuium proprio quodam iure gaudent, quod non poteſt illis voluntas eripere; neque enim intellectum illa cogere poteſt, vt aſſentiatur rei falſæ; item intellectus exercet multos actus ante imperium voluntatis, v. g. cum excitatur ab obiectis extrinſecis mediante cognitione ſenſitiua. Similiter vehementes apprehenſiones phantaſiæ, & paſſiones appetitus, non poſſumus pro arbitrio voluntatis ſtatim reprimere, etſi poſſimus per Dei gratiam ijs non conſentire voluntate: Potentiæ autem motiuæ imperat deſpoticè, ita vt hæc ſeruiliter ad nutum pareat voluntati. Quandocunque enim volumus, mouemus membra extrinſecus non impedita à morbo, vinculis, &c. Potentiæ vegetatiuæ per ſe non ſubjiciuntur voluntati, Quia ſola voluntate nec cubitum poſſumus adjicere ad ſtaturam; ſed indirectè & per accidens tantum, quatenus plus minusvè vel conuenientius alimentum ſumendo, corpus exercendo, &c. poſſumus

adiuuare actiones illarum. Idem eſt de ſenſibus externis; quia hi ſublato impedimento & poſito obiecto non poſſunt non operari; indirectè tamen ſubiiciuntur: id eſt, quoad applicationem obiecti, & præuias actiones, vt ſi claudam oculos, non videbo.

DISTINCTIO II.

Quomodo operetur Voluntas.

1. V*Oluntas ſemper agit voluntariè.*] Ratio eſt; quia voluntas eſſentialiter eſt appetitus elicitiuus, & ideo neceſſario operatur præuia cognitione, ſiue per modum appetitionis vitaliter in ſuos actus influens, & hoc eſt agere voluntariè: ipſum enim velle non eſt contra inclinationem voluntatis; Cum ſit actio ſiue motio voluntatis, quæ eſt inclinatio quædam in aliquid; ac proinde ſicuti dicitur id eſſe naturale, quod eſt ſecundum inclinationem naturæ; ita dicitur eſſe voluntarium, quod eſt ſecundum inclinationem voluntatis. Vide, ſi placet, D. Thomam 1. p. q. 2. art. 1 in Corpore. Eodem ſenſu verum eſt celebre illud, in moralibus axioma:

2. *Voluntas coacta etiam eſt voluntas.*] Omnis enim actio tam elicita, quam imperata à voluntate, licet ex metu aut alia qualicunque compulſione vel coactione fiat; reuera voluntaria eſt, & voluntas actualis dicitur: cum implicet contradictionem, voluntatem quicquam agere, quod non ſit voluntarium, quemadmodum implicat intellectum exercere actionem, quæ non ſit intellectio. Atque hinc docent morales Philoſophi,

etiam id, quod ſit ex metu, ſimpliciter eſſe voluntarium, licet dici poſſit inuoluntarium ſecundum quid. Ita expreſsè habetur cap. *Merito*, cauſa 5. quæſt. 1. & in lege, *Si mulier*, &c. §. penult. digeſt. *De eo, quod vi metusuè cauſa.* Idem planè docuit Ariſtoteles, 3. Ethicorum cap. 1. cum dixit, *eos qui operantur ex metu, magis aſsimilari voluntariè operantibus*: ac ſi dicat, plus habere de voluntario, quam de inuoluntario, vt expreſsè docuit Gregorius Niſſenus lib. 5. Philoſophiæ cap.1. D. Thomas 1. 2. quæſt. 26. artic. 3. & Vaſquez ibidem, vbi conciliat D. Thomam & Ariſtotelem, dicitque eos verbo quidem in hac materia diſcrepare, re tamen verâ idem docere.

3. *Voluntas à nulla creatura neceſsitari poteſt ad agendum.*] Traditur à D. Thoma 1. par. quæſt. 82. artic. 2. à Caietano ibidem, à D. Bonauentura in ſecundum, diſtinct. 25. qu. 4. & 5. à Scoto in ſecundũ, diſtinct. 29. quęſt. 1. §. *ad quæſtionem, Igitur*; & eſt communis ſententia Philoſophorum & Theologorum. Intelligitur autem de neceſſitate ad agendum actione voluntati propriâ, & non primo primâ. Eſt namque ita in ſe libera, vt nec obiectiuè, nec effectiuè ad actus non primo primos abſolutè neceſſitari poſſit: niſi ab ipſo Deo vel clarè viſo, vel in operandi modo legem ordinariam non ſeruante. Dixi autem abſolutè; quia voluntas poſita efficaci volitione finis & præſentato medio omnino neceſſario ad finem obtinendum, non poteſt illud non velle; nimirum pro diuerſa efficacia volitionis & intentionis; non enim magis neceſſaria eſt electio, quam intentio eſt efficax.

DISTINCTIO III.

An & qualem cognitionem voluntas habeat præuiam.

1. Voluntas non fertur in incognitum.] Sumptum eſt ex lib. 3. de Anima cap. 10. tex. 54. & refertur à S. Auguſtino lib. 8. de Trinitate cap. 53. Veritas eius patet experientia. Nunquam enim voluntas in incognita fertur, priuſquam ea aliquo modo apprehendantur, & voluntati proponantur. Ratio eſt, 1. quia voluntas non poteſt operari niſi producat actum, qui ſit certæ alicuius ſpeciei; ſed non poteſt producere actũ certæ ſpeciei, niſi proponatur obiectum. Sumit enim ſpeciem actus, ſaltem extrinſecè, ab ipſo obiecto: ergò prius quam operetur, debet ipſi proponi obiectum. 2. quia voluntas ex ſua parte eſſentialiter pendet à cauſalitate; Cum non poſſit appetere quicquam niſi metaphoricè mota, ſiue à bono appetibili excitata. 3. Quia cauſa finalis requirit omnino eſſe cognitum, vt cauſet: cum motio metaphorica nequidem poſſit intelligi niſi media cognitione, vitaliter applicante obiectum appetitui. Atque hinc docent Theologi, in materia de ſcientia Dei; non modo in hominibus & Angelis, ſed etiam in Deo habere locum, quod voluntas non feratur in incognitum. Ideóque antè liberas determinationes, voluntatis diuinæ, v.g. de mundo creando, de hoc vel illo homine prædeſtinando, de his & ſimilibus beneficijs humano generi exhibendis, præcedere ordine rationis in intellectu diuino iudiciũ, quo iudicat hoc vel illud eſſe faciendum, &c Vide Vaſquez, ſi libet, Tomo 1. in primam 2. diſp. 15. cap. 2.

2. *Nihil eſt volitum, quod non prius ſit intelle-ctum.* Traditur à D. Thoma in lib. 3. Polit. lect. 2. & à Suarez lib. 5. de Anima cap. 3. n. 8.] Determinat hæc propoſitio doctrinam & explicationem axiomatis præcedentis, docetque ad eliciendum actum voluntatis non ſufficere cognitionem qualemcunque, Senſus, v. g. interni vel externi; ſed requiri abſolutè præuiam intellectionem. Ratio eſt, quia *Intellectus eſt propria regula voluntatis*, qua in omnibus ſuis operationibus dirigitur: ſi ergò intellectus, qui eſt radix & fundamentum libertatis, vt docẽt Theologi, nihil cognoſcat aut iudicet, neque etiam voluntas quidquam amplectetur, aut reſpuet; cum libertas formalis, quæ eſt in voluntate, neceſſariò præſupponat libertatem fundamentalem in intellectu. Quare ad eliciendum actum voluntatis non tantum requiritur cognitio ſenſitiua; ſed abſolutè etiam neceſſaria eſt intellectiua; neque verò ſufficit ea qualiſcunque; ſed inſuper requiritur, vt volitioni futuræ ſit accommodata, iuxta illud:

3. *Omnis actus voluntatis ſupponit actum intellectus proportionatum.*] Vt actus amoris, v. g. ſupponit apprehenſionem, vel iudicium intellectus de obiecti bonitate, vt ſic; actus odij de eiuſdem malitia; actus deſiderij prærequirit opinionem boni abſentis; actus gaudij opinionem præſentis, & ita de reliquis, vt docet D. Thomas 1. 2. qu. 40. art. 2. in Corpore. Item volitio ſupernaturalis cognitionem prærequirit ſupernaturalẽ; quemadmodum ad actum voluntatis naturalem ſufficit intellectio humana & naturalis; eò, quod dirigens proximè & directum debeant eſſe eiuſdem ordinis. Itaque propoſitio hæc reſtringit ſecundam, vti illa primam. Vtitur autem hac Suarez Tomo 4. in 3. p. diſp. 3. ſect. 1. num. 4. & inde probat, actum virtutis Pœnitentiæ elici à volun-

tate præſuppoſito tamen actu intellectus ſibi proportionato. Ex eâdem communiter probant Theologi, in materia de Fide, præter motionem piam voluntatis, quæ prærequitur ad aſſenſum fidei, vt per illam determinetur intellectus ad aſſentiendum, requiri etiam cognitionem aliquam ſiue illuminationem intellectus ſupernaturalem, quæ vel apprehendat vel iudicet obiectum quod proponitur, eſſe credibile & credendum, propter auctoritatem diuinam; quia enim voluntas non fertur in incognitum; antequam aliquid velit, debet id aliquo modo cognoſcere intellectus, & quia voluntas credendi eſt ſupernaturalis, vt docet D. Thomas 2. 2. q. 2. art. 1. ad 3. & alij Theologi communiter. Vide Hurtado diſt. 14. de Anima, ſect. 6. Debet etiam cognitio, qua ipſi ſuum obiectum proponitur, eſſe ſupernaturalis, vt ſit proportio inter cognitionem & volitionem: neque enim voluntas motiuo diuino ac ſupernaturali rem appetet, quam intellectus non niſi humano ac naturali iudicio apprehendit. Conſule, ſi placet, Suarez de Fide, diſp. 6. ſect. 8.

4. *Voluntas non poteſt mouere niſi ante mota per intellectum.*] Traditur à Leonardo Leſſio lib. 1. de Iure & Iuſtitia, cap. 1. dub. 3. num. 19. & verum eſt iuxta explicationem præcedentium: Mouet autem intellectus voluntatem quoad ſpecificationem, ex parte obiecti determinans actum per modum proponentis obiectum: at verò voluntas mouet cæteras facultates ſibi ſubiectas, quoad exercitium, vt docet D. Thomas 1. 2. quæſt. 9. art. 1. ad 3. Vaſquez & alij. Cæterum hæc præuia cognitio intellectus tam neceſſaria eſt, vt probabilius ſit ſine illa ne quidem de potentiâ Dei abſoluta voluntatem poſſe ſe, aut alias potentias mouere vel vllo modo operari, quia obiectum ſe habet per modum cauſæ formalis, &

eſt tàm neceſſaria ad ſpecificationem actus volun-tatis, quam cauſa formalis ad conſtitutionem compoſiti; ergo ſicuti nulla ratione poteſt eſſe compoſitum ſine forma, ſic neque poteſt eſſe operatio voluntatis ſine obiecto: atqui nihil iuuat eſſe obiectum, niſi proponatur; nec poteſt proponi niſi per intellectum, vt explicatum eſt: ergò, &c.

TITVLVS XLIII.

De impotentia & patibilitate.

DISTINCTIO PRIMA.

De Patibilitate generatim.

1. M*Vltum paßibilia patiuntur à paruis actiuis.*] Traditur ab Ariſtotele in Problem. ſec. 5. tex. 12. & refertur à D. Thoma 1. 2. q. 22. art. 3. ad 2. Vbi ex eo probat, magnitudinem patientis non ſolum pendere ex virtute agentis; ſed etiam ex paſſibilitate patientis: ita vt quo maior eſt ſubiecti ad aliquam formam recipiendam diſpoſitio; eò facilior ſit agentis operatio. Sic, v. g. ſtupa vel ſtipula arida facilius ignem concipit, quam ferrum aut lignum humidum: ſic verbum ſuaue ac familiare homini iracundo aſperum videtur & inhumanum; etenim flaua bilis, qua eiuſmodi homines cholerici abundant, humor mobilis eſt & acutus, quare facilè irritatur & efferueſcit. In eundem ſenſum verum eſt iſtud:

2. *Patitur facilè quod tenuium eſt partium.* Sumitur ex lib. 3. de Anima tex. 65.] Vbi Philoſophus docet, aquam facilius moueri, quam lapidem,

& aërem quam aquam; & ita conſequenter in ſimilibus; quia nimirum ex communi ſententia: *quidquid recipitur ad modum recipientis recipitur*, &, quod in idem ferè recidit, actus actiuorum recipiuntur in ſubiecto pro ratione diſpoſitionum vt explicatur Titulo *de Cauſa efficiente*. Pulchrè doctrinam hanc à ſimili declarat Philoſophus in hunc modum: Sicut debilis eſt ſtomachi cibum duriorem non poſſe concoquere; ita hominis puſillanimis eſt, verbum duriuſculum non poſſe ſuſtinere. Citari ſolet hæc ſententia ex lib. 4. Ethic. cap. 3. ſed ibi in terminis non habetur, ab ea tamen minimè aliena ſunt, quæ ibidem Ariſtoteles de viro magnanimo ſcribit: Huius enim eſſe docet; nec commoueri facilè, nec illatas iniuriæ meminiſſe.

3. *Quanto aliquid eſt maioris paſſibilitatis, tanto eſt minoris poſſe.*] Ratio eſt, quia quanto aliquid eſt paſſibilius, tanto eſt imperfectius: Cum paſſio imperfectionem arguat patientis; quemadmodum actio perfectionem agentis: *Vnumquodque enim agit pro vt eſt actu, & patitur prout eſt in potentia*, vt explicatur Titulo *de Actione & Paſſione*. Quanto autem vnumquodque in ſua natura eſt imperfectius, tanto minus habet actiuitatis, cum vires actiuæ proportionatæ ſint eſſentiæ. Sic materia prima, quæ eſt purè paſſiua, nullius eſt actiuitatis, & contra Deus, qui eſt purus actus, purè actiuus eſt, nullius autem paſſibilitatis, vt pluribus explicatur Titulo *de cauſa materiali, & de Deo*: Nomine autem paſſibilitatis, intelligitur hic potentialitas ex rei imperfectione orta, quæ nihil aliud eſt, quam aptitudo paſſiua ad receptionem formarum perficientium. Quare non debet intelligi propoſitio de qualicunque promptitudine ad recipiendas quaſcunque ſiue vtiles, ſiue noxias aut peregrinas qualitates, vel im-

preſſiones. Nam ignis, v. g. ex omnibus elementis facillimè læditur & minimè eſt reſiſtitiuus reſiſtentia priuatiua: Cum tamen actiuitate omnia corpora elementaria ſuperet; imò generatim.

4. *Omnis prima qualitas magis eſt actiua, quam ipſius contraria ſit reſiſtitiua.*] Intelligitur & verum eſt de reſiſtentia priuatiua, quæ non eſt actio; ſed quædam formalis repugnantia, priuatio ſiue excluſio actionis contrariæ à ſubiecto ex ſe apto recipere talem actionem. Ratio propoſitionis eſt; quia aliàs non daretur vlla reactio: Cum hæc fieri nequeat, niſi qualitates inuicem agendo ſeſe mutuo refrangant: Non autem intelligi debet de reſiſtentia contraria, quæ eſt actio poſitiua, qua minuitur virtus agentis contrarij; & ſolum differt denominatione ſiue habitudine: quatenus enim ab agente eſt, dicitur actio, quatenus verò diminuit vires alterius, dicitur reſiſtentia. Ratio huius eſt, quia ſi omnis qualitas minus eſſet reſiſtitiua reſiſtentia contraria, quam ipſius oppoſita ſit actiua; ergò omnis qualitas minus eſſet actiua, quam ipſius contraria, quod dici non poteſt, vt per ſe eſt manifeſtum.

DISTINCTIO II.

De eadem patibilitate in Specie.

1. IN *corpore affecto facilis eſt offenſio.*] Quia enim corpus prauis humoribus vitiatum, aut maligna paſſione vel qualibet alia noxia qualitate affectũ multum eſt paſſibile, ideo facilè patitur & offẽditur, iuxta illud: *Multũ paßibilia patiuntur à paruis actiuis.* Sumitur hæc propoſitio ex l. 6. Polit. c. 6. vt patebit

ex propoſitione ſequente. Ratio illius eſt, quia illud facilius patitur & infirmatur, quod magis diſpoſitum eſt ad infirmitatẽ: atqui corpus malè hoc modo affectum, ad illam eſt magis diſpoſitum, quandoquidem in eo temperies humorum, ſiuè qualitatum turbari cœpta eſt, in qua ſanitas eius & firmitas conſiſtit; ergò tale corpus facilius patitur & infirmatur. Hæc etiam vna, inter alias cauſa eſt, cur homines infirmi, effectibus & paſſionibus animi magis ſint obnoxij, quam cum integri eſſent & ſani, iuxta illud vulgare: *Infirmi facile iraſcuntur.* Contra verò,

2. *Corpora ſana permultos ferunt errores.*] Explicat hanc & proximè antecedentem propoſitiones Ariſtoteles lib. 6. polit. c. 6. huiuſmodi ſimilitudine: *velutì Rerumpublicarum ſtatus*, inquit, *ſi deterrimi ſint facilè ſubuertuntur; ſi boni, non ita facilè: ita etiam corpora humana, ſi ſana ſint multas ſuſtinent ac ſuperant malignarum qualitatum tentationes & inſultus; ſin autem valetudinaria ſint, facile ijs ſuccumbunt.* Sana corpora hic intelliguntur ea, quibus vera & firma eſt valetudo: Nam, vt ait Ariſtoteles in probl. ſ. 5. t. 12. Corpora, quæ modicè conſtant, temperataque ſunt, & in morbum ſæpius incidunt, & facilius curantur, quia quod modicum eſt & æquabile, id in vtramque partem eſt compatibilius. In eandem ſententiam Galenus l. de veteri medicina docet. Imbecillas eſſe naturas, quæ citò & fortiter offenduntur.

3. *Qui ſunt integra corporis valetudine, medicationes ægre ferunt.*] Monet hic Aphoriſmus 37. lib. 2. Hippocratis, non temerè & ſine cauſa aſſumendas eſſe medicinas ab ijs, quibus integer æui ſanguis adhuc ſolidæque ſuo ſtant robore vires; quia ægrè illas & moleſtè ferunt, cum non mediocriter à priſtino & naturali ſuo ſtatu corpus ijs dejiciatur, vt

docet Hippocrates eiuſdem lib. Aphoriſmo 36. Senſus moralis hui⁹ propoſitionis in eos valet magiſtratus, qui ſine cauſa & culpa ac ſine diſcretione pœnas à ſubditis probe ſe habentibus depoſcunt.

4. *Cor. nullum patitur graue vitium.* Lib. 4. de part. Animal. c. 4.] Rationem addit Philoſophus ibidem; *Quia ſi principium corrumpitur*, inquit, *nihil eſt, quod ceteris, quæ inde pendent, præbere auxilium poſſit*, & vt ait D. Thomas lib. 6. de motu Animalis; facta modica alteratione caloris vel frigoris in corde, maxima fit in partibus exterioribus. Eadem eſt ratio de omnibus affectuum perturbationibus. Senſus huius moralis locum habet in Principes & Dynaſtas, alioſque, à quibus ſalus Reipub. dependet. Hac etiam de cauſa cordis locus in medio viuentis eſt, vt docetur lib. 3. de partibus Animal. c. 4. & alibi. Nimirum, quia locus ille eſt temperatior & à nocumentis tutior. Declinat autem nonnihil ad ſiniſtram in homine; vt det locum hepati, & vt frigiditas læuæ partis ex ſplene temperetur.

DISTINCTIO III.

De Sympathia animæ & corporis.

1. *ANima & corpus ſibi inuicem compatiuntur.* Ariſtoteles in lib. de Phyſiognomia cap. 1.] Vbi id explicat & probat ab experientia, & manifeſtum eſſe dicitur in ægritudinibus & alijs quibuſque corporis affectibus: multum namque anima videtur mutari à paſſionibus corporis, & è conuerſo, quod corpus compatiatur à paſſionibus animi, maximè manifeſtum eſt, inquit, circa amores, dolores, timores & voluptates. Eandem doctrinam lib. 1. de

Anima c.1.t.14. tradit Ariſtoteles & explicat in hunc modum: Omnis operatio, ad quam corporis temperamentum operatur, non ſolius animæ eſt; ſed etiam corporis: atqui omnes paſſiones ita ſe habent; non ergò ſolius animæ ſunt, ſed animæ & corpori communes: Aſſumptionem confirmat, quià quoſdam videmus leui de cauſa iraſci, vt cholericos, quibus mox circa cor ſanguis efferueſcit; alios vix ad iram commoueri, etiam graui oblata occaſione, vt eos, qui phlegmate abundant; Et ita de cæteris: hoc autem ex eo prouenit, quia in his actionibus magnam ſibi partem vindicat corporis affectio, qua de re etiam copioſè ſcribit Ariſtoteles lib. 2. de part. Animal. c. 4. & Galenus in libro, qui inſcribitur, *quod mores animi temperamentum corporis ſequantur*: atque hæc vna etiam inter alias cauſa eſt, cur & hodie publica conſuetudine receptum ſit, apud omnes orbis terræ nationes, ne Princeps vſquam gentium agat abſque Medicis; quia nimirum multa animi vitia ex corporis vitiatis humoribus oriuntur, vt inquit Tiraquellus l. de Nobilitate. c 31. n.400. Illud tamen certum eſt, & perſpicuum; licet corporum temperaturæ ad eiuſmodi affectus inclinent; in cuiuſque poteſtate eſſe. accedente præſertim diuini Numinis ope, ducem ſequi rationem; & inſurgentes motus ratione cohibere, ac totius animi corporisque ſtatum ad virtutem & probos mores componere.

2. *Impotentia ſenſuum animæ eſt defectio.* Ariſtoteles in lib. de Somno & Vigilia c.2. circa medium.] Vbi ex eo probat, ſomnum non eſſe propriè & præcisè ligationem ſenſuum vel impotentiam, eo quod in omnibus animæ defectionibus ſimile quid accidere ſoleat. Ratio propoſitionis eſt; quia anima & corpus omniaque corporis organa ſibi mutuo com-

patiuntur; proinde vnius defectio alterius eſt impotentia, & vnius debilitas alterius eſt imbecillitas, neque vnquam animam benè ad munia ſua peragenda diſpoſitam habere poterit homo, ſi organa imaginationis & aliarum virtutum naturalium & ſenſitiuarum malè ſint materiata. Vide D. Thomam in primum Polit. lect. 3.

3. *Melior eſt animi æquitas, quam corporis ſanitas.*] Eſt hæc ſententia 161. illarum, quas ex S. Auguſtino collegit Diuus Proſper. Monet autem animi tranquillitatem præferendam eſſe integritati corporis. Cuius ratio eſt, quia & præſtantior corpore eſt animus, & huius quam illius multo plures morbi, multoque perículoſiores, vt proinde iure miretur Cicero, quidnam cauſæ ſit, cur plerique mortales corpori curando tuendoque tantam diligentiam adhibeant, animæ verò medicinam neque colant ita, neque deſiderent. Vide, ſi placet, Ciceronem lib. 3. Tuſcul. Quæſt. initio.

4. *Ægrotanti animo medicus eſt oratio.*] Refertur hoc dictum à Plutarcho apud Apollonium, & ſumptum videtur ex Æſchyli Prometheo, vbi dicitur morbo iracundiæ mederi oratio. Sicuti enim aduerſus corporis morbos adhibētur pharmaca herbarum & aromatum; ita morbis animi Philoſophia medetur pharmacis verborum, id eſt, monitis ac documentis ſalubribus: & ſicuti in corporum morbis, pro ratione valetudinis alia atque alia adhibentur remedia; ita ſimiliter in morbis animi non eadem ſemper adhibetur oratio. Poteſt etiam Chriſtianè propoſitio intelligi de mentis eleuatione ad Deum, à quo omnis eſt animæ & corporis tranquillitas.

DISTINCTIO III.

An & qualem cognitionem voluntas habeat præuiam.

1. *VOluntas non fertur in incognitum.*] Sumptum eſt ex lib. 3. de Anima cap. 10. tex. 54. & refertur à S. Auguſtino lib. 8. de Trinitate cap. 53. Veritas eius patet experientia. Nunquam enim voluntas in incognita fertur, priuſquam ea aliquo modo apprehendantur, & voluntati proponantur. Ratio eſt, 1. quia voluntas non poteſt operari niſi producat actum, qui ſit certæ alicuius ſpeciei; ſed non poteſt producere actũ certæ ſpeciei, niſi proponatur obiectum. Sumit enim ſpeciem actus, ſaltem extrinſecè, ab ipſo obiecto: ergò prius quam operetur, debet ipſi proponi obiectum. 2. quia voluntas ex ſua parte eſſentialiter pendet à cauſalitate; Cum non poſſit appetere quicquam niſi metaphoricè mota, ſiue à bono appetibili excitata. 3. Quia cauſa finalis requirit omnino eſſe cognitum, vt cauſet: cum motio metaphorica nequidem poſſit intelligi niſi media cognitione, vitaliter applicante obiectum appetitui. Atque hinc docent Theologi, in materia de ſcientia Dei; non modo in hominibus & Angelis, ſed etiam in Deo habere locum, quod voluntas non feratur in incognitum. Ideóque antè liberas determinationes, voluntatis diuinæ, v.g. de mundo creando, de hoc vel illo homine prædeſtinando, de his & ſimilibus beneficijs humano generi exhibendis, præcedere ordine rationis in intellectu diuino iudiciũ, quo iudicat hoc vel illud eſſe faciendum, &c Vide Vaſquez, ſi libet, Tomo 1. in primam 2. diſp. 15. cap. 2.

2. *Nihil eſt volitum, quod non prius ſit intellectum.* Traditur à D. Thoma in lib. 3. Polit. lect. 2. & à Suarez lib. 5. de Anima cap. 3. n. 8.] Determinat hæc propoſitio doctrinam & explicationem axiomatis præcedentis, docetque ad eliciendum actum voluntatis non ſufficere cognitionem qualemcunque, Senſus, v. g. interni vel externi; ſed requiri abſolutè præuiam intellectionem. Ratio eſt, quia *Intellectus eſt propria regula voluntatis*, qua in omnibus ſuis operationibus dirigitur: ſi ergò intellectus, qui eſt radix & fundamentum libertatis, vt docēt Theologi, nihil cognoſcat aut iudicet, neque etiam voluntas quidquam amplectetur, aut reſpuet; cum libertas formalis, quæ eſt in voluntate, neceſſariò præſupponat libertatem fundamentalem in intellectu. Quare ad eliciendum actum voluntatis non tantum requiritur cognitio ſenſitiua; ſed abſolutè etiam neceſſaria eſt intellectiua; neque verò ſufficit ea qualiſcunque; ſed inſuper requiritur, vt volitioni futuræ ſit accommodata, iuxta illud:

3. *Omnis actus voluntatis ſupponit actum intellectus proportionatum.*] Vt actus amoris, v. g. ſupponit apprehenſionem, vel iudicium intellectus de obiecti bonitate, vt ſic; actus odij de eiuſdem malitia; actus deſiderij prærequirit opinionem boni abſentis; actus gaudij opinionem præſentis, & ita de reliquis, vt docet D. Thomas 1. 2. qu. 40. art. 2. in Corpore. Item volitio ſupernaturalis cognitionem prærequirit ſupernaturalē; quemadmodum ad actum voluntatis naturalem ſufficit intellectio humana & naturalis; eò, quod dirigens proximè & directum debeant eſſe eiuſdem ordinis. Itaque propoſitio hæc reſtringit ſecundam, vti illa primam. Vtitur autem hac Suarez Tomo 4. in 3. p. diſp. 3. ſect. 1. num. 4. & inde probat, actum virtutis Pœnitentiæ elici à volun-

tate prę ſuppoſito tamen actu intellectus ſibi proportionato. Ex eâdem communiter probant Theologi, in materia de Fide, præter motionem piam voluntatis, quæ prærequitur ad aſſenſum fidei, vt per illam determinetur intellectus ad aſſentiendum, requiri etiam cognitionem aliquam ſiue illuminationem intellectus ſupernaturalem, quæ vel apprehendat vel iudicet obiectum quod proponitur, eſſe credibile & credendum, propter auctoritatem diuinam; quia enim voluntas non fertur in incognitum; antequam aliquid velit, debet id aliquo modo cognoſcere intellectus, & quia voluntas credendi eſt ſupernaturalis, vt docet D. Thomas 2. 2. q. 2. art. 1. ad 3. & alij Theologi communiter. Vide Hurtado diſt. 14. de Anima, ſect. 6. Debet etiam cognitio, qua ipſi ſuum obiectum proponitur, eſſe ſupernaturalis, vt ſit proportio inter cognitionem & volitionem: neque enim voluntas motiuo diuino ac ſupernaturali rem appetet, quam intellectus non niſi humano ac naturali iudicio apprehendit. Conſule, ſi placet, Suarez de Fide, diſp. 6. ſect. 8.

4. *Voluntas non poteſt mouere niſi ante mota per intellectum.*] Traditur à Leonardo Leſſio lib. 1. de Iure & Iuſtitia, cap. 1. dub. 3. num. 19. & verum eſt iuxta explicationem præcedentium: Mouet autem intellectus voluntatem quoad ſpecificationem, ex parte obiecti determinans actum per modum proponentis obiectum: at verò voluntas mouet cæteras facultates ſibi ſubiectas, quoad exercitium, vt docet D. Thomas 1. 2. quęſt. 9. art. 1. ad 3. Vaſquez & alij. Cęterum hæc præuia cognitio intellectus tam neceſſaria eſt, vt probabilius ſit ſine illa ne quidem de potentiâ Dei abſoluta voluntatem poſſe ſe, aut alias potentias mouere vel vllo modo operari, quia obiectum ſe habet per modum cauſæ formalis, &

eſt tàm neceſſaria ad ſpecificationem actus voluntatis, quam cauſa formalis ad conſtitutionem compoſiti; ergo ſicuti nulla ratione poteſt eſſe compoſitum ſine forma, ſic neque poteſt eſſe operatio voluntatis ſine obiecto: atqui nihil iuuat eſſe obiectum, niſi proponatur; nec poteſt proponi niſi per intellectum, vt explicatum eſt: ergò, &c.

TITVLVS XLIII.

De impotentia & patibilitate.

DISTINCTIO PRIMA.

De Patibilitate generatim.

1. M*Vltum paßibilia patiuntur à paruis actiuis.*] Traditur ab Ariſtotele in Problem. ſec. 5. tex. 12. & refertur à D. Thoma 1. 2. q. 22. art. 3. ad 2. Vbi ex eo probat, magnitudinem patientis non ſolum pendere ex virtute agentis; ſed etiam ex paſſibilitate patientis: ita vt quo maior eſt ſubiecti ad aliquam formam recipiendam diſpoſitio; eò facilior ſit agentis operatio. Sic, v. g. ſtupa vel ſtipula arida facilius ignem concipit, quam ferrum aut lignum humidum: ſic verbum ſuaue ac familiare homini iracundo aſperum videtur & inhumanum; etenim flaua bilis, qua eiuſmodi homines cholerici abundant, humor mobilis eſt & acutus, quare facilè irritatur & efferueſcit. In eundem ſenſum verum eſt iſtud:

2. *Patitur facilè quod tenuium eſt partium.* Sumitur ex lib. 3. de Anima tex. 65.] Vbi Philoſophus docet, aquam facilius moueri, quam lapidem,

& aërem quam aquam; & ita conſequenter in ſimilibus; quia nimirum ex communi ſententia: *quidquid recipitur admodum recipientis recipitur*, &c, quod in idem ferè recidit, actus actiuorum recipiuntur in ſubiecto pro ratione diſpoſitionum vt explicatur Titulo *de Cauſa efficiente*. Pulchrè doctrinam hanc à ſimili declarat Philoſophus in hunc modum: Sicut debilis eſt ſtomachi cibum duriorem non poſſe concoquere; ita hominis puſillanimis eſt, verbum duriuſculum non poſſe ſuſtinere. Citari ſolet hæc ſententia ex lib. 4. Ethic. cap. 3. ſed ibi in terminis non habetur, ab ea tamen minimè aliena ſunt, quæ ibidem Ariſtoteles de viro magnanimo ſcribit: Huius enim eſſe docet; nec commoueri facilè, nec illatæ iniuriæ meminiſſe.

3. *Quanto aliquid eſt maioris paſſibilitatis, tanto eſt minoris poſſe.*] Ratio eſt, quia quanto aliquid eſt paſſibilius, tanto eſt imperfectius: Cum paſſio imperfectionem arguat patientis; quemadmodum actio perfectionem agentis: *Vnumquodque enim agit pro vt eſt actu, & patitur prout eſt in potentia*, vt explicatur Titulo *de Actione & Paſſione.* Quanto autem vnumquodque in ſua natura eſt imperfectius, tanto minus habet actiuitatis, cum vires actiuæ proportionatæ ſint eſſentiæ. Sic materia prima, quæ eſt purè paſſiua, nullius eſt actiuitatis, & contra Deus, qui eſt purus actus, purè actiuus eſt, nullius autem paſſibilitatis, vt pluribus explicatur Titulo *de cauſa materiali, & de Deo*: Nomine autem paſſibilitatis, intelligitur hic potentialitas ex rei imperfectione orta, quæ nihil aliud eſt, quam aptitudo paſſiua ad receptionem formarum perficientium. Quare non debet intelligi propoſitio de qualicunque promptitudine ad recipiendas quaſcunque ſiue vtiles, ſiue noxias aut peregrinas qualitates, vel im-

preſſiones. Nam ignis, v. g. ex omnibus elementis facillimè læditur & minimè eſt reſiſtitiuus reſiſtentia priuatiua: Cum tamen actiuitate omnia corpora elementaria ſuperet; imò generatim.

4. *Omnis prima qualitas magis eſt actiua, quam ipſius contraria ſit reſiſtitiua.*] Intelligitur & verum eſt de reſiſtentia priuatiua, quæ non eſt actio; ſed quædam formalis repugnantia, priuatio ſiue excluſio actionis contrariæ à ſubiecto ex ſe apto recipere talem actionem. Ratio propoſitionis eſt; quia aliàs non daretur vlla reactio: Cum hæc fieri nequeat, niſi qualitates inuicem agendo ſeſe mutuo refrangant: Non autem intelligi debet de reſiſtentia contraria, quæ eſt actio poſitiua, qua minuitur virtus agentis contrarij; & ſolum differt denominatione ſiue habitudine: quatenus enim ab agente eſt, dicitur actio, quatenus verò diminuit vires alterius, dicitur reſiſtentia. Ratio huius eſt, quia ſi omnis qualitas minus eſſet reſiſtitiua reſiſtentia contraria, quam ipſius oppoſita ſit actiua; ergò omnis qualitas minus eſſet actiua, quam ipſius contraria, quod dici non poteſt, vt per ſe eſt manifeſtum.

DISTINCTIO II.

De eadem patibilitate in Specie.

1. IN *corpore affecto facilis eſt offenſio.*] Quia enim corpus prauis humoribus vitiatum, aut maligna paſſione vel qualibet alia noxia qualitate affectũ multum eſt paſſibile, ideo facilè patitur & offẽditur, iuxta illud: *Multũ paſſibilia patiuntur à paruis actiuis.* Sumitur hæc propoſitio ex l. 6. Polit. c. 6. vt patebit

ex propoſitione ſequente. Ratio illius eſt, quia illud facilius patitur & infirmatur, quod magis diſpoſitum eſt ad infirmitatē: atqui corpus malè hoc modo affectum, ad illam eſt magis diſpoſitum, quandoquidem in eo temperies humorum, ſiuè qualitatum turbari cœpta eſt, in qua ſanitas eius & firmitas conſiſtit; ergò tale corpus facilius patitur & infirmatur. Hæc etiam vna, inter alias cauſa eſt, cur homines infirmi, effectibus & paſſionibus animi magis ſint obnoxij, quam cum integri eſſent & ſani, iuxta illud vulgare: *Infirmi facile iraſcuntur.* Contra verò,

2. *Corpora ſana permultos ferunt errores.*] Explicat hanc & proximè antecedentem propoſitiones Ariſtoteles lib. 6. polit. c. 6. huiuſmodi ſimilitudine: *veluti Rerumpublicarum ſtatus*, inquit, *ſi deterrimi ſint facilè ſubuertuntur; ſi boni, non ita facilè: ita etiam corpora humana, ſi ſana ſint multas ſuſtinent ac ſuperant malignarum qualitatum tentationes & inſultus; ſin autem valetudinaria ſint, facile ijs ſuccumbunt.* Sana corpora hic intelliguntur ea, quibus vera & firma eſt valetudo: Nam, vt ait Ariſtoteles in probl. ſ. 5. t. 12. Corpora, quæ modicè conſtant, temperataque ſunt, & in morbum ſæpius incidunt, & facilius curantur, quia quod modicum eſt & æquabile, id in vtramque partem eſt compatibilius. In eandem ſententiam Galenus l. de veteri medicina docet. Imbecillas eſſe naturas, quæ citò & fortiter offenduntur.

3. *Qui ſunt integra corporis valetudine, medicationes ægre ferunt.*] Monet hic Aphoriſmus 37. lib. 2. Hippocratis, non temerè & ſine cauſa aſſumendas eſſe medicinas ab ijs, quibus integer æui ſanguis adhuc ſolidæque ſuo ſtant robore vires; quia ægrò illas & moleſtè ferunt, cum non mediocriter à priſtino & naturali ſuo ſtatu corpus ijs dejiciatur, vt

docet Hippocrates eiuſdem lib. Aphoriſmo 36. Senſus moralis hui⁹ propoſitionis in eos valet magiſtratus, qui ſine cauſa & culpa ac ſine diſcretione pœnas à ſubditis probe ſe habentibus depoſcunt.

4. *Cor nullum patitur graue vitium.* Lib. 4. de part. Animal. c. 4.] Rationem addit Philoſophus ibidem; *Quia ſi principium corrumpitur*, inquit, *nihil eſt, quod ceteris, quæ inde pendent, præbere auxilium poßit*, & vt ait D. Thomas lib. 6. de motu Animalis; facta modica alteratione caloris vel frigoris in corde, maxima fit in partibus exterioribus. Eadem eſt ratio de omnibus affectuum perturbationibus. Senſus huius moralis locum habet in Principes & Dynaſtas, alioſque, à quibus ſalus Reipub. dependet. Hac etiam de cauſa cordis locus in medio viuentis eſt, vt docetur lib. 3. de partibus Animal. c. 4. & alibi. Nimirum, quia locus ille eſt temperatior & à nocumentis tutior. Declinat autem nonnihil ad ſiniſtram in homine; vt det locum hepati, & vt frigiditas læuæ partis ex ſplene temperetur.

DISTINCTIO III.

De Sympathia animæ & corporis.

1. A*Nima & corpus ſibi inuicem compatiuntur.* Ariſtoteles in lib. de Phyſiognomia cap. 1.] Vbi id explicat & probat ab experientia, & manifeſtum eſſe dicitur in ægritudinibus & alijs quibuſque corporis affectibus: multum namque anima videtur mutari à paſſionibus corporis, & è conuerſo, quod corpus compatiatur à paſſionibus animi, maximè manifeſtum eſt, inquit, circa amores, dolores, timores & voluptates. Eandem doctrinam lib. 1. de

Anima c.1.t.14.tradit Ariſtoteles & explicat in hunc modum: Omnis operatio, ad quam corporis temperamentum operatur, non ſolius animæ eſt; ſed etiam corporis: atqui omnes paſſiones ita ſe habent; non ergò ſolius animæ ſunt, ſed animæ & corpori communes: Aſſumptionem confirmat, quià quoſdam videmus leui de cauſa iraſci, vt cholericos, quibus mox circa cor ſanguis efferueſcit; alios vix ad iram commoueri, etiam graui oblata occaſione, vt eos, qui phlegmate abundant; Et ita de cæteris: hoc autem ex eo prouenit, quia in his actionibus magnam ſibi partem vindicat corporis affectio, qua de re etiam copiosè ſcribit Ariſtoteles lib. 2. de part. Animal. c. 4. & Galenus in libro, qui inſcribitur, *quod mores animi temperamentum corporis ſequantur:* atque hæc vna etiam inter alias cauſa eſt, cur & hodie publica conſuetudine receptum ſit, apud omnes orbis terræ nationes, ne Princeps vſquam gentium agat abſque Medicis; quia nimirum multa animi vitia ex corporis vitiatis humoribus oriuntur, vt inquit Tiraquellus l. de Nobilitate. c 31. n. 400. Illud tamen certum eſt, & perſpicuum; licet corporum temperaturæ ad eiuſmodi affectus inclinent; in cuiuſque poteſtate eſſe. accedente præſertim diuini Numinis ope, ducem ſequi rationem; & inſurgentes motus ratione cohibere, ac totius animi corporiſque ſtatum ad virtutem & probos mores componere.

2. *Impotentia ſenſuum animæ eſt defectio.* Ariſtoteles in lib. de Somno & Vigilia c. 2. circa medium.] Vbi ex eo probat, ſomnum non eſſe propriè & præcisè ligationem ſenſuum vel impotentiam, eo quod in omnibus animæ defectionibus ſimile quid accidere ſoleat. Ratio propoſitionis eſt; quia anima & corpus omniaque corporis organa ſibi mutuo com-

patiuntur; proinde vnius defectio alterius eſt impotentia, & vnius debilitas alterius eſt imbecillitas, neque vnquam animam benè ad munia ſua peragenda diſpoſitam habere poterit homo, ſi organa imaginationis & aliarum virtutum naturalium & ſenſitiuarum malè ſint materiata. Vide D. Thomam in primum Polit. lect. 5.

3. *Melior eſt animi æquitas, quam corporis ſanitas.*] Eſt hæc ſententia 161. illarum, quas ex S. Auguſtino collegit Diuus Proſper. Monet autem animi tranquillitatem præferendam eſſe integritati corporis. Cuius ratio eſt, quia & præſtantior corpore eſt animus, & huius quam illius multo plures morbi, multoque perículoſiores, vt proinde iure miretur Cicero, quidnam cauſæ ſit, cur pleríque mortales corpori curando tuendoque tantam diligentiam adhibeant, animæ verò medicinam neque colant ita, neque deſiderent. Vide, ſi placet, Ciceronem lib. 3. Tuſcul. Quæſt. initio.

4. *Ægrotanti animo medicus eſt oratio.*] Refertur hoc dictum à Plutarcho apud Apollonium, & ſumptum videtur ex Æſchyli Prometheo, vbi dicitur morbo iracundiæ mederi oratio. Sicuti enim aduerſus corporis morbos adhibētur pharmaca herbarum & aromatum; ita morbis animi Philoſophia medetur pharmacis verborum, id eſt, monitis ac documentis ſalubribus: & ſicuti in corporum morbis, pro ratione valetudinis alia atque alia adhibentur remedia; ita ſimiliter in morbis animi non eadem ſemper adhibetur oratio. Poteſt etiam Chriſtianè propoſitio intelligi de mentis eleuatione ad Deum, à quo omnis eſt animæ & corporis tranquillitas.

TITVLVS XLIV.

De Patibili Qualitate.

DISTINCTIO PRIMA.

De Luce.

1. *LVx eſt Qualitas primi corporis alterantis.*] Ita communiter appellari ſolet Lux, vt videre eſt apud D. Thomam 1. p. q. 67. ar. 3. ad ſecundum; quia ſcilicet eſt nobiliſſima qualitas cœli, quod eſt primum corpus alterans: cælum enim & aſtra non habent qualitates luce præſtantiores, vt communiter docent Philoſophi: proinde lux per antonomaſiam, *Qualitas cæleſtis* nuncupatur. Imò abſolutè nobiliſſima qualitas eſt, inter omnes materiales non vitales. Vnde præſtantia quæque & excellentia vocamus, clara, præclara, illuſtria, aliiſque nominibus à luce ſumptis. Quin & ipſe Deus glorioſus cum luce comparatur. Propriè autem ſic definiri poteſt: Lux eſt qualitas quæ hæret corpori ex ſe lumen fundenti, & in illo corpore habet eſſe reale phyſicum non intencionale. Vide Suarez l. 3. de Anima c. 14. n. 2.

2. *Lumen maius offuſcat minus.*] Triti iſtius Prouerbij meminit Sanctus Hieronymus, in Commentario, ad Galatas 4°. vbi ait, per Lumen Euangelij & Solem Iuſtitiæ Chriſtum offuſcatas eſſe, & euanuiſſe ceremonias legales veteris Teſtamenti. Ita neque ſtellæ de die apparent, qui nitidiſſimo ſolis iubare obſcurantur. Hinc

Hinc etiam: *Superuacaneus eſt Lychnus, ſi ſol apparuerit, & ſuperuacaneus pædagogus iis, qui perfectam acceperunt ſapientiã*, vt inquit Theodoretus ad Philipp. 3. eodem pertinet illud D. Bernardi Homil. 1. ſuper, *Miſſus eſt: Prodeunte fructu flos decidit.* Atque in hunc ſenſum vſurpari ſolet effatum propoſitum. Quod autem ad rei veritatem attinet, lumen maius, vt ſolis v. c. reuera non obfuſcat lumen ſtallarum, quod minus eſt; cum illuſtret potius, & omnes ſtellas ſol reddat conſpicuas (vti enim luna, ita reliqua ſiue errantia ſiue fixa ſidera, lumen aliquod à ſole accipiunt, qui proinde lucis fons dicitur & origo) ſed ſolum noſtro aſpectui, propter imbecillitatem oculorũ: magna enim lux ita implet & obruit ſua ſpecie oculorũ aciem, vt minorem lucem videre nõ poſſit, quo modo etiam ſonus magnus (qualis eſt campanæ propinquæ) ita noſtras implet aures, vt ſimul alios ſonos nequeãt percipere; & vt ait Hippocrates:

3. *Ex duobus doloribus, qui vehementior eſt, alterius ſenſum obſcurat.* l. 2. Aphoriſmo 46.] Quia nimirum ſenſitiua vis omnis ad maiorem percipiendum diſtrahitur. Itaque hæc & ſimilia non accidunt ex propria qualitatum natura; ſed in ordine ad potentias perceptiuas, quæ imbecilliores ſunt, quàm vt pluribus ſimul intendere poſſint. Vnde in magnis ſolis defectibus, inquit Galenus, ſtellæ apparent, quod ſuis etiam temporibus accidiſſe Clauius memorat; ſed & ex puteis profundis ſtellę de die conſpiciuntur, præſertim quando ſol non eſt in meridie. Item in reſurrectione viuorum vis oculorum erit ita valida, vt à magna alia luce non ſit obruenda, ſed ſimul cum ea plurimas paruas luces diſtinctè videre queat. Ratio autem eſt; quia qualitates eiuſdem ſpeciei ex ſua natura non corrumpunt aut deſtruunt ſe mutuò; ſed potius intendunt: Ergo quod ſimul plures à no-

bis percipi ſæpe non poſſint perceptricis potentiæ incapacitati prçcipuè adſcribendum eſt. Addit D. Thomas 3. p. q. 5. a. 4. Rectè dici lumen minus à maiore obfuſcari, reſpectu corporis illuminantis: non autem ratione corporis illuminati: quam diſtinctionem illuſtrat exẽplo: *ad præſentiam ſolis*, inquiens *lux ſtellarum obſcuratur*; *ſed aeris perficitur.*

4. *Lumen eſt color ignis.* Ariſtoteles de coloribus cap. 1.] Vbi id perſpicuum eſſe ex eo docet, quod ignis nullum alium, quam hunc inueniatur habere colorem: tum etiam quia hic ſolú eſt per ſe viſibilis; alia vero per illum. Quod autem ignis ſubinde, aut ſulphureum, aut rubeum, aliumue colorem referat, id ex materiæ ignitæ natura prouenit. Quo modo etiam Planetæ, licet à ſole illuſtrentur, luce eiuſdem claritatis, naturæ ac virtutis: tamen quia eam in ſeſe imbibitant', ideo pro ſuæ materiæ & naturæ conſtitutione ipſam adtemperant, & ad nos ſub aliis, aliiſque coloribus refundunt: Sæpe etenim contingit, vt natiuus corporis color, cum lumine in vnam ſpeciem vnumque aſpectũ coalescat: atque ex hac concretione & contemperatione pro colorum varietate multiplex luminis differentia procreatur.

DISTINCTIO II.

De calore.

1. *Calor eſt qualitas vitalis.*] Ita à Philoſophis & Medicis antonomaſticè calor appellatur; quia in operationibus viuentium, vt nutritione, augmentatione, aliiſque mixto animato propriis Calor inter alias qualitates prædominatur & vitalium

functionum eſt opifex. Hinc Ariſtoteles lib. 3. de Partibus animalium c.6. & lib. 5. de Gen. animal. cap. 8. per excellentiam tribuit calori, quod vim obtineat augendi & nutriendi. Intelligitur autem pronunciatum cum de omni calore naturali, ſiue elementaris ille ſit ſiue cæleſtis, ideſt à lumine cœleſti prognatus. Nam & iſte vitam rerum ſublunarium conſeruat & vegetat; vt docet Ariſtoteles cap. 2. de ſubſtantia orbis: tum verò præcipuè de calore vitali, qui animam viuentis conſequitur, & interit eâ abeunte; ſiue vt de illo loquitur Seneca, in libro quæſtionum naturalium: *qui mecum oritur & mecum moritur*; hic ſiquidem & digeſtionem efficit, vt inquit Ariſtoteles lib. 2. de anima t. 50. & ad motum, ſenſationem, aliaque facultatis vegetatiuæ ac ſenſitiuæ officia concurrit. Vnde à Medicis diuidi ſolet, in innatum & influentem; influens rurſus in naturalem, vitalem, & animalem: vniuſcuiuſque autem vti peculiare eſt ſubiectum, ita propria ſunt & diuerſa munia. Lege, ſi placet, Conimbric. lib. 1. de Gen. & Cor. c. 5. q. 1. 2. 5. 6. &c. de hoc etiam potiſſimum caloris genere intelligendum eſt iſtud.

2. *Vita conſiſtit in calido & humido.* lib. de Lon. & Breuit vitæ cap. 2..] Licet enim quilibet calor naturalis ad vitæ conſeruationem per ſeſe conducat, dummodo moderatus ſit, & noxijs qualitatibus non permixtus: præcipuè tamen & propriè vitæ conſeruator eſt calor natiuus, vt dictum eſt; ſicuti etiam non in qualicunque; ſed in radicali humido vita conſiſtere dicitur: Præcipuum namque vitæ fundamentum eſt calidum naturale, quod debitam cum humido radicali proportionem habet.

3. *Corpora calidiora magis viuacia ſũt, quã min⁹ calida.* Sumitur ex l. de Lõg. & breu. vitę c. 2. Intellige ceteris

paribus, & in quantum naturæ corporis mixti calor manet proportionatus; nam ſi nimium dominetur, noxius eſt vitæ animalis. Ratio pronunciati eſt; quia maior, & naturæ magis proportionatus calor, melius decoquit alimentum viuentis, & vberius reſtaurat humidum radicale, quod etiam debet proportione reſpondere corporis complexioni. Hæc etiam vna inter alias cauſa eſt, cur, cæteris paribus maſculi ſint longioris vitæ, quam fœmellæ, vt docet Ariſtoteles ibidem, & explicatum eſt Titulo *de ſubſtantia*, diſtinct. vltimâ, quia nimirum natura ſunt illi calidiores quam fœminæ.

4. *Calor naturalis corrumpitur à calore extraneo.*] Commune iſtud Phyſicorum & Medicorum pronunciatum refertur ab Alberto M. in lib. 4. Meteor. Tract. 1. c. 8. vbi rem explicat, & dicit, *calorem naturalem uniuſcuiuſque mixti corrumpi ab extraneo & peregrino calore, non vt calor eſt; ſed prout naturalis;* in quantum videlicet corrumpitur proportio naturæ mixti conueniens, & educitur calor naturalis, ad eum ferè modum, quo paulò ante diximus, lumen minus, à maiore obfuſcari.

5. *Cor fons eſt caloris naturalis.* Refertur à D Thoma in l. 4. Metap.] Ex digreſſione de coloribus, lec. 64. Et eſt commune dictum Phyſicorum ac Medicorum. Ratio eſt; quia cor eſt membrum præ cæteris calidiſſimum; & vt loquuntur Medici, *eſt Fons vitæ*, ergo & caloris vitalis, qui cuilibet animanti quam maximè naturalis eſt. Vide Conimbric. in l. de vita & mor. c. 8. Vbi diſputant, quamobrem cor vitæ fons dicatur.

6. *Indi abundant calore aſcititio, Germani natiuo.* Ita pronunciat Galenus l. 1. de temperamentis c. 2. & l. 3. de cauſis pulſ. c. 4.] Dicuntur Indi abundare calore aduentitio; quia eorum regio calida eſt, &

ab ea caleſiunt. Indorum enim nomine intelligit populos orientales, Zonæ torridæ vel incolas, vel etiam vicinos. At verò Germani natiuo affluunt calore; quia cum eorum cœlum, magis temperatum ſit, & minus calidum, obturatis poris frigore, inſitum calorem interius aſſeruant, quem alij calore laxatis, foras emittunt, interuentu ſpirituum vitalium, qui caloris vehiculum ſunt. Porro quod Galenus de Indis orientalibus & Germanis enunciat, idem de aliis etiam populis ſimiles mundi plagas incolentibus, proportione intelligi poteſt.

DISTINCTIO III.

De Frigore.

1. F*Rigus eſt qualitas mortificatiua.*] Ita loquitur Albertus magnus de veget. l. 1. Tract. 1. & de naturâ locorum Tract. 2. c. 2. & alibi. Vti calor anthonomaſticè dicitur, *Qualitas vitalis*, ita è contra frigus eſt qualitas mortalis; ſiue, vt Albertus ait, mortificatiua: nempe per ſe & ſua naturâ: licet ex accidente concurrere poſſit ad actiones vitæ: quatenus videlicet calorem modificat, eiuſque vim attemperat. Ratio eſt, quia *contrariorum contrarij effectus*, vt explicabitur Titulo *de oppoſitis*. Sumitur autem effatum propoſitum, ex l. 4. Meteor. c. 2. vbi inquit Philoſophus.

2. *Frigus eſt cauſa corruptionis.*] Idem traditur à Galeno l. 3. de cauſis Sympt. c. 3. Auicenna, Valleſio, Thoma à Vega. & aliis paſſim; qui illud ex eo confirmant; quia nulla eſt vitalis actio, cui frigus non per ſe aduerſetur ſiquidem cum nimium creſcit, omnem operationem aut lædit aut ex toto im-

pedit: namque membra ſtupefacit, & paralyſim inducit, proindeque ſenſum ac motum adimit; quodtamen calor non efficit. Hinc eſt, quod ad munia viuentium obeunda ex accidente duntaxat frigus concurrit; propterea quod oportet calorem temperatum eſſe, quam temperationem frigus præſtat: ita vt ſi abſque frigore moderatus calor dari poſſet, nulla eſſet frigoris neceſſitas. Nec obſtat, quod etiam nimium auctus calor actiones corrumpit. Id enim per ſe frigori conuenit, calori per accidens. Cuius rei indicium eſt, quod vbi primum in aliqua parte corporis frigus cœpit augeri, confeſtim incipit in ea minui perfectio in operando: quod tamen creſcente calore non ita accidit. Lege, ſi placet, Valleſium l. 5. contr. Medic. & Philoſ. cap. 11. & alios quos citat.

3. *Frigus non ingreditur opera naturæ.*] Traditur ab omnibus auctoribus numero proximo citatis, & refertur ab Alberto M. de Natura locorum Tract. 2. ca. 2. Etſi ad generationem & conſeruationem mixti, item ad nutritionem ipſius, augmentationem & ſimilia naturæ opera, omnia elementa concurrere ſoleant, vel formaliter per ſe, vel virtualiter per ſuas qualitates: Frigus tamen opera naturæ, id eſt, operationes viuentis naturales, vitales & animales, dicitur non ingredi; nempe per ſe & primariò; quia natura frigoris de ſe potius obſtat generationi, conſeruationi ac vegetationi &c. iuxta explicationem axiomatis præcedentis: Ingreditur nihilominus frigus generationem & reliqua naturæ opera aliquo modo; in quantum ſcilicet adtemperat calorem naturalem, vt ſit conueniens animali, & in quantum continet & conſtare facit humidum per calorem terminatum, vt loquitur Albertus cap. citato. Notant autem rectè Conimbricenſes, licet

Frigus per ſe non concurrat primariò ad actiones vitales: per ſe tamen expeti poſſe à viuente, cum ſitis animalis ſit appetitus frigidi & humidi. Vide, ſi placet, illos in l.1 de Gen. & Corr. c.5.q.5.a.3.ad 2.

4. *Corde infrigidato moritur animal.* Ariſtoteles in l. de Iuuent. & Senec. vita & morte c. 2.] Non intelligitur de quolibet cordis refrigerio; quia cor refrigeratur ab aëre ingrediente per pulmones; ſicut & cerebrum mitigatur à calido rerum odoriferarum vapore ingrediente per nares, vt docet Albertus M. de ſenſ. & ſen. Tract. 1.c.14. Sed accipi debet de ſolida cordis infrigidatione; quoniam reuera caloris natiui extinctio mortem affert, vt docet Ariſtoteles l. 5. Politic. c.8. vbi definit mortem, *Extinctionem caloris natiui in humido*, idem apertius tradit Galenus l. 2. de Temper. c.2. & l.6. Epid. vbi docet, licet animal æſtuantibus febri membris intereat, ſemper ei prope mortem frigere cor, ideoq; mortem valde febrientis frigido cordis temperamento adſcribit.

5. *Indigeſtio eſt effectus frigiditatis.* l. 4. Metoor c. 3.t.14. *Omnis enim inconcoctio imperfectio quædam eſt propter indigentiam caloris naturalis proprij, & eius indigentia eſt frigiditas.* Et idem docet eiuſdem libri t. 18. etiamſi abundet calor extraneus, vt patet in febrientibus. Lege, ſi placet, Galenum loco citato.

6 *Vinolenti & vini qualitates contrariæ ſunt.*] Sumitur ex Problematis Ariſtotelis ſec. 3. n. 1. vbi ait, *Vinolentos eſſe frigidos, etſi vinum ſit calidum*, additque eos non frigere tantum, ſed & laterum dolore, ceteriſque huiuſmodi corporis vitiis exerceri; quia multum humoris, cum refrigeratum eſt, multum frigoris concipit, ita vt calorem ſuperet & opprimat naturalem.

DISTINCTIO IV.

De *humore & ſiccitate*

1. *HVmidiſsima quæque & incaleſcunt & refrigeſcunt quam maximè*.l. 2. de partibus animalium, vbi ex eo probat Philoſophus, cerebrum hominis cum humidiſſimum ſit, maximam deſiderare tutelam; quia nimirum vehementibus alterationibus caloris & frigoris eſt obnoxium, vnde varia prouenire poſſunt totius corporis ſymptomata.

2. *Humorum ſubtilium homo modico motu multum debilitatur*. Refertur ab Alberto M. l. 3. de animalibus Tract. 2. cap. 4.] Ratio eſt, quia facilius iſti commouentur, & vel incaleſcunt vehementius, vel infrigidantur, vt docet Ariſtoteles l. 2. de Partibus animalium c. 14. vnde ſequitur totius corporis alteratio & defatigatio

3. *Humida omnium difficillimè concoquuntur*.] Cæteris nimirum paribus, traditur ab Ariſtotele in Problematis ſec. 3. num. 14. Vbi id vſu & experientia conſtare docet. Ratio tum ex frigore ſumitur, quod ordinariè humidis alimentis admixtum eſt, tum ex conſtitutione ventriculi; qui minus apprehendere poteſt humida, & vim ſuam in ea exercere dixi cæteris paribus: quia ſi vel ratione nutrimenti, vel digeſtiuæ virtutis diſparitas aliqua aut impedimentum obueniat; vel aliunde oriatur improportio, poteſt accidere contrarium.

4. *Humidum excellens mortem accelerat*. Traditur ab Alberto M. l. de morte & vita Tract. 2. c. 4.] Ratio eſt quia, vt ibidem docet cap. 8. ſuperfluitas

humida, contraria eſt & corruptiua caloris vitalis, cuius abſumptione vita abbreuiatur: Vt enim ſiccitas acuit & excitat calorem, quæ proinde *lima* illius dicitur; ita humiditas obtundit illum & deprimit. In hanc ſententiam Hippocrates l. 2. Aphoriſmo 44. docet eos, qui naturâ admodum obeſi & pingues ſunt, citius interire, quam graciles; & Ariſtoteles l. 2. de part. Animal. cap. 5. celeriter conſeneſcere dicit, qui valde pinguerint: quippe qui modicum ſanguinis habeant, cum præcipua illius copia in pinguedinem abeat: Quæ autem parum ſanguinis habent, hæ ad interitum ſunt opportuniora: interitus enim inopia quædam ſanguinis eſt.

5. *Siccitas eſt lima caloris*. Petrus de Alner. de Iuuent. & Senectute l. 15.] Ita appellatur; quia acuit & excitat calorem, vt è contra humor eum obtundit, iuxta explicationem præcedentis. Vtuntur hoc pronunciato Conimbricenſes in l. 1. de Gen. & Corrup. cap. 9, q. 2. a. 3. ad 2. Et inde probant maiorem agendi acrimoniam ineſſe carbonibus, quam flammæ ignis: id enim contingit non ſolum; quia in illis eſt maior multitudo materiæ, in qua gradus qualitatis crebrius geminantur; ſed etiam: quia non parum iuuatur à ſiccitate calor, cum illa ſit quaſi lima huius ipſum acuens expediensq;, vt compendio materiam inuadat, ac permeet.

TITVLVS XLV.

DE FORMA ET FIGVRA.

DISTINCTIO PRIMA.

De forma & Figura in genere.

1. F*igura eſt character ſubſtantiæ.* Ita dicitur communiter; quia eſt quaſi teſſera quædam peculiaris latentis eſſentiæ; quatenus nimirum ea, quæ iiſdem lineamentis affecta ſunt, vel ſpecie eandem formam ſubſtantialem obtinent, vel certè propinquam; quod propterea addo; quia ex cognatione aut ſimilitudine figurę nō ſemper colligi poſſe vnitatem ſpeciei, patet in pleriſque ſeminibus & fructibus, qui in rotundam effigiem conglobantur & diſtinctam nihilominus ſpecie naturam habent, vt rectè aduertit D. Thomas 3. part. q. 74. a. 3.

2. *Minima variatio in Figuris mutat ſpeciem.*] Celebre illud Mathematicorum pronunciatum deſumitur ex lib. de cælo t. 23. Veritas illius patet in quadrato v. c. cuius termini ſi vel parumper mutentur, iam non erit quadratum; ſed alterius ſpeciei figura. Intelligitur itaque de ſpecie Figuræ: non autem de ſpecie Quantitatis: hac enim lineam v. c. rectam & circularem vel quadratam non differre certum eſt, inquit Fonſeca in l. 5. Metap. cap. 4. q. 3. ſec. 3. Et ratio eſt; quia eadem manens in entitate linea, poteſt nunc recta eſſe, nunc obliqua; ſicuti idem numero brachium alias incuruatur, alias in rectum extenditur. Mutatur ergo non

entitas quantitatis; ſed modus eius ſiue figura, quo etiam modo: *Omnes numeri differentes eſſentialiter differunt*, vt explicatũ eſt Titulo *de quantitate* diſt. 9.

3. *Magis & minus non diuerſificant ſpeciem.* Sumitur ex eodem textu, & clarius ex lib. 2. Top. c. vltimo.] Intelligitur de eo rerum genere, quæ non conſiſtunt in indiuiſibili, vt ſunt res Mathematicæ, in quibus minima variatio poteſt mutare ſpeciem vt iam dictum eſt; ſed quæ poſſunt ſuſcipere magis & minus, quæque eiuſdem generis ſunt & ordinis; in his ſiquidem non mutatur ſpecies rei, in entitate ſua eſſentialiter, per magis & minus præcisè. Vt maior vel minor intenſio aut remiſſio in calore v. c. non mutat ſpeciem caloris: Neque enim eſſe calidum vt 6. & eſſe calidum vt 8. faciunt differre ſpecie phyſica; ſicuti neque albedo niuis, quæ maior eſt, differt ſpecie ab albedine parietis minore: namque hic intercedit differentia accidentalis, ſecundum maiorem & minorem participationem eiuſdem ſpecie qualitatis. Lege, ſi placet, D. Thomam 1.p.q.50.a.4.

6. *Figura non recipit intenſionem aut remiſſionem.* Traditur à D. Thoma 2.2.q.24.a.5.] Ratio eſt, quia vt ibidem notauit S. Doctor, talis qualitas in ſua ſpecie formaliter conſtituitur & quaſi completur quadam indiuiſibilitate, vt v. c. quod talibus terminis ſeu lineis claudatur. Item, quia Figura eſt quidam terminus quantitatis; vnde cum quantitas non ſuſcipiat intenſionem aut remiſſionem: nec figura illam recipiet: maximè cum terminus, vt ſic, poſtulet indiuiſibilitatem. Quod autem dicatur pulchritudo poſſe intẽdi, & remitti, quæ eſt forma quædam ſiue figura, id in tantum accidit, in quantum illa cõſtat aliqua paſſibili qualitate, vt albedine vel alia ſimili: Neq; illa propriè ad quartã ſpeciẽ qualitatis

pertinet, niſi ratione lineamentorum.

5. *Figura eſt in immobilibus.* Sumitur ex l. 5. Metap. c. 14. hoc eſt, iuxta communem interpretum ſententiam, *in quantitatibus*, nimirum tanquam in ſubiecto proprio & immediato.

DISTINCTIO II.

De ijſdem in Specie.

1. *Figura circularis eſt perfecta.* l. 2. de cælo t. 22.] Vbi id probat Philoſophus hac ratione: Perfectum eſt id cui nihil deeſt: imperfectum, verò cui deeſt aliquid: atqui lineæ quidem rectæ ſemper addi aliquid poteſt: non verò lineæ circulari, quare patet, perfectam eſſe lineam, quæ circulum continet.

2. *Figura ſphærica ad motum eſt aptiſsima.* Ibidem & l. 3. de cælo t. 69.] Rationem addit; quia minima tangit, cum nullus in ea ſit angulus, nullus anfractus, nihil denique quod eius reuolutionem impediat; cum præterea locum ſemper eundem rotunda figura, ſi conuertatur, obtinere poſſit. Intelligitur itaque, & verum eſt de motu circulari: Nam ad motum progreſſiuum inepta & inutilis eſt, vt loco prius citato clarè docet Philoſophus. Porro ob volubilitatem dictam figura rotunda inconſtantiam deſignat, vti quadrata firmitatem. Vnde Sapientia in quadrato hærens, Fortuna globo pendens à veteribut pingebatur, iuxta illud.

Vt ſphæra Fortuna, cubo ſic inſidet Hermes.
Artibus hic varijs, caſibus illa præeſt.

3. *Linea circularis omnium eſt minima.* l. 2. de cælo t. 29.] Videlicet non geometricè; ſed phyſicè, &

in ordine ad motum, vt rectè interpretatur Niphus; multo ſiquidem minori tempore idem ſpatium confici poteſt ſupra lineam rotundam, quam ſupra rectam, vt perſpicuum ſit ex dictis.

4. *Iſoperimetrarum Figurarum maior eſt illa, quæ plures habet angulos.*] Figuræ Iſoperimetræ dicuntur illę, quæ æquales ambitus continent, & ſunt duplices, regulares, & irregulares. De regularibus verum eſt pronunciatum. Sic hexagona Figura maior eſt Pentagonâ eiuſdem circumferentiæ, & illa Tetragonâ, ſiue quadrata, & iſta Trigonâ ſiue triangulari. Ratio eſt; quia illæ plura latera & plures angulos continent, ac proinde pauciora excludunt.

5. *Circularis Figura omnium Iſoperimetrarum eſt capaciſsima* Sumitur ex l. 3. de cælo t. 51.] Ratio eſt, quia nihil excludit. Vtrumque hoc pronunciatum vtile eſt, ad cauẽdum errorem illum vulgarem Geodætarum circumforaneorum, qui cum Geometriæ ignari ſint, putant omnes figuras, quæ æquales ambitus continent, eſſe inter ſe æquales; Et quos agros v. c. obambulauerint ijſdem paſſibus, eos putant æquales continere areas, in quo turpiter & cum magno ſæpe Agricolarum damno hallucinantur. Vide, ſi placet, Bartholomæum Pitiſcum, libro Problematum Geodæticorum in fine Problematis ſecundi.

6. *Vulnera circularia difficilius ſanãtur.* Cæteris nimirum paribus. Ratio perſpicua eſt ex dictis; quoniam latera ipſorum maximè diſtant: cum circularis figura omnium ſit capaciſſima. Ac proinde difficilius in vnum coaleſcunt.

TITVLVS XLVI.

De relationibus in genere.

DISTINCTIO PRIMA.

Series relationum.

1. RElatio generatim alia eſt ſecundum eſſe, alia ſecundum dici

2. Relatio ſecundum eſſe alia eſt realis, alia rationis. Nam & relata rationis ſunt ſuo modo relata ſecundum eſſe, hæc ſiquidem, etſi non habent verum ac reale eſſe: tamen ſecundum illud eſſe, quod habent per intellectum, non ſolum dicuntur; ſed etiam ſunt ſuo modo ad aliquid. Vt rectè notat Suarez diſp. 47. Metaph. ſect. 3. n. 8. & patet in relatione generis & ſpeciei, ac ſimilibus.

3. Relatio realis alia eſt prædicamentalis, alia tranſcendentalis.

4. Relatio prædicamentalis alia eſt eiuſdem appellationis vt ſimilitudo, diſſimilitudo, æqualitas, inæqualitas: Alia diuerſæ appellationis; quæ ſubdiuiditur in digniorem ſiue ſuperpoſitionis, vt Paternitas, Dominatus; & in minus dignam ſeu ſuppoſitionis, vt, Filiatio, ſeruitus, &c. De ſingulis his more noſtro agemus.

DISTINCTIO II.

De natura & proprietatibus relationum.

1. R*Elatio prædicamentalis eſt accidens reale, cuius totum eſſe eſt ad aliud eſſe.* Sumitur ex l. Præ-

dicamentorum capite de ad aliquid.] Dicitur primò *accidens*, quo excluduntur tum relationes diuinæ, tum ſubſtantię creatæ, dicitur ſecundo *Reale*, quo excluduntur relationes rationis, dicitur tertio, *Cuius totum eſſe*, &c. id eſt, cuius tota eſſentia conſiſtit in mero reſpectu ad aliud, tanquam ad purum terminum; quo excluduntur relationes tranſcendentales, & ſecundum dici, quarum totum eſſe non eſt poſitum in mero reſpectu ad aliud, tanquam ad purum terminum, cum ſint entia abſoluta, vt communiter docent Philoſophi. Porro cum dicitur totum eſſe relationis *eſſe ad aliud*, non excluditur *eſſe in*, ſeu inhærentia relationis in ſubiecto; ſed ſenſus eſt, in relationibus prædicamentalibus formaliter ſumptis nihil eſſe abſolutum neque eſſe relationis ſiſtere in ſubiecto (ſicut eſſe accidentium abſolutorum) ſed etiam ordinare ſubiectum & referre actu ad aliud: ſcilicet ad terminum; & in hoc eſſe poſitam formalem rationem relationis.

2. *Relata ſunt ſimul naturà.* Ibidem.] id eſt, vno relatiuorum poſito vel exiſtente, ponitur alterum, & vno ſublato tollitur alterum; ita vt neutrum ſit cauſa efficiens, aut deſtruens alterius. Vt ſi eſt pater, eſt etiam filius, & contra. Item ſi pater nullus eſt, nullus erit filius; & vice verſa, ſi non eſt filius, neque erit pater. Verum eſt hoc dictum non de relatiuis tranſcendentalibus; quia non ſunt ſimul natura: cũ vnum nõ reſpiciat alterum terminum purum, ſed etiam munus aliquod circa illud exerceat, per modũ cauſæ, vt notat Suarez diſ. 47. Metap. ſec. 4. n. 9. & ſeqq. Verũ intelligitur de prædicamẽtalibus mutuis, (vt sũt pater & filius) & sũptis formaliter: non autem materialiter ſeu fundamen-

taliter: Nam pater, quatenus homo, eſt ante filium. Sicuti neque accipi debet de relatiuis non mutuis; vt ſunt ſcientia, & ſcibile. Etſi enim ſcientia poſita, ponatur & ſcibile: non tamen illâ ſublatâ hoc tollitur. Lege, ſi placet, Suarez loco citato ſec. 16. num. 24.

3. *Relata dicuntur ad ea, quæ conuertuntur.* In Categoriis cap. 8.] Alij ita proponunt: *Relata dicuntur ad conuertentiam.* Senſus eſt, relatiua ſolere explicari per ſuum correlatiuum, ita vt detur in ijs conuertentia mutuæ depẽdentiæ quoad explicationem. Quia enim relatiua referuntur ad ſua correlatiua, quæ viciſſim aliquo modo referuntur: etiam dicuntur rectè ad ſua correlatiua. Vt pater v. c. rectè dicitur filij pater, & filius patris filius: & Dominus rectè dicitur ſerui Dominus, ac ſeruus Domini ſeruus. Conuenit autem hæc proprietas omnibus relatiuis, etiam tranſcendentalibus, ſi modo rectè aſſignentur eorum correlatiua. Vt docet Ariſtoteles ibidem. Nam & ſcientia rectè dicitur ſcibilis ſcientia, & ſcibile eſt ſcientiâ ſcibile; & ala rectè dicitur alati ala, & alatum, alâ alatum, & ita de cęteris.

4. *Vno relatiuorum definitè cognito, alterum quoque definitè cognoſci neceſſe eſt.* Ibidem.] Diſputant hic Philoſophi, vtrum hoc effatum intelligatur de eſſentia relatiuornm, an de exiſtentia. Auerroës enim vult intelligi de eſſentia; ita vt ſi cognoſcatur vnum relatiuum, cognoſcatur etiam alterius eſſentia: Ammonius verò & Boëtius intelligunt de exiſtentia, & non de eſſentia, ita vt ſi cognoſcatur vnum relatiuum, cognoſcatur etiam aliud exiſtere, etſi non cognoſcatur, quid illud ſit. Sed diſtinguendum eſt; ita vt in relatiuis, quæ vocantur Æquiparantiæ, non ſolum cognoſcatur exiſtentia; ſed etiam eſſentia.

Vt v.

vt v. c. ſi cognoſco hunc parietem eſſe ſimilem alteri, & hunc parietem eſſe album, etiam cognoſco alterum parietem eſſe album; alioqui nihil mihi conſtaret de ſimilitudine. In alijs relatiuis non aliud neceſſariò cognoſcitur, quam exiſtentia correlatiui, ad hoc enim, vt cognoſcam dominum, ſatis eſt, ſi cognoſcam exiſtere aliquod eius ſeruitium. Lege Suarez, loco cit. ſect. 16. n. 30.

5. *A relatione non denominatur aliquid quaſi exterius exiſtente, ſed inhærente.*] Traditur à D. Thoma l. 2. contra Gent. c. 13. vbi mox ſubiungit: *Non enim denominatur aliquis pater, niſi à paternitate, quæ ei ineſt.* Intelligitur de Relatione ſeu denominatione reſpectiua, qua aliquid dicitur referri ad aliud, hæc enim neque exteriùs exiſtit, neque eſt extrinſeca; quia quod extrinſecè denominat, potius refertur ad ipſum, quod denominat, quàm referat illud; ſed eſt intrinſeca, & quaſi inhæret ſubiecto. Habet enim relatio aliquid commune reliquis accidentibus (analogicè tamen) nimirum, quod ſit in alio, id eſt in ſubiecto. Et habet aliquid proprium, quod videlicet ſit ad aliud, id eſt, ad Terminum; quæ duo, *eſſe in*, & *eſſe ad*, ſunt vnum & idem eſſe in relatione, nec diſtinguuntur à parte rei.

6. *Quod in vnoquoque relatiuo eſt ratio fundandi propriam relationem, idem eſt ratio terminandi alteram correlationem.*] Traditur à Suarez, loco citato num. 18. & ſeqq. eſtque principium generale de Relationum termino ac fundamento proximo; pro cuius explicatione notandum eſt, quemadmodum in fundamento relationis poſſunt duo ſpectari, primò res ipſa, quæ eſt fundamentum, id eſt, quæ fundat relationem. Secundo ratio fundandi, ob quam fundat, vel ſine qua non fundat, vt v. c. albedo eſt fundamentum ſimilitudinis, ratio fundandi hanc ſimilitu-

dinem eſt formalis vnitas albedinis: Ita ſimiliter in Termino Relationis poſſunt duo ſpectari, 1° res ipſa, quæ eſt terminus, ſeu quæ terminat relationem; 2° ratio terminandi, ob quam terminat, vel ſine qua non terminat relationem. Hæc autem ſemper eſt eadem cum ratione fundandi, vt v. c. albedo huius parietis albi eſt res, quæ proximè terminat ſimilitudinem alterius parietis albi: ratio verò terminandi illam ſimilitudinem eſt vnitas formalis, ſeu ſpecifica albedinis, quæ in altero pariete dicta fuit ratio fundandi. Ideo enim albedo terminat ſimilitudinem alterius parietis; quia eſt eiuſdem ſpeciei & rationis, cum albedine alterius parietis.

DISTINCTIO III.

De Simili & diſsimili.

1. S*Imilia ſunt, quorum qualitas eſt vna.* l. 5. Meta. cap. 15. & in Categorijs cap. de Qualitate.] Nempe vna ſpecie; nam vna numero qualitas non datur naturaliter in diuerſis ſubiectis. Dicuntur autẽ res ſimiles dupliciter; primò per participationem eiuſdem ſpecie qualitatis; quo modo ſimiles ſunt duo parietes albi, duo homines iuſti, &c. 2° per proportionem, ſecundum quam vna res imitatur, vel repræſentat aliam; quo modo ſimilitudo quædam eſt inter Deum & creaturam, ideam & ideatum, &c: vt rectè notat D. Thomas 1. p. q. 4. a. 3. in Corp. & q. 44. a. 3. ad 1. priore modo ſumitur propriè ſimilitudo: poſteriore verò latè & impropriè. Iuxta priorem modum intelligitur tum præſens effatum, tum etiam id, quod ſequitur:

2. *Similia diſsimiliáque per qualitates ſolas dicũtur.*]

In Categorijs cap. 8. vbi addit Philoſophus: *nulla alia ratione videri quidpiam ſimile cuipiam, niſi ea, qua quale eſt.* Senſus itaque pronunciati eſt, quæcunque dicuntur ſimilia inter ſe aut diſſimilia, talia dici ratione qualitatum ſuarum. Sola enim qualitas eſt fundamentum harum relationum; ac proinde proprietas qualitatũ maximè propria eſſe dicitur; quod ſecundum eam dicantur res eſſe ſimiles & diſſimiles; ſicuti per Quantitatem res dicuntur æquales & inæquales: Licet namque res formaliter proximè dicantur ſimiles aut diſſimiles, per ipſam relationem ſimilitudinis aut diſſimilitudinis; & æquales vel inæquales, per relationem æqualitatis vel inæqualitatis: fundamentaliter tamen habent illam relationem ſimilitudinis, vel æqualitatis, &c. per qualitatem vel quantitatem, vt conſtat ex dictis numero vltimo præcedentis Diſtinctionis. Quod ſi latiùs ſumatur ſimilitudo, non tantum ea, quorum eadem eſt qualitas; ſed ea etiam omnia, quæ analogiam habent aliquam inter ſe, ſimilia dici poterunt. Notat autem D. Thomas, quęſt. 23. de Veritate, ar. 7. ad 11. ſimilitudinem eſſe relationem æquiparantiæ tunc ſolum, quando forma ſecundum quam attenditur ſimilitudo, eâdem ratione in vtroque extremorum exiſtit, ſicut albedo in duobus hominibus. Quando autem forma eſt in vno principaliter, in altero quaſi ſecundariò, non recipi ſimilitudinis reciprocationem. *Sic dicimus*, inquit, *ſtatuam Herculis ſimilem Herculi; ſed non è conuerſo: non enim poteſt dici, quod Hercules habeat formam ſtatuæ; ſed ſolum, quod ſtatua habeat formam Herculis.* Alij tamen exiſtimant; ita tantum conuenientius dici, ſeruato proprio vocabuli vſu; alioquin extenſo nominis ſignificato, non videri inconueniens, ſi dicatur Hercules ſimilis ſtatuæ, ac Deus ſimilis creaturæ, quia creaturæ relationem ac

ſimilitudinem ad ſe terminat. Ita Ferrarienſis lib. 1. contra Gent. c. 29. §. ad eundem.

3. *Diſsimilia ſunt oppoſita ſimilibus.* Lib. 3. Metaph. cap. 9. t. 16.] Vbi addit Philoſophus, quot modis dicitur vnum, totidem dici & alterum; quod verum eſt non in ratione modò ipſius relationis; ſed etiam locum habet in aliis proprietatibus & attributis. Nam vti ſimile gaudet ſimili, ita diſſimile auerſatur ſuum diſſimile; vti ſimilitudo per ſe eſt mater amicitiæ; ita diſſimilitudo cauſa eſt inimicitiæ, & ita in alijs: cuius ratio eſt; quia oppoſitorum oppoſiti ſunt effectus, vt explicabitur Titulo *de Oppoſitis.*

4. *De ſimilibus idem eſt iudicium.* de Diff. Top. lib. 3.] Intelligitur & verum eſt, non de ijs modo, quorum qualitas eſt vna; ſed de omnibus etiam illis, quæ aliquam inter ſe proportionem habent. Vt duo homines candidi, qua candidi ſunt, duo corpora æqualia, duo animalia eiuſdem ſpeciei. Horum enim omnium inter ſe collatorum eadem eſt ratio; in ſenſu videlicet formali, prout ſimilia ſunt, & eandem qualitatem, aut quantitatem, aut eſſentiam communem habent.

DISTINCTIO IV.

De Proportione æqualium, & inæqualium.

1. M*Agnum & paruum dicuntur reſpectiuè.*] In Categoriis c. 6. de Quantitate, vbi ex eo probat Philoſophus, magnum & paruum non tam eſſe quantitates, quàm relationes: quantitates enim ſunt entitates abſolutæ: magnum autem dicitur reſpectu parui, & è conuerſo. Sic columba reſpectu

aquilæ parua dicitur, reſpectu paſſerculi magna.

2. *Nihil per ſe magnum dicitur vel paruum.* Ibidem t. 4.] Quia nempe per comparationem ad aliud res magnæ dicuntur vel paruæ: non verò abſolutè & in ſe. Nam, vt ibidem ſubiungit Philoſophus, mons dicitur paruus, & granum millij magnum; & in vrbe dicuntur eſſe pauci homines; in pago autem multi: item in domo multi; at in theatro pauci. Quæ omnia dici non poſſunt, niſi reſpectiuè aut per comparationem ad aliud. Intellige in rebus creatis; Deus enim abſolutè & abſque comparatione magnus eſt, & magnitudinis eius non eſt numerus.

3. *Proportio eſt optima rerum conciliatrix.*] Ratio huius ex ipſa proportionis natura ſumitur, quæ nihil aliud eſt, quàm mutua rerum inter ſe habitudo; & propriè quidem reperitur in Quantitate, vt conſtat ex lib. 5. Elementorum num. 3. Vbi definitur eſſe habitudo quędam ſecundum quantitatem duarum magnitudinum eiuſdem generis: Impropriè verò etiam de omnibus ijs dicitur, quæ aliquam inter ſe ſymmetriam aut conuenientiam habent, præcipuè de ijs quæ aliquo modo ſapiunt naturam Quantitatis, cuiuſmodi ſunt ſoni, voces, pondera, potentiæ, &c: vt pluribus explicat Clauius ad locum citatum.

4. *Finiti ad infinitum nulla eſt proportio.* Lib. 1. de Cælo tex. 52. & 63.] Ratio eſt; quia propriè inter ſe proportionem habere dicuntur magnitudines, quæ multiplicatæ poſſunt ſe mutuò ſuperare, vt docet Euclides ibidem definitione quinta. Quare nec finiti ad infinitum, nec lineæ ad ſuperficiem vlla eſt proportio; cum nullâ multiplicatione poſſit ſuperare finita res infinitam, aut linea ſuperficiem; & ita in aliis quantitatibus generis diuerſi. Verum

eſt itaque pronunciatum de Proportione propriè dicta, in ſenſu formali, id eſt in ratione finiti aut infiniti. At verò in ſenſu materiali, poteſt res finita habere aliquam habitudinem, ſeu analogicam ſimilitudinem, & proportionem latè acceptam, ad aliam infinitam. Sic Deus hominem feciſſe dicitur ad imaginem & ſimilitudinem ſuam. Item hoc ſenſu ait D. Bernardus lib. de Interiori domo cap. 67. *Intellectus, memoria, voluntas, ſunt vna anima, ſicut Pater, Filius, & Spiritus ſanctus vnus ſunt Deus.* Eodem ſenſu Theologi concedunt, inter Deum, prout eſt obiectum intellectus creati, & inter ipſum intellectum creatum, proportionem intelligentis ad intelligibile, quæ nihil eſt aliud, quàm habitudo quędam ſeu ordo vnius ad aliud; qualis eſt inter materiam & formam, cauſam & effectum, obiectum & potentiam.

5. *Qualis eſt proportio partis ad partem, talis eſt totius ad totum.* l. 1. Meteor. t. 12.] Conuertens huius propoſitionis eſt iſta.

6. *Totum vt ſe habet ad totum, ſic & ſingulæ partes ad ſingulas partes.* Lib. 1. de Hiſtoria Animalium cap. 1.] Idem magis in ſpecie proponit Philoſophus l. 3. de Gen. & Corr. t. 37. vbi docet: *Eandem proportionem habere totum elementum ad totum, quam habet vna pars ad partem.* Vera ſunt hæc pronunciata manendo in eodem genere, & ſi cætera paria ſint, ſiue ſi aliunde non interueniat diſparitas. In eandem ſententiam Euclides lib. 5. Elementorum Propoſitione 17. docet; ſi compoſitæ magnitudines proportionales fuerint, etiam diuiſas proportionales fore, & è conuerſo. Vide, ſi placet, Clauium in eum locum: hoc etiam ſenſu intelligitur illud,

7. *Vti ſe habet ſimpliciter ad ſimpliciter, ita magis ad magis.* Lib. 2. Topic. cap. vltimo.] Vtitur

hoc pronunciato Suarez Tomo 4. in 3. p. diſp. 3. ſect. 10. num. 6. & probat ex illo, peccatum eò eſſe deteſtabilius, quo eſt grauius: *Nam peccatum*, ait, *deteſtabile eſt, quia malum; ergo quo fuerit maius malum in ſuo ordine eo erit deteſtabilius per actum, qui fugit malum illius ordinis.* Itaque verum eſt axioma manendo in rebus eiuſdem generis, & locum obtinet vniuerſaliter in ijs, quæ per ſe talia ſunt. Vt, quia virtus per ſe eſt amabilis; ergo etiam, quo maior, eò amabilior, & ita de cæteris: In aliis verò, quæ per accidens talia ſunt, huiuſmodi comparatio non procedit. V.c. non ſequitur abſolutè: bibere bonum eſt; Ergo magis bibere melius eſt, &c: niſi prout in eodem genere, vt in bonitate, vel malitiâ, vel aliâ ſimili affectione ſumere poſſunt magis & minus.

8. *Sicut ſe vnum habet ad vnum, ita duo ad duo.*] Sumitur ex eodem capite, & verum eſt in rebus eiuſdem generis eodem ſenſu, quo effatum præcedens. Vt ſicut ſe habet vnus calor ad vnum calorem; ita duo calores ſe habent ad duos. Item ſicut vnus calor ſe habet ad vnum frigus, ita duo calores ad duo frigora: Falſum verò eſt in rebus diuerſi generis: Non enim vt ſe habet calor ad frigus; ita neceſſariò ſe habet calor & ſiccitas ad frigus & humorem.

9. *Sicut totum ſenſibile ſe habet ad ſenſum, ita totum intelligibile ad intellectum.* Sumitur ex l. 3. de Anima tex. 3.] Similitudo analogica eſt in hoc, quod ſicut totum ſenſibile notius eſt nobis, quàm ſint eius partes, cognitione actuali confuſa; ita etiam totum intelligibile. Item ſicut totum ſenſibile eſt minus notum nobis, quàm ſint eius partes cognitione actuali diſtincta; ita ſimiliter totum intelligibile. In his & ſimilibus pronunciatis, dili-

genter attendendum eſt, an ſimilitudo eâ parte ſumatur, qua res inter ſeſe conueniunt; alioqui facilè poteſt contingere deceptio; quia iuxta vulgare adagium.

10. *Omnis ſimilitudo claudicat.*] Ordinariè ſiquidem ea, quæ ſimilia ſunt, in vno quidem conueniunt, & ſe mutuò ſequuntur: in alio verò diſconueniunt, vt mox fuſiùs explicabitur. Quod niſi benè aduertatur, mala fiet concluſio. Vnde etiam iſtud dictum: *Sicut ſe habet eſſe accidentale ad formam accidentalem; ita eſſe ſubſtantiale ad formam ſubſtantialem*, eſt abſolutè falſum; licet à quibuſdam Philoſophis vſurpetur; quia omne eſſe accidentale eſt forma accidentalis, cum omne accidens ſit forma: Non verò omne eſſe ſubſtantiale eſt forma ſubſtantialis. Nam quædam ſubſtantia forma eſt, quædam materia. Ratio falſitatis eſt; quia in hoc dicto comparatio inſtituitur, & argumentatio, qua tranſcenditur de genere in genus.

DISTINCTIO V.

Omne ſimile habere aliquid diſsimile.

1. *Similitudo communior eſt, quàm identitas.*] Indicatur ab Alexandro Aphrod. in 3. Naturalium quæſt. cap. 15. Senſus eſt, plura ſibi eſſe ſimilia, quam inter ſe idem: non enim omne ſimile eſt idem ei, cui eſt ſimile, vt per ſe eſt manifeſtum. Ratio eſt; quia quælibet res identitatem habet à parte rei tantum cum ſeipſa, prout exiſtit ſecundum naturam ſuam indiuidualem & incommunicabilem: ſimilitudinem verò cum plurimis aliis. Vnde etiam nullum nomen, ſignificans aliquod Ens indiui-

duum, eſt communicabile multis propriè; ſed ſolum ſecundum ſimilitudinem; quo modo aliquis dici poteſt Achilles, in quantum habet aliquid de proprietatibus Achillis, ſcilicet fortitudinem. Ita D. Thomas 1. p. q. 13. a. 9. Vſus propoſiti huius pronunciati eſſe poteſt, ſi quis, e. g. videns eminus venientem Petrum, exiſtimet, propter ſimilitudinem, eſſe Paulum. In tali autem caſu:

2. *Similitudo eſt cauſa deceptionis.*] Elicitur ex lib. 3. Phyſico. tex. 15. Quod eò frequentius contingere ſolet, quo maior rerum inter ſe conformitas eſt. Etenim quædam res omninò ſimiles ſunt in indiuiduo; vt, verbi cauſa, duo quadrata bipedalia, duo calores vt 4. duæ albedines vt 8. &c. Eadem ſimilitudo apparet in ouis, apibus, in aqua, in hominibus gemellis, ſaltem ſecundum aliquam proportionem; & generatim in pleriſque partibus homogeneis ſiue ſimilaribus, vt in partibus carnis, oſſis, ligni, &c. Huc pertinet illud vulgare:

3. *Non tam ouum ouo eſt ſimile.*] Dicitur de quibuſlibet rebus indiſcretæ ſimilitudinis: in quibus haud facilè inuenire eſt diſcrimen. Aliæ res non in ſpecie ſolum; ſed etiam in indiuiduo ſunt diſſimiles. Vt ſpecies viſibilis Petri & Pauli. Item Petrus, & Paulus, Bucephalus, &c. In his illud à Philoſophis notatur diſcrimen, quod priores poſſint à diuerſis cauſis produci. Vt, verbi cauſa, idem calor productus ab igne A, potuit produci ab igne B. Poſteriores non item: Neque enim à Petro dimanare poteſt ſpecies Pauli, &c. Porrò in ijs, quæ in indiuiduo ſunt diſſimilia maximè notabilis eſt illa prope infinita & mirabilis humanarum facierum ac vocum varietas. Fermè enim:

4 *Tanta eſt vultuum diuerſitas, quanta hominum & ſententiarum.*] Traditur à Philoſopho l. 1. de cælo t. 52. & t. 63. Et ſanè hoc vnum eſt ex ijs, quæ diuini Numinis prouidentiam demoſtrant, vt rectè notauit D. Nemeſius l. de Animæ Facultatibus c. 42. aliter enim neque familiarem ab inimico, neque vxorem ab aliena, neque filium à ſeruo dignoſcere quis poſſet; ex quo magna vitæ incommoda, & ingens humanarum rerum perturbatio ſequeretur. Vide, ſi placet, Leſſium, de Prouidentia Numinis l. 1. n. 106. ratione octauâ.

5. *Omne Ens Enti comparatum, aut eſt ſimile aut diſsimile.* Sumitur l. 10. Metaphyſic. t. 12.] Vbi ita loquitur Philoſophus: *Omne enim, quodcunque ſit ens, aut idem aut diuerſum eſt: differens verò ab aliquo differens eſt.* Verum eſt pronunciatum abſolutè de omni omninò ente, ſiue ſubſtantia ſit, ſiue accidens, ſiue abſtractum, ſiue concretum. Nam & ipſa identitas & diuerſitas, vel eſt ſimilis alteri, vel diſſimilis; ſimilitudine nimirum latius accepta, vt ſupra dictum eſt, nam ſtrictè & propriè loquendo: *Vnum in ſubſtantia facit idem. Vnum in quantitate facit æquale. Vnum in qualitate facit ſimile.* Vt inquit Philoſophus l. 5. Metap. t. 20. & explicatum eſt Diſtin. 3. n. 1. & 2.

6. *Omne ſimile habet aliquid diſsimile.*] Sumitur ex l. 10. Metap. t. 12. & verum eſt eo ſenſu, quo dicitur omnis ſimilitudo claudicare, ſiue in aliquo deficere; cuius ratio eſt; quia alioqui non eſſet ſimilitudo; ſed mera identitas. Sumitur autem hic etiam ſimile materialiter, & diſſimile latè, pro quauis diuerſitate, ſiue in ſubſtantia ipſa, ſiue in quantitate, aut qualitate, aut cęteris adiunctis: Nam ſi preſsè & ſpecificatiuè ſumatur, pro conuenientia in vno aliquo genere certo, v. c. in intenſione, aut exten-

ſione, quædam omninò ſimilia ſunt in indiuiduo, e. c. duo calores vt 4. duo quadrata bipedalia, vt diximus huius Diſtinctionis num. 2. & 3.

7. *Omnis comparatio fit inter comparata diſtincta.*] Sumitur ex eodem textu, & verum eſt eodem fere ſenſu; quo omnis bonæ diuiſionis membra dicuntur eſſe diſtincta & oppoſita. Ratio huius pronunciati clara fit ex natura & quidditate comparationis, quæ dicit relationem vnius ad alterum, vel aliquorum inter ſe, ob mutuam habitudinem ſeu proportionem. Nec ſanè inſtitui poteſt comparatio in vno vt vnum eſt; quia id dicit indiuiſionem à ſeipſo; Niſi forte idem ad ſeipſum conferatur in ordine ad tempus vel alias circunſtantias mutabilitati obnoxias; & tum etiam illud ratione diuerſorum temporum vel aliarum circunſtantiarum, ſufficientem diſtinctionis rationem habet, vt notat Alexander Aphrod. in 3. Topic. c. 1.

8. *Comparatio non fit niſi in rebus eiuſdem generis.* Sumitur ex l. 7. Phyſic. t. 21. & t. 27. & refertur à Commentatore in l. 4. Phyſic. t. 71.] Ratio eſt; quia comparatio ex ſua natura eſt alicuius ad aliud aſſimilatio, & conſideratio in quo conueniant, in quo diſcrepent; quod non fit propriè in ijs, quæ primò diuerſa ſunt, & genere diſcrepant. Nam, vt inquit Ariſtoteles loco citato: *Equus & canis, vter albior ſit, conferri poſſunt; at vox & aqua conferri nequeunt.* Qua etiam de cauſa non rectè quæritur, vtrum Galenus fuerit doctior, quam Bartolus; ſed potius an Galenus Hippocratem, & an Bartolus ſuperauerit Baldum. Vnde Ariſtoteles ibidem, ad dignoſcenda ea, quæ rectè inter ſe conferri poſſunt, requirit, vt ſint vniuoca, & non tantum analogicè inter ſe coueniant. Intelligitur itaque pronunciatum, de propria rerum inter ſe comparatione; & à

ſimili argumentatione: non autem de qualicunque aſſimilatione & collectione analogicâ & imperfectâ. Vide, ſi placet, quæ dicemus ad illud: *Demonſtratio non debet transferri de genere in genus.* Titulo *de Actibus Intellectus*, Diſtinctio. *de Demonſtratione.*

9. *Omnis comparatio eſt odioſa.*] Intelligitur de eo comparationis genere; quo natio cum natione, vel homo cum homine, quoad vitæ morumque integritatem, vel eruditionem aut alias animi corporisve dotes confertur. Hoc enim odioſum eſt, tum, quia veritas odium parit; tum verò, quia huiuſmodi comparatio ſæpe temeraria eſt, & ob affectus inordinationem culpabilis. Quare meritò vitandam eſſe docet S. Pater noſter Ignatius hominum, qui adhuc in terris viuunt, quantumuis laudabilium, comparationem cum Sanctis & Beatis; dicendo: *Iſte eſt doctior S. Auguſtino; ille eſt alter Franciſcus: æqualis eſt Paulo, vel aliqua virtute non inferior,* &c. In libello Exercit. Spirit. ſub finem.

TITVLVS XLVII.

De Relatis in Specie.

DISTINCTIO PRIMA.

De Patre & Filio.

1. F*ilij aſſimilantur Parentibus.* l. 1. de Gen. Animalium c. 19. ſub initium.] Rationem aſſignat ibidem; *Simile enim eſt,* inquiens, *quod ad partes acceſſerit ei, quod remanet. Itaque ſemen manus, aut faciei, aut totius animalis, eſt manus indefinita,*

aut facies, aut animal totum indefinitum. Et quale quodcunque illorum eſt actu, tale ſemen potentiâ eſt. Id eſt facultate ſiue virtute, quam in ſeipſo continet ad exprimendam in ſobole parentum ſpeciem. Loquitur ergo Philoſophus loco citato de ſimilitudine non eſſentiæ, ſiue naturæ tantum; ſed etiam de accidentaria conuenientia in forma & effigie, ſiue in membrorum & totius corporis configuratione. Talis autem prouenit præcipuè ex vi formatrice ſemini à Parentibus impreſſa, vt conſtat ex textu citato. Quoniam verò ſemen patris & matris diuerſum eſt, & heterogeneum, vt loquuntur, ſi non actu, ſaltem potentia; ratio exigit, vt proles in certis corporis partibus, ſimilior euadat illi parenti, cuius ſemen in iiſdem præcellit; & abſolutè illi ſimilior ſit, cuius ſemen & vis efformatrix abſolutè præualuerit. Hæc tamen vis varijs de cauſis variè impediri poteſt; vt à vehementi parentum imaginatione, à materiæ, matricis, temporis, & aliarum circunſtantiarum diſpoſitione, vt cum Auicenna docent communiter Philoſophi, & fuſiùs explicatum à nobis eſt, Diſtinctione, *de Similitudine inter cauſas & effectus*; vbi etiam rationem aſſignauimus, cur non modo parentum ſuorum ſimilitudinem referant filij; ſed in nepotibus etiam, & abnepotibus auorum & abauorum imago conſpiciatur; In cuius rei teſtimonium Ariſtoteles l. 1. de Gen. Animal. c. 18. adfert exemplum fœminæ cuiuſdam, quæ in Elide filiam, patre Æthiope, peperit; abſque tamen forma Æthiopis: licet ex filia poſtea natus ſit Æthiops.

2. *Filij magis aſsimilantur parentibus ſecundum iraſcibilem, quàm concupiſcibilem.* Traditur à D. Thoma 2. 2. q. 156. ar. 4.] Ratio eſt; quia motus iræ magis conſequitur corporis cõplexionem, quàm motus concupiſcentiæ, propter velocitatẽ motûs choleræ,

quæ tendit ad iram. Vnde facilius & promptius iraſcitur, qui ſecundum complexionem diſpoſitus eſt ad choleram, quam concupiſcit, qui temperamentum habet ad concupiſcendum diſpoſitum; vnde etiam frequentius ex iracundis naſcuntur iracundi, quam ex concupiſcentibus concupiſcentes, vt notat D. Thomas ibidem.

3. *E ſquilia non naſcitur roſa.*] Innuit hoc dicto Theognis, filios vt plurimum eſſe ſimiles parentibus, & ex probis genitoribus, progeniem naſci probam, improbam ex improbis, iuxta illud Horatij:

Fortes creantur fortibus, & bonis
Eſt in iuuencis, eſt in equis patrum
Virtus, nec imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.

Etenim generatio non fit ex quolibet; ſed ex determinato, vt docet Philoſophus, l. 2. de Gen. & Corr. t. 4. &, iuxta vulgare prouerbium; *Non ex omni ligno fit Mercurius*; Et opus naturæ eſt opus intelligentiæ; quæ proinde ex determinatis principijs, per determinata media, procedit in ſuos effectus determinatos, vt rectè obſeruat D. Thomas in l. 2. Polit. lect. 5.

4. *Mali corui malum ouum.*] Idem huius eſt ſenſus, qui præcedentis; nimirum talem ordinariè eſſe filium, qualis pater, talem diſcipulum, qualis præceptor, talia facta, qualis vir, & ita de cæteris. Vide, ſi placet, quæ diximus ad illud: *Omne agens producit ſibi ſimile.* Titulo *de Cauſa effici.* Diſtinct. 8. Eodem pertinet, prouerbiale iſtud: *Auis ex auibus* quaſi dicas, malus à malis prognatus, bonus à bonis, nobilis à nobilibus. Nimirum in ſenſu formali, quatenus à talibus procedunt, & niſi aliunde degenerent, vt iam explicabitur.

DISTINCTIO II.

De Nobili & ignobili

1. *VEra nobilitas eſt, facere voluntatem Dei.*] D. Chryſoſt. Homilia 45. in c. 12. Matthæi, & Homiliâ de Nomin. Abrahā Tom. 1. addit ibid. Quid tibi confert ſanguis illuſtris, ſi mores habeas alicuius infamis; aut quid nocet, natum eſſe ex parentibus vilibus, ſi ornatus ſis magnis virtutibus? Cham filius fuit Noë ſecundum carnem; at ſecundum animam factus eſt ſeruus, & maledictus patris ſui. Quid etiam nocuit Timotheo, quod natus fuit ex patre gentili; aut Abrahæ, quod ex Thare idololatra? ſicut è contra parum profuit Regi Achab alijſque magnis peccatoribus generis nobilitas, & quod eſſent Meſſiæ progenitores; ſiquidem eam horrendis adeo ſceleribus macularunt.

2. *Præſtat vt parentes glorientur de filio quam filius ob parentes.* Idem ibidem.] Si turpis eſſes, dicit quidam, contentúsne eſſes, dicendo, patrem tuum fuiſſe pulchrum? Et ſi os tum fœteret, diceresne, tuum genitorem ſuauiſſimum odorem exhalaſſe? quod ſi timidum te quiſpiam appellaret, reſpōderesne, auos tuos fuiſſe animoſos? &c. Ita igitur, ne contentus ſis maiorum tuorū nobilitate, ſed ſtude, vitijs eam non defœdare. Ne iure audias: *Quantas tenebras, à quo fulmina naſci paſſi eſtis Dij immortales?*

3. *Si quid boni eſt in nobilitate, eſt neceſsitas æmulandi maiores.*] Traditur à Boëtio l. 3. de conſolatione, vbi docet, certâ neceſſitate, ſucceſſores conſtringi, vt æmulentur maiores, nec degenerent à virtute & excellentia, quam illi ipſis reliquerunt.

Hac ratione vſus eſt Chriſtus, Ioan. 8.39. loquens Iudæis, gloriantibus ſe patrem habere Abraham: *Si filij Abrahæ eſtis, opera Abrahæ facite*; quaſi dicat: Ne ſolum nomen iactetis & nobile genus, ſed date operam, vt vita veſtra nobilitati veſtræ reſpondeat. Alioqui parum vobis proderit, quod radix ſit ſancta; ſi ramus eſt aridus & inutilis. Neque enim virtutem cum ſemine parentes transfundunt, neque eorum vita præclarè & laudabiliter acta noſtra eſſe poteſt, non magis, quàm promerita eorum. Saluari alioqui parentum virtute filius poſſet. Bene ille: *Nemo in gloriam noſtram vixit, neque quod ante nos fuit, noſtrum eſt*. Seneca Epiſt. 44. Significat, virtutem aut doctrinam parentum non tranſire in filios; & nobilitatem, non ita à maiorum, quàm à propriâ cuiuſque virtute metiendam.

4. *Summa apud Deum nobilitas eſt, clarum eſſe virtutibus*. S. Hieron. Epiſt. ad Celantiam.] Maiorem virtutis, quàm nobilioris rationem habendam eſſe, exemplo ſuo docuit Veſpaſianus, qui nobilem adoleſcentem, quod muſcum redoleret, conceſsâ præfectura exuit, indignum munere arbitratus, qui plus vnguenta, quàm allium, Suetonio teſte, oboluiſſet.

5. *Nobilius eſt non acceptam nobilitatem parere, quàm acceptam vanè extollere*. Sumitur ex oratione Magni illius Marij apud Saluſtium.] Ratio per ſe manifeſta eſt. Etenim vera nobilitas, non tam hæreditate, quàm laboribus, periculis, virtute paratur; Et vanè illi gloriantur, qui maiorum ſuorum facta fortia non imitando, ſed memorando clariores ſe autumant: Nam quantò vita illorum præclarior, tanto horum ſocordia flagitioſior. Rectè Satyricus, more ſuo:

Quis

Quis enim generoſum dixerit hunc, qui
Indignus genere, & præclaro nomine tantum
Inſignis? Miſerum eſt aliorum incumbere famæ.

Dandum eſt quidem poſteris aliquid, ob præclara maiorum merita: ita tamen, ſi ad natalium ſplendorem mores haud diſſimiles, induſtriam virtutemque ipſi adiecerint. Ignaua nobilitate nihil eſt turpius, qui maiorum gloria tumidi, opes hæreditate acceptas in nequitia & leuitate abſumunt, confiſique auorum laude, ignauia ipſi atque ſocordia marceſcunt.

6. *Omnes pari ſorte naſcimur, ſola virtute diſtinguimur.*] Nimirum in gradu veræ nobilitatis. Celebre illud pronunciatum explicat eruditè, & proponit Agapetus in hunc modum: *Maiorum nobilitate ne quis inſolentius ſe efferat. Omnes enim limum habent generis auctorem, tam qui purpura & byſſo magnificè & glorioſè veſtiuntur, quàm qui egeſtate & morbis atteruntur: tam ij, quibus diademata ſunt impoſita, quàm qui ante domos verſantur cuſtodiæ cauſa. Ne igitur nos de luteo genere iactemus; ſed morum innocentia probitateque nos venerabiles præſtemus, & commendemus.* Conſonat Seneca Epiſt. 44. *Omnibus nobis totidem ante nos ſunt: nullius non origo ante memoriam iacet.* Plato ait; *Neminem Regem non ex ſeruis eſſe oriundum, neminem non ſeruum ex Regibus. Omnia iſta longa varietas miſcuit, & ſurſum deorſum fortuna verſauit. Quis ergo generoſus? ad virtutem bene à natura compoſitus. Hoc vnum eſt intuendum: alioqui ſi ad vetera reuocas, nemo non inde eſt, ante quod nihil eſt.* Profectò vehemens & conſtans animi militia virtus eſt, quæ facit, vt humili loco nati, ad ſummam dignitatem conſurgant. Clari verò natalibus, ob animi

mollitiem turpitudini & dedecori ſeruientes, acceptam à maioribus lucem in tenebras conuertant.

DISTINCTIO III.

De Domino & ſeruo.

1. I*Vre natura nemo ſeruus eſt, nemo Dominus.*] Ratio communis huius pronunciati eſt; quia omnes homines naturæ conditione ſunt pares, cum ſint eiuſdem ſortis & naturæ, ex eodem parente, & ad eundem finem conditi, vt iam explicatum eſt, & expreſſè traditur Regula 32. Iuris antiqui. Liberi itaque naturæ conditione naſcuntur omnes; quoniam vnum eſt, & ex vno omne genus hominum. Sunt nihilominus quidam à natura magis apti ad imperandum, alij ad ſeruiendum, eaque quarundam gentium ex tarditate ingenij & ſtupore barbaries eſt, vt ad ſeruitutem genitæ eſſe videantur: multi item neglectu inſtitutionis, & ſeductionis efficacia tam improbi ſunt & in vitijs contumaces, vt planè vtile videatur illis ſeruitutem ſeruire, cum ferre non poſſint libertatem. Ita plurimi vagabundorum & erronum Rempublicam grauant, & cum eſt occaſio, produnt, vel perdunt, quos præſtaret moderatis dominis ſeruire, laboribus exerceri, peculium colligere, vindicta prætoris manumiſſionem exſpectare. Iuxta hunc ſenſum intelligi poteſt illud Ariſtotelis:

2. *Quidam natura ſerui ſunt, quidam domini.* l. 1. Politic. cap. 1. 3. & 5.] Vbi loquitur in hunc modum: *Et ſtatim ab ortu hæc differentia eſt, vt quædam ad imperandum, quædam ad parendum fuerint nata.* Probat id in animalibus, ac tandem ad homines na-

tura ſeruos ſic procedit: *Praterea mas cum fœmina comparatus melior eſt; hac autem imperio parere debet. Eodem modo ſe res etiam habeat in omnibus hominibus neceſſe eſt. Quicunque igitur tanto cateris hominibus ſunt inferiores & deteriores, quanto animus corpori, & homo fera praſtat (tales autem ſunt ij, quorum opus in vſu corporis poſitum eſt*, &c.) *hi ſunt ſerui natura, quibus melius eſt huic imperio parere. Natura enim ſeruus eſt is, qui alterius eſſe poteſt: ideoque & alterius eſt.* Intellige, tales naturæ conditione magis idoneos eſſe ad ſeruiendum, quàm imperandum, iuxta explicationem præcedentis: Propriè autem nemo natura ſeruus eſt, vt diximus; cuius etiam ſignum eſt, quod in ſtatu naturæ integræ nulla fuiſſet ſeruitus, vt communiter docent Patres, Auguſtinus lib. 19 de Ciuit. cap. 15. Gregor. lib. 21. Moralium c. 11. & alij, ac ratio eſt; quia ſeruitus eſt pœna peccati. Loquimur autem hic de ſeruitute perſonali, quæ à perſona debetur perſonæ, & iure gentium introducta eſt in eos præcipuè, qui bellum iniuſtum inferunt. Iuxta illud:

Iudice me fraus eſt conceſſa repellere fraudem
Armaque in armatum ſumere iura ſinunt.

Quod ſi verba Ariſtotelis accipiantur, vti ſonant, de ſeruitute propriè dicta, ſententia illius abſolutè falſa & generi humano pernicioſa eſt. Hinc enim ſuperbiſſima Græcorum ſapientia ius putabat, Barbarorum nationes imperio ſubdere, iuſtumque eſſe bellum, vt deteriores parerent melioribus: ſeſe verò ex φιλαυτίᾳ meliores iudicabant; cum tamen conſtet, multas barbaras gentes, innocentius modeſtiuſque vixiſſe Græcis. Quod etſi minimè facerent, non idcirco debellandi tamen; ſed monendi potius & erudiendi barbari. Cur enim tibi ſeruiant, cur ius vitæ neciſque in eos habeas, quia callidior illis es?

3. *Quiſque eſt ſui iuris in ÿs, quæ ad ſtatum vitæ pertinent.*] Ita quidem, vt non poſſit ad ea, niſi ſuo conſenſu obligari. Patet id in Matrimonio, Sacerdotio, Cælibatu, Religione &c. In his enim nulla poteſtas humana quempiam poteſt contra ſuam voluntatem obligare; cuius ratio eſt, quia huiuſmodi onera, quæ homini perpetuò adhærent, & in negotio ſalutis tantum in vtramque partem momenti habent, ſponte ſuſcipi debent: non verò ex alieno arbitrio pendere.

4. *Qui ſentit onus, ſentire debet & commodum.*] Eſt hæc Regula 55. Iuris in ſexto, quæ intelligitur non ſolum de propriè dicto ſeruitio; ſed etiam, ac potiori ratione de latiùs accepto, ſiue de qualicunque famulatu vel obſequio; Et veritatem obtinet in ijs, in quibus nec lex, nec aliqua obſtat prærogatiua. Sic, v. c. Clericus, qui ſeruit altario, æquum eſt, vt etiam viuat de altario; & contra: qui percipit fructus & emolumenta Eccleſiæ, ſuo illi officio ſeruiat neceſſe eſt; quia iuxta tritum illud: *Beneficium datur propter officium.* alioqui qui non ſentit onus, is neque commodum ſentiat oneri annexum.

5. *Rationi congruit, vt ſuccedat in onere, qui ſubſtituitur in honore.* Eſt hæc Regula 77. Iuris in ſexto.] Vera eodem ſenſu, quo præcedens. Et patet in filijs, nepotibus, & alijs hæredibus ac ſucceſſoribus. Sic Prælatus, qui ſuccedit in honore etiam ſuccedit in onere ſoluendi Prædeceſſoris debita pro Eccleſiæ vtilitate contracta: & ita in alijs, iuxta explicationem præcedentis. Plura, quæ huc referri poſſent, explicata ſunt Titulo *de Prudentia Oeconomica.*

6. *Nulla Seruitus turpior eſt, quam voluntaria.* Seneca Epiſt. 47.] Voluntaria autem eſt, qua proprijs ſeruitur affectibus. Seruit his, ait Ambroſius lib. 2. de Iacob & vita Beata, quicunque metu

frangitur, vel delectatione irretitur, vel cupiditate ducitur: vel indignatione exaſperatur, vel mœrore deijcitur. Beatus ille, qui tantò minorem affectibus libertatem indulget, quanto minus ipſe vult ſeruire vitijs: & vt rationi ſuum ſtabiliat ſceptrum; crucem ſtatuit affectibus. *Bonus*, Auguſtino teſte, *etiamſi ſeruiat liber eſt: Malus, etiamſi regnet, ſeruus eſt*; tot videlicet Dominorum, quot vitiorum.

DISTINCTIO IV.

De Poſſeſſore & re poſſeſſa.

1. IN *pari cauſa melior eſt conditio poſsidentis.*] Eſt communis ſententia Doctorum, & refertur Regulâ 65. Iuris in ſexto; paulò tamen mutatis verbis. Vt ſi beneficium aliquod vacans collatum fuerit duobus à diuerſis collatoribus eiuſdem poteſtatis, is qui prius poſſeſſionem obtinuit, potior erit iure, cum cetera ponantur eſſe paria.

2. *Nemo plus iuris transferre poteſt in alium, quam ſibi competere dignoſcatur.*] Eſt hæc Regula 79. Iuris in ſexto, cuius ratio eadem eſt, quæ dicti illius vulgaris:

3. *Quod quis non habet, non poteſt dare.*] Nempe quod nec formaliter aliquis habet aut poſſidet, nec virtualiter aut eminenter, vt explicat Medina 1. 2. quæſt. 18. a. 3. Omninò enim neceſſarium eſt, vt aliquo modo ſaltem in ſe rem contineat, qui illam in alterum transfert, vt per ſe manifeſtum eſt. Eodem ſenſu veriſſimè dicitur, Neminem poſſe perdere id, quod non habet; &, Non poſ-

ſe auferri quippiam ab illo, qui eo omninò caret.

4. *Non tutò poſsidetur, quod ab omnibus concupiſcitur.*] Traditur ab Alberto Magno in lib. 1. Ethic. tract. 7. c. 2. vbi refert ſententiam Theophraſti in libro, qui Actalus dicitur, negantis vxorem ducendam eſſe viro ſtudioſo, eò quod querelæ illius impediant ab operibus felicitatis, & ſollicitudo de cuſtodienda vxore à ſtudio bonorum, *quæ*, vt ait, *ſi fœda eſt, concupiſcit, ſi pulchra, concupiſcitur, & quod omnia concupiſcit, vel ab omnibus concupiſcitur, non tutò poſsidetur.* Quæ ſententia licet per auxêſin & hyperbolem dicta videatur; cum in multis honeſtis matronis contrarium accidat: conſtat tamen ſibi veritas eſſati propoſiti, quoad ea, quæ communiter in hac vita poſſidentur, vt perſpicuum eſt tum ex allato modò, tum ex aliis quamplurimis exemplis.

5. *Meum & tuum ſunt cauſa potiſsima diſſenſionum.*] Sumitur ex lib. 2. Politic. cap. 2. & 3. & ex l. 5. Politic. cap. 1. Vbi Philoſophus diuitiarum abundantiam *fontem* vocat *ſeditionum*; ac refertur à D. Chryſoſtomo, Homilia 33. in Geneſin, & ſermone de S. Philogono, Tomo 3. vbi *meum & tuum* dicitur eſſe *frigidum verbum*, vtpote cuius maligna actiuitate Caritatis ignis extinguitur, & tollitur concordia ac pietas Chriſtiana: Quemadmodum enim ex vnione animorum naſcitur rerum communio, iuxta illud; *Amicorum omnia ſunt communia*, ita è contra, litium ac diſcordiarum ſeminarium eſt proprietaria rerum ex natura ſua communium poſſeſſio, & concupiſcentia. Cuius rei veritas quotidiana ſatis conſtat experientia. Etenim veriſſimè in Catholica ſua Epiſtola S. Iacobus ait: *Vnde bella*

& lites in vobis? nonne hinc ex concupiſcentijs veſtris, quæ militant in membris veſtris? &c. cap. 4. v. 1. in eandem ſententiam Poëta, neſcio quis:

Si duo de noſtris tollas pronomina rebus,
Prælia ceſſarent, pax ſine lite foret.

Porro diſſenſiones, lites aliaque grauiora incommoda, quibus genus humanum ob habendi deſiderium quotidie pulſatur, non tam oriuntur ex rerum communium ac dominiorum diuiſione ac proprietate; quia ad pacem & concordiam tuendam, illa communi gentium iure introducta eſt, vt bene notat Leſſius, & explicatum à nobis eſt diſtinctione de Iure in genere; ſed potius omnia iſta proficiſcuntur ex inordinata hominum cupiditate ac improbitate. Vnde ſubdit Apoſtolus ibidem: *Concupiſcitis & non habetis, occiditis & zelatis, & non poteſtis adipiſci: litigatis & belligeratis, & non habetis*, &c. Conſule, ſi placet, Cornelium à Lapide in locum citatum.

6. *Malè parta malè dilabuntur.*] Plautus in Poenulo. Veteris huius pronunciati (quod Feſtus Pompeius ex Næuio citat) fidem, & hiſtoriæ confirmant, & exempla, non vetera modo; ſed domeſtica etiam & viua. Tandem enim diuina Nemeſis ferit auaros & improbos, & vno temporis momento ſæpe aufert opes multorum annorum iniuſtis laboribus congeſtas. Vt vel in primis in his locum habeat iſtud: *Dij laneos habent pedes; ſed ferreas manus.*

DISTINCTIO V.

De Diuite & Paupere.

1. P*Ecuniæ obediunt omnia.* Eccleſ. 10.] Quàm verum ſit celebre iſtud ſacræ paginæ Elogium, à Græcis pariter & Latinis auctoribus frequẽter vſurpari ſolitum, non experientia modo quotidiana; ſed omnes retro hiſtoriæ conteſtantur. Nam & argenteis haſtis plurima expugnantur, quæ ferreis non cedunt, & argentangina in iuſtitiæ tribunalibus crebrò dominatur, & ſapientia ipſa muneribus vincitur, iuxta illud Deuteron. 16. *Munera excæcant oculos ſapientum, & mutant verba iuſtorum.* Et certè nullum peccatum eſt, quod non auarus homo committat, vt diues euadat; cum autem opes cupitas obtinuit, pecunia, cui obediunt omnia, illi fomentum eſt, vt omnia mala deſideria & conatus exequatur, præcipitando ſeſe in omne genus vitiorum, donec non ſolum charitatem & iuſtitiam; ſed etiam Fidem ipſam abjiciat, quæ eſt Chriſtianæ Religionis fundamentum. Bene hoc periculum nouerat ſapiens ille Rex, cum peteret à Deo: *Diuitias ne dederis mihi, ne forte ſatiatus illiciar ad negandum, & dicam, quis eſt Dominus?* Prouerb. 30. v. 7. Et licet huiuſmodi Deum non negent, amittendo fidem: multi tamen factis ipſum negant, incidentes in miſerandam auaritiæ idololatriam, vt eam nominat Apoſtolus Epheſ. 5. v. 5. Vide, ſi placet, ſupra, Diſtinctionem de Auaritia, ea de cauſa pecuniæ, non abſque ratione *facultates*, à nonnullis eſſe dictæ putantur; quod rerum omnium facultatem & quaſi facilitatem præbeant,

Græcorum imitatione, qui facilitatem & opulentiam vno verbo ſignificant.

2. *Diuitijs qui excedunt, difficulter obediunt rationi.* Lib. 4. Politic. cap. 1.] Rationem aſſignat; quia *perſæpe ſuperbi ſunt, nec imperium cuiuſquam pati volunt, nec ſciunt.* In eandem ſententiam D. Thomas in l. 6. Politic. lect. 3. ait, *Diuites ex ipſa abundantia inclinati ad contumeliam, & ad alia iniurioſa, ac parum curare de iniuſtitia.* Ordinariè ſiquidem diuitias velut indiuiduæ ſociæ comitantur inſolentia & arrogantia: vt proinde rara ſit virtutis & opum ſocietas, quemadmodum perrara eſt eruditionis ac diuitiarum. Præcipuè tamen inſoleſcit animus opibus nouis, vt plerumque nihil pene ijs, qui ſubitò in altum ſubuecti ſunt, inhumanius ſit, & arrogantius.

3. *Animi elatio paupertate domatur.*] Sumitur ex lib. 3. Moral. Eudemiorum cap. 3. & lib. 3. Politic. cap. 11. vbi docet Philoſophus, homines in magna indigentia conſtitutos, deijci animo & viles euadere; quo fit, vt ſæpe gerere magiſtratum neſciant; ſed potius ad parendum ſeruiliter nati eſſe videantur. Veritas huius clara fit per explicationem præcedentis, cum oppoſitorum eadem ſit ratio. Conſtat nihilominus non rarò Magnorum virorum & Regum ortus egenos fuiſſe & ignobiles. Tullij Hoſtilij incunabula agreſte tugurium excepit, Seruius Tullius à ſeruo imperium tenuit, protulitque in imperio conditionis ſuæ nomen; ſepties Roma Conſulem ab aratro Marium vidit, &c.

4. *Agricola in nouum annum diues eſt.* De ijs dicitur, qui ſpe futuri compendij ſunt diuites, ac ſibimet rerum amplarum expectatione blandiuntur, quod præcipuè cõtingit Agricolis, cum opes eorũ in

herbis ſunt, id eſt, quando fruges eorum nondum maturuerunt; ſed ſpem modo bonam de ſe præbent. Tunc enim maximè, *ſpes alit agricolas.*

5. *Nunquam parum eſt, quod ſatis eſt.*] Seneca Epiſt. 120. ad Lucilium probationem aſſignat ibidem; quia *plus Iuppiter non habet, qui tamen omnia poſſidet.*

6. *Nunquam ſatis eſt, quod multum eſt.* Idem ibid.] Quo autem ſenſu id intelligat, patet ex verbis, quæ ſubdit: *Poſt Darium & Indos pauper eſt Alexander Macedo, quærit quod ſuum faciat, ſcrutatur maria ignota, in oceanum claſſes mittit nouas, & vt ita dicam, mundi clauſtra perrumpit. Quod naturæ ſatis eſt, homini non eſt. Neminem pecunia diuitem fecit. Imò contra nulli non maiorem cupiditatem iniecit. Quæris quæ ſit huius rei cauſa? plus incipit habere poſſe, qui plus habet.*

7. *Victus & veſtitus Chriſtianorum diuitiæ ſunt.* S. Hieron. Epiſt. ad Paulinum Presbyterũ.] Veritas huius perſpicua fit ex dictis. In eandem ſententiam Ariſtoteles l.4. Polit. c.11. docet tranquilliorem eſſe & optabiliorem vitam ciuium mediocrium, quam potentium ac principum: *Quoniam enim in confeſſo eſt,* inquit, *mediocritatẽ ac medium eſſe optimum, conſtat bonorũ fortunæ mediocrem poſſeſſionẽ omnium eſſe optimã.*

8. *Affatim diues eſt, qui cum Chriſto pauper eſt.* S. Hieron. in Regula c. de Paupertate.] Quid enim eum deficiat, qui Deum amicum habet, cuius ſunt omnes mundi diuitiæ, qui ſine dubio proſpiciet illi, ſi ita expediat? Lazarus deſerebatur ab hominibus. At protectus fuit ab Angelis: nec vnquam diues ille Epulo tãtum cordis ſolatium cum omnibus ſuis diuitiis ac deliciis habuit; ac ipſe Lazarus cum ſuis vlceribus & miſeriis.

9. *Non eſt cenſus in crimine; ſed affectus.* S. Greg. l. 10. Mor. c. 17.] Senſus eſt; non eſt culpa, bona

fortunæ poſſidere, quæ Deus creauit & diſtribuit; ſed culpa eſt deprauatus affectus, quo illa poſſidetur: quem ſi mortificet homo, & bene diuitijs vtatur, erit ipſi Deo ſimilis, qui æquè diues ac ſanctus eſt, quique, vti potentes non abjicit, cum ipſe ſit potens; ita ſimiliter cum ipſe ſit diues non abjicit diuites.

TITVLVS XLVIII.

De Actione & Paſſione generatim.

DISTINCTIO PRIMA.

Varia Actionum diuiſio.

1. Actionum alia eſt ſubſtantialis, quæ terminatur ad ſubſtantiam, vt generatio: alia accidentalis, quæ terminatur ad accidens, vt calefactio.

2. Alia actio eſt interna, ſeu immanens, vt intellectio, volitio, &c. quæ manent in illo principio, à quo eliciuntur, nec verſantur proximè circa materiam externam: alia eſt externa ſeu tranſiens, quæ ab illo principio, à quo procedit, tranſit vel progreditur ad aliud, & ferè verſatur circa materiam externam; vt calefactio, quæ ab igne progreditur, & tranſit in aquam.

3. Rurſus alia actio eſt humana ſeu libera, quæ per rationem dirigi poteſt, quales ſunt primò actiones voluntatis; ſecundo etiam operationes intellectus & aliarum potentiarum, prout ſubſunt voluntati: Alia eſt naturalis ſeu neceſſaria, & determinata ad vnum, vt nutritio, vegetatio, &c.

4. Plures, quæ huc adferri poſſent diſtinctiones,

commodiùs explicabimus in ſequentibus. Vide, ſi placet, Dialecticam *Du Trieu*.

DISTINCTIO II.

Quæ ſit Actionis & paſſionis natura.

1. *Actio eſt vltimus actus agentis, quo mediante fit effectus.*] Sumitur ex doctrinâ, quam de Actione & Paſſione tradit Ariſtoteles l. 3. Phyſ. c. 3. & verum eſt in ſenſu formali. Ratio eſt; quia id, per quod agens actu agit, & effectus actu fit, propriè eſt actio & paſſio diuerſo reſpectu; ſed per vltimum actum, ſeu exercitium potentiæ actiuæ agens actu agit & effectus actu fit, propriè eſt actio & paſſio diuerſo reſpectu: In re verò ſiue in ſenſu materiali eſt ipſa dependentia effectus ab efficiente. Dicitur autem actus *vltimus*; quia ipſa etiam potentia actiua, à quâ elicitur actio, eſt quidem actus agentis; non tamen vltimus.

2. *Idem motus eſt actus agentis & patientis.* Sumitur ex libro 3. Phyſ. c. 3. t. 22.] Senſus eſt, eundem numero motum eſſe & actionem à parte rei, & paſſionem, ſecundum diuerſos conceptus; ſiue, quod in idem recidit, actionem, paſſionem, & motum non diſtingui re; ſed ratione duntaxat. Explico & probo: actio, paſſio, & motus neque ſunt res diſtinctæ, neque ſunt modi diſtincti à parte rei; ſed ſunt vnus & idem; qui, prout forma exit ab agente, dicitur actio, & denominat agens; prout recipitur in patiente, dicitur paſſio & denominat patiens; prout eſt fluxus, via, ſeu tendentia ſubiecti, ad formam, dicitur motus, ſeu mutatio & denominat mobile: ſicuti realiter etiam, *Eadem eſt*

via Athenis Thebas, & Thebis Athenas: differt tantũ ratione ſeu definitione: dũ enim incipimus ab Athenis, ſic definimus: Hoc ſpatium eſt via, quæ ducit Thebas; dum à Thebis incipimus ſic exprimimus: Hoc ſpatium eſt via quæ ducit Athenas. Ita actio, paſſio, motus eſt vnus & idem modus formæ, id eſt, fieri ſeu dependentia formæ: differt autem ſolâ ratione & definitione. Nam quatenus forma præciſè concipitur egredi ab agente, vocatur actio, & definitur, *Actus agentis, quà agens eſt*: quatenus verò cõcipitur vt via ſeu fluxus inter duos terminos, vocatur motus, & definitur, *Actus Entis mobilis quà mobile eſt*: denique quatenus præciſè cõcipitur recipi in patiente, vocatur paſſio, & definitur, *Actus patientis, quà patiens eſt*. Iuxta hanc ſentẽtiam intelligendum eſt, quod ibidem ait Ariſtoteles:

3. *Actio non eſt propriè idem quod paſſio.*] Sicuti, v. c. doctrina non eſt omninò idem ratione, quod diſciplina. Et quamuis ante operationem intellectus forma exit ab agente, & recipitur in patiente, ſicque ante operationem intellectus ſunt egreſſio, motus, & receptio: tamen hæc non ſunt actu tria ſeu diſtincta, niſi intellectus illum eundem actum ſeu modum formæ ſemel concipiat, prout exit ab agente, non conſiderando, quod fluat, vel recipiatur in paſſum; ſemel prout fluit, non conſiderando quod exeat ab agente, vel recipiatur in paſſum; ſemel prout recipitur, non conſiderando, quod exeat vel fluat: ſicque per diuerſos conceptus inadæquatos, concipiendo eundem actum, diſtinguit in tres: Differunt nihilominus tria iſta ratione, iuxta illud:

4. *Actio eſt actus ab hoc, paſſio in hoc.* Ibidem.] Quia vnum, definitur ſine altero, & habent rationes formales, ſaltem inadæquatè diuerſas: *Actio enim eſt actus egrediens ab agente, Paſſio eſt actus receptus*

in paſſo, Motus eſt tendentia mobilis ad formam. Item quæ omninò ſunt idem & in ratione formali alicuius includuntur; pertinent ad idem prædicamentum; ſed neque paſſio, neque motus formaliter & præcisè ſumptus pertinet ad prædicamentum Actionis, vt communis eſt Philoſophorum ſententia: imò hic in nullo eſt prædicamento per ſe; tum quia eſt actus imperfectus, quo ſubiectum tendit ad actum perfectum, id eſt formam, ſeu terminum; tum quia vt ſic, non eſt forma alicuius ſubiecti, neque vt talis concipitur; ſed ſolum, vt via ad formam ſeu terminum, & ideo reducitur ad prædicamentum ſui termini. Vide, ſi placet, Hurtado, diſp. Phyſic. 11. ſect. 3. & 4. & diſput. Metaph. 16. ſect. 4. Vbi quidem oſtendere videtur, ne quidem rationis diſtinctionem inter hæc tria intercedere; ſed vel loquitur quoad conceptus adæquatos & minimè præciſos, vel grammaticâ potius quàm philoſophicâ diſtinctione nititur. Si dicas; mouere formaliter eſt agere: Ergo motus formaliter eſt actio. *Reſp.* Negando antecedens ſi philoſophicè loquamur, non grammaticè; quia mouere eſt tranſmutare ſubiectum ab vno termino ad alium, & moueri eſt transferri ab vno termino ad alium; quod quia non fit ſine actione, ideo materialiter ſe includunt, non formaliter: ſicuti neque formalis ratio paſſionis conſiſtit in motu ſeu mutatione ſubiecti; ſed in receptione actionis ſeu formæ: quæ tamen receptio eſt cõiuncta omninò cum mutatione ſeu motu, & ideo realiter eſt idem, non formaliter.

5. *Omne fieri terminatur ad actum.*] Commune iſtud refertur ab Alexandro de Ales in 7. Metaphyſic. tex. 30. Significat autem per omnem actionem produci actum aliquem ſeu terminum

actionis, qualiſcunque demum ille ſit. Vnde alij dicere malunt: *Omne fieri terminari ad factum*; quomodo etiam creatio materiæ terminatur ad eam, quæ creatur materiam. Ratio pronunciati eſt; quia omnis actio, vt actio, nihil eſt aliud quàm productio, effectio, ſeu cauſalitas cauſæ efficientis; ſed implicat, vel mente concipere veram productionem, quin per eam aliquid producatur, & veram cauſalitatem actualem, quin per eam aliquid cauſetur, ſcilicet effectus ſeu terminus. Item: Actio nihil aliud eſt, quàm fieri, ſeu dependentia alicuius ab agente: Ergo per actionem omnem neceſſariò aliquid fit; quia repugnat fieri, & nihil fieri; produci & nihil produci, dependere ab aliquo, & non dependere: Etenim dependentia non conſiſtit in hoc, vt ipſa dependeat ab agente; ſed vt aliquid per eam dependeat ab agente: Ergo per eam aliquid aliud dependet ab agente, videlicet terminus.

6. *Nulla actio eſt maioris entitatis, quam ſit eius terminus.* Sumitur ex lib. 3. Phyſic. cap. 1.] Ratio eſt; quia omnis actio identificatur cum ſuo termino, vt modus illius: atqui nullus modus eſt maioris entitatis, quàm ſit res cuius eſt modus, vt explicatum eſt Titulo 20. Diſt. 2. num. 3. Eapropter cum Ens rationis non habeat in ſe entitatem realem, non datur etiam realis actio ſeu productio, quæ immediatè terminetur ad illud, veluti ad terminum ſuum verum & primarium; licet per accidens illud & ſecundariò reſultare dicatur ad operationem & actum intellectus. Eadem de cauſâ motus corruptiui non dicuntur eſſe actiones reales & poſitiuæ, niſi prout identificantur cum termino à quo; quia terminus, ad quem tendunt, non eſt, poſitiuus ſed negatiuus. Vide Suarez diſtinct. 7. Me-

taphyſic. num. 20. & ſequentibus.

7. *Actio ſecundum id, quod eſſentiale ei eſt, non poteſt eſſe in pluribus ſpeciebus.* Traditur à D. Thoma 1. 2. quæſt. 18. ar. 9.] Ratio eſt; quia diuerſorum generum, & non ſubalternatim poſitorum diuerſæ ſunt differentiæ, & ſpecies; vt docetur in illbro Categoriarum c. 3.

8. *Temporis diuerſitas actiones non variat eſſentialiter.* Traditur à Suarez, diſput. 5. Metaph. ſect. 9. nu. 5.] Intelligitur autem præcipuè de tempore extrinſeco, quod in motu cæli conſideratur: hoc enim nihil per ſe refert ad intrinſecam indiuiduationem, vel diſtinctionem numericam actionum; quia ab hoc tempore ſolum ſumitur denominatio quædam extrinſeca eorum, quæ in tali tempore eſſe dicuntur: Vnitas autem vel diſtinctio numerica non conſiſtit in extrinſeca denominatione. Quo fit vt idem numero effectus productus vno tempore, potuerit produci alio: v. c. idem calor, qui fuit heri productus, potuit produci hodie. Vide, ſi placet, Suarez loco citato.

DISTINCTIO III.

Agere & pati rebus naturalibus eſſe naturale.

1. R*Ebus naturâ conſtantibus non minus naturale eſt agere, quam pati.*] Commune iſtud pronunciatum Philoſophicum ſumitur ex l. 1. de Gen. & Corr. cap. 6. t. 45. Ratio illius eſt; quia rebus naturâ conſtantibus naturale eſt, ſeſe vel alia perficere, ad quod non minus actio neceſſaria eſt, quam paſſio,

iuxta

iuxta illud: *Actio & paſsio in omni operis perfectione requiritur*, patet in qualibet efficientia naturali: in moralibus verò comprimis locum habere debet: Omnis enim, qui in virtute perfectus euadere deſiderat, patiatur multa neceſſe eſt: qui vero non vult pati, idem quoque recuſat perfici: Nam, vt inquit Commentator 2. Phyſicorum Com. 48. *Paſsiuum non exit in actum, niſi à potentiâ actiuâ:* hæc autem actuare non poteſt potentiam paſſiuam, niſi illa patiatur, vt per ſe eſt manifeſtum.

2. *Actio non datur ſine agente.* Sumitur ex l. 3. Phyſ. cap. 3.] Ratio huius eſt: quia actio eſt cauſalitas agentis, ſiue influxus ille, quo agens actu influit eſſe in effectum, & quo præcisè poſito, ponitur, ac ſublato tollitur agens ſeu efficiens actu. Poſitâ enim actione, neceſſariò intelligitur agens actu, & illâ ſublatâ impoſſibile eſt, intelligere agens actu.

3. *Agens non datur ſine patiente.* Sumitur ex lib. & c. citato.] Intelligitur & verum eſt de agente phyſico ſiue naturali: Non autem de agente ſupernaturali & increato: Hoc enim in actu creationis non ſupponit ſubiectum patiens; vt proinde dicat Hurtado, *notum eſſe, quod actio creatiua realiter à paſsione diſtinguatur; quia creatio eſt independens à ſubiecto; paſsio verò eſt ipſa dependentia à ſubiecto.* Diſp. 16. Metap. ſec. 4. initio: Vt verò omne agens creatum, in qualibet ſuâ actione neceſſariò præſupponit aliquod patiens, iuxta illud: *Omnis actio ex ſe infert paſsionem.* Ita loquuntur Philoſophi ex lib. 3. Phyſ. c. 3. Vide, ſi placet, Suarez, diſp. Metap. 48. ſec. 2. n. 23. Quod ſi in actu creationis dicere libeat, creaturam, quæ actu creatur, eſſe patiens, non quidem ſubiectiuè ſed terminatiuè, eò quod fiat ex nihilo paſſiuè, vel producatur, vt terminus actionis ab Agente procedentis; abſolutè & vniuerſaliter verum erit pro-

nunciatum, in omni actionum genere, ſiue naturales illæ ſint, ſeu ſupernaturales.

4 *Agere nobilius eſt, quam pati.* Sumitur ex l. 3. de animâ t. 19.] Veritas illius patet tum in naturalibus tum in moralibus: Nam & regere nobilius in ſe eſt, quam regi, & dare beatius, quam accipere; ac amicitia conſiſtit magis in amare quam amari, vt docet Ariſtoteles 8. Ethic. c. 8. parum à principio, & ratio eſt; quia: *Vnumquodque agit, ſecundum quod eſt actu*, vt communiter loquuntur Philoſophi, ex l. 3. Phyſ. c. 3. Nã vt ex capite illo colligitur, actio eſt agentis, quatenus agens eſt, actus ſiue perfectio: paſſio verò eſt patiẽtis, quatenus patiẽs eſt, actus ſiue perfectio. Vnde etiam. *Vnumquodque patitur ſecundum quod eſt in potentiâ*: Atqui nobilius eſſe actu, quam eſſe in potentiâ; ſicuti etiam, vt docet Philoſophus 9. Metaph. t. 19. *Omnis actus eſt nobilior ſuâ potentiâ*: Nempe in rebus creatis, in quibus actus eſt aliud à potẽtiâ: nam in Deo actus non eſt aliud à potentiâ; cum vtrumque ſit eſſentia diuina; proindeque vnum non eſt altero nobilius: ratio autem, cur in rebus creatis actus cenſeatur nobilior ſuâ potentiâ, illa eſt; quia actus ſe habet ad potentiam, ſicuti forma ad materiam: atqui forma nobilioris naturę eſt, quam ſit materia, vt clarum eſt ex ijs, quæ dicta ſunt, Titulo *de causâ materiali.*

5. *Qui rem facit actu ipſum quodammodo opus eſt.* l. 9. Ethic. c. 7.] Vbi ex eo probãt Ariſtoteles, quemlibet naturaliter diligere ſuum opus, vt poëtas ſua poëmata, parentes filios, &c. quia quilibet naturâ diligit ſuum eſſe. Senſus pronunciati eſt: cauſa efficiens ſuâ actione, ſeu efficientiâ conſtituitur quodammodo in eſſe ſui effectûs. Sic v. c. potentia cognoſcens, dum producit cognitum in eſſe intelligibili, fit aliquo modo per ſpeciem expreſſam, ipſa res, quæ cognoſcitur.

Sic etiam, qui generat hominem eſt homo, & quod producit lumen, eſt lumen, ſi non formaliter, ſaltem virtualiter & eminenter.

6. *Vbicumque eſt paſſio, ibi & imperfectio.* Sumitur ex l. 3. Phyſic. c. 3.] Intelligitur autem & verum eſt, de omni omninò verâ & propriè dictâ paſſione, cuiuſcunque illa ſit generis. Ratio eſt; quia paſſio in rebus inuenitur, prout ſunt in potentiâ, & per actum diſponuntur ad ſui perfectionom: Omnis enim paſſio à parte rei idem eſt cum motu qui eſt, *actus entis in potentiâ prout in potentiâ eſt*: Omnis item mobilitatis & mutabilitatis principiũ eſt rei potentialitas: vt quæ actuatur per motum. Vnde glorioſus Deus, qui omnibus numeris abſolutè & infinitè perfectus eſt, paſſionis omnis & mutationis eſt incapax. Vide, ſi placet, D. Thomam 1. p. q. 9. a. 1. in Corp.

7. *Omnis paſſio abijcit à ſubſtantia.* l. 6. Topic. c. 2.] Inter principium & medium, & refertur ab Alexandro de Ales in 5. Metap. t. 26. ratio eſt; quia paſſio eſt via in corruptionem, & quo magis vnumquodque eſt patibile, eo magis eſt corruptibile. Intelligitur itaque & verum eſt pronunciatum de paſſione corruptiuâ, qualis datur inter 4. primarias qualitates, & ea corpora; quæ iſtis qualitatibus ſunt affecta, ſiue mixta illa ſint ſiue elementa: non autem intelligi debet de paſſione & actione perfectiuâ; quia illuminatio aëris v. c. vel cæli, nihil de eorum ſubſtantia abijcit, nec vllum reale accidens per ſe expellit.

TITVLVS XLIX.

De motu generatim.

DISTINCTIO PRIMA.

Variæ diuiſiones motûs.

1. MOtus generatim eſt triplex, Naturalis ſiue ſecundum naturam, violentus ſiue contra naturam, & præternaturalis, ſiue præter naturam; Horum quiſque, vel eſt ſimpliciter talis, id eſt, ratione materiæ & formæ, vel ſecundum quid, id eſt, ratione materiæ tantum, vel formæ, vt pluribus explicabitur in ſequentibus.

2. diuiditur motus ratione mouentis, ratione mobilis, & ratione termini ad quem; Reſpectu horum ſingulorum eſt triplex, per accidens, per ſe ſimpliciter & per ſe ſecundum partem. Ita Ariſtoteles 5. Phyſic. c. 1. initio quædam enim ex accidente mouentur, vt cum ambulare muſicum dicimus: quædam ſecundum partem, quæ tamen ſimpliciter moueri dicuntur, vt cum Socratem ſanari dicimus, quia oculo ſanatur: Quædam denique per ſe primò, ideſt nec ex accidente, nec merito partis alicuius vt cum dicimus Socratem currere; quia curſus ei per ſe ac primariò ineſt.

3. Motus per ſe quadrupliciter conſideratur: Vel enim eſt tranſitus à ſubiecto in ſubiectum, & eſt motus propriè dictus, qui eſt triplex augmentatio, alteratio, latio: Vel eſt tranſitus à non ſubiecto in ſubiectum, & eſt generatio: vel à ſubiecto in non ſubiectum, & eſt corruptio: vel denique à non ſub-

iecto in non ſubiectum, & talis non datur. Vide, ſi placet, Ariſtotelem l. 5. Phyſ. c. 1.

DISTINCTIO II.

De naturâ motus & eius terminis in genere.

1. M*Otus eſt actus Entis in potentiâ, prout in potentiâ eſt.* 3. Phyſic. c. 2.] Dicitur primo *actus*, pro quo nota. Actus alius eſt primus, qui eſt principium operationis, vt intellectus, virtus, ſcientia; alius ſecundus, qui eſt ipſa operatio, vt intellectio: Et ideo, *primus eſt quaſi ſomnus, ſecundus quaſi vigilia.* Vt docetur 2. de animâ t. 5. Rurſus alius eſt perfectus, qui perfectè actuat ſubiectum, ita ſcilicet, vt vltra non ſit in potentiâ, vt calor ſummus, quo lignum ita eſt calidum, vt non poſſit plus caloris ſuſcipere; alius imperfectus, qui partim actuat ſubiectum, partim relinquit in potentiâ ad vlteriorem actum. Hic iterum eſt duplex: aliquando ex ſe non eſt ordinatus ad vlteriorem perfectionem ſeu formam ſubiecto acquirendam, vt v. c. calor vt duo in aquâ, ſi aqua in eo quieſcat, nec vltra calefiat; aliquando ex ſuâ naturâ eſt ad hoc ordinatus. Talis eſt motus, quia ex naturâ ſuâ eſt ordinatus ad productionem alicuius formæ. Cum ergo dicitur, *motus eſt actus*, intellige ſecundus & imperfectus, dicitur ſecundò, *Entis*, ideſt, rei verè exiſtentis: quod enim non exiſtit, non poteſt moueri, tertiò, *in potentiâ*, ſubaudi paſſiuâ & proximâ ad formam, non ad motum recipiendũ quia potentia ſubiecti non actuatur principaliter per ipſam viam, ſeu fluxum ad terminum; ſed per ipſum terminũ, quartò

prout in potentiâ eſt, id eſt, quatenus ſubiectum, vel ens tendit ad acquirendam formam; ſiue id ſucceſſiuè fiat; ſiue per mutationem inſtantaneã. De vtroq; enim motûs genere intelligitur illata definitio, vt bene notant D. Thomas, Rubius, Hurtado, & alij.

2. *In omni motu ſunt duo termini*. l. 5. Phyſic. c. 1.] Ratio eſt; quia omnis motus eſt mutatio, quæ definitur tranſitus ab vno ad aliud, id eſt à termino *à quo*, ad terminum *ad quem* vt loquuntur Philoſophi, ex 5. Phyſic. c. 1.

3. *Terminus à quo prior eſt termino ad quem*. Sumitur ex eodem capite.] Semper quidem prioritate naturæ: non tamen ſemper prioritate temporis, aut prioritate dignitatis; quia omnis actio principalius & prius quoad intentionem ordinatur ad terminum ad quem, quam ad receſſum à termino, à quo, vt rectè obſeruat Suarez Tomo 4. in 3. p. diſp. 2. ſec. 2. n. 1. Item, motus omnis naturalis à termino non naturali procedit, & tendit in terminum naturalem, vt explicat S. Thomas in l. 4. Phyſ. lect. 12. t. 74.

7. *Quantum receditur à termino à quo tãtum acceditur ad terminum ad quem*.] Ratio huius per ſe manifeſta eſt; quia receſſus ab vno, nihil à parte rei eſt aliud, quam acceſſus ad alium: quemadmodum eadem eſt via Athenis Thebas, & Thebis Athenas, vt latius explicatum, Titulo *de actione generatim*.

5. *Motus ſpecificatur à termino ad quem*. 5. Phyſic. c. 4.] Nimirum termino ad quem vltimato & per ſe intento; ita vt illi motus ſint eiuſdem ſpeciei, qui habent terminum eiuſdem ſpeciei; v. c. omnes calefactiones, qui ordinantur ad calorem: illi verò diuerſæ ſpeciei qui habent terminum diuerſæ ſpeciei. Sic generatio ſubſtantialis & calefactio differunt ſpecie; quoniam illa eſt ad ſubſtantiam, hæc verò ad calorem, quæ differunt ſpecie.

Ratio pronunciati eſt; quia à quo vnumquodque nomen habet & definitionem, ab eo quoque ſpeciem deſumit & diſtinctionem: atqui motus denominationem habet & definitionem à termino ad quē; v. c. calefactio denominatur à calore, & definitur motus ad calorem: Ergo inde ſuam quoque deſumit ſpecificationem: Excipitur tamen motus localis, qui ad vnitatem ſui ſpecificam, pręter terminum ad quē, requirit etiam ſpatium ſeu medium idem ſpecie. Vnde.

6. *Motus rectus & circularis differunt ſpecie.* 5. Phyſ. c. 4.] Ratio eſt, quia rectum & obliquum ſpatium differunt ſpecie: rectum autem & circulare ſiue curuum differre ſpecie, manifeſtum eſt ex eo; quia, vt docent Mathematici, & explicatum eſt, Titulo *de Formâ & Figurâ*, minima mutatio in figuris mutat ſpeciem: formaliter nimirum & mathematicè, ratione figuræ: nam materialiter & phyſicè loquendo, poteſt idem numero motus continuus, prius rectus, poſtea obliquari paulatim & circulariter fieri. Lege, ſi placet D. Thomam 1. p. q. 45. a. 1. ad 2.

7. *Omne mutatum eſſe antecedit motus.* l. 6. Phyſ. t. 58. & ſeqq.] Ratio eſt manifeſta; quia mutatum eſſe eſt terminus motûs præcedentis: ac proinde, quemadmodum implicat contradictionem, aliquid actum eſſe, ſine præuiâ actione, per quam ſit actum, & dari concretum ſine abſtracto, ſiue totum ſine parte ſuâ, ex quâ conſtituitur; ita repugnat, aliquid mutatum eſſe, ſine præuio motu ſiue mutatione per quam ſit mutatum, quod etiam patet ex ipsâ vocis etymologia: Nam mutatum eſſe propriè ſignificat exiſtentiam ſubiecti in tali ſtatu formæ, quæ acquiritur, vt eam prægreſſa fuerit aliqua pars motûs, ratione cuius mutatum eſſe perhibetur.

8. *Motus non eſt in certo prædicamento.*] Commune iſtud refert Commentator in 5. Phyſic. t. 9. Pro cuius explicatione notandum eſt, motum ſumi dupliciter, primo pręcisè prout eſt via ad terminum, & ita eſt ens incompletum, & non ponitur in certâ categoriâ; ſed reuocatur ad prædicamentum ſui termini, 2, prout eſt actus ipſius mobilis, & ita concipitur vt ens completum, ac ponitur in prædicamento Paſſionis cum quâ eſt idem realiter. Ita ferè Cōmentator loco citato. Vide quæ Titulo ſuperiore dicta ſunt ad illud: *Actio eſt actus ab hoc: Paſsio in hoc.* diſt. 1. n. 4.

DISTINCTIO III.
De motu in ordine ad oppoſitionem.

1. O*Mnis motus eſt inter terminos oppoſitos.* Sumitur ex l. 5. Phyſ. t. 7.] Vbi docet Philoſophus, eam motus, ſiue mutationis ſpeciem, quæ eſt ex non ſubiecto in non ſubiectum, non eſſe veram mutationem: Propterea quod in oppoſitione non ſit poſita: *neque enim in contrarijs eſt*, ait, *neque in contradictione*, itaque relictâ eâ coniugatione, quæ eſt inter terminos vtrimque negatiuos (quia talis nulla datur) triplex eſt motus ſiue mutatio per ſe, iuxta diuiſionem tertiam ſupra diſt. 1. ex Ariſtotele allatam. Sumuntur autem oppoſita hic generatim pro ijs, quæ ſibi quouis modo repugnant, vt perſpicuum eſt ex dictis. Et quidem omnis motus habet mutationem contradictoriè oppoſitam, vt generatio corruptionem eius termini, accretio diminutionem, remiſſionem intenſio: Deinde plures motus habent contrarium poſitiuum, vt alteratio, quæ eſt inter qualitates contrarias; Latio ſurſum, opponitur la-

tioni deorſum, ſi ſumatur aſcenſus & deſcenſus per eandem lineam adæquatam, nam ſi ſint per eandem inadæquatè tunc non opponuntur, vt inquit Hurtado: Præterea, vt docet Ariſtoteles.

2. *Motus in circulo facti ad oppoſitas partes ſunt contrarij.* l. 8. Phyſic. t. 68.] Ideſt, motui circulari opponitur motus per eundem circulũ ordine inuerſo; quæ contrarietas ſumitur ab incompoſſibilitate terminorum & ſubiectorum, quæ ſimul penetrari non poſſunt in eodem loco: quapropter impediũtur mutuâ quantitate. Sumitur itaque contrarietas hic latè pro ijs quę quolibet modo ſibi opponuntur, ſiue pro quauis incompoſſibilitate in eodem ſubiecto vel ſpatio: Nam contrarietate proprè dicta.

3. *Motui circulari nullus eſt contrarius.* l. 1. de cælo c. 3. & 4.] Non enim motus circularis contrarius eſt alteri circulari; quia motus propriè & perfectè contrarij fiunt ad terminos contrarios, vt docent Philoſophi, & notat D. Thomas 1. 2. q. 23. a. 2. ſiue, vt inquit, Ariſtoteles loco cit. *Latio contraria eſt determinata ex contrario in contrariũ*: Atqui in motu circulari non ſunt termini contrarij; quia hic redit in ſeipſum: de quo conſule, ſi placet, D. Thomam 1. p. q. 66. a. 2. Neque etiam motus rectus contrarius eſt circulari; quia.

4. *Motus rectus ſolum eſt contrarius motui recto.* 1. de cælo c. 4.] Contrarietate ſcilicet ptopriè dictâ & perfectâ, iuxta explicationem effati præcedentis: nam impropriè etiam quies eſt contraria motui, ideſt priuatiuè, ſiue vt loquitur Ariſtoteles, contradictoriè motui opponitur 5. Phyſic. t. 53. Ratio pronunciati eſt; quia contrarietate perfectâ, *Vnum vni tantum eſt contrarium.* Vt explicabitur, titulo *de oppoſitione rerum.* Porro ad contrarietatem motus localis requiritur, vt fiat è loco contrario in contra-

rium per lineam breuiſſimam, id eſt, rectam, idq; penes adæquatam & maximam diſtantiam locorum, qualis non inuenitur niſi in lineâ rectâ vt docet Auerroës 5. Phyſic. t. 73. Nam, *Diſtantia maxima non menſuratur niſi ſecundum lineam rectam.* Commentator in 1. de cælo. t. Com. 18. Ratio huius manifeſta eſt; quia omnis diſtantia, quæ menſuratur lineâ curuâ, minor eſt eâ, quæ definitur eâdem lineâ, ſi eſſet recta. Huiuſmodi igitur contrarietate motui circulari nullus eſt contrarius, iuxta præcedens Axioma: Neque verò motus cæli v. c. ab ortu in occaſum, vel occaſu in ortum ſunt contrarij aut ſpecie differunt; quia vterque motus eſt æquè naturalis cuilibet parti corporis cæleſtis.

5. *Motus ſecundum naturam contrarius eſt motui præter naturam.* l. 5. Phyſic. t. 59.] Motus præter naturam ille hic intelligitur, qui reuera eſt contra naturam, vt patet ex citato textu, vbi in exemplum Philoſophus adducit ignem, qui ſurſum quidem fertur naturâ: deorſum verò præter ſiue contra naturam, & ipſius motus ſecundum naturam cõtrarius eſt ipſius motui præter naturam: quoniam.

6. *Motus ſurſum contrarius eſt motui deorſum.* 5. Phyſic. t. 59.] Rationem ſubiungit ibidem; quia hæ ſunt propriæ contrarietates loci: ſic ignis eâ latione, quâ ſupera petuntur, terra autem, latione quâ ad infera loca acceditur, feruntur naturâ; & lationes ipſorum ſunt contrariæ, quandoquidem.

7. *Contrariorum contrarij ſunt motus.* l. 1. de cęlo. c. 3.] Intelligitur de motu vtrobique naturali vel violento: ſi enim alterutrius naturalis, alterius corporis motus violentus ſit, poteſt fieri, vt non contrarius; ſed ſimilis vtriuſque ſit motus: vt v. c. motus naturalis ignis ſurſum, & motus violentus lapidis ad eundem locum. Ratio pronunciati eſt; quia motus natu-

ralis ſequitur naturã rei cuius eſt motus. Hinc motus ignis & aëris contrariatur motui terræ & aquæ; quia hæc elementa ſunt inter ſe contraria. Hinc etiam non bene conuenit homini miti & iracundo; quia motus & affectiones hominis manſueti repugnant affectibus iracundi.

DISTINCTIO IV.

De motu in ordine ad mouens.

IN *mouentibus & motis non datur proceſſus in infinitum.* Sumitur ex 8. Phyſic. c. 5. & ex 2. Metap. t. 5.] Senſus eſt, in omni motionum genere deueniẽdum eſſe tandem, & ſiſtendum in primo aliquo motore, qui cum omnia alia moueat, ipſe ſit immobilis omninò & independens ab alio mouente, vt pluribus explicatũ eſt ad illud: *Omne quod mouetur, ab alio mouetur*, Titulo *de cauſa efficienti*, diſt. ſeptima. Sic etiam in omni actionum ſerie datur finis aliquis vltimus (qui eſt mouens metaphoricum) in quo ſiſtat intentio, vt docet Ariſtoteles l. 1. Ethic. c. 2. vbi inquit: *Neque omnia ob aliud eligimus: in infinitum enim fieret progreſſus, vanuſque & inanis appetitus noſter eſſet.* De quâ re, vide, ſi placet, quæ diximus. Titulo *de cauſa finali*, diſt. 6.

2. *Primum mouens in vnoquoque genere eſt non motum in illo genere motûs.* Sumitur ex 8. Phyſic. c. 1. & 4.] Ratio manifeſta eſt; quia alioqui non eſſet primum in illo genere motûs, quod eſt contra hypotheſin: ſic v. c. ſol illuminat; ſed non illuminatur: ignis calefacit ſed non calefit, & ita de ceteris. Vide ſi placet, D. Thomam, 3. p. q. 12. a. 3. in Corp. & q. 22. a. 4. in Corp.

3. *Primum mouens eſt immobile.* 8. Phyſic. t. 44. & 4. Metap. t. 29.] Vbi rationem hanc aſſignat Philoſophus; quia ne in mouentibus detur proceſſus in infinitum (quod fieri non poteſt, vt conſtat ex dictis) neceſſariò conſtituendum eſt aliquod agens, quod ſemper moueat ea, quæ mouentur, manens ipſum immobile, eandem doctrinam habet Ariſtoteles 8. Phyſic. t. 45. & 86. Vbi addit illud, *ſempiternum eſſe & vi infinitâ pollere.* Intelligitur itaque pronunciatum de primo & vniuerſaliſſimo omnium motore Deo, qui vti omnis imperfectionis ita mutabilitatis eſt expers, & *ſolus ſtat in eſſentia*, vt loquitur Philo in libro, quod deterius inſidietur potiori.

4. *Proprium eſt primi motoris mouere non motum.*] Commune iſtud ſcholæ Peripateticæ Axioma deſumptum eſt ex textu modo citato, & refertur à D. Auguſtino l. 6. de Geneſi ad litt. & lib. 5. de ciuit. Dei cap. 9. Vera eius interpretatio eſt huiuſmodi; Proprium eſt primi motoris mouere non motum, ideſt, agere independenter à ſuperiore causâ conuenit ſoli motori ſupremo, qui eſt glorioſus Deus. Item propriũ eſt primi motoris mouere nõ motum, actu ſcilicet vel potentiâ; quoniam neque actu mouetur, nec vllâ potentiâ eſt mobilis, iuxta præcedens Axioma.

5. *Proprium eſt primi alterantis alterare, cum ipſum non alteretur.*] Sumitur ex eodem textu. Verum eſt eodem ſenſu, quo proximè antecedens: in hoc enim diſtinguitur primum mouens ſeu alterans, à ſecundis mouentibus & alterantibus, quod illud nec motum ſit aut alteratum actu, nec potentiâ mobile aut alterabile; hæc verò vel actu ſint mota aut alterata, vel certè moueri aut alterari poſſint: quo ſenſu verum eſt iſtud.

6. *Nullum corpus mouet non motum.* Refertur à

Commentatore in 3. de cælo t. 30. & à Themiſtio in 8. Phyſic. t. 20. ex quo deſumitur.] Zimara, & ex illo interpres Axiomatum Bedæ explicant in hũc modum: Nullum agens corporeum mouet alterum immediatè per impulſum vel motum ei impreſſum, quin ipſum etiam moueatur, & ita vniuerſaliter quidem verum eſt in motu locali, vt inquit Zimara Propoſ. 95. non autem locum habet in motu alterationis, aut in alio quolibet qui fit per occultam ſympathiam aut antipathiam, vel aliam quamcunque influentiam. Vt patet in magnete, qui mouet ferrum localiter, tametſi ipſe permaneat immotus; quo pacto etiam cælum empyreum agit in hæc inferiora, vt communiter docent Philoſophi, cum ipſum ſit actu immobile. Itaque vt abſolutè & vniuerſaliter verum ſit, reſpectu omnium motuum naturalium, ſiue illi fiant per virtutem internam, ſiue per externam, aut alio quocunque modo; dicendum eſt, nullum agens corporeum aut naturale mouere non motum, actu videlicet, vel potentiâ, iuxta explicationem præcedentium Axiomatum, ita rectè docet Caietanus 1. p. q. 3. a. 1. vt obſeruat Interpres venerabilis Bedæ.

DISTINCTIO V.

De motu in ordine ad mobile.

1. M*Otus vni corpori præternaturalis, alteri eſt naturalis*. lib. de cælo. c. 2.] Vbi probat Ariſtoteles, præter 4. elementa dari 5. corpus ſimplex, & arguit in hunc modum: motus, qui conuenit vni corpori præter naturam, conuenit alteri ſecundum naturam; ſed motus circularis conuenit

alicui corpori, v.c. elemento ignis, præter naturam: Ergo alicui alteri ſecundum naturam: hoc autem eſt cælum: Ergo datur cælum, quod eſt quintum corpus ſimplex. Itaque nomine motûs præternaturalis, ſiue præter naturã, intelligitur hoc loco tam motus violentus, quã is qui nec naturalis eſt, nec violentus. Sic motus ſurſum, terræ contra naturam, igni verò cõpetit ſecundum naturam, motus circularis igni eſt præternaturalis cælo naturalis. Habet autem & hic locum diſtinctio illa de actu & potentiâ cuius paulò ante eſt facta mentio: Nam eſto, non exiſtat aliquod corpus, cui à naturâ conueniat motus ille, qui actu alteri eſt præternaturalis, clarum tamen videtur, eſſe poſſibile eiuſmodi corpus, quod à naturâ talem ſibi motum vindicet, vide, ſi placet, Conimbric. in hunc locum.

2. *Corporis ſimplicis ſimplex eſt motus.* Ibidem t. 8.] Intelligitur & verum eſt hoc ſenſu, vni corpori ſimplici competit ex ſuâ naturâ vnus motus naturalis & ſimplex: motum ſimplicem voco, qui fit ſecundum magnitudinem ſimplicem, vt circa lineam rectam. v. c. & eſt duplex, circularis, qui fit circa medium, vt motus ordinatius cæli; & rectus, qui vel tendit à mundi medio, vt motus ignis vel ad mundi medium, vt motus terræ. Senſus huius pronunciati moralis valet in ſimulatores & hypocritas, qui germani & ſinceri eſſe & haberi volunt: cum tamen motus eorum & actus, non ſimplices reuera ſint, ſed potius duplices: quamquam & hæc eorum fictio ferè dignoſci à prudentibus ſoleat: nam, *mores ex motionibus diſcernuntur*, vt docet Ariſtoteles l. 4. Ethic. c. 8. & mendacij ac veriſimilitudinis difficilis eſt connexio, vt explicatum eſt ſuo loco.

3. *Omne corpus naturale habet intrinſecum principium ſui motus.* Sumitur ex l. de cælo t. 5.] Vbi inquit Phi-

loſophus: *Omnia namque corpora naturalia, magnitudineſue, mobiles per ſe loco dicimus eſſe.* Rationem aſſignat ibidem; quia omne corpus naturale eſt, ſiue conſtat naturâ, quæ eſt principium & cauſa, vt id moueatur & quieſcat, in quo primò & per ſe, & non per accidens ineſt, vt docetur in ſecundo Phyſicorum: Et quidem in quibuſdam eſt principium actiuum motûs, vt in elementis & mixtis: in aliis verò paſſiuum tantum, vt in cælis, iuxta mentem Ariſtotelis.

4. *Motoris & moti idem eſt actus.* l. 3. Phyſic. t. 18.] Explicat ibidem & probat in hęc verba: perinde atque vnius ad duo & duorum ad vnum idem eſt interuallum: & idem ſpatium accliue dicitur & decliue pro diuerſo reſpectu, & eadem eſt via Athenis Thebas & Thebis Athenas, repetit idem effatum l. 11. Metaph. ſummâ quarta cap. 1. cum hac explanatione: Motus eſt actus motiui, vt ſcilicet eſt ab eo tanquam à causâ efficiente, & eſt actus mobilis, vt eſt in eo, tanquam in ſubiecto.

5 *Idem ſecundum idem non mouetur ſimul, diuerſis lationibus.* Sumitur ex l. 5. Phyſic. t. 34.] Vbi ad motum vnum numero requiritur ſpatium ſiue locus vnus numero, per quod mobile corpus moueatur, & t. 35. vbi expreſsè dicitur, *vnius vnus eſſe motus.* Ratio eſt; quia idem ſecundum idem, id eſt, vt ſecundum ſe totum, vel etiam ſecundum eandem ſui partem, non poteſt ſimul acquirere duo vel adæquata, quemadmodum non poteſt ſimul eſſe in duobus locis adæquatis: Atqui motus localis, de quo præſens effatum intelligitur, nihil eſt aliud, quam acquiſitio vbi, quod eſt terminus eius immediatus & per ſe, vt docent Philoſophi, intellige, viâ ordinariâ & naturali; quia per Dei potentiam

abſolutam, non implicat idem corpus ſecundum ſe totum, moueri ſimul duobus vel pluribus motibus, ſicut nō implicat; eſſe illud ſimul in duobus vel pluribus locis. Dixi autem, *idem ſecundum idem*; quia ſecundum diuerſas ſui partes poteſt ſimul moueri corpus ad terminos oppoſitos; vt ſi quis ſimul vnum brachium eleuet, & alterum deprimat. Iuxta hanc explicationem docent multi Philoſophi, cælum & Planetas, non moueri ſimul pluribus motibus, ſed in quolibet cæleſti corpore dari vnum motum variè modificatum: ſicuti ſi lapis v. c. rectâ lineâ ex alto decidens, in obliquum propellatur, per impreſſam ab extrinſeco qualitatem, ita vt per eam motus lapidis obliquetur, non mouebitur ſimul diuerſis motibus; ſed vno duntaxat modificato, id eſt, obliquato motu. Vide, ſi placet, Ariſtotelem l. 2. de cælo. t. 102.

DISTINCTIO VI.

De motu in ordine ad ſpatium, tempus, &c. circunſtantias.

1. N*On fit tranſitus ab extremo ad extremum, niſi per medium.* Citari ſolet, ex l. 5. Phyſic. c. 3. t. 22.] Vbi in terminis non habetur, tantum enim definitur *intermedium* eſſe id, *quo res, quæ mutatur, prius peruenire apta eſt, quam ad id, in quod vltimo mutatur*: ſatis tamen congruè ex eodem textu elicitur. Intelligitur autem & verum eſt abſolutè de motu locali phyſico: tali enim motu non poteſt mobile ab vno loco moueri ad alium, niſi per medium locale: ſeruatur etiam in aliis motibus phyſicis ſucceſſiuis, vt in augmētatione, alteratione ſucceſſiuâ, &c.

Nam

Nam prius dimidiũ caloris, v. c. inducitur in aquam, quam ſummus calor, vt expreſſe docet Ariſtoteles l. 10. Metap. c. 10. t. 22. Non verò locum obtinet, nec intelligi debet, de actionibus quibuscunque inſtantaneis, vt eſt, generatio, intellectio, volitio, illuminatio, &c. Ratio, in his enim cum per ſe nulla ſit neceſſaria ſucceſſio, nulla etiam per ſe requiritur medij prius, in motu quam extremi attactio, aut pertranſitio.

2. *Vbicũque eſt prius in motu & poſterius, ibi eſt ſucceſſio.* Sumitur ex l. 4. Phyſ. t. 113. & alijs.] Declaratur exemplo: ſint duo lapides, quorum vnus cadat è cælo in terram, alter è terrâ feratur in cælum, per eandem lineam rectam: hi duo neceſſariò ſibi occurrent in medio: Ergo prius peruenient ad medium, quam ad extremum ſeu terminum; quia illo inſtanti, quo occurrunt ſibi in medio, nec dum ſunt in termino: Ergo non mouentur in vno inſtanti: Ergo in tempore: Ergo eſt ibi ſucceſſio: Hoc quoque ſenſu verum eſt iſtud vulgare: *Nulla latitudo ſubitò acquiritur & deperditur*: ea nempe, quæ intenſionem & remiſſionem ſuſcipit; quæque acquiritur per motum ſucceſſiuum: non autem per mutationem inſtantaneam. Lege, ſi placet, Zimaram in hoc Theoremate.

3. *Motus non fit in inſtanti.* Sumitur ex l. 3. Phyſ. c. 1. t. 1.] Vbi docet Philoſophus, motum eſſe non poſſe ſine tempore. Et ex l. 6. Phyſ. t. 27. vbi ait, *nihil moueri in ipſo nunc.* Intelligitur itaque tum hoc, tum etiam præcedẽs Theorema de motu locali phyſico. Ratio eſt; quia moueri motu locali phyſico, eſt tranſire ab extremo ad extremum per medium, id eſt, ita, vt omnes partes mobilis pertrãſeant omnes partes ſpatij interiecti inter terminũ, à quo fit motus, & inter terminũ ad quẽ fit motus, & ita; vt priores par-

tes mobilis prius perueniãt ad idem punctum ſpatij, quam poſteriores: hoc autem non poteſt fieri in inſtanti, quia, vbicunque eſt prius & poſterius, ibi eſt ſucceſſio.

4. *In motu continuo mobile partim eſt in termino à quo, partim in termino ad quem.* Traditur ab Ariſtotele l. 6. Phyſ. c. 3. q. 5. & 10.] Ratio eſt; quia ſi omninò eſt in termino à quo, iam non mouetur: ſi eſt in termino ad quem, iam motum eſt: motus autem eſt via inter hos duos terminos; vt ex eius definitione conſtat. Ex hoc Theoremate quidam docent; angelum vel aliud quodcunque indiuiſibile non poſſe mutare locum in tempore; quia, vt arguunt, Angelus non poteſt eſſe partim in termino à quo, partim in termino ad quem, eò quod non habeat partes. Ita Capreolus in 2. d. 2. q. 1. & quidam alij, quos citant & ſequuntur Conimbricenſes l. 6. Phyſ. c. 10. q. 2. Sed reſponderi poteſt, non neceſſariò intelligi id de partibus mobilis ſed ſatis eſſe, ſi explicetur de partibus ſpatij intermedij: quia quidquid mouetur prius acquirit & pertranſit partem medij propinquam, quam remotam; vt bene aduertit Suarez l. 4. de Angelis c. 20. n. 22. Vaſquez d. 195. Albertinus, Tannerus & alij recentiores.

5 *Motus naturalis in fine eſt velocior.* l. 8. Phyſ. t. 76. & l. 1. de cælo t. 89. & in mechanicis c. 7. & alibi.] Ita eſſe docet experientia quotidiana: propterea enim aqua ex tegulis primò defluit continua, poſtea ſoluitur in guttas; quia inferiores partes aquæ propter velocitatem motus præuolant, & ab aliis ſe auellunt. Hinc etiam ſecuris, quo altius attollitur, eò, cæteris paribus, validiorem ictum infligit & lapis, quo altius, eò vehementius decidit, cauſa eſt incrementum naturalis impulſus, ex grauitate & leui-

tate corporis continuò emanantis, dum fertur in ſuū locum naturalem: nam, vt inquit Ariſtoteles Quæſtionum Mechanicarum c. 19. *Omnia cum motu fiunt, & graue ipſum grauitatis magis aſſumit, dum mouetur, quam dum quieſcit*, ex quibus verbis ſumptum eſt iſtud vulgare:

6. *Graue dum mouetur, vires acquirit eundo.* Nempe ſi moueatur motu ſibi naturali. Etenim impulſus ille naturalis, quem grauitas cuiuſque corporis, dum incipit ferri in ſuum locum, naturali quadam emanatione continuo ex ſe fundit, tantò magis intenditur, quantò, mobile longius fertur. Eodem modo contingit in motu naturali leuium, vt aëris & ignis: colligitur ex l. 1. de cælo t. 88. vbi ait Philoſophus, celeriorem motum grauium & leuium oriri ex augmento grauitatis & leuitatis; hæc autem non augentur in actu primo; ſed in actu ſecundo, quo longius mouentur grauia & leuia, eò plus acquirunt grauitatis & leuitatis. Motus eorum violentus contrario modo ſe habet; initio enim velociſſimus eſt, & paulatim langueſcit: Motus progreſſiuus animalium initio tardior, in medio celerrimus, in fine deficit: Nam ſpiritus vitales incitatiſſimi in medio, demum langueſcunt.

7. *Motus cæli omnium motuum eſt velociſſimus.* l. 2. de Cælo. t. 17.] Ratio ſumitur ab ingenti vaſtitate ſpatij, quod motu diurno à cælis conficitur; vt ex certis fundamentis demonſtret Clauius, quodlibet punctum in conuexo firmamenti conficiens circulum maximum, motu diurno celerius ferri, quam ferretur auis, quæ ſpatio vnius ſalutationis angelicæ vniuerſum terræ ambitum ſepties circumvolitaret: Si quis autem tam celeriter moueretur, ac punctum iſtud, poſſet ſpatio vnius horæ millies octingenties octies quater circumire totam terram. Intelligitur

itaque pronunciatum de motibus localibus & ſucceſſiuis, vt per ſe, & ex dictis eſt manifeſtum.

DISTINCTIO VII.

De Motu violento.

1. V*Iolentum eſt id, cuius principium eſt extra, nihil conferente paſſo.*] Sumitur ex l. 3. Ethic. c. 1. vbi inter alia ſic ait Philoſophus: *Quænam igitur dicenda ſunt violenta? An ea, quidem ſimpliciter quiſpiã agit inuitus, quorum externa eſt cauſa, & ipſe agens nihil omninò confert?* Et paulo inferius: *Id igitur violentum eſſe videtur, cuius principium eſt foris: nihil prorſus eo conferente, cui vis eſt illata.* Intellige non ſolum negatiuè; ſed etiam contrariè, vt ſenſus ſit, violentum eſſe contra internum impetum, & quaſi conatum internum; alioquin habitus ſupernaturales dicerentur violentè infundi voluntati, & aër violentè illuminaretur. Ita autem accipiendum eſſe patet ex libro 1. de Cælo cap. 2. & ex lib. 2. Moralium Eudemiorum c. 8. vbi ſolum definitur, *Violentum* eſſe *id, quod eſt præter internum impetum aut præter naturam*, vtiturque ijs locis Ariſtoteles Græcâ particulâ παρὰ, quæ iuncta caſui accuſandi, ſignificat idem, quod *Contra.*

2. *Vbicunque eſt violentia ibi & renitentia.* Sumitur ex loc. cit. & ex 5. Phyſic. t. 56.] Ratio colligitur ex dictis; quia omnis violentia pugnat cum natura rei; cum ipſi ſit poſitiuè contraria: Itaque res illi naturali impetu pro poſſe renititur; vel actualiter: vt ſi quis rapiat alterum ad carcerem, renitente illius voluntate & corpore reluctante; vel certè virtualiter: vt cum quis hominem dormientem occi-

dit, aut ex loco altiore præcipitat; ille licet ſecundum voluntatem actuali inclinatione non reſiſtat; virtualiter tamen niti in oppoſitum dicitur.

3. *Nullum violentum perpetuum.*] Sumitur ex l. 1. de Cælo c. 2. t. 15. vbi inquit Philoſophus: *Limites rationis egredi videtur, motum continuum, perpetuumque illum eſſe, qui præter naturam corporibus ineſt: in cæteris enim ea, quæ præter naturam ſunt, citiſſimè corrumpi & perire videntur.* Et l. 2. c. 3. t. 18. vbi in terminis ait: *nihil præter naturam eſſe perpetuum*: id enim, quod præter naturam eſt, ſiue quod violentum eſt, poſterius eſt eo, quod eſt ſecundum naturam: quia ſcilicet violentia aduenit rei, in ſuo eſſe, & ſtatu naturali prius conſtitutæ, & eſt exceſſus quidam recedens & exorbitans à ſtatu rei naturali, quem violenter turbat & debilitat; vel ergo excedit ſimpliciter, & tum corrumpitur id quod patitur; vel excedit ſecundum quid, & tum corrumpitur ipſum: neutro autem modo violentia erit ſempiterna, quia vires vtrobique finitæ ſunt, & limitatæ. Intelligitur itaque pronunciatum de violento ſimpliciter, per ſe, & ſecundum totum: nam violentum non ſimpliciter, ſed ſecundũ quid, aut ſecundum partem, per accidẽs perdurare non repugnat. Vt patet in aëre, cuius media regio violenter, ſiue contra naturã eſt frigida: Et cruciatus inferni, perpetui sũt & violẽti ex ſupernaturali ordinatione Dei. Vide, ſi placet, D. Tho. de Potent. q. 4. a. 1. & in 3. ſent. diſt. 13. q. 2. a. 2. Zimarã in ſuis Theorem. prop. 19. & alios, apud Conimbr. in cap. 3. lib. 2. de Cælo. Eodem ſenſu in Iure Ciuili dicitur:

4. *Nullum violentum perpetuò eſt tolerandum.*] Lege 2. *de his, qui ſunt ſui.* Ratio huius perſpicua fit ex dictis; quia non in naturalibus modo; ſed moralibus etiã & liberis veritatẽ obtinet axioma: pro cuius maiore explicatione notandum eſt, neceſſitatem,

coactionem, & violentiam inter ſe differre, quod neceſſitas dicat tantum determinationem potentiæ ad vnum: violentia verò requirat, vt actus fiat ab extrinſeco, repugnante paſſo, per appetitum naturalē, vel elicito: Coactio denique fiat ab extrinſeco, repugnante appetitu elicito. Vnde latiſſimè patet neceſſitas; reperitur enim tam in carentibus appetitu, quàm illo præditis: minus latè violentia; quia tantum reperitur in præditis appetitu: minimè verò latè, ſeu preſſiſſimè coactio. Etenim ſolis animalibus eſt propria. Quocirca violentum latius patet, quàm inuoluntarium, vt rectè notat Vaſquez t. 1. in 1. 2. Diſp. 25. n. 12. quem conſule, ſi placet.

5. *Vi fiunt, quæ contra cupiditatem aut ratiocinationem agentis fiunt.* l. 1. Rhetoric. cap. 10. poſt mediū.] Ratio huius eſt; quia id dicitur vi fieri, ſiue violenter, quod fit contra naturam, ſiue naturalem inclinationem rei: tali autem modo fiunt ea omnia, quæ agens exequitur, iudicio ſuo, aut etiam voluntate repugnante. Eâ de causâ docent viri prudentes & ſpirituales, ad perfectam religioſæ obedientiæ virtutem conſequendam, neceſſarium eſſe, vt non modo voluntas; ſed iudicium etiam ſiue intellectus, quoad eius fieri poteſt, committatur legitimo ſuperiori: Nec poſſe ibi ſtabilem eſſe & perfectum obedientiæ ſtatum, vbi opinionum fuerit ſententiarumque diſſenſio: cum enim vires animi noſtri appetitiuæ naturaliter ſequantur apprehenſiuas, vt explicatum eſt, Titulo *de Potentiâ appetitiuâ*, voluntas iudicio repugnante non niſi adhibitâ vi aliquâ obtemperare poterit: nullum autem violentum perpetuum eſt, iuxta dicta.

6. *Omne moderatum ab immoderato diſſoluitur.*] Galenus lib. 10. de vſu partium, & refertur à D. Thomâ, in queſtionibus diſputatis, q. de Animâ a. 8.

Ratio eſt; quia moderatum formaliter nihil aliud eſt, quàm menſurata quędam & modificata rei temperies, quæ, ſi accedat aliqua immoderatio, neceſſariò perit ſiue corrumpitur & pro temperie ſuccedit intemperies: vt harmonica modulatio in fidibus atque cantu, ſi chordæ voceſque aut validius obgraueſcant, aut impenſiùs euibriſſent, quàm intenſionis & concentûs ratio poſtulat, protinus diſſidere incipit, & tota mox ſymmetria ac conſpiratio diſſoluitur. Hinc etiam eſt, quod *vehemens ſenſibile lædat ſenſum*, vt explicatum eſt ſupra, Titulo *de Potentiâ ſenſitiuâ*. Vide, ſi placet, Themiſtium 2. de Animâ cap. 42. ſuæ paraphraſis.

7. *Vehemens mutatio inimica eſt corpori.*] Sumitur ex Problematis Ariſtotelis ſect. 8. n. 15. vbi docet, eos qui vehementer frigent, ſi paulatim tepefiant, ſine magno dolore recreari: ſin autem ſubitò ad luculentum ignem caleſiant, dolore percelli, eò quod ſine vehementi & moleſtâ corpori mutatione ſubitò ex contrariis in contraria non eatur. Pulchrè hoc ipſum proponit Hippocrates lib. 2. Aphoriſmo 51. qui ſic habet: *Plurimum & repente vacuare, aut explere, calefacere, aut frigefacere, aut aliter quomodocunque corpus mouere periculoſum eſt: Et omne nimium naturæ eſt inimicum; Quod verò paulatim fit, tutum: præſertim vbi quis ab altero ad alterum progreditur.*

8. *Inter ſtatum naturalem & violentum datur medius.*] Colligitur ex l. 1. de Cælo c. 2. & traditur à D. Thomâ 1. p. q. 89. a. 1. Sic anima rationalis, dum eſt ſeparata à corpore, etſi non ſit in ſtatu naturali: nō tamen eſt in violento; ſed in ſtatu præternaturali, vt loquuntur Philoſophi. Sic etiam motus circularis, quo elementum ignis perpetuò rapi dicitur à cælo, neque eſt contra propriè, neque ſecundū, ſed potius pręter naturā ignis, ac per cōſequēs non eſt violētus.

DISTINCTIO VIII.

De Motu moderato.

1. QVi ordinatè incedit, finem perfectiſſimè attingit. Sumitur ex l. 2. Phyſ. c. 8.] Monet effatum, non præcipitanter & inconſideratè; ſed ſenſim & cunctanter aggredienda eſſe negotia, & arte magis conſilioque quàm impetu rem gerendã, iuxta illud vulgare: *Paulatim longiùs itur.* Notent hoc præcipuè illi, qui temerario & cœco quodam impetu, in quæuis opera feruntur, & præcipitando ſæpenumerò, totum negotij curſum interturbant, plurimiſque ſe ac periculoſis caſibus exponunt, vt rarò vel ægrè admodũ, præfixum ſibi finem conſequantur: ſæpe etiam rem planè euertunt, quam tempore atque aſſiduitate placidâ perfici licuiſſet. Quinimò eiuſmodi præcipitatio vitæ humanæ tranquillitati, quàm maximè eſt noxia; ſiquidem turbatur & impeditur per eam ſpirituum vitalium & animalium commeatus, & corporis totius temperies ac vegetatio. Quo fit, vt, qui in agendo præcipitare ſolent, paulatim manibus, & linguâ, ac toto corpore tremuli euadant. Huc pertinet illud Catonis:

2. *Sat cito, ſi ſat bene.*] Cõſonat huic celebre iſtud Græcorum prouerbium: *σπεῦδε βραδέως*, & illud vulgare: *Gutta cauat lapidem non vi; ſed ſæpe cadendo.* Licet verò Ariſtoteles l. 8. Phyſic. t. 23. dicat, ab vltimâ guttâ cauari lapidem: id tamen ſi accidat, non fit, niſi in virtute guttarum præcedentium, quæ lapidis duritiem paulatim emolliunt, ac ſubigunt, vt rectè docet S. Thomas 2. 2. q. 24. a. 6. ad 2. Porrò quod Græci duobus iſtis vocabulis exprimunt, id

auctore Gellio, Latinis commodè vno verbo dicitur, *Matura*: Nam maturare idem eſt, quod neque præproperè fieri nec ſerius, quàm oporteat; ſed ipſo in tempore. Ita habet l. 10. c. 11.

3. *Qui nimium properat, ſeriùs abſoluit.*] Indicat ſententia induſtriã potius ac curam, quàm præpoſteram ac præproperã feſtinationem rei perficiendæ adhibendam eſſe: Ex illâ enim perfectio rei & cõſummatio: ex hac confuſio & perturbatio oritur, iuxta illud Ariſtot. *Canis feſtinans cæcos parit catulos.* Deſumptũ ex l. 2. de Gen. Animaliũ circa medium. Vtrumque valet in eos, qui temerè ſua negotia, & indiſcretè præcipitant; quos plerumque ſequitur pœnitentia ſera & inutilis: ſæpe enim, quæ magna confici poterant cum vtilitate & gloriâ, præcipitatâ actione euaſerunt gloriæ & vtilitatis ſterilia. In hunc ſenſum rectè pronunciauit D. Leo: *Melior eſt greſſus lẽtior per iter rectum, quàm velocitas feſtina per deuium.*

4. *Non eſt cuiuſuis appellere Corinthum.*] Siue vt Poëta inquit: *Non cuiuis homini contingit adire Corinthum.* Veteri hoc prouerbio docemur, non affectare res arduas, & ſtatui ſiue conditioni noſtræ minimè conſentaneas, iuxta illud: *Altiora te ne quæſieris*, &c. Eccleſ. 3. Nam, vt rectè etiam monuit olim Socrates: *Quæ ſupra nos, nihil ad nos*: non autem eſt Sapientis, alienis fruſtra occupari negotijs: valet hoc dictum Socraticum in illos, qui, cum curta ipſis domi ſupellex ſit, de negotiis Principum aut Campiducum ſtratagematis ſolliciti ſunt, aut de peregrinis ſibi ſcientijs ac facultatibus, vt de altiſſimis Theologiæ myſterijs; Grammaticorum more, temerè fabulantur, cuiuſmodi hominum vitia grauiter & eruditè perſtringit Maximilianus Sandæus in ſuo Grammatico profano, quem conſule, ſi placet.

5. *Nemo repente fit ſummus.*] Refert hanc ſententiam & veriſſimam eſſe docet S. Bernardus, de Ord. vit. & Mon. inſtit. Intelligi autem poteſt de vtroque extremo, ſiue in bonum, ſiue in malum. Nam vt graues corporis infirmitates ſenſim generantur, ita etiam ſpirituales: Et vt domus quæpiam non vno die perficitur; ſed quotidianis proficit incrementis; ita neque vno impetu ſubitò ea ſternitur, ſed paulatim ruinæ initia fiunt. Et vti Gutta cauat lapidem non vi, ſed ſæpe cadendo; ſic homo fit doctus non vi, ſed ſæpe ſtudendo. Et vti ex minimis guttis multiplicatis inundationes aquarum fiũt, quæ & magna aliquando mœnia ſubruunt; ita

6. *Parua ſæpe ſcintilla contempta magnum excitauit incendium.*] Curtius l. 6. & fusè explicatur à Marſil. Ficino Epiſt. 5. Adit quis conuiuium; audit verbum ſibi minùs honorificum; oritur rixa; occiditur. Alius exit veſperi ebrius, vt domum redeat; incidit in aduerſarium; contrahitur pugna; confoditur. Alij iter facienti occurrit biuium; eligit viam quæ videtur commodior; incidit in latrones, qui viatoribus ibidem inſidiabantur; ab his ſpoliatur & interficitur. Hac ratione innumeri pereunt, quorum & exitium à minima occaſione originem traxit; ſicuti è contra quidam leuiſſima occaſione ad ſalutem perueniunt. Atque hac de causâ, qui vel opibus coaceruandis, vel virtutibus acquirendis ſtudioſiùs operã dant, non facilè occaſionem etiam minimam acceſſionis faciẽdæ prætereunt. Memores dicti illius vulgaris.

8. *Iuuat commodum quantumlibet puſillum.*] Simili ratione ſpirituales magiſtri tantopere adlaborant, vt minimi etiam, quoad eius fieri poteſt, caueantur defectus: Nam vt monet Eccleſiaſticus c. 19. *Qui ſpernit modica, paulatim decidet*; idque eò vel maximè, quod verſutiſſimus dæmon, à leuiſſimis machi-

nis & quaſi inſenſibilibus, ſpiritualis ædificij euerſionem moliri ſoleat, ne repellatur ſubitò, aut malitia ipſius deprehẽdatur. Quamobrem veriſſimè S. Gregorius 3. parte Paſtoralis, Admonit. 35. docet, certâ quâdam conſideratione, maius eſſe periculum minorum peccatorum, quàm maiorum. Hęc enim quantò clariùs primo ſtatim occurſu cognoſcuntur, tantò ſtudioſiùs euitantur: illa verò veluti minutiora non æſtimantur, non cauentur etiam; ſed per contẽptum inualeſcunt quotidie, & damnabili exercitatione non in ſui modo conſuetudinem; ſed in grauiorum quoquę amorem pelliciunt.

DISTINCTIO IX.

De Labore, & Ignauiâ.

1. G*Eneroſos animos labor nutrit.* Seneca, Epiſtolâ 30.] Vti per deſidiam & torporem vires & ingenium diffluunt, ita è conuerſo, exercitio & labore honeſto firmatur natura & perficitur. Exemplum habemus in Alexandro Magno; cui vt primum inſtantibus curis laxatus eſt animus, excepêre eum voluptates & muliebres illecebræ: quemque arma Perſarum non fregerant, vitia fregerunt. Iuxta hunc ſenſum verè dictum eſt iſtud:

2. *Plus ferrum rubigine in alto otio, quam exercitio conteritur.*] Etenim quies diuturnior & exercitationis intermiſſio, qualem habet deſidioſa vita, inertem calorem, ſpiritus ignauos, & ad omnem vitæ functionẽ ſegniores reddit. Corpus vniuerſum emollit & degrauat, vt tandem verum ſit illud: *Ignauum corrumpunt otia corpus.* Eâ de cauſâ Aurelianus Imperator, vt de eo ſcribit Vopiſcus, nullum vnquam diem prę-

termiſit, quamuis feſtum, quamuis vacantem, quo non ſe pilâ, & ſagittâ, cæteriſque armorum officiis exerceret. Maximinus Imperator, cum non robore ſolum corporis, verum etiam labore eſſet maximo; à Tribunis ſuis reprehenſus: parum decere, militum Ducem & Imperatorem tantopere laborare: *Ego verò*, inquit, *quo maior fuero hoc laborioſior eſſe cupio.* Vide Reuſnerum ſymbol. Imper. Claſſe 1. n. 24. & 30.

3. *Dij laboribus omnia vendunt.*] Dictum iſtud duplici ſenſu intelligi poteſt. Prior eſt, per laborem & ſtudium, omnia nos obtinere poſſe, iuxta illud: *Labor improbus omnia vincit.* Poſterior nihil præclarum eſſe, quod ſine labore acquiri poſſit, iuxta illud: *Nihil magnificum, quod non idem ſit arduum*; & iſtud vulgare: *Non tibi per ventos aſſa columba venit*; & hoc patet experientiâ: Non enim eruuntur auri argentiue de fodinis metalla, niſi & labore & impenſis innumeris, nec ſceptra & diademata ſine moleſtijs obtinentur; Et *qui addit ſcientiam*, quæ in præclarioribus mortalium donis cenſenda eſt, *addit & laborem*, Eccl. 1. Vterque ſenſus verus eſt, dummodo non intelligatur de gratiâ diuinâ, nec de alijs Dei donis, quatenus dependent à gratiâ. Iuxta hanc explicationem intelligi poteſt illud:

4. *Omnia fiunt cum motu.* cap. 19. quæſtionum mechanicarum.] Vbi Philoſophus ex eo probat, ſi quis ſuper lignum, magnam imponat ſecurim, deſuperq; illi magnum adijciat pōdus, non ſecuturā notabilem ſectionem: At verò, ſi ſecurim extollens percutiat, fore vt ſciſſio ſequatur; Etſi multò minus habeat pōderis id, quod percutit, quàm quod ſuperiacet & premit. Cuius rationem aſſignat; quia incūbens ſecundū connatam graui motionem non mouetur: motum verò & ſecundū hanc mouetur, & ſecundū eam, quæ

eſt percutientis. Vide, ſi placet, quæ diximus ad illud: *Graue dũ monetur, vires acquirit cũdo.* diſ. 6. huius Tit.

5. *Satius eſt otioſum eſſe, quàm nihil agere.*] Senſus dicti iſtius vulgaris eſt, conſultiùs eſſe abſtinere ab opere, quàm ſine finis intenti aſſecutione inaniter occupari. Vti de Siſypho fabulantur Poëtæ, qui voluendo ſaxum fruſtra ſe fatigabat; cum ne hilum quidem proficeret, de quo conſule, ſi placet, Natalem Comitem l. 6. Mythologiæ c. 17.

6. *Principem non decet ſolidam dormire noctem.*] Monet vigilantiam ac ſolicitudinem maximè conuenire Principibus ac grauibus viris: Nã ſomnus Endymionis eſt hominum ignauorum. Tranſlatum eſt ex illo Homeri, οὐ χρὴ παννύχιον εὕδειν βουληφόρον ἄνδρα.

7. *Mente ſimul & corpore laborare non conuenit.* l. 8. Polit. c. 4.] Rationem aſſignat Philoſophus ibidẽ, quia corporis & animi exercitia ſeſe inuicem impedire nata ſunt: labor quidem corporis mentem: mentis autem occupatio corpus.

8. *Radix deſperationis eſt ignauia.* Chryſoſtomus l. de lapſu.] Imò non ſolum radix; ſed etiam *nutrix*, illius & *mater*: quemadmodum enim veſtimentum & tineam generat & nutrit; ita ignauia non ſolum gignit ex ſe deſperationem, ſed alit etiam ac fouet. Itaque rectè Seneca.

9. *Pigritia eſt nutrix egeſtatis.*] Quam verè dictum id ſit, teſtatur & ratio ipſa & experientia quotidiana. Pulchrè Saluſtius in Catilinario: *non votis neque ſupplicijs muliebribus auxilia Deorum parantur; ſed vigilando, agendo, bene conſulendo omnia proſpere cedunt. Vbi ſocordiæ atque ignauiæ te tradideris nequicquam Deos implorabis.*

10. *Corpus ſine motu putreſcit.* Traditur in Problematis Ariſtotelis ſect. 1. t. 54.] Vbi docet Philoſophus, corpus ita regẽdum eſſe, vt ſimul atque ſu-

perfluam materiam & excrementitiã admiſit, habeat quo modo eam commodè excernat, eumq; in finem ſit motui deditum potius, quam quieti: Quod enim manet ſine motu, vitium contrahit, & putreſcit, Quemadmodum aqua in ſtagnis & paludibus ob motionis defectum putida efficitur. In hanc ſententiam eſt illud: *Deſidiam fugito, mœſtos ſeclude timores; Corpore ſis agili, læta mente, & generosâ.*

DISTINCTIO X.

De Quiete & Recreatione.

1. *QVod eſt aptum moueri idem & quieſcere.* Sũmitur ex l. 6. Phyſ. c. 8. t. 72.] Ratio ex eo colligi poteſt; quia, vt inquit Albertus Magnus in 5. Phyſ. trac. 1. quies nihil aliud eſt, quam motus priuatio ab eo, quod natum eſt moueri, & quando aptũ eſt ſuapte naturâ moueri: natura autem, in quâ fit huiuſmodi quies, eſt natura ſiſtẽs motum, & quieſcens. Loquitur autem Albertus de quiete priuatiuâ, quæ motui opponitur, non de poſitiuâ, cuius principium definitur eſſe Natura, & ad quam motus veluti ad terminum ordinatur. De vtraque nihilominus propoſitum axioma commodè intelligitur: Nã abſolutè vti, *Natura eſt principium motus & quietis*; ita omne id, quod aptum nihilominus eſt, vt quieſcat, ſuo tempore. Valet pronunciatum in improbos dominos ac ſuperiores, qui famulos, famulaſque, aut alios ſibi ſubditos, vel iumenta etiam ad continuos vrgent labores, & nullam feſſis membris quietem indulgent. Si conuertatur propoſitio, valebit in deſides & ignauos: Nam, *quod eſt natum quieſcere idem etiam moueri.* Et Natura prius ac principalius

dicitur eſſe motus, quam quietis principium, vt patet ex dictis.

2. *Quies omnis eſt in tempore.* l. 4. Phyſic. c. 12. t. 118.] Probat hoc dicto Philoſophus, quietem menſurari à tempore, eo quod tempus menſura ſit motus: quia oppoſitorum eadem eſt ratio: *quies* autem *eſt priuatio motus*, vt docetur ibidem. Addit tamen, quietem non menſurari à tempore per ſe; ſed tantum per accidens; quia id tantum per ſe menſurat, in quo datur prius & poſterius, & partes ſibi mutuò ſuccedentes: quæ in quiete per ſe & reipſa non dantur; ſed factâ comparatione ad motum; quatenus dum res quieſcit, apta eſt ſubire motum, cui per ſe conuenit ratio prioris & poſterioris. Valet & hoc dictum in eos, qui vix vnius quadrantuli quietem ſibi aut alijs concedunt.

3. *Animalia conſeruat requies.* l. de Somno & Vigil. c. 6.] Quemadmodum motu ac labore continuo animal fatigatur, ita viciſſim opportunâ quiete reficitur. Proinde ad vitæ conſeruationem, labore & quiete diſcriminata tempora, videntur eſſe neceſſaria, gaudiaque ſubinde curis grauioribus interponenda: nam vt in vulgari diuerbio eſt: *Quod caret alternâ requie durabile non eſt.*

4. *Humana omnia ad operandum aſsiduè ſunt imbecilla.* l. 10. Ethic. c. 4.] Rationem aſſignat D. Thomas. 2. 2. q. 168. a. 2. cum ex parte corporis, tum etiam ex parte animi; quia vt homo indiget corporali quiete ad corporis refectionem, quod quia finitæ virtutis eſt, non poteſt laborare continenter, & in laboribus deficit, niſi ceſſando quieſcat à labore: Sic ex parte animæ, cuius virtus quoque finita eſt, & fatigatur laboribus immoderatis (præſertim quia per organa corporea operatur, quæ etiam ob eandem cauſam laſſantur) requiritur pariter quies, quæ

in animâ eſt delectatio. Ita ferè D. Thomas loco citato. Vtrumque ante illum in ſpecie monuit Ariſtoteles hoc dicto:

5. *Requies & ludus in vitâ videntur neceſſaria.* l. 4. Ethic. c. 8.] Vti enim quiete corpus reficitur, quæ opponitur labori, ita ludo etiam relaxatur & recreatur anima, qui curis & triſtitiæ eſt contrarius. Videri poteſt de hac re Tractatus Aſceticus 15. Iulij Nigroni, vbi fusè diſputat de neceſſitate relaxationis animi, & multis oſtendit, eam omnibus eſſe Religioſis neceſſariam.

6. *Arcus ſemper intenſus rumpitur.*] Monet ſententia, auream in omnibus, etiam in labore mediocritatem ſeruandam eſſe & gaudia interdum curis eſſe interponenda. Pulchrè Seneca de Tranquillitate animi c. 15. *Danda eſt*, ait, *remiſſio animis, meliores alacrioreſque requieti ſurgent: vt fertilibus agris non eſt imperandum: cito enim illos exhauriet nunquam intermiſſa fœcunditas: ita animorum impetus aſſiduus labor frangit: vires recipient paulum reſoluti & remiſſi. Naſcitur ex aſſiduitate laborum hebetatio quædam animorum & languor.* Hæc ille. Atque hac de causâ auctor naturæ Deus, cum ab initio creaſſet cęlum & terram, & omnia quæ in eis ſunt, die ſeptimo quieuit ab omni opere, quod fecerat, nullâ quidem defatigatione, vt nos ſolemus; ſed ſolâ omiſſione operationis, vt rectè notat Delrio in caput 2. Gen. verſu 2. Eo tamen fine, vt nos, qui indigemus quiete, certo tempore, ab operibus ſeruilibus abſtinentes, diuinis laudibus vacemus. Vide, ſi placet, Cornelium à Lapide, ad cap. Exodi 20. ver. 10.

7. *Animalia, quæ nimis laborant, minus viuunt.*] Indicatur ab Alberto magno, de morte & vita. Trac. 2. cap. 9. Vbi docet, animalia, quæ nimio labore & exercitio ſeſe fatigant, præ reliquis eſſe vitæ breuioris:

tioris: *quoniam*, inquit, *labor excellens animal exſiccat*; dum ſcilicet humidum radicale, ac ſpiritus vitales, animalesque abſumit. Et ſenium per ſe ſiccum eſt, eo quod ſit effectus laboris: In hanc ſententiam verè dictum eſt illud: *Immodicis breuis eſt ætas, & rara ſenectus*. Hac quoque de causâ arbores fructus præcoces & copioſos ferentes citius exſiccantur, vt tradit Albertus M. l.13. de Animalibus Tract. 1. c. 2.

8. *Quies eſt ſummum remedium membri affecti.*] Refertur ab Alexandro Aphrodiſeo in Problem. num. 143. & verum eſt, cæteris paribus, non modo in particulari animalis alicuius membro; ſed generatim veritatem obtinet in corpore toto, laboribus vel alio quouis ſymptomate malè affecto.

9. *Somnus eſt perfectiſſima quies animalis.* Traditur ab Alberto Magno in 8. Phyſic. Tract. 1. cap. 10.] Ratio eſt, quia, cęteris paribus, vires labore fractæ, per ſomnum maximè redintegrantur, partim quia potentia animæ vegetatiuæ, quæ motu & labore non mediocriter impediri ſolet, in ſomnis maximè videtur operari, & vt docet Ariſtoteles l. 1. Eth. c.13. & multis probat Cardanus in Ephemeride Reuerendiſſimi Domini D. Ioannis Amultham Archiepiſcopi in Scotiâ, vbi adducit teſtimonia Hippocratis & Galeni: partim etiam, quia ſomnus propriè eſt ligamentum virtutum ſenſibilium & motiuarum cũ augmento & confortatione earum, vt etiam docet Ariſtoteles, & ex illo Albertus M. de ſomno & vigiliâ l. 1. Tract. 2. c. 4.

10. *Somnus eſt quies virtutum animalium, & labor naturalium.* D. Thomas de ſomño & vigilia lect. 4.] Senſus eſt, tempore ſomni, quieſcere virtutes ſiue facultates viuentis animales; vt ſunt potentiæ ſenſitiuæ, quæ quoad exteriora opera, & munia præcipua

ligatæ ſunt tempore ſomni: laborant verò maximè, & ſuo funguntur officio facultates naturales, vt ſunt potentia nutritiua, per quam viuens inſtaurat ſubſtantiam deperditam vi caloris naturalis; augmentatiua per quam conſequitur, vel etiam conſeruat debitam & conuenientem magnitudinem; Et quæ his adminiſtræ ſunt, vt attractiua, retentiua, digeſtiua ſiue concoctiua, &c. De quibus vide, ſi placet, Galenum l. 2. Præſagiorum c. 37. Ariſtotelem l. 2 de animá c. 4. & alios.

TITVLVS L.

De Generatione & cæteris actibus potentiæ Vegetatiuæ.

DISTINCTIO PRIMA.

Varia acceptio termini Generatio.

Generatio ſumitur quadrupliciter, primò latiſſimè pro qualibet nouâ productione ſubſtantiæ vel accidentis. Ita accipitur lib. 5. Phyſicorum c. 1. & l. 1. de Gen. & Corr. t. 11. vbi dicitur *ex ægro generari ſanum*, quæ eſt mutatio accidentalis.

2. Strictiſſimè pro ſolâ productione viuentis. Ita libro de vitâ & morte c. 1. dicitur participatio animæ vegetatiuæ in calido. Et communiter à Philoſophis definitur, *Proceſſio viuentis à principio vitæ coniuncto, ſecundum rationem ſimilitudinis, ſaltem in ſpecie infima.*

3. Pro introductione formæ ſubſtantialis, vnà cum alteratione præuiâ, quæ dum durat, dicitur aliquo modo res generari; quatenus per alterationem &

diſpoſitionem materiæ tenditur ad rem generandam, tanquam ad terminum alterationis extrinſecum.

4. Pro ſolâ inſtantanea introductione formæ ſubſtantialis in materiam. Ita Sumitur ordinariè à Philoſophis, & ab Ariſtotele l. 1. & 2. de Gen. & alibi paſſim.

DISTINCTIO II.

De Natura & terminis Generationis.

1. G*Eneratio eſt mutatio à ſubſtãtia potentiâ ad ſubſtantiam actu.* l. 1. de Gen. & Cor. t. 25.] Eſt hæc definitio Generationis Ariſtotelica, prout ea ſumitur propriè ſiue quarto modo; quam alij ſic clarius proponunt: *Generatio eſt mutatio à priuatione formæ ſubſtantialis ad formam ſubſtantialem in materiâ.* Complectitur hæc definitio tria Generationis phyſicæ principia intrinſeca, diciturque mutatio; quia ſupponit materiam vel ſubiectum, quod tranſit ab vno termino, ad alium id eſt, à priuatione ad formam. Conuenit itaque dicta definitio omni ac ſoli generationi naturali. Proinde excluditur 1° creatio, & tranſubſtantiatio; quia non ſupponunt ſubiectum, quod idem permanens tranſeat ab vno termino ad alium, 2° excluditur Generatio æterna Filij Dei Redemptoris noſtri; quia non eſt mutatio, nec productio cum nouitate eſſendi: Nec ſanè Filio Dei conuenit id, quod conſentaneè ad hanc ſententiam alibi docet Ariſtoteles:

2. *Generabile eſt id, quod contingit prius non eſſe.* l. 1. de Cælo t. 120.] Verba illius ſunt: *Omne ergo, quod ſemper eſt, incorruptibile ſimpliciter eſt, ſimpliciter & ingenitum eſt: Nam ſi generabile eſt, erit poſſibile, ali-*

quo tempore non eſſe. Intelligitur itaque dictum Ariſtotelis propoſitum de omni eo duntaxat, quod cum ſui mutatione generatur in tempore purè naturaliter per veram cauſam phyſicam, à qua in ſuo eſſe dependeat: huiuſmodi autem dependentia & mutatio, nec datur nec dari poteſt in diuinis.

3. *Mutatio eſt tranſitus alicuius ex vno in aliud.* l. 5. Phyſic. t. 7.] Patet huius pronunciati veritas ex ipſo nomine mutationis, vt ibidem Ariſtoteles obſeruat: Nam μεταβολὴ (quod eſt mutatio) ſignificat μετ' ἄλλό τι, atque adeo vnum prius, alterum poſterius. Quare tria requiruntur, & ſufficiunt per ſe ad quidditatiuum conceptum, ſeu eſſentiam mutationis, primò res, quæ tranſit, id eſt ſubiectum, 2° id, à quo tranſit id eſt, terminus à quo, 3° id, ad quod tranſit, id eſt forma. Hæc tria in Generatione, quam paulo ante diximus eſſe mutationem: ſunt materia, priuatio, forma: materia eſt res, vel ſubiectum quod tranſit, ſiue mutetur idem in ſe manens intrinſecè ſub vtroque termino: priuatio eſt terminus, à quo tranſit ſeu mutatur: Forma eſt terminus ad quem tranſit.

4. *Generatio eſt via in naturam.* l. 2. Phyſic. c. 7. t. 14.] Dicitur generatio via in naturam; quia itur à materiâ in formam, ex quarum vnitione conſtituitur compoſitum naturale, vt explicat Alexander Aphrodiſæus in l. 6. Meta. vel ſecundum latinos in 7. c. 13. ſed minus aptè ad mentem Ariſtotelis, qui textu citato probat formam eſſe naturam, ex eo quod generatio ſit via in naturam: Nam, vt arguit, Generatio propriè & proximè tendit ad Naturam; generatio propriè & proximè tendit ad formam: Ergo forma eſt natura: Neque verò etiam materia eſt terminus à quo generationis; ſed potius priuatio, iuxta illud:

5. *Generatio eſt mutatio ex non ente ad Ens.* l. 8.

Phyſic. t. 62.] Id eſt à priuatione, quæ eſt immediatus & per ſe terminus à quo generationis: terminus autem mediatus & per accidens eſt compoſitum, vel forma præcedens; quia naturaliter generatio vnius ſupponit corruptionem alterius. Dicitur ergo Generatio eſſe via in naturam, non quod à materiâ eatur in formam; ſed quod à priuatione formæ ſubſtantialis ad formam ſubſtantialem eatur in materiã: Poteſt nihilominus per *non ens* intelligi materia prima prout habet priuationem formæ introducendæ, vt colligitur ex l. 1. de Gen. t. 22. & ita Alexandri ſaluatur explicatio. Eodem ſenſu l. 5. Phyſic. t. 7. definitur. Generatio eſſe *mutatio ex non ſubiecto in ſubiectum*, & l. 1. de Gen. t. 25. *à ſubſtantia potentia ad ſubſtantiam actu*, vt conſtat ex dictis.

6. *Generationis ſubiectum eſt in potentia Alterationis in actu.* Sumitur ex l. 1. de Gen. & Cor. c. 2. t. 10.] Indicatur hoc dicto diſcrimen generationis & alterationis: Hæc enim fit, cum ſubiectum manens ſubſtantialiter idem, mutatur ſecundum qualitates; vt cum ex frigido fit calidum; Illa verò eſt ſubſtantialis mutatio totius, nullo ſenſibili ente completo manente eodem, vt cum ex ligno fit ignis. Itaque Generatio differt ab alteratione, & reliquis mutationibus non ſolum ratione termini, ad quem; quia nimirum terminus generationis eſt ſubſtantia, alterationis eſt qualitas, augmentationis quantitas, lationis vbi, ſiue præſentia rei vbicatæ: Verum etiam ratione ſubiecti: Nam ſubiectum generationis eſt materia prima; aliarum verò mutationum eſt compoſitum ſubſtantiale.

DISTINCTIO III.

De Corruptione & morte generatim.

1. *Corruptio eſt mutatio ex ſubiecto in non ſubiectum.* l. 5. Phyſ. t.7.] Id eſt tranſitus à compoſito in non compoſitum: *Mutatio* excludit annihilationem, quæ non eſt mutatio; quia in eâ non manet ſubiectum tranſiens ab vno termino ad alium: *In non ſubiectum*, excludit generationem, quæ eſt mutatio in ſubiectum, ſiue in totum compoſitum phyſicum, qui eſt terminus vltimatus, & per ſe principaliter intentus à generante. Differunt itaque Generatio & Corruptio, quod illius terminus à quo ſit priuatiuus; huius vero poſitiuus: contra terminus ad quem illius ſit poſitiuus; huius vero priuatiuus. Tendit enim Generatio à non eſſe ad eſſe formæ in materiâ; Corruptio ab eſſe ad non eſſe formæ in materiâ. Cæterum ex l.1. de Gen. & Corr. t. 23. aliam Corruptionis (vti & Generationis) definitionem colligunt Philoſophi, quæ potius videtur eorum diſceptationi relinquēda, quàm hîc pro noſtro inſtituto methodicè explicãda.

2. *Corruptio eſt de genere malorum.* l. 9. Metaph. cap.4. t. 17.] Ratio patet ex definitione Corruptionis; quia nimirum tendit per ſe ad non eſſe rei, quod de ſe eſt malum naturæ: Sicuti è contra Generatio dicitur bonum naturæ, quia per ſe tendit ad Ens. Atque hac de cauſâ Corruptio non intenditur per ſe à naturâ, quia nullam in ſe bonitatem habet, ob quam appeti poſſit; Et nullum agens operatur reſpiciens ad malum vel per ſe intendens malum, quatenus malum eſt, formaliter proximè: cum illud non ſit obiectum amoris, ſed odij, vt pluribus explicatur, Titulo *de*

Bono, & Titulo *de Potentia Volitiuâ.*

3. *Mors eſt vitæ priuatio.*] Refertur ab Alberto M. de morte & vitâ Tract.1. c.3. vbi addit, eam procedere ex corruptione proportionis, quæ eſt inter viuificans & viuificatum. Hæc autem vel fit violenter, ſi principium extrinſecùs aduenerit: vel ſecundũ naturam; ſi principium ſit omninò intrinſecum, vt docet Ariſtoteles de Iuuẽtute, & Senec. vita & morte c. 14. quod ſecundum alios eſt octauum de Reſpiratione. Prius mortis genus violentum dicitur, & fit cum dolore ac conuulſione; poſterius eſt ſecundum naturam, & fit ſine luctâ difficili paſſionum; ſiue vt loquuntur Conimbricenſes ex Ariſtotele, fit ſine externo & violento affectu. Vnde

4. *Mors in ſenectute eſt ſine dolore.*] Ariſtot. de Iuuentute & Senect. vitâ & morte, c. 10. quod ſecundũ alios eſt quartum de Reſpiratione. Rationẽ aſſignat ibidem; quia fit per quietem & naturalem quaſi reſolutionem, ſine contrariarum certamine qualitatum violentiam inferente: At verò mors iuuenum & vegetorum adhuc, difficilis eſt ſupra modùm & violenta, iuxta illud: *Mors in iuuentute fit cum diuulſione.* Sumitur ex eodem cap. eò videlicet quod ſenſus, illis adhuc integer, & validæ ſuo ſtent robore vires membraque etiam tum habilia, non ſine graui diuulſione & contorſione extremã illam ſeparationem ſuſtineant. Hæc autem intellige de morte, non præciſè & ſecundum ſe, quatenus priuatio eſt; hæc enim cum non ſit accidens reale & poſitiuum, nec inſit homini vel ligno; ſed cadaueri, &c. nullam per ſe diuulſionem aut dolorem efficere poteſt; ſed de morte prout includit diſpoſitiones præuias ad corruptionem ſubiecti quæ ineſſe ſolent ſubiecto adhuc integro, illudque malè afficere. Eandem de morte doctrinam tradit Plato in Timæo in hæc verba:

Quæ poſt ſenectam ad finem ſecundum naturam accedit, inter omnia mortis genera, à dolore alieniſſima eſt, & magis cum voluptate, quam cum dolore fit: cauſam aſſignat ibidem; quia, *Id, quod præter naturam eſt, dolorem inducit: quod autem eſt per naturam, iucundum eſt: at mors, quæ per morbos & vulnera contingit, præter naturam euenit, quæ calore vltro extabeſcente, ſecundum naturam.* Dicitur autem mors, quæ in ſenectâ accidit, eſſe ſecundum naturam, ſiue naturalis; quia naturalem ſubiecti complexionem neceſſariò conſequitur: cum reuera alio reſpectu ſit contra naturam, vtpote quam tollit omninò & deſtruit, vt proinde rectè dicatur:

5. *Mors omnium terribilium eſt maximè terribile.* l. 2. Eth. c. 6.] Rationem dat Philoſophus ibidem; quia eſt vltimum vitæ, & extremum malorum omnium, quæ naturaliter accidunt viuenti cum ſit non ſanitatis modo ſeu bonæ complexionis priuatio, vel opum aut amicorum, &c. ſed inſuper ipſius eſſe ſubſtantialis deſtructio, quæ licet in ſe præcisè mera priuatio ſit: ſufficit tamen ad terrorem animalibus incutiendum, tum reſpectu ſui: quia naturæ prorſus aduerſaria eſt; tum etiam reſpectu aliorum, quæ mortem neceſſariò comitantur. Eſt autem mors omnium terribilium terribiliſſimum reſpectu appetitûs ſenſitiui, & rationis humanæ inferioris, non autem ſuperioris. Rationem inferiorem hoc loco intelligo rationem ipſam (omiſsâ altercatione, de quâ Vaſquez in 1. 2. Tomo 1. diſp. 105.) quatenus iudicat per rationes humanas, ſiue inſpectis ac conſultis ſolis temporalibus principijs, de vtili aut inutili, iucundo vel moleſto, quibus mouemur, ſecundum naturalem propenſionem, ad commoda huius vitæ: ſuperiorem verò, quatenus iudicat, per conſiderationes æternas, id eſt, inſpiciendo, quid lex naturalis, ſeu

recta ratio dictet, ſiue conſiderando, num id quod agendum proponitur, conſentaneum, aut diſſentaneum ſit legi poſitiuæ, ſiue humanæ, ſiue diuinæ, quæ eſt legis æternæ interpres. De hac duplici ratione videri poteſt S. Thomas 1. 2. q. 74. a. 7. D. Auguſtinus l. 12. de Trinit. c. 12. Cæterum homo Chriſtianus & iuſtus, etſi ſecundum appetitum ſenſitiuũ, & rationalem etiam inferiorem mortem naturaliter timeat, æquo tamen animo ſecundum rationem ſuperiorem eam oppetit; tum vt ſeſe diuinæ conformet voluntati; tum ob teſtimonium bonæ conſcientiæ, & ſpem ac fiduciam in diuinâ miſericordiâ de felicitate æternâ, iuxta illud:

6. *Beati mortui, qui in Domino moriuntur.* Apocal. 14.] Eodem ſenſu accipi poteſt illud M. Tullij; *Mors terribilis eſt ijs, quorum cum vitâ omnia extinguuntur: non ijs, quorum laus emori non poteſt.* Paradoxo 2. & illud: *ſed profectò mors tum æquiſsimo animo oppetitur, cum ſuis ſe laudibus vita occidens conſolari poteſt. Nemo parum diu vixit, qui virtutis perfectæ perfecto functus eſt munere.* Eâ etiam de causâ, vir iuſtus mortem æquiore ſubit animo; quia videt ſe in hac miſeriarum valle, graui carnis onere grauari, quod vnionem cum Deo perfectiſſimam impedit; ac denique quia intelligit, mortem ſuam eſſe imitationem mortis Chriſti; qui morte ſuâ noſtram mortem dulcem reddidit & amabilem; in quam ſententiam rectè dicitur illud:

Siue mori me Chriſte iubes, ſeu viuere malis:
Dulce mihi tecum viuere, dulce mori.

7. *Glorioſa mors turpi vitæ anteferenda eſt.*] Commune iſtud ſapientum proloquium refertur à Platinâ in vitâ Pij II. Sic Leonidas illam, & ipſius commilitones cariorem habuerunt ſeipſis quum libertatem Græciæ, & ſuorum popularium ſalutem ante-

poſuerunt ſuæ ad Thermopylas contra maximum Xerxis exercitum. Potiſſimè itaque locum habet, in causâ religionis, in patriæ, ac libertatis defenſione, iuxta illud D. Ignatij Martyris: *Ignis, crux, beſtia, confractio oſsium, membrorum diuiſio, & totius corporis contritio, & tota tormenta diaboli in me veniant; tantum Christo fruar.* Ex libro S. Hieronymi de Scriptoribus Eccleſiaſticis; Et illud, *Dulce & decorum eſt pro patriâ mori.* Horatius l. 3. Odâ 2. & illud Ciceronis, in 10. Philipp. *Ita præclara eſt recuperatio libertatis, vt ne mors quidem in repetenda libertate ſit fugienda. Quod ſi immortalitas ſequeretur periculi fugam; tamen eò magis ea non fugienda videretur, quo diuturnior eſſet ſeruitus. Quum verò dies & noctes omnia nos vndique fata circunſtent, non eſt veſtri, Romanique nominis dubitare, eum ſpiritum, quem naturæ quis debeat, patriæ reddere.*

DISTINCTIO IV.

De Oppoſitione generationis & corruptionis.

1. G*Eneratio & corruptio ſunt motus contrarij.* Sumitur ex l. 5. Phyſic. c. 1.] Nomen motûs ſumitur dupliciter. Primò latè pro mutatione in genere. Ita l. 4. Phyſic. c. 10. in fine: *Nihil intereſt*, inquit Philoſophus, *vtrum motum nunc dicamus, an mutationem.* Secundò ſtrictè & magis proprie: *Mutatio* in genere *eſt tranſitus à quodam ad quiddam*, l. 5. Phyſic. c. 7. Id eſt ab vno termino, nimirum à quo, ad alterum terminum, videlicet ad quem. Hæc diuiditur in mutationem preſsè ſumptam, quæ eſt inter terminos priuatiuè oppoſitos, vt generatio, illuminatio; Et motum preſsè ſumptum, qui eſt inter ter-

minos vtrimque poſitiuos, & propriè contrarios. Senſus itaque pronunciati eſt, Generationem & Corruptionem eſſe motus priuatiuè oppoſitos, ſumendo motum latè, pro qualibet mutatione phyſica. Terminus enim Generationis eſt, *eſſe*; Corruptionis, *non eſſe in materia.* Ac proinde Generatio eſt mutatio realis ac poſitiua; quia per illam materia acquirit formam, & tranſit à non eſſe illius ad eſſe: Corruptio eſt mutatio deperditiua & priuatiua; quia per eam materia perdit formam, & tranſit ab eſſe illius ad non eſſe. Eodem ſenſu lib. 1. de Gen. cap. 3. dicitur.

2. *Generatio eſt mutatio à contrario in contrarium.*] Id eſt, à non eſſe, ad eſſe formæ in materiâ. Dicitur mutatio potius, quam motus; quia ſtrictè & propriè loquendo, Generatio non eſt motus, vt docet Ariſtoteles l. 5. Phyſic. t. 8. & 9. vbi inquit, *motum eſſe eam ſolam mutationem, quæ è ſubiecto ad ſubiectum acceditur*, vt cum ex nigro fit album, ex calido frigidum, &c. inter quæ eſt contrarietas propriè dicta: Hîc autem contrarietas latè accipitur, pro eorum oppoſitione, quæ habent rationes inter ſe pugnãtes, ſiue poſitiuè ſe mutuò expellant, ſiue non; quo ſenſu l. 1. Phyſic. t. 42. docet, *Principia rerum naturalium eſſe prima contraria.* Poteſt nihilominus vtrũque pronunciatum intelligi etiam de motu & de contrarietate propriè dictâ, ſumendo Generationem pro aggregato ex generatione ipsâ & præuia alteratione, & Corruptionem pro aggregato ex corruptione ipsâ & præuiâ alteratione: inducuntur enim qualitates cõtrariæ, per quas idem ſubiectum, motu preſsè ac propriè ſumpto alteratur ad generationem vnius formæ ſubſtantialis, & ad corruptionem alterius formæ ſubſtantialis, iuxta illud:

3. *Quidquid corrumpitur à ſuo cõtrario corrumpitur.*

Sumitur ex 1. Phyſic. c. 5.] Ratio eſt; quia quidlibet non patitur per ſe à quolibet; ſed à ſuo contrario: Cum omnis actio fundetur in contrarietate; actio nimirum phyſica, quæ eſt inter qualitates corruptiuas, vt fuſiùs explicatum eſt, Tit. *de Cauſa Efficiente.* Eodem ſenſu l. de Longitudine & Breuitate vitæ dicitur c. 2.

4. *Corrumpi impoſsibile eſt, vbi non eſt contrarium.* Ratio eſt; quia illa ſolum corrumpi poſſunt viâ naturali ab alijs, quæ nata ſunt ad ſe inuicem tranſmutari; quia ſcilicet ſibi inuicem contraria ſunt ſecundum qualitates actiuas & paſſiuas. Vide, ſi placet, quæ diximus Titulo 11. Diſtinctione 9. quæ eſt de contrarietate inter agens & patiens.

5. *Vnumquodque reſoluitur in ea, ex quibus conſtat*, actu ſcilicet vel potentiâ.] Sumitur ex lib. 3. Phyſic. cap. 4. t. 45. & 1. de Cælo t. 140. & 3. Metaph. t. 15. Sic mixtum reſoluitur in 4. elementa; quia virtute ſaltem ea ſunt in mixto, v. c. quando comburitur lignum, reſoluitur in flammam, qui eſt ignis, in fumum, qui eſt aër, in humorem, qui eſt aqua, in cinerem, qui eſt terra: quando moritur homo, reſoluitur in ſpiritus, qui partim ſunt ignei, partim aërij, in pituitam, quæ eſt aqua, in cineres, qui ſunt terra. Sic & in artefactis domus, v. c. reſoluitur in ligna, lapides, cæmenta, &c. ex quibus integrè conſtructa fuit. Sic homo muſicus reſoluitur in hominem, & muſicum, vt docet Ariſtoteles lib. 1. Phyſic. t. 65. conſideratione nimirum & mentis deſignatione. In hanc ſententiam eſt illud Prophetæ Iob; *Deficiet omnis caro ſimul, & homo in cinerem redigetur*, c. 34. v. 15. In hunc quoque ſenſum Regula 3. Iuris antiqui, *Nihil tam naturale eſſe dicitur, quàm eo genere, quidque diſſoluere, quo colligatum eſt.* Ideoque vti verborum obligatio verbis tol-

litur; ita nudi conſenſus obligatio contrario conſenſu non incongruè diſſoluitur.

DISTINCTIO V.

De Viciſsitudine Generationum & Corruptionum.

1. *VNius Generatio eſt alterius Corruptio.* l. 1. de Gen. & Cor. t. 17. & 20.] Ratio eſt; quia plures formæ ſubſtantiales natæ conſtituere compoſitum phyſicum cum materiâ, repugnant ſibi mutuò ſecundum differentias ſpecificas, & ſunt incompoſſibiles naturaliter in eodē ſubiecto; materia etiā limitatā habet capacitatem ſeu potentiam receptiuam vt non poſſit ſimul naturaliter admittere & ſuſtentare plures eiuſmodi formas adæquatas, & conſtitutiuas compoſiti totalis. Hinc Generatio vnius, nempe cōpoſiti Phyſici ſubſtantialis per ſe adæquate ſubſiſtentis, de quo propriè intelligitur & verum eſt axioma, eſt corruptio alterius, & è conuerſo.

2. *Vnius Corruptio alterius eſt Generatio.* Ibidem.] Non quidem formaliter, quaſi mutatio corruptiua, ſit mutatio generatiua: hæc enim tendit ad eſſe, illa ad non eſſe, vt explicatum eſt; ſed concomitanter, id eſt, quando corrumpitur vnum compoſitum, tunc alterum generatur, & contra; quia hæc duo naturaliter ſunt connexa. Item cauſaliter; quia Corruptio ſuo modo eſt cauſa diſpoſitiua Generationis, & Generatio viciſſim cauſa effectiua Corruptionis. Intelligi etiam poteſt vtrūq; axioma non ſolum de cōpoſitis phyſicis; ſed etiā de ipſis compoſitorum formis ſubſtātialibus adæquatis: quāquam de hiſce nō eodē modo; quoniā cū ex homine, v.c. generatur cadauer, nō corrūpitur anima rationalis, quod eſſe, vt cōtingit

in morte equi vel leonis; ſed tantum quoad informare. Sicuti neque locum habet in omnibus formis accidentalibus, quaſi quotieſcunque vnum accidens corrumpitur, alterum generetur, & contra: hoc enim falſum eſt in accidentibus, quæ carent contrario, vt ſunt lumen & ſpecies intentionales, quæ producuntur, nullâ pereunte, & pereunt nullâ expellẽte & per ſe ſuccedente formâ poſitiuè contrariâ. Intelligitur itaque abſolutè, & veritatem obtinet vtrumq; pronunciatum in compoſitis phyſicis ſubſtantialibus: In his enim Ariſtoteles vnius Generationem dixit eſſe Corruptionẽ alterius vel totalem, vel partialem. Vt perſpicuum fiet intuenti verba textus.

3. *Rerum tranſmutatio nunquam deficit.* l. 1. de Gen. & Cor. c. 3. t. 17.] Rationem aſſignat ibidem; quia vnius generatio eſt corruptio alterius; & huius corruptio eſt generatio alterius. Cum enim materia, quæ indeficiens eſt, & incorruptibilis, nequeat eſſe ſine omni formâ, fit vt vnâ recedente per corruptionem, alia ſuccedat per generationem, & ita perpetua ſit viciſſitudo accedentium & recedentium formarum in materiâ. Valet hoc dictum ad ſolamen eorum, qui diuerſo rerum ſuarum ſtatu nimium dejiciuntur: E contra verò ad illorum demiſſionem, qui proſperis ſecundæ fortunæ flatibus plus nimio efferuntur. Vtroſque meminiſſe iuuerit, omnium rerum ſublunarium permutationem eſſe & viciſſitudinem, eamque nunquam quieturam, quandiu ſtabit naturalis hic ordo vniuerſi.

4. *Omne generabile eſt corruptibile.* Ariſtoteles l. 1. de Cælo t. 33. & 138. & ex illo Commentator 5. Phyſic. t. 14.] Verum eſt hoc ſenſu: omne id, quod generatur per ſe tanquam proprius terminus generationis, hoc etiam eſt corruptibile. Sic homo eſt compoſitum phyſicum generabile & corruptibile:

non tamen anima rationalis corruptibilis eſt ſecundum ſe, præcisâ informatione: anima enim ſecundum ſe non generatur; ſed creatur à ſolo Deo: per illius autem introductionem generatur compoſitum humanum, qui eſt terminus proprius & adæquatus Generationis. Intelligi item debet de Generatione naturali (quam ſolam agnouit, & de quâ, textu citato, loquitur Ariſtoteles) nam Filius Dei, ab æterno generatus, nullo modo eſt corruptibilis.

5. *Omne alterabile eſt corruptibile.* Sumitur ex l. 1. de Gen. & Cor. c. 4. & alijs.] Alteratio duplex eſt, corruptiua; qualis viſitur inter 4. primas qualitates elementarias; & perfectiua, vt eſt illuminatio, ſciẽtiæ & gratiæ perceptio, &c. De priore intelligitur & verum eſt pronunciatum, vt patet ex terminis: non autem de poſteriore.

6. *Generatio & mors communis eſt omnibus animantibus.* l. de Iuuentute & Senectute vitâ & morte c. 14. quod ſecundum quoſdam eſt octauum de Reſpiratione.] Ratio huius pronunciati clara eſt ex dictis, quia omne generabile eſt corruptibile; & contra, omne corruptibile eſt generabile. Atqui omne animal eſt corruptibile cum alterabile ſit alteratione corruptiuâ, non ab extrinſeco modo, vt à ſiderum afflatu, aëre ambiente, regionum ſitu & naturâ, aliiſque eiuſmodi, quæ ſuâ qualitate corpora animalium imbuunt, & in deteriorem ſtatum ſæpenumerò vertunt; ſed etiam ab intrinſeco, vt à contrariarum, quibus corpora animalium conſtant, qualitatum pugnâ, & actione caloris natiui humidum perpetuò depaſcentis, à ratione temperamenti minus diuturni, ab intemperantiâ cibi ac potus, aliiſque id genus compluribus. Vnde etiam:

7. *Res inanimatæ longioris æui ſunt quam animatæ.*] Ratio eſt; quia animatæ corrumpuntur tum ab in-

trinſeco, cum ſecum diſſolutionis ſuæ cauſam circunferant, vt ex dictis conſtat; tum ab extrinſeco propter multiplicia incommoda iis incidentia, & incongruentium contrariorum vim, quibus minus, quam inanimatæ reſiſtunt. Item quia formæ rerum non viuentium cum magnâ intemperie qualitatum in materiâ permanent: non ita verò formæ viuentium, quæ vt perfectiores ſunt, ita plus ad ſui conſeruationem exigunt. Lege, ſi placet, quæ diximus ad illud: *Quo res eſt futura perfectior eo plurium indigentior.* Titulo *de Perfectione*, Diſtin. 4.

DISTINCTIO VI.

De Generante & corrumpente.

1. *GEnerare ſibi ſimile eſt naturaliſsimum viuentibus.* l. 2. de animâ t. 34.] Nempe viuentibus perfectis, & quę non ſine ſemine oriuntur, vt ibidem ſubiungit Ariſtoteles. Triplex autem ſimilitudo conſiderari poteſt inter generans & genitum; prima eſt ſimilitudo in ſpecie, ſecunda in ſexu, tertia in formâ & figurâ, aliiſque accidentariis affectionibus, de primo ſimilitudinis genere præcipuè intelligitur axioma. Ratio eſt; quia inter cæteras actiones animæ vegetatiuæ, quæ propriæ ſunt viuentibus, vt ſic, generatio ſui ſimilis in ſpecie, cenſetur perfectior, magiſque intenta eſt à naturâ, ac per conſequens rectè præ cæteris dicitur eſſe naturalior. Pertinet enim huiuſmodi generatio ad conſeruationem totius ſpeciei: Reliquæ verò operationes vegetatrices, vt nutritio, augmentatio, alteratio inſeruiunt ad conſeruationem viuentis particularis, nec tantam naturæ integritatem ac perfectionem arguunt, quantam

tam generatio ſui ſimilis: Etenim ex communi Sapientum ſententia, *Perfectum eſt id, quod tale alterum, quale ipſum eſt, efficere poteſt*, Cuius explanationem vide ſupra, Titulo 6. Diſtin. 5. num. 1. Vide etiam Tit. 11. d. 8. n. 3.

2. *Corrumpere facilius eſt quam conficere.*] Vulgare iſtud ſumitur ex l. 1. Priorum Analyticorum c. 27. & refertur ab Alexandro Aphrodiſæo ibidem, eiuſque veritas clarior eſt, quàm vt probationis indigeat: cernitur enim id, non in naturalibus modo; ſed in moralibus etiam & artificialibus.

3. *Sol auctor eſt perpetuæ viciſsitudinis rerũ.* Sumitur ex l. 2 de Gen. & Corr. c. 10.] Vbi inquit Ariſtoteles, obliquum motum ſolis cauſam eſſe perpetuæ generationis & corruptionis rerum ſublunarium; qui motus, prout eſt perennis, eſt cauſa perpetuitatis in generationibus, & corruptionibus; prout eſt difformis, & quaſi contrarius reſpectu noſtri, dum ſolem nunc ad nos admouet, nunc à nobis remouet; eſt cauſa viciſſitudinis & ſucceſſionis generationum & corruptionum. Vnde videmus ſole accedente, circa æquinoctium vernum, omnia refloreſcere, plantas, arbores, herbas &c. Recedente verò circa æquinoctium autumnale omnia defloreſcere: qua etiam de cauſâ verè dicitur illud:

4. *Sol per ſe cauſa eſt ortûs, per accidens interitûs.*] Sumitur ex eodem capite. Dicitur ſol potius eſſe cauſa generationis, quàm corruptionis; quia curſu ſuo ordinario per ſe concurrit ad vegetationem viuentium: per accidens verò, quatenus recedit, ad eorum corruptionem. Quamobrem ſol ex communi Aſtronomorum ſententiâ, vti luminis auctor dicitur & fons, ita influentiæ eſt viuificæ, ſeu aurâ vitali plenæ. Hæc autem non ita intelligas, quaſi ſole accedente nihil intereat, aut eodem recedente nulla fiat

Ppp

rerum generatio; ſed quod viuentia, quæ præcipua pars ſunt huius vniuerſi, multò vberius & ſalubrius prouenire ſoleant accedente ſole, & eodem recedente interire. Etenim acceſſu ſolis vis quædam viuifica tribuitur viuentibus, quæ eiuſdem abceſſu illis adimitur. Denique hæc intelligenda ſunt de cauſis ſecũdis vniuerſalibus, quæ ad ortum & interitum viuentium concurrunt in genere cauſæ efficientis: In ceterarum autem cauſarum generibus aliæ aſſignandæ ſunt, vt per ſe eſt manifeſtum.

5. *Sol & homo generant hominem.* l. 2. Phyſic. t. 26. & l. 12. Metap. t. 13. & t. 18. & alibi.] Dicitur ſol vna cum homine, hominem generare, atque actiuè ad productionem rerum concurrere, ideo; quia materiam fœtus, v. c. humani, cœleſti, ac per illum natiuo etiam calore (qui qualitas vitalis dicitur) imbuit, promouetque ac diſponit ad recipiendam formam. Sic cum equo generante, generat ſol equum, cum leone leonem, non quidem vt cauſa partialis coordinata: qualiter, v. c. intellectus Beati, & lumen gloriæ producunt viſionem beatificam, aut duo equi eundem currũ trahunt: Neque vt cauſa principalis; quia hæc debet eſſe perfectior ſuo effectu: Sol autẽ eſt imperfectior viuentibus; ſed diſpoſitiuè cooperans per ſuos influxus; quo ſenſu D. Dionyſius ait c. 4. de diuinis nom. *Solis radius ad generationem ſenſibilium corporum confert, & ad vitam ipſam mouet, & auget, & nutrit, & perficit.* Lege, ſi placet, Vaſquez in 1. 2. Tomo 1. Diſp. 129. n. 13. Vbi ſimilem adhibet diſtinctionem & addit, ſolem & reliqua corpora cæleſtia non concurrere tanquam cauſas primarias ad aliquam rationem in hiſce ſubſtantijs producendam; ſed ſolum eſſe cauſas per accidens & ſecundarias, præparantes materiam; quia: vt ait, nullius ſubſtantiæ conſeruatio ita pendet à ſole aut cælo,

quin ſine influxu illorum per aliquod tempus conſeruari poſſit; Ergo ſimiliter eius productio non pendet ita ab his cauſis, vt non poſſit ſine illarum concurſu, à ſolâ ſecundâ & proximâ causâ, concurrente etiam Deo, produci, quæ Vaſqueſij licet vniuerſaliter vera non ſit, cum plura requirantur ad productionem rei, quam ad conſeruationem, vt docent Philoſophi: militat tamen hoc loco, & accidentalem duntaxat eſſe dependentiam ab his cauſis manifeſto declarat.

TITVLVS LI.

De Actibus potentiæ Cognoſcitiuæ.

DISTINCTIO PRIMA.

De Cognitione ſecundum ſe.

1. COgnitio nobilior eſt actione.] Refertur ab Alexandro Aphrodiſæo in l. 1. Metap. c. 1. Vbi id vel inde patere docet, quod omnis actio ad alium finem referatur: Nam & virtutum actiones, quæ alioqui vel maximè ſuapte naturâ videntur expetēdæ, ad aliud quiddam referri videntur: at vero cognitio ſiue ſpeculatio ſui eſt gratia, nec per ſe ad aliud vt inſtrumentum vel medium refertur. Ea de causâ, ſi duo circa eandē rem occupentur ita vt alter illam cognoſcat ſeu intelligat tantum, alter verò agat ſolummodo ſeu efficiat; intelligens tantum, agente & efficiente honorabilior erit, vti Architecti digniores ſunt opificibus, vt docet Ariſtoteles l. 1. Metap. c. 1. cuius ratio eſt; quia hi quatenus tales, famuli illorum & viua inſtrumenta ſunt, quoniam ſeruiliter & mechanicè id exequuntur, quod illi ſecundum artis præ-

rerum generatio; ſed quod viuentia, quæ præcipua pars ſunt huius vniuerſi, multò vberius & ſalubrius prouenire ſoleant accedente ſole, & eodem recedente interire. Etenim acceſſu ſolis vis quædam viuifica tribuitur viuentibus, quæ eiuſdem abceſſu illis adimitur. Denique hæc intelligenda ſunt de cauſis ſecūdis vniuerſalibus, quæ ad ortum & interitum viuentium concurrunt in genere cauſæ efficientis: In ceterarum autem cauſarum generibus aliæ aſſignandæ ſunt, vt per ſe eſt manifeſtum.

5. *Sol & homo generant hominem.* l. 2. Phyſic. t. 26. & l. 12. Metap. t. 13. & t. 18. & alibi.] Dicitur ſol vna cum homine, hominem generare, atque actiuè ad productionem rerum concurrere, ideo; quia materiam fœtus, v. c. humani, cœleſti, ac per illum natiuo etiam calore (qui qualitas vitalis dicitur) imbuit, promouetque ac diſponit ad recipiendam formam. Sic cum equo generante, generat ſol equum, cum leone leonem, non quidem vt cauſa partialis coordinata: qualiter, v. c. intellectus Beati, & lumen gloriæ producunt viſionem beatificam, aut duo equi eundem currū trahunt: Neque vt cauſa principalis; quia hæc debet eſſe perfectior ſuo effectu: Sol autē eſt imperfectior viuentibus; ſed diſpoſitiuè cooperans per ſuos influxus; quo ſenſu D. Dionyſius ait c. 4. de diuinis nom. *Solis radius ad generationem ſenſibilium corporum confert, & ad vitam ipſam mouet, & auget, & nutrit, & perficit.* Lege, ſi placet, Vaſquez in 1. 2. Tomo 1. Diſp. 129. n. 13. Vbi ſimilem adhibet diſtinctionem & addit, ſolem & reliqua corpora cæleſtia non concurrere tanquam cauſas primarias ad aliquam rationem in hiſce ſubſtantijs producendam; ſed ſolum eſſe cauſas per accidens & ſecundarias, præparantes materiam; quia: vt ait, nullius ſubſtantiæ conſeruatio ita pendet à ſole aut cælo,

quin ſine influxu illorum per aliquod tempus conſeruari poſſit; Ergo ſimiliter eius productio non pendet ita ab his cauſis, vt non poſſit ſine illarum concurſu, à ſolâ ſecundâ & proximâ causâ, concurrente etiam Deo, produci, quæ Vaſqueſij licet vniuerſaliter vera non ſit, cum plura requirantur ad productionem rei, quam ad conſeruationem, vt docent Philoſophi: militat tamen hoc loco, & accidentalem duntaxat eſſe dependentiam ab his cauſis manifeſto declarat.

TITVLVS LI.

De Actibus potentiæ Cognoſcitiuæ.

DISTINCTIO PRIMA.

De Cognitione ſecundum ſe.

1. *Cognitio nobilior eſt actione.*] Refertur ab Alexandro Aphrodiſæo in l. 1. Metap. c. 1. Vbi id vel inde patere docet, quod omnis actio ad alium finem referatur: Nam & virtutum actiones, quæ alioqui vel maximè ſuapte naturâ videntur expetēdæ, ad aliud quiddam referri videntur: at vero cognitio ſiue ſpeculatio ſui eſt gratia, nec per ſe ad aliud vt inſtrumentum vel medium refertur. Ea de causâ, ſi duo circa eandē rem occupentur ita vt alter illam cognoſcat ſeu intelligat tantum, alter verò agat ſolummodo ſeu efficiat; intelligens tantum, agente & efficiente honorabilior erit, vti Architecti digniores ſunt opificibus, vt docet Ariſtoteles l. 1. Metap. c. 1. cuius ratio eſt; quia hi quatenus tales, famuli illorum & viua inſtrumenta ſunt, quoniam ſeruiliter & mechanicè id exequuntur, quod illi ſecundum artis præ-

cepta faciendum præſcribunt. Sumitur itaque hoc loco nomen Actionis preſsè ac propriè prout cognitioni & ſpeculationi opponitur, in quem ferè ſenſum ex multorum Philoſophorum ſententia ſcientia practica contradiſtinguitur ſpeculatiuæ. Vide, ſi placet, quæ dicemus ad illud: *Contemplatio eſt nobiliſsima hominis operatio.* Titulo *de Felicitate.*

2. *Cognitio ad artes ſufficit, ad virtutes parùm vel nihil valet.* Sumitur ex l. 2. Ethic. c. 4.] Vbi inquit Philoſophus, ad cæteros habitus obtinendos, non requiri aliud, præter ipſum ſcire: ad virtutes autem poſſidendas ſcire quidem parum aut nihil prodeſſe; quia nimirum longè à ſe diuerſa ſunt, ſcire quid ſit virtus, & virtute prędìtum eſſe: artem verò ſcire, & arte prędìtum eſſe Synonima ſunt. Huic verò minimè repugnat commune iſtud: *Artes vſu magis, quam experientiâ conſtant.* Quia id non ita de naturâ Artium ac dignitate, quàm de vtilitate intelligendum eſt, vt pluribus explicuimus Titulo *de Arte*, Diſtin. 4.

3. *Omnis cognitio fit per aliquam abſtractionem.*] Sumitur ex l. 2. de Anima. t. 124. & intelligitur de qualibet cognitione naturali tam ſenſitiua, quàm intellectiua: Nam vt cognoſcatur quidpiam à ſenſu vel intellectu, debet ipſi ſuo modo conformari & aſſimilari, quod non fit ſine aliquâ abſtractione. Et ideo ea entia, quæ non recipiunt formas, niſi materialiter, nullo modo ſunt cognoſcitiua, vt docet Ariſtoteles loco citato, in hæc verba: *Patet autem, quam ob cauſam non ſentiunt plantæ, tametſi partem aliquam habent animæ, atque ab ipſis tangibilibus patiuntur, frigeſcunt enim, & caleſiunt vt patet: Nam huius cauſa eſt, mediocritatem non habere, neque principium eſſe tale, vt ſenſibilium ſine materiâ ſuſcipiant formas, ſed cum materiâ patiantur.* Id eſt, quia nec organa habent idonea ad munus ſentiendi, & ad vſum formarum abſ-

que materiâ. Intelligitur autem propoſitio de cognitione quauis rerum materialium duntaxat, ſiue de qualibet cognitione, quæ fit dependenter à ſenſu; qualis eſt hominum & ceterorum animalium: res enim ſpirituales per ſe non indigent abſtractione à materiâ; quo ſenſu docent multi Theologi Angelos cognoſcere ſeipſos intuitiuè, non per ſpeciem intelligibilem; ſed per ſuam ſubſtantiam; quia hæc eſt intimè præſens intellectui Angelico, & maximè proportionata, ſeu intelligibilis actu, cum ſit immaterialis. Vide, ſi placet, quæ diximus ad illud: *Materia prima quoad nos non eſt per ſe intelligibilis.*

4. *Quo magis abſtrahitur res à materiâ, eo perfectius cognoſcitur.*] Sumitur ex eodem textu, & verum eſt eodem ſenſu quo effatum præcedens. Sic intellectus, qui abſtrahit ſpeciem non ſolum à materiâ; ſed etiam à materialibus conditionibus, perfectiùs cognoſcit, quàm ſenſus, qui accipit formam rei cognitæ ſine materiâ quidem; ſed cum materialibus conditionibus. Et inter ipſos ſenſus viſus eſt magis cognoſcitiuus quia eſt minus materialis, vt docet 1. p. q. 78. a. 3. Et inter ipſos intellectus, tanto quilibet eſt perfectior, quanto immaterialior vt idem docet 1. p. q. 84. a. 2. in corpore ſub finem, quo fit, vt ſi eſt aliquis intellectus, qui per eſſentiam ſuam cognoſcit omnia, eius eſſentia habeat in ſe immaterialiter omnia; ſicut antiqui poſuerunt, eſſentiam animæ actu componi ex principiis omnium materialium, vt cognoſceret omnia. Hoc autem eſt proprium Dei, vt ſuâ eſſentiâ ſit immaterialiter comprehenſiuus omnium. Quare ſolus Deus per ſuam eſſentiam omnia perfectiſſimè intelligit. Vide, ſi placet, D. Thomam locis citatis.

5. *Perfectio cognitionis in eo conſiſtit, vt res cognoſcatur ſicuti eſt.*] Sumitur ex l. 1. Metaph. c. 2. & l. 3.

t. 12. & t. 22. alij ita proponunt: *Perfectio cognitionis conſiſtit in adæquatione potentiæ cognoſcentis ad rem cognitam*: ad eum videlicet modum, quo veritas formalis conſiſtere dicitur in conformitate intellectûs cum re intellectâ; de qua re vide, ſi placet, quæ diximus ad illud: *Ex eo quod res eſt, vel non eſt, propoſitio vera vel falſa eſt.* Titulo *de Veritate*, Diſt. 3. Nam modum eſſendi ſequitur modus cognoſcendi, &, vti ſecundum eſſe vnumquodque ſe habet, ita etiam ſecundum veritatem & perfectionem cognitionis, iuxta illud:

6. *Cognitio fit per aßimilationem inter vim cognoſcentem & rem cognitam.* Albert. M. in l. 1. de Animâ tract. 2. c. 4. & D. Thomas in 5. Metap. lec. 9. t. 22.] Quamobrem illa vera & perfecta cognitio eſt, quâ res ita repræſentatur potentiæ cognoſcenti, & ab eadem percipitur, ſicuti in ſe eſt: in hac enim perfecta eſt & adæquata aſſimilatio inter potentiam & rem obiectam. In hanc ſententiam docent Theologi, in Diuinis proceſſionem Verbi eſſe veram generationem, proceſſionem Spiritus ſancti non item; quia nimirum Verbum diuinum procedit per intellectum diuinum, & eius infinitam intellectionem, cuius munus eſt aſſimilare terminũ & actum ſuo obiecto: Spiritus ſanctus autem procedit per volũtatem diuinam, cuius munus non eſt aſſimilare terminum & actum ſuo obiecto; ſed producere impulſum in illud. Quare cum Verbum diuinum viuens ſit, & procedat à viuente in ſimilitudinem naturæ, non tantum ſpecificè; ſed etiam numericè, propriiſſimè generari dicitur: Spiritus S. autem non procedit, vt ſimilis in natura: Ergo eius proceſſio non eſt generatio. Vide, ſi placet, Suarez l. 11. de Trinit. c. 5. n. 16. Granadum, Florauantium & alios.

DISTINCTIO II.
De Senſatione.

1. S*Enſus & ſenſibilis idem eſt actus*. l. 3. de Animâ c. 2.] Sic v. c. cognitio, quæ eſt actus vitalis potentiæ cognoſcentis viſiuæ, quatenus pendet ab obiecto ſenſibili cognito, eſt cauſalitas obiecti: quatenus autem pendet à potentiâ cognoſcente eſt cauſalitas potentiæ: Et tamen eſt vna & eadẽ actio, ſolum diſtincta ratione, prout exercet duplicem cauſalitatem, obiecti ſcilicet cogniti, & potẽtiæ cognoſcentis. Intelligitur itaque & verum eſt pronũciatum de qualibet ſenſatione naturali, ſiue potentiæ ſenſitiuæ internæ ſit, ſiue externæ: ſemper enim obiectum & potentia ſimul concurrunt ad conſtituendum principium ſenſationis, vt docet Ariſtoteles l. 2. de Animâ c. 5. & 6. & alij Philoſophi ibidem. D. Thomas 1. p. q. 56. a. 1. & 1. 2. q. 31. a. 5. Scotus in 1. d. 3. q. 7. §. *Ad quaſtionem reſpondeo*. Suarez To. 1. in 3. part. diſt. 29. §. *Suppono* 1. Idem porro contingit in qualibet naturali cognitione intellectiuâ. Et ſimiliter fit in potentiâ appetitiuâ: idẽ enim appetitionis actûs, quatenus eſt à potentiâ appetente, eſt actiua dependentia ab illâ, & cauſalitas illius: quatenus eſt à potentiâ appetente, eſt actiua dependentia ab illâ, & cauſalitas illius: quatenus eſt ab obiecto, ſeu fine, eſt dependentia finalis, & cauſalitas illius, vt docet Suarez & alij Philoſophi in materia de causâ finali. Vide Hurtado d. 12. Metap. n. 33. vbi ſimilem doctrinam habet de cognitione Angelica.

2. *Ab obiecto & potentiâ paritur notitia*. Traditur à S. Auguſt. l. 9. de Trinit. c. 12.] Vbi paulò ante mediũ ait: *Notitiam generari & à cognoſcente & à cognito;*

quibus verbis generatim de qualibet cognitione, ſiue intellectiua illa ſit, ſiue ſenſitiua, idem dicit S. Doctor, quod præcedenti axiomate de ſenſitiuâ pronunciat Ariſtoteles. Hinc docent Philoſophi adæquatum obiectum intellectûs noſtri, per ſe primò motiuum & terminatiuũ illius, prout in corpore eſt, eſſe ſolum Ens per ſe ſenſibile; quia hoc ſolum per propriam ſpeciem eſt repræſentabile, non quod proximè & præcisè ad actum intellectionis concurrat; ſed ad ſenſuum motionem & ſenſationem præuiam, impreſsâ vicaria ſui ſpecie, tanquam virtute quaſi ſeminali obiecti abſentis. Vt bene notat Rubius de Potẽtijs animæ ſenſitiuæ, q. 2. Reliqua verò omnia entia indirectè & per ſpeciem alienã, ac cum diſcurſu ab eo cognoſcuntur conceptu non ſimpliciter; ſed aliquo tamen modo ſimplici; cuius ratio eſt; quia *omnis noſtra cognitio pendet à ſenſu*. Intelligitur autem & abſolutè verum eſt propoſitum effatum de qualibet notitiâ naturali & creatâ: de ſupernaturali & increatâ non item: Etenim in Deo nullum obiectũ eſt principium cognitionis per modum cauſæ: propterea namque obiectũ in nobis vel ſeipſo, vel per vicariam ſui ſpeciem concurrit; quia noſter intellectus non eſt ſuum intelligere, nec ſecundum ſe eſt magis determinatus ad vnã, quàm ad aliam intellectionem, ideóque eget obiecto, vel ſpecie vti concausâ: at verò intellectus diuinus, eſt ſuum intelligere, & determinatus ad omne intelligibile cognoſcendum vnicâ actione: ac proinde obiecta reſpectu Dei tantum ſunt terminatiua; non verò etiam motiua; cum neque per ſe vniantur obiecta Deo cognoſcenti in ratione ſpeciei intelligibilis, nec ſint principium ſpeciei intelligibilis, neque illius rei, quæ vicem ſpeciei gerat. Vide, ſi placet, Suarez in 1. p. Tract. 1. l. 2. cap. 12. nu. 11. & Tract. 3. l. 9. c. 5. n. 4. & 5.

3. *Quædam melius eſt non videre, quàm videre.* l. 12. Metap. t. 51.] Ratio eſt; quia in hac mundanarum rerum turbâ & colluuione, multa occurrunt non ſolum minuta & contemptibilia; ſed etiam vana & noxia, quibus homo curioſus non modo diſtrahitur, & à rerum nobiliorum conſideratione præpeditur; verum etiam multis errandi & peccandi periculis exponitur; præcipuè cum ex omnibus ſenſibus externis, viſus, phantaſiam & animum hominis celerrimè immutare ſoleat, iuxta illud Horatij de Arte Poëtica:

Segnius irritant animum demiſſa per aures,
Quàm quæ ſunt oculis ſubiecta fidelibus ---.

Vnde S. Auguſtinus l. 10. Confeſſionum c. 34. *Reſiſto,* ait, *ſeductionibus oculorum, ne implicentur pedes mei, quibus ingredior viam tuam, & ad te erigo inuiſibiles oculos meos, vt tu euellas de laqueo pedes meos.* Fuſiorem huius pronunciati explicationem, vide, ſi placet, ad illud: *Quædam ignorare melius eſt quàm ſcire,* Titulo *de Scientiâ,* Diſtinct. vltimâ.

4. *Amor & oculi eodem ſolent concurrere.* Veritas dicti iſtius vulgaris patet experimentali humanæ naturæ inclinatione: quod enim quis amat, eius præſentiâ libenter oculis fruitur; & contra, quem animo auerſatur, eum oculis peræ grè intuetur. Patet etiam in diſcriminato brutorum & humanorum oculorum flexu. Etenim bruta affectu & aſpectu deorſum ſuopte pondere feruntur: Homo verò, vtpote ad cæleſtia amanda & contemplanda natus, (quod rectè olim, teſte Ariſtotele, pronunciauit Anaxagoras) animo, oculiſque ſuperiora naturaliter petit, iuxta illud:

Pronaque cum ſpectent animalia cætera terram,
Os homini ſublime dedit, cælumque videre
Iuſſit & erectos ad ſidera tollere vultus.

Conſule, ſi placet, Paulum Corteſium l. 2. ſententiarum diſtinct. 2. Plura, quæ huc etiam referri poterant, commodiùs explicata ſunt, Titulo *de Potentiâ cognoſcitiua, & ſenſitiuâ.*

TITVLVS LII.

De Actibus potentiæ appetitiuę, ſeu de Paſſionibus in genere.

DISTINCTIO PRIMA.

Varia Paſſionum acceptio.

PAſſio accipitur primò ſimpliciter pro receptione formæ in ſubiecto nihil aliud connotando, hoc modo etiam patitur intellectus recipiens intellectionem, & aër dum illuminatur. 2° accipitur pro receptione formæ cum expulſione alterius, ſiue illa ſit naturalis, ſiue non, Quomodo aqua calida dicitur pati, dum frigeſcit. 3° accipitur pro receptione formæ diſconuenientis cum expulſione conueniẽtis; quæ nihil aliud eſt, quàm, *Motus appetitus ſenſitiui ex apprehenſione alicuius boni vel mali proueniẽs cum quadam corporis immutatione non naturali.* Ita docent communiter Philoſophi, cum D. Damaſceno l. 3. de Fide c. 20. Dicitur autem fieri hic motus cum immutatione corporis non naturali; quia actum appetitus ſenſitiui, qui vocatur Paſſio, ſemper ſubſequitur quædam mutatio in corpore humano, ita vt non remaneat in ſtatu naturali. V. c. per metũ & triſtitiam cor hominis conſtringitur, & coarctatur vltra ſolitum: per gaudium verò dilatatur. Atque de huiuſmodi paſſionum genere, hoc loco agimus, quarum in

vniuerſum numerantur vndecim; ſex in appetitu cócupiſcente; Amor, Deſiderium, Gaudium, Odium, Fuga, Triſtitià. Quinque in appetitu iraſcente, Ira, Timor, Audacia, Spes, Deſperatio. Vide Suarez l. 5. de Anima c. 5. D. Thomam 1. 2. q. 23. a. 4.

DISTINCTIO II.

Natura & proprietas Paſsionum.

1. OB *affectus non laudamur neque vituperamur.* 1. Eth. c. 5.] Affectus ſeu paſſiones poſſunt ſpectari tripliciter, primo abſolutè & ſecundum ſe, quatenus paſſiones ſunt, & ita non habent rationem laudis vel vituperij; aut meriti vel demeriti; Cum ſint motus naturales appetitus ſenſitiui, qui per ſe nec virtutis rationem habent nec vitij, eò quod rationis & electionis ſit expers. Secúdò, prout regulantur à ratione, & ita rationem meriti vel laudabilis habere poſſunt. Tertiò, prout rationem excludunt, & vel nimiæ ſunt, vel nimis languidæ præter rectam rationem, & ſecundum hoc importatur ratio demeriti vel vituperabilis. Vnde ibidem Philoſophus dicit: *non enim qui metuit aut iraſcitur, laudatur, neque qui ſimpliciter, ſed qui modo quodam metuit aut iraſcitur.* Intelligitur hoc pronunciatum de affectibus abſolutè & ſecundum ſe conſideratis, vt clarum eſt ex dictis. Vide, ſi libet, D. Thomam 2. 2. quæſt. 158. art. 1. in Corpore.

2. *Paſsiones ſunt ſeminaria boni & mali.*] Refertur ab Alberto Magno de Motibus Animalium lib. 1. tract. 2. cap. 7. nimirum vt aptantur per ſtudia bona vel mala. Magna fuit olim Stoïcos inter & Peripateticos, quoad hanc materiam diſceptatio: illi enim,

negabant, viro ſapienti paſſiones, vt pleriſque placet: hi verò contrarium aſſerebant; alij tamen rectius iudicant, verbis tãtum illos inter ſe diſcrepaſſe; quod illi paſſionum nomine intellexerint animi motus turbulentos, qui haud dubiè non cadunt in virum Sapientem: hi verò quaſcumque appetitus ſenſitiui affectiones, quas Sapienti conuenire dubitari non poteſt; cum & Chriſtus eas admiſerit. Et ratio eſt, quia ſunt ſeminaria virtutum, & ad earum actiones ſæpè magno adiumento, vt v. c. ira moderata in ſuperiore ad puniendos ſubditorum errores, compaſſio ad miſericordiam, & ita de cæteris.

3. *Omnis paſsio inclinat cum impetu in obiectum.*] Refertur à S. Thoma 2. 2. q. 27. art. 2. in Corp. Vt v. c. ira milites in prælium, timor in fugam, amor in rem amatam, & ita de cæteris. Et quidem tanto vehementius impellit, quanto magis ſequitur inclinationem naturæ, vt docet D. Thomas q. 155. art. 2. in Corpore. Ratio eſt, quia, impulſus ſecundum naturam potentior eſt eo, qui eſt contra naturam, aut qui minus eſt conſentaneus naturæ. Iuxta hunc ſenſum verum eſt etiam illud:

4. *Paſsio appetitus cauſat in corpore tranſmutationem.*] Omnis enim paſſio eſt motus appetitûs ſenſitiui ex apprehenſione alicuius boni vel mali proueniens cum quadam corporis immutatione non naturali, vt communiter docent Philoſophi ex S. Ioanne Damaſceno, & explicatũ eſt Diſtinctione prima.

5. *Paſsiones omnes in lætitia finiunt vel in dolore.*] Cum in vniuerſum vndecim numerentur affectus ſiue paſſiones animi, ſex appetitus concupiſcentis, Amor, Deſiderium, Gaudium, Odium, Fuga, Triſtitia, & 5. appetitus iraſcentis, Ira, Timor, Audacia, Spes, Deſperatio, Omnes has naturaliter ſiue ſecundum naturæ ordinarium curſum comitatur vel con-

ſequitur, dolor aut lætitia, quotieſcunque iis mouetur anima, excipe tamen eas, quæ à lætitia vel dolore non differunt. Veritas huius patet experientia quotidiana: videmus enim eos, qui paſſionibus maximè ſubiecti ſunt, nunc lætitia geſtiente in altum temerè & inſipienter vrgeri; mox verò, verſis quaſi velis, in abyſſum triſtitiæ præcipites deturbari. Vide, ſi placet, D. Thomam 2. 2. quæſt. 148. art. 6. in Corpore.

6. *Virtutis eſt dolere & lætari vti oportet.* 4. Eth. cap. 1.] Ratio eſt; quia virtutis eſt auream in omnibus ſeruare mediocritatem, & ſeſe loco, tempori & perſonis prudenter accommodare; gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus, in quantum modeſtia Christiana & conſtantia patitur. Hinc etiam ex Platonis ſententia, homines ab ipſa ſtatim adoleſcentia ita inſtitutos eſſe oportet; *Vt iis gaudeant doleantque, quibus dolere illos, & gaudere conuenit.* Hoc enim pertinet ad bonam educationem, teſte Ariſtotele 2. Ethic. c. 3. ſub initium, vbi iſtam Platonis ſententiam refert & approbat. Et idcircò addit: *Boni moderatores iuuentutis, ſi benè ſe habeant pueri, laudare illos ac præmiis afficere ſolent: ſin autem malè agant, increpare.*

DISTINCTIO III.

Vnde maxime oriantur Paſsiones.

1. P*Aſſionum cauſæ è corporis diſpoſitione pendent.* Lib. 1. de Anima tex. 14.] Vbi id, vel ex eo patere docet Ariſtoteles, quod aliqui ſubinde non iraſcãtur, neque etiamſi vehementes ipſis, manifeſtæ, & cauſæ ſeſe offerant, cõmoueantur: Interdum verò à

paruis quibuſdam, atque exiguis ſi ferueat, concitatumque ſit corpus. Aliqui item nulla re penitus accedente, quæ quidem terrere eos poſſit, nullóque imminenti periculo, afficiantur timore ac perturbentur, non ſecus atque ijs, qui iuſtè reuera metuunt. Ex his manifeſtum eſſe docet, quod Paſſionum rationes in corpore ſint, nimirum, quia ab ipſo corpore oriuntur, & ſemper cum ijs corpus aliquid patitur; & definitiones earum à corpore ſumuntur, vt fuſiùs explicat Philoſophus ibidem. Vide, ſi placet, quæ diximus ad illud: *Anima & corpus ſibi inuicem compatiuntur.*

2. *Paſsiones naſcuntur ex opinione.* Sumitur ex 3. de Anima. c.3. textu 153.] Vbi de ſenſu interno, id eſt, de imaginatione agens, docet eandem ab opinione diſtingui, quod hanc ſequatur paſſio in appetitu ſenſitiuo, vt metus, v.c. de malo imminente; triſtitia de præſenti; deſiderium ex opinione boni futuri, & ita de cæteris: Ex imaginatione verò præcisè ſumpta nihil eiuſmodi oriatur, vti neque ex intuitu alicuius picturæ, quantumuis enim terribilia imaginemur, non timemus, niſi accedat opinio, id eſt, exiſtimatio vel metus; quod illa nobis ſint euentura. Quoniam verò opiniones hominum ſæpè vanæ ſunt, & falſæ, mirum non eſt, multos ſæpè falſis ludi & turbari imaginibus.

3. *Affectus animi ſequuntur apprehenſionem phantaſiæ.*] Eſt commune dictum Philoſophorum & Medicorum, ſumiturque ex 3. de Anima, cap. 3. iam citato, & cap. 10. Ratio vtriuſque eſt, quia vires appetitiuæ naturaliter ſubordinatæ ſunt viribus animi apprehenſiuis, & ductum earum vt vocem ſequuntur iuxta ea, quæ dicta ſunt ſupra. Porrò phantaſiæ apprehenſio conformis eſt diſpoſitioni corporis, & humoribus, qui in corpore domi-

nantur, iuxta illud:

4. *Motuum diuerſitas ex diuerſitate complexionum gignitur.*] Refert hoc effatum S. Thomas in 3. Ethic. lect. 4. Veritas eius quotidiana comprobatur experientia. Nam Cholerici ſomniant ignes, incendia, bella, cædes; Sanguinei volatus, curſus, conuiuia, cantus, amores; Phlegmatici pluuias, lacus, flumina, ſubmerſiones, &c. Melancholici tenebras, funera, ſepulchra, ſpectra, fugas, & triſtia omnia. Somnia verò nihil aliud ſunt, quam phantaſiæ apprehenſiones, cęteris ſenſibus ſopitis; vnde ſicut in ſomnijs, ita etiam in vigilia phantaſia pleráque apprehendit conſentaneè humori & qualitati præualenti, præſertim primo obiecti appulſu, priuſquam à ratione corrigatur. Ita Leſſius & alij. Vide Suarez l. 5. de Anima, c. 5. n. 18.

DISTINCTIO IV.

Homines non pati niſi à ſemetipſis.

1. NEmo *læditur niſi à ſeipſo.*] Pronunciatum hoc, communi Chriſtianorum ac Gentilium Philoſophorum calculo comprobatum, intelligitur, & verum eſt de læſione interna virtutis, quæ proprium hominis bonum eſt, & per ſe ad beatitudinem diſponit; Ea de cauſa non notatur hoc pronunciatum ſigno vniuerſali, quod commune ſit homini cum brutis; non enim dicitur: *Nullus* aut *nihil*; ſed *nemo* læditur à ſeipſo: nam & ferrum læditur à rubigine, & arbores ac cęteræ plantæ à ſiccitate, locuſtis, erucis; & ouium greges à lupis, & omnia denique corpora elementaria à qualitatibus ſibi contrariis: non verò à ſemet-

ipſis lęduntur, iuxta illud : *Nihil patitur à ſeipſo.* 9. Metaph. t. 2. Nempe per ſe & ſecundum intentionem naturæ : licet per accidens aliter euenire poſſit, vt explicatum eſt Titulo *de Cauſa Efficiente* : Diſtinct. 7. At verò, Homo in veris animi ſui bonís detrimentum non capit, niſi à ſemetipſo. Nam :

2. *Homines non rebus turbantur, ſed ijs, quas de rebus habent, opinionibus.*] Ita pręter Ariſtotelem loco citato etiam docet Epictetus, cap. 10. Proinde cum perturbatur aliquis, aut internam animi læſionem ſentit, non alios culpet; ſed ſeipſum, & ſuam peruerſam opinionem ac voluntatem. Et ſanè iniurius eſt Deo, qui ob aduerſos fortunæ caſus, grauius animo dejicitur, dummodo id ſine culpa eius acciderit. Huc ſpectat id 1. Petri 3. *Et quis eſt, qui vobis noceat, ſi boni æmulatores fueritis.* Conſule, ſi libet, D. Chryſoſtomum, qui luculenta oratione dictum vtrumque pertractat.

3. *Omnis inordinatus animus ſua ipſius ſibi eſt pœna.*] Verum eſt iuxta explicationem duorum præcedentium, & ſumitur ex Magno Auguſtino lib. 2. Confeſ. vbi ait : *Iuſsiſti Domine, & ita eſt, vt pœna ſua ſibi ſit omnis inordinatus animus.* In eandem ſententiam vir illuminatiſſimus Thomas à Kempis : *Si eſt gaudium,* ait, *in mundo, hoc vtiq; poſsidet puri cordis homo : & ſi eſt alicubi tribulatio & anguſtia, hoc melius nouit mala conſcientia.* Idem agnouit M. Tullius oratione pro Milone : *Magna,* inquiens, *eſt vis conſcientiæ in vtramque partem, vt neque timeant, qui nihil commiſerunt, & pœnam ſemper ante oculos verſari putent, qui peccauerunt.*

4. *Damnum*

4. *damnum, quod quis ſua culpa ſentit, ſibi debet non alijs imputare.* Eſt hæc regula 86. Iuris in 6.] Etſi nemo lædatur niſi à ſeipſo in bonis animi internis, eo ſenſu, quo explicatum eſt; poteſt tamen in externis fortunæ, aut etiam corporis bonis detrimentum capere ab aliis, quod ſi ſua culpa id ſentiat, ſibi etiam non aliis, imputet; nempe, ſi ille totalis ratio culpæ fuerit, & hoc modo vera eſt regula iuris: ſecus autem ſi participatione cauſæ & culpę cum ſocio acciderit, vti per ſe patet.

DISTINCTIO V.

De domandis paſsionibus.

1. QV*alibet virtus affectus animi præréquirit ſedatos.*] Eſt communis ſententia Patrum ac Philoſophorum, quæ monet, ad acquirendas quaſlibet veras ſolidaſque virtutes requiri & præſupponi neceſſario moderationem noſtrarum paſſionum. Nam qua ratione fieri non poteſt, vt cum vitio incõtinentiæ v.c. ſit virtus ipſa continentiæ; aut cum exceſſu iræ virtus manſuetudinis: eâdem fieri nequit, vt generentur hæ, ſimileſque virtutes, niſi prius vitiorum & paſſionum contrariarũ exceſſus auferatur. Ea de cauſa Plato, Ariſtoteles, Plutarchus & alij volũt eum, qui futurus eſt cultor ſapientiæ, ſedatas habere omnes perturbationes, & appetitũ rationi obedientem, hic ſiquidem niſi perdomitus fuerit, & veluti iniecto freno in gyrum rationis ductus, magnam partẽ animi ſæpè detorquet, & à contẽplatione cognitioneque veritatis abducit. Etenim, vt aëre nebulâ obſcurato, ſol aſpectum noſtrum fugit, nec quemquam vitali radiorũ calore recreat; ita tranquilitate

animæ noſtræ paſſionum nebulis obtenebrata, neque ad veritatis lucem contemplandam facilè erigit ſe homo, neque virtutum deſiderio animus ſolidè incaleſcit. Quod ſi priſci & gentiles Philoſophi rectè negant vllum hominem ſapientiam humanam adipiſci poſſe, niſi prius paſſiones animæ ſuæ pacauerit, multo minus fieri poterit, vt aptus quis ſit ſapientiæ Chriſtianæ & diuinæ ſapientiæ acquirendæ, quæ in Chriſtianarum virtutum exercitio & vera Dei contemplatione conſiſtit; niſi firmiter ſtatuat animum ab omni affectuum inordinatione expurgare.

2. *Ibi pax eſſe non poteſt, vbi non eſt ſubiectio repugnantium.*] Veriſſimam hanc eſſe S. Auguſtini ſentẽtiam, non quoad corporalem malitiam ſolum, ſed etiam quoad ſpiritualem, docet experientia quotidiana & omnis retro ſacra iuxta ac profana hiſtoria. Monet autem, vt quiſquis veram pacem & tranquillitatem animi aſſequi cupit, repugnantiam rebellium ſuarum appetitionum vincat, eaſque imperio rationis ſubijciat. Nihil enim eſt, quod in regno animi humani ſeditionem excitare & tumultus inteſtini materiam præbere poſſit, niſi ipſæ noſtræ concupiſcentiæ & affectus inordinati iuxta illud: *Nemo læditur niſi à ſeipſo*, & illud Iacobi 4. *Vnde bella & lites in vobis? nonne ex concupiſcentijs veſtris, quę militant in membris veſtris?*

3 *Anima quieſcens fit ſapiens.*] Intelligitur non ſolũ de quiete à corporalibus aut externis occupationibus & curis; ſed etiam & multo magis à motibus animi inordinatis ſiue à paſſionibus. Sumiturque ex lib. 7. Phyſic. T. 20. Vbi inquit Philoſophus: *Ex eo quod perturbationes ſedantur & tranquilla fit anima, ſapiens quiſpiam & prudens euadit.* Ratio eſt, quia talis longè clarius & ſincerius verũ à falſo poteſt diſ-

cernere,quam qui aut corporis curis,aut rerum terrenarum tumultibus, aut potiſſimè, qui inordinatis animi perturbationibus inquietatur; iſtæ enim turbidi ſunt animorum concitatique motus, auerſi à ratione, & mentis inimiciſſimi, vt rectè inquit Tullius l. 3. Tuſcul. quæſt. Itaque vt aqua tranquilla aptior eſt, quam turbida ad repræſentandas rerum imagines; ita animus tranquillus ad contemplandas rerum naturas, quò pertinet illud Eccli. *Sapientiam ſcribe in tempore vacuitatis, & qui moratur actu, ſapientiam percipiet*.c.38.v.25.contra verò.

4. *Conturbatus animus non eſt aptus ad exequendum munus ſuum.* lib. 5. Tuſcul. quæſt.] Notent hoc diligenter illi, qui & paſſionibus multum obnoxij ſunt, & parum operæ in ijs domandis poſuerunt, quemadmodum enim ebrius aut dormiens aut morbo depreſſus rectè ſuis viribus naturalibus vti non poteſt, & operari per illas, niſi ab ebrietate ſeſe receperit, aut experrectus ſit, aut à morbo cõualuerit; ita animus conturbatus non niſi extincta perturbatione menteque iam inde ad tranquillitatem redacta idoneus eſt ad viri prudentis munia obeunda, vt pulchrè docet Ariſtoteles 7. Phyſic. T. 20. iam citato. Et reuera, ſi vnquam eſt tempus tacendi, iuxta monitũ ſapientis, maximè tunc illud eſt, quando animus ira aut alia perturbatione corripitur. Quãobrẽ virorum prudentum conſiliũ eſt, vt quoties perturbationibus hiſcè ſeſe quiſpiam grauius commoueri ſentit, nihil deliberet aut ſtatuat eo tẽpore, nihil dicat, aut faciat, imo neq; ſibi ipſi credat, licet iuſtas rationes cor ſuggerere videatur; Quieſcat igitur omnino aut iuxta Athenodori conſiliũ, pia ſe occupans meditatione motũ cõponere ſtudeat: Nam, vt inquit Ariſtot. loco citato: *affectũ & cogitationẽ in quiete & ſtatu poni, id demũ ſcire & ſapere dicim⁹*. Quod autẽ de

quiete affectuum hactenus dictum eſt, idem & de alia qualibet ab aliis intelligitur: Nam & quieto noctis ſilentio anima noſtra ſubtilius intelligit ac contemplatur, quam inter ſtrepitus diurnos & corpore inoffenſo, quam conturbato, & ætate matura ac prouecta, quam iuuenili, eo, quod iuuenum corpora & animi plurimo motu æſtuent, vt inquit Themiſtius in lib. 1. de anima cap. 21. ex Ariſtotele, qui ait: *quo circa infantes nec diſcere poſſunt, nec ſenſibus perinde iudicare, atque ſeniores, cum multa in ijs perturbatio ſit & motus.* Alia huius rei exempla quotidie ſunt obuia, quibus abunde vtriuſque pronunciati veritas comprobatur. Denique probabile eſt hinc quoque duxiſſe originem, conſuetudinem illam apud Iuriſconſultos vſitatiſſimam, vt nimirum non valeat ſententia iudicis, quæ non fuerit ab ipſo iudice ſedente prolata; imo maleficos & reos ſedere iuberi, cũ mortis ſententia fertur; nempe vt illi maiore collectione mentis ſententiam ferant; & hi facilius animi perturbationes cohibeant, quæ ex horrore nuntioque mortis prouenire ſolẽt. Vide ſi placet, explicationẽ illius, *qui motu ſunt multi, parum ſunt memoratiui.*

5. *Facilius eſt initia affectuum prohibere, quam impetum regere.* Seneca Epiſt. 85. & 116.] Nam ſicut in præceps dato corpori, nullum ſui arbitrium eſt, nec reſiſtere deiectum poteſt; ſed omne conſilium irreuocabilis pręcipitatio abſcidit: ita animus, ſi in iram, amorem, aliosue affectus ſe proiecerit, non facilè reprimet impetũ: rapiet illum ad imum, vitiorum procliuis natura. Optimum igitur, ipſis repugnare ſeminibus, cuiuſcunque demum malignioris affectûs.

TITVLVS LIII.

De paſsionibus in ſpecie.

DISTINCTIO PRIMA.

De amore

1. A*Nima potius eſt, vbi amat, quam vbi animat.*] Sumitur ex lib. 2. Polit. c. 2. & intelligitur de vnione amoris affectiua præcipuè, qua amans affectu ſuo iungitur amato, iuxta illam Chriſti ſententiam: *Vbi eſt theſaurus tuus ibi eſt cor tuum.* Atque hæc vnio non diſtinguitur ab ipſo amore: pręter illam verò alia datur amoris vnio realis, ſiuè, vt quidam vocant, effectiua, quæ cauſatur à priore, & dicitur effectus amoris. Cum enim amans deſideret vnum fieri cum amato, nec poſſit fieri ſubſtantialiter, quęrit modum ſaltem accidentalem ſeſe illi coniungendi quam perfectiſſimè: Hinc amantes libenter ſibi mutuo colloquuntur, cohibitant, iudicium & voluntatem conformant, ſecretum & alia faciunt omnia communia iuxta illud vulgare: *Amicorum omnia ſunt communia.* Hanc duplicem amoris vnionem tradit D. Thomas 8. Ethic. lect. 7. & 1.2.& 28. art. 7. Vbi affert D. Auguſtinum lib. 8. de Trinit. dicentem.

2. *Amor eſt velut iunctura duo aliqua copulans vel copulare appetens.*] Et exponit D. Thomas. Quod dicit copulans, referri ad vnitatem affectus, quod dicit, copulare appetens, pertinere ad vnionem realem. Hinc etiam Suarez lib. 12. de Trinit. c. 5.

Num. 14. Probat Deum peculiari modo eſſe in animis iuſtorum; quia enim Deus non tantum diligitur à iuſtis, ſed etiam maximè eos diligit, & quia Deus id, quod intendit, aſſequi poteſt, ideo ex vi talis amoris vnitur animæ ſecundum præſentiam realē, ita vt licet per impoſſibile Deus nō eſſet immenſus, neque realiter præſens intra animā iuſti: eo ipſo tamē quod ipſam amaret, & gratiæ ſanctificātis donis eā afficeret, veniret ad illā per præſentiā perſonalem, & in ea eſſet ac maneret, quādiu gratia in ea duraret, iuxta illud: *Si quis diligit me*, &c. *ad eum veniemus & manſionem apud eum faciemus.* Vide ſi placet, D. Thomam in l. 1. ſententiarum diſt. 15. q. 5. a. 3.

3. *Quilibet ſibi maximè amicus eſt.* Sumitur ex lib. 1. Rhet. c. 11.] Vbi docet Philoſophus: Omne ſimile eſſe amicum ſimili, quia ſunt eiuſdem generis & naturæ, id verò contingere vnicuique maximè reſpectu ſuiipſius, quia non hic ſimilitudo tantum, ſed mera eſt idētitas, proinde homines maximos etſi ſuiipſorum amatores, ſuaq; ſibi maximè placere opera. Ea de cauſa familiare hominibus eſt: Omnia ſibi ignoſcere, pauca verò, vel, vt inquit Velleius, *nihil aliis relinquere.* Eadem de cauſa ſibi quiſque maximè vult bona, vt docetur l. 8. Eth. c. 7. Vbi ex eo probat Ariſtoteles, amicum etſi velit omnia, & maxima bona amico: fortaſſe tamen non velle ipſi omnia bona, quia ſibi maximè amicus eſt, ac proinde ſibi maxima bona deſiderat.

4. *Pater filios plus amat, quam filij Patrem.* 8. Eth. cap. 12. & 9. Eth. cap. 7. & alibi.] Alij ita proponunt: *Amor paternalis maior eſt, quam filialis.* Ratio eſt, quia parentes viuunt in filiis tanquam in aliquo ſui: ſunt enim nati quaſi alteri parentes, in locum decedentium conſtituendi, itaque naturali pondere amor fertur in filios veluti in alteros ſeipſos, tum ob

ſanguinis vnionem, tum vero ob deſiderium immortalitatis quæ in filiis ac nepotibus ſperatur. Non ita filiorum dilectio erigitur in parentes. Aliam rationem aſſignat Philoſophus 9. Ethic. c. 7. quia: *opus ſuum quilibet magis diligit, quam ab ipſo diligatur.*

5. *Benefici plus amant beneficiatos, quam amentur ab illis*, 9. Ethic. cap. 7.] Rationem dat ibidem Ariſtoteles, quia is, qui confert beneficium maiori cum voluptate & diuturniore amat: honeſtæ enim actionis delectatio aſſiduè delectat: qui autem accipit, etſi aliquando delectetur, tamen vtilitate ceſſante voluptas illa euaneſcit 2. qui beneficium accepit, videtur benefactorem amare, maximè propter ſuam vtilitatem, qui verò contulit propter honeſtatem; ergo vehementius. 3. quod laborioſius eſt in rectè factis, id, cæteris paribus, magis amatur; ſed beneficiũ dare eſt laborioſius, ergo beneficium datũ magis amatur.

6. *Matres liberos magis amant, quam patres.* 9. Eth. c. 7. ſub finem.] Intelligitur & verum eſt, tùm hoc, tùm præcedentia pronunciata de amore naturali ordinario; ſiuè qui eſt ſecundum inclinationem & affectum naturæ. Nam ex accidenti poteſt contingere contrarium. Ratio autem huius propoſitionis eadem eſt, quæ ſuperioris; nimirum quia matris beneficium in liberos laborioſius eſt, quam patris. Matres namque & maximo cum dolore filios pariunt, & plurimis cum moleſtiis eos enutriunt. Item matres certiores ſunt eſſe filios illos ſuam ſobolem. Vide ſi placet, D. Thomam in locũ Ariſtotelis citatũ.

7. *Sic diligendi ſunt homines, vt eorum non diligantur errores.*] Eſt hæc ſecunda ex ſententiis D. Auguſtini, quæ referuntur in fine Tomi 3. operum illius, & collectæ putantur à D. Proſpero Aquitanico Epiſcopò Regiẽſi. Ratio aſſignatur ibidẽ; *quia aliud eſt amare*

quod facti ſunt, aliud odiſſe, quod faciunt.

8. *Sic hominis diſpliceant peccata, vt non diſpliceat homo.* Sumitur ex eodem M. Auguſtino, & indicatur à D. Thoma 1. Part. q. 2. a. 1.] Vbi docet, odium Dei circa peccatores non eſſe odium hominis, quia non eſt ex diſplicentia ipſius hominis, vel naturæ illius; ſed eſſe odium peccatoris, vt peccator eſt; quia eſt ex diſplicentia ipſius peccati. Eſt in hanc ſententiam ſymbolum Othonis ſecundi Imperatoris; Pacem cum hominibus, cum vitiis bellum de quo videri poteſt Reuſnerus claſſe 3. numero 12.

DISTINCTIO II.

De odio.

1. P*Erfectum odium eſt, quod nec iuſtitia nec ſcientia caret.*] Eſt hæc ſententia 65. inter eas, quas ex operibus S. Auguſtini collegit D. Proſper. Monet autem, eam in odio cautionem eſſe habendam, vt nec propter vitia homines oderis, nec propter homines vitia diligas. Rectè igitur in malis odimus malitiam, & diligimus creaturam, vt nec propter vitia natura damnetur, nec propter naturam vitium diligatur.

2. *Ama tanquam oſurus, oderis tanquam amaturus.*] Etſi amicitias immortales eſſe oportet, eaque quæ deſinere potuit, amicitia vera vix vnquam fuerit, vt teſtatur Lipſius Epiſt. 43. Centur. ad Germanos & Gallos: non tamen abſque diſcretione, amicis vtendum eſt nec quæuis arcana ijs ſine diſcrimine cõmitẽda; cũ ea humanæ mutabilitatis cõditio ſit, vt ex amicis ſępè acres inſurgant inimici, &

qui ante prodeſſe ſoliti erant, iidem mutata voluntate obeſſe plurimum norint & incipiant.

3. *Mores amici noueris, non oderis.*] Monemur hoc dicto, in moribus amicorum vitia quædam eſſe diſſimulanda, ſic vt intelligantur quidem & ſuo tempore amicus de iis moneatur: ſed tamen ſi emendari nec ſubito, nec commodè poſſint, æquo animo, quoad fieri par eſt, tolerentur.

4. *Proprium eſt ingenij humani odiſſe quem læſerit.*] Tacitus in vita Agricolæ: vti benefactores naturali inclinatione eos amant, in quos beneficia contulerunt, & quidem magis quam vice verſâ ab illis redamentur, vt explicatum eſt diſtinct. de amore. Ita qui malè de aliis meriti ſunt, ingenito naturæ corruptæ vitio ab iiſdem auertuntur. Lucius Annæus. Seneca lib. 2. de ira c. 33. vitium iſtud antonomaſticè potentiorum animis aſſcribit. *Hoc habent peſſimum,* inquit, *animi magna fortuna inſolentes, quos læſerunt & oderunt.*

5. *Quem quiſque odit, periiſſe expetit.*] Verum eſt vetus iſtud dictũ in ſenſu formali, nimirum in quãtũ & ſecundum quod alium quis odiò proſequitur, & verbi cauſa; qui odit alicuius imperfectiones & habitus vitioſos, eum is perire, & nõ eſſe expetit, qui odit quempiam ſimpliciter & abſolutè eum perire deſiderat, ratio eſt, quia omnis qui alium odit; hoc ipſo poſitiuè ei vult non bonum, qui autem vult non bonum, vult etiam non eſſe alteri, quia omne eſſe, eſt bonum & contra, omne non bonum eſt non eſſe.

6. *Omnis Apoſtata oſor eſt ſui ordinis.*] Eſt hoc trito ſermone factum prouerbium, cuius veritas experientiâ ipſâ rerumque vſu ſatis comperta eſt. Neque enim ordines religioſorũ aduerſarios ſibi inimiciores, nec Eccleſia hoſtes offenſiores, & viperino

odio infeſtiores habet, quam apoſtatas. Regnis quoque & prouinciis maxima ſępè numero damna intulerunt perfidi transfugæ, ac perduelles.

7. *Virtuoſus & felix nihil operãtur odibile.*) Sumitur ex 10. Eth. c. 9. & vlt. Ratio eſt, quia qua tales benè viuunt & operantur bona; bonum autem ſecundum ſe non eſt obiectum odii ſed amoris. Item, *qualis quiſq; eſt talia tã dicit, quam agit, & ita etiam viuit*, vt inquit Ariſtoteles 4. Eth. c. 7. ſic homo felix & virtuoſus, quatenus talis eſt, ex virtute viuit & operatur ex virtute; quod cum bonum ſit non eſt odibile, ſed in ſe amabile.

DISTINCTIO III.

De deſiderio & fuga.

1. A*Ppetitus eſt ratione carentia*. l. 2. Rhet.] Intelligitur & verũ eſt de appetitu deſiderii; quia illa, quibus caret, aliquis deſiderat naturaliter, ſi bona ipſi appareant. Deſideriũ enim verſatur circa bonũ abſens vt abſens eſt; Non autẽ intelligitur de appetitu complacentiæ, vt rectè notat interpres axiomatum venerabilis Bedæ: ille enim eſt rei præſentis, & ratione præſentię, vt pluribus explicabitur infra. Pro maiore autem huius, & ſequentiũ explicatione notandũ eſt, appetitum deſiderii in homine eſſe duplicẽ naturalem & rationalẽ. Naturalis dicitur, qui fertur in res conſeruationi naturæ neceſſarias, vt in cibũ, potũ, &c. Rationalis eſt qui fertur in conuenientia & cõmoda vltra naturæ neceſſitatem. Dicitur autem hic ſecundus appetitus rationalis, non quaſi ſit actus voluntatis, eſt enim actus appetitus ſenſitiui, ſed dicitur rationalis, quod ſequatur imaginatiuam potẽtiam peculiari ratione obiectum apprehendentem, propter ſummam connexionem, qua ipſi coniungitur & verè cooperatur intellectus; quo fit, vt ipſo

operante hæc operetur & eadem percipiat obiecta.

2. *Deſideria creſcunt in infinitum.*] Sumitur ex l. 2. Pol. c. 6 Vbi ait Philoſophus, homines primum pauca appetere, quæ cum fuerint conſecuti maiora deſiderare, & vbi hæc fuerint adepti rurſus alia ſine fine, iuxta illud Solonis,

Finis opum poſitus non eſt mortalibus vllus.

Refertur id ab Ariſtotele 1. Polit. c. 5. & verum eſt de appetitu ſecundũ ſe ſiue de appetitu rationali, provt inordinatè fertur abſque iuſtæ moderationis habenis: is enim nullis ſatiatur quæſitis, ſed potius eo magis accenditur quo pluribus potitur iuxta illud vulgare: *Quo plus ſunt pota, plus ſitiuntur aqua.* Non autem intelligi debet de amore viri prudentis ordinato, quia hic certis terminis concluditur. Etenim modico ſatiatur mens hominis benè ordinata; inordinatus autem aut auarus & quilibet imperfectus nũquam ſua eſt ſorte contentus; vt recte notauit interpres axiomatum Venerabilis Bedæ. Idem expreſſit Seneca ad Lucilium his verbis. *Deſideria naturalia finita ſunt, quæ autem ex falſa imaginatione proueniunt vbi deſinant, non habent.* Quanquam verò præcipuè id locum habeat in diuitiis artificialibus, quæ ab hominibus inuentæ ſunt ad negotiationes & cõmercia licet natura ſecundũ ſe iis minimè vtatur, vel iis iuuetur; vt ſunt pecuniæ &c. poteſt nihilominus etiam habere locum in diuitiis naturalibus, vt ſunt cibus, potus, veſtimenta, aliaque ad naturæ conſeruationẽ neceſſaria. Ratio eſt, quia bona omnia creata minora ſunt, quam vt perfectè ſatiare poſſint deſiderium humanum; ſatiabitur illud, cum apparuerit gloria tua Deus. Huius etiam ſignum eſt, quod nemo in hac vita ſuas appetitiones in vna aliqua reſiſtat, ſed ſemper ad alia atque alia extendat, & obtenta augeri exoptet, vt qui congeſſit diuitias, quærit honores;

quibus obtentis quærit voluptates, & omnium moleſtiarum vanitatem. Deinde in ſingulis eorum appetit creſcere & confirmari. Vide Leſſium de ſtatu vitæ deligendo nu. 135.

3. *Omnibus innatum eſt deſiderium excellentiæ.*] lib. 1. Rhet. c. 38. vbi ex hoc pronunciato deducit Ariſtoteles, rem iucundiſſimam ex plurimis eſſe victoriam; eo quod ſit excellentiæ quædam opinio, & inde probat magnam eſſe iucunditatem ludorum, quia in iis ludenti ſæpè victoria obtingit, ac licet nō ſemper ludenti faueat victoria; ſpes tamen vincendi perpetua comes ludi in ſeſe iucunda eſt. Nam eodem magiſtro; *Ea in ſpe ſunt iucunda, quæ præſentia cum ſunt, vel oblectare vel prodeſſe multum videntur.*

4. *Finis curarum eſt perfectio deſideriorum.*] Eſt hæc ſententia 130. illarum, quas ex operibus S. Auguſtini collegit D. Proſper. Additur eodem numero, quemque in id tendere ac niti, vt ad illud perueniat, quo delectatur, iuxta illud vulgare. *Trahit ſua quemque voluptas.* Sapientis igitur eſt hoc appetere, quod bonum facit, non id amare quod decipit. Cæterùm perfectiò deſideriorum in iis curis finem imponit, quibus homo in deſiderata nondum poſſeſſa ferebatur, abſolutè autem in hac vita nunquam expletur nec ſatiatur, cupiditas ſe porrigit & felicitatem ſuam non intelligit, quia non vnde venit, reſpicit, ſed quo tendat, l. 2. de beneficiis cap. 27.

5. *Omne quod ſecundum hominis cupiditatem eſt voluntarium iudicatur,* l. 2. moral. Eudem. c. 7.] Senſus eſt omne, quod homini accidit ſecundum deſiderium ſuum hoc in quantum tale eſt, cenſetur ei voluntarium. Patet ex ratione, quam ſubdit Ariſtoteles, nam, inquit, inuoluntarium omne violentum videtur, & ſi violentum ſit, etiam acerbum erit, omne, quod coacti faciunt aut trahuntur homines,

quemadmodum Euonus dixit.

6. *Omnis res neceſſaria moleſta eſt.*] Sumitur hic neceſſitas propriè pro eo, ad quod vis ipſa compellit. Senſus itáque propoſitionis eſt, omnis res in quantum neceſſaria & coacta eſt, moleſta accidit, ac proinde fugitur naturaliter, ſi enim moleſtum quid eſt, idem etiam violentum erit, & contra naturæ propēſionem, & docet Philoſophus ibidem.

7. *Quidquid præter cupiditatem eſt, id omne dolorem infert*] Idem ibidem, nimirum in ſenſu formali, ſiue quatenus tale eſt. Rationem addit, quia iucundorum cupiditas eſt, itaque violenta etiam inuoluntaria ſunt, & quæ ſecundum cupiditatem voluntaria, hęc enim inter ſe inuicem ſunt contraria, ita Philoſophus loco citato.

8. *Mollitudinis eſt fugere laborioſa.* 3. Eth. c. 7.] Vbi ex eo probat Ariſtoteles, violentas ſibi ipſi manus inferre & mortem ſibi conſciſcere, vt ad fugiendam paupertatem aut amorem aut moleſtiam aliquam, non eſſe hominis fortis, ſed timidi potius & mollis *non enim quia res honeſta eſt*, inquit, *talis appetit mortem, ſed quia difficultate terretur & vincitur.*

DISTINCTIO IV.

De gaudio ſiue delectatione.

1. OMne animal naturaliter appetit delectationē.] Sumitur ex l.7. Eth. c. 12. & 13. & 14. & ex lib. 10. c. 2. Ita quidem appetit, vt diu ſine ea viuere non poſſit, iuxta illud prouerb. 17. verſ. 22. *animus gaudens ætatem floridam facit: Spiritus autem triſtis exſiccat oſſa.* & Eccleſ. 38. *A triſtitia feſtinat mors.* Ideoque homo carens ſpiritali delectatione naturaliter tranſit ad corporales. Hinc etiam 7. Eth. c. 14.

docet Philoſophus eos, qui patiuntur triſtitiam, maximè ſequi delectationes, vt quæ ſint optimum aduerſus eam antidotum, & homines melancholicos vehementer affici delectationibus, ad expellendam ab animo triſtitiam, eò quod corpus eorum continuo quaſi prauo humore corrodatur.

2. *Delectatio perficit operationem.* 10. Eth. c. 4.] Eo nimirum modo, *quo decor perficit iuuentutem*, vt inquit Ariſtoteles ibidem; vnde delectatio eſt quædã perfectio concomitans operationem, non autem eſt perfectio faciens eam in ſua ſpecie eſſe perfectam. Ita explicat D. Thomas 1. 2. q. 4. a. 2. & in librum 10. Eth. lect. 6. vbi ſic expreſſius allatam propoſitionẽ diſtinguit. Duplex, inquit eſt perfectio: vna efficiens, quomodo intellectus perficit ſuã operationẽ medicus morbi curationem, &c. altera formalis, quæ rurſus eſt duplex. Primaria, ſiuè eſſentialis, quomodo ſanitas eſt perfectio temperamenti animalis: & ſecũdaria ſiue accidentalis, quomodo pulchritudo dicitur perficere ſanitatem, quam conſequitur. Et de hac poſteriore intelligendum eſt pronunciatum; non autem de priore, vt patet ex dictis. Eandem ob cauſam verè dicitur iſtud:

3. *Delectatio conſeruat operantem in opere ſuo.* Ibid.] quia nimirum efficit, vt agens naturale minori cum difficultate & tędio ſuas operationes continuet, quibus alioqui non mediocriter defatigatur, idcirco D. Thomas ibidem docet, homines in ſuis laboribus aliqua indigere delectatione, quo minori eos cum moleſtia perficiant.

4. *Quod connaturale eſt, idem quoque delectabile.* l. 1. Rhet. c. 11.] Vbi ex eo probat Ariſto. ſimile gaudere ſimili, & æquale ſuo delectari æquali, & feram agnoſcere feram, & graculum ſemper eſſe cum graculo & reliqua huius generis quia nimirum, *quæ ſunt*

eiuſdẽ generis, ſunt ex natura, Vt ait Ariſt. ibidem, & quæ ex natura ſunt, ſiuè quæ ſunt connaturalia, eadem ſunt delectabilia.

5. *Conſueta ſunt delectabilia*. l. 1. Rhet. c. 11. & 3. Top. c. 1.] Ratio eſt, quia, cæteris paribus id magis delectat, quod naturæ eſt conformius, iuxta præcedens pronunciatum; atqui omne conſuetum naturæ paulatim conformatur iuxta illud vulgare: *conſuetudo eſt altera natura*. Hoc eodem ſenſu; *delectabilius eſt contemplari iam cognita, quam inquirere ignota*, vt dicitur 10. Eth. c. 10. & alibi, quia ſcilicet operationes habituum per conſuetudinem acquiſitorum cum delectatione fiunt. Vnde etiam 2. Eth. c. 3. docet eſſe ſignum generati habitus, operari cum delectatione. Eadem de cauſa: *cantilenam notam ſuauius audimus, quam ignotam*, vt docet idem Ariſtoteles in problematis ſect. 15. Vbi rationem aſſignat modo explicatam. Ait enim, diſcere lætabile eſſe, eiuſque delectationem tum in capienda doctrina, tum in vſurpanda agnoſcendaque verſari. Idem effatum habet Textu 41. eiuſdẽ ſectionis vbi etiã cauſam addit; quod auditor vnà cum eo aſſiciatur, qui notam illam exprimit cantilenam, quippe qui aliquid ſuccinat, ſociumque ſe præbeat cantanti,

6. *Raro contingentia ſunt delectabilia*. Sumitur ex eodẽ c. 11. l. 1. Rhet.] Sunt autem delectabilia ratione admirationis & deſiderii iuxta illud: *Varietas & nouitas delectat*, &, *quæ cara ſunt rara*, vt ſignificat Ariſtoteles ibidem & primo magnorum moral. cap. 9. vbi ait; *rarum eſt, quod probum eſt*. Verba illius ſunt. σπάνιον τὸ σπουδαῖον. Itẽ ratione tædij & faſtidij, quod ex longo aſſiduoque aliorum vſu percipitur. Rectè enim ab Iſocrate dictum eſt: *Omnium rerum eſt ſatietas*, oratione ad Dæmonicum: Hac verò per viciſſitudinem contingentis alicuius nouitatis homo ordinariè ſubleuatur. Nam teſte Ariſtotele.

7. *Iucunda eſt rerum viciſsitudo.*] Varietas & viciſsitudo rerum tantam in humanis vim habet, vt commendatione nouitatis etiam mala placeant præ bonis, vt patet experientia quotidiana. Veterum autem dictum iſtud Philoſophorum, Ariſtoteles 1. Rhet. c. 11. benè ab illis pronunciatum eſſe oſtendit ex eo, quia: *commutatio*, inquit, *res iucunda eſt, & commutari naturæ accommodatum eſt*; Quod enim ſemper idem eſt, in exſuperantiam tranſit, & præſentem habitum corrumpit: qua etiam de cauſa, quæ fiunt interpoſito temporis ſpatio, iucunda ſunt & homines & res poſt longum tempus delectant, quoniam præſentem ſtatum commutant. Ita Ariſtoteles loco citato.

8. *Iucundiſsimum eſt potiri eo, quod cupias.* Sumitur ex l. 4. Eth. c. 8.] Vbi inquit Ariſtot. Epigrãma fuiſſe in Telo: *ſi vales, optima, ſi es iuſtus pulcherrima res eſt, iucundiſsima, ſi quis, quod amat potitur.* Verum itaque eſt reſpectiuè non modo, quoad alterius materię ſuperlatiua, vt patet ex textu citato; ſed etiam in ordine ad diuerſa obiecta delectabilia, in quæ fertur appetitus: Quot enim ſunt animalium genera, tot ſunt motuũ huiuſmodi, & plures diuerſitates. Ouis frondem, Ceruus fontem, Canis Leporem, veterem Pylades ſectatur Oreſtem, & generatim:

9. *Id cuique voluptati eſt, cuius amator eſt quiſque.*] Ibidem, vt equus equorum amatori; & ſpectaculum ſpectaculorum identidem amatori, eodem modo & amatori iuſtorum iuſta, & omnino virtutum amatori ea, quæ per virtutem efficiuntur. Nam vt recte Poëta dixit. *Trahit ſua quemque voluptas*, quod refertur à S. Auguſtino t. 26. in Ioannem, vbi explicans, quomodo Pater Cęleſtis trahat homines ad Chriſtum, iuxta illud Ioannis verſu 24. *Nemo poteſt venire ad me, niſi Pater, qui miſit me, traxerit illum,*

Ramum

Ramum, inquit, viridem oſtendis oui, & trahis illam: nuces puero demonſtrantur, & trahitur, & quod currit trahitur, amando trahitur, ſine læſione corporis trahitur, cordis vinculo trahitur. Si ergo iſta, quæ inter delitias & voluptates terrenas reuelantur amantibus, trahunt: quoniam verum eſt; trahit ſua quemque voluptas: non trahet reuelatus Chriſtus à Patre? Quid enim fortius deſiderat anima; quã veritatem? &c. Hactenus S. Doctor Auguſt.

10. *Improbæ naturæ improba voluptas eſt, probæ proba.* lib. 2. Magnor. Moral. c. 7.] Vbi; *naturæ*, inquit Ariſtoteles, *animalium diuerſa ſunt bona & mala* (Latius hic malum ſumitur pro qualicunque re noxia, licet in entitate ſua ſit bona) *ſicuti hominis quidem bona, lupi verò vel alterius feræ mala; at quoniam diuerſæ naturæ ſunt quoque diuerſę voluptates: vnumquodque enim quærit delectationem ſibi congruā malæ igitur naturæ mala voluptas eſt, vt probæ proba.* Sic vt idem ait lib. 1. Eth. cap. 8. Amatoribus honeſtatis ea ſunt voluptati, quæ ſunt naturâ iucunda. Tales autem eæ ſunt actiones, quæ à virtute emanant; quare & his ipſæ ſunt voluptati, atque per ſeipſas iucundæ. Ex quibus infert neminem eſſe dicendum bonum, qui non delectetur actionibus honeſtis.

11. *Iuuenilis delectationis velox eſt tranſmutatio.* Refertur à D. Thoma in octauum Ethi. lect. 3. & ſumitur ex lib. 2. Rhet.] vbi Ariſtoteles docet, iuuenes eſſe quidem vehementer cupidos, ſed nihilominus rerum cupitarum faſtidioſos. Acutas enim habent voluptates, ſed non magnas, vt ægrotantium fames & ſitis. Similia habet lib. 7. Eth. cap. 14. Eadem de cauſa lib. 8. Eth. cap. 3. docet; adoleſcentes facilè amicitias contrahere & contractas facile diſſoluere. Veritas huius pronunciati patet

in quiete poſſidetur, eſt in eſſe perfecto, & propriè dici poteſt fruitio, ſiue vitalis quies in re ſecurè poſſeſſa.

14. *Voluptati reſiſtere difficilius eſt, quam iræ.* Dictum iſtud Heracliti refert Ariſtoteles 2. Eth. cap. 3. ſub finem.] Cuius ratio eſt, quia licet pugnare contra iram videatur difficillimum propter eius impetum; abſolutè tamen pugna contra voluptatem cenſetur difficilior, eo quod concupiſcentia delectationis, & communior ſit, & naturalior: propterea loco citato docet virtutem circa voluptatem & dolores potius, quam circa iram verſari, eo quod circa difficilius & artes occupentur & virtutes.

15. *Voluptates expetendæ ſunt, ſed non à turpibus rebus*, 10. Eth. cap. 13.] Quemadmodum diuitem eſſe expetibile quidem eſt; ſed non ex patriæ proditione, & ſanum eſſe, at non ex cuiuſlibet rei vſu, ita inquit loco citato Ariſtoteles, delectationes quidem expetibiles ſunt, ſed non à quolibet delectabili; nam & à turpibus, & honeſtis rebus delectationes prodeunt: cum hoc tantum diſcrimine, quod illæ veræ ſint: & ex ſe ſtabiles: hæ verò falſæ & inſtabiles iuxta illud: *Sine virtute nulli ſolidum eſt gaudium.* Platina in vita Pij ſecundi. Quamobrem illæ bonæ ſunt & expetendæ: hæ verò malæ & fugiendę.

16. *Voluptatem viciſſe voluptas eſt maxima.*] Ita non eleganter minus quam verè pronunciat S. Cyprianus li. de bono pudicitiæ, vbi addit immediate: *Nec vlla maior eſt victoria, quam quæ de cupiditatibus refertur.* Quibus verbis pulcherrimam delectationis tantæ tamq; iuſtæ rationē exhibet. Etenim omnis victoria iucūditatis quiddā parit, omneſq; homines natura duce eo feruntur, vt putēt retuliſſe victoriā, eſſe quiddā pręclarū, vnde fit quo iuſtior, vtilior, ſtrenuior fuerit de pernicioſiore & potētiore hoſte victoria, eo

ſit ipſa iucundior: atque nihil eſt, quod vel iuſtius vel vtilius, vel difficilius vincatur, quam innata hominibus praua cupiditas. Terrores enim, timores, minæ vno verbo, quod idem S. ait.

17. *Malum omne facilius vincitur, quam voluptas.* Ibidem] rationem aſſignat: quia illud quidquid eſt, horridum eſt, hoc verò blandum. Et ſanè cupiditate deuicta, à fœdiſſima ſeruitute vitiorum ab improbiſſimo dominatu ſenſuum in libertatē rationis homo aſſeritur, & ad vitam rationali creatura dignam aſpirat, ac tum demum guſtando experitur, quando purior & ſuauior ſit mentis oblectatio, quā corporis, quæ per illam veluti clauus clauo extruditur, ſiquidem.

18. *Omni homini conuerſo ad Deum mutatur delectatio, non ſubtrahitur.* S. Auguſtinus in Pſalm. 74.] mutantur delitiæ in meliores in ſanctiores & penetrantiores, ac pro illicitis licitæ, puræ pro turbidis, pro ſordidis intaminatę ſuccedunt, id quod benigniſſimus Deus pro infinita ſua prouidentia ſapientiſſimè prouidit; quia nimirum.

19. *Anima ſine delectatione eſſe non poteſt.* S. Gregorius Magn. lib. 18. moral. cap. 8. v. g. Et refertur ab Alberto Magno in Ethicam T.3.c.1.] Vti nemo eſt, qui in continuis doloribus, & anguſtiis viuere appetat, ita neque dici incolumis, in illis ſine omni delectatione perſiſtere poteſt. Nam vt docet Ariſtoteles 10. Eth. cap. 4. *delectatio conſeruat operantem in eſſe & in opere*: & vt communiter loquuntur Philoſophi; *ex ſanitate in anima fit ſanitas in natura.* Corpus ſiquidem & anima ſibi mutuo compatiuntur, & huius incolumitas ab illius ſalute dependet, vt pluribus ſupra eſt explicatum.

DISTINCTIO V.

De Dolore ſiue Triſtitia.

1. OMne animal naturaliter fugit dolorem. Sumitur ex 7. Eth. c. 12. 13. & 14.] Ratio eſt, quia quemadmodum delectatio ſiue gaudium per ſe bonum eſt naturæ animalis, ac proinde appetendum; ita triſtitia mala eſt & fugienda; ideo præcipuè, quia ex omnibus aliis animæ paſſionibus maximè bonæ noceant corporis valetudini, & vitæ animalis. Tum quod vitalem cordis motum impediat, vt docet D. Thomas prima 2. q. 37. art. 4. Tum etiam quod præter naturam correfrigeret: vnde in problematis S. 11. n. 13. *dolor*, dicitur eſſe, *pectoris refrigeratio*, vbi ex hoc probat Ariſtoteles, eos, qui rident, anhelitum calidiorem emittere, qui vero flent frigidiorē.

2. *Omnis triſtitia eſt quoddam malum*, 7. Eth. cap. 13. & 14.] Nempe per ſe & ratione ſui: per accidens poteſt eſſe quoddam bonum, quo ſenſu intelligi poteſt S. Auguſtinus lib. 3. Confeſſ. c. 2. cum inquit: *Nonnullus dolor approbãdus: Nullus amãdus eſt.* Item omnis triſtitia eſt malum pœnæ, non autem eſt malum culpæ, ſed ſolum, quando ex inordinato affectu procedit. Vnde D. Auguſt. l. 14. de ciuitate Dei c. 9. tùm de iſta, tùm de omnibus etiam aliis animi motibus, *Cum rectam*, ait, *rationem ſequuntur iſtæ affectiones, & quando & vbi oportet, adhibentur, quis eas tunc morbidas, ſiue vitioſas paſſiones audeat dicere?*

3. *Dolor corrumpit naturam eius, quod dolore afficitur*. 3. Eth. c. 12.] Sub initium, ratio eſt, quia ſpirituum, vitalium, & animalium generationem impe-

dit, dum vitalem cordis motum infringit. Quemadmodum enim lætitia animum dilatat & vegetat atq; ad omnia flexilem ac promptum reddit, ita dolor ſiue triſtitia naturalem ſanguinis dilatationem cohibet, & motus ſpirituum conturbat, ac per conſequens hominem miſere conſtringit, & cruciat, vt vix aliud quippiã cogitare rectè aut agere poſſit. Qua de cauſa qui triſtitię indulgent, dici ſolent, *coanguſtati & abſtracti*; eo quod opinio præſentis mali ab omnibus aliis eos auęllat, & luctui tabifico triſtem animam affigat.

4. *Nulla maior eſt pœna, quam eſſe miſerum nec videri.*] Monet ſententia, aliquod lenimentum calamitatum eſſe, lacrymas dediſſe malis, & pectus laxaſſe ſuſpiriis: at verò dolorem incluſum & cor æſtuans intus acerbiſſimam eſſe tyrannidem. Ratio patet ex dictis.

5. *Omnis cupiditas eſt cum dolore*, 3. Eth. c. 11.] Omnis quidem; ſed præſertim ea, quæ finem ſuum quem deſiderat vel ægrè admodum vel omnino non aſſequitur; vt S. Iacobus ait, cap. v. 1. *Concupiſcit homo, & non poteſt adipiſci*, quo ſenſu verum eſt iſtud: *ſpes quæ differtur, affligit animam.*

6. *Nihil lacryma citius areſcit.*] Monet ſententia vehementes affectus non eſſe diuturnos, & nimios amores facilę verti in tædium, ac contra. Quemadmodum enim nullum violentum eſt perpetuum, ita nec vehemens quippiam & immodicum.

7. *Quęlibet delectatio mitigat quamlibet triſtitiam.*] Sumitur ex 7. Ethicor. cap. vltimo, & lib. 10. cap 5. vbi docet Philoſophus à delectatione expelli triſtitiam, & quæ contraria eſt, & quę contingens. Ratio eſt quia quælibet delectatio repugnat cuilibet triſtitiæ ſecundum diſpoſitionem ſubiecti, & ſecundum effectum, ſimpathiam videlicet omnium

potentiarum, & affectionum animæ ac corporis; qua de cauſa per quamlibet delectationem natura dilatatur & confortatur: per triſtitiam vero contrahitur & moleſtia afficitur: etenim delectatio eſt quædam quies appetitus in bono conuenienti: triſtitia autem eſt ex eo, quod repugnat appetitui. Vnde ſic ſe habet delectatio ad triſtitiam in motibus appetitiuis, ſicuti ſe habet in corporibus quies ad defatigationem. Quemadmodum igitur vnaquæque quies mitigat quamlibet corporis defatigationem, ita quælibet delectatio mitigat ſuo modo quamuis triſtitiam: maxime tamen ea mitigatio fit, quando delectatio contrariatur triſtitiæ, non ſolum ſecundum diſpoſitionem ſubiecti, & ſecundum effectus; ſed etiam ſecundum propriam ſui ſpeciem: de qua re vide D. Thomam 1- 2. q. 35. a. 4. ad 2.

DISTINCTIO VI.

De Ira.

1. IRA *incontinentia minus turpis eſt, quam voluptatum.*] Sumitur ex 7. Eth. ca. 8. ratio eſt, quia incontinentes iræ ante rationem ducuntur perinde ac vigiles canes audito ad oſtium pulſu aut ſonitu extemplo oblatrant non attendentes, vtrum Dominus pulſauerit, an amicus aut peregrinus. *Neque enim rationis dictamen huiuſmodi expectant, ſiue ob celeritatem incontinentia, vt cholerici, ſiue ob vehementiam, vt melancholici.* Verba ſunt Philoſophi ſub finem ca. 7. eiuſdem libri: At verò alij, quos voluptas ad vitia pertrahit, rationē quidē habēt ſed ea non

vtuntur; & ordinariè à minore vel certè non ita ſubita perturbatione ſuperantur. 2. Iræ motus habet aliquam ſpeciem iuſtitiæ; motus autem concupiſcentiæ abſque omni imagine rectæ rationis totus eſt ſecundum ſenſum; vnde ira petit manifeſtè operari, quaſi in opere nihil ſit dedecoris; concupiſcentia verò latebras quærit veluti conſcia ſuæ turpitudinis. Denique concupiſcentia quærit voluptatem ſuperfluam, ira verò repellit malum immeritum; plus autem habet rationis, qui in malo à ſe depellendo modum excedit, quam qui in voluptate ſuperflua adſciſcenda.

2. *Ira eſt maximus ad pericula ſubeunda aculeus.* 3. Eth. cap. 8.] Eſt enim ira excandeſcentia quædam efferueſcentis animi contra id, quod moleſtum eſt, & de quo vel vindictam ſumere vult, vel pœnam exigere. Itaque ad indignationem animatur homo, & mutatur rei indignitate conſiderata, indeque de malitia vel iniuria ſibi aut alteri illata pœnas ſub iuſtitiæ imagine repoſcit, vnde eſt illud; *Ira eſt cos fortitudinis.* Errat tamen in eo, quod modum qui à ratione præſcribitur, non attendat, ſicut veloces famuli, vt ait Ariſtoteles, qui ſimul atque dominum imperantem aliquid audiunt, anticipant, & priuſquam totum imperium perceperunt, ruunt ad executionem, & in errores varios inde impingunt. Eſt in hanc ſententiam ſymbolum Fl. Valent. Imperatoris: *Alienus ab ira, alienus à iuſtitia* vt videre eſt claſſe 2. ſymbolorum Imperal. 11.

3. *Ira eſt ſatellitium rationis.* Ita eam rectè appellat Nemeſius lib. 2. de natura hominis cap. 21. verba illius ſunt, ὁ θυμὸς δορυφορικὸν τοῦ λογισμοῦ. Eſt autem ſatelles præcipitans, vt patet ex dictis. Itaque quemadmodum ſatelles non ſumere debet arma, nec miles adhibetur, niſi poſt Principis vel magiſtratus decre-

tum, ſed iubetur quieſcere donec accerſatur ad opus. Similiratione ira contineri debet, ne rationem præueniat, & tunc ſolum excitari & adhiberi, quando poſt maturum conſilium, veniendum eſt ad executionem.

4. *Difficulter conciliantur homines acerbi* 4. Eth. cap. 5.] Rationem aſſignat ibidem Philoſophus; *quia* inquit, *continent iram & non niſi talionem reddiderint à vindictæ appetitu quieſcunt.* Vltio enim his iram, ſed etiam dum voluptatem loco doloris inducit, & huiuſmodi homines, vt ibidem ſubiungit Philoſophus, tum ſibiipſis, tum amicis etiam moleſtiſſimi ſunt.

5. *Iræ fratrum ſunt acerbiſſima.*] Euripides in Iphigenia. Innuit Effatum, ſimultatem, quæ incidit inter fratres, aut alios etiam ſanguinis vel amicitiæ vinculo arctius coniunctos, atrociorem eſſe ſolere, quam vulgarium amicorum. Id autem ex eo prouenit, quod ſummus amor, ſi exaſperetur, in ſummum odium tranſeat, vti & ſumma clementia & mititas, ſi efferentur in extremam crudelitatem & ferociam ſæpè degenerent, iuxta illud vulgare: *Patientia læſa fit furor.* Tardè enim ferè hæc lentéque eueniunt, & ſyluarum more ignem concipiunt, quò nimirum tardius, eò vehementius. Exempla ſuppeditat hiſtoria cum ſacra, tùm profana

6. *Habet & muſca ſplenem, & formica ſua bilis ineſt.*] Vtroque dicto ſignificatur nullum animal tam eſſe puſillum, neque tam inualidum, quod laceſſitum non habeat iræ aut vindictæ ſumendę motus: vnumquodque enim naturaliter ſeſe in eſſe conſeruare deſiderat, & corrumpentibus ſe ac nocentibus pro virili ex naturæ inſtinctu reſiſtit. Simile huic eſt illud. *Et pueri naſum Rhinocerotis habent.*

7. *Infirmi facilè iraſcuntur.* lib. 9. de hiſt. animal.

cap. 1. infirmi ſunt duplices: alij corpore malè habent, alij animo. De vtriſque verum eſt pronunciatũ. Hinc & mulieres, quia natura ſua viri debiliores, ſuntquoque præ ijs ad iram promptiores, & vindictæ appetentiores; Et certè nihil conſtantis ſolidæque virtutis, nihilque roboris aut animi eos habere credendum eſt, qui veluti minutiſſimus puluis ob leuiſſimum flatum in turbidum impatientiæ gyrum agũtur. Fœminarum & viliſſimorum è plebe hominum eſt, conuitia conuitiis repellere, & illum habere victorem, qui fortius conuitia iaculatus eſt. Equus quo generoſior eſt, eo adlatrantium canum minas magis contemnit, & leo ad venantium clamores vix lentè reſpicit, vt docet Ariſtoteles lib. 9. de Hiſtor. animal. cap. 44.

8. *Ira dulcior eſt melle liquente.* lib. 2. Rhet. cap. 2. ſub initium.] Vbi rectè illud de ira à veteribus dictum eſſe docet Ariſtoteles, quod de fluente melle dulcior in virorum pectore gliſcit, ideſt, in ijs, qui forti & robuſto ſunt animo, & non extra limites prudentiæ ſeſe vindicare volunt. Rationem addit ibidem, quia inquit, *iram voluptas ſequitur, tùm ob ſpem vlciſcendi, tum etiam, quia phantaſia quę cum ſit, delectationem affert*; vti & in ſomniis contingere aſſolet. Siquidem iucundum eſt exiſtimare ſe conſecuturum eſſe, quæ quis appetit. Intelligitur itaque & verum eſt dictum non de ira ſecundum ſe: hæc enim nihil niſi amarum habet, & ante alios ſuum poſſeſſorem torquet, & cruciat; ſed de ea, quæ iram conſequitur opinione: & hoc ſenſu intelligendus eſt Seneca lib. 2. de ira cap. 37. cum negat iram habere aliquam voluptatem, & dulce eſſe dolorem reddere; contra vero.

9. *Ira non manifeſta grauiter affligit interius.*] Refertur à D. Thoma. 4. Eth. lect. 13. vbi addit ad

hanc maximè diſpoſitos eſſe homines melancholicos: Illi enim interius coquere ſolent, & ruminare ab aliis ſibi illatas iniurias; vnde ſæpenumero tam grauiter concitantur, vt vel in apoplexiam aut morbum comitialem incidant; vel paralyſi totius corporis, & articulorum præcipue conuulſione ac tremore concutiantur. Eſt in hanc ſententiam illud Chryſoſtomi: Vindicta in corde poſita nocentior eſt eſt vipera Hom. 41. in Acta Apoſt. Vide, ſi placet, quæ diximus ad illud: *Nulla maior eſt pœna, quam eſſe miſerum & non videri.* diſtinct. 5.

10. *Ignis igne non extinguitur.* Senſus moralis huius prounnciati eſt, iram non iracundia; ſed potius patientia ſedari, vti ferocitas lenitate, & iniuria beneficio vincitur. Ea de cauſa ſcriptura monet, vt ne reddatur malum pro malo, nec maledictum pro maledicto; ſed vt ſtudeamus vincere in bono malum & benefaciamus his, qui oderunt nos. Eodem ſenſu verè dicitur iſtud: *Oleo incendium non extinguitur*; & illud, *Oleum camino non oportet addere.*

11. *Ira, breuis eſt furor.*] Ita eam nominat Flaccus Epiſt. lib. 3. Epiſt. 7. Non incongruè ad mentem Ariſtotelis lib. 4. Eth. cap. 5. vbi docet cholericos citò vehementius quam par ſit, commoueri, ſed facilè ac citò etiam ab ira deſiſtere. Fit tamen à pleriſque conſuetudine & patientia *furor longus*, vt rectè notat Franciſcus Petrarcha in dialogo de ira; ſed tum in odium tranſit vel iracundiam, quæ eſt vitium oppoſitum manſuetudini, vt docet D. Thomas 2. 2. q. 152. a. 1. in Corp. Eſt in hanc ſententiam ſymbolum Fl. Iulij Criſpi Imperatoris: *Homo non homo iratus* vt videre eſt claſſe 2. ſymbolor. Imperat. n. 2. tanta enim, tamque noxia vis eſt Iræ, vt non ſolum ea vehementer immutetur corpus hominis; ſed & mens ratioque perturbetur, ne quid interſit fere iratũ inter ac furioſũ, quàm tempus, vt dixit Cato.

12. *Ira eſt mater diſſentionis.*] Antonomaſticè nimirum ſiue per excellentiam. Quam verum ſit iſtud pronunciatum, manifeſtò docet experientia quotidiana: Nam præcipua inter homines turbatio ferè ab ira ortum vel incrementa ſumit, & homines impatientes ac iracundi nullum ferè ſibi aut fauentem aut amicum habent; ſed omnibus ſunt importabiles, ſibique ipſi intolerabiles, vt inquit ſcriptura de Iſmaële, cuius manus erat contra omnes, & manus omnium contra ipſum. Ratio eſt, quia nullus eſt amicus tam ſincerus & bonus, qui non aliquando faciat aliquid aut dicat, quod alteri moleſtum ſit; cum ita ferat humanæ fragilitas conditio. Quare ſi alter, ad quamlibet offenſionem iraſcatur, & nihil in charitate ſupportans, legem amicitiæ violet; nullus facilè reperietur, qui cum huiuſmodi homine fero amicitiam colere poterit aut volet. At vero illi, qui natura aut exercitatione manſueti ſunt, & multa ferre ac diſſimulare poſſunt, plures ordinariè fautores habent & amicos, iuxta illud: *Fili in manſuetudine opera tua perfice & ſupra hominem diligeris.* Vide Leonardum Leſſium de Temperantia c. 4. dub. 3. n. 22.

DISTINCTIO VII.

De Timore.

1. T*Imor facit homines conſiliatiuos.* libr. 2. Rhetoric. cap. quinto poſt medium.] A timore non redditur homo conſiliatiuus tanquam à facultate benè conſiliandi, vt loquitur D. Thomas 1. 2. cap. 44. art. 2. quia timor & cæteræ paſſiones faciunt, vt videatur homini aliquid maius vel minus, quam eſt ſecundum rei veritatem. Dicitur ta-

men facere timor homines promptos ab benè conſultandũ de rebus, quia ſollicitos reddit vt in periculis & rebus dubiis ſibi cõſulant & proſpiciant, vt pluribꝰ explicat D. Tho. loc. citat. Eodẽ ſenſu dicit S. Hier.

2. *Timor virtutum cuſtos eſt, ſecuritas mater negligentia.* Epiſt. 127.] Sumitur hoc loco ſecuritas, prout opponitur timori & ſollicitudini, vt patet ex terminis; quo ſenſu Tertullianus de cultu fœminarum ca. 2. ait. *Qui ſecurus agit, non eſt ſollicitus, non poſſidet tutam & firmam ſecuritatem*; & paulò ſuperius: *Qui præſumit*, inquit, *minus veretur, minus præcauet, plus periclitatur; at verò timor fundamentum ſalutis eſt.* In eandem ſententiam dixit Cicero: *Malim videri nimis timidus, quam parum prudens.* In eundem quoque ſenſum eſt iſtud vulgare: *Felix ciuitas, quæ tempore pacis de bello cogitat.* Depictum id aureis litteris in porta Aquaria ciuitatis Embrincenſis almæ liberalium artium nutricis.

3. *Cor magnum eſt pauidis, paruum & mediocre audentibus.* lib. de part. animal. c. 4.] Vbi inquit Philoſophus: Cor eſſe magnum certa proportione lepori, muri, hyenæ, aſino, muſtelæ, & reliquis ferè omnibus, quæ apertè ſunt timida. Rationem huius aſſignat Albertus Magnus de animal. lib. 1. t. 3. c. 4. Quia cor magnum non poteſt calefacere, quantitatem ſanguinis ad ipſum accedentem. Calor enim, qui animi & audaciæ fomes eſt, fornacis ſuæ laxitate debilitatur, atque exoleſcit. Vnde fere videmus magnos & corpulentos ordinariè eſſe tardiores & languidiores paruulis. Paruos autem longè ad iram & cæteros animi feruentioris motus eſſe promptiores iuxta illud: *Parui corpore acuti ſunt mente*, & illud *Magni corpore tardi ſunt mente.*

4. *Homini probo non competit verecundia.* lib. 4. Ethic. cap. 9. & vltimo] Vbi; *Laudamus quidem iu-*

nenum eos, inquit, *qui ſunt verecundi, ſed nemo ex eo ſeniorem hominem laudauerit, qui verecundus eſt. Nihil enim eorum ipſum oportere cenſemus agere, pro quibus emergere verecundia ſolet.* Etenim vt rectè S. Auguſtinus ait.

5. *Verecundia eſt diſplicendi metus.* Ex cap. 9. citato,] vbi Ariſtoteles eam definit, *Timorem dedecoris ſiuè infamiæ*, qui licet ſit paſſio vtilis, ad virtutem in incipientibus, & imperfectis, eo quod à peccatis, abſtrahat; in virum tamen probum, qua talis eſt, cadere non poteſt, regulariter nimirum & moraliter loquendo. Poteſt enim duobus modis ſpectari verecundia, vt notat Vaſquez de pœnitentia ad quæſt. 852. art. 1. dubio vnico. Primo quatenus præcisè oritur ex inſtinctu naturali, & ſic nullius eſt virtutis actus. 2. quatenus fit ex motiuo alicuius virtutis, vt cum erubeſcit ob Dei offēſum, aut ex alia cauſa honeſta, & ſic habet rationem virtutis, poteſtque locum habere in viris etiam perfectis. Primo, quia licet omnes virtutes illi poſſideant; poſſunt tamen adhuc aliquando peccare & propterea verecundari. 2. quia poſſunt reuocare in memoriam peccatum aliquod in iuuentute commiſſum, & ob id dolere & erubeſcere. Similia docet Suarez de pœnitent. d. 7. ſect. 1. n. 9. & ſeq. Quamquam illud non fiet ab ijs quatenus probi ſunt & perfecti; ſed quatenus improbi & peccatores vel de præſenti vel certe de præterito. Itaque abſolutè & vniuerſaliter verum eſt, in virum probum qua probus eſt, non cadere verecundiam, & hoc voluit Ariſtoteles.

6. *Egenti viro inutilis eſt verecundia.*] Monet effatum abiiciendum eſſe vel politicum nimis vel ruſticum pudorem; quoties iuſta vrget neceſſitas. Notum iſtud: qui pecunias non habet in burſa; mel habeat in bucca.

DISTINCTIO VIII.

De *Audacia.*

1. A*Vdaces fortuna iuuat.*] Audacia eſt actus appetitus ſenſitiui, quo fertur in bonum, ita, vt malum imminens ſiuè periculum negligat; oriturque vel ex immatura periculorum conſideratione, vt plerumque accidit in iuuenibus, qui propterea ſæpius initio ſunt feruentiſſimi; ſed ſtatim deficiunt iuxta illud Senecæ.

2. *Elanguet ardor, qui citò nimium tumet.*] vel ex matura & prudenti diſcriminum perueſtigatione, vt plerumque contingit in ſenioribus & fortibus viris. Qui autem mouentur hac audacia, conſtantius difficultates aggrediuntur & ſuperant, & hi maximè à fortuna iuuantur, quippè cum & ratio pro illis ſtet & vera fortitudo. Proinde rectius dicitur: *Fortes fortuna iuuat.* de quo Tit. de forti.

3. *Periculoſa eſt audacia, ſi vires non ſuppetant ſpiritibus.* Plutarchus in Laconicis, vbi refert Apophtegmata Archidami, qui videns filium ſuum cum Athenienſibus iuuenibus temerè ac iuueniliter congredientem; *aut viribus*, inquiebat, *adde, aut animis adime*, docens, vanam eſſe ſine viribus iram, & periculoſam audaciam. Pro huius autem & præcedentium maiore explicatione notandum eſt, duplicem eſſe audaciam, irrationalem & rationalem, vt docet D. Thomas 1. 2. q. 45. art. 1. Illa ſolum ſenſum ſiue imaginationem conſequitur ſine diſcurſu rationis: hæc vero tendit in executionem mediorum præmiſſo rationis diſcurſu; illa initio præualet, ſed paulatim remittit motum ſuum: hæc verò ordinariè felices

habet euentus, & ſenſim incrementa ſumit. Ratio eſt, quia pericula, quæ non præuidentur, cum ſeſe offerunt, deterrent appetitum: cum autem proſpiciuntur, vt contingit in audacia rationali, rationes excogitantur quibus obuiam periculis eatur, & ſæpè ipſa experientia, comperiuntur eſſe minora, quam fuerant mente cogitata.

4. *Iniuſta paſsi audaciores fiunt.*] Cæteris nimirum paribus. Sumitur ex 3. Eth. cap. 8. Ratio illius aſſignatur lib. 2. Rhet. cap. 5. Quia huiuſmodi æſtimant, quod Deus auxilium ferat ijs, qui patiuntur iniuriam. Eadem de cauſa docet ibidem Ariſtoteles, eos, qui benè ſe habent ad diuina, cæteris paribus eſſe audaciores, quia: *quò quiſque in Deo fidentior eſt, eò eſt audacior.* Fidentior autem eſt, qui melius ſe habet erga Deum, quia certius ſibi pollicetur auxilium diuinum, per quod omnia poſſit. Etenim audacia generatur ex opinione & ſpe conſequendæ victoriæ, ſiuè per virtutem propriam, vt ſi adſit robur ac fortitudo corporis, experientia in periculis, multitudo pecuniarum & alia huiuſmodi, ſiuè per potentiam aliorum, vt ſi adſit multitudo amicorum, vel quorumcumque auxiliantium; præcipuè vero, ſi homo confidat de auxilio diuino, vt rectè ex Ariſtotele notat S. Thomas. Abſolutè namque, quò maior in viribus ſiue propriis ſiue alienis fiducia eſt, eò eſt maior audacia. Hac præditus audacia rationali exclamabat Regius Propheta Dauid. *Dominus illuminatio mea & ſalus mea, quem timebo? Dominus protector vitæ meæ, à quo trepidabo? Si conſiſtant aduerſum me caſtra, non timebit cor meum.*

DISTINCTIO

DISTINCTIO IX.

De ſpe & deſperatione.

QVæ de his duabus affectionibus dici poſſunt, ſufficienter explicata ſunt Titulo de habitibus ſupernaturalibus, quem conſule, ſi placet.

TITVLVS LIV.

De Actibus intellectus.

DISTINCTIO PRIMA.

Quid & quod ſint operationes intellectus.

1. *OPerationes illæ ſunt actiones immanentes noſtri intellectus circa obiectũ intelligibile.*] Dicuntur primo *immanentes*; quia manent in illo principio, à quo eliciuntur: nec per ſe verſantur circa materiam externam; quo modo calefactio v. c. ab igne egreditur & tranſit in aquam. Dicuntur tamen ſecundo verſari, *circa obiectum intelligibile*; quia omnes actus ſpecificantur per obiecta, vt docet Ariſtoteles lib. 2. de Animâ t. 33. & explicatum eſt, Titulo *de Habitu in genere* Diſtinctione quinta.

2. *Tres ſunt operationes intellectus cognoſcitivæ*] 1. *Simplex apprehenſio* quâ ſimplici quodam intuitu rem cognoſcit, nihil de ea affirmando aut negando; vt

cum cogitat hominem, leonem, plantam. Secunda *Compoſitio & diuiſio*, qua res duas vel plures per primam operationem apprehenſas, aut componit inter ſe affirmando vnam de aliâ; aut diuidit à ſe negando vnam de aliâ. Tertia *diſcurſus* quâ ex vnâ vel pluribus operationibus per ſecundam cognitis aliam infert, interpoſitâ particulâ illatiuâ, *ergo*.

3. *Tribus hiſce quidam annumerant etiam iſtas:*] Methodum, Locutionem, Imperium, interrogationem, Dubium, Productionem ſpecierum intelligibilium, Inuentionem, & Admirationem; Ex quibus quæ cognoſcitiuæ ſunt, non diſtinguuntur à tribus dictis.

4. *Actus intellectus, vel eſt abſolutus, vel comparatiuus: item vel directus vel reflexus.*] Pręterea vel primarius vel ſecundarius, vt perſpicuum fiet ex ſequentibus.

DISTINCTIO II.

De conceptu rerum.

1. Conceptus *ſunt ſimilitudines rerum obiectarum.* lib. 1. de Interpret. cap. 1. pro huius explicatione notandum eſt, conceptum in genere eſſe duplicem. Formalem; & obiectiuum: Formalis eſt actualis imago rei intellectæ, ad quam intrinſecè terminatur intellectio, & dici ſolet ſpecies expreſſa, ſeu notio. Obiectiuus eſt res illa, quæ per conceptum formalem obiicitur. Prior dicitur formalis; quia eſt forma intellectui inhærens. Poſterior obiectiuus dicitur; quia intellectui obiicitur; & vocatur conceptus per denominationem extrin-

ſecam. Senſus itaque pronunciati eſt: conceptus formales, (qui propriiſſimè & intrinſecè conceptus ſunt) eſſe formas & ſimulacra conceptuum obiectiuorum ſiue rerum, quæ potentiæ cognoſcenti obiiciuntur & repræſentantur; quarum nomine intellige omnia illa, quæ concipi à nobis ſeu apprehendi poſſint, ſiue vera ſint entia realia, ſeu fictitia tantum. Hinc patet diſcrimen inter conceptum formalem & obiectiuum; quia ille ſemper eſt realis; & intrinſecè conceptus dicitur: hic verò extrinſecè tantum, & poteſt eſſe ens rationis, vt Chimæra quæ fingitur ab intellectu.

2. *Conceptus iidem ſunt apud omnes.* lib. 1. de Interp. cap. 1. id eſt, ſuapte naturâ idem apud omnes ſignificant: in quo diſtinguuntur à vocibus articulatis, quibus colloquimur, & ſcriptis quorum non eſt eadem apud omnes ſignificatio. Sunt enim conceptus ſigna naturalia, vt vocant, quę idem apud omnes naturaliter faciunt in cognitionem venire: At verò voces, ſunt ſigna ex inſtituto ſiue ex impoſitione; quam inſtitutionem ſi quis ignoret, vocis ſignificationem non apprehendet. Hinc etiam. *Conceptus non ſunt æquiuoci*, vt docet Ariſtoteles ibidem: nempe reſpectu earum rerum, quarum ſunt ſimilitudines naturales, vt perſpicuum eſt ex dictis.

3 *Vnumquodque vt verè concipiatur, debet concipi ſicuti eſt*] Sumitur ex tertio Metap. t.12. & lib. 4. t. 4. ratio eſt; quia alioqui conceptio non eſt conformis rei conceptæ: perfectio autem cognitionis in eo conſiſtit, vt res cognoſcatur ſicuti eſt; & ex communi ſententiâ; *ſicuti ſe res habet ad eſſe ita etiam ad cognoſci*, de quo vide, ſi placet, quæ diximus Titulo de *Potentia cognoſcitiua* Atque hinc docent Philoſophi, in primâ operatione noſtri

intellectus non inueniri propriè falſitatem; quia id ſemper eſt eius obiectum, quod repræſentatur; ac proinde vel repræſentatur ei res, vt eſt, vel non: ſi non, non eſt obiectum, & ideo nec falſus eſt conceptus. Sicut imago non bene repræſentans Chriſtum, non dicitur falſa, ſed imperfecta; quia eatenus non eſt eius imago: ac proinde falſitas eſt in noſtri intellectus attributione, qua per operationem ſecundam iudicamus eſſe illam Chriſti imaginem, & attribuimus illam Chriſto, quem non repræſentat. Nota tamen, quando nos concipimus res ſpirituales, vt Deum v. c. vel Angelum, aliud eſt, nos concipere diuina, & de illis loqui modo noſtro; in quo poteſt eſſe aliqua proportio, quę non eſt in re conceptâ: aliud vero eſt, obiectiuè concipere in Deo, eique aliquid attribuere quod in re non ſit: prius enim verum eſſe poteſt, & non reddere falſam noſtram conceptionem: poſterius verò non poteſt eſſe ſinę falſitate; quia reuera ſic tribuitur aliquid Deo, quod ei minimè conuenit, vt bene docet Suareș Tomò 1. in 3. p. diſp. 5. ſec. 2. in *dico* 2.

4. *Eſſentia rei poteſt concipi ſine proprietatibus.*] nempe veris, & realiter ab ipsâ rei ſubſtantiâ diſtinctls. Ratio eſt, quia hæ cum accidentia ſint, à rei naturâ per efficientiam aliquam dimanantia, formaliter non includuntur in conceptu eſſentiali rerum: licet enim fundamentaliter & quoad conuenientiam vera proprietaș de ſubiecto negari non debeat; ſiquidem videtur non poſſe fieri, vt ſit & plenè concipiatur aliquis homo, cui non conueniat eſſe riſibilem, vel cui repugnet, riſibilitas: formalis tamen conceptus eſſentiæ diſtinctus eſt ab omnibus veris proprietatibus & attributis. At vero.

5. *Eſſentia rei non poteſt concipi ſine aliquo, quod eſt de eſſentia.*] Nempe perfectè & adæquatè. Ratio eſt; quia quidquid eſt de rei eſſentiâ, illud ingreditur conceptum illius eſſentialem plenum & adæquatum; cum vnumquodque, vt verè concipiatur, concipi oporteat, ſicuti eſt, vt docetur in 5. Metap. cap. 2. & alibi.. Atque hinc docent Theologi, eſſentiam Dei, ſecundum ſe, prout eſt à parte rei, & adæquatè concipi non poſſe, quin concipiantur omnes ipſius perfectiones, ſiue attributa; quia enim eſſentia Dei quatenus eſſentia, per ſe à parte rei, & formaliter eſt infinita in omni genere, neceſſariò ſequitur, eam continere debere omnem perfectionem ſimpliciter: Ergo ab eâ nulla earum præſcindi poteſt: Ergo vt rectè concipiatur debet concipi, vt includens omnia prædicata attributalia. Sed in hac materia de diuinâ eſſentiâ grauis eſt controuerſia inter Vaſques, 1. part. diſput. 119. & Gillium l. ſecundo tr. 20. integeo, ex vna parte: Et inter Suares cum aliis ex altera parte, cuius determinatio non eſt huius loci.

DISTINCTIO III.

De vocibus & locutione.

1. *OMnis vox eſt ſignificatiua alicuius affectus.* Sumitur ex lib. 2. de Animâ cap. 8. t. 90] Vbi ad rationem vocis requirit Philoſophus, vt edatur cum imaginatione ſiue intentione ſignificandi aliquem affectum vel conceptum animi: Per hoc enim diſtinguitur vox à tuſſi, & cæteris ſonis animalis: Sic v. c. cantus ſignificat lætitiam,

gemitus triſtitiam: quamquam non omnis eſt ſignificatiua ex inſtituto, vt loquuntur Dialectici; licet eſſe poſſit, vt verbi cauſa ſcyndapſus poteſt ſignificare lapidem, ſi ita inter homines conueniat. Itaque, *vox eſt ſonus editus, ab animali, ictu aeris ad fauces alliſi cum intentione, ſignificandi*, vel ſenſa phantaſiæ & appetitus ſenſitiui tantum, vt in brutis; vel etiam conceptus mentis, & affectus voluntatis, vt in hominibus; quibus ſolis conuenit ſermo, ſiue vox articulata ad ſignificandum res & conceptus animi inſtituta, iuxta illud.

2. *Voces ſunt ſigna conceptuum.*] libro primo Periher. cap. primo, immediata ſcilicet & proxima: nam mediatè ſunt etiam ſigna rerum conceptarum. Ratio eſt; quia vocum vſus eſt introductus vt re concepta, quæ latebat in mente concipientis, exprimatur alteri per vocem in locum conceptûs ipſius conſtitutam. Vnde voces dicuntur ſigna conceptuum ſignificatiua tantum: rerum autem & ſignificatiua & ſuppoſitiua, vt aiunt Dialectici; quia nimirum pro rebus ſupponunt voces. Atque hac de cauſſâ nulla vox hominis aut creaturæ reſpectu Dei vicem ſigni ſuſtinere poteſt: cum enim nihil latere poſſit Deum (vtpote qui ſcrutator eſt cordium & rerum) nihil etiam Deo ſignificare poſſumus per voces: neque cum voce vtimur, in oratione verbi cauſa agentes & loquentes cum Deo, propriè ſignificamus Deo conceptus noſtros; quos ipſe optimè & intimè nouit; ſed tantum eo fine oratione vocali vtimur, vt affectus noſtri, verbo expreſſi, magis incaleſcant, &cæt. Cæterum nomine vocum intelliguntur hic propriè ſolæ voces articulatæ, & ſignificantes ex inſtituto;

quæ proferuntur eo fine, vt animi ſenſa aperiant. Excluduntur ergo voces inarticulatæ, vt gemitus, cachinnus, mugitus &c. quæ ſignificant quidem affectus internos; ſed non conceptus intellectûs, item voces pſittacorum, ebriorum, amentium, &c. quæ non exprimunt eorum conceptus. Deniq; voces eorum; qui cum dolo, & contra mentem loquuntur: Tales namque ſermonis & linguæ vſum quem natura & communis hominum conſenſus voluit eſſe nuntium & interpretem animi, impiè peruertunt, quo fit vt etſi poſtmodum vera dicant; fide tamen habeantur indigni.

3. *Proprium hominis eſt locutione vti.*] Eâ videlicet, per quam vnus homo conceptus ſuos alteri poteſt totaliter exprimere. In hoc ſiquidem homo differt ab animalibus brutis; quę paſſiones ſuas exprimunt in communi: vt canis latratu iram, columba gemitu triſtitiam. Sumitur ex libro quarto de Hiſtoria Animalium cap. 9. Vbi Philoſophus diſtinguit inter ſe, ſonum, vocem & locutionem: & illum quidem communem eſſe docet rebus animatis & inanimatis: iſtam verò conuenire ſolis animalibus, non tamen omnibus: Nam, *Inſectis animalibus nulla eſt vocis facultas*; licet ſonent non exteriore ſolum; ſed etiam interiore ſpiritu, vt apes, cicadæ &c. Hanc denique propriam eſſe hominibus licet non omnibus etiam competat: Nam *qui ſurdi iam inde ab ortu naturæ ſunt, iidem etiam muti: vocem ergo emittere poſſunt: locutionem autem nullam.* Nomine igitur locutionis intelligitur vox articulata, ſic dicta, quod litteris ac ſyllabis, velut artubus ſeu articulis ita ſit copulata & diſtincta, vt ſcribi poſſit, coniuncta cum determinato conceptu proferentis.

à quo procedit vitaliter. Et hæc eſt vox humana. In hanc ſententiam Ariſtoteles lib. 1. Rhetor. cap. 7. *Si turpe eſt hominem ſibi ipſi corpore opitulari non poſſe quanto turpius eſt, non poſſe, locutione? cum locutio peculiarior homini habeatur quam vſus roboris, & virium corporis.* Dicuntur & Angeli ſubinde loqui in corporibus aſſumptis; ſed impropriè; quia ſonus ille non editur per vocalia inſtrumenta à vitali potentia iis inhærente: alia Angelorum locutio mentalis eſt, de qua Hurtado diſp. 12. Metap. n.31.

4. *Vocis grauitas naturæ generoſæ indicium eſt.* libro quinto de Gener. Animal. ca. 7.] Patet inductione maiorum ferarum, & earum inter ſe collatione: quo enim vnaquæque naturâ generoſior eſt; eò vox illi eſt grauior. Eâ de cauſſa Ariſtoteles lib. 4. Ethic. cap. 3. inter officia & notas viri magnamini refert, *Habere motum tardum, vocem grauem, orationem ſtabilem & ſedatam*: Nam vti reliquæ animalium motiones; ita vox etiam & ſermo ſunt ingeniorum & morum imagines. Vide, ſi placet, quæ diximus ad illud: *Mores ex motionibus diſcernuntur.*

5. *Actio eſt quædam corporis eloquentia.* Vnus pronunciati huius ſenſus elicitur ex lib. quarto Eth. cap. 8.] Vbi Philoſophus docet, interiores corporis diſpoſitiones, per actiones & motus corporis exteriores cognoſci: quemadmodum enim oris eloquentia ſenſa mentis, ita corporis motione interna eius conſtitutio manifeſtantur, quo ſenſu etiam dixit Ambroſius libr primo Offic. c. decimo octauo: *vox quædam mentis eſt corporis motus.* Verum propriè hoc dictum oratorium eſt, & intelligitur de eâ actione, quæ in geſtu flexuque

corporis poſita eſt, ac vocis moderatione perficitur: hæc ſiquidem non ſecus, ac ipſa linguæ facundia plurimum momenti affert ad perſuaſionem, vt docet Ariſtoteles Rhetoricâ ad Alexandrum c. 27. & alibi. De ipsâ plurima ſcripſerunt Cicero, Quintilianus & alij. Certè Demoſtenes tanti eam feciſſe perhibetur; vt cum rogaretur, quid in dicendo eſſet primum, huic primas dederit, huic ſecundas, huic tertias. Ita de eo teſtatur M. Tullius l. 3. de Oratore, & alij.

6. *Taciturnitas mulieri decus adfert, non ita viro.* l. 1. Polit. ca. 8.] Mulier animal magnæ loquentiæ, paruæ prudentiæ & eloquentiæ, nullâ re ferè magis cohoneſtatur; quam moderatione linguæ, & ſilentio; maximè apud viros, & in conuentibus publicis, vbi de rebus ſeriis agitur: Hinc Apoſtolus 1. Tim. 2. v. 12. *docere mulieri*, inquit, *non permitto*: Nempe publicè & ſolenniter in Eccleſia, vt communis ſenſus interpretum in locum citatum, priuatim enim licere, quando res ita exigit, patet ex Actorum c. 18. v. 26. Vbi Aquila & Priſcilla eius vxor narrantur alios docuiſſe viam Domini. At verò viros non ita ſilentium ornat, ſi viri reuera ſint, & animum non gerant effœminatum. Vide, ſi placet, quæ diximus ad illud: *Conſilium mulierum, ἄκυρον.*

DISTINCTIO IV.

De enunciatione generatim.

1. *Affirmatio eſt prior negatione.*] Enũciatio affirmatiua prior eſt, quam ſit negatiua, non tãtum prioritate honoris ſeu dignitatis; quia ſcilicet

enunciatio affirmatiua ſignificat rem eſſe, quod nobilius eſt, quam non eſſe; id quod ſignificat enunciatio negatiua: verum etiam prioritate ordinis & naturæ: Nam etiam.

2. *Omnis cognitio falſi ſupponit cognitionem veri,*] Patet inductione, & ratio eſt; quia omnis cognitio falſi præcedit ſuo modo, & dependet à cognitione veri; ſiquidem impoſſibile eſt, vt cognoſcam hanc propoſitionem eſſe falſam: *Homo eſt brutum*: niſi prius cognoſcam, quid ſit homo, & quid ſit brutum, eodem modo res habet in cæteris. Notandum autem aliud eſſe: Omnis cognitio falſa præſupponit neceſſariò cognitionẽ aliquam veram in cognoſcente; aliud: Omnis cognitio falſi, præſupponit neceſſariò aliquã cognitionẽ veri: illud .n. eſt falsũ, vt patet experiẽtiâ quotidianâ: hoc autẽ verũ, vt iã explicatũ eſt.

3. *Philoſophus nihil affirmat aut negat abſq; ratione.*] Nẽpe qua Philoſophus: illi⁹ quippe eſt nõ modo de qualibet re ſubtiliter & aptè diſſerere; ſed etiã eorũ omniũ, quæ in vnaquaq; re inſunt, cauſas omnes tum proximas, tum etiam generales & primas perſpectas atq; cognitas habere; Et aperire fontes omnium dubitationum ac difficultatum, earumq; ſolutionẽ rite tradere. Deniq; *loqui ſententias & ſermonem promere doctrinalem*, vt docet Ariſtoteles l. 1. Metaph. ca. 2. Quamobrem ſi quidpiam aſſeratur à Philoſopho, quod non vſque adeò videatur probabile, ratio aſſertionis poſtulari ab illo poteſt iuxta illud vulgarè.

4. *Affirmãti incumbit probare.* Significat id Ariſt. l. 1. Metap. c. 2.] Vbi generatim & abſolutè pronũciat, docentis eſſe, vt reddat cauſas eorũ, quæ docentur, præſertim ſi ſententiam aliquã, tanquam veritatem fundamentalẽ ponat, cui doctrinã aliam velit ſuperſtruere: tunc enim neceſſe eſt, vt propoſitionẽ illam ſiue affirmatiua, ſiue negatiua ſit cõgruè ad ſuum inſtitutum probet ac ſtabiliat. Itaq; per affirmantẽ hic

generatim intelligitur is qui ponit ſentẽtiam qualẽcunque, in eundem ſenſ. l. 7. Ethic. c. 14. Sub initium, inquit Philoſophus.

5. *Non ſufficit verũ dicere, niſi & falſi cauſa aſsignetur.*] Rationẽ addit ibidẽ, quoniam id plurimũ ad fidẽ faciendam conducit: *Nam cum id rationi conſentaneũ fuerit viſum*, inquit, *ob quod verũ eſſe videtur, quod nõ eſt verum; facit vt ipſi vero magis aſſentiamur*: id eſt, cũ appareat & perſpiciatur vis rationis, propter quã videbatur eſſe veriſimile id, quod non erat verum, inde fieri, vt magis aſſentiamur veritati; ideoq; aperiendam eſſe non ſolum ſolutionem dubitationis: ſed etiam aſſignandam eſſe cauſam falſitatis, quæ erat in obiectione, vt bene obſeruat D. Thomas in hunc locum. Simili modo, ſi in diſſertatione Philoſophicâ, negetur propoſitio aliqua, quæ omninò videatur probabilis, non eſt inconueniens, petere ἔνστασιν ſiue inſtantiam, aut rationem negandi: Nam:

6. *Malè illud negatur, quod cũ ratione negari non poteſt.*] Sicuti malè illud affirmatur, quod nullo argumẽto poteſt cõprobari. Notandũ tamẽ hoc loco, nõ omnẽ propoſitionẽ abſolutè verã eſſe, quæ per nullã inſtantiam poteſt infirmari: in hoc enim ſyllogiſmo: Omne ens reale habet cauſam ſui eſſe; Deus eſt ens reale. Ergo Deus habet cauſã ſui eſſe; maior omnino falſa eſt, cũ ex illâ falſiſſima oritur cõcluſio: Et nihilominꝰ per nullius rei enſtaſin præter eã, quæ in quæſtione verſatur, eneruari poteſt; ſiquidem omne ens reale, pręter ſolũ Deũ glorioſum, cauſam habet ſui eſſe, cum *omnia per ipſum facta ſunt*, vt dicitur Ioã. c. 1.

7. *Quid inſuper bibere opus eſt, cum ſtrangulat aqua*: Prouerbium iſtud refertur ab Ariſtotele l. 7. Ethic. c. 2.] Vbi docet, illi obnoxium eſſe hominẽ incontinentẽ; qui licet perſuaſum habeat non eſſe agenda ea, quæ agit: nihilominus talia agit. Pulchrè quadrat in eos, qui pertinaciter manent in ſen-

tentiâ abſurdâ, vel negant manifeſtè veram; licet pondere argumentorum ſeſe oppreſſos videant, & vt in ſcholis dicitur, ſacco concluſi palpitent.

8. *Ratio ratione antiquatur & tollitur.* Ita pronunciat Achilles apud Euripidem, in Ephigen. Act. 4. verſ. 209.] Senſus illius eſt; vti in omni rerum genere reperire eſt bonũ bono melius; ita etiam perſæpe rationem eſſe ratione prægnãtiorem, & hanc illi titulo iuſto præualere. vt conſtat experientiâ quotidianâ. Verba Euripidis ſunt iſta: ἀλλὰ οἱ λόγοι καταπαλαίουσι λόγους.

DISTINCTIO V.

De ſignificatione illius.

1. *Significatio totius orationis conflatur ex ſignificationibus partium.*] Ideſt terminorum vel dictionum, ex quibus tota oratio conſtituitur: Eſt enim oratio nihil aliud, quam multarum dictionum ex inſtituto ſignificantium comprehenſio. Ratio pronunciati eſt; quia ſignificatio vel eſt ipſa impoſitio, vel ex impoſitione oritur: iam verò tota oratio non habet aliam impoſitionem & diſtinctam ab impoſitionibus partium, ſeu vocum, ex quibus conſtat: Ergo ſignificatio totius orationis non eſt alia, neque diſtincta à ſignificationibus partium; ſed conflatur ex illis.

2. *Significationis potius, quam vocis habenda eſt ratio.*] Nempe Philoſophis & omnibus ijs, qui rem potius quærunt, quam verba: Non verò Grammaticis; quia horum eſt diſputare de litteris & nominibus: quare vti temerè & inſulsè agunt Grammatici, qui ſeſe in altiorum facultatum ſtudia ingerunt, vt

rectè docet Maximilianus Sandæus in Grammatico profano commentatione 14. & alibi; ita parum ſuæ profeſſioni conformiter agunt Philoſophi, Theologi & alij ſuperiorum facultatum cultores, qui citra neceſſitatem ad inanem verborum contentionem ſeſe abijciunt. Valet hoc dictum in multos huius æui ſciolos mortales, qui dum morales, & pias inſtructiones vel legunt vel audiunt, ad phraſim potius & ſermonis elegantiam, quam ad latentem in dictione fructum ſpiritualem aduertunt.

3. *Vniuerſalis enunciatio æquipollet aggregationi omnium ſuarum ſingularium.*] Vt hæc, Omnis homo eſt Philoſophus, huic orationi: hic homo eſt Philoſophus, & ita ceteri. Item hæc: nullus homo eſt Philoſophus, huic: hic homo non eſt Philoſophus, & ille non eſt Philoſophus, & ita ceteri.

4. *Qui totum dicit nihil excludit.*] Vniuerſaliter verum eſt, manendo in eâdem ratione totalitatis: qui enim totum dicit abſolutè, nihil excludit abſolutè: qui in certo genere, nihil excipit in eodem genere. Quod ſi aliquid excluditur, clarum eſt, quod totum non dicitur. Vſus huius effati valet in eos, qui propoſitionem aliquam vniuerſalem & veram inſtātiâ minimè opportunâ vanè infirmare ſolent.

5. *Particularis enūciatio æquipollet diſiunctioni omniū ſuarū ſingulariū.*] Vt hæc: aliquis homo eſt Philoſophus; huic orationi: Hic homo eſt Philoſophus, aut hic homo eſt Philoſophus, aut ille &c. Et hæc: aliquis homo non eſt Philoſophus huic: hic homo eſt Philoſophus, aut hic homo non eſt Philoſophus, aut ille; & ita ceteri diſiunctiuè.

6. *De Æquipollentibus idem eſt iudicium.*] Nempe quoad ſequelam, & iudicium philoſophicum; quia ſcilicet ab vno ad aliud eſt bona conſequentia, eò quod idem valeant, vt ipſa oſtendit Etymologia,

ſeſeque mutuò inferant aut tollant: non vero quoad modum ſignificandi, aut alias conſiderationes grammaticas, vt rectè notauit interpres Axiomatum Ven. Bedæ.

DISTINCTIO VI.

De diuiſione.

1. D*Iuiſio eſt oratio, quâ totum in ſuas partes diuiditur.*] Diuiſio & definitio dupliciter ſpectari poſſunt, 1. pro interno iudicio enunciatiuo de duabus vel pluribus rebus per primam intellectus operationem apprehenſis, quo intellectus vnam rem alteri conuenire aut non conuenire iudicat. 2. pro oratione vocali, quâ internum mentis iudicium pronunciatur. Hoc poſteriore modo potiſſimè dicitur diuiſio eſſe oratio totum in ſuas partes diſtribuens. Vt ſi dicas: Hominis altera pars eſt corpus, altera anima.

2. *Diuiſio eſt veluti imperfectus ſyllogiſmus.* l. 1. Prior. ſec. 2. c. 7.] Ita appellatur; quia eſt vnus è diſſerendi modis, quibus ignotum aliquod ex notis aperitur: Cum enim tria ſint, quæ de re quapiam ſciri poſſint; nimirum eſſentia rei, partes, & affectiones; vti eſſentiam oſtendit definitio, & affectiones ſiue attributa argumentatio: ita partes rei aperit diuiſio: Quando namque totum in ſuas partes diuiditur, tunc diſtinctè qua totum eſt, declaratur.

3. *Diuiſione, nihil probatur aut reſellitur.*] Bene diuiſio ſyllogiſmus dicitur imperfectus; quia nihil per ſe infert ac concludit; ac per conſequens neque probat

quicquam neq; refellit. Proinde licet bene dicere dicatur qui benè diſtinguit: Non tamen quælibet diuiſio vel diſtinctio eſt argumenti ſolutio. Valet pronunciatum in eos, qui pondere argumentorum preſſi, diſtinctiones in medium proferunt parum vel nihil ad rem facientes, & quas ipſi ſæpe vel non intelligunt, vel certè materiæ propoſitæ accommodare non poſſunt.

4. *Omnis diuiſio fieri debet ſecundum vniuſcuiuſque rei naturam.* Sumitur ex l. 3. Phyſic.c.4. t. 45.] Ita videlicet, vel in multitudinem diuidatur; ſi id quod diuidendum proponitur, numerus ſit: vel in magnitudinem, ſi ſit totum continuum; vel in partes phyſicas eſſentiales, ſi ſit totum continuum, vel in ſubiecta, ſi totum vniuerſale: & ita de cæteris. Vide ſi placet quæ diximus, Titulo *de Quantitate*, Diſtin. 11. n.1.& ſeqq.

5. *Diuiſio naturâ eſt poſterior compoſitione.*] Supponit diuiſio compoſitionem vti artifex ſuum præſuppponit obiectum: nihil enim poteſt diuidi, niſi certis conſtet membris diuidentibus, in quæ diuidatur; ſicuti etiam illud non diuiditur, quod nullo modo eſt vnum. Vide, ſi placet, Hurtado Diſp. logicâ 10.n.23. & 24. Vbi addit, omnem diuiſionem ferri in partes alicuius compoſiti.

6. *Diuiſio vtilis eſt ad definitionem.* 2. Poſter c. 13. t.18.] Ratio eſt: quia conducit ad intelligendum, quæ differentiæ vniuerſaliores ſint, quę minus vniuerſales: quæ ſeries vel ordo partium definitionis: in quo conueniat res definienda, cum aliâ quauis, & in quo diſcrepet, vt bene explicat Themiſtius in caput Ariſtotelis citatum. Atque hac de causâ omne æquiuocum prius diſtinguẽdũ eſt quàm definiendũ, vt dicetur ſuo loco. Porro quæ hactenus attulimus pronunciata, ſpectant potiſſimè ad diuiſionẽ

Logicam & Metaphyſicam: de Phyſicâ diuiſione actum eſt Titulo *de quantitate.*

DISTINCTIO VII.

De definitione.

1. D*Efinitio eſt oratio, quæ eſſentiam alicuius naturamue declarat.*] Vt animal rationale declarat naturam hominis. Eâ de cauſâ l. 2. Poſter. t. 20. dicitur, *Quod quid eſt*, quia diſtinctè oſtendit quidditatem rei, per partes eſſentiales. Dicitur etiam *definitio* l. 1. Top. c. 3. & 4. quod ceteris veluti limitibus determinet naturam rei, & dicitur *Terminus*, l. 1. Poſter. t. 79. quod ſicuti termini agros, ita definitio naturam cuiuſque rei claudat ac terminet.

2. *Ratio quam nomen ſignificat, eſt definitio rei.* 4. Metap.] Senſus eſt, id quod ſignificatur per nomen cuiuſlibet rei, eſſe ipſam rei quidditatem ſeu naturam. Patet id in nominibus generum & ſpecierum. Homo enim ſignificat propriam hominis naturam, equus equinam, corpus corpoream, & ita de ceteris. Item Petrus ſignificat hanc indiuiduam naturam Petri, Paulus illam, & ita conſequenter in aliis: ſequitur tamen nomen modum eſſendi, non prout eſt in rebus; ſed prout eſt in noſtrâ cognitione vt docet D. Thomas 1. p. q. 13. a. 9. ad 2.

3. *Vnius rei vna tantum eſt definitio.* l. 5. Metaph. cap. 29. t. 34.] Vbi addit Philoſophus, poſſe eſſe plures rei vnius definitiones per accidens, intelligitur itaque de definitione perfectiſſimâ & per omnes cauſas; quo ſenſu D. Thomas. 1. 2. q. 55. a. 4. in Corp. ait: *perfectam rationem vniuſcuiuſque rei colligi*

ligi ex cauſis eius. Poſſunt autem plures eſſe rei vnius definitiones, per plures & diuerſas cauſas. Sic verbi gratiâ Baptiſmus materialiter tantum acceptus definitur à D. Thomâ ex Magiſtro in 4. diſt. 3. *Ablutio corporis exterior facta ſub præſcripta formâ verborum.* Formaliter acceptus tantum eſt, *Sacramentum regenerationis*, ſiue ſacramentum ad ſpiritualem hominis regenerationem inſtitutum; quibus verbis deſcribitur peculiaris illa ſignificatio practica gratiæ, quâ Baptiſmus diſtinguitur ab alijs ſacramentis: ſicuti priore definitione explicatur, quæ ſit ſubſtantia illius rei, cui conuenit talis ſignificatio. Porro ex vtraque iſtâ definitione partiali vna conflatur integra, quæ ſic habet: *Baptiſmus eſt ſacramentum regenerationis per lauacrum aquæ in verbo vitæ*: ita Catechiſmus Concilij Tridentini, verbis ex ſcripturâ contextis.

4 *Omnis definitio in Iure ciuili periculoſa eſt.* Eſt hæc 22. ex regulis Iuris antiqui.] Ratio illius eſt; quia vt ibidem additur, rarum eſt, quin ab aliquo ſaltem ſecundum quid labefactari & ſubuerti poſſit; quâ etiam de causâ: *Ab vno caſu in Iure expreſſo, non licet regulariter argumentari ad alium*, vt explicabitur ſuo loco. Idem porrò locũ habet in definitionibus multis philoſophicis, vt patet experientiâ quotidianâ: Quamobrem, vt recta ſit, & periculo vacet Definitio, multa regulæ & cautiones traduntur à Dialecticis, tum ex parte definitionis, tũ etiam ex parte definiti; quæ cum paſſim ſint obuiæ, non eſt, quod illis commemorandis hic immoremur. Lege, ſi placet, l. 5. Dialecticæ Fonſecæ.

5. *Definitio notior eſt ſuo definito.*] Nempe cognitione perfectâ & diſtinctâ. Ratio eſt; quia proprium eſt definitioni, intellectui diſtinctè ſubijcere, quod nomen definiti confusè proponit,

Sumitur ex 6. Top. c.2. Vbi docet Ariſtot. definitionem talem eſſe debere, vt ipsâ propoſitâ, ſtatim nulloque negotio cognoſci poſſit, cuius rei ſit definitio.

6. *In definitione nihil de aliquo prædicatur.* l. 2. Poſter. c. 3.] Definitio accipitur dupliciter, 1. pro operatione primâ intellectus, ſiue pro diſtinctâ apprehenſione eſſentiæ compoſitâ ex ſubordinatis conceptibus partium eſſentialium; quo ſenſu dixit Ariſtoteles l. 1. de Interpret. cap. 4. ipſam hominis rationem, definitionemue, niſi vel *eſt* vel *erat*, vel *erit*, vel aliquid ſimile addatur, non eſſe enunciationem; quia vnum eſt, & non multa, *animal greſſibile bipes.* Et hoc ſenſu intelligitur, & verum eſt pronunciatum, ſecundo ſumitur pro plenâ enunciatione: quæ ex definito, vt ſubiecto, ex definitione autem tanquam prædicato conſtruitur, & de eâ hoc poſteriore modo acceptâ intelligitur iſtud.

7. *Omnis definitio eſt affirmatiua.* l. 2. Poſt. c. 3.] Aſſeritur enim in eâ, omnem definitionem, ſtrictè ſumptam conuenire rei definitæ. Iuxta hanc poſteriorem acceptionem Quintilianus ait: *Finitionem eſſe rei propoſitæ propriam, & breuiter comprehenſam verbis enunciationem.*

8. *Cui tribuitur definitio, tribuitur definitum.* &

9. *Cui non tribuitur definitio, nec definitum tribuitur.*] Intelligitur & verum eſt vtrumque, ſi tota definitio attribuatur vel non attribuatur, cum omnibus iis, quæ explicitè vel implicitè includit. Quando enim in materiâ morali v. c. definitur actus alicuius virtutis, ſæpe præſupponuntur ea, quæ ſunt communia tali actui, cum actibus aliarum virtutum, vel omnium, vel etiam tantum aliquarum, nec ſemper opus eſt ea exprimere & ingeminare; ſufficit nãq; exprimi differentias, quibus ab omnibus aliarum

virtutum, vel etiam eiuſdem virtutis actibus aliis diſtinguitur. Sic e. c. in hac definitione: *Actus ſpei Theologica eſt expectatio beatitudinis ęternę nobis per auxilium diuinum conſequendę*, præſupponitur & ſubintelligitur, quod ſit actus virtutis, & quod ſit actus virtutis ſupernaturalis &c. alioqui ſi ſpectarentur verba vt nudè ſonant, tota definitio conuenire poſſet, non ſolum actui ſpei naturalis; ſed etiam præſumptionis, quod eſt vitium oppoſitum.

10. *Quando res deſinit eſſe, nomen perdit & definitionem.* Auerroës l. 1. Phyſic. Com. 63.] Vt ſi lignum corrumpatur, & transmutetur in ignem, amittit etiam eſſe ligni, & eiuſdem nomen ac definitionem: Nō enim poteſt ipſi competere definitio ligni, ſi ipſum non maneat tale definitum. Vide Suarez diſp. 31. Metap. ſec. 13.

DISTINCTIO VIII.

De *prædicatione.*

1. *CVm quippiam de quopiam prædicatur, vt de ſubiecto, ea quæ de prædicato dicuntur, dicuntur etiā de ſubiecto.* In Categoriis c. 3.] Celebris iſtius regulæ antepprædicamentalis hic eſt ſenſus: Quæcūq; de prædicato affirmantur eſſentialiter, in quid, & & vniuersè, illa etiā affirmātur de ſubiecto. v. c. ſubſtantia, corpus, viuēs prædicātur de animali; idcirco quidquid prædicatur de corpore, viuēte, ſubſtantiâ prædicatur etiā de animali. Dixi eſsētialiter & vniuerſim: quia nō ſequitur: Homo eſt doctus, Socrates eſt homo, Socrates eſt doct⁹; quia doctū eſſe, nō dicitur eſsētialiter de Homine; nec vniuersè, ſed accidētaliter

tantum & indefinitè. Eſt ergo hæc regula intelligenda de prædicatis ſuperioribus, eſſentialibus, in quid, & ita comprehenduntur tantum prædicationes generis & ſpeciei. Notādum autem, quædam eſſe, quæ conueniunt alicui generi vt animali v.c. ſine vllo ordine ad differentias quibus illud contrahitur, vt eſſe ſenſibile, eſſe corpus, eſſe ſubſtantiam; Et hæc conueniunt omnibus ſpeciebus, quæ pro genere habent animal: Quædam verò conueniunt illi, in ordine ad differentias, quibus contrahitur; vt poſſe contrahi pluribus differentijs, poſſe multiplicari in ſpeciebus, eſſe genus, &c. in ſuppoſitione ſimplici: Et hæc non conueniunt ipſis ſpeciebus, licet de eorum eſſentiâ ſit animal. De prioribus intelligitur pronunciatum, non autem de poſterioribus.

2. *Quum quippiam de quopiam prædicatur vt de ſubiecto, ea quæ de prædicato negantur, etiam negantur de ſubiecto.*] Vt v. c. quia color prædicatur de albedine, & quantitas negatur de colore, negatur etiã de albedine. Pronunciatum iſtud negatiuum Auicenna & alij antiqui Philoſophi elicuerunt ex priore illo affirmatiuo, iam explicato; eademq; eſt huius & illius ratio. Quare, vt verum ſit, ijſdem conditionibus, quibus affirmatiuum, limitari debet; alioqui ſæpe deficiet; vt exemplis cuilibet obuiis facilè oſtendi poteſt.

3. *Quidquid vniuersè affirmatur de ſubiecto, affirmatur de quouis contento ſub illo.* Sumitur ex l.1. Priorum c.1.] Vt ſi homo eſt animal: Ergo Petrus eſt animal, & Paulus &c. Differt hoc effatũ à Regulâ anteprædicamentali iã explicatâ, quod illa minus latè pateat; quia locum habet ſolum in materiâ neceſſariâ, & requirit, vt prædicatũ dicatur de ſubiecto, tanquã aliquid ſuperius de inferiori eſſentialiter & in quid, ſaltem ex mente Ariſtotelis; quorum neutrum re-

quiritur ad hoc pronunciatum: ductum enim eſt ex illo principio regulatiuo ſyllogiſmorum.

4. *Dici de omni.* Habetur l.1. Priorũ c.1. & vocatur *prioriſticum*, vt diſtinguatur cõtra aliud *dici de omni*, quod traditur l.1. poſter. t. 29. & dicitur *poſterioriſticũ*; quæ duo ita differũt, quod poſterioriſticũ minus latè pateat; quia exercet vim ſuã in propoſitionib⁹ tantũ neceſſariis & veris: Prioriſticũ verò, etiam in cõtingentibus & apparenter ſolũ veris. Ratio eſt; quia illud inſeruit ſoli ſyllogiſmo neceſſario, ſeu demonſtratiuo: Hoc autem tum probabili tum neceſſario. Vnde ad illud requiritur, vt prædicatum conueniat omni & ſemper: ad hoc ſufficit, vt ſit de omni, etſi non ſemper: vt homo currit. Fundatur autem hoc dici de omni, in illo.

5. *Eſſe in toto.* l.1. Priorum c.1.] Eſt prædicatum in toto ſubiecto, & dicitur de omni, cũ nihil ſumi poteſt ſub ſubiecto, in quo non ſit prædicatũ, & de quo prædicatum non affirmetur, ſiue verè ſiue falſo. Vt cum dico: omnis homo eſt animal, hic prædicatum animal dicitur eſſe in toto ſubiecto, id eſt, homine: & affirmari de omni homine; quia eſt in omnibus & ſingulis indiuiduis hominibus, contentis ſub homine, deque iis affirmatur.

6. *Quidquid vniuerſe negatur de ſubiecto, negatur de quouis contento ſub illo.* Sumitur ex eodẽ c.] Vt ſi nullus homo eſt lapis: ergo nec Petrus eſt lapis, nec Paulus, nec Henricus &c. Ductũ eſt hoc theorema ex altero principio ſyllogiſmorum regulatiuo, quod eſt.

7. *Dici de nullo.* 1. Priorũ c.1.] Quemadmodũ principio affirmatiuo, dici de omni, dirigũtur omnes modi ſyllogizandi affirmatiui; alij quidem mediatè, vt Barbara, & Darij: alij verò immediatè, vt reliqui affirmatiui omnes: ita hoc principio negatiuo nitũtur omnes modi ſyllogiſmorũ negatiui; primariò quidẽ

& immediatè duo modi primæ figurę Celarēt, & Ferio ſecundariò verò & mediate ceteri negatiui. Fundatur hoc dici de nullo in iſto.

8. *Eſſe in nullo.* ibidem.] Eſt prædicatum in nullo & dicitur de nullo, quando remouetur è toto ſubiecto, & ab omnibus contentis ſub illo: vel cum nihil eſt ſumere ſubiecti, de quo non negetur prædicatū, ſiue verè, ſiue falsò. Vt cum dico: Nullus homo eſt lapis: Nullus homo eſt animal. Ratio autem, cur dictum de Omni, & de Nullo fundetur, in eſſe in Toto & Nullo, inde petitur: quod res eſt, vel non eſt, ſumitur affirmatio vel negatio: vt bene notat Hurtado D. 10. logica ſec. 16, n. 85. Vide, ſi placet, Conimbrincenſes in caput citatum.

9. *Quędā dicuntur de ſubiecto, & nō ſunt in ſubiecto.*

10. *Quædā ſunt in ſubiecto & nō dicūtur de ſubiecto.*

11. *Quædam dicuntur de ſubiecto, & ſunt in ſubiecto.*

12. *Quædan nec ſunt in ſubiecto, nec dicuntur de ſubiecto.*] In Categoriis c. 2. Magnus horum 4. axiomatum vſus eſt, & maior adhuc eſſe poteſt in omni ſcientiâ & materiâ. Nam & in quotidianâ conuerſatione aduertere licet, quoſdam commendari à probitate, qui fortaſſis eâ non ſunt prædititi: alios prædiditos eſſe, nec tamen ab eâ commendari: alios & cōmendari & eſſe pręditos: quoſdam denique nec eſſe præditos, nec commendari. In ſimilem ferè ſenſum Carolum 5. Imperatorem ea accommodaſſe ferunt militibus Hiſpanis, Gallis, Italis, Germanis, aliis. Vt verò intelligantur iuxta mentem Philoſophi. Notādum eſt, Duplex eſſe ſubiectum, quoad hanc materiam, vnum *inhæſionis*, quod ſubiicitur accidentibus, quæ illi inhærent, vt v. c. Cygnus reſpectu albedinis: Alterū *prædicationis*, de quo aliquid prædicatur vniuocè tanquam de ſuo inferiore, vt animal de homine, equo, &c. Hoc poſito. *Eorum quæ ſunt*, id eſt Entiū vel rerū ſimpliciū, alia dicūtur de ſubiecto, nimi-

rũ prędicationis; & nõ ſũt in ſubiecto, ſc. inhęſionis. Sic corpus, viuens, animal, &c. dicuntur de Socrate Ioanne, &c. Tanquã de ſubiecto prædicationis vniuocè & eſſentialiter; neq; tamẽ ſunt in illis, vt in ſubiecto inhæſionis: Alia ſũt in ſubiecto, ideſt, inhæſionis; de nullo tamẽ ſubiecto dicũtur, ideſt, prędicationis; ſic hæc Albedo eſt in hoc cygno, tãquã in ſubiecto inhæſionis; de nullo tamẽ ſubiecto dicitur, id eſt, de nullo tãquam inferiore prædicatur: Alia dicuntur de ſubiecto, nimirùm prædicationis; & ſunt in ſubiecto, ideſt, inhæſionis: vt nigredo dicitur de coruo, Æthiope, &c. tanquam de ſubiecto prædicationis vniuocè & accidentaliter; & eſt in illis, vt in ſubiecto inhæſionis. Denique alia nec dicuntur de ſubiecto, nẽpe prædicationis, nec ſunt in ſubiecto, ideſt inhæſionis. Vt ſubſtantię ſingulares, Petrus, Paulus, &c.

13. *Subiecta ſtant materialiter.* [Vt in hac v. c. enũciatione. Calidum eſt dulce, materialiter ſtat ſubiectũ, ſiue ſupponitur pro ſignificato ſuo materiali; quia nimirum ipſa ratio prædicati hoc ex propriâ ſignificatione requirit, vt patet in propoſitione allatâ. Celebre iſtud Philoſophorum pronunciatum vniuerſaliter verum eſt quotieſcunq; ſubiecta non definiũtur & determinantur à ſuis prædicatis, vt ſtent formaliter; quæ determinatio cũ rara ſit, & præter ordinem regularis prædicationis fiat, facilè intelligitur ex vi & ratione prædicandi. Vt ſi dicas: Calidum eſt terminus alterationis, mutabitur ſuppoſitio, & appellatio terminorum, ac formaliter ſtabit ſubiectum: Neque enim ſuppoſitum ipſum eſt terminus alterationis, neque ipſi materialiter ſumpto hoc verè tribui poteſt: ſed tantũ vt ſubeſt calori: ſeu potius compoſito ex calore & ſubiecto. Atque hinc docent Theologi, regulariter loquendo, ea prædicata, quæ ſimpliciter dicũtur de Chriſto, dici etiã poſſe de verbo

aut filio Dei: vt, quia verè dicitur Chriſtus eſſe redemptor, eſſe homo, &c. verè etiam dicatur Verbum, ſiue Deus, eſſe redemptor, eſſe homo; quia ſubiectum illud ſtat materialiter pro ſuppoſito. At verò, ſi contingat determinari ſubiectum ratione prędicati, vt ſtet pro toto compoſito, vt ſic: tunc prædicatum non communicabitur Verbo, eò quod mutetur ſuppoſitio ſubiecti: Vnde licet rectè dicam: Chriſtus eſt compoſitum ex duabus naturis, Chriſtus eſt terminus reſultans ex vnione duarum naturarum in vnâ perſonâ, & ſimilia: non tamen ea prædicare fas eſt de Verbo diuino; quia Verbum non dicit huiuſmodi compoſitum: ſed tantum perſonam Verbi ſecundum ſe, ita Suarez Tomo 1. in 3. p. diſp. 35. in fine

14. *Incrementum prædicati ſequitur incrementum ſubiecti*. 2. Top. c. 4.] Vt ſi bonum eſt honeſtum: Ergo melius eſt honeſtius. Verum eſt pronunciatum de prædicatis per ſe; quale eſt in dato exemplo: Non autem verificatur in aliis: Neque enim ſequitur; maior vini vſus eſt peior, aut maximus peſſimus: igitur vini vſus eſt malus. Ratio eſt; quia nec maiori vini vſui conuenit per ſe vt ſit peior; nec maximo, vt ſit peſſimus; ſed per accidens: alioquin omnis vini vſus eſſet malus. Vide, ſi placet, quæ diximus ad illud: *Vt ſe habet ſimpliciter ad ſimpliciter, ita magis ad magis.*

15. *Quidquid conuenit naturæ per ſe, conuenit omnibus participantibus illam naturã*. Sumitur ex l. 1. Poſter. t. 29.] Vt quia animali per ſe cõuenit eſſe ſenſitiuum ideo & huic, & illi animali, & abſolutè omnibus in indiuiduo, conuenit in hoc. Ratio patet ex dictis.

16. *Quidquid alicui cõuenit, vel per ſe cõuenit, vel per accidẽs.*] Explicatio huius manifeſta eſt ex dictis. Veritas ex eo patet: quia nullus eſt alius cõueniẽtiæ modus.

Etenim per ſe conuenire, ac per accidens, idē valent, ac conuenire neceſſariò, & non neceſſariò; quæ cum contradictoria ſint nullum admittunt medium.

17. *Eſſendi modi proportionales ſunt modis prædicandi.* traditur à D. Thomâ 3. Phyſic. lec. 5. t. 22.] Eâ nimirum ratione, quâ eſſentiæ proportionatæ ſunt ſuis proprietatibus, & hæ viciſſim illis: Prędicabilitas enim ſequitur eſſentiam ſiue naturam rei cuiuſcunque, vti riſibilitas ſequitur naturam hominis. Nā vt docet Ariſtoteles c. 2. in Prædicamentis: *Ex eo, quod res aliqua eſt in aliquo, poteſt de illo affirmari:* v. c. quia natura humana eſt in Petro, Paulo, & ceteris eiuſdem ſpeciei indiuiduis, poteſt de iis prædicari, & verè affirmari: Petrus eſt homo, Paulus eſt homo, &c. item quia albedo eſt in pariete, ideo paries dici poteſt albus, & ita in aliis.

DISTINCTIO IX.

De Illatione.

1. IN *bona conſequentia non datur antecedens verum, & conſequens falſum.*] Ratio eſt: quia bona cōſequentia eſt, in qua aliquid ex aliquo verè colligitur ſicut è contra vitioſa eſt, in qua non verè aliquid concluditur. Intelligitur itaque propoſitum axioma, de conſequentia formali, qualis eſt in formâ ſyllogiſtica, & alio quouis rectè argumentandi modo, qui nempe tali diſpoſitione conſtet, vt eâ ſeruatà in qualicunque materiâ conſequens verè ſequatur ex antecedente, & nunquam ſit antecedens verum & conſequens falſum. Vt bene notat Vaſques in 1. p. Diſp. 67. n. 25. Hinc.

2. *Ex vero non niſi verum.* l. 2. Prior. c. 2. & l. 1.

Poſter. c. 6. ſubintellige, colligitur in bonâ conſequentia. Ratio eſt; quia alioquin in ea poſſet dari antecedens verum & conſequens falſum. Hinc etiã.

3. *In bona cõſequentia ex contradictorio cõſequentis infertur contradictorium antecedentis.* l. 1. Prior. c. 42. & l. 2. Prior. c. 2. & 4.] Vt ſi hæc eſt bona conſequentia: omne animal eſt album, ergo omnis homo eſt albus; licebit ita concludere: aliquis homo non eſt albus; ergo aliquod animal non eſt album. Item ſi hæc eſt bona cõſequentia; Habet vulnus in corde; ergo morietur breui; erit & hæc vera: non morietur breui: Ergo non habet vulnus in corde. Pronũciatum iſtud planè eandem vim habet, ac *Dictum de Nullo*, ideo enim, à quo remouetur conſequens, id eſt terminus communis ac ſuperior, remouetur etiã antecedens, id eſt terminus minus communis & inferior; quia terminus communis eſt quoddam totum reſpectu antecedentis, vt animal vniuerſim ſumptũ reſpectu hominis, vt cõſtat ex dictis d. 8. n. 7

4. *Ex affirmatione vnius rectè infertur negatio contrarii,*] v. c. bene ſequitur, paries eſt albus: ergo nõ eſt niger, item hæc res eſt iucunda, ergo vt ſic non eſt moleſta; nempe in ſenſu formali, ſecundum veram oppoſitionem, & naturæ ordinem. Effatum propoſitum magnum habet vſum in Theologiâ morali, ex eoque docent Theologi, præceptum affirmatiuum ſemper in ſe virtute continere contrarium negatiuum vt v. c. præceptum de honorandis parentibus, quod eſt affirmatiuum, continet in ſe virtualiter illud negatiuum, de non afficiendis iniuriâ: Si enim parentes honorandi ſunt, bene ſequitur, eos non eſſe contumeliis aut iniuriis onerandos. At vero.

5. *Ex negatione vnius non ſequitur neceſſario affirmatio contrarii.*] Vt v. c. ex hac enunciatione negatiua: res iſta non eſt iucunda, non rectè infertur; ergo eſt

moleſta; quo modo in moralibus ex præcepto negatiuo de non occidendo, non ſequitur neceſſariò præceptum affirmatiuum, de vitâ aliis tribuendâ; quia vt recte aiunt Theologi: *Prohibitio malorum latius patet, quam preceptio bonorum*, de quo, vide ſi placet, quæ diximus Titulo *de Bono*, diſtin. 7.

6. *Ex pari ratione ſequitur par conſequentia.*] Sicuti ex omni pari causâ, ſequitur par effectus; in quantum ſcilicet ille pendet à causâ, prout illa talis eſt: poteſt autem ex parte ſubiecti aut circunſtantiarum oriri aliqua diſparitas; vt patet per explicationem illius: *omnis cauſa operatior iuxta diſpoſitionem ſubiecti.* De quo ſupra Titulo *de Causâ efficiente.*

7. *Qui vult antecedens vult etiam conſequens.*] Refertur hoc dictum l. 1. ff. *ſi vſus fructus.* Intelligitur & verum eſt in omnibus iis quæ ita inter ſe connexa ſunt, vt vnum ſit alteri conſequens, vel ex naturâ rei; quo modo qui vult ignem, vult etiam cõſequẽter calorẽ, qui nimiã vult cõpotationẽ, etiã velle cenſetur eam, quæ exinde ſequitur ebrietatem: vel ex hominum inſtitutione: tunc enim eo ipſo, quod vni adhibetur conſenſus formalis, virtute quoque cenſetur adhiberi alteri, quod eſt conſequens, vt cũ quis formaliter vult ordinem ſacrum in Eccleſiâ latinâ, virtute vult caſtitatem, ex Eccleſiæ inſtitutione ordinibus ſacris coniuncta. Eodem ſenſu vera eſt Regula trigeſima nona Iuris in ſexto: *Cum quid prohibetur, prohibentur omnia, quæ ſequuntur ex illo.*

8. *Poſito poßibili in actu nullum ſequitur inconueniens.* l. 1. Phyſic. t. 9.] In fine capitis primi. Senſus eſt, ſi tale aliquid: quod ex ſuâ naturâ eſſe aut fieri poteſt, nec inuoluit repugnantiam, de potentia reducatur ad actum, nihil ſequi abſurdi, quod rei naturæ repugnet. Vnde ſi v. c. propoſitio *de poſsibili*

mutetur in ſuam *de ineſſe*, vt vocant, non ſequitur aliquid repugnans. Ratio eſt; quia.

9. *Poſsibile eſt illud, quo poſito in eſſe, nihil ſequitur impoſsibile.* l. 9. Metaph. t. 7.] Verum eſt hoc pronunciatum abſolutè & ſecundum ſe: dummodo ſeruetur proportio inter poſſibilitatem & actum: quędam enim poſſibilia ſunt ſecundum actum ſucceſſiuum, & non ſimultaneum. Vt continuum diuidi in infinitum eſt poſſibile: non ita tamen, vt tota diuiſio poſſibilis ſimul ponatur; ſed vt ponatur ſucceſſiuè, & numquam finiatur. Item quædam poſſibilia ſunt in ſenſu diuiſo: non autem in ſenſu compoſito, vt album fieri nigrum, Petrum, qui ſedet currere, hominem, qui prædeſtinatus eſt, damnari &c. Itaque reductio poſſibilitatis ad actum cum proportione fieri debet, ſecundum naturam rei, quæ reduci intelligitur.

DISTINCTIO X.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

De Syllogiſmo.

1. OMnis Syllogiſmus eſt argumentatio formalis.] Argumentatio formalis dicitur, in qua conſequens ex antecedente neceſſariò colligitur vi formæ, ſeu neceſſitate conſequentiæ: Talis & omnis ſyllogiſmus verus & probatiuus: In hoc enim, quibuſdam poſitis, aliud à poſitis ex neceſſitate accidit eò quod hæc ſunt, id eſt vi formæ ſiue propter legitimam diſpoſitionem propoſitionum, quæ reipsâ iudicatæ ſunt veræ; quod ſoli ſyllogiſmo probatiuo, non item illatiuo conuenit. Reliquæ argumentationes Enthymema, Inductio, Exemplum per ſe materiales ſunt: quia nihil concludunt vi formæ, cum

careant figurâ & modo, & vnicâ tantum præmiſsâ conſtent, ex quâ nihil vi formæ colligitur, teſte Ariſtotele l.1. Prior.c.22. & 1. Poſt. c.3. aliquæ Inductiones formales quidem ſunt conſequentiæ: non autem argumentationes. Reducuntur verò hæ Argumentationis ſpecies ad ſyllogiſmũ,cui principaliter conuenit ratio argumentationis; cum illis tantum ſecundariò conueniat, & analogicè per attributionem ad ſyllogiſmum. Vide, ſi placet, Fonſecam l.6. Dialect. c.6. t. 34.& 36. Conimbricenſes.l. 1. Prior c.1.q.2.a 3.

2. *Quæcunque ſunt eadem vni tertio, ſunt eadem inter ſe.*] Sumitur ex l.3. Phyſic.t.21. & aliis locis, & intelligendum eſt cum proportione, vt eo nimirum modo intelligantur eſſe eadem inter ſe, quo ſunt eadem vni tertio: nam ſi ſint eadem re, vni tertio, ſimili modo erunt eadem inter ſe; poterunt autem ratione eſſe diuerſa: ſi verò re & ratione ſint eadem vni tertio, erunt eodem modo eadem inter ſe, vt bene notat Suarez in Metaphyſicâ diſp. 7. Sectione 3. n.8. Pronunciatum hoc aliqui putant euerti ob myſterium ſanctæ Trinitatis, ſiue ob identitatem eſſentiæ diuinæ, & Relationum realiter inter ſe diſtinctarum; ſed non rectè philoſophantur: licet enim in aliquibus ſenſibus, & quatenus myſterio ſanctæ Trrnitatis obſtare poſſet, admitti non debeat: in aliis tamen ſenſibus certum & euidens eſt, tam in creatis, quam in diuinis; eſtque fundamentum artis ſyllogiſticæ, quo nititur bonitas conſequentiæ in argumentis affirmatiuis. Imò, vt loquitur abſolutè Hurtado diſp.10.logicâ ſec.16. n.87. & diſp. 11.ſec. 3. n.15. *Cui innititur tota vis ſyllogiſtica.* Tres autem potiſſimæ illius ſunt expoſitiones probabiles & æquiualentes. Prima eſt Molinæ 1.p.q.28.a.3. diſp.2. eſſe verum de iis, quæ conueniunt in vno tertio ſin-

gulari incommunicabili. 2. Fonſecæ l. 6. Dial. & aliorum, qui citantur ibidem, eſſe verum, quando illud tertium ita eſt vnum, vt nec ſit plures res, nec idem re cũ eâ, quæ eſt plures 3. Capreoli in 1. d. 2. q. 3. a. 1. in fine, & aliorum apud Suarez de Trinitate l. 4. c. 3. eſſe verum, quando in vno tertio conueniunt adæquatè id eſt, quorum ſingula non latius patent, quam illud tertium, cui identificantur. Eo ipſo enim impoſſibile eſt, hoc tertium identificari cum aliquo, quod non ſit idem cum illo, à quo hoc tertium non differt alias illud tertium extenderetur ad plura, quàm vnũ extremorum, quod illi identificatur; contra hypotheſin. Quod ſi duo non ſint eadem adæquatè vni tertio, non neceſſario erunt eadem inter ſe: ſicut Petrus & Paulus ſunt idem realiter vni naturæ humanæ ſpecificæ, & tamen realiter diſtinguuntur inter ſe quia identitas illa eſt inadæquata: Natura enim humana eo ipſo, quod ſecundum ſpeciem communicabilis eſt multis indiuiduis, poteſt reipſa communicari multis, quibus ſingula indiuidua non poſſunt; ideoque inter ipſa indiuidua erit diſtinctio. Simili modo in diuinis vna eadẽq; natura communis eſt tribus perſonis, ac proinde identificatur pluribus, quam identificentur ſingulæ perſonæ. Vnde ex eo, quod oẽs tres ſunt idem realiter illi, non infertur, eas eſſe realiter idem inter ſe Hæ igitur ſingulæ expoſitiones accommodatæ ſunt & ſufficientes ad reſpondendum in formâ difficultatibus ſiue in creatis, ſiue in diuinis circa propoſitum axioma occurrentibus.

3. *Quæcunque non ſunt eadem vni tertio, nec ſunt eadem inter ſe.*] id eſt; quæ ita ſeſe habent ad aliquod tertium, vt alterum ſit idem illi, alterum non idem, iuxta explicationẽ præcedentis; ea non ſunt eadem inter ſe; eo nimirum modo, quo non ſunt eadem vni tertio. Vtrumque hoc principium citari ſolet ex l. 3.

Phyſic.t.21. Vbi Philoſophus neutrum habet in terminis; ſed diſputans de diſtinctione inter agere & diſcere, doctrinam & diſciplinam, ait: *iis omnia competere, quæ aliquo modo ſunt eadem: ſed hiſce duntaxat, quorum eſt eadem ratio.*. Clarius vtrumque proponit l. 1. Top. loco 4. vel ſecundum alios 5. vbi ait: *Rurſum conſiderandum, ſi alterum idem & alterũ non: nam ſi non ſint ambo eidem eadem, facilè conſtat, quia nec ſibi inuicem.* Vide, ſi placet, Clauium in l. 1. Elementorum Euclidis ad primum illius axioma, quod eſt: *Quæ eidem æqualia ſunt & inter ſe ſunt æqualia.*

4. *Omnis diſputatio fit ex quibuſdam poſitis.*] Eſt commune pronunciatum academicum. Quemadmodum in omni ſyllogiſmo, vt concluſio rectè inferatur, poni debent, & concedi quædam propoſitiones, vt docet Philoſophus l. 1. Prior. c. 1. ita in omni diſputatione, vt legitimè & fructuosè procedat, fundamentorum inſtar ſupponi debent certa quædam Principia, de quibus inter vtramque partem conueniat; ſiue illa communia axiomata ſint, ſiue definitiones, ſiue poſtulata, aut aliæ hypotheſes. Ea de cauſâ, ex communi ſententia, *contra negantes principia non eſt diſputandum.* Sunt enim illa prima fundamenta ſcientiarum; quibus ſublatis, fruſtra omnis adſtruendi labor abſumitur, vt multis explicatum eſt Titulo. 1. Diſtinct. vltima, quam conſule, ſi placet.

5. *Concluſio ſequitur debiliorem partem antecedentis.*] Axioma iſtud Philoſophicum, ſuffragiis omnium firmatum refert Commentator, in quæſt. Logic. t. 9. vbi inquit: *Concluſionem iuxta Eudemii, Theophraſti, & vetuſtiorum Philoſophorum ſententiam ſequi viliorẽ partem præmiſſarum.* Ratio eſt; tum quia effectus non poteſt eſſe nobilior ſuâ cauſâ, vt explicatũ eſt ſupra; tum quia extrema inter ſe coniunguntur in concluſione eâ perfectione, quâ copulantur cum medio in

præmiſſis: itaque ſi eſt aliqua imperfectio vel debilitas coniunctionis extremorum cum medio in præmiſſis, illam quoque participabit concluſio. Et patet inductione: Nam ſi altera præmiſſa ſit ſophiſtica, aut pſeudographa, iudicium illatiuum ſophiſticum erit vel erroneum: ſi altera particularis vel negatiua, oportet concluſionem eſſe particularem vel negatiuam, vt perſpicuum fiet, inducendo omnes trium figurarum modos. Recipitur hoc effatum ab omnibus, quoad quantitatem & qualitatem aliquam propoſitionum, ſecundum exempla iam illata; dubium verò eſt, quoad alias perfectiones; ad quod Reſpondent Torres & Gillius, cum Molina 1.p.q. 1.a.11.d 11. Concluſionem ſequi deteriorem partem antecedentis quoad effectus, qui pendent ab vtrâque præmiſsâ, vt ſunt certitudo, & euidentia: non autem quoad eos, qui ab vtraque præmiſsâ non pendent qualis eſt v. c. ſupernaturalitas; quia cauſa ſupernaturalis per ſe, quoad hoc prædominatur, & traducit effectum ad ſuum ordinem, vt videre eſt, in omnibus actibus ordinis ſupernaturalis, qui vitaliter attinguntur à potentiâ naturali; & tamen non manent intra ordinem naturæ. Et ita ex eorum ſententiâ, licet aſſenſus Theologicus pendeat etiam ex aliqua propoſitione, ſiue conſequentia naturaliter euidente: Ex vi tamen alterius propoſitionis ſupernaturalis traducitur ad ordinem ſupernaturalem, & ita ſecundum quid eſt imperfectior aſſenſu naturali euidente; quia ipſe eſt ineuidens: Quoad ſupernaturalitatem verò, quam habet ab aſſenſu Fidei; eſt præſtantior. Hanc limitationem non adhibent, qui docent aſſenſum Theologicum eſſe naturalem, vt ſunt Suarez, de Fide, Spe, & Car. diſp. 3. ſec. 11. n. 8. Vaſquez t. 1. in p. diſp. 4. c. 8. n. 23. & alij. Quidquid porro ſit de naturalitate, vel

ſupernaturalitate aſſenſus Theologici, axioma propoſitum admitti vniuerſaliter debet hoc ſenſu: Concluſio ſequitur debiliorem partem: ideſt, contrahit imperfectionem ac defectum aliquem ex debilitate alteriuspartis, licet non ſequatur debiliorẽ partem, quoad omnimodam paritatem, in qualibet conditione, vt patet ex dictis, tum hoc loco, tum ſupra ad illud: *Effectus ſequitur debiliorem partem ſuę cauſa.* Titulo *de cauſis in genere*, diſtin. 4. Vide, ſi placet, Maximilianum Sandæum in Theologia varia. l. 3. Comment. 5. Exerc. 4.

6. *Concluſio non deſtruitur, niſi deſtruantur præmiſſa.* Commentator lib, 2. Prior. cap. 8.] Ratio eſt; quia abſolutè & vniuerſaliter, *poſitâ cauſâ ponitur effectus*, & hic non tollitur, niſi illâ ſublatâ, vt explicatum eſt, Titulo *de cauſis in genere*, diſtin. 3. In hanc ſententiam docent communiter Philoſophi, poſitis aſſenſibus præmiſſarum formaliter quatenus verè præmiſſæ ſunt; Intellectum neceſſariò aſſentiri concluſioni quoad ſpecificationem, imò etiam quoad exercitium, ex parte ſui præcisè: non autem ſi conferatur cum voluntate; quia hæc poteſt illum ad alia cogitanda ita auertere, vt cõcluſioni actualem aſſenſum non prębeat. Vide, ſi placet, Conimbric. l. 1 Poſt. c. 1. q. 4. a. 4.

7. *Arguere in contrarium non eſt ſoluere argumentum.*] Valet & vſurpari ſolet hoc dictum in eos, qui, ſi quando illis ſyllogiſmus, aut argumentum aliquod ſoluendum proponitur, non reſpondent categoricè ad rationem dubitandi: ſed potius elabendi vel eludendi gratiâ rationem aliquam in contrarium opponunt. Quo ſanè modo difficultas propriè non tollitur; ſed ſępius augetur, & effugium potius quęri videtur, quam vera argumenti ſolutio. Itaque modus ille minimè conuenire videtur.

Profeſſoribus ſeu Doctoribus, quando à diſcipulis eruditionis gratiâ dubij alicuius enodatio petitur.

DISTINCTIO II.

De Demonſtratione.

1. D*Emonſtratio eſt ſyllogiſmus efficiens ſcientiam.* l. 1. Poſter. c. 2.] Per ſcientiam intellige cognitionem concluſionis ſcientificam: Hanc enim immediatè generat demonſtratio. Eſt verò hæc definitio ex proprio fine & effectu demõſtrationis: ſciētia enim tum finis tum effectus eſt demonſtrationis diuerſo reſpectu; ſicuti ſanitas eſt finis & effectus Medicinæ: Demonſtratio autem ipſa eſt inſtrumentum; quo noſter intellectus, vel anima, tanquam cauſa principalis efficit rei propoſitæ ſcientiam; Cuius intrinſeca forma eſt iudicium illatiuum; extrinſeca tum veritas principiorum, ob quam aſſentimur concluſioni vt veræ; tum recta diſpoſitio propoſitionum, ob quam aſſentimur concluſioni tanquam bonæ.

2. *Illa demonſtratio eſt melior, quæ melioribus vtitur principiis.* l. 1. Poſter. c. 21. t. 43.] Ratio eſt; quia ſicuti ſe habet ſimpliciter ad ſimpliciter, ita magis ad magis. Vnde ſicuti abſolutè bona dicitur demonſtratio, quæ bonis conſtat principiis; ita comparatiuè melior eſt, quæ per meliora efficitur principia; cum iuxta dignitatem cauſę, ceteris paribus ſequatur dignitas proprij effectûs; vt fuſius explicatum eſt, Titulo *de cauſis in genere*, diſtinctione quarta.

3. *Principia demonſtrationum ſunt definitiones.* l. 1.

Poſter. cap. 10.] Definitio poteſt ſpectari duppliciter, 1. ſecundum ſe, quatenus definitio eſt. 2. in ordine ad demonſtrationem; quatenus medium illius eſt, & cauſa Paſſionis, ac connexionis ſubiecti & prædicati. Priore modo officium definitionis eſt, diſtinctè oſtendere quidditatem rei per partes eſſentiales, vt animal rationale. Poſteriore modo officium eius eſt, oſtendere connexionem extremorum concluſionis, ſeu cur paſſio inſit ſubiecto. Priore modo dicitur definitio Formalis; poſteriore Cauſalis, & eſt medium demonſtrationis non vnicum; ſed inter cetera vnum.

4. *Demonſtratio affirmatiua dignior eſt negatiua.* l. 1. Poſter. cap. 21. t. 40.] Ratio eſt, quia, vt inquit Ariſtoteles ibidem, illa ex paucioribus petitionibus, aut ſuppoſitionibus, aut proportionibus exiſtit, aliam rationem aſſignat Philoponus; quoniam affirmatiua demonſtratio nullo indiget, vt monſtretur; Et ſi demonſtratur, per ſeipſam demonſtratur: negatiua autem per affirmationem. Etenim hæc propoſitio v. c. *Quantitas non eſt qualitas*, non eſt omninò prima & immediata; quia datur alia prior, per quam probetur: vt *Quantitas eſt ens extenſum*: Ex eo enim, quod quantitas per ſe ſit ens extenſum, ſequitur non eſſe qualitatem. Sic etiam prius eſt, hominem eſſe animal rationale: quam non eſſe brutum. Dicuntur nihilominus huiuſmodi propoſitiones aliquando immediatæ, in ratione negationis, quemadmodum ſumma genera ſunt inter ſe primo diuerſa: alioqui prius naturâ habent eſſe poſitiuum, quod eſt ratio diuerſitatis negatiuæ. Quemadmodum igitur propoſitiones affirmatiuæ priores ſunt negatiuis, vt explicatum eſt diſtinctione 4. huius Tituli; ita demonſtratio affirmatiua præcedit negatiuam. Nam, vt inquit Albertus M. in hũc locum:

Sicut nobilius eſt, eſſe quam non eſſe, ita affirmatiua potior eſt negatiua.

5. *Impoſsibile eſt, omnium eſſe demonſtrationem.* l. 3. Metap. t. 4. & 4. Metap. t. 67.] Ratio eſt, quia multa ſunt, quæ carent medijs ad demonſtrandum neceſſariis, quæque per ſe ita manifeſta ſunt, vt demonſtrationis minimè indigeant. Valet pronunciatum in eos, qui vt curioſius omnia inquirunt, ita enucleatius ſingula explicari volunt. Lege, ſi placet, Ariſtotelem l. 8. Phyſic. t. 22.

6. *Principiorum non eſt demonſtratio.* l. 1. Poſter. c. 8. t. 36.] Ratio eſt, quia immediata ſunt, & prima, nec habent cauſas, ex quibus veluti prioribus & notioribus demonſtratiua Principiorum ſcientia generetur. Vt in ſimili dictum eſt ſupra de cognitione eſſentiæ demonſtratiua. Titulo *de ſcientia.*

7. *Definitionis non eſt demonſtratio.* Refertur à D. Thomâ in 3. Metaph. t, 6. & ſumitur ex l. 1. Poſter. cap. 3.] Vbi dicitur definitio eſſe ipſius, *quod quid eſt*, & ſubſtantiæ rei: Huius autem, vti & Principiorum, non eſt demonſtratio à priori & propter quid, vt patet ex dictis; ac per conſequens neque definitionis. Porro quænam Principia, & quo ſenſu dicantur indemonſtrabilia, fusè explicatum eſt Titulo 1. diſt. 5. quæ eſt de notitiâ Principiorum.

8. *In demonſtrationibus non eſt proceſſus in infinitum.* l. 1. Poſter. t. 34. & ſequentibus.] Vbi id Ariſtoteles probat de demonſtrationibus tam affirmatiuis, quam negatiuis: *Demonſtratio enim eſt, de iis, quæ ſunt per ſe* (vt inquit t. 36.) *Et hæc vel inſunt rebus, in eo, quod quid eſt, vel res illis inſunt, quorum neutra ſunt infinita.* Etenim, vt in finibus, ita etiam in mediis, ſiue demonſtrationis illa ſint, ſiue

alterius cuiuſque rei, non datur proceſſus in infinitum, vt probatum eſt, Titulo *de cauſa finali.* diſt. 6. alioqui namque neque inciperemus vnquam, neque finiremus; quod abſurdum eſt vt ex Ariſtotele, demonſtrauimus ibidem.

9. *Petere principium eſt non demonſtrare propoſitum.* l. 2. Prior. c. 18.] Vb id variis oſtenditur fieri modis, 1. ſi is non ratiocinatur, cui incumbit probare. 2. ſi ratiocinatur; ſed per ignotiora. 3. ſi per ſimiliter ignota, 4. ſi per poſteriora, 5. ſi id, quod per ſeipſum non eſt aptum cognoſci, conetur quiſpiam per ſeipſum monſtrare, quæ propriiſſima eſt principij petitio. Prioribus quoque modis peti principium dicitur; quia importuni ſunt, & parum vel nihil faciunt ad demonſtrandum propoſitum. Præter hos, alios inſuper modos petendi principium aſſignat Ariſtoteles 8. Top. 5. quos lege, ſi placet, apud Fonſecam l. 8. Dial. c. 13.

10. *Demonſtratio non debet transferri de genere in genus.* l. 1. Poſter. cap. 7. t. 20.] Alii ita communius proponunt: *Non licet tranſcendere de genere in genus*, in argumentando videlicet: ille enim ratiocinandi modus vitioſus eſt, in quo tranſitus fit ad res diuerſi ordinis, ac generis: vnde v. c. non ſequitur: Eò perfectior eſt amor cæteris paribus, quo verſatur circa perfectius obiectum; ſed amor noſter, quo amamus Deum, verſatur circa obiectum infinitè perfectum: Ergo eſt infinitè perfectus. Ratio eſt; quia in antecedente agitur de amore rei creatæ, in qua datur maius & minus; in conſequente de amore rei increatę, in qua non datur maius & minus. Eodem modo non ſequitur: Eò maior eſt offenſa, quò maior eſt perſona, quę offenditur; ſed perſona Dei eſt infinita: Ergo etiam offenſa eſt infinita: ergo in quolibet peccato eſt malitia infinita; quia

etiam hic ſit tranſitus de genere in genus. Itaque comparatio, quæ fit in maiore propoſitione, debet intelligi non ſecundum æqualitatem; ſed ſecundum proportionem: Eſt autem proportio, quod ſicuti Deus eſt altioris ordinis, quam creatura, ita etiam iniuria Dei ſit ſuperioris rationis. Vnde bene ſequitur: Deus eſt infinitus: Ergo offenſa, quæ circa Deum verſatur, eſt in ſupremâ ſpecie offenſæ, quæ eſſe poteſt. Et hæc ratione iniúria diuina poteſt dici infinita, quaſi ſyncategorematicè; quatenus ſcil. quantumuis creſcat in infinitum dignitas creaturæ, & grauitas iniuriæ contra illam, nunquam tamen erit æqualis minimæ iniuriæ diuinæ. Sed hæc res non caret difficultate Theologicâ, cuius determinatio non eſt huius loci. Vide, ſi placet, Becanum 1. 2. Tract. 2. cap. 2. q. 6. num. 5. Suarez Tomo 1. in 3. p. Coninck de Pœnitentiâ & alios. Quod ſi res diuerſi generis vel in ratione ſubiecti, vel abſtractionis, vel ſubalternationis qualiſcumque conueniant, vel à ſe mutuò dependeant, licebit ab vnâ ad aliam procedere, in quantum inter ſe, iuxta præſentem argumẽtationis ſtatum analogiam aliquam, ſiue proportionem habent.

TITVLVS LV.

De actibus voluntatis.

DISTINCTIO PRIMA.

De actionibus potentiæ volitiuæ ſecundum ſe.

1. V*Oluntas apud Deum pro facto reputatur.*] Celebris iſta propoſitio traditur à Suarez Tom. 1. in 3. & diſp. 4. ſect. 7. ſub finem & diſputatur à Theologis in 1. 2. q. 20. a. 3. & ſequentibus. Intelligitur autem de actu voluntatis interno & efficace, ideſt, qui natus eſt reipſa ponere opus externum, ſi aliunde non impediatur; & verum eſt hoc ſenſu. Voluntas ſola efficax ex ſeſe tantum valet apud Deum, quantum opus, quod ab ea proficiſceretur, ſi illa voluntas poſſet in opus exire, verbi gratia, tantum meretur aliquis eliciens voluntatem dandi eleemoſynam, ita, vt ex illa voluntate verè ſe applicaret ad opus, ſi haberet pecunias, vel ſi adeſſet aliquis pauper, quantum mereretur, ſi de facto daret eleemoſynam. Ita expreſsè traditur à D. Auguſtino expoſitione 4. ſuper illa verba Matth. *In qua menſura menſi fueritis*, vbi ita ſcripſit: *In qua voluntate bene feceritis, in ipſa liberabimini, & in qua voluntate maleſeceritis, in ipſa puniemini.* Et paulo inferius: *in voluntate quippe propria metitur bonus bona facta, & in ea metietur ei beatitudo. Item, in voluntate propria metietur malus homo mala opera, & in ea metietur ei miſeria*, &c. Et alibi: Quidquid vis, & non poteſt, factum Deus comprobat. *Non autem intelligi debet de qualicũque volũtate inefficaci,*

vt quandocunque voluntas aliquid vult, tota perfe-ctio, quæ eſt in obiecto ſecundum ſe refundatur in voluntatem. Nam ſi aliquis vellet verbi gratia, infinitè amare Deum, non propterea ſtatim infinitè amaret, aut ſi deſideraret mereri tantũ, quantũ meritus eſt D. Paulus, nõ ideo tantũ mereretur, niſi volũtas ei⁹ tã efficax eſſet vt nata eſſet ponere oẽs actus heroïcos, quos D. Paulus exercuit. Ita ferè Suar. loco cit. Vaſq. & alij dicunt, volũtatẽ pro facto reputari, quando voluntas verſatur circa opus externũ ordine directo; quia tunc voluntas accipit eandem malitiam ex obiecto & circunſtantijs ab opere exteriori, vel habet eandem bonitatem cum illo: at vero in actibus reflexis aliter contingere, vt cum quis vult habere actum charitatis vel affectum Martyrij, &c.]quia actus reflexus nec tribuit bonitatem aut malitiam, nec eam accipit ab actu ſupra quem reflectitur, vt docet Vaſquez 1. 2. diſp. 51. c. 5. Vtraque diſtinctio bona eſt, & quoad modum loquendi potius, quàm in rei veritate altera diſcrepet ab altera.

2. *Virtus non reſpicit effectum ſed affectum.*] Verũ eſt eodem ſenſu, quo axioma præcedens, & elicitur ex S. Auguſtino loco citato, vbi ait, *affectum voluntatis omnium eſſe meritorum, factorumque menſuram. Ex qualitatibus quippe volũtatum, non ex temporũ ſpatiis, &c. ſiue rectè facta ſiue peccata mẽſurari.* Ratio vtriuſq; pronunciati eſt. Prima, quia actus externi qui imperantur per actum volũtatis internum, non ſunt intrinſecè moraliter boni vel mali: ergo nihil poſſunt ſuperaddere bonitatis moralis actib⁹ internis. Secũda, quod eſt neceſſarium, non reddit nos perfectiores, vel imperfectiores; ſed poſita efficaci voluntate neceſſariò producuntur actus externi à ſuis potentiis; ergo non reddunt nos vel imperfectiores, vel perfectiores: ergo nihil ſuperaddunt bonita-

tis vel malitiæ. Tertia, ſi actus externi ſuperadderēt aliquid bonitatis vel malitiæ, ſequeretur viros bonos priuari poſſe à cauſa extrinſeca, magna parte meritorum, quia opera externa ſæpiſſime ab extrinſecis poſſunt impediri. Hinc verò non ſequitur opera externa non eſſe neceſſaria ad vitam æternam; primo quia cum conſtemus corpore & animâ, debemus Deum honoraro corpore & anima. Secundo quia poſito actu efficaci interno, ſequitur neceſſariò opus externum, ſi adſit facultas. Tertiò, quia per opera externa in hac vita nos mutuò viuamus, quo modo Sacramenta etiam non poſſunt conferri ſine opere externo. Et generatim.

3. *Multa conueniunt actui externo, quæ non competunt interno.*] Primo enim occaſione operis externi voluntas ſæpe fit melior aut peior, quia homo dum verſatur in opere externo, excitatur ad feruentius volendum, ad diutius in voluntate perſeuerandum, & cætera. Vel etiam quia renouat ſæpius volitiones propter difficultatem, vel delectationem, quam ex opere percipit. Vnde opus externum cenſetur pars ſaltem materialis & moralis ipſius actus interni, ſiue vitioſus ille ſit, ſiue ſtudioſus. Secundo, opus externum cauſat ſcandalum vel ædificationem proximi, item pacem vel perturbationem, commodum vel damnum, & conſequenter obligationem in operante ad reſtitutionem: Tertio actus internus cum externo plus ſatisfacit quam internus ſolus, quia pœnalitas, quæ eſt in opere externo, eſt per ſe ſatisfactoria. Quarto, opus externum maximè iuuat, vt frænemus paſſiones & appetitui noſtro dominemur. Denique idem opus externum reſpectu diuerſorum poteſt eſſe bonum & malum; quia, verbi gratia, eleemoſina poteſt imperari à Domino ex charita-

te, & executioni mandari à famulo ad vanam gloriam; hæc autem dici non poſſunt de actu interno; quia ille non eſt bonus per denominationem extrinſecam tantum. Vnde ſi in adæquato ſubiecto actus, ſub quo etiam circunſtantiæ continentur, aliquid ſit mali, actus eſt ſimpliciter dicendus malus; quia, *bonum eſt ex integra cauſa, malum autem ex ſingulis defectibus.*

4. *Intentio eſt oculus mentis.*] Intentio propriè eſt actus voluntatis tēdentis in finē per media cōſequēdum, intendere enim nihil aliud eſt, quam finem ſiue terminum proponere ſibi, ſic dicimur intendere virtutem, ſcientiam, beatitudinem &c. dum volumus illa per media conſequi. Dicitur autem intentio oculus mentis per metaphoram ſiue tranſlationem, quia ſicuti per oculum diriguntur motus & actiones hominis; ita per intentionem actiones humanæ tendunt in certum finem.

5. *Intentio eſt finis, electio mediorum.* 3. Eth. c. 2.] Intentionem verſari circa finem patet ex dictis: electionem autem verſari circa media ex eo perſpicuum fit; quia voluntas, facta intentione, ſiue deſiderio efficaci, vt vocat Ariſtoteles tertio cap. quarto, virtutis, verbi gratiâ, potiendæ, mouet intellectum ad vias, mediaque virtutis obtinendæ exquirenda; quo facto intellectus conſultat, ſiue media ac modos conuenientes inquirit. Poſt conſultationem fert iudicium de rebus agendis; tum pronunciat, hoc loco & tempore, circa hanc, verbi gratia, materiam hoc modo virtutis mediocritatem obtineri poſſe; vel etiam media quædam accommodata decernit ad virtutis, verbi gratiâ, honeſtatem conſequendam. Hoc iudicio peracto, ſi voluntati tantum ſimpliciter placeant viæ, modi, ac media excogitata, conſenſus vocatur; ſin autem efficaciter deſideret, ele-

ctio dicitur. Vel quia inter plura media oblata vnum eligit; vel quia cum antea hæſitaret intellectus, an in hac materia verbi cauſa virtutis functio obeunda; iam vero ſententiam abſolutam tulerit, voluntas ſe huic iudicio accommodat, & quod intellectus conſultatione & iudicio, id ipſa affectu efficacis deſiderii eligit atque amplectitur.

Plura quæ huc referri poſſent, commodius explicantur titulo *de fine vltimo*, *de bono & eius appetitu*, & alibi.

DISTINCTIO II. *De Actibus vitiorum*

Supra 481. Huc pertinet.

DISTINCTIO III.

De Actibus vitiorum ſiue de Peccatis.

1. O*Mne peccatum eſt voluntarium.*] Quamuis, vt habet D. Tho. 1. p. q. 63. a. 1. nomen peccati generaliter dicatur de omni eo quod deficit, & non eſt perfectum ſuæ congruenter regulę, ita vt extendatur tam ad ea, quæ à natura vel arte fiunt, quam ad ea, quæ à libera hominis voluntate procedunt. Vſus tamen communis ferè obtinuit, vt quæ contra ſuam regulam ab arte fiunt, *Errores*, quæ verò à natura *Monſtra* appellētur: *peccatorum* autem nomine abſolutè intelligantur ea, quæ à libera voluntate procedunt ſine rectitudine ſibi debita quæ non conformantur ſuæ regulæ, quæ eſt lex Dei æterna, & ſub hac notione intelligitur, ac verum eſt pronunciatum de quo videri poteſt D. Th. 1. 2. q. 71. a. 5. in Corp.

2. *Peccatum adeò eſt voluntariam, vt ſi non ſit voluntarium non ſit peccatum.* Eſt hoc axioma M.

Auguſtin, quod eo refertur cauſâ 15. quæſt. 1. in principio. Ratio eius eſt, quia peccatum nil aliud eſt, quàm actus humanus malus, aut omiſſio voluntaria actus humani debiti, atqui actus non eſt, neque dicitur humanus niſi qui à voluntate hominis deliberata procedit, vt docet S. Th. 1.2. q. 1. a. 1. & omnes Theologi ac Philoſophi cum eo.

3. *Nemo peccat inuitus.*] Eſt hoc pronuntiatum S. Cypriani in ſerm. de bapt. Chriſti. Ratio eſt, quia omne peccatum adeo debet eſſe voluntarium, vt ſi non ſit voluntarium non ſit peccatum: hinc docent Theologi, motus concupiſcentiæ in appetitu ſenſitiuo, ſiue paſſiones animi circa rem illicitam, v. c. motus iræ, odij, &c. quatenus libertatem & conſenſum voluntatis præueniunt per ſe, non eſſe peccata; alioqui ſępe peccaremus inuiti, cum motus illos ſæpè inuitus patiatur homo, & fieri poſſit vt excitentur in dormiente.

4. *Concupiſcere eſt naturale, at malè concupiſcere, voluntarium.*] Eſt hoc effatum S. Chryſoſtomi, hom. 19. ad pop. ſenſus eius eſt, motus concupiſcentiæ ſiue appetitus ſenſitiui ſecundum ſe, non eſſe liberos ſed naturales, & homini cum brutis animalibus cōmunes fieri autem malos & rationem peccati cōtrahere, prout voluntarij ſunt, ideſt prout à libero volũtatis conſenſu inordinatè procedunt. In eandem ſententiam eſt illud D. Bernardi, lib. de interiori domo cap. 19. *Non nocet ſenſus, vbi non eſt conſenſus*, etenim aliud eſt, tentatione aliqua pulſari, aliud eidem tentationi ſuccumbere, malitia peccati non in priori ſed in poſteriori eſt poſita.

5. *Nemo tenetur ad culpam niſi propria voluntate deflexerit.*] Eſt hoc pronũtiatum S. Ambroſij relatũ c. 15. in iure canonico q. 1. ca. *Non eſt*, Intelligitur de peccato actuali hoc ſenſu: nemo actualiter & pec-

cando, culpam actualem contrahit niſi liberè per propriam voluntatem à lege Dei æterna deflexerit. Ratio eius eſt, quia repugnat peccato actuali eſſe voluntarium voluntate aliena, vt docet S. Auguſt. l. 1. de peccatorum meritis c. 35. hoc enim differt peccatum actuale ab originali, quod actuale contrahatur propria voluntate: originale vero aliena nempè primi parentis vt docent Theologi.

6. *Delictum perſonæ redundare non debet in detrimentum Eccleſiæ.*] Eſt hæc regula 76. Iuris in ſexto, cuius veritas perſpicua fit huiuſmodi exemplo. Syndicus verbi cauſa Eccleſiæ vel procurator dum eius cauſam agit committit falſum, ac proinde ſi cauſa fuiſſet propria, cecidiſſet; non tamen id fit quia eſt cauſa Eccleſiæ, ſenſus huius pronuntiati magnum vſum habet, in perſonarum delictis cuiuſcunque illæ congregationis ſint aut ordinis.

7. *Facientem & conſentientem par pœna conſtringit.*] Eſt hoc axioma celebre in iure can. & refertur cap. *Notum* 2. cauſas qu. 1. ſenſus eius eſt, non ſolum peccati executorem, ſed eos etiam qui peccato cõſentiunt eadem pœna obſtrictos teneri, iuxta illud ad Rom. 1. Digni ſunt morte, non ſolum qui ea faciunt, ſed etiam qui conſentiunt facientibus, ex qua D. Pauli ſententia dictum axioma deſumptum eſſe indicant verba illa cap. primi de officio de legatis, Agentes & conſentientes pari pœna, ſcripturæ teſtimonio, puniantur, vbi Gloſſa, in verbo, pari pœna, ad quadruplicem, conſenſum diſtingunt, primum Negligentiæ, ſecundum Conſilii. Tertium cooperationis. quartum Autoritatis ſeu Defenſionis.

8. *Omne peccatum eſt mendacium.*] Vetus iſtud dictum refertur ſententia centeſima quinqua-

geſima D. Proſperi, quæ ſic habet; cum homo ſecundum ſe viuit, non ſecundum Deum, ſimilis eſt diabolo, quia nec Angelo ſecundum Angelum ſed ſecundum Deum viuendum fuit vt ſtaret in veritate, & veritatem de illius, non de ſuo mendacio loqueretur. Vnde non fruſtra dicitur, omne peccatum eſſe mendacium; quia non peccatur, niſi ea voluntate quæ contraria eſt veritati id eſt, Deo; ſumpſiſſe autem videtur, hæc D. Proſper. ex cap. 4. lib. 14. de Ciuit. Dei. Porrò mendacium hic latè ſumitur, non modo pro iudicio contra mentem facto; ſed etiam pro eiuſdem obiecto, item omne peccatum dicitur mendacium; quia declinat à veritate boni: iuxta illudi Prouerb. 14. *Errant, qui operantur malum.* Nemo enim malum eligit niſi iudicet illud eſſe diligibile ſub aliqua ratione boni: hoc autem iudicium imperfectum eſt, & erroneum in moribus cum de ſe ad peccatum inducat, vt pluribus explicat Suarez lib. 7. de Angelis c. 6. n. 32.

9. *Ab impiis egredietur impietas.*] Eloquio hoc vtitur S. & Regius Propheta Dauid, 1. Reg. cap. 24. Cum enim Saül, perſequens Dauidem incidiſſet ipſe in manus Dauidis. *Animaduerte*, ait Dauid ad eum verſ. 12. & 13. *& vide, quoniam non eſt in manu mea malum, neque iniquitas, neque peccatum, tu autem inſidiaris animæ meæ, vt auferas eam, iudicet Dominus inter me & te, & vlciſcatur me Dominus ex te manus autem mea non ſit in te, ſicut in prouerbio antiquo dicitur? Ab impiis egredietur impietas*; hactenus Regius Propheta, nuſquam verò reperitur hoc prouerbium in ſcriptura niſi cap. cit. ea itaque cauſa antiquum dicitur, quia eo tempore ſermonis quotidiani vſu

protritũ fuit; eius hoc loco ſenſus eſt iſte: etſi manus mea nihil hoſtile contra te ſuſcipiat, nec quiſquam meo iuſſu in te vindictam attentet, non deerit tamen impius aliquis & ad ſcelus proiectus qui te puniat, quin imò ſi nullus alius id fecerit, tum tamen ipſe qui in me impius es, manu & ferro tuopte, pœnas à te exiges. Valet hoc dictum in illos, qui vel ad vlciſcendum proni ſunt, vel ad male agendum ſolent eſſe primi; illi enim manifeſtè impij ſunt, à quibus præcipuè mala proficiſcuntur, ſicut enim bonus homo de bono theſauro cordis profert ea quæ bona ſunt, ita malus ſimiliter mala.

10. *Præſtat millies mori quam* Deum *vel leuiſſimè offendere.*] Oſtenditur hoc dicto grauitas peccati, etiam venialis, quæ tanta eſt, vt pro nullo huius mundi bono admitti debeat, ne quidem, etſi inde penderet conuerſio omnium Hæreticorum, Turcarum, & Gentilium, adeoque ſalus æterna omnium Angelorum & hominum, qui ſunt, fuerunt & erunt; oritur autem hæc grauitas peccati, ex dignitate infinita perſonæ quæ offenditur, & ex vilitate ſumma & ingratitudine perſonæ offendentis, quæ inordinatè egit ſi lædat bonum infinitum & increatum ratione vllius boni finiti, & creati, atque hinc patet, mirum non eſſe, quod tam ſeuere peccata etiam venialia cum in hac tum in altera vita à Deo puniantur, & tantopereà vini virtute deditis caueantur: quia non ſunt contemnenda tanquam parua ſine quibus magna conſtare non poſſunt: peccata venialia efficaciam ſacramentorum debilitant ad diuinos afflatus & Angeli cuſtodis monita ſentienda animum ſegnem reddunt, eundem in moleſtias, ſollicitudines, & an-

anguſtias difficiles coniiciunt, ſenſum & guſtum voluptatum cæleſtium impediunt, gratiam, charitatem, ceteraſque virtutes infuſas vel opprimunt, vel ſuffocant, quodammodo, vt in præclaras actiones difficulter erumpant, denique procliuem parant lapſum, & ſæpè fit; vt qui negligit leuiora, grauiſſimis implicetur.

11. *Initium ſalutis eſt notitia peccati.*] Nimirum vel in remedium, vel in fugam. Dictum hoc Epicuri refert & probat Seneca; nam qui peccaſſe ſe neſcit, corrigi non vult, adeoque nec poteſt quandiu illum ignoratio hæc tenet, deprehendas te oportet, antequam emendes. Pronunciatum veritatem obtinet non tantum in emendatione defectuum naturali ac Philoſophica, ſed etiam in ſupernaturali ac Theologica: Etenim communis Theologorum ſententia eſt gratiam Dei excitantem, quę ad vitæ emendationem & ad omnes Chriſtianæ virtutis actus neceſſaria eſt duplicem eſſe, priorem in intellectu, poſteriorem in voluntate; illa eſt ſupernaturalis illuminatio, qua repræſentatur intellectui noſtro vel dignitas rerum diuinarum, vel fœditas & turpitudo peccatorum, vel miſeria humanæ naturæ, &c. Hæc verò eſt pia aliqua affectio, vt ſunt bona deſideria, timores, terrores, quibus excitamur ad faciendum bonum & declinandum à malo. Iuxta hanc explicationem verum eſt & illud:

12. *Initium operum bonorum confeſſio eſt operũ malorum.*] S. Auguſtinus Tract. 12. in Ioannem ſub finem. Rationem aſſignat ibidem, quia: *qui confitetur peccata ſua & accuſat peccata ſua, iam cum Deo facit*: & infra: *Accuſat Deus peccata tua, & ſi tu accuſas, coniungeris cum Deo*: & rurſus: *Cum autem cœperit tibi diſplicere, quod feciſti, inde incipiunt bona opera tua, quia accuſas mala opera tua.*

13. Non

13. *Non dimittitur peccatum, niſi reſtituatur ablatum.*] Dictum hoc M. Auguſt. epiſt. 54. ad Macedonium. Refertur in decret. part. 13. c. 4. & part. 15. c. 25. & alibi, & ponitur Regula 4. Iuris in 6. Intelligitur autem propriè de peccato furti aut violentiâ, & alia quauis illicita rei alienæ vſurpatione, in his enim omnibus via ordinaria peccatum non remittitur, niſi ſub conditione rem ablatam reſtituendi, vel alio modo damnum illatum reſarciendi. Ideo Deus negat grata ſibi eſſe ieiunia eorum, qui rem alienam detinebant; Et Niniuitis Rex indicens iuſtitium, præcipit, vt rapinâ manus vacuefaciant, naturæ ductu intelligens, ſine tali reſtitutione pœnitentiam à Iona prædicatam inanem fore. Dixi ſub conditione, quia ſi is qui damnum intulit præ inopia non poſſit reſtituere dimitti quidem poterit, remanebit tamen obligatio reſtituendi ſuo tempore, ſi ad pinguiorem fortunam peruenerit. Dixi 2° via ordinaria, quia poteſt contingere, vt vel Deus ipſe, vel etiam creditor liberaliter ſine vlla vlteriore obligatione remittat. Vide Leſſium de Iure & Iuſtitia l. 2. c. 7. n. 47. Grotium de Iure Belli l. 3. c. 10. n. 3. Vbi ita ſentire docet non Iudæos ſolum, & Chriſtianos, ſed & Mahumetiſtas.

14. *Peccati venia non datur niſi correcto.* Eſt hæc regula 5. Iuris in 6.] Intelligitur primo via ordinaria vti præcedens, ſecundo intelligitur de venia culpæ, non autem de venia pœnæ, quæ appellatur impunitas, quantum ad pœnam temporalem imponendam in hoc ſæculo, quia dimittitur talis pœna quandoque non correcto, vt cum propter ſcandalum vel alia de cauſa peccata relinquuntur impunita, correctus autem hoc loco intelligitur is, qui per dolorem & deteſtationem cum emendationis propoſito ſe à peccatis auertit. Iuxta illud S. Auguſt.

epiſt. 50. ad Bonifacium. Quomodo gaudebis te fore correctum, niſi te primo doleas fuiſſe peruerſum.

TITVLVS LVI.

De Præmio actuum à virtute profectorum, & primo de Felicitate.

DISTINCTIO PRIMA.

De Prẹmio Virtutum in genere.

1. PRobos mores *ſua præmia non deſerunt.* Boëtius lib. 4. de Conſolat. Proſa 3.] Idem pulchrè oſtendit & explicat Ariſtoteles cap. 1. Eth. 1. ad Nicomachum cap. 8. Exemplo eorum, qui certabant in ludis Olympicis: *Vti enim in Olympia*, inquit (id eſt, in Ciuitate ob celebritatem illam quinquennalem ludorum olim inclyta) *non ij, qui ſunt elegantiſsimi forma, præſtantiſsimique robore; ſed ij, qui decertant, coronis afficiuntur: Ipſorum enim aliqui vincunt; ſic etiam, qui benè agunt, eorum quæ ſunt in vita pulchra bonaque compotes fiunt.* Eadem de cauſa lib. 1. Rhetoric. inquit:

2. *Virtus eſt bonarum rerum conciliatrix.*] Virtutem namque comitantur: eiuſdem Ariſtotelis teſtimonio familiarium amicorum, ſociorum, hoſpitum, denique omnium, bonorum præſertim amor & beneuolentia. Item ſpes bona, tranquillitas animi & vno verbo felicitas ipſa: *Vna enim res virtutes eſt*, ait Seneca lib. de immatura morte, *quæ nos immortalitate donare poſsit, & pares dijs facere.*

3. *Maiori virtuti maius debetur prȩmium.*] Ratio eſt, quia ſicuti ſe habet ſimpliciter ad ſimpliciter, ita etiam maius ad maius. Traditur à S. Thoma Opuſculo 20. lect. 1. cap. 9. quod ſcripſit ad Regem Cypri de gubernatione principum, vbi ex illo oſtendit Reges & Principes omnéſque alios, qui in illuſtri gradu prælationis poſiti ſunt, ſi ſuo muneri ſatisfaciant, longè præſtantiora eſſe præmia conſecuturos, quam homines plebeios: ſua etenim virtuti præmia certa proportione reſpondent, & virtus Principis, v. g. multis nominibus maior eſt, quàm ſit hominum gregariorum; tum ob varia, quæ vincere debent, impedimenta vt ſunt occaſiones peccandi, &c. tum ob muneris amplitudinem, & vigilias ac labores longe eminentiores.

4. *Ad magna præmia per magnos venitur labores.*] Sanctus Gregorius homilia 37. in Euangelia, quia nimirum vti virtutibus, ita etiam laboribus ſunt præmia proportionata. Cæterum, duplex eſt in genere præmiũ virtutũ, vnum primarium & eſſentiale, quod viri probi in honeſtis actionibus iure intendunt, & illud eſt vera beatitudo: alterum ſecundarium & accidentale, vt eſt honor, fama, gloria, beneuolentia, &c. & huiuſmodi præmium viri probi, qua tales ſunt, neque intendunt, neque intendere poſſunt, alioqui non exercerent actum virtutis, ſed ambitionis aut alterius vitij. Vltro tamen ab hominibus aliis, hæc etiam virtuti præmia dantur, quia nihil maius habent, quod dare poſſint. De vtroque præmiorum genere deinceps agetur in ſpecie.

DISTINCTIO II.

Quidnam ſit Felicitas?

1. F*Elicitas eſt finis rerum humanarum.* 10. Ethic. cap. 9.] Naturalis quidem, ſi res humanæ præciſè ſecundum ordinem naturæ ſpectentur, & de hac locutus eſt Ariſtoteles. Supernaturalis verò beatitudo finis earum eſt vltimus ſi conſideretur homo prout à Deo eleuatus eſt ad vitam cæleſtem & æternam. Creatus enim eſt homo ad hunc finem vltimatè, vt Deum factorem ſuum laudet ac reuereatur, eique per ſtudia virtutum ſeruiens ad ſalutem tandem perueniat ſempiternam. Vide D. Thomam p. 1. qu. 26. art. 1. ad 2.

2. *Felicitas eſt præmium virtutis.* Traditur ab Ariſtotele 1. Eth. cap. 5. 7. 9.] Vbi de modo acquirendæ felicitatis diſputans eam diuiniſſimum quid eſſe aſſerit. *Præmium enim*, ait, *finiſque virtutis optimum & diuinum quiddam ac beatum eſſe videtur.* Et ratio eſt, quia homo per virtutum exercitia ordinatur ad ſuum finem, iiſque aſſecutionem illius promeretur. Eſt autem felicitas præmium virtutis intrinſecum & eſſentiale, vt loquuntur Philoſophi, & patebit ex dicendis.

3. *Felicitas eſt ſummum bonum.* 1. Eth. c. 4.] Ita eſſe, probatur ex communi omnium ſenſu: Omnes enim iudicant felicitatem eſſe bonum quoddam perfectum, & per ſe ſufficiens, quod per ſe faciat vitam optabilem, & nullius rei indigentem, quodque tale ſit, vt propter nihil aliud expetatur, ſed cætera omnia ordinentur ad ipſum, & ſint appetibilia propter ipſum. Proinde omnes cætera bona expe-

ſunt propter felicitatem, vt tandem feliciter viuere poſſint. Eadem de cauſa rectè dicitur felicitas *eſſe finis bonorum*, ſiue, vt alij inquiunt, *extremum appetendorum.* Quod enim eſt ſummum bonum hominis, neceſſario eſt vltimus eius finis, quia propter ipſum cætera appetenda ſunt, ipſum verò propter ſe, in quo finis vltimi ratio conſiſtit, vt docet Ariſtoteles 1. Ethic. cap. 7. quia quod ſummum bonum eſt, perfectum bonum ac ſufficiens ſibi eſt, ergò non habet ex ſe, vt ad aliud bonum ordinetur, & propter aliud appetatur, habet ergo rationem vltimi finis.

4. *Beatitudo eſt ſtatus omnium bonorum aggregatione perfectus.* Boëtius lib. 3. de Conſol. Proſa 2.] Summum bonum vltimus finis & beatitudo ſiue felicitas, idem ferè valent & ſignificant à parte rei, vt rectè notat Leſſius libro 1. de Summo bono cap. 1. licet in illis diſtinctio formalis reperiri poſſit. Nam ratio boni eſt ratio entis, vt illud eſt conueniens ſubiecto, in quo eſt. Ratio finis eſt eſſe id, propter quod aliud fit. Ratio felicitatis eſt eſſe id, in cuius poſſeſſione homo redditur beatus. In ſingulis autem diſtinguitur materiale & formale; illud eſt res ipſa extrinſeca, in qua conſiſtit ſummum bonum, & dicitur beatitudo obiectiua; hoc verò eſt poſſeſſio ſiue fruitio aut vnio, qua nobis res illa coniungitur, & dicitur beatitudo. Vtráque rurſus dupliciter ſumitur. Primò in genere ſiue in communi. 2. in ſpecie ſiue in particulari. Beatitudo in genere eſt cumulus omnium bonorum & abſentia omnis mali ſatians perfectè appetitum non conſiderando an ſit in hac vel illa materia particulari, vt rectè notat Vaſquez prima ſecundæ, diſputatione 6. cap. 5.

& de hac intelligitur propriè effatum, in quam etiam ſententiam dixit Cicero.

5. *Beatitudo eſt ſecretis malis omnibus cumulata bonorum complexio.* lib. 3. Tuſc. Quæſt.] Beatitudo in particulari eſt res illa particularis, cuius fruitione reddimur beati: Hæc verò ſecundum veram philoſophiam eſt ſolus Deus. Secundum profanas hominum opiniones putantur eſſe honores, voluptates, pecuniæ, &c. Huic etiam commodè applicari poteſt, ſed in ſenſu cauſali & eminentiali. Deus enim licet non contineat omne bonum formaliter, continet tamen omne bonum vel formaliter, vel eminenter, idque longè nobiliore modo, quam vnumquodque ſit in ſeipſo formaliter, omnia in ipſo vita erant.

DISTINCTIO III.

In quibus actibus conſiſtat beatitudo formalis.

1. S*Vmmum hominis bonum eſt operatio hominis, vt homo eſt.* Traditur ab Ariſtotele 1. Eth. c. 7. & lib. 10. cap. 6. & 7.] Ratio eſt, tum quia omnes putant felicitatem idem eſſe, quod benè beatéque viuere, & agere, vt docetur 1. Ethic. c. 4. Tum quia ea, quæ operationis capacia ſunt, tunc exiſtimantur habere optimè, cum operantur, tum denique, quia felicitas eſt vltima perfectio, ad quam aliæ omnes perfectiones ordinantur; at omnes hominis perfectiones ordinantur ad ipſius operationes: Omnia enim bona hominis aut ſunt externa, aut interna. Externâ vt diuitiæ, &c. ad vſum & vitam hominis ordinantur, honor verò & fama conſequuntur excellentiam hominis. Interna autem bona, vt poten-

tiæ & habitus ſunt vltimatè propter a..., ergo hominis felicitas & ſummum illius bonum conſiſtit in operatione. Quod autem hæc operatio ſit hominis, vt homo eſt, id eſt, ſit operatio partis rationalis, ex eo probatur, quia vegetatiuæ & ſenſitiuæ operationes parti rationali deſeruiunt, & ordinantur ad opera illius; hæc ergo habet rationem vltimi finis, & in ea conſiſtit felicitas formalis. Vide D. Thomam 1. 2. quæſt. 2. ar. 6.

2. *Contemplatio eſt perfectiſſima operatio.* Sumitur ex 10. Ethic. c. 7.] Ratio eſt, quia maximè ſpectat ad perfectionem hominis vt homo eſt, id eſt animal rationale, vel ad perfectionem naturę cuiuſcunque rationalis, prout talis eſt. Item per hanc operationem vnitur naturæ rationali quæcunque aliorum entium perfectio, modo quodam excellentiſſimo nempe vitali: Anima enim intelligendo fit, *quodammodo omnia*, vt docet Ariſtoteles, quia obiectum intellectus eſt omne ens ſiue creatum, ſiue increatum, & per intellectionem vitaliter exprimuntur omnia entia, de quibus fit intellectio, quæ proinde euadunt ſuo modo vita ipſius animæ. Addit loco citato Ariſtoteles, *Felicitas perfecta eſt operatio intellectus*; ſiue diuinum quoddam ipſa ſit, ſiue ex ijs, quæ in nobis ſunt diuiniſſimum ſecundum propriam virtutem, quam dictum eſt eſſe contemplationem.

3. *Æternæ vitæ poſſeſſio eſt clara Dei viſio.*] Eſt communis Patrum ac Theologorum de ſupernaturali beatitudine ſententia ex variis ſacræ paginæ locis probari ſolita, vt ex illo Pſalmi 16. *Satiabor cum apparuerit gloria tua.* Et ex illo Pſalmi 35. *Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis potabis eos, quoniam apud te eſt fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen.* Et ex illo pri-

mæ Ioannis 3. *Scimus, quoniam cum apparuerit, ſimiles ei erimus, quoniam videbimus eum ſicut eſt.* Et ex illo primæ ad Corinth. cap. 13. *Videmus nunc per ſpeculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem.* Illam D. Ireneus lib. 4. contra hæreſes c. 37. explicat & probat in hunc modum: Quemadmodum videntes lumen intra lumen ſunt & claritatem eius recipiunt, ſic & qui vident Deum, intra Deum ſunt percipientes eius claritatem; viuificat autem claritas; percipiunt ergo vitam, qui vident Deum, & infra; quoniam viuere ſine vita impoſſibile eſt, ſubſiſtentia autem vitæ de participatione Dei euenit, participatio autem Dei videre Deum, & frui benignitate eius, homines ergo videbunt Deum, & viuent per viſionem immortales facti & pertingentes vſque in Deum. Eandem doctrinam habet Gregorius Nazianzenus in laudem Cæſarij. Gregorius Niſſenus libro de Beatitudinibus. Sanctus Auguſtinus lib. 1. de Trinitate cap. 9. 10. & 13. Diuus Damaſcenus lib. 4. de Fide in fine, & alij. Ratio eſt; quia beatitudo nihil eſt aliud, quam ſummi boni poſſeſſio, atqui clara Dei viſio eſt poſſeſſio ſummi boni, nam viſione veluti manus complexu apprehendimus & poſſidemus ipſum Deum, ita vt in noſtra poteſtate ſit eius dulcedine frui, & omnes voluptates, quæ ex ipſo hauriri poſſunt, ſine fine percipere.

Si quæras; Quomodo Dei viſione poſſideatur Deus; neque enim viſione domus aut agri, v. g. domus aut ager poſſidetur.

Reſpondeo. Ad rationem perfectæ poſſeſſionis nihil aliud requiritur, quam vt res ita habeatur præſens, & in poteſtate poſſidentis, vt poſſit ea vti & frui pro ſuo deſiderio. Itaque cum per viſionem Deus ita habeatur præſens, & teneatur,

vt videns eo frui, & omnem oblectationem ex eo haurire poſſit; viſio Dei eſt vera eius poſſeſſio. Simili modo auditus ſymphoniæ eſt poſſeſſio ſymphoniæ, quia ita per auditum tenetur, vt omnem oblectationem & omne commodum eius percipi poſſit; ſecus eſt de viſione pecuniæ vel domus; neque enim illa per viſionem ita habetur in poteſtate. Prouenit autem hoc ex diuerſis rerum naturis; quæ, vt ſua commoda præbeant, vario nobis modo aptari & vniri debent ſecundum propriam cuiuſque conditionem.

4. *Nemo beatus, qui non amat, quod habet, etſi optimum ſit.*] Oſtendit hoc dicto, S. Auguſtinus lib. 1. de Moribus Eccleſiaſt. cap. 3. Ad completam Beatitudinis rationem non ſufficere ſolam viſionem beatificam, ſed inſuper requiri ſummi boni amorem. Ratio eſt, quia beatitudo conſiſtit in perfecta vnione vitali cum Deo: Perfecta autem vnio non ſolum poſtulat coniunctionem per intellectum; ſed etiam affectum: quia non minus voluntas immediatè attingit Deum, quam intellectus: Sunt enim hæ duæ facultates inſtar duorum brachiorum, quibus animus Deum complectitur, ergo & vnio voluntatis ad rationem beatitudinis requiritur. In hanc ſententiam D. Thomas 1. 2. quæſt. 4. ar. 3. ad tertium dicit; Perfectionem charitatis eſſe beatitudinem eſſentialem, quantum ad dilectionem Dei, & 2. 2. quęſt. 27. art. 6. ad 3. Vltimum bonum hominis eſſe inhærere Deo per charitatem.

5. *Nemo beatus eſt, qui eo quod amat, non fruitur.*] Sanctus Auguſtinus lib. 8. de Ciuitate Dei, cap. 9. Explicat ibidem & probat in hunc modum: *Nam & hi, qui res non amandas amant, non ſe beatos*

amando putant ſed fruendo; quiſquis ergo fruitur eo, quod amat, verumque & ſummum bonum amat, quis eum beatum niſi miſerrimus neget. Hic S. Doctor præter amorem ad beatitudinem etiam requirit fruitionem, quæ includit præſentiam rei & voluptatem ex eius præſentia manantem Vnde manifeſtum eſt illum requirere primo viſionem, qua res habetur præſens; ſecundo amorem, quo diligitur, vt ſummum bonum. Tertio delectationem, ſine qua non eſt perfecta fruitio. Et ratio clara eſt ex communi omnium ſenſu. Omnes enim beatitudinem concipiunt, quaſi ſit omnium gaudiorum & oblectationum complexio. Vnde idem S. Auguſtinus lib. 10. Confeſſ. cap. 22. *Ipſa eſt beata vita gaudere ad te, de te, & propter te, ipſa eſt, & non eſt altera;* Ergo ad perfectam beatitudinem præter amorem etiam gaudium requiritur. Patetque ex ipſa definitione beatitudinis ſupra allata: Neque enim dici poterit ſtatus omnium bonorum aggregatione perfectus, ſi vel amor deſit vel gaudium.

6. *Summa merces hæc eſt, vt Deo fruamur.* S. Auguſtinus lib. 1. de doctrina Chriſtiana cap. 32.] Per fruitionem intelligitur hic delectatio, ſiue gaudium voluntatis circa ſummum bonum perfectiſſimo modo poſſeſſum, quia hæc eſt vltima perfectio, quæ ab homine haberi poteſt conſequens omnem aliam hominis perfectionem, ac proinde ita ſe habet reſpectu hominis, vti fructus reſpectu arboris, qui eſt vltima arboris perfectio. Vnde etiam dicitur nomine *Fruitio*, quia affinitatem habet cum nomine fructus. In eandem ſententiam dixit idem Auguſtinus.

7. *Omnes ipſum gaudium vitam beatam vocant.* lib. 10. Confeſ. c. 21.] Quia videlicet omnium bonorum extremum eſt, quo obtento nihil amplius reſtat, quod homo ſibi expetere poſſit.

Si quæras, quinam dictorum actuum nobiliſſimus ſit? Reſp. breuiter, ſi phyſica eorum perfectio conſideretur, viſionem tenere primatum; tum, quia eſt expreſſa Dei ſimilitudo, quod amori & gaudio non competit; tum quia Deum præſentem ſiſtit & tenet, tum denique, quia eſt radix & cauſa cæterorum actuum. Si verò ſpectentur, prout ſunt quoddam bonum Dei amor videtur tenere principatum. Amare enim nihil aliud eſt, quam velle alteri bonum, eo fine, vt ipſi benè ſit, itaque per amorem amicitiæ beati Deo cupiunt, imprecanter, & toto affectu, quantum in ipſis eſt, conferunt omne bonum. Si denique ſpectentur quatenus ſunt bonum hominis, quod homo ſibi maximè appetit, hoc modo gaudium videtur eſſe potiſſimum: Quod enim ſibi quiſque maxime appetit, eſt gaudium, cum ſit omnium bonorum extremum, quo obtento nihil reſtat, quod homo ſibi expetat. Atque hoc modo conciliantur D. Thomas, Scotus, & Aureolus cum ſuis, quorum primus viſioni, ſecundus amori, tertius gaudio potiorem locum aſſignat.

8. *Nemo beatus eſt, qui non fruitur eo, quod eſt hominis optimum.* S. Auguſtinus li. 1. de moribus Eccleſiæ. c. 3.] Ratio eſt, quia beatitudo obiectiua tale eſt bonum, quod tollit omnem inquietudinem, & plenè ſatiat appetitum, iuxta illud: *Satiabor, cum apparuerit gloria tua.* Pſal. 16. Atqui nullum bonum limitatum aut creatum poteſt implere perfecte hominis deſideria, & potentias hominis in illud tendentes conſtituere in eſſe perfectiſſimo, eo quod non habeat rationem ſummi aut optimi, vt perſpicuum eſt, tum ex hac diſtinctione, tum etiam ex dictis ſupra, Titulo *de Fine vltimo.*

DISTINCTIO IV.

De felicitate huius vitæ.

1. F*Elix eſt vita eius, qui ex virtute operatur.* 10. Eth. c. 8.] Felicitate nimirum naturali, qualis in anima ſecundum naturæ vires obtineri poteſt: nam ſupernaturalem non agnouit Ariſtoteles. Eadem de cauſa lib 1. moral. Eudemiorum c. 3. docet eos beatos ac felices eſſe exiſtimandos, qui iuſtis & honeſtis actionibus dant operam, non autem diuitiis, qui aut potentia excellunt. His enim & ſeruus & cæteroqui miſerrimus præpollere poteſt, cum fortunæ vana ludibria ſint, non propria virtutum præmia. Pro maiore autem huius explicatione notandum eſt, hominem in hac vita duobus modis conſiderari poſſe. Primò prout tendit ad beatitudinem alterius vitæ, ſiue illa ſupernaturalis ſit, vt contingit in præſenti ſtatu, ſiue ſupernaturalis, qualis probabiliter futura fuiſſet in ſtatu puræ naturæ. Secundò conſiderari poteſt homo abſolutè, ſine ordine ad aliam felicitatem. Itaque ſi conſideretur homo in ordine ad beatitudinem ſupernaturalem in altera vita obtinendam, felicitas eius, dum hic degit, conſiſtit in vita ſupernaturaliter ſancta, ſiue in exercitio virtutum ſupernaturalium. Ratio eſt; quia felicitas viatoris, vt viator eſt, ſiue ſummum bonum illius, eſt id, quod illum ducit ad terminum, atqui exercitium virtutum ducit hominem viatorem ad terminum ſiue ad vitam æternam, ergo. Hoc modo à Chriſto, Sanctis Patribus & aliis beati dicuntur, qui diuitias abiiciunt, qui mites & miſericordes ſunt, qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam, &c. Si conſideretur homo in ordine ad

beatitudinem naturalem poſt hanc vitam in ſtatu puræ naturæ acquirendam (nimirum ſi non fuiſſet eleuatus ad ſupernaturalem) eius beatitudo conſiſtit in vita naturaliter ſancta, ſiue in exercitio virtutum naturalium. Ratio eadem eſt, quæ præcedens. Talis enim vita fuiſſet via ad perfectiſſimã illius ſtatus beatitudinem acquirendam: Si denique conſideretur homo abſolutè ſine ordine ad illam beatitudinem huius vitæ, felicitas conſiſtit in contemplatione rerum intelligibilium maximè Dei, & in morum probitate ita docet Ariſtoteles loco citato, vbi inquit: *Beatitudinem eſſe contemplationem virtuti coniunctam.* Ratio huius pro priori parte eſt, quia contemplatio eſt perfectiſſima hominis operatio; pro poſteriori verò quia ſine virtute ſaltẽ morali nõ poteſt homo viuere tranquillè ac quietè, quod tamen ad beatitudinẽ requiritur. Quoniã verò abſolutè loquẽdo homo Chriſtianus, vt talis eſt, conſiderari debet, vt eleuatus ad ſtatum ſupernaturalem, & adoptionem filiorũ Dei, ideo abſolutè loquendo is beatus dicendus eſt in hac vita, qui maximè deditus eſt exercitio fidei, ſpei, charitatis & aliarum virtutum Chriſtianarum.

2. *Omnis peccator miſer eſt & omnis iuſtus Beatus.*] Elicitur ex loco citato, & perſpicuum eſt ex dictis. Dicitur autem omnis iuſtus beatus, non præcisè ob exercitium virtutum, quo modo Stoici ob virtutes humanas hominẽ beatum eſſe volebant, ſed quia eiuſmodi exercitium eſt via certiſſima, & diſpoſitio infallibilis ad perfectã beatitudinem in altera vita obtinendam; quia vt ſupra dictum eſt, abſolutè nos ſpectari debemus, vt eleuati ad beatitudinẽ ſupernaturalem. Sic etiam è contra omnes peccatores, quamuis omnibus huius vitæ bonis circunfluant, ſunt & vocari debent miſeri, quia extrema illis & æterna impendet miſeria.

3. *Felicitas contemplatiua perfectior eſt felicitate actiua.* Refertur à D. Thoma 7. Politic. lect. 2. Ratio etiam huius manifeſta eſt ex dictis, quia hæc imperfecta eſt, & abſolutè felicitatis nomen non meretur. Illa autem eſt perfecta hominis beatitudo.

4. *Accurata bonorum æſtimatio malorum gignitur experimento.*] Traditur ab antiquo auctore Ænea Gaza, Bibliothecæ Patrum inſerto. Ioſeph currum triumphalem Ægypti conſcendit per carceres & catenas: Dauid regalem thronum obtinuit, poſt grauiſſimas perſecutiones; quæ ſanè proſperitas, eo vtrique iucundior extitit, quo à maiori proceſſerat afflictione. Solis item radius pulchrior eſt gratiorque poſt eclipſim, & mare tranquillius à tempeſtate, & aër ſerenior poſt pluuias & niues.

DISTINCTIO V.
De appetitu Beatitudinis.

1. OMnis homo naturaliter beatus eſſe deſiderat.] Eſt communis ſententia omnium ſapientum, & refertur à D. Thoma 1. parte qu. 19. art. 10. in Corpore. Veritas illius & ratione conſtat & experientia. Ratione quidem, quia Beatitudo eſt ſummum hominis bonum, atqui bonum eſt id, quod omnia appetunt, vt docetur 1. Eth. c. 1. & explicatur Titulo *de Bono*. Experientiâ verò, quia vt inquit D. Auguſtinus lib. 10. de Ciuitate Dei c. 1. *Omnium ſententia eſt, qui ratione quoquo modo vti poſſunt, beatos eſſe homines omnes velle.* Comœdus quidam in theatro promiſit ſe proximis ludis dicturum, quid quiſque vellet, cumque ad diem conſtitutum conueniſſent plurimi, omniumque mira eſſet expectatio, prodiit comœdus & poſt indictum ſilentium dixit.

Hoc omnes vultis vili emere & caro vendere. Ali⁹ quidam dixit; *Omnes mortales laudari ſe exoptant.* Hos merito reprehendit S. Auguſtinus, quia multi inueniuntur viri iuſti, qui neutrum velint, vtrumque enim vitioſum eſſe: Illud contra Iuſtitiam, hoc contra veritatem: *At ſi dixiſſent,* inquit, *omnes beati eſſe vultis, miſeri eſſe non vultis, dixiſſent aliquid, quod nullus in ſua non agnoſceret voluntate; quidquid enim aliud quiſquam latenter velit, ab hac voluntate, quæ omnibus hominibus ſatis nota eſt, non recedit.* Ita ille lib. 13. de Trinitate c. 3. & 4. Dicitur autem omnis homo appetere ſuam beatitudinem eo modo, quo omnis homo ſcire deſiderat, vt docet Ariſtoteles 1. Met. initio: appetitu videlicet cùm innato, tùm elicito, vt fuſiùs explicatur Titulo *de Scientia.*

2. *Beatitudo eſt infinitè deſiderabilis:* eſt cõmunis ſententia.] Ratio illius eſt, quia omne bonum, quo nobilius eſt, eo etiam expeditius, vt docetur Titulo *de Bono.* Item, quo nobilius eſt, eo etiam magis trahit voluntatem in ſui amorem, ſi clarè cognoſcatur, vt patet experientia. Qui enim amat honores, longè aliter trahitur propoſita dignitate regia quam magiſtratu vnius oppiduli, v. c. qui opes, longè aliter afficitur lucro centum millium, quam decem Florenorum. Imo bonum terrenum, quãdo videtur ingens ita mentem trahit, vt vix ſui ſit compos, nec poſſit ſe ab eius amore cohibere. Si ergò bonum ſit infinitũ, in quo tota boni plenitudo contineatur, infinitè mẽtem trahit, ita vt nullo modo poſſit reſiſtere. Quantumuis ſit perfecta & ſublimis, ſiue quod idem eſt, vt non poſſit impetũ amoris, quo in illud fertur, cohibere, atque hac de cauſa docẽt Theologi beatos in Cælo neceſſariò Deum diligere: Bonũ enim diuinũ ita trahit ad ſe ipſorum voluntatem, vt neceſſariò amare debeãt. Vide D. Auguſt. l. 10. Confeſ. c. 20.

3. *Felicitas ſola per ſeipſam expetitur.* 10. Eth. c. 7.] Abſolutè videlicet & extremè: Omnia enim alia ad illam ordinantur tanquam media. Cuius rei ſignum eſt, quod nemo in hac vita ſuas appetitiones omnino ſiſtat, ſed ſemper ad alia & alia extendat, & obtenta augeri exoptet, iuxta illud:

Quo plus ſunt pota plus ſitiuntur aquæ.

Vnde qui congeſſit diuitias, quærit honores, quibus obtentis quærit voluptates & omnium moleſtiarum vacuitatem. Deinde in ſingulis appetit creſcere & confirmari: hac enim bonorum congerie ſibi beatus videtur. Confirmat hoc S. Auguſtinus in Pſal. 118. Serm. 1. Ita ſcribens: *Si vis eſſe beatus, eſto immaculatus; illud enim omnes, hoc pauci volunt, ſine quo non peruenitur ad illud, quod omnes volunt;* & infra: *Beatum quippe eſſe iam magnum eſt bonum, vt hoc & boni velint & mali; nec mirum eſt, quod boni propterea ſint mali, vt ſint boni, id eſt, vt ſint vel ſiant beati.*

4. *Vita contemplatiua eſt feliciſſima.* 1. Ethic. c. 8. & 10. Ethic. c. 8.] Triplex vitæ genus diſtinguit Ariſtoteles lib. 1. Moral. cap. 4. Primum eſt vitæ contemplatiuæ ſiue *Philoſophica*, vt ibi loquitur, cuius munus eſt contemplari veritatem. Secundum, vitæ actiuæ, ſiue *Politica*, vt vocat Ariſtoteles, quæ actiones exercet naturaliter honeſtas. 3. *Voluptuariæ*, quæ corporis delectationes ſectatur. Ex his beatiſſima & homine digniſſima eſt prima, quia contemplatio eſt perfectiſſima hominis operatio & iucundiſſima. Secundum dignitatis locum obtinet actiua ſiue Politica, quippè cum operationes, quæ ſecundum ipſam fiunt, etiam humanæ ſint & à virtute proficiſcantur, vt ibidem inquit Ariſtoteles. Tertium vitæ genus planè ſeruile eſt, & pecudum potius quã hominum. *Nemo ſiquidem* (verba ſunt Ariſtot. ibi.) *niſi ſeruile mancipium magnoperè ſibi eiuſmodi vitam*

exoptandam

exoptandam eſſe ſibi iudicarit. Patet enim, à bruto ita affectũ hominẽ nihil diſtare, adeo, vt bos Ægyptius quẽ vt Apin colunt homines, monarchas tales multis modis antecellat. Cæterũ vitam contemplatiuã actiuæ præferendam eſſe etiam ex illo clarè oſtendit Philoſophia Chriſtiana, quod illa ſummo bono, à quo omnis promanat creata bonitas, ſit magis coniuncta, faciatque Deo hominem ſimiliorem & Angelis eius, & duas animę facultates, intellectum & voluntatem perficiat, illum illuminando excellentiſſimo ſapientiæ actu: hanc verò Heroïcæ charitatis actu, id eſt, amore Dei inflammando, à quo cæteræ deinceps virtutes proficiſcuntur. Atque hac de cauſa.

5. *Vita contemplatiua eſt aliquo modo diuina.*] Habet hoc dictum D. Thomas 10. Ethic. lect. 11. Sumptumque eſt ex cap. 7. l. 10. Ethic. Vbi Philoſophus ait: vitam eam, quæ ex intellectu traducitur, vt intellectus eſt, diuinum quid eſſe, ſi ad hominem reſpicias: ſi verò humanæ vitæ comparetur, eſſe ipſam etiam diuinam. Ratio perſpicua eſt ex dictis.

TITVLVS LVII.

De honore, laude, & gloria.

1. DVplex eſt præmium virtutis, eſſentiale nempe felicitas, & accidentale, vt ſunt honor, fama, gloria, amicitia &c. De illo actum eſt ſuperius. De hiſce deinceps agemus.

DISTINCTIO PRIMA.

Quid ſit honor, laus & gloria.

1. HOnor *eſt ſignum bonæ æſtimationis.* l. 1. Rhet.] Ratio huius vulgaris pronunciati manifeſta fit ex definitione honoris, qui eſt, *exhibitio reuerentiæ in teſtimonium excellentiæ & virtutis, quam poßidet honoratus.* Vnde homines, qui volunt honorari, teſtimonium ſuæ excellentiæ quærunt, vt docet Ariſtoteles l. 1. Ethic. c. 12. & l. 8. c. 8.

2. *Honor eſt præmium virtutis.* l. 4. Ethic. c. 3.] Verus cultor virtutis honorem aut gloriam minimè ſectatur; quippe quæ virtute ſunt longè inferiora & accidentale illius duntaxat, minimeque ſufficiens præmium. Vnde eodem c. Philoſophus inquit. *Virtuti tribui nullus honor dignus poteſt*: Vtraque nihilominus virtutem velut vmbra ſequitur, vt ait S. Eccleſię Doctor Hieronymus in Epitaphio Paulæ ad Euſtochium: Honor quidem prius & magis immediatè, gloria verò poſterius & mediatè, quoniam.

3. *Gloria eſt effectus honoris & laudis.* D. Thomas 2. 2. q. 103. art. 1. ad 3.] Ex hoc ſiquidem, quod aliquis in teſtimonium virtutis honore & laude afficitur, celebris paulatim & glorioſus euadit, clareſcitque bonitas illius in notitia plurimorum, id quod importare videtur ipſum nomen gloriæ. Nam gloria dicitur quaſi claria, vt notat D. Thomas loco cit. vnde illud.

4. *Gloria eſt clara cum laude notitia.* Sumitur ex D. Auguſtino lib. 83. quæſt. 31.] Circa finem, cui conformiter & magis determinatè ad diſtinctionem veræ gloriæ à vana. Tullius lib. 3. Tuſ. & ſub ini.

tium inquit: *Gloria eſt conſentiens bonorum & vox incorrupta, benè ſentientium de excellenti virtute. At fama popularis adumbrata eſt imago gloriæ, plerumq; vitiorum laudatrix, quam iactat populus & omnis vndique ad vitia conſentiens multitudo.*

5. *Gloria eſt vmbra virtutis.* Seneca Epiſt. 79.] Nam vt vmbra ita & gloria vel inuitos perſæpè ſequitur, & quemadmodum vmbra aliquando antecedit, aliquando ſequitur, ita gloria aliquãdo ante nos, viſendamque ſe præbet, aliquando in auerſione maiorque quo ſerior, vbi inuidia ſeceſſit. Pro huius autem & præcedentium maiore explicatione notãdum eſt honorem, & gloriã dupliciter accipi, primo pro ipſis dignitatibus & muniis publicis ob quę honor & gloria mortalibus accedunt; vt ſunt maieſtas Imperatoria & Regia, & quilibet principatus ac magiſtratus, ſecundo pro omnibus reuerentiæ & cultus ſignis, quibus alij ſuam ſubmiſſionem & ſuperiorum excellentiã teſtantur, vt ſunt deiectio, incuruatio, genuflexio, erectio ſtatuæ, ludi, feſta, ſacrificia. Eodem pertinent laudes, hymni, panegyrici, omniaque illa quibus homines ad aliorum honorem vel laudem ac gloriam vti poſſunt. Prior acceptio metaphorica eſt, poſterior propria.

6. *Honorari dignius eſt, quam laudari.* Sumitur ex 10. Eth. c. 12.] Honor & laus in eo conſiſtunt, quod ſint teſtificationes excellentiæ. Differunt 1. quod laus cõſiſtit in ſolis ſignis verborũ, honor autẽ in quibuſcũq; exterioribus ſignis & ſecundũ hoc laus in honore includitur velut pars in toto, ignobilius in nobiliore, 2. Honor exhibetur excellentiæ in ſuo genere perfectiſſimæ, vt Deo, Beatis, laus excellentiæ ordinatæ in aliquẽ finẽ. Sicut laudamus aliquẽ propter finẽ v. g. adoleſcentem ad diligentiam in ſtudiis adhibendã vt loco cit. notat Ariſt. Vtroque ſenſu patet honorẽ

eſſe laude digniorem, ſimiliter.

7. *Diuinius eſt id, quod honorabile, quam quod laudabile.* Sumitur ex eodem cap.] Vbi Philoſophus addit deos & beatos honorari à nobis dici potius quam laudari, ac *laudes Deorum plerũq; eſſe ridiculas*, ideſt multo inferiores ipſorum maieſtate. Nota tamen honorantem poſſe eſſe excellentiorem virtute, ſapientia, dignitate, quam ſit is, qui honoratur, quia tunc honorans conſiderat ſeipſum nudè, quatenus ex ſe nihil præclari habet. Alterum vero conſiderat, vt præditum aliqua excellentia, ob quam illi honorem defert. Hoc modo etiam Princeps aut Imperator honorare poteſt hominem priuatum. Omnis enim homo, vt imago Dei, vt capax æternæ beatitudinis, vt virtute vel ſapientia præditus, eſt honore dignus, habetque quandam eminentiam ſupra alium ſine tali excellentia ſpectatum, ratione cuius illi honor exhiberi cum quadam ſui ſubmiſſione poteſt, multoque magis, ſi ſit Chriſtianus, ſi iuſtus, ſi religioſus, ſi ſacerdos, ſi Epiſcopus &c.

8. *Peius eſt frigidè laudare, quam apertè reprehendere.* Phauorinus apud Gellium lib. 10. cap. 3.] Ratio huius eſt, quia detractionis ſpeciem habet frigida laudatio, vt ſignificat D. Thomas 2. 2. & 73. artic. 1. Qui enim frigide alium laudat, nihilo plus efficit, quam ille, qui ſimulat ſe velle laudare aliquem, & tamen nihil adfert laude dignum, quod eſt indirectè alteri detrahere:

9. *Honor eſt externorum bonorum maximum.* 4. Ethic. cap. 3. & refertur à D. Thoma ibidem lect. 6.] Ratio eſt, quia principatus & diuitiæ propter honorem ſunt expetibilia. Bonam etiam famam honore inferiorem eſſe ex eo patet, quod honor includit famam ſiue opinionem excellentiæ, & præte-

rea eius teſtificationem ſiue manifeſtationem, vt notat Leſſius lib. 2. de iure & iuſtitia c. 11. n. 5. Ceterum opinio præcipua pars honoris eſt, & eius quaſi anima, quam homines ambitioſi maximè faciunt, quia exiſtimant ſe per illam viuere illuſtres in mētibus hominum. Atque hinc perſpicuum fit ſummum bonum non conſiſtere in honore; quoniam illud debet eſſe quid ſolidum, quod nō ſit poſitum in hominum opinione, & arbitrio. Atqui honor nihil ſolidi eſt, ſed res imaginaria poſita in hominum opinione & arbitrio; quid autem vanius eſt, quam ponere ſummum bonum, in hominum opinione quæ & maximè mutabilis eſt, & perſæpè falſa. Pauci enim ſuis momentis virtutem aliaque bona æſtimare norunt. Nam fluxa & infima plerique maximi æſtimant; ſolida & ſempiterna praui. Vnde Apoſtolus 1. ad Cor. cap. 4. *Mihi pro minimo vt à vobis iudicer, aut ab humano die, qui autem iudicat me, Dominus eſt:* Dies humanus fallax eſt; quia in hac vita omnia ferè occulta manent. Dies Domini verum de ſingulis dabit iudicium; quia omnia abſcondita proferet in lucem, & oſtendet orbi clarè, qualis & quantus quiſque ſit & fuerit.

10. *Honor potius eſt in honorante quam in honorato.* Sumitur ex 1. Ethic. cap. 5.] Vbi Ariſtoteles probans, quod iam dictum eſt nempe in honore nō eſſe poſitum ſummum bonum, docet illud tale eſſe, vt auferri facilè nequeat. *Honor autem per ſe poteſt facilè auferri,* inquit, *Cum bonum quoddam externum ſit, & in iis potius conſiſtat, qui afficiunt, quā qui afficiuntur honoribus.* Ratio patet ex definitione honoris ſupra allata, & aliis dictis. Nihil enim aliud eſt honor, quam teſtimonum excellentiæ cum quadam ſui ſubmiſſione. Vnde computatur à Philoſophis inter bona extrinſeca. Eſt tamen ſuo etiam modo honor

in honorato nempè terminatiuè non inhæſiuè, &, vt alij loquuntur, velut effectus in ſua cauſa. Cum enim honor ſit præmium virtutis, vtique qui virtute præditus eſt, concurrere videtur & eſſe cauſa cur honoretur, licet illud præcipuè pendeat ab arbitrio honorantis,

DISTINCTIO II.

Quis dignus honore, & quis indignus?

1. SOlus eſt honorabilis. 4. Eth. c.3.] Ratio eſt, quoniam honor nihil eſt aliud, quam proteſtatio de excellentia bonitatis alicuius: Bonus autem eſt aliquis per virtutem, cum ab illa denominemur boni & ſimus, vt alibi eſt explicatum; ideo virtuti debetur honor per ſe, & ſecundum veritatem, vt docet Ariſtoteles loco citato. Alia vero, quæ ſunt infra virtutem, vt nobilitas, potentia, diuitiæ &c. honore afficiuntur in quantum iuuant ad operationem virtutis, vt rectè notat D. Thom. 2. 2. q. 145. a. 1. ad 2. Vide ſi placet, Hiero. Platum l. 2. de bono ſtatus religioſi c. 37. vbi pulchrè oſtendit, veram honoris materiam eſſe, idq; eo magis, quo excellentius eſt.

2. *Honorem omnes natura appetunt.* D. Th. l. 3. Polit. lect. 8.] At non omnes digna honoribus agunt. Nã vt rectè Saluſtius in Catilinaria: *Gloriam, honorem, & imperium bonus & ignauus æquè ſibi exoptant, ſed ille verâ viâ nititur; hic quia bonæ artes deſunt, dolis atque fallaciis contendit.* Hinc quoque colligitur ſummum bonum non conſiſtere in honore; quoniam illud debet eſſe tale, vt eius appetitio non poſſit eſſe nimia aut vitioſa; quia ſumme appetendum eſt eſſe infinitè, vt diximus ſuperius. Atqui appetitio hono-

ris poteſt eſſe nimia & vitioſa. Si enim non fuerit moderata, fieret ambitio & Cenodoxia, quæ vbique gentium eſt delectabils.

3. *Infamibus porta nõ pateãt dignitatũ.*] Eſt hæc regula 87, Iuris in 6. quę variis in vtroq; Iure locis explicatur, de qualibet infamia, ſiuè iuris illa ſit ſiuè facti, & de dignitate tàm ciuili, quam Eccleſiaſtica. Vide ſi placet commentatores ad Reg. citatam.

4. *Dignitatibus viri dandi ſunt non dignitates hominibus.* Dictum iſtud Pij ſecũdi Pontif. Max.] Refert Platina in eius vita, quo ſignificatur aptas in magiſtratum deligendas eſſe perſonas, non cuilibet eum ex fauore aut inordinato affectu; & ſine diſcrimine committendum: v.c. Eccleſiæ prouidendum eſſe de bonis perſonis; non autem perſonæ de bonis Eccleſiis: Tametſi ea optima ſit prouiſio, cum vtrumque ſimul fieri poteſt, vt & perſonæ benè merenti, & Eccleſiæ vacanti vtiliter prouideatur. Id quod ſi accuratè ſeruaretur, longè felicior eſſet Rerumpub. conditio. Lege, ſi placet, vitam Bellarmini libro ſecundo c. 5. in Conſiliis Clement. octau. Pontifici datis.

5. *Sera præmia ſunt magnifica.* Honor, fama, & gloria aliaque rerum præclarè geſtarum præmia ſerius quidem perſæpè benè meritis obtingunt; Verùm hæc præſtantiora de iure ſunt, quo longius dilata, vt tarditatem amplitudine ac ſtabilitate compenſent.

6. *Populus honorat non ſemper quæ optima ſunt, ſed quæ optima videntur.*] In problematis Sect. 27. t. 5. Vbi cauſam inquirit Philoſophus cur maximo honore proſequantur Reſpublicæ fortitudinem, quæ tamen virtutum præcipua non eſt, & reſpondet, plurimi eam à rebus publicis fieri ob magnas illius in patria tuenda vtilitates ac proinde eam

magni præ cæteris æſtimari. Veritas effati conſtat ex dictis & patet experientia quotidiana.

DISTINCTIO III.

Quæ comitentur honorem.

1. M*Agiſtratus oſtendit virum* 5. Ethic. cap. 1.] Senſus eſt, in vita priuata vix ſatis hominum mores ordinariè perſpici, verum ſi committatur imperium, vt liceat, quod libeat, tum apparere quo ſint præditi animo, quibuſque virtutibus ornati. Complures enim, vt ibidem ait Ariſtoteles, in propriis quidem vti virtute poſſunt, ſed in iis quæ ſunt ad alium, nequeunt. Citat loco citato Ariſtoteles ſententiam propoſitam tanquam effatum Biantis, at Laertius Diogenes tribuit eam Pittaco, iuxta hanc explicationem verum eſt iſtud vulgare.

2. *Honores mutant mores, ſed rarò in meliores.*] Præterquam enim, quod in ſe ſint res vanæ & vacua ſigna, & bona imaginaria, qualia ſunt ſomniantium; Hoc & habent honores incommodi, quod lumen mentis ita obfuſcent, vt homo ſeipſum non cognoſcat, & longè ſe maiorem, quam reuera ſit, exiſtimat. Itaque adimunt & ei ſui notitiam, quæ tantoperè à ſapientibus celebri elogio: *Noſce teipſum*, commentatur. Et eius loco inſerunt pernicioſum errorem, quo animus in ſuperbiam omnium vitiorum fontem intumeſcit. Vnde rectè S. Auguſtinus l. de Catechiſandis rudibus c. 16. inquit: *Quid ſunt honores ſeculi niſi typhus & vanitas & ruinæ periculum: Hedera exſiccat arbores, in quas ſerpit.* Titulo *de ſubſtantia in ſpecie*, addatur hic.

3, *gloria eſt pabulum inuidiæ.*] Dictum iſtud vulgare ſumptum videri poteſt ex illo Socratis apud Stobæum, ſermone 28. *Iter facientes per ſolem neceſſario comitatur vmbra: incedentibus verò per gloriam comes eſt inuidia*, & :*gloriæ pulchritudo citò marceſcit, ſeu morbo quodam.* ibidem. Pro cuius veritate notandum eſt quod virtutem & excellentiam omnem mox adoriri ſoleat inuidia maleuolorum, interius quidem vt plurimum latens ad datam vel leuiſſimam occaſionem foras prodit, & præditum virtute ſiuè detrahendo ſiuè alio quocunque modo dedecorare, excellentiamque illius eleuare & obtundere conatur. Quod ſi deinde homo virtute ac gloria illuſtris ita integer ſit perfectuſque, vt maleuoli nullum in eo ſuæ inuidiæ ſatiandæ pabulum inueniant, paulatim illi æmulationis iniquæ ſtimulos cohibent, & niſi pertinaces ſint, virtuti ſeſe accommodant vel ſubiiciunt. Sin verò virtuoſus & excellens in quibuſdam, in aliis ſit imperfectus vel ſaltem non in omnibus ſuperior, inuidia habens adhuc in quo rabiem ſuam foueat, & exerceat, illum perſequitur, defectum illius etiam nimium exaggerat, bona eleuat, & pro viribus eneruat, ac denique in omnibus nocet, quantum poteſt. Hinc fit, vt infimus aliquis & imperfectus pacem ſuo modo aliquam obtineat iuxta illud.

4. *Sola miſeria caret inuidia.*] Perfectus verò & excellens in quibuſdam duntaxat omnium penè maleuolentiæ ſubiacet, in tali gradu pacem habere non valens. Perfectus denique & excellens in omnibus inuidia ſuccumbente ab omnibus, qui ſanæ mentis ſunt, ordinariè ametur, paceque & tranquillitate perfruatur, *altior inuidiaque maior.* Dum ignis accenditur, fumus excitatur, at plene ardens flamma fumum diſſipat. Ambulantem in ſole vmbra vel

ſequitur vel præit, vel à dextris eſt, vel à ſiniſtris. At in meridie minuitur vmbra imò dum ſol eſt directè ſupra verticem illius nullam ſpargit. Sic excellere incipientibus, fumus & vmbra maleuolorum initio moleſta ſunt, poſtea diſſipantur.

5. *Dignitatum via inconfragoſa ducit faſtigia.*] Sumitur ex Seneca, Epiſtola 86. vbi de ambitu agens: *quæcunque*, inquit, *videntur eminere in rebus humanis, quam puſilla ſint in comparatione humillimorum, per difficiles tamen & arduos tramites adeundum. Confragoſa in faſtigia dignitatum via eſt.* Similis eſt illa Veſpaſiani oratio de Imperio deliberantis. *Imperium cupientibus nihil medium inter ſumma & præcipitia.* Veritas huius & fide hiſtorica & experientia quotidiana manifeſta eſt.

DISTINCTIO X.

De honore Imaginum.

1. *Honor dependet ab inten'.one honorantis.*] Vtitur hoc pronunciato Suarez to.1. in 3. part. diſp. 54. ſ. 3. & ex eo deducit, eum tantum reuera honorari, quem aliquis honorare vult & intendit. Ratio ſumitur ex definitione honoris, quæ eſt teſtimonium excellentiæ, quod ab honorante exhibetur illi, qui honoratur ſecundum illius, qui honorat, intentionem. Elicitur autem etiã hoc effatum ex l. 1. Eth. cap. 5. vbi docet Philoſophus, beatitudinem non conſiſtere in honore eo quod ſit in beato; honor autem in iis potius qui afficiunt, quam in iis, qui afficiuntur honoribus eſſe videatur. Lege ſi placet D. Thomam 1. 2. q.7. a.|2.

2. *Idem eſt motus in imaginem, & rem, cuius eſt imago.*] Principium iſtud deſumptum eſt ex lib. de

memoria & reminiſcentia cap. 2. vbi Philoſophus diſputat de motu vel actu memoriæ, quo rei abſentis & prius cognitæ recordamur, & cauſam reddere volens, cur memoria cognoſcat abſentia, eam aſſignat quia in memoria ſunt ſpecies rerum, quæ ſunt quaſi picturæ quædam; & duplici modo conſiderare poſſunt, ſicuti quælibet alia pictura vel imago; primo materialiter, vt res quędam ſunt 2. formaliter vt imagines rerum ſunt, & ſi quidem homo ſpeculetur illa phantaſmata vt res quædam ſunt in ſe, non cognoſcet, præterita ſed rem præſentem cogitabit; at ſi ſpeculetur eadem phantaſmata, vt imagines ſunt, tùm cognoſcet præterita, quorum illæ ſunt imagines Iuxta hanc poſteriorem ſignificationem accipiendum eſt allatum principium, quà nimirum non cognoſcitur imago vt imago eſt, quin ſimul cognoſcatur res, cuius eſt imago; non quod eodem modo terminetur cognitio vel motus ad imaginem & rem imaginatam, ſed quod iuxta diuerſitatem & capacitatem materiæ, motus ad imaginem, vt ſic, ſit aliquo modo motus ad rem imaginatam; licet non omnis motus in imaginem materialiter vt res quædam eſt ſit in id, cuius eſt imago; nec motus in rem neceſſario feratur in eius imaginem. Ita explicat Bellarminus lib. 2. de imaginibus cap. 24. Suarez to. 1. in 3. part. diſp. 54. ſ. 4. & D. Thomas 3. p. q. 25. articul. 3. in Corp. & 1. 2. quæſt. 103. artic. 3. ad 3. Iuxta hoc pronunciatum explicandum eſt & illud.

3. *Imaginis honor ad prototypon peruenit.*] Traditur à Diuo Ioanne Damaſceno libro quarto capite decimo ſeptimo non longe à principio, vbi introducitur Diuus Baſilius illud pronuncians. Imago quamuis in ſe reuera non contineat prototypon, ſiuè exemplar ſecundum proprium eſſe reale illius, continet tamen in eſſe, quod voca-

mus repræſentatiuo. Quod fit, vt homo, qui ex ſenſibilibus obiectis mouetur propoſita huiuſmodi imagine, ſtatim ac velut coniūctum cum imagine ipſum exemplar apprehendat, ac ſi reuera in illa adeſſet, vt ſuo modo vtrūque ſimul concipiat. Ea agitur poſita apprehenſione animus honorantis vno honoris exhibendi affectu primario in exemplar concomitanter verò in imaginem fertur, quam oſculando verbi cauſa, ſi Chriſti imago ſit, ipſum Chriſtum honorat, non per deceptionem, quia non iudicat imaginem eſſe Chriſtum. Sed per ſimplicem ac viuam repræſentationem exemplaris in imagine, ac ſi adeſſet Vide ſi placet, Suarez loco citato ſ. 4. D. Thomam 3.p.q.25.ar.3.in Corp. Vbi docet, cum veneramur, v. g. vel alloquimur crucem Chriſti, orationem fundi ad Chriſtum in cruce repræſentatum. Itaque cum dicitur: *O crux aue ſpes vnica*, &c. *auge piis iuſtitiam* &c. per tropum & proſopopæiam oratio explicanda eſt, vt ſenſus ſit: *O crucifixe aue, ſpes vnica*, &c. ita Suarez lect. proximè citata in fine, & in Comment. ad art. D. Thomę proximè citatum. In eandem ſententiam verum eſt illud.

4. *Qui adorat imaginem in ea ipſum Regem adorat.*] Traditur à D Athanaſio ſerm. 4. contra Arianos, & refertur in 7. Synodo actione 4. Ex hoc pronunciato Ioannes legatus Orientis approbantibus aliis patribus colligit & infert hæc verba: V*nde Beatus Pater indicauit non eſſe duas adorationes ſed vnam imaginis, & primi exemplaris*, & infra: *Chriſtiani imagines Chriſti & martyrum tenentes, & oſculantes animo videmur nobis Chriſtum ipſum aut martyres amplecti.* Similia habentur actione 6. to. 4. & act. 7. circa finem. Nec aliud videtur ſentire Concilium Tridentinum ſeſ. 45. dicens: *Per imagines, quas oſculamur, & coram quibus procumbimus, Chriſtum adoramus, &*

Sanctos veneramur; vbi Verbum, *adoramus*, latriam: verbum autem, *veneramur*, duliam ſignificare videtur, & vtraque adoratio dicitur fieri per imaginem ſicuti adoratur Princeps per veſtem aut calceum, quando hæc oſculando perſonam adoramus. Poteſt tamen interdum imago coli & honorari ſola, vt ſola materia cultus vel adorationis, & tunc, quamuis non propter ſe ſed propter exemplar colatur vel adoretur, actus tamen cultus vel adorationis diſtinctus eſt ab eo, quo ipſum exemplar in ſe & propter ſe colitur vel adoratur. Et hoc ſenſu dicuntur quædam adorari cultu Duliæ: alia Hyperduliæ, vt de S. Cruce, loquitur D. Thomas in 3. ſentent. diſtin. 9. q. 1. artic. 2. & alij, quos citat Suarez to. 1. in 3. p. diſp. 56. ſect. 1. Vide etiam Leſſium de Iuſtitia & Iure l. 2. c. 36 dub. 3. num. 19.

5. *Imaginis natura eſt, vt exemplar ſuum imitatione referat.*] Eſt hoc pronunciatum S. Gregorij Nazianzeni orat. 36. quæ eſt 4. de Theologia num. 83. ex quo patet diſcrimen inter imaginem & idolum. Hoc enim, vt notat Origenes Hom. 8. in Exodum, & alij falſam imaginem ſignificat, quæ vel repræſentat, quod non eſt, vel quale non eſt, vt v. g. ſanctum quod ſanctum non eſt: at verò imago propriè refertur ad aliquid verum exemplar. Vnde D. Auguſtinus in expoſitione inchoata Geneſis ad litteram cap. 16. *Imago*, inquit, *tunc eſt, quando de aliquo exprimitur ſimilis ei, cuius eſt imago*, proindeque nomen idoli in ſcriptura ſemper in malam partem ſumitur vt Leuitici 19. *Nolite conuerti ad idola*. At imaginis nomen abſolutè dictum in bonam partem frequentius ſumitur, vt conſtat ex Geneſis 1. & 9. cap. Ex Sapientiæ 7. 1. ad Corinth. 11. Et ſępe alias. Vide ſi placet Suarez to. 1. in 3. part. diſp. 54. in fine. Senſus huius pronunciati moralis, eſſe incitamento

Et ſæpe alias. Vide ſi placet, Suarez to. 1. in 3. part. diſp. 54. in fine. Senſus huius pronunciati moralis, eſſe incitamento poteſt ad ſtudium perfectionis: Cum enim homo creatus ſit ad imaginem & ſimilitudinem Dei, vt dicitur Gen. 3. Æquum eſt, vt quàm poteſt exactiſſimè ſuo ſe exemplari conformare ſtudeat, iuxta illud: *Eſtote perfecti, ſicut Pater Cæleſtis veſter perfectus eſt.*

TITVLVS LVIII.

De Amicitia.

DISTINCTIO PRIMA.

Quid ſit Amicitia, & quotuplex.

1. *AMicitia eſt mutua beneuolentia non latens.* 8. Eth. c 2.] Ita rectè deſcribitur amicitia generatim accepta. Ratio; quia amicitia eſt id, quo homines, vel aliæ naturæ intellectuales dicũtur amici; atqui dicũtur amici per mutuam beneuolentiam non latentem; per beneuolentiam quidem, quia per illam amicus amico benè vult ipſius amici cauſa, ſiquidem beneuolentia propriè eſt actus voluntatis, quo alteri bene volumus vt docet D. Thomas 2. 2. q. 17. a. 2. Per mutuam verò, quia non dicuntur amici, niſi id, quod vnus vult alteri; velit alter viciſſim illi: Amicus enim amici eſt amicus: hoc autem fit per beneuolentiã mutuam: Per non latentem autẽ, quia non dicuntur amici, quos mutua beneuolentia latet.
2. *Amicitia eſt vbi amor reciprocus eſt.* l. 2. Mag. mor. c. 12.] Verum eſt eodem ſenſu, quo dictum prę cedẽs. Fundatur autẽ hic amor mutuus ſiue beneuolẽtia in peculiari quadam communione & conſociatione, quæ eſt cauſa amandi alterum, & comiter cum illo

agendi. Sic inter milites verbi gratia, eſt amicitia ratione ſocietatis & communionis militiæ, inter conſanguineos ratione communionis ſanguinis: inter religioſos ratione ſocietatis vitæ religioſæ, inter Deum & hominem ratione communionis bonorum ſupernaturalium, & maximè ratione communionis gloriæ, quam præſtolamur in Cælo, & qua Deo ſimiles erimus.

3. *Amicitia perfecta eorum eſt, qui in virtute ſunt ſimiles.* lib. 8. Eth. cap. 3.] Tres amicitiæ ſpecies conſtituit Philoſophus: Nempè ob vtilitatem, ob iucunditatem & honeſtatem ſiue virtutem. Tot enim ſunt ſpecies amicitiæ, quot obiecta eius formalia videlicet amabilia, ob quæ natura rationalis diligitur; quia habitus & actus differunt vt obiecta, ſed amabile triplex eſt, vtile, iucundum & honeſtum, vt dictum eſt Titulo *de bono*; ergo & amicitia. Eſt autem hæc diuiſio Analogi in ſpecies analogas, quia amicitia ob iucunditatem & vtilitatem non ſunt amicitiæ per ſe, vt inquit Ariſt. l. 8. Eth. cap. 4. ſed tantum per accidens; in illis ſiquidem amicus potius benè vult ſibi quam amico, & ſe potius amat, quam illum; nihilominus tamen habent amicitiæ rationem, quia ſunt beneuolentiæ mutuæ non latentes, quamuis non per ſe nec propriè. At verò amicitia ob virtutem perfecta & propriè dicta eſt amicitia, iuxta Effatum propoſitum: eſt enim beneuolẽtia mutua non latẽs ſimpliciter & vera, quia in illa diligitur amicus propter ſe, & mores ſuos honeſtos & amicus ipſi amico benè vult, quia amicus eſt, in quam ſententiam pulchrè D. Bernardus: *Illa eſt vera amicitia*, inquit, *qua nihil in rebus amici quærit niſi ſolam beneuolentiam*; ſcilicet vt gratis amet amantem ſe. Gratuitus ſiquidem amor eſt, ſi amor alterius eſt, & gratuita amicitia, ſi vera eſt. Nam ſi cogitata præmia aut ſperata

intercurrunt dona, fortunarum & honorum amor eſt, non virtutum & amicorum.

4. *Amor ſimilis eſt affectui, amicitia habitui.* 8. Eth. c. 5.] Amicitia non eſt tantum relatio, vt quidam volunt, ſed etiam habitus vel actus, in quo fundatur relatio: Etenim vt in aliis virtutibus alii habitu alij actu dicuntur boni, ſic, & in amicitia, vt docet D. Thomas, in cap. 1. l. 8. Eth. in beneuolentia tamen ſiue habituali mutua ſiue actuali non latente fundatur relatio amicitiæ, quia amicus amico dicitur eſſe amicus. Atq; hæc cauſa eſt, cur amicitia diuidatur etiam in alias ſpecies præter antedictas, inter ſe quidem diuerſas, quamuis non neceſſariò diſtinctæ ſint à tribus prioribus, vt in amicitiam conſanguineorum, ciuium, commilitonum &c. ſecundum varias communicationes, vt ſignificat D. Thomas ſecunda ſecundæ, q. 23 a. 5. ſpecies namque amicitiarum non ſolum accipiũtur ſecundum diuerſitatem finis vel obiecti; ſed etiam ſecundum diuerſitatem communicationis in qua fundantur, habet D. Thomas loco citato quia amicitia non tantum eſt habitus vel actus, ſed etiam quid relatiuum, & perinde non tantum habet ſpeciem vt habitus & actus à ſuo obiecto vel fine; ſed etiam à ſuo fundamento, ſicuti alia relatiua. Itaque amicitiæ fundantur etiam in diuerſis ſpecie communicationibus, vt amicitia ciuilis in communicatione ciuitatis & legum earundem: Amicitia condiſcipulorum in communicatione eiuſdem doctrinæ. Denique in omnium rerum poſſibili communicatione vt habitationis, victus, veſtium, laborum, virtutum, morum, meritorum &c. Reperiri poteſt aliqua amicitiæ ratio, vt conſtat ex dictis.

DISTINCTIO

DISTINCTIO II.

Quomodo generetur amicitia.

1. B*Eneuolentia eſt principium amicitiæ.* lib. 2. mag. Moral. cap. 12. & lib. 9. Ethic. ad Nicomachum. cap. 5.] Vbi Philoſophus inquit: *Videtur beneuolentia eſſe initium amicitiæ, ſicut & adamandi principium voluptas illa siuè delectatio, quæ per aſpectum vel etiam conſiderationem reipublicæ efficitur.* Eſt autem beneuolentia principium remotum, & non ita efficax; vti, *Amatio*, quæ, vt docet Ariſtoteles ibidem, *eſt cum quadam conſuetudine, & importat extenſionem quandam & appetitionem.* At verò beneuoli repentè bene velle incipiunt, vt, exempli gratia, patet in certaminibus: ſpectatores enim ſubitò certantibus beneuoli fiunt, eoſque leuiter ſolummodo diligunt, neque verò eos continuò amant, ſed volunt ijs duntaxat bona quibus beneuoli fiunt. Iuxta hanc explicationem intelligendum eſt & illud:

5. *Amare eſt amicitiam gignere & conſeruare.*] Sumitur ex 2. Priorum cap. 22. quoad priorem partem: docet enim Philoſ. ibidē, per amorem magis cauſari amicitiam, quam per quoduis aliud. Quoad poſteriorem verò partem ſumitur, ex lib. 7. Moral. Eudemiorum cap. 5. Vbi inquit Ariſt. *Illud amicitiæ eſſe peculiare vt amare potius quam amari cupiat.* Ratio vtriuſque eſt, quia cum amor ſit maximè in ſe amabilis iuxta illud: *Magnes amoris amor*, facit, vt ille, in quod reperitur maximè dignus amore habeatur: Nihil enim æquius, & humanæ propenſioni conforme magis, quàm amare eum, qui amat, & quod ſponte ac naturæ quadam lege, debet, homo ſociale animal,

promptius fideliuſque præſtare altero inuitante. Nam ferrum ferro acuitur, & lapides inter ſe contriti emittunt ignem, & inter ſpecula, dum ſolis radios in ſeipſa viciſſim regerunt, caloris augetur intenſio. Hinc Seneca Epiſtola 9. *Monſtrabo tibi*, inquit, *amatorium ſine medicamento, ſine herba, ſine vllius veneficæ carmine: ſi vis amari ama.* Et Martialis lib. 6. Epigram. 11. in Marcum, *Marce vt ameris ama.* Concinnit hiſce D. Chriſoſtomus, homil. 13. ad Pop. Vbi declarans ea verba Saluatoris, *Omnia ergo, quæcunque vultis, vt faciant vobis homines, & vos facite illis.* Matth. 7. v. 12. Primum aſſerit conſcientiæ noſtræ id inſitum eſſe, Deinde; *Non opus eſt*, inquit, *multis ſermonibus, neque prolixis legibus, nec varia doctrina. Voluntas tua ſit lex: Vis beneficia capere. Confer beneficium alteri. Vis miſericordiam conſequi? miſerere proximi. Vis laudari? lauda alium. Vis amari? ama. Vis partibus primis potiri? Cede illas prius alteri.* In eandem ſententiam rectè pronunciat Magnus Eccleſiæ Doctor Auguſtinus.

3. *Nulla eſt maior ad amorem inuitatio, quam præuenire amando.* lib. de Catechizandis rudibus cap. 4. Rationem huius inſinuat S. Ambroſius lib. 2. officiorum cap. 7. his verbis, *Quid enim tam populare, quam gratia? quid tam inſitum naturæ, quam vt diligentem diligas? quid tam inolitum, atque tam impreſſum affectibus humanis, quam vt eum amare inducas in animum à quo te amari ſentis.* Idem fusè probat ipſe Auguſtinus loco citato, vbi cum docuiſſet à flagitioſis amatoribus reciprocum amorem vehementer expeti, atque amore mutuo procurari: tandem ſic concludit de amore amicitiæ. Si ergò animus, qui torpebat, cum ſe amari ſenſerit, excitatur, & qui iam feruebat, cum ſe redamari didicerit, magis accenditur, manifeſtum eſt, nullam maiorem eſſe cauſam, quæ vel

inchoetur, vel augeatur amor, quam cum amari ſe cognoſcit, qui nondum amat, aut redamari ſe vel poſſe ſperat, vel iam probat, qui prior amat.

4. *Beneuolentia latere poteſt, amicitia non poteſt.* lib. 9. Eth. c. 5.] Indicatur hoc dicto diſcrimen inter beneuolentiam & amicitiã, quod illa latêre poſſit illum, cui benè volumus, cum nihil aliud ſit, quam interior quędam inclinatio in appetitu beneuolẽtis. Amicitia occulta eſſe vel manere non poſſit, cum definiatur: *Beneuolentia mutua non latens.*

5. *Tam bonorum quam malorum conuerſatio amorem inducit.* Plutarchus lib. de Tranquillit. cap. 7.] Sic v. g. mutua conuerſatio piorum hominũ ſpiritualibus colloquiis affluens, generat inter eos amicitiam eiuſdem generis nempè ſpiritualem. Eadem per interualla ſæpius repetita firmat illam ac ſtabilit & diuturnitate continuata temporis auget vehementer, ſicuti è contra conſuetudinis intermiſſione omnis amicitia tepefacta decreſcit, ac tandem diſſoluitur, iuxta illud; *Multas amicitias ſilentium diremit*, de quo alibi: Eadem eſt ratio de quouis alio àmicitiæ genere. Porro mutuus bonorum amor propriè amicitia dicitur; malorum autem non niſi impropriè, iuxta illud Saluſtij: *Inter bonos amicitia, inter malos factio eſt.*

6 *Amicabilia ad alterum proueniunt ex amicabilibus ad ſeipſum.* lib. 9. Eth. cap. 9.] Intelligitur hoc ſenſu ex amore boni proprij procedere amorem boni alieni, Vbi Particula, *Ex*, non dicit rationem formalem amoris, aut dilectionis, alioquin enim deſtrueretur omnis ratio veræ amicitiæ; ſed dicit tantum radicem ex qua oritur amor, & conditionem ſine qua dilectio non eſſet, quia nullus diligit naturaliter alterum, niſi aliquo modo ſibi coniunctum, quam ratio diligendi non ſit illa coniunctio. Vnde Philoſophi docent, appetitum ſemper naturaliter

appetere bonum proprium, quod patet in vtroque amore amicitiæ & concupiſcentiæ, qui non differunt in eo, quod priori ametur bonum alienum præcisè, poſteriori proprium, cum reuera vtroque bonum proprium deſideretur, ſed quod amore concupiſcentiæ deſideretur bonum alterius, quia cauſare poteſt aliud bonum proprium, amore verò amicitiæ deſideretur bonum amici non alia de cauſa, quam quia bonum amici, bonum proprium reputatur: Amicus enim bonum amico deſiderat tanquam ſuæ comparti, vel potius alteri ſibi.

DISTINCTIO III.

Omnem amicitiam in æqualitate fundari.

1. A*Micitia parem facit, aut accipit.*] S. Hieronymus ſuper Michæam Prophetam. Addit ibidem: *Vbi inæqualitas & alterius eminentia, alterius verò ſubiectio, ibi non tam eſſe amicitiam quam adulationem.* Pro huius explicatione notandum eſt, rectè ab Ariſtotele diuidi amicitiam in eam quæ conſiſtit in æqualitate, & quæ in excellentia, quia amicitia benè diuiditur, vt eius actus cũ habitus differat vt actus; ſed amicitiæ actus ſunt duplices videlicet vel eiuſdem vtrinque rationis, & dicitur amicitia æqualium, vel non eiuſdem rationis aut ſpeciei, vt ſi vnus amicorum benè velit alteri tanquam ſuo ſuperiori, alter tanquam inferiori, vel ſi vnus vt pater, aut princeps, alter verò vt filius aut ſubditus, quoniam relatiuorum alia ſunt æquiparantiæ, alia diuerſitatis: Dicitur nihilomin' omnis amicitia facere pares aut inuenire, & eſſe inter aliquo modo æquales, quia quicũque cõmunicant, eadẽ in re aliquo modo æquales ſunt ſaltẽ

ſecundum analogiam & ſimilitudinem ; ſed omnis amicitia fundatur in aliqua communicatione, & in omnibus illius actibus & officiis, vtrinque requiritur aliqua æqualitas, vt docet Ariſtot. 8. Eth. c. 6. & 7. Eſt autem duplex æqualitas, vna in quantitate, altera in habitudine, quæ dicitur æqualitas rationis. In actibus amicitiæ, quæ eſt inter perſonas æquales dignitate, repetitur æqualitas in quantitate. In actibus amicitiæ, quæ eſt inter ſuperiores & inferiores reperitur æqualitas rationis, ita vt in accipiendis exhibẽdiſque officiis amicitiæ, faciat amicus quod ipſum in tali amicitiæ gradu decet, & quod poteſt.

5. *Æqualitas Mater eſt amicitiæ.* Plato lib. 9. de leg.] Verum eſt iuxta explicationem pręcedentis; vt enim mater parit & nutrit ſobolem, ita æqualitas generat & conſeruat amicitiam, ſi nimirum accedat mutua bonorum conſociatio, & communio. Huic dicto conformiter Ariſtot. 8. Eth. c. 6. docet amicitiam in æqualitate conſiſtere, & in eodem ac ſequenti cap. Similitudinem aliquam inter amicos requiri, adeoque ſi eueniat, vt magna inter amicos fiat morum diſſimilitudo, vel fortunæ ac ſtatus ſeu conditionis diſtantia, amicitias ait ordinariè diſſolui. Ex hoc principio Theologi etiam comprobare ſolent congruentiam Dominicæ Incarnationis. In hoc enim myſterio, Deus in ſimilitudinem hominum factus eſt, & habitu inuentus vt homo, ac proinde quemadmodum in hoc opere maximè dilectionem ſuam erga homines oſtendit, iuxta illud: *Sic Deus dilexit mundum, vt filium ſuum vnigenitum daret.* Ioan. 3. Ita nihilominus eodem maximè mouet ad amorem diuinum, vt pulchrè explicat S. Auguſt. l. de Catechizã. rudibus c. 4. & in Manuali c. 26. vbi ſic ait: *Vt familiarius diligeretur ab homine Deus, in ſimilitudinem hominis Deus apparuit*: Hac etiam de cauſa l. 1. Reg. c. 18. Ionathas

facit, vt Dauid exuat agreſtem Perſonã, & ſuo eum ornari iubet amictu, vt quorum animæ erant amoris glutine coniunctæ, eorum corpora regalium veſtimentorum ornatu, & inſignibus ſibi mutuò aſſimilarentur. Etenim vti morum ita & habitus ſimilitudo ad amicitiam confert. Huic verò non obſtat illud vulgare:

3. *Figulus inuidet Figulo.*] Fit enim per accidẽs tantum, quatenus officiorum ſimilitudine contingit, vt alter alterius commodum impediat aut honorem offuſcet. Id namque Heſiodus ſignificare voluit, ex quo Latini ſumpsêre propoſitum Hemiſtichiũ: Eodem etiam ſenſu dicitur, Nulla pax eſſe regni ſociis, & vna domus non alere duos canes. At verò per ſe ſimilitudo officiorum, complexionum, ætatis, ſanguinis, &c. amicitiæ auctor eſt: nam vt veriſſimè dixit Plato lib. 6. de Leg. *Vetus illud verbum verè & eleganter dictum eſt. Æqualitas generat amicitiam.*

4. *Simile gaudet ſimili.*] Inſinuat hoc dictum Ariſtoteles lib. 8. Eth. cap. 6. & 7. & habet in terminis lib. 9. Eth. cap. 3. Veritas huius quotidiana conſtat experientia. Videmus enim iuuenes inter ſe libenter cõuenire, ſenes gaudere cum ſenibus, doctos doctorum conuentu capi, improbos congredi cum improbis, probos cum probis. Nam & fur furem cognoſcit, & lupus lupum, & cicada cicadæ amica eſt, & formica formicæ, & aues concolores libenter vnà volitant, & generatim, *Omne animal diligit ſibi ſimile*, vt dicitur Eccleſ. 13. 19.

5. *Balbus Balbum rectius intelligit.*] Vtitur hoc dicto D. Hieronymus, eóque tangit cuiuſdam inſcitiam. Idcirco enim, inquit, ſe eruditum putat, quia Iouinianum ſolus intelligit, eſt quippè prouerbium, Balbum melius Balbi verba cognoſcere: hæc ille. Porro Iouiniani ſcripta vt portentoſa & vehemẽter

obſcura, idem Hieronymus miris ſalibus deridet in præfatione libror. contra Iouinianũ. Concinnè dicitur in eos, quibus indoctis indocta magis placent, & nota ſunt.

6. *Vulpes cum ſerpente amice viuunt*.lib. 9. de hiſt. Animal. cap. 1.] Verum eſt eodem ſenſu quo præcedentia, pro quorum maiore explicatione. Notãdum eſt triplex eſſe ſimilitudinis genus: vnum naturæ, alterum complexionum, & proprietatum à naturâ manantium. Tertium morum. Primum reperitur inter res eiuſdem ſpeciei, ſic monedula monedulam & cornicula corniculam diligit, vt ait Ariſtot. lib. 8. Eth. cap. 1. Imò & aqua aquam, & ignem ignis, vt docet idem lib. de regimine Principum. Secundum eſt inter res ſiue eiuſdem, ſiue diuerſæ ſpeciei, vt inter vulpem & ſerpẽtem, ferrum & magnetem, &c. Tertium genus proprium eorum eſt, qui ratione ſunt prędici, vt ſunt homines, & intelligentiæ, & ex illo veriſſima amicitia naſcitur iuxta ea, quæ dicta ſunt.

7. *Vir bonus non eſt amicus prauo* lib. 9. Eth. c. 3.] Ratio patet ex dictis: Nec enim eſſe ſimilem prauo conuenit, nec amatorem prauorum eſſe oportet. Non enim quoduis eſt amabile; ſed bonum duntaxat, vt ibidem docet Ariſtoteles: hac etiam de cauſa meritò inquiebat ille, *quales amicos quiſque habeat, talem ſcias*. Quemadmodum ſæuitiam homicidarum contubernia, quemadmodum auaritiam ſordidorum hominum conſuetudo, ita viciſſim piorum cõuerſatio pietatem, ac cæterarum virtutum amorem, & deſiderium in animis rectè inſtitutis excitat. Vnde Eccleſiaſticus præcipit: *Cum viro Sancto aſſiduus eſto, quemcunque cognoueris obſeruantem timorem Domini.* Eſt in hanc ſententiam illud Plutarchi: *Talis eris qualis conſuetudo, qua vteris, cum litterarum ſtudioſis libros euolues, cum palæſtritis colluctaberis, cum ve-*

nandi cupidis feras perſequeris, cum potatoribus inebriaberis, cum ambitioſis magiſtratum ambibis. Et illud Ciceronis: *Diſpares mores diſparia ſtudia ſequuntur.* Quorum diſſimilitudo diſſociat amicitias, nec ob aliam cauſam vllam boni improbis, improbi bonis amici eſſe non poſſunt, niſi quod tanta eſt inter eos, quanta maxima poteſt eſſe morum ſtudiorumque diſtantia.

8. *Improborum ſodalitas mater eſt flagitiorum.* Sumitur ex lib. 9. Eth. cap. 12. & vltimo.] Vbi ſub finem cap. docet, amicitiam improborum multis criminibus fieri obnoxiam. Communicant enim, inquit, inter ſe praua, ſuntque inſtabiles & moribus etiam peiores fiunt, ſimiles ſibi euadentes, iuxta illud vulgare: *Qui claudo cohabitat, claudicare diſcit*, & illud: *Vna ſcabioſa ouis totum gregem inficit. Itaque vt in peſtilentia cauendum eſt*, inquit Seneca, *ne corruptis iam corporibus & morbo flagrantibus aſſideamus, quia pericula trahemus, afflatuque ipſo laborabimus, ita in amicorum legendis ingeniis dabimus operam, vt quam minimè inquinatos aſſumamus. Initium morbi eſt ægris ſana miſcere.*

9. *Amicitia bonorum virtutum eſt genitrix.* Sumitur ex eodem cap.] Vbi ſub finem ait Philoſophus: Tales præſtabiliores euadere, tam agendo, quàm ſe mutuo emendando: eliciunt enim ex ſeſe mutuo ea, quæ placent. Placent autem iis, vtpote probis, nonniſi, quæ virtuti ſunt conformia. Vnde addit priſcū illud vulgare rectè dici: *Optima diſcuntur ab optimis.* Conſonat & illud Prophetæ Regij: *cum Sancto ſanctus eris, & cum viro innocente innocens eris, & cum electo electus eris, & cum peruerſo peruerteris.* Pſal. 17. In eandem quoque ſententiam rectè dicitur illud vulgare: *Inter bonos bene agitur.*

10. *Eximiæ virtutis eſt, inter malos viuere lauda-*

biliter. Sumitur ex lib. 9. Ethic. cap. 12. & vltimo.] Ratio ſumitur ex vi conſuetudinis, & ex malorum exemplorum & incitamẽtorum efficacia, quæ oritur ex conuerſatione cum malis, & tanta euadere ſolet, vt planè arduum ſit inter malos benè viuere. Etenim ſi bonus aliquis malo aſſueſcat, periculum longè maius eſt, vt huic ille, quàm vt hic illi moribus aſſimiletur. Plus enim malitia in imitationem, quam bonitas poteſt, ſiue naturæ vitio, ſiue educationis malignitate, ſiue denique quadam titillatione mali, vt benè dixerit Iuuenalis.

Vuáque conſpecta liuorem ducit ab vna.

Magis etiam improbi mores affricant malignitatis ſuæ aliquid, ita zizania fœcundius creſcunt, adoleſcunt citius, & boni ſeminis naturã in ſuam vertunt. Porrò ſicuti res eſt eximij præmij, inter malos viuere laudabiliter, ita è contra: *Magni pudoris eſt, inter bonos viuere vituperabiliter.*

DISTINCTIO IV.

Quænam ſint commoda Amicitiæ.

1. QVæ *per amicos fiunt, per nos ipſos quodammodo fiunt.* Lib. 3. Ethic. cap. 3. paulò ante finem.] Rationem aſſignat Philoſophus ibidem; quia videlicet principium eſt in nobis, quando illi noſtra cauſa laborant. Item, *amicus eſt alter ipſe.* Hinc multi ſunt rerum præclarè geſtarum fama celeberrimi, quia amicorum potentia plurimum valuerunt. Hinc etiam Principes & Reges, aliorum Principum & Virorum potentium tantoperè præſtent amicitias, vt eorum fulti auxiliis ea perficiant, quæ ſuis ipſi viribus præſtare non valerent,

& hac de cauſa maximè amicis indigere videntur omnes in principatu, & poteſtate conſtituti, vt docet Ariſtoteles lib. 8. Eth. c. 1.

2. *Amici multi ſceptrum ſunt regibus fideliſſimum.* Xenophon lib. 8. Inſtitutionis cap. 21.] Rationem huius aſſignat Plutarchus in hunc modum. Quoniam quot amicos paraueris, tot oculos habes, quibus quæ velis, videas, tot aures, quibus, quæ decet, audias, tot conſilia, quibus de iis, quæ conducunt conſultare & perſpicere poſſis: non enim aliter ſe habẽt plurium amicitiæ, quàm ſi Deus vnum corpus habenti multas daret animas, quæ omnes illi prouiderent & conſulerent. At verò teſte D. Auguſtino: *Solus eſt, qui ſine amico eſt*: *Væ autem ſoli*, inquit Scriptura, *quoniam cum ceciderit, non habet ſubleuantem ſe.* In hanc ſententiam ſunt illa morientis Micipſæ verba: *Non exercitus, neque theſauri præſidia regni ſunt: Verum amici, quos neque armis cogere, neque auro parare queas, officio & fide parantur. Equidem ego vobis regnum trado firmum, ſi boni eritis: ſin mali imbecillum: Nam concordia res paruæ creſcunt, diſcordia maximè dilabuntur.* Vide, ſi placet, cap. 8. Polit. Chriſtiani Caroli Scribanij lib. 2.

3. *Vbi amici, ibi opes*] Pronuntiatum illud Plauti in Truculento, refertur à Fabio lib. Orator. inſtitut. 5. Cuius ſenſus eſt, ad vitæ humanæ præſidium, plurimum conferre amicos, & illos ſiue opibus, ſiue potentiâ florere præ cæteris, qui certiſſimos & optimos amicos poſſideant. Nam:

4. *Fidelis amicus pretioſiſſimus eſt theſaurus.*] Indicat hoc ſcitum Ariſtot. lib. 7. Moral. ad Eudemium cap. 1. vbi inquit; *Habere amicum bonum eſſe præſtantiſſimum*: nimirum ex bonis externis, qualia ſunt: honores, amici, pecuniæ, poſſeſſiones, &c. vt docet Ariſtot. in Rhetorica ad Alexandrum cap. 1.

& lib.9. Eth. c.9. in hæc verba: *Amicitia eſt maximum bonorum externorum.* Vnde eſt illud vulgare: *Tolerabilius eſt viuere ſine pecunia, quam ſine amicis.* Cui conſonat & iſtud vetus adagium: *Amicus magis neceſſarius eſt quam ignis & aqua.* Rationem huius aſſignat Ariſtot. lib. 8. Eth. c. 1. quia abſque amicis viuere, licet cætera bona omnia ſuppeterēt, eligeret nemo. Nam & in aduerſa & in proſpera fortuna amicis opus eſt, vt docetur 9. Eth. cap. 9. In aduerſa quidem vtilius eſt, in proſpera autem honeſtius. Expedit igitur plures ſibi conciliare amicos, eoſque ſibi ſi non intimo, ſaltem aliquo familiaritatis vinculo deuincire, iuxta illud:

5. *Vnus Deus, & plures amici.*] Quemadmodum enim iuxta verſum antiquum, *Mus miſer eſt antro, qui ſolo clauditur vno*: ita non ſatis amicorum præſidio munitur, qui in rebus dubiis & aduerſis ad vnius duntaxat refugere poteſt obſequium. Verum nihilominus eſt illud:

6. *Amicitia perfecta eſt inter paucos.* Sumitur ex 8. Eth. cap. 6.] Vbi docet Philoſophus non fieri, vt multis quiſpiam amicus ſit amicitia perfecta, rationem aſſignat ibidem; quia amicitia exſuperationi eſt ſimilis, & multos eidem vehementer placere, non eſt facilè, ſicuti nec bonos eſſe; atqui vera amicitia non eſt niſi inter bonos, vt docetur 8. Eth. cap. 4. Idem porro repetitur lib. 9. Eth. cap. 10. Vbi ſubiungit Ariſtot. eas amicitias, quæ fama celebrantur, inter duos, plerumque tantum fuiſſe, vt inter Pyladem & Oreſtem, inter Theſeum & Perithoum, Achillem & Patroclum. In quam ſententiam Cicero inquit, *Ex omnibus ſeculis vix tria aut quatuor numerantur amicorum paria*: qui verò multos amicos habent, & omnibus promiſcuè familiariter offerunt, ij nemini amici eſſe videntur, niſi ciuiliter,

qui proinde Placidi appellantur, vt inquit Philoſophus ibidem.

7. *Amicitia eſt ſolatium huius vitæ.*] S. Ambroſius lib. 3. Officiorum c. 16. nimirum, *vt habeas,* ait, *cui cor tuum aperias, cum quo arcana participes, cui committas ſecretum pectoris; vt colloces tibi fidelem virum, qui in proſperis gratuletur tibi, in triſtibus compatiatur, in perſecutionibus adhortetur.* Quod S. Doctoris effatum intelligendum eſt, ſecundum ſententiam Caſſiani Collat. 16. cap. 14. qui diſtinguit ἀγάπην & διάθεσιν, vt illa omnibus exhibeatur, etiam inimicis: hæc autem paucis admodum, & his, qui vel parilitate morum, vel virtutum ſocietate connexi ſunt. De his enim loquitur Ambroſius; nam addit poſtea: *Quid enim eſt amicus, niſi conſors amoris, ad quem animum tuum adiungas, atque applices, vt vnum velis fieri ex duobus: cui te tanquam alteri tibi committas, à quo nihil timeas.*

8. *Amicitia ſtabilis vbi eſt, ibi & virtus.* Sumitur ex lib. 8. Ethic. cap. 1.] Vbi dicitur vera amicitia non exiſtere ſine virtute, & ratio eſt, quia vt docetur in 2. Rhet. amicos eſſe dextros oportet, tùm in eludendo, tùm in perferendo, & mundos in aſpectu & veſtitu, & totâ vitâ, & qui nec exprobrent peccata, nec beneficia, & qui non recordentur iniurias, nec crimina obſeruent, & qui malefici non ſint, nec mala propinquorum ſuperflua, nec ipſorum, ſed bona norint, & qui ſeriò agentibus vel iraſcentibus non aduerſentur, & qui virtutes amicorum notent, eaſque imitari ſtudeant. Hæc autem & ſimiliter alia, non perſiſtunt, abſque virtute.

9. *Amici iiſdem amici & inimici ſunt.*] Sumitur ex loco proximè citato; vbi docet Ariſtot. illos eſſe dicendos amicos, qui eos amant, quos ipſi amant, & qui amantur ab eis, quia ſe amant, &

qui ſunt eorũdem inimici, & qui oderunt illos, quos ipſi oderunt, & qui odio habentur ab illis, qui à ſe odio habentur. Ratio generalis eſt, quia amicitia voluntatis & animorum conſenſione perficitur. Quod ſi quis in ſuam amicitiam ſocietatemque admittere velit aliquos odiis inter ſe ſe diſſidentes, ille etſi vtroſque tanquam amicos habeat, vt vtriſque tamen tanquam ab inimicis ſibi eſſe cauendum intelligat. Vide, ſi placet, Antonium Panormitanum de rebus geſtis Alphonſi Regis, & Æneam Syluium de eius dictis. Iuxta hanc explicationem intelligendum eſt, & illud vulgare: *Qui me amat, amat & canem meum.* Refertur à Sancto Bernardo ſerm. 1. in Feſtiuitate S. Michaëlis Archangeli, vbi humiliter & pie, vt ſolet, per apoſtrophem Sanctos Angelos compellans, ait nos omnes mortales eſſe catellos Domini illius Magni, quem tanto aſpectu Angeli colunt & diligunt, ac proinde dubitandum non eſſe, quin & nos beati Angeli ament, & pro noſtra infirmitate ſint ſolliciti, abſque ſua ſanè anxietate, ſed non abſque vtilitate noſtra, nec ad detrimentum felicitatis ſuæ, ad noſtræ autem ſalutis augmentum.

10. *Amicus aliis ſibi amiciſſimus.*] Commune iſtud effertur hoc ſenſu: qui aliis beneuolum ſeſe & amicum exhibet, eos ſibi mutui amoris obligatione deuincit, quo ſibi ipſe quam optimè conſulit, iuxta illud: *habet in aduerſis auxilia, qui commodat in proſperis.* Et illud: *nemo non ſibi proficit, cum alteri prodeſt.* Seneca Epiſt. 802. Sicuti è contra nullius ope indigere ſe patet, qui alteri ſuam negat, & qui nulli conformare ſe ſtudet, ac temerè aliorum offenſas incurrit, plurima mala in caput ſuum coaceruat. Eſt etiam iſte huius pronunciati ſenſus:

Aliis quidem beneuolentiæ opera ſunt exhibenda, ſed eo ordine, vt primum ſui ipſius quilibet curam habeat, iuxta illud: *Charitas incipit à ſeipſo,* De quo Titulo *de Charitate.*

DISTINCTIO V.

An & quomodo diſſoluatur amicitia?

1. A*Micitia vtilis cum vtilitate diſſoluitur.* lib. 8. Eth. cap. 3. & 4.] Ratio eſt, quia *ſublata cauſa tollitur effectus*, vt explicatum eſt Titulo *de Cauſis in genere*: neque enim qui ob vtilitatem colunt amicitias, ſibi mutuo amici ſunt, ſed ipſius vtilitatis; qua veluti cauſâ ſublatâ tollitur omnis, quæ inde oriebatur amicitiæ affectio; quemadmodum namque muſcæ in popinis non manent, ſi deſit nidor, ita vulgares diuitum amici non perſeuerant, ſi non adſit vtilitas, vt inquit Plutarchus in Moralibus. Eſt in hanc ſententiam illud Lælij apud Tullium: *Videre licet eos, qui antea commodis fuerunt moribus, imperio, poteſtate, proſperis rebus immutari, ſpernique ab iis veteres amicitias, & indulgeri nouis.* Et illud, *plerique in rebus humanis nihil quidquam bonum norunt, niſi quod fructuoſum ſit, & amicos tanquam pecudes eos potiſſimum diligunt, ex quibus ſperant ſe magnum fructum eſſe capturos.* Itaque pulcherrima illa & maximè naturali carent amicitia per ſe & propter ſe expetenda.

2. *Amicitia ob iucunditatem vna cum ea mutatur.* Ibidem.] Ratio huius eadem eſt, quæ pręcedentis. Hinc Philoſophus docet cap. 3. citato, amicitias adoleſcentum cito oriri & cito dirimi; quia cum ex affectu iuuenes ferè vitam traducant, eorum

amicitiæ plerumque ſunt ob delectationem, qua pereunte pereunt etiam amicitiæ. Et generatim, omnis amicitia diſſoluitur ſublato illo in quo fundatur, ſiue vtile illud ſit, ſiue delectabile; ſiue honeſtum, cum hoc tamen diſcrimine, quod amicitia in honeſtate & virtute radicata, quæ ſola vera & perfecta eſt, minimè mutabilis ſit, cum facilis ſit fortunæ & delectationum mutatio: rarò autem ſemel altè defoſſa animo virtus, & amorum exercitatione roborata cultorem ſuum deſtituat; vnde verum eſt illud celebre.

3. *Amicitia quæ deſinere potuit, vera nunquam fuit.*] Neque enim moritur virtus, cui amicitia inędificatur, in quam rem eſt illud Ciceronis: *Virtus conciliat amicitias, & conſeruat, in ea eſt enim conuenientia rerum, in ea ſtabilitas, in ea conſtantia.* Et alibi: *Virtuti opera danda eſt, ſine qua neque amicitiam, neque vllam rem expetendam conſequi poſſumus: ea verò neglecta, qui ſe habere amicos arbitratur, tùm ſe denique erraſſe ſentiet, cum eos grauis aliquis caſus experiri cogitur.* Etenim nemo amicus cum fortuna amicitiam mutabit, ſi fecit, fortunæ amicus fuit, non hominis.

4. *Qui egent lucerna, oleum infundunt.*] Vulgare illud ſumitur ex dicto Anaxagoræ ad Periclem, quo exprobrat illi neglectum amici, quem alias ob vtilitatem coluerat, valetque in eos, qui famulis vel equis, vel aliis quibuſcumque iumentis, ex quibus vtilitatem capiunt, de neceſſariis minimè proſpiciunt.

5. *Nimia familiaritas parit contemptum.* Seneca lib. 2. de regimine Principum.] Tritum hoc ſermone pronunciatum non ita in viris fortitudine ac virtute inclytis locum habet; talibus nempe, quo maior eſt familiaritas eo virtus clareſcit magis;

ſed potius in hominibus ignauis, iiſquem qui paſſionibus inordinatis ac vitiis ſunt obnoxij. Ratio eſt; quia in frequenti cum talibus congreſſu mores paulatim & vitia eorum dignoſcuntur. Eodem ſenſu verum eſt illud Apulæi de Deo Socratis: *Perpetua conuerſatio contemptum parit, raritas admirationem conciliat.*

6. *Mendax eſt omnis amicitia, quæ diuino non ligatur timore.*] D. Chryſoſtomus Hom. 25. in Matthæum, oſtendit hoc dicto S. Doctor, non eſſe veram vllam germanamque amicitiam, niſi quæ coniuncta eſt cum virtute, & obſequio in Deum. In quam ſententiam rectè S. Ambroſius l. 3. offic. c.16. *Virtus*, ait, *eſt amicitia: ea autem eſt cum virtute, quæ coniuncta eſt cum obſeruatione diuinorum mandatorum.*

DISTINCTIO VI.

De Ficta amicitia.

1. B*Onitatis verba imitari maior malitia eſt.*] Veteri hoc dicto (de quo videri poteſt Gellius l. 15. c. 9.) Hypocritarum & adulatorum vitia notantur, qui palam virtutem laudant, cum ab ea ſint alieniſſimi, amicitiam & amorem loquuntur, dum odio non moritura fouent: & vniuerſim oſtendunt ſe nolle quod volunt, velle quod nolunt; ambire, quod auerſantur, auerſari quod ambiunt. Damnant improbos ipſi improbiſſimi, laudant probos probitatis ignari. Pietatem vultu præferunt omnis impietatis ſerui.

2. *Malus vbi ſe bonum ſimulat, tunc eſt peſſimus.*] Vetus iſtud dictum, monet quam diligentiſſimè cauendum eſſe à ſimulatoribus, ijs præcipuè, qui men-

tit am

uitam aſſumunt beneuolentiam, & amica dant verba, dum dolos in animo, fraudeſque meditantur: proprium eſt eorum, ſcorpionum inſtar de cauda nocere, & de poſthumo corporis improuidos verberare. Veriſſimè Plinius lib. 21. cap. 15. *Vt nihil inſidioſius melle venenato: ita nihil cauendum magis, quam blandus hoſtis.*

3. *Nulla peſtis efficacior eſt ad nocendum, quam familiaris inimicus.* Boëtius lib. 3. de Conſolatione.] Ratio eſt, quia ſub pallio beneuolentiæ venenum reconditum habent, ac interitum doloſè ac nefariè machinantur. Quare vulgo talem cum diabolo comparare vel etiam peiorem dicere non dubitant. diabolus enim ſigno crucis depellitur; Talis autem nulla arte ab ignorante fugatur. Eſt in hanc ſententiam illud Ciceronis in Lælio: *Sic habendum eſt, nullam in amicitijs peſtem maiorem eſſe, quam adulationem, blanditias, aſſentationem.* Et illud: *Nullæ ſunt occultiores inſidiæ, quam eæ, quæ latent in ſimulatione officij, aut in aliquo neceſsitudinis nomine*: Nam, eum, qui palam aduerſarius eſt, facile cauere poſſis:

4. *Inimici hominis domeſtici eius.*] Celebris iſta ſententia, quæ in commune prouerbium abiit, vt teſtatur Cornelius à Lapide, traditur Michææ 7. v. 6. Innuit autem ſæpe ab iis, quibuſcum frequentius agimus, quique nobis obnoxij ſunt, inimicitiam nos pati eximiam; ac proinde diligenter perfidiam familiarium ac domeſticorum eſſe cauendam. Sic Achitophel, ſic Iudas, domeſtici quidem, & ſubditi; at perfidorum omnium fuêre perfidiſſimi.

5. *Amici labiorum hoſtes ſunt animorum.*] Quam noxius ſit adulator omnis, docemur à Propheta Regio Pſal. 139. *Acuerunt linguas ſuas ſicut ſerpentis;*

venenum aſpidum ſub labiis eorum. Ex inſidiis ferè ſerpentes inſurgunt, vt incautos perimant; intimantque ex occulto virus, quo improuidum feriant: Venenum enim aſpidum ſub labiis eorum, quod effundant in nimium fidentes, vt verum ſit illud: *Nullum amantium genus aſſentatoribus eſt pernicioſius: nullum quod citius in præcipitia viuentem deducit.* Vt proinde merito huiuſmodi Politici ſimulatores, monſtra dicantur, variis hypocriſcos formis compoſita; pelle videntur oues at verò lupi, blande arrident, manu ſicam tenent, leopardum macularum varietate refe-runt, vox iis eſt Iacob, & manus Eſaü. Falſo pacis oſculo blandiuntur, at tanquam Ioab, Abner & Amaſam conficiunt. 2. Reg. 3. & 20. cap. Ac quaſi Iudas Chriſtum vendunt; Crocodili in modum vocem hominis imitantis, vt eum lanient; lachrymas emittunt.

DISTINCTIO VII.

De Amico & proprietatibus amicorum generatim.

1. AMicus certus in re incerta cernitur.] Celebre illud & antiquitate probatum axioma refertur à Marco Tullio in Lælio, & à Boëtio l. 2. de Conſol. Proſa. 8. Significat autem amici fidem in rebus aduerſis maximè explorari; quod enim cum periculo coniunctum eſt, id hic dubium ſiuè incertum appellatur. Memorabile huius rei exemplum & illuſtre facinus tradit Valerius Maximus de Damone & Pythia ſub Dionyſio Syracuſanorum Tyranno, cum alter ſe pro altero capitis vadem dediſſet, condictaque hora alter rediiſſet, alterque paratas pro amico

ceruices nudaſſet, addit Valerius: *Admiratus amborum animum Tyrannus ſupplicium fidei remiſit, inſuperque eos rogauit vt ſe in ſocietatem amicitiæ; Tertium ſodalitij gradum intima culturum beneuolentiâ reciperent.* Alia huius generis veræ amicitiæ effecta inuenies apud eundem lib. 4. cap. 7. & lib. 6. cap. 9.

2. *Amicus eſt alter ipſe.* 9. Eth. cap. 4. & cap. 8.] Vbi dicitur eſſe, *anima vna*, & lib. 2. magnorum moral. Vbi loquitur Philoſophus in hunc modum: *Quando volumus vehementer amicum ſignificare, vna, inquimus, anima mea & huius.* Idem repetitur lib. 9. Eth. cap. 4. & alibi. Eſt autem amicus alter ego, & vna vtriuſque eſt anima, non quoad eſſentiã naturæ; ſed quoad affectum & effectum voluntatis, atque amicitiæ, ſiuè per vnionem quandam affectiuam amantis & amati, iuxta illud:

3. *Amicorum idem eſt velle & nolle.*] Quemadmodum enim per vnionem materiæ & formæ conſtituitur compoſitum phyſicum, ita per hanc vnionem amici fiunt quodammodo quid vnum, quoad affectum, ſiue quoad velle & nolle. Vnde alter deſiderat alteri bonum tanquam ſuæ comparti vel potius alteri ſibi, adeoque illius bonum ſuum reputat; Ita vt quidquid ſiue in proſperis ſiue in aduerſis amico contigerit, id ſibi quodammodo eueniſſe autumet. Hæc tamen vnio ſiue coniunctio non eſt propriè ratio formalis diligendi; alioqui deſtrueretur omnis ratio veræ amicitiæ, ſi homo ad ſeipſum omnia referret. Sed eſt conditio, ſine qua talis amor non eſſet; nullus enim naturaliter diligit alterum niſi aliquo modo ſibi coniunctum. Cęterum idem velle & nolle ſignum eſt veræ amicitiæ non abſolutè ſecundum ſe; ſed in rebus honeſtis.

4. *Amicorum omnia ſunt communia.*] Celebre iſtud veterum axioma Philoſophorum refert Ariſtot. 9. Eth. cap. 8. ſub initium, & 8. Eth. cap. 9. Vbi rationem addit: *amicitia namque*, inquiens, *in communicatione ſocietateque conſiſtit.* Aulus Gellius teſtatur Pythagoram non ſolum huius ſententiæ fuiſſe parentem; verum etiam huiuſmodi vitæ ac facultatum communionem induxiſſe præcipiendo diſcipulis, vt quiſque peculium ſuum commune faceret. Similem rerum omnium etiam natorum, mulierum, & qualiumcunque bonorum communitatem ſtatuebat Socrates in lib. Reipub. Platonis. Idem ex præſente axiomate colligebat, omnia eſſe bonorum virorum non ſecus quam Deorum. Deorum, inquit, ſunt omnia, boni viri Deorum ſunt amici, & amicorum omnia inter ſe ſunt communia, bonorum igitur virorum ſunt omnia. Enim verò licet ſumma ſit inter Deum & omnes creaturas inæqualitas; non tamen negandum videtur eum inter, homineſque iuſtos, intercedere veram & honeſtam amicitiam; non quidem æqualitatis ſimpliciter, neque hoc neceſſarium eſt ad veram amicitiam; ſed excellentiæ & proportionis. Nec ſanè huic obeſt amicitiæ, quod Deus omnia bona, quæ nobiſcum communicat referat, & referri velit in ſuam gloriam: quia amicitia honeſta non impedit, quo minus omnia bona, etiam ea, quæ amicis volumus, quatenus ipſis bona ſunt, vlterius referantur in vltimum finem: hoc enim honeſtum eſt, & in commodum amicorum redundat, vt docet Ægidius Regius de actibus ſupernaturalibus Diſp. 21. Dub. 3 Vaſquez in prima part. diſp. 84. Cęterum propoſitum axioma neque de Socratica iſta, neque Pythagorica communione intelligitur. Cum hæc iuri poſitiuo, illa etiam iuri naturali & rectæ rationi repugnet. Dicuntur ergo

omnia amicorum eſſe communia, non ex legum aut iuris diſpoſitione, neque in rebus quibuslibet; ſed in rebus honeſtis & neceſſariis; quia ſcilicet veri amici ita affecti ſunt, vt libenter inter ſe omnia communicent, in quantum Chriſtiana Charitas poſtulat, & diſcretio ac honeſtas patitur. Item in extrema neceſſitate non tantum amicorũ, ſed etiam omnium generatim hominum omnia ſunt cõmunia; non quidem ſimpliciter quaſi abſolutè perdatur eorũ dominium; ſed quatenus ij, qui habent ſuperflua, tenentur ex illis indigenti ex charitate ſuccurrere, & ille ius habet ex iis ſibi neceſſaria ſumendi. Vide, ſi placet, Ægidium Regium de Charitate. diſp. 27. num. 169.

5. *Amico opportuno nihil amicius.*] Significatur hoc dicto gratiſſimum eſſe officium, quod præſtatur in tempore. Nam licet pretio ſit leue, pro tempore tamen cenſetur eximium. Quemadmodum è conuerſo tempeſtiuum officium non raro moleſtiam conciliat.

6. *Amicus vſque ad aras.*] Pronunciatum iſtud, Teſte Gellio, ortum habet ex Periclis reſponſo, quem cum amicus quiſpiam rogaret, vt in cauſa quadam, ſua gratia, peiuraret; *Oportet me*, inquit, *commodare amicis vſque ad aras.* Olim namque iurantes aram manu contingebant. Admonet effatum, nunquam eſſe in gratiam amicorum à recto deflectendum, nec propter hominem amicum Numinis reuerentiam eſſe violandam. Itaque minimè probandum eſt Caij Bloſij reſponſum, Tiberij Gracchi, dum viueret, amici, qui teſte Valerio Maximo lib. 4. cap. 7. non veritus fuit pleno ſenatu roganti Lælio fateri: *Quid ſi Gracchus templo Iouis faces ſubdere iuſsiſſet, obſecuturúſne voluntati eius fuiſſes? nunquam iſtud*, inquit, *Gracchus imperaſſet*,

Perſeuerante autem in interrogatione Lælio, in eodem conſtantiæ gradu ſtetit, ſéque etiam hoc, ſi modo Gracchus mandaſſet, facturum reſpondit. Lege Valerium Maximum loco citato.

TITVLVS LIX.

De pœnis quę ſequuntur actus vitioſos.

DISTINCTIO PRIMA.

De Pœnis peccatorum generatim.

1. B*Ona bonis eueniunt, mala malis.*] Eſt commune dictum moralium Philoſophorum, quod longa & efficaci inductione probat Adamus Contzen. lib. 2. Politicorum cap. 12. & Nicolaus Cauſſinus Curiæ ſanctæ, Tomo 3. Maximâ 14. Ita Prouidentia diuina ſuauiter ac fortiter omnia diſpoſuit, vt digna dignis eueniant, id eſt, vt bonis pro virtutum exercitio iuſta merces contingat; mali verò pro maleficiis dignas aliquando pœnas luant. Nam vt ſacra perhibent oracula, *Deus reddet vnicuique ſecundum opera ſua.* Pſal. 61. v. 13. & Math. 16. v. 27. In quam ſententiam eſt illud D. Baſilij ad locum citatum: *Non licebit tibi in die Iudicij dicere: non noueram bonum, proferentur tibi propriæ tuę ſtateræ ſufficientem boni & mali diſcretionem habentes: nam corporis pondera libræ momentis experimur, quæ verò in vita eligenda ſunt, libero animæ iudicio diſcernimus.*

2. *Facem improbitatis bibunt mali.*] Deterret hoc celebre pronunciatum à peccando, ſignificatque improbos licet diu peccent impunè: tandem tamen

iuſto Dei iudicio eò deuenire, vt omnium ſcelerum pœnas rependant. Simile huic eſt illud: *Dij laneos habent pedes, ſed ferreas manus*: Significat Deum lentè quidem procedere ad vindictam peccatorum: eam tamen metuendam eſſe atque terribilem; ſi ad Dei patientiam nulla emendatio conſequatur. Deſumptum videtur effatum propoſitum, ex Ezechielis cap. 23. v. 34. Vbi Propheta denunciat, peccatricem ciuitatem Ieruſalem, bibituram calicem ſororis ſuæ Samariæ; Calicem mœroris & triſtitiæ: *Et bibes illum*, inquit, *& epotabis vſque ad Faeces.*

3. *Per quæ quis peccat, per eadem torquetur.* Sap. cap. 11. v. 17.] Veritatem huius ſententiæ Salianus anno Mundi 2899. num. 29. clareſcere ait exemplo Samſonis: Nam qui adamatæ mulieris captiuum ſe ſponte fecerat, gemens deinde lamentanſque improbiſſimorum hoſtium fit captiuus, & qui in mulierem ſæpius oculos impuros coniecerat, mulieris opera oculos cum ingenti dolore amittit: Ita Aſa Rex Iuda, qui Prophetæ cuiuſdam pedes coniecit in vincula, iuſto Dei iudicio in tempore ſenectutis ſuæ pedes habuit noxiorum humorum vinculis præpeditos; & quia eidem Prophetæ libertatem abſtulit, eundi quo vellet, Deus illi abſtulit poteſtatem è lecto, in quo affixus iacebat, vel tantillum, niſi cum acerbiſſimo doloris morſu, progrediendi. Ita præ cæteris membris lingua punita eſt diuitis Epulonis, quia plus lingua ſua & ore peccauerat, vt notat Cyprianus. Eodem facit illud Chriſti Matth. 29. *Omnes, qui acceperint gladium, gladio peribunt*: Et Ioannis in Apocalyp. cap. 13. *Qui in captiuitatem duxerit, in captiuitatem vadet: qui in gladio occiderit, oportet eum gladio occidi.* Et lib. Geneſ. cap. 9. *Quicunque effu-*

derit ſanguinem humanum, fundetur ſanguis illius; nimirum vel facto, vel merito; quia aut reipſa interficietur, aut hoc ei ſupplicium debebitur, vt explicant Theophylactus, Auguſtinus, & alij.

4. *Supplicium ſceleris eſt in ſcelere.*] Eſt iſtud non minus eleganter quàm verè à Seneca dictum: prima ſiquidem & maxima peccantium pœna eſt peccaſſe; nec vllum ſcelus licet illud fortuna exornet muneribus ſuis, licet tueatur ac vindicet impunitum eſt, quoniam ſceleris in ipſo ſcelere ſupplicium eſt. Etenim iuſtiſſima peccati pœna eſt, vt in eo vitio vnuſquiſque plectatur, in quo delinquit: atque vt amittat illud, quo benè vti noluit, cum ſine difficultate poſſet, ſi vellet. Vide illum Epiſtolâ 97. ſub finem. Drexelium Æternitatis parte 2. cap. 2.

DISTINCTIO II.

De Pœnis, quas mala infert conſcientia.

1. *Conſcientia mille teſtes.*] Intellectus humanus dicitur conſcientia, quatenus elicit actuale quoddam examen humanarum operationum, quo iudicat illas eſſe bonas vel malas, & ex eo, quod iudicat ſuas operationes eſſe bonas, ſequitur in voluntate lætitia bonæ conſcientiæ: ex eo autem, quod iudicat eſſe malas; ſequitur eadem voluntate triſtitia, quæ ſolet dici, *Vermis conſcientiæ*, aut *remorſus*. Dicitur ergò conſcientia eſſe inſtar mille teſtium; quia veluti bona conſcientia & *ſecura mens eſt quaſi iuge conuiuium*, vt dicitur Prouerb. 15. Ita mens perpetrati ſceleris conſcia nunquam quieta eſt, ſemper timet, ac malum ſuſpicatur: *Impij*

enim quaſi mare feruens, quod quieſcere non poteſt, vt dicitur Iſaiæ 57. Pulchrè propoſitum effatum explicat Seneca Epiſt. 43. *Quid prodeſt*, inquit, *recondere ſe, & oculos hominum, aureſque vitare? Bona conſcientia turbam aduocat, mala autem in ſolitudine anxia atque ſolicita eſt. Si honeſta ſunt, quæ facis, omnes ſciant; ſi turpia, quid refert neminem ſcire? O miſerum te, ſi contemnis hunc teſtem, ipſa enim conſcientia, vt in prouerbio eſt, mille teſtes.* Vide Rodericium, par. 2. Tract. 6. cap. 6.

2. *Mala facinora conſcientia flagellantur.*] Idem Epiſtolâ 97. in fine: eo nimirum, quod perpetua illam ſollicitudo vrget & verberat; quod ſponſoribus ſecuritatis ſuæ non poteſt credere; ideoque nunquam fides latenti fit, etiam latentibus; quia coarguit illos conſcientia & ipſos ſibi oſtendit. Idem alibi repetens: *Nullum*, inquit, *conſcium peccatorum tuorum magis timueris, quàm teipſum: alium enim potes effugere, te autem nunquam*; & Cicero in Oratione pro Milone: *Magna*, inquit, *eſt vis Conſcientiæ in vtramque partem, vt neque timeant, qui nihil commiſerint, & pœnam ſemper ante oculos verſari putent, qui peccauerint.* Eodem pertinet illud D. Auguſtini lib. 2. Confeſſ. *Iuſſiſti Domine, & ita eſt, vt pœna ſit ſibi ipſi omnis inordinatus animus.*

3. *Proprium eſt nocentium trepidare. Idem Seneca.*] Licet aliquando lætitia in flagitiis eſſe poſſit: fiducia tamen & ſecuritas eſſe non poteſt; cum nemo peccans ſatis animo ſuo fidere poſſit: quare nunquam ſecurus ſui eſt, cum perpetuus eum teneat metus, omni peccato implexus, perpetuuſque agitet timor vitiorum indiuiduus comes; neque cuiuſque conſcientia facile

tam altè ſopita eſt, vt ſceleris aculeos non ſentiat. Eſt in hanc ſententiam illud Iſaiæ Prophetæ: *Ponam Babylonem in poſſeſsionem Erinacij*, cap. 14. Etenim iuſto Dei iudicio cor impij, quod hic per Babylonem intelligitur, datur in poteſtatem Erinacij, ſpinoſi illius animalis: hoc eſt, diaboli, vel ſpinarum & ſtimulorum conſcientiæ, quos ſecum adferunt peccata, quibus mirum in modum cor impij lancinatur. *Si quæras*, quinam illi ſint ſtimuli. *Reſpondeo*, primum horum eſſe, turpitudinem, & enormitatem peccati, quod natura ſua tam eſt abominabile, vt meritò dixerit Plato: *Si ſcirem Deos mihi condonaturos & homines ignoraturos, adhuc peccare erubeſcerem propter ſolam peccati turpitudinem*; & D. Anſelmus: *Si hinc peccati pudorem, & illinc inferni cernerem horrorem, & neceſſariò deberem vni eorum immergi, prius me in infernum immitterem, quàm peccatum in me admitterem: Mallem enim purus & innocens gehennam intrare, quàm ſorde pollutus Cælorum regna tenere.* Alius ſtimulus eſt, quando peccatum ſecum fert offenſam vel iniuriam alterius; tunc enim oculis peccatoris repræſentatur tanquam ſanguis Abel, qui clamat vindictam coram Domino. Huius exemplum habemus lib. 1. Machab. cap. 6. in impio Rege Antiocho. Tertius ſtimulus eſt infamia, quæ peccatum ſequitur, quam volens nolens peccator cognoſcit, & propterea non poteſt non triſtari: Naturaliter enim homines ſibi ipſis benè volunt, & affliguntur contrario.

4. *Hominem improbum vel mus mordeat.*] Vulgare iſtud oſtendit miſerias conſcientiæ peccatricis: Eſto enim nihil grauius patiantur improbi: adeſt tamen iis perpetuus carnifex timor, vt quidquid increpuerit, diuinam in ſeſe vltionem deſcendere putent. At verò in alio diuerbio eſt, *Ne ſpina quidem*

vulnerabit bonum. Spina natura quemlibet pungit, ſed vbique tuta eſt innocentia vitæque integritas. Eſt in hanc ſententiam illud D. Auguſtini in lib. de Catechizandis rudibus: *Tu qui veram requiem, quæ eſt poſt hanc vitam & Chriſtianis promittitur, quæris; etiam hic eam inter amariſsimas vitæ huius moleſtias ſuauem guſtabis: ſi eius qui eam promiſit, præcepta dilexeris, cito enim ſenties dulciores eſſe fructus iuſtitiæ, quàm iniquitatis, & verius ac iucundius gaudebis de bona conſcientia inter moleſtias, quam de mala inter delitias.* Hactenus Auguſtinus. Quemadmodum enim mel non tantum dulce eſt; ſed etiam dulce facit id, quod prius dulce non erat: ita bona conſcientia tam tranquilla & iucunda eſt, vt faciat etiam omnes huius mundi moleſtias videri iucundas.

DISTINCTIO III.

De iiſdem magis in particulari.

a. I*Mproborum anima eſt in ſeditione.* lib. 9. Ethic. cap. 4.] Rationem aſſignat Philoſophus ibidem. *Interdum namque ob prauitatem dolet, interdum verò lætatur. Quod ſi fieri nequeat, vt doleat ſimul ac lætetur:* & paulò poſt, *Dolet quod lætatus fuerit, & nollet ſibi ipſi voluptati illa fuiſſe.* Etenim nihil in hoc mundo inuenitur inordinatum, quod naturaliter non ſit inquietum & perturbatum: Oſſa iuncturis ſuis & loco naturali emota ſummos dolores adferunt: Elementum quod extra ſphæram ſuam eſt, continuam violentiam patitur. Humores corporis humani cum naturalem temperiem amiſerint, graues & ſæpe lethales infirmitates pariunt. Cum itaque omninò proprium ſit creaturæ rationali, or-

dinatè & ſecundum rationem viuere, ſi cuius vita inordinata ſit eius quoque natura patitur & cruciatur, vt merito dixerit Sanctus Iob: *Quis reſtitit Deo & pacem habuit?* In quæ verba D. Gregorius lib. 9. Moral. cap. 2. *Qui cuncta mirabiliter*, inquit, *creat, ipſe vt creata ſibimet conueniant, ordinat.* Ex hoc infert, quoties Conditori reſiſtitur, toties pacis conuentionem diſſipari; quia, inquit: *ordinata eſſe nequeunt, quæ ſuperni moderaminis diſpoſitionem perdunt.* Sic ſummus ille Angelicus ſpiritus, qui ſubiectus Deo in culmine ſtare potuiſſet, ſemetipſum repulſus patitur, quia per naturæ ſuæ inquietudinem foris vagatur: Sic primus humani generis parens, quia auctoris præcepto reſtitit, carnis protinus contumeliam ſenſit, & quia ſubeſſe Conditori per obedientiam noluit, ſub ſemetipſo proſtratus pacem corporis protinus amiſit.

2. *Improbi pœnitentia ſunt pleni*, Ibidem.] Cum enim naturaliter ſeipſos ament, & bene ſibi velint, affliganturque de ſuis malis, neceſſariò accidit, vt quoties ſynteresis peccati turpitudinem repræſentat, in calamitoſam incidant triſtitiam, doleantque miſeram vitæ ſuæ conditionem, ac pœnitentiam agant infructuoſam; quamdiu non ſeriò & efficaciter reuiuiſcunt. Eſt autem ſynteresis nihil aliud, quam naturale lumen intellectus noſtri, quo promptè aſſentitur principiis practicis. Vt, *bonum eſſe faciendum, malum fugiendum; quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris*, &c. Sic dicta à Græco verbo συντηρέω, quod conſeruare ſignificat; quia ſecundum hoc lumen anima à vitiis aduerſatur, & ſeſe immaculatam ſemper cupit à vitio conſeruare, ac perpetrata mala continuò deteſtatur.

3. *Improbi ſeipſos fugiunt.* Ibidem.] Rationem

addit, quia ſi ſecum ipſi agant, recordantur multarum grauiumque rerum, & timent alias haud leuiores. Vnde cum aliis libenter agunt, vt ſuæ aliquantiſper miſeriæ obliuiſcantur: erga ſeipſos verò nullo modò benè ſiue amicè afficiuntur, nec ſecum gaudent, ſed dolent: Eſt in hanc ſententiam illud Prouerbiorum 28. *Fugit impius nemine perſequente, iuſtus autem quaſi leo confidens abſque terrore erit.*

4. *Improbi nihil habent, quod ſit amabile.* Ibidem.] In quantum videlicet improbi ſunt, & hoc ſenſu dixit Ariſtoteles ibidem; erga ſeipſos nullo modo eos benè & amicè aſſici, atque hac de cauſa totis viribus fugienda eſt prauitas, & enitendum eſt bonum eſſe, vt ſubdit Philoſophus ibidem: ſic namque & ad ſeipſum habebit quis amicè, & aliis amicus eſſe poterit: Etenim vt ſumma tormenta ſunt malæ conſcientiæ, ita incredibilis eſt dulcedo & delectatio bonæ, vt D. Ambroſius lib. 2. Officiorum non vereatur dicere in ea conſiſtere beatitudinem iuſtorum in hac vita. Verba illius ſunt: *Tantus ſplendor honeſtatis eſt, vt vitam beatam efficiat, tranquillitas conſcientiæ & innocentiæ ſecuritas.* In quam ſententiam Cicero lib. 3. Tuſc. Quæſt. ita loquitur: *Acta ætas honeſtè ac ſplendidè tantam affert conſolationem, vt eos, qui ita vixerint, aut non tangat ægritudo, aut leniter pungat animi dolor*, & lib. 2. *Nullum theatrum virtuti conſcientia maius.*

5. *Non eſt grauius ſupplicium odio publico.* Seneca lib. 3. de Beneficiis cap. 17.] Indicatur hoc dicto quam crudele malum ſit infamia, quæ ordinariè vitia & peccata velut vmbra ſequitur, non ſecus atque honor & gloria virtutem, vt explicatum eſt ſupra. Cum enim homines naturaliter ſibi ipſis benè velint, & boni nominis famam pluris

quàm alia bona externa iure æſtiment, fieri non poteſt, quin grauiter crucientur, dum cognoſcunt ſua flagitia paſſim per aliorum ora verſari. Eſt autem infamia grauiſſimum ſupplicium inter naturalia mala externa, vti de honore proportionaliter dictum eſt in comparatione bonorum. Alia quæ huc referri poſſent, alibi commodius ſunt explicata.

TITVLVS LX.

De Legibus, quæ dirigunt actus humanos.

DISTINCTIO PRIMA.

De Natura & origine legis generatim.

DIſputant Theologi, vtrum lex pertineat ad operationem intellectus, an volũtatis. D. Thomas cum ſuis vult ad intellectum pertinere; quia illius eſt dirigere & illuminare. Scotus, Bonauentura, & multi alij ad voluntatem; quia illius eſt mouere & obligare. Vt vt ſit, commodè poſt tractatum de actibus intellectus, & volũtatis, de legibus agimus: non ſolum, quia vtrique ad plenam rationem legum concurrunt; ſed etiam, quia hæ ad illorum directionem.

1. *Lex habet vim directiuam & coactiuam.*] Eſt commune Prouerb. Theol. ac Iuris doctorum. *Lex eſt quædam regula & menſura actuum humanorum*, vt docet D. Thomas 1. 2. quæſt. 90. art. 1. quæ non ſolum nos dirigit & oſtendit, quid agere vel omittere debeamus, vt finem nobis propoſitum aſſequamur; ſed etiam obligat, & quaſi neceſſitatem quandam imponit, vt hoc agamus, illud omittamus, quia

de cauſa dicitur habere non ſolum vim directiuam, ſed etiam coactiuam. Hæc autem obligatio vel oritur ex ipſa rerum natura, ſi lex naturalis eſt. Vel ex poteſtate, & voluntate ſuperioris; ſi eſt poſitiua. Ex quo etiam patet diſcrimen inter legem & conſilium: Nam ſicut lex eſt quędam regula, quæ nos dirigit & obligat, ita conſilium eſt regula, quæ dirigit ſed non obligat. Hoc ſignificat D. Hieronymus lib. 1. contra Iouinianum, cum ait: *Vbi conſilium datur offerentis arbitrium eſt, vbi pręceptum, neceßitas eſt ſeruientis.* Vide, ſi placet, Becanum de Leg. cap. 1. quæſt. 7. nu. 3.

2. *Pręceptum expirat cum morte pręcipientis.*] Dicitur præceptum expirare vnà cum eo, qui præceptum dedit, non quod ante mortem illius non aboleri ſoleat. Conſtat enim id fieri perſæpè; ſed quia poſt obitum præcipientis de ſe ſtabilitatem non obtineat, obtinet lex ſiue ſtatutum. Vide legem 57. ff. *Mandati.* Intelligitur autem de præcepto ſiue mandato puro; quia ſi detur per modum ſtatuti, quoad ſtabilitatem nihil differret à lege. Indicatur itaque hoc dicto generale illud diſcrimen præceptum inter & legem, quod ex communi Theologorum & Iuriſperitorum ſententia aſſignari ſolet. Nam vti loquuntur:

3. *Lex perpetuitatem habet, pręceptum non item.*] Patet in lege tam diuina, quàm humana: imprimis enim æterna illa lex de qua Theologi, ſimpliciter cum Deo æterna & immutabilis eſt; deinde etiam lex diuina vetus & noua ſuam quoque perpetuitatem habent. Prior quidem negatiuè tantum, quia ſcilicet lata eſt, cum indefinita duratione donec reuocaretur. Poſterior etiam poſitiuè, quia ita lata eſt, vt perpetuò duraret, & nunquam reuocaretur: Perpetua igitur lex Chriſti eſt in ordine ad ſubie-

ctum, id eſt, in ordine ad genus humanum. Non verò in ordine ad totam æternitatem. Porrò lex humana licet non ita perpetua ſit: aliquam tamen ſtabilitatem habet, eamque triplicem. Primam ex Legiſlatoris parte, quia eo moriēte non exſpirat, quemadmodum exſpirat præceptum; ſiue id datum ſit perſonæ ſingulari, ſiue toti communitati, vt benè contra Vaſquez probat Suarez lib. 1. de Legibus cap. 10. Secundam ex parte ſubditorum; quia ligat ſubditos iam natos, & qui naſcentur. Tertiam ex parte legis; quia ex ſua natura conſtat, donec vel reuocetur, vel materia eius & cauſa mutetur. Ratio huius perpetuitatis eſt; quia ſublatâ legum ſtabilitate magnæ quotidie in Republica ſequerentur mutationes & perturbationes. Adde, cum in ciuilibus lex feratur nomine communitatis, ſicuti communitas non moritur, ita neque lex, ac proinde cum Imperator vel Rex aut Princeps moriuntur, leges eorum per ſe, vel de facto non mutantur.

4. *Ex malis moribus bonæ naſcuntur leges.*] *Iuſto non eſt lex poſita*, vt ait Apoſtolus 1. ad Timoth. 1. v. 8. *ſed iniuſtis*, vt iuſtitiæ viam ſectarentur: neque enim leges dicerentur, niſi corrupti impiorum mores eſſent coërcendi: ex iis itaque non phyſicè ſiue naturaliter, ſed occaſionaliter bonæ leges naſcuntur. Traditur à Cornelio Tacito lib. 15. Annalium, vbi: *Vſu probatum eſt*, inquit, *leges egregias, & exempla honeſta apud bonos ex delictis aliorum gigni.* Et à Macrobio Saturnalium lib. 3. *Vetus verbum eſt: leges bonæ ex malis moribus procreantur.*

DIST. II.

DISTINCTIO II.

De vtilitate legum.

1. IN *legibus ſalus ſita eſt Ciuitatis.* lib. 1. Rhet. cap. 3.] Ratio eſt, quia omnis vera & propriè dicta lex eſt ſemper ordinata ad bonum communitatis, cum ſit regula communis & menſura actuum humanorum, quorum vltimus finis eſt beatitudo, tùm naturalis, tùm ſupernaturalis. Vnde etiam 5. Ethic. c. 1. Philoſophus inquit: *Omnia legalia eſſe factiua & conſeruatiua felicitatis*; Huic conuenienter Magnus ille ſapiens Plato ſcriptum reliquit, Reipublicæ felicitatem in eo conſiſtere, quod lex ſit verè domina Principum & Magiſtratuum: Principes verò & Magiſtratus ſerui ac famuli legis. Contra verò perniciem eſſe eiuſdem Reipublicæ: ſi lex ancilla eſſet Regum, & illi ipſius Domini trahētes eam ad ſuam voluntatem; qua de cauſa Pius Imperator Theodoſius inquiebat, quamuis ipſe non eſſet legibus ſubditus velle tamen ſe illis alligare, eaſque ſeruare, vt nimirum ſalus Reipub conſeruetur, vt cum ſubditi gloriantes ſe imitari Principem ad Patriæ leges ſe rectè componant.

2. *Intentio Legiſlatoris eſt ciues efficere bonos.* lib. 2. Ethic. cap. 1.] Ratio eſt, quia vnuſquiſque verus Legiſlator intendit ſubditos ſuos per leges inducere ad virtutem, quemadmodum enim Principis eſt, benè imperare, ſic ſubditorum propria virtus eſt, quæ eos bonos facit, benè obedire; ad quod lex inducit; quia præſtat notitiam eius, quod faciendum eſt; Id quod de omni verâ lege, etiam de Politica intelligendum eſt. Omnes ſiquidem leges ſiue diuinæ,

ſiue humanæ, ſiue Eccleſiaſticæ, ſiue Ciuiles, dum obſeruantur ex affectu virtutis, efficiunt hominem non ſolum exterius, ſed etiam interius ſtudioſum ſiue bonum, ſecundum veram virtutem, ſaltem moralem, quæ ad animæ ornamentum pertinet; quomodo etiam leges impropriè dictæ homines bonos faciunt ſaltem in ordine ad certum aliquod regimen, vt notat D. Thomas prima ſecundæ qu. 92. artic. 1.

3. *Omnis lex ad bonum commune ordinatur.*] Sumitur ex lib. 1. Rhetoricorum, & traditur à D. Thoma 1. 2. quęſt. 90. art. 2. & ab Iſidoro lib. 5. Originum, ſiue Etymologiarum cap. 21. Vbi ſic ait: *Erit autem lex honeſta, &c. nullo priuato commodo, ſed pro communi ciuium vtilitate conſcripta.* Ratio eſt, quia lex ex ſua natura eſt regula communis, quæ dirigit communitatem totam vel præcipuam illius partem ad finem honeſtum & publicum, quod eſt bonum communitatis, & in eo lex diſtinguitur à priuilegio, quod illa reſpiciat bonum commune: hoc verò priuatum. Hinc dig. de Legibus, Lege prima dicitur: *Lex eſt commune præceptum.* In eandem ſententiam Ariſtoteles lib. 5. Ethic. c. 1. ſic ait: *Ipſa autem Leges de omnibus dictant, coniectantes aut communem omnium vtilitatem aut optimorum;* & infra: *Quare iuſta dicimus ea, quæ felicitatem eiuſque partem Societatis ciuilis efficiunt & conſeruant.* Vbi iuſta Philoſophus appellat ea, quæ lege ſtatuta ſunt, quæ proinde etiam à D. Thoma *Legalia* appellantur, vt benè obſeruat Vaſquez ad art. D. Thomæ citatum.

4. *Iniuſta Lex non eſt Lex.*] Sumitur ex auctoribus citatis: ratio eſt, quia non ſolum ad acceptandum non obligat, verùm etiam neque ſi ſit acceptata; quia non ſolum non tenentur ſubditi acceptare

iſtiuſmodi legem; verum etiam non poſſunt, quando nimirum eſt clarè & manifeſtè de re iniqua. Nemo ſiquidem obligari poteſt ad malum, quin imò talis obligatio & acceptatio eſſentiali rationi legis repugnat; quæ ex natura ſua reſpicit bonum communitatis: Nam vt rectè Cicero lib. 2. de Legib. *Conſtat profectò ad ſalutem Ciuium ciuitatumque incolumitatem vitamque omnium quietam & beatam, conditas eſſe Leges, eoſque qui primum huiuſmodi ſcita ſanxerunt, populis oſtendiſſe ea ſe ſcripturos atque laturos; Quibus illi aſcriptis ſuſceptiſque honeſtè beatéque viuere poſſent, quæque ita compoſita ſanctaque eſſent, eas leges videlicet nominaſſe.*

5. *Magis pugnandum eſt pro Legibus, quam pro mœnibus.*] Veriſſimè id ab Heraclito dictum eſſe teſtantur communiter Politici, quoniam ſine mœnibus; non autem ſine legibus eſſe poteſt Ciuitas. Spartha diu mœnia contempſit, & tùm felicior fuit. Sine cornibus Taurus, ſine vnguibus Leo, ſine dentibus viuere poteſt Aper: at ſine anima non poteſt. *Lex* autem *Ciuitatis anima eſt*, ſine ea igitur eſſe non poteſt; cum nec locus, nec opum vlla vis ſine legibus ſeruare imperium poſſit.

6. *Longum iter eſt per præcepta, breue & efficax per exempla.* Seneca Epiſt. 6. ad Lucilium.] Breue quidem; quia ſine multis verborum ambagibus, vt in concione vel diſputatione fieri ſolet, ipſa virtus exhibetur ad oculum, & repræſentatur: efficax verò, quia homines plus oculis, quam auribus credunt, & quæ ab aliis factitari vident, eadem à ſe quoque perfici poſſe facile ſibi perſuadent. Nam vt rectè S. Bernardus inquit, Sermone D. S. Benedicto: *Sermo viuus & efficax exemplum operis eſt, plurimum faciens ſuaſibile, quod*

monſtratur factibile. Explicat id ipſum & probat Seneca in hunc modum: *Zenonem Cleanthes non expreßiſſet, ſi eum tantummodùm audiuiſſet. Vita eius interfuit, ſecretè perſpexit, obſeruauit illum, an ex formula ſua viueret. Plato & Ariſtoteles plus ex moribus quam ex verbis Socratis traxerunt. Metrodorum & Hermachium, & Polyanum magnos viros non ſchola Epicuri, ſed contubernium fecit.* Vide Leſſium de Statu vitæ deligendo §. 150.

DISTINCTIO III.

De vſu & obligatione Legum.

1. *AB vno caſu in iure expreſſo non licet arguere ad alium.*] Docet morale iſtud pronunciatum in ſtatutis ac decretis moralibus non valere vniuerſaliter argumentationem à pari. Ratio eſt, eſt, quia vel ob certas circumſtantias temporis, loci, perſonæ, vel etiam ex priuilegio poteſtate ac beneplacito Superiorum, poſſunt quædam in certis caſibus ordinari aut permitti, quæ nec vniuerſaliter ordinanda, nec generatim permittenda ſunt omnibus. Eſt in hanc ſententiam Regula 28. Iuris in 6. *Quæ à iure communi exorbitant, nequaquam ad conſequentiam ſunt trahenda,* & Regula 47. ibidem. *Quod alicui gratioſè conceditur trahi non debet ad exemplum.* Vide etiam, ſi placet, Regulam 78. ibidem. Itaque in moralibus ſiue ijs, quæ à libera hominum inſtitutione pendent, non tantam vim obtinet argumentatio ſumpta à pari, quantam in ſcientiis naturalibus.

2. *Legem ſæpius mutare eſt infirmare vim legis.* Sumitur lib. 2. Polit. cap. 6.] Ratio eſt, quia per

crebram huiuſcemodi mutationem tollitur non modo perpetuitas legum, à qua præcipuus earum vigor & incolumitas dependet; ſed infringitur etiam obſeruantia & reuerentia erga leges, & legumlatores. Quare prudenter cenſuit Cleus meliorem eſſe ſtatum Reipubl. quæ legibus vtitur exterioribus ſed firmis, eâ, quæ frequenter eas commutat, etiamſi præſtet melioribus.

3. *Lex fundata in præſumptione non obligat in conſcientia, quando præſumptio falſa eſt.*] Præſumptio generatim eſt duplex, vna dicitur præſumptio Iuris, quando Legiſlator, in aliquo caſu ſingulari aliquid ſuſpicatur, & ea præſumptione poſita ſtatuit certam legem, nec admittit probationem in contrarium, & de hac præſumptione intelligendum eſt axioma. Ratio illius eſt, quia eiuſmodi leges non obligant niſi ex præſuppoſita præſumptione fraudis vel doli, &c. ergo ceſſante fraude vel dolo non obligant; ſicuti ablata cauſa tollitur effectus; Altera præſumptio eſt, quando Legiſlator præſumit aliquid mali euenturum, non quidem in quouis caſu particulari; ſed tamen frequenter, niſi ipſe impediat, & ad illud impediendum ſtatuit generalem legem, quam vult omnes obſeruare, & ſecundum hanc præſumptionem non intelligendum eſt propoſitum effatum; ſed iſtud quod ſequitur:

4. *Ceſſante ratione Legis in aliquo caſu particulari, non ceſſat eius diſpoſitio, ſi ratio legis non ceſſet in vniuerſum.*] Ratio eſt, quia lex fundata in tali præſumptione, ſemper obligat, quamdiu præſumptio vt plurimum vera eſt, tametſi deficiat in hoc vel illo caſu particulari, tamdiu enim viget lex, quamdiu viget ratio legis; at ratio legis eſt præſumptio euenturi mali; non quidem

in ſingulis caſibus; ſed vt plurimum; ergo quamdiu præſumi poteſt aliquod malum frequenter euenturum, tamdiu lex viget. Vide, ſi placet, Vaſquez in primam ſecundæ, diſp. 163. num. 12. vſque ad finem diſp. vbi fusè explicat hoc pronunciatum, Becanum de leg. cap. 6. quæſt. 9. n. 5. Vbi eadem habet, quæ Vaſquez.

5. *Multa concedunt leges, quæ diuina puniet iuſtitia.*] Non intelligitur de lege diuina & naturali; ſed de legibus poſitiuis humanis & ciuilibus; in primis de iis nominatim quibus minora permittuntur mala ad vitanda maiora, & quibus vel priuilegia & immunitates traduntur, vel diſpenſationes continentur; quo pertinet illud vulgare: *Diſpenſare nihil aliud eſt quam cum licentia infernum intrare.*

6. *Non omnium, quæ à maioribus conſtituta ſunt dari ratio poteſt.*] Frequentatum iſtud à Iuris vtriuſque ſtudioſis inter alia reſponſa edidit Saluius Iulianus Mediolanenſis Iuris peritiſſimus, & refertur Lege: *Non omnium.* Lib. 19. de leg. lib. 1. Pandectarum, Titulo 3. Vbi plerique huic ſententiæ ſubſcribunt, non tàm excuſandæ ignorantiæ gratia, quàm quia ita rerum vſu didicerunt.

DISTINCTIO IV.

De neceßitate in ordine ad legem.

1. NEceßitas non habet legem.] Celebre illud pronunciatum. Refertur à D. Thoma prima ſecundæ quæſt. 96. a. 6. in fine Corporis, his verbis: *Neceßitas non ſubditur legi.* Multa ſunt,

quæ neceſſitas perſæpè excuſat alioqui ſecundum legum obligationem facienda, vnde in 5. Decretalium de Regulis iuris cap. 3. dicitur: *propter neceſſitatem illicitum efficitur licitum*: intellige in iis, quæ intrinſecè & iure naturæ non ſunt mala & illicita; ſed poſitiua lege duntaxat ſancita. Sic in lege veteri Sabbathum celebrare & ſanctificare præceptum fuit, tamen Machabæi ſine ſua culpa in Sabbatho cum hoſtibus pugnarunt. D. Thomas loco citato oſtendit id exemplo ciuitatis obſeſſæ: Si enim lex aliqua iubeat, tempore belli vel obſidionis non aperire portas, & contingat ciues aliquot foris periclitari ne ab hoſtibus intercipiantur, licebit aperire portas præter verba legis, ſi periculum non patiatur tantam moram, vt ad ſuperiorem recurri poſſit.

2. *Ingens telum eſt neceſſitas.* Liuius Decade prima lib. 4.] Nullus enim potentior aut efficacior ad incitandos vel informandos animos ad prudentiam calliditatemque ac fortitudinem magiſter, quam neceſſitas rerum omnium humanarum Regina. Patet hoc in omnibus aliis, tùm verò in rebus bellicis, vbi ſæpè neceſſitate compulſi milites, heroica opera tentant ac perficiunt. Eſt in hanc ſententiam dictum illud Thaletis apud Laërtium lib. 1. cap. 1. qui interrogatus, quid eſſet in tota rerum natura robuſtiſſimum, reſpondit eſſe neceſſitatem; omnia ab illa ſiquidem ſuperari.

3. *Neceſſitas facit omnia communia.*] Intelligitur non de qualibet ſed extrema vel etiam graui neceſſitate, vt docet Leſſius de iure & iuſtitia lib. 2. cap. 12. Non quod per illam ſtatim transferatur dominium (vt rectè probat Nauarrus cap. 17. n. 61.) ſed quia quoad ius vtendi, communia fiant; ita vt licitè quiuis tali neceſſitate preſſus poſſit ſibi vindi-

care rem quamlibet adeo, ſibi neceſſariã, & ex eius vſu ſibi & proximo opitulari; Cuius ratio eſt, quia finis rerum inferiorum eſt, vt hominibus in neceſſitate ſint ſubſidio, & vt homines per illas poſſint vitam ſuam conſeruare ac tueri; Ac proinde omnibus à natura hoc ius competit. Neque diuiſio iure gentium introducta potuit hoc ius adimere; quia ius gentium ſupponitur, non euertit ius naturale. Vide, ſi placet, quæ diximus ad illud: *Iure naturæ ſunt omnia communia* Titulo *de Iuſt. generatim*, Diſtinctione 3.

DISTINCTIO V.

De Conſuetudine & Præſcriptione.

1. C*Onſuetudo habet vim Legis.*] Nempe ea, quæ rationalis eſt & legitimè præſcripta, vt decernitur capite finali de Conſuetudine, & eſt communis omnium ſententia: Tunc autem cenſetur conſuetudo rationabilis & iuſta, quandò ex vna parte eſt vtilis bono communi, & ex altera non eſt contra legem naturalem & diuinam; contra hanc enim nunquam poteſt fieri præſcriptio. Eodem ſenſu dixit S. Auguſtinus Epiſt. 86. De Ieiunio Sabbathi: *Mos populi Dei pro lege habendus eſt*, & in iure Ciuili, lege, *ſed & ea*, digeſt. de legibus: *Ea quæ longa Conſuetudine comprobata ſunt & per annos plurimos obſeruata, veluti tacita ciuium conuentio non minus quàm ea, quæ ſcripta ſunt iura, ſeruantur.* Proinde etiam conſuetudo dicitur interpretari & abrogare legem humanam vt docet D. Thomas prima ſecundæ, quæſt. 97. art. 3. in Corpore non tamen præiudicat legi naturali vel diuinæ; vt idem 2. 2.

quæſt. 100. art. 2. in Corpore. Vnde neque mala conſuetudo, vnquam propriè vim legis obtinet; quia hoc foret in præiudicium legis naturalis & diuinæ.

2. *Optima legum interpres eſt Conſuetudo.*] Triplicem vim habet conſuetudo legitimè introducta; vel approbata à Prælatis: nempe abrogandi legem, inſtituendi & interpretandi. Pronunciatum hoc propriè intelligitur de tertio, vti præcedens de primo & ſecundo. Quemadmodum enim conſuetudo veterem legem poteſt abrogare, & nouam inſtituere, vt explicatum eſt. Ita etiam ſimili ratione legem dubiam poteſt interpretari, vt habetur lege trigeſ. 7. digeſt. de Legibus. Vbi refertur hoc pronunciatum.

3. *Arte non conceditur, quod naturaliter denegatur.*] Leg. *Vbi repugnantia*, §. *De Regulis Iuris*: Verum eſt eo ſenſu, quo mala conſuetudo, quæ videlicet repugnat legi naturali & diuinæ, dicitur non poſſe vnquam obtinere vim legis, vt explicatum eſt numero primo.

4. *Poſſeſſor malæ fidei nunquam præſcribit.*] Habetur in cap. Finali de Præſcriptionibus, & in Concilio Magno Lateranenſi vbi dicitur: *Quoniam omne, quod non eſt ex fide, peccatum eſt, Synodali iudicio definimus, vt nulla valeat abſque bona fide præſcriptio tàm canonica quàm ciuilis*: Eſt hoc diſcrimen inter conſuetudinem & præſcriptionem ex parte bonæ fidei, quod hæc neceſſaria ſit ad inchoandam præſcriptionem, non idem ad inchoandam conſuetudinem. Poteſt enim conſuetudo eſſe iuſta & rationabilis, quando legitime præſcripta eſt, etiamſi mala fide & cum peccato inceperit. At verò præſcriptio priuata rei alienæ (de qua intelligendum eſt effatum; nunquam iuſta euadet niſi ſaltem cum bona fide in-

choata ſit. Ratio eſt, quia hæc non pendet ex conſenſu eius contra quem præſcribitur, ſed ex bona fide eius, qui præſcribit, ergo niſi adſit bona fides, non poteſt eſſe licita, Contra fit in generali præſcriptione conſuetudinis: illa enim pendet à conſenſu Principis vel Superiorum, contra quorum leges præſcribitur, non autem à bona fide eorum, qui preſcribunt, ergo poteſt eſſe licita, ſi accedat Superiorum conſenſus. Per illum enim lex contraria ab ipſis poſita aboletur. Porro fides in propoſito eſt credulitas, qua quis ſibi prudenter perſuadet rem ſuam eſſe, vel ſaltem neſcit eſſe alienam. Dico prudenter, quia ſi ex ignorantia craſſa vel inordinata cupiditate illa perſuaſio procedat, non erit bona fides, vt rectè notat Leſſius de Iure & Iuſtitia, cap. 6. num. 9. Vide Suarez lib. 3. de Legibus, cap. 6. num. 7.

5. *Nom firmatur tractu temporis, quod de iure ab initio non ſubſtitit.*] Eſt hæc regula 18. Iuris in 6. quæ vera eſt cum tali reſtrictione: aut enim durat cauſa impediens propter quàm ab initio non ſubſtitit, aut ceſſat, aut nulla ſuperuenit confirmans, aut ceſſauit & ſuperuenit confirmans. Primo & ſecūdo locum habet regula. Tertio verò non item, vt patet in conſuetudine, quæ etſi cum peccato inchoata ſit, poteſt tamen accedente conſenſu Superiorum vim obtinere legis.

TITVLVS LXI.

De Vbi & Situ.

DISTINCTIO PRIMA.

De Vbi ſiue præſentia rei in genere.

1. VBi *eſt præſentia rei vbicata.*] Eſt commune dictum Philoſophorum, ex capite nono Categoriarum deſumptum; in quo nomine præſentiæ intelligitur modus realis intrinſecus rei vbicatæ, à quo res habet formaliter, quod ſit hîc vel ibi; ſiue per quem res formaliter exiſtit in aliquo loco, vel ſpatio, vel etiam in puncto: vt cum Angelus eſt in toto aliquo templo, vel in ſpatio imaginario, aut vacuo, vel indiuiſibili puncto alicuius loci aut ſpatij. Vide Hurtado diſp. 14. Phyſicâ, ſect. 2. num. 7.

2. *Omne Ens habet ſuam vbicationem.*] Eſt communis ſententia tradita olim à Platone in Timæo, parte tertiâ, & relata à S. Auguſtino, Epiſt. 56. vt patebit ex ſequentibus. Habet autem Ens vnumquodque, vbi ſeu præſentiam ſibi proportionatam; aliud quidem quãtitatiuam: aliud verò definitiuam, ſiue, quod in idem ferè recidit, aliud corpoream, aliud ſpiritualem. Iterum aliud totalem, aliud partialem, &c. Sic etiam glorioſus Deus eſt alicubi, non quidem circumſcriptiuè; quia non eſt totus in toto, & quoad partem in parte ſpatij quod occupat: neque definitiuè, quia non continetur intra definitum aliquod ſpatium: nec denique per vllum vbi prædicamentale; quoniam immenſa eius præſentia non eſt

accidens, nec modus ſubſtantiæ illius; ſed omninò ipſamet Dei eſſentia, vt docent Theologi. Vide, ſi placet, Gellium l.2. Tract. 9. c. 22.

3. *Omne vbi eſt immobile.* Sumitur ex l. 4. Phyſic. c. 4.] Eſt hæc differentia inter Vbi & alia accidentia, quod in vbi nunquam poſſit mutari præſentia localis; in aliis verò poſſit. Quando enim ſubiectum acquirit nouam præſentiam, non defert ſecum ipſum vbi; ſed vnum vbi tollitur, & aliud loco illius fit ſiue reſultat in re alicubi exiſtẽte. Atq; hoc modo conuenit ipſi vbi, eſſe immutabile ſeu immobile, quã proprietatem Ariſtoteles l. 4. Phyſicorũ cap. citato attribuit loco: propriiſſimè verò, & radicaliter (vt ſic dicam) conuenit ipſi Vbi: Nam loco extrinſeco non conuenit, niſi ſecundum formalem quandam conſiderationem ſuperficiei exiſtentis in tali Vbi, & quatenus omnes ſuperficies ſibi ſuccedentes, illam formalitatem participant.

4. *Omne Vbi eſt corruptibile.* Sumitur ex eodem cap.] Quemadmodum omne Vbi immobile eſt, ſeu immutabile ſecundum locum, ita è conuerſo: omne vbi eſt corruptibile, quantum eſt de ſe (nempe vbi creatum & prædicamentale: de illo enim effatum intelligitur) quia ita ipſum eſt immutabile, vt ſemper ſit in ſubiecto mutabili: per mutationem autem localem ſubiecti corrumpitur ipſum vbi. Et radix huius eſt, quia omne ſubiectum Vbi, habet finitum & limitatum Vbi; & inde prouenit, vt mutari illud poſſit, & conſequenter vt ipſum Vbi poſſit corrumpi. Licet verò concedatur etiam, per abſolutam Dei potentiam dari poſſe corpus infinitum; nihilominus vbi illius corruptibile erit, vti & ipſum ſubiectum; cum implicet contradictionem, dari aliquod Ens creatum quod à potentiâ, & liberâ voluntate Dei in eſſe & conſeruari non de-

pendeat. Vide, ſi placet, Suarez, diſp. 51. Metaph. ſect. 6. n. 10.

5. *Quod non eſt nuſquam eſt.* Sumitur ex lib. 4. Phyſic. t. 1.] Vbi Philoſophus: *Quę ſunt*, ait, *omnes exiſtimant alicubi eſſe: quod verò non eſt, nuſquam eſt. Vbi enim eſt hircocernus aut Sphinx?* Ratio effati manifeſta eſt; quia cui abſolutè nullum conuenit eſſe; illi conuenire non poteſt certum ac proprium eſſe, in loco aut ſpatio illi proportionato: quemadmodum quod non eſt animal, id neq; homo eſt, neque equus, neque leo, &c.

6. *Quod nuſquam eſt, omninò non eſt.* Traditur à S. Auguſtino, Epiſt. 57.] Vbi ita ratiocinatur: *Tolle ſpatia corporibus, & nuſquam erunt; & quia nuſquam erunt, omninò non erunt*, quibus verbis manifeſtè docet, rem ſi nullibi ſit, omninò non eſſe: Nam quod de corporibus agat, parum refert; quoniam neceſſitas aſſerendi, quod corpus, ſi eſt, alicubi ſit, non oritur ex ratione corporis; ſed generaliter ex ratione exiſtentis in rerum naturâ. Improbabilis itaque videtur opinio eorum, qui putant Angelos non eſſe in loco, niſi per operationem tranſeuntem. Etenim operatio ordine naturæ præſupponit præſentiam; ergo non eſt ratio formalis Angelo eſſendi in loco. Imò poteſt Angelus exiſtere in rerum natura, tametſi nihil operetur extra ſe. Vide Hurtado diſp. 12. Metaph. ſect. 6.

6. *Neceſſe eſt, vt quidquid eſt, alicubi ſit.*] Plato in Timæo parte tertiâ, non procul ab initio, vbi in hunc modum philoſophatur: *Aſſerimus neceſſarium eſſe, vt quidquid eſt, alicubi ſit collocatum, regionemque aliquam occupet: Quod verò nec terræ, nec vllo vniuerſi ſitu comprehenditur, haudquam eſſe arbitramur.* Ad hanc Platonis ſententiam

aluſiſſe videtur Ariſtoteles loco proximè citato, vt perſpicuum fit conſideranti verba textûs allati. Eodem ſenſu dixit M. Tullius:

8. *Quod eſt, nullibi eſſe non poteſt.* Lib. 1. Tuſcul. Quæſtionum.] Ideoque Inferos, ſi ſunt in rerum naturâ, neceſſariò alicubi eſſe meritò infert. Enimverò quis vel concipere queat, rem aliquã in rerum naturâ exiſtere, & nulli parti, vel puncto ſpatij imaginarij vllo modo coexiſtere? quis item imaginetur, rem aliquam verè à Deo pendentem, eidem per omnia ſpatia infinitè exporrecto nullibi coëxiſtere, ſeu nec adeſſe, nec ab eo abeſſe? vrgetque id præcipuè in ſententiâ eorum, quibus ratum eſt, cauſam non poſſe operari, atque adeo nec effectum poſſe fieri, niſi cauſa & paſſum, effectuſque ab eâ productus localiter coexiſtant. Quare poſſe aliquid eſſe in rerum naturâ, & tamen nullibi eſſe, videtur non modo inintelligibile, vt rectè docet Albertinus, Coroll. 5. *de Vbi*, dub. 1. num 11. ſed etiam omninò impoſſibile, vt cenſuit Molina 1. p. q. 52. art. 1. diſputatione vnicâ, membro quarto.

DISTINCTIO II.

De Vbi ſeu præſentia rerum in Specie.

1. D*Eus eſt & habitat in ſeipſo.*] Sumitur ex M. Auguſtino, in Pſalmum 122. vbi diſputans S. Doctor de ſtatu Auctoris mundi, ante mundi conſtitutionem: *Antequam*, inquit, *Deus faceret cælum & terram vbi habitabat? ſed dicet aliquis, antequam Deus faceret Sanctos, vbi habitabat? In ſe habitabat Deus, apud ſe habitabat, & apud ſe eſt Deus.* Sic autem Deus erat in ſeipſo, quemadmodum Angelus

in ſeipſo eſſet, ſi in ſpatio imaginario, quod reipsâ nihil eſt crearetur: quemadmodum etiam, *Totum vniuerſum in ſeipſo eſt*; quia id totum ſpatium, in quo eſſe cogitatur, nullam habet entitatem realem. Neque enim ſubſtantia eſt, neque accidens; ſed eſt aliquid negatiuum, id eſt, inane quoddam, cui non repugnat recipere corpora, & alia entia realia. Eſt nihilominus Deus in illo realiter, quia habet ibi intrinſecam & abſolutam præſentiam, qua in ſeipſo realiter exiſtit; quamuis non accipiat realem denominationem, nec dicat realem habitudinem ad illud ſpatium, neque hoc conträ ad Deum, cum ipſum nihil ſit reale. Ac proinde dici ſolet *imaginarium*; quia cum illud concipimus, imaginamur nobis quandam capedinem longam, latam & profundam, aptam recipere corpora, & per modum entis poſitiui, cum in ſe mera ſit non repugnantia.

2. *Ante omnia Deus erat ſolus, & ipſe ſibi mundus & locus, & omnia.*] Tertullianus contra Praxeam cap. 5. in eundem ſenſum D. Bernardus lib. 5. de Conſideratione, cum oſtendiſſet cælum & terram diuinâ præſentiâ, & maieſtate eſſe repleta, ſubdit: *Aliàs verò vbi erat, antequam mundus fieret, ibi eſt: non eſt quod quaras vltra, vbi erat, prater ipſum nihil erat: Ergo in ſeipſo erat.* Ex quibus non ineptè Poëta neſcio quis:

Dic vbi tunc eſſet, cum preter eum nihil eſſet,
Tunc, vbi nunc, in ſe, quoniam ſibi ſufficit ipſe.

3. *Deus eſt circulus, cuius centrum vbique, circumferentia nuſquam.*] Ita reſpondit Diogenes, vel, vt alij volunt, Triſmegiſtus, rogatus quid eſſet Deus; ſignificans Deum omnia complere, & inſuper eſſe in immenſâ ſpatiorum infinitate. In quam ſententiam rectè canit Prudentius in Hymno de S. Romano:

Deus perennis res inęſtimabilis,
Extráque & intus replet ac ſuperfluit.

In eundem ſenſum eſt illud lib. 3. Regum c. 8. *Cæli cælorum te non capiunt*, & Iob c. 11. v. 8. *Excelſior cęlo eſt, & profundior inferno.* Et Iſaiæ c. 40. v. 12. *Qui menſus eſt pugillo aquas, & palmo cęlos ponderauit.* Vnde D. Hieron. Epiſt 67. ne arbitremur, ait, cælo & terrâ Dei magnitudinem metiendam, in alio loco de illo legitur, *qui tenet cęlum palmo, & terram pugillo.* Idem aſſirmat S. Hilarius lib. 1. de Trin. S. Auguſtinus l. 1. Confeſſ. c. 2. & 3. & alij. Pùlchrè Gregorius in verba Iob citata: Deus eſt ſupra omnia, & infra omnia: ſuperior per potentiam; inferior per ſuſtentationem; exterior per magnitudinem, interior per ſubtilitatem; ſurſum regens, deorſum continens; extra circundans, interius penetrans vniuerſa. Conſule, ſi placet, Theologiam ſymbolicã Maximiliani Sandæi l. 4. cõm. 6. exer. 2. n. 15.

4. *Mundus eſt in Deo ſicut ſpongia in medio mari.* S. Auguſtin. l. 7. Confeſ. c. 5.] Ratio huius ſumitur ab immenſitate Dei, quæ formaliter eſt negatio termini vel finis in ſubſtãtiali præſentiâ Dei, ſeu Vbi diuino: Materialiter autem eſt perfectio eſſentiæ diuinæ, quâ conſtituitur in actu primo apta vt coexiſtat præſens omni loco, & rebus omnibus in loco exiſtentibus. Cum verò loca poſſibilia ſint infinita, ad hanc latitudinem præſupponitur etiam infinitas quædam in perfectione eſſentiæ diuinæ, ratione cuius maneat ſemper extra quemuis locum maiorẽ & maiorem in infinitũ. Malè itaque Ariſtoteles libro de Mundo ad Alexandrum, opinatus eſt, Deum non eſſe alibi ſecũdum ſubſtantiam, quam in cælo: Eum tamẽ ſecutus eſt S. Eugubinus & Manichæi Hæretici, vt colligitur ex S. Auguſtino lib. contra Epiſtolam Fundamenti cap. 16. Etenim de fide eſt, à Deo impleri cælum & terram

terram & omnia. Iſaiæ c. 66. v. 5. *Cælum ſedes mea, terra autem ſcabellum pedum meorum:* Ieremiæ c. 23. v. 24. *Nunquid cælum & terram ego impleo dicit* Dominus. Sapient. c. 1. v. 7. *Spiritus Domini repleuit orbem terrarum* Lege, ſi placet, Suarez in 1. p. Tract. 1. l. 2. c. 2. Vbi cum Scoto diſputat, An Deus dicendus ſit extra cælum eſſe in ſpatiis imaginariis; ſed quæſtio ferè eſt de nomine.

5. *Circumſcribi localiter proprium eſt corporum.* Sumitur ex l. 3. Phyſic. c. 4.] Duobus modis aliquid circumſcribi poteſt, terminis localibus, & terminis eſſentialibus. Priore modo circũſcribi ex naturâ ſuâ ſolis conuenit corporibus, quæ mediante quantitate ita coextenduntur loco, ſiue ſuperficiei corporis ambientis, vt totum corpus reſpondeat toti loco, & partes corporis partibus loci. Et hoc ſenſu intelligitur pronunciatum: At verò poſteriore modo comprehendi, commune eſt cuilibet creaturæ, ſiue corporea ea ſit & materialis, ſiue incorporea & ſpiritualis, iuxta illud.

6. *Omnis creatura certis ſuæ naturæ circumſcripta eſt limitibus.* S. Ambroſius l. 1. de Spiritu S. c. 7.] Licet enim quædam ſint, quę locis nõ contineantur, vt ibidem addit S. Doctor, & patet in intelligentiis, quæ ſecundum ſe nec occupant, nec occupare natæ ſunt locum commenſuratiuè ſeu extenſiuè, ita vt nihil locati ſit, quod non cõtineatur loco, & nihil loci ſit, quod non contineat locatum vel partem illius, cum actuali vel aptitudinali excluſione alterius rei locabilis: Non tamen careat circumſcriptione ſuę ſubſtantiæ, vtpote quæ finita eſt & limitata.

DISTINCTIO III.

De Loco.

1. *Locus eſt æqualis locato.*] Celebre iſtud Philoſophorum pronunciatum citant aliqui ex l. 3. Phyſic. c. 4. t. 48. ſed ibi in terminis non habetur nec niſi obſcurè admodum inſinuatur, potius ſumi poteſt ex l. 4. Phyſic. c. 4. Ratio autem illius eſt; quia ſuperficies corporis locati coincidit, & ſimul eſt cum ſuperficie corporis locantis, qui eſt ipſe locus cuiuſque rei proprius, de quo intelligi debet effatum. Quod verò omne id, quod continet alterum, videatur eſſe maius eo, quod continetur, id intelligendum eſt de eo, quod continet vt quod: non autem neceſſariò de eo, quod continet vt quo; corpus verò ambiens continet vt quod, ſuperficies illius vt quo. Rurſus corpus locatum continetur vt quod, ſuperficies extima illius vt quo.

2. *Locus eſt extrinſecus locato.* l. 4. Phyſic. cap 4.] Toletus & alij diuidunt locum in extrinſecum & intrinſecum; ſuperficiem continentem vocant locum extrinſecum; ſed impropriè. Nam propriè locus nullus eſt, niſi extrinſecus; quia Ariſtoteles expreſſè & abſolutè capite citato ait, locum eſſe extrinſecum locato: Vbi autem eſt intrinſecum vbicato: Ergo vbi propriè non debet vocari locus. Item vbi eſt præſentia rei in ſpatio; quam præſentiam poteſt res habere in vacuo, vel extra cœlum, & in puncto, vt Angelus v. c. locus autem non poteſt habere in vacuo. Vnde eſſe in loco, propriè ſignificat habitudinem locati ad locum, tanquam ad receptaculum reale extrinſecum.

3. *Locus locatum allicit & conſeruat.* l. 4. Phyſic. c. 4.] Intelligitur de loco proprio cuiuſque rei & naturali; hic enim attrahit ad ſe corpus locatum, non quidem actione phyſica; quia quantitas non eſt ſecundum ſe propriè actiua, vt alibi explicatum eſt: Locus autem eſt quantitas, cum ſit ſuperficies à parte rei; ſed attractione metaphoricâ; quia locus naturalis eſt finis, ad quem tendit mobile per inclinationem naturalem, & in quo conquieſcit. Similiter locus conſeruat locatum, non quâ ſuperficies eſt: hæc enim ſecundum ſe non eſt actiua; ſed quâ ſuperficies eſt corporis continentis, per quod res locata melius recipit influxum conſeruatiuum aliorum corporum.

4. *Vnumquodque rationabiliter appetit ſuum locum.* libro quarto Phyſic. c. quinto t. 48.] Agit hoc capite & textu Philoſophus de loco & motu corporum grauium & leuium, aitque ſingula ſuapte vi in proprium locum tendere. Rationem aſſignat ibidem; quia quidlibet naturæ ſocietate coniunctum eſt, aut certè coniunctum eſſe cupit cum eo, quod naturali ordine deinceps ſequitur, & quod nullâ vi adhibitâ, ſed ſponte ſuâ tangit, vt aqua cum aëre, & aër cum igni, & ita de ceteris: huiuſmodi enim corpora in qualitate ſibi ſimilia ſunt, & per mutuam propinquitatem ac contractum melius conſeruantur, quæ ratio tametſi primâ fronte obſcurior eſſe & parum ſufficiens videatur, ſatis tamen, quid Ariſtoteles præſenti velit effato manifeſtat.

5. *Vnumquodque manet in proprio loco non irrationabiliter*, ibidem.] Vti grauia & leuia ſuopte ingenio feruntur in proprium locum, ita vnumquodque in ſuâ ſede naturaliter quieſcit; quia nimirum ad illam tendit, ſicuti pars auulſa ad ſuum totum, vt pars aquæ ad aquam, atque ita quemadmodum pars

toti adhæreſcit, ita corpus, vbi ad ſuum locum peruenit, naturaliter conſiſtit. Senſus moralis vtriuſque huius pronunciati valet in illos, qui vel nimio faſtu tumidi, altiora ſe quærunt, vel præ animi abiectione ad debitum ſibi gradum minimè adſpirant.

6. *Domus amica domus optima.*] Monet adagium longè commodius, liberius ac felicius homines viuere, domi quam foris: præſertim ſi ſuæ ipſis domi ſuppetat, vnde honeſtè vitam ſuſtinere queant.

7. *Locis calidis homines ſapientiores ſunt, quam frigidis.* Ariſtoteles in Problematis ſec. 14. num. 15.] Rationem addit; quia in iſtis magis ſobrij ſunt, & ad ſapientiam apti: in his verò ad paſtum magis proiecti, itaque corpore magis, quam animo & ratione valent. Intellige ceteris paribus, & de locis calidis temperatè: conſtat enim in Zonâ torridâ, & aliis quibuſdam immoderatioris cęli regionibus inueniri homines ſtupidos omnino & ignauos. Vti de Cafris legere eſt; in vitâ P. Conſalui Syluerię.

8. *Idem eſt locus totius & partis.* l. 3. Phyſic. c. 4. t. 48. & l. 1. de cælo t. 19.] Nimirum partis continuæ actu cum ſuo toto, ſiue id homogeneum ſit: ſiue heterogeneum: Nã ſi proprium ſibi pars quæpiã locum obtineat, non erit ea vnita, ſed ſeparata. Vt v. c. ſanguis in corporum venis, qui ibidem continetur non aliter atque in vaſe. Dicitur autem idem eſſe locus totius & partis, non quod ſingulæ partes loco toti adæquatè coextendãtur, quemadmodum ipſum totum; ſed quod ipſæ vt non ſunt actu ſeparatæ à toto, ita neque diſtinctum habeant & ſeparatum ab illo locum. Sic idem eſt locus totius terræ, & vniuſcuiuſque glebę; ignis item, atque ſcintillę coniunctæ, vt ibidem ait Ariſtoteles.

9. *Partes niſi ſeorſim ponantur, non ſunt in loco, ſed in toto.* l. 4. Phyſ. 8. t. 65.] Senſus eſt, partes quæ actu coniunctæ ſunt ſuo toti, non habere locum numero diſtinctum, à loco totius: locus enim totius, dum cõtinet totum, etiam continet partes: cum totum nihil aliud ſit, quam congregatio partium, vt ait Commentator 1. Phyſic. c. 8. t. 15. quo modo locus totalis nihil eſt aliud, quam collectio locorum partialium Dicitur ergo locus idem eſſe totius & partis, quia ille hanc neceſſariò includit, nec hic alius ab illo eſt formaliter ſumpto: Licet aliâ conſideratione reuera intercedat diſtinctio à parte rei; quo modo Suarez docet totum compoſitum Phyſicum, etſi exiſtere non poſſit ſine materiâ vel forma, ab illis tamen ſingulis diſtingui realiter.

DISTINCTIO IV.

De Vacuo.

1. V*Acuũ & locus ſunt idẽ ſubiecto, definitione duo.* l. 4. Phyſ. t. Com. 50.] Ita dicuntur; quia eadem ſuperficies & locus dicitur & vacuum; ſed diuerſo reſpectu ac ratione. Proinde locus definitur *ſuperficies corporis continentis.* 4. Phyſic. cap. 4. quia vt ſuperficies poſſit dici actu locus, debet continere & ambire rem locatam: hanc enim continentiam ſeu circumſcriptionem locus addit ſuperficiei nudè ſpectatæ Porro locus per ſuperficiem definitur, tanquam per ſubiectum, ſeu tanquam per materiale: per continentiam verò, ſeu circumſcriptionem tanquam per formale; ſicuti quoduis concretum accidentale ſolet definiri, vt v. c. album definitur corpus habens albedinem, ita

locus ſuperficies habens locatum. Etenim ſuperficies eſt infima ſpecies quantitatis, vt bene notant Suarez & Rubius; Ergo locus per illam non definitur tanquam per ſuum genus, item continentia locati conuenit ſuperficiei accidentaliter, tanquam forma accidentalis ſubiecto, verbi cauſa Albedo parieti: Ergo hæc non eſt illius genus ſed ſubiectum potius. Vide, ſi placet, Rubium, Hurtado & alios.

2. *Vacuum eſt locus priuatus corpore.* lib. 4. Phyſic. cap. 7. t. 60.] Ideſt, actu quidem non continens; aptus tamen naturaliter continere corpus. Vt ſi Deus annihilaret aërem, qui eſt in hac vel illâ domo, eſſet in eâ vacuum; quia eſſet ſuperficies parietum qui actu quidem nihil continerent: eſſent tamen apti naturaliter continere tantundem aëris, quantum ante. Tria ergo requiruntur ad vacuum, primo ſuperficies, ſecundo apta naturaliter repleri corpore, tertio negatio ſeu priuatio corporis contenti.

3. *Vacuum eſt hoſtis naturæ.*] Ita communiter à Philoſophis appellatur; quia diſſoluit illam conſeruatricem rerum vnionem corporum, quam natura ſummo opere procurat, cum deficere non velit in neceſſariis; Pro cuius explicatione notandum eſt, quemadmodum in corpore humano ſunt duo: alterum, vnio partium integrantium, ſine quâ nec totum corpus poteſt conſiſtere; quia conſtat ex partibus vnitis, nec ipſæ partes poſſunt conſeruari; quia ſeparatæ non poſſunt recipere influxum ab animâ & ſe mutuò iuuare: alterum, naturalis inclinatio, qua vnaquæque pars conatur tueri hanc vnionem: Ita in hoc vniuerſo Deus diſpoſuit, vt omnia corpora, primo ſint vnita per immediatum contactum ſine quo non poſſent recipere influ-

xum cælorum nec fouere ſe mutuo, vt dicitur libro 1. Meteor. Secundo ſingulis indidit inclinationem ad tuendam hanc vnionem: Et quidem maiorem propenſionem ad bonum & conſeruationem totius; quam proprium; quia partes ſunt propter totum, & *bonum commune excellentius eſt priuato.* libr. 1. Ethicor. cap. 2. Vnde etiam manus vel brachium ſe obiicit pro tuendo capite. Hinc ergo eſt, quod omnes partes vniuerſi tanto conatu conſpirant contra vacuum, eique obſiſtunt; quia tollit vnionem corporum & partium vniuerſi. In hanc quoque ſententiam verum eſt iſtud..

4. *Natura non patitur vacuum.* libr. 1. Ethicorum cap. 7. & libr. 2. de cælo t. 17.] Patet id ratione & experientia, ratio allata eſt ſupra, experientiæ ſunt plurimæ & quædam admirandæ: Primo enim videmus à naturâ vacuum impediri per motum localem corporum, nam grauia contra naturam ſuam aſcendunt vt aqua, per fiſtulam, extracto aëre; leuia deſcendunt, vt aër ad impediendum vacuum Secundo per rarefactionem corporum & condenſationem corporum. Eâ de cauſâ cucurbitulæ, quæ medicis in vſu eſſe ſolent, carnem ſurſum attrahunt; nimirum quia aër, qui prius igni incaluerat, & in raritatem abierat, extinctâ flammâ, frigiditatem & denſitatem recipit, atque adeo in minorem contractus molem, inane ſpatium relinqueret, niſi ad id replendum caro eleuaretur: Hinc etiam vas ferreum congelatâ aquâ dirumpitur. Tertio per obſiſtentiam negatiuam. Hinc nec latera follium diduci poſſunt, nec duo plana diuelli, ſi ita congruant, vt aëri non pateat acceſſus. Denique idem conſpicitur in plurimis machinis humanæ artis ingenio fabricatis, quibus hæc naturæ inanitatē fugientis ſolertia ſūmā præbet cōmoditatē vt bene obſeruant

Conimbricenſes. Ceterum cauſa efficiens, ne detur vacuum, eſt quædam qualitas omnibus corporibus inſita, quę poteſt vocari *Vis adhæſiua*, vel vis actiua cohærendi cum alio corpore, quâ vi ſupera mediis, media infimis colligata, vnum quid conſtituunt. Item pars adhæret parti, & ſuo toti: omnia autem corpora ſunt quædam partes Vniuerſi.

DISTINCTIO V.

De Situ.

1. *Situs eſt diſpoſitio totius corporis, ex vbicatione partium conſurgens.*] Traditur à Suarez d. 52. Metaph. ſec. 1. n. 9. ex l. 5. Metaph. c. 19. vt mox videbitur. Vt ſedere, ſtare, cubare. Dicitur diſpoſitio corporis, quia res incorporeæ, vt Angeli, non habent ſitum. Differt ab vbi, quia ſupponit illud, tanquam aliquod ſaltem virtute prius, & ſuperaddit ipſi vbi certam poſitionem partium ad ſe inuicem, & in toto: prius enim intelligimus, corpus eſſe præſens alicubi, quod fit per vbi, quàm habere talem vel talem diſpoſitionem partium, quod fit per ſitum: ac proinde ſitus & vbi ſunt duo prædicamenta diſtincta, cum habent diſtinctum modum denominandi & prædicandi.

2. *Diſpoſitio eſt ordo habentis partes.*] l. 5. Metap c. 19. t. 24 initio capitis & textus, vbi ſimul exponit Philoſophus, quid & quotuplex ſit diſpoſitio, aitque eam eſſe ordinem habentis partes, ſiue is ordo ſpectetur ſecundum locū, vt in corpore humano alia pars altior eſt, alia depreſſior, alia læua, alia dextra, &c. ſiue ſecundam virtutem, vt in prudentiâ prima pars pertinet ad conſultationem, ſecunda ad iudicium, tertia ad executionem: ſiue ſecundum formam,

ideſt, figuram, vt in quauis continuâ quantitate permanente aliȩ partes ſunt extra alias, & cum aliis ſimul exiſtunt in eodem toto. Per primum diſpoſitionis genus omnes intelligunt propriam fortunam prædicamenti ſitus, teſte Suarez diſp. 52. ſec. 1. n. 9. ſecundum pertinet ad prædicamentum qualitatis. Tertium referri poteſt tum ad qualitatem, tum etiam ad quantitatem. Sumitur autem & attenditur hic ordo non formaliter, prout dicit relationem prædicamentalem; ſed fundamentaliter prout eſt fundamentum illius.

3. *Ordo eſt habitudo ad vnum primum.*] Dictum iſtud Doctoris Angelici poteſt dupliciter intelligi, vno modo vt ſit ipſa relatio ordinis, quæ conſurgit inter partes rei, quæ cõſtat partibus, ex eo, quod vnaquæque in ſuo loco conſtituta ſit: alio modo, vt ſit totius rei conſtitutio, ac veluti forma conſurgens in toto ex collocatione partium in ſuis locis: eſt autem hic ordo partium vel ſecundum locum, vel ſecundum virtutem & poteſtatem, vel tertio ſecundum formam, vt patet per explicationem præcedentis. Lege, ſi placet, D. Thomam 1.2. quæſt.. 49. art. 1. ad 3.

4. *Omnium rerum eſt ordo.* l. 2. de Gen. & Cor. c. 10. t. 57.] Vbi ex eo probat Ariſtoteles, tempus & vitam vniuſcuiuſque rei ſublunaris certo numero ac temporis modo definiri, & à cæleſti influxu quoad ſuam conſeruationem dependere; quia nimirum, *Omnia ordine continentur*, & ordo poſtulat vt inferiora à ſuperioribus gubernentur, in eandem ſententiam l. 1. Meteor. cap. 1. inquit, *Res naturales inter ſe eſſe contiguas vſque ad cælum*, eo videlicet fine; vt influentiæ & aliȩ virtutes ſuperiores poſſint in hȩc inferiora deriuari: cum enim accidentia ſint, neceſſario requirunt ſubiectum aliquod, à quo & per

quod in alia propagentur. Porro de laudibus ordinis multa præclarè ſcripſit D. Augu. duobus huiuſce argumenti libris, & l. 19 de ciuitate Dei c. 13. & alibi. Item D. Gregorius Nazianzenus oratione 26. vbi ait, *ordine niti res mundanas, ordinem eſſe rerum omnium parentem & præſidium, cauſam plenitudinis & ſtabilitatis*, &c. Ex quibus patet, hoc & præcedentia de ordine pronunciata, non modo ad prædicamētum ſitûs: ſed aliò etiam poſſe referri.

TITVLVS LXII.

De Quando, & in vniuerſum de durationibus.

DISTINCTIO PRIMA.

Variæ durationum ſpecies.

1. DVratio generatim eſt duplex, permanens & ſucceſſiua: duratio permanens eſt, quâ res tota ſimul perſeuerat, ſine ſucceſſione partium: ſucceſſiua eſt, quâ res non perſeuerat tota ſimul.

2. Duratio permanens alia eſt ſupernaturalis, alia naturalis, ſupernaturalis alia eſt increata, vt æternitas Dei. Alia creata eaque rurſus eſt duplex; prior, æternitas participata, vt viſio beatifica; poſterior modus æternitatis participatæ, vt actus fidei, ſpei, luminis gloriæ &c.

3. Naturalis eſt duplex, indefectibilis in ſe, & defectibilis, illa ſubdiuiditur in æuum ſubſtantiarum incorruptibilium ab intrinſeco, vt ſunt Angeli, anima rationalis, materia prima; & in æuum accidentium incorruptibilium, ſiue immaterialium, vt ſunt intellectus, voluntas &c. ſiue materialium vt lumen in

corpore glorioſo, in ſole &c. Hæc ſimiliter ſubdiuiditur in modum æui ſubſtantiarum corruptibilium vt ſunt, lignum lapis, &c. & in modum æui accidentium defectibilium vt albedo, flauedo, &c.

14. Duratio ſucceſſiua dicitur tempus, quod eſt proprium ſolis motibus ſucceſſiuis, & eſt duplex, continuum & diſcretum; illud eſt duratio ſucceſſiua motus realis continua: hoc verò eſt duratio diſcreta operationum Angelicarum, ſibi per vices ſuccedentium.

DISTINCTIO II.

Effata de Tempore generatim.

1. N*ihil de tempore habetur, niſi Nunc.*] Senſus eſt, nihil de tempore determinatum & præfinitum ac ſimul exiſtere niſi inſtans indiuiſibile ſiue momentum. Ratio; quia cum tempus ex ſuâ naturâ ſit ens ſucceſſiuum, & minimè ſecundum ſe permanens, non debent, nec poſſunt illius partes haberi permanenter & ſimultaneè; ſed ſucceſſiue ſiue fluenter, vt loquuntur Philoſophi; id eſt, nulla pars fluentis temporis exiſtit ſimul cum aliâ parte; ſed continuo fluxu vna exiſtit poſt aliam: Inſtans verò præſentis temporis, ſeu nunc exiſtit permanenter hoc ſenſu, ideſt non exiſtit ſucceſſiuè; quia non habet partes fluentes, cum ſit indiuiſibile. Rurſus non exiſtit permanenter, hoc ſenſu, ideſt, perſeueranter; quia mox perit, ſeu tranſit. Pulchrè id explicat Seneca libro 6. Naturalium Quæſtionum ferè in verbis vltimis, *Fluit tempus & auidiſſimos ſui deſerit. Nec quod futurum eſt, meum eſt, nec quod fuit. In*

puncto fugientis temporis pendeo. Et S. Auguſtinus li. 11. Confeſſ. cap. 15. *Si quid intelligitur temporis, quod in nullas iam, vel minutiſſimas momentorum partes diuidi poßit, id ſolum eſt, quod præſens dicatur: quod tamen ita raptim à futuro in præteritum tranſuolat, vt nulla morula extendatur: nam ſi extenditur, diuiditur in præteritum & futurum.* Atqui verò

2. *Præſens nullum habet ſpatium.*] S Auguſt. ibid. quod non ita intelligendum eſt, quaſi tempus præſens nihil aliud ſit, niſi vnum inſtans fluens, vt volunt aliqui; quia ex doctrinâ Peripateticorum communi tempus præſens reuera diuiſibile eſt ſecundum prius & poſterius, & exiſtit realiter, non quidem præſentiâ permanente & ſimultaneâ partium (hoc enim repugnat enti ſucceſſiuo, quale eſt tempus ſed ſucceſſiuâ & fluente. Verum intelligendum eſt ſicuti Mathematici declarant lineam per fluxum puncti quamuis nullus ſit punctus verè fluens: ſed imaginatione tantum cogitetur ad declarandam dimenſionem lineæ; ita ſucceſſionem temporis declarari ad inſtar inſtantis fluentis, vt intelligatur in tempore nunquam eſſe totum aliquod ſimul, niſi inſtans, per cuius fluxum ſucceſſio temporis explicatur. Etenim vt globus perfectè ſphœricus puncto ſolum, tangit ſubiectam ſibi planã tabulam, ita vita humana tempori ſuperpoſita, nihil aliud quam nunc tangit: Nam quod pertranſit, non eſt: quod venturum nõdum adeſt. Et hoc ſenſu verum eſt iſtud.

3. *Nunc nunquam eſt alias.*] Nec enim ante extitit, & mox præterit, nunquam rediturum, virtute ſuâ, aut cauſarum naturalium, quo ſenſu Ariſtoteles l. 2. de Gen. t. 70. docet, res ſemel corruptas vt redeant, fieri non poſſe, niſi ſecundum ſpeciem. In eandem ſententiam eſt illud Virgilij l. 3. Georg. 1.

Et fugit interea, fugit irreparabile tempus.

Quanta verò exiguitas ſit ipſius Nunc, ſiue inſtantis, ſubtili temporis anatomia egregiè oſtendit Maximilianus Sandæus in hunc modum: Diuidatur ſeculum in annos, annus in menſes, menſis in hebdomadas, hebdomas in dies, dies in horas, hora in ſexaginta minuta, ita vt quartæ parti ſolum quindecim aſſignentur: Hanc autem quintam decimam vlterius diſſeca in 60. ſecunda; iam quantula erit ſexageſima mora quintædecimæ, partis quartę vnius horę? Quod ſi lubet, finde iterum, & ſecundam vnam diuide in 60. tertias, & tertiam in 60. quartas, ſicq; in infinitum: nunquam tamen ipſum Nunc, erit eius molis, aut magnitudinis, vt vel ad minimam ſubdiuiſionis quantitatem poſſit admitti: Nam partes omnes temporis, quamuis numero infinitæ ſint, & quantitate magis exiguæ, quàm dici poſſit, abſque vllâ tamen comparatione illarum quælibet, tametſi modiciſſima, momentaneo & indiuiſibili Nunc eſt maior. Duo priora huius pronunciati verba, pro ſymbolo ſuo vſurpat, Illuſtriſſimus Marchio, victoriosiſſimus Heros Ambroſius Spinola.

4. *Tempus eſt vnum* l. 4. Phyſic. c. 14.] Vbi Philoſophus id explicat & probat in hunc modum; Tempus eſt vnum formaliter quia eſt vnus motus primi mobilis, à quo deſumitur tempus vniuerſale, quod eſt menſura omnium aliorum motuum. Ratio, quia menſura debet eſſe maximè æquabilis & vniformis; alioqui non faceret nos certos de quantitate rei menſuratæ: atqui ſolus motus primi mobilis eſt maximè vniformis: alii enim motus aliquando velociores ſunt, aliquando tardiores: item motus primi mobilis eſt primus: quod autem eſt *primum in vnoquoque genere eſt menſura cæterorum* vt explicatum eſt. Tit. *de cauſis in genere* At verò materialiter tempus eſt multiplex; quia motus, qui menſuran-

tur à tempore, ſunt plures, & ſpecie diſtincti, vt ſunt alterationes, accretiones, lationes, &c. Sicuti denarius hominum, & denarius equorum ſunt formaliter vnus ſpecie numerus; quia vterque conuenit in eo, quod ſit denarius: materialiter tamen differunt ſpecie; quia res numeratæ differũt ſpecie. Vide, ſi placet, D. Thom. 1. p. q. 10. a. 6. in Cor. Iuxta hanc poſteriorem temporis acceptionem verum eſt illud.

5. *Tempus eſt in omnibus.*] ibidem, alii ita proponunt. *Tempus eſt vbique.* Quærit loco citato Ariſtoteles, cur tempus ſit & dicatur eſſe in omnibus, id eſt, vt addit, in cœlo, mari, aëre, terra, &c. Et reſpondet, *quia motus eſt vbique*: nempe in omnibus corporibus naturalibus, ſiue cœleſtia illa ſint, ſiue elementaria & mixta; de hiſce namque loquitur Philoſophus: atqui verò tempus eſt affectio quadam naturæ ſocietate cum motu coniuncta, eamque conſequitur ad res, quæ vbilibet mouentur. Etenim *Tempus eſt numerus motus ſecundum prius & poſterius,* vt idem definit l. 4. Phyſic. c. 11 Vnde non incongruè interpres Axiom. Ven. Bedæ ait, tempus eſſe vbique commenſuratiuè; quia nempe omnia motui & mutationi ſubiecta, mẽſurantur à tempore; potiſſimè verò, quæ generationi & corruptioni obnoxia ſunt, iuxta illud.

6. *Quæ generantur, & corrumpuntur, menſurantur à tempore,* ibidem 4. 133.] Motus enim rerum corruptibilium, vt alterationes, accretiones, decretiones, corruptiones, &c. per ſe primò menſurantur à tempore: conſequenter autem horum motuum ratione etiam ipſum eſſe rerum corruptibilium dicitur menſurari, ſeu eſſe in tempore. Dixi ſuperiùs, tempus vniuerſale, quod eſt in motu primi mobilis, & eſt menſura extrinſeca omnium inferiorum motuum, eſſe vnum numero; quia tempus intrinſecum, vt vocant, ſiue duratio intrinſeca, quæ eſt in omni motu ſucceſſiuo,

non eſt vna; ſed tot ſunt tempora intrinſeca diſtincta, quot ſunt motus diſtincti: patet; quia licet motus cæli ceſſaret, motus tamen rerum ſublunarium haberent ſuam durationem intrinſecam ſucceſſiuam ſecundum partes priores & poſteriores. Itèm motus eſſet velocior & tardior altero. Vnde S. Auguſtinus l. 11. Confeſſ. c. 13. *An verò, ſi ceſſarent cæli lumina, & moueretur rota figuli, non eſſet tempus?* ſcilicet intrinſecum illius motus.

7. *Tempus potius eſt cauſa corruptionis quam generationis* l. 4. Phyſic. c. 13. t. 128.] Rationem aſſignat ibidem *Siquidem*, ait, *mutatio de ſtatu dimouendi per ſe vim habet: generationis autem, & ipſius eſſe per accidens.* Etenim tempus per ſe eſt numerus motus, ſiue mutationis rerum, vt ex ipſius definitione conſtat: omnia namq; quæ ſub cælo ſunt finiũt & deſinunt in tempore, vti ibidem docet Ariſtoteles, ſecundariò eſt cauſa generationis, quæ corruptionē ſequitur, iuxta illud. *Vnius corruptio alterius eſt generatio.* De quo ſupra. Non quaſi hæc ab ipſo tempore efficiantur; ſed quia eo intercurrente fiunt. Vnde cum Simonides *tempus ſapientiſſimum* appellaſſet, eò quod ſapientiam homines acquirant in tempore, eum Paro Pythagoricus correxit; *inſipientiſſimum* potius vocans, quod eo rerum omnium memoria intercidat. In hanc ſententiam eſt illud Senecæ. *Fluunt omnia, & in aſſidua diminutione ſunt corpora noſtra: rapiuntur fluminum more. Quidquid vides, currit cum tempore: homo fluida eſt materia & omnibus obnoxia caſibus.* Epiſtola 67. Conſonat Ouidius l. 15. Metap.

Tempus edax rerum, tuque inuidioſa vetuſtas
Omnia deſtruitis; vitiataque dentibus æui,
Paulatim lenta conſumitis omnia morte.

DISTINCTIO III.

De Duratione longâ & breui.

1. D*Iuturniora ſunt præſtantiora.* l. 3. Top. c. 1.] Intelligitur & verũ eſt, ſi cetera ſint paria, & ea, quę comparantur per ſe bona ſint: ſic vita, quæ in actionibus virtutum per omne tempus æqualiter verſatur, quo longior fuerit, eo melior & felicior euadit, vt docet Ariſtoteles l. 1. Ethic. c. 7. Neque verò huic repugnat, quod habet Ariſtoteles l. 1. Eth. c. 6. Vbi inquit: *At verò neque quia perpetuum eſt, ideo maius eſt bonum; ſiquidem neque diuturnum album magis eſt album, quàm vnius album diei*: Loquitur enim ibi de perfectione entitatiuâ rei: in Topicis autem locutus eſt, de bonitate quadam accidentali, quæ non ſolum phyſicè ſecundum entitatem aut ſpeciem rei: ſed etiam moraliter conſiderari poteſt ex diuturnitate temporis; quo ſenſu docent Theologi, actiones meritorias per ſolam continuationem augere rationem meriti, & omnes iuſtos, vti per ſingulos actus meritorios, ſiue caritatis ſiue aliarum virtutum, ita per continuationem eorum mereri augmentum gratiæ & caritatis; Plus enim coram Deo meretur, qui per integram horam, ſine vllâ interruptione, in dilectione Dei verbi cauſa perſeuerat, quàm qui mox interrumpit, & repetit, & dein per reliquam partem horæ quieſcit, modo cætera ſint paria: atq; hic poſterior non ſolum per primum actum, ſed etiam per ſecundum meretur augmentum gratiæ: Ergo multò magis alter non tantum meretur augmentum, per actum inchoatum; ſed etiam per continuatum: Etenim perſeuerantia in bono opere

eſt

eſt quædam honeſta circũſtantia & ſecundum moralem æſtimationem magni ponderis. Vide, ſi placet, Suarez opuſculo de Reuiuiſcentiâ meritorum diſp. 2. ſec. 3. n. 12. & l. 9. de gratiâ c. 1. 2. 3. & 4. Vaſquez, 1. 2. diſp. 54. c. 3. Coninck de Caritate diſp. 8. dub. 10.

2. *Quod ſemper aut plurimum eſt vtile, melius eſt, quam quod aliquando.* l. 3. Top. c. 2.] Ceteris nimirum paribus, iuxta explicationem præcedentis axiomatis. Sic v. c. iuſtitia melior eſt, quam fortitudo: Nam illâ ſemper aut fere ſemper vti poſſumus; hac rarius. Sic & Medicinæ anteponitur Prudentia Iuris; quia hæc ad plura ſeſe & frequentiora munia extendit, quam illa. Plures aliqui tum huius tum præcedentis effati reſtrictiones afferunt; ſed eæ vel continentur in ante dictis; vel omninò ſunt ſupervacaneæ.

3. *Quod ſæpe fit prope accedit ad ſemper.*] Eo nimirum modo, quo ex communi ſenſu, id quod parum diſtat nihil diſtare videtur. Vtitur hoc pronunciato Ariſtoteles l. 1. Rhetor. vbi ex ea probat magnam ineſſe vim conſuetudini; quandoquidem per frequentatos actus conſuetudo vertitur in naturam, quæ ſublatis impedimentis, neceſſariò & ſemper operatur. Vide, ſi placet, quæ diximus Titulo *De Naturâ* diſtinctione 7.

4. *Non vbique quærendum, quid ſemper fiat; Sed quid plurimum.* Sumitur ex l. 1. Ethic. c. 3. in principio, & c. 7.] Poſt medium, vbi ait Philoſophus; *Ipſum exactum debere non in omnibus eodem modo; ſed in ſingulis, vt patitur ſubiectâ materies, flagitari,* habetque locum in rebus contingentibus non naturalibus modo; ſed etiam moralibus: quoniam & natura corruptibilium rerum impediri poteſt, vt non ſemper eodem modo operetur; & voluntas humana

libera eſt, quæ non ex neceſſitate ad vnum continuò determinatur: hoc ſenſu cupiditas dicitur omnium eſſe radix malorum, & ira omnium vitiorum ianua; non quod nullum omninò malum aut vitium ſit, quod non aliunde proueniat; ſed quia ex illis frequentius alia mala oriantur in hominibus auaris & iracundis: ſufficit ergo in huiuſmodi talis frequentia & certitudo, vt aliquid verum ſit in pluribus, licet deficiat in paucioribus.

5. *Vna hirundo non facit ver.* lib. 1. Ethic. c. 7.] Vbi docet Philoſophus; quemadmodum ex aduentu vnius hirundinis non iudicatur à vulgo adeſſe ver, ita neque vnum diem, neque breue aliquod tempus vitam poſſe facere aut denominare beatam; ſed ad beatitudinis poſſeſſionem temporis diuturnitatem requiri: Nam *à potiori deſumitur rei denominatio*, & licet non vbique quæratur quid ſemper fiat; quæritur tamen & conſideratur, quid fiat vt plurimum aut notabili certè proportione temporis. Vnde definit felicitatem hoc modo.

6. *Felicitas eſt operatio animi ſecundum virtutem, perfectam in vitâ perfectâ.* Ibidem.] Vbi nomine vitæ perfectæ iuxta ſaniorem Interpretum ſententiam temporis diuturnitas & vita matura intelligitur: id enim manifeſto ſatis ex textu colligere eſt. Dicitur autem felicitas operatio animi; quia eſt actio homini propria, quatenus homo eſt: Quare non eſt potentiæ vegetatiuæ aut ſenſitiuæ; ſed animæ rationalis; Et eſt operatio ſecundum virtutem perfectam: quam lib. 10. Ethicorum cap. 8. ſub finem docet eſſe ſapientiam; cuius pręcipuum munus in Dei contemplatione conſiſtit, vt pluribus explicatum eſt, Titulo *de felicitate.*

7. *Felices à miſeris quoad vitæ dimidium nihil differunt.* lib. 1. Ethic. cap. 13. & vltimo.] Rationem

aſſignat Philoſophus ibidem, quia media vitæ pars nutritione & ſomno traducitur, qui eſt otium animæ tam ſtudioſæ, quam vitioſæ, ab actibus nempe humanis & liberis, in quibus conſiſtit vitæ huius felicitas & infelicitas, vt ſupra explicatum eſt: Bonus autem & malus in ſomno minime diſcernitur, vt ibidem docet Ariſtoteles. Et, vt inquit Plato lib. ſeptimo de legibus: *Nullus dormiens alicuius eſt pretij, nihilo magis, quàm is, qui viuus non eſt.* Quare non inſcite dixit Ariſton apud Plutarchum in commentario de contentione ignis & aquæ: *Cum exiguum vitæ tempus datum ſit hominibus ſomnus velut publicanus, dimidium eius aufert.* Dictum propoſitum ſolamini eſſe poteſt hominibus parum fortunatis, fortunatorumque ſuperbiam retundere.

DISTINCTIO IV.

De iuuentute & aliis ætatibus.

1. T*Anta eſt proportione pubertas, quanta vita totius annoſitas.*] Commune iſtud Phyſicorum & Medicorum pronunciatum refertur, à S. Auguſtino l. 15. de ciuit. Dei c. 15.] Vbi inde probat, in primâ mundi ætate longiorem fuiſſe pueritiam hominũ & adoleſcentiam, quàm noſtris ſeculis; & anno ferè quinquageſimo iuuenilem ætatem inchoaſſe. Cum enim tunc longiſſima eſſet hominis vita, hoc eſt decuplò ferè longior, quã nunc eſt, ſingulæ etiam ætates pariter longiores erant. Etenim omnes illę certâ proportione ſibi inuicem reſpondent, iuxta propoſitum axioma: Vnde conſequens eſt, vt virilis ætas etiam tardius illis contingeret. Comparatione igitur,

& proportione totius vitæ, quæ nongenteſimum ſuperabat annum, iuuenilis ętas horum hominum ante annum quinquageſimum vix contingere poterat, vt non malè oſtendit Pererius l. 4. in Geneſim, Caietanus, Delrio, Genebrardus & alij.

4. *Aliam ætatem alij decent mores.*] Monet effatum, non eadem decere adoleſcentem, quæ puerum nec eadem virum, quæ adoleſcentem, nec ſeni competere omnia, quæ iuueni competebant; & è conuerſo. Neq; enim ſenio conſentaneũ eſt, excurſione, aut ſaltu, aut eminus haſtis, cominus gladiis vti; ſed conſilio, ratione ſententiâ. *Quæ niſi eſſent in ſenibus, non ſummum cōſilium maiores noſtri appellaſſent Senatum.* Vt rectè inquit Tullius in Catone maiore: ſic neque adoleſcentem decet verboſum eſſe, aut elatum, aut proteruum &c. Sed modeſtum, humilem, obedientem, docilem, obſeruantem. Et generatim in Senibus grauitas, in Viris fortitudo, in Iuuenibus alacritas,, in Adoleſcentibus verecundia commendatur. Rectè Seneca *Bonum in adoleſcente ſignum eſt, cum illi ex alto rubor ſuffunditur.* Et D. Bernardus: *Quid amabilius verecundo adoleſcente? quam pulchra & quam ſplendida gemma eſt, morum verecundia in vita & vultu adoleſcentis? quam vera & minimè dubia bonę ſpei nuncia?*

5. *Perinde eſt, vtrum ætate aliquis an moribus ſit iuuenis.* l. 1. Ethic. c. 3.] Vbi docet Philoſophus, iuuenes non eſſe idoneos ciuilis ſcientiæ auditores, eò quod experientiâ careant, & ob affectuum ac perturbationum vehementiam honeſtas actiones exercere conſtanter non valeant: perinde autem eſt, ait, vtrum quis iuuenis ſit ætate, an moribus: in hoc enim defectus eſt, non quidem ob tempus; ſed quiâ viuit & perſequitur ſingula cum perturbatione. Valet pronunciatum in eos, qui ſenſibus pueri ſunt

tametſi ætate caneſcant, & ob nudam annoſitatis ſuæ prouectionem, aliis ſe, qui moribus longè cō poſitiores & maturiores ſunt inordinatè ac arroganter præferunt. Etenim, vt rectè obſeruat D. Thom. ad Caput citatum.

4. *Paſſionum ſectator iuuenis eſt moribus.* l. 1. Eth. lect. 5.] licet ceteroquin ætate virili ſit; imò & decrepitâ: iuuenilis ſiquidem leuitatis eſt, paſſionibus obtemperare, & horum maximè connaturale vitium, ob ſanguinis ebullientis calorem, & experientiæ defectum; perturbationibus animi & corporis plurimum commoueri, vt loco citato docet Ariſtoteles. Quiſquis igitur ad veram ſapientiam ſeriò aſpirat, non tam ætate quàm moribus ſenex, aut maturus euadere ſtudeat, quoniam, vt veriſſimè D. Bernardus inquit. *Senectus venerabilis non eſt numero annorum; ſed magis merito morum computata.* In epiſtola ad Theobaldum militem.

5. *Periculoſa eſt prepropera prudentia.*] Pronunciatum iſtud Sophocleum in Oedipo Tyranno, idem ſignificat, quod vulgo dicunt; qui pueri adhuc, & velut ante tempus ſapiunt, eos in ſenectute ſtultos euadere. Quod Actius probare videtur apud Gellium cum inquit; *Sibi in iuuenilibus ingenijs, itidem vt in pomis immaturis, placere acerbitatem*: nam hæc demùm matureſcere: Porro maturitas adfert tempeſtiuam ſuauitatem; reliqua ante tempus putreſcere. Quadrat in illos, qui præproperè famam affectant, maluntque paratam ac magnam, quam ſolidam & perpetuam. Solēt enim præcocia ſubito flacceſcere: Quod autem paulatim accreſcit, durabile eſt. Iuxta illud Horatij. *Creſcit occulto velut arbor æuo, Fama Marcelli.* Intelligitur itaque pronunciatum de præcoci ingeniorum genere temerè & præpoſterè feſtinante, non de ſerio à primis annis vir-

tutum ſtudio: illud enim vti laudabile eſt, ita fructus in ſenectute fert optatiſſimos, in quem ſenſum D. Bernardus loco proximè citato: *Multos vidimus iuniorum*, inquit, *ſuper ſenes intendere moribus dies, antiquorum tempora præuenire meritis, & quod deeſt ętati, virtutibus compenſare.*

6. *Senilis iuuenta pręmaturæ mortis indicium eſt.*] Pronunciatum iſtud, quod olim velut, ex oraculo, Cenſorius Cato prodidit, vt auctor eſt Plinius l.7. c. 51. verum eſt eodem ſenſu, quo dictum præcedens. Ratio vtriuſque eſt: quia cum pueri primo ætatis ingreſſu rationis vſum impeditum habere ſoleant: eò quod multo abundent humore, è quo excitata nebula internorum ſenſuum functiones aut omninò impedit, aut interturbat: Hinc, qui præmature ſapiunt, intempeſtiuam cerebri ſiccitatem indicant: quæ ſiccitas cum progreſſu temporis excreuerit, aut ita organum diſſoluit, vt mortem afferat: aut ita vitiat, vt ad perſoluenda internorum ſenſuum munia, è quibus intelligentiæ vis dependet, nihil omninò, aut certe parum idoneum ſit. Vnde illud etiam prouerbij loco celebratur: *Odi pueros præcoci ſapientia.* Vide Senecam l.2. Controuerſiarum, n.2

7. *Semina pueritiæ in adultâ fructificant ætate.*] Docet ſententia, manere ordinariè & pullulare in omnem ætatem quod hauſtum eſt in pueritiâ, & ſiue bonum id ſit, ſiue malum, ſenſim adoleſcere, & fructus ſibi conſentaneos producere. Vt proinde, vulgi etiam iudicio, ſtudia, quæ ſunt in adoleſcentia, tanquam in herbis ſignificent, quæ virtutis maturitas, & quænam fruges induſtriæ ſint futuræ. Ea propter ſapientũ conſiliũ eſt, in inſtitutione Iuuentutis quã maxime inuigilandum eſſe initiis, vtpote à quibus veluti ſeminibus omnis vitæ fructus depen-

deat. *Animas dũ adhuc tener eſt*, inquit Mag. Baſil. *& ritu ceræ, quæ ipſas impreſſas in ſe Formas quaſcumque recipit, confeſtim ab initio, omni rerum bonarum imbui exercitatione debet, quo videlicet, vbi poſtea rationis vſus acceſſerit, & habitum rerum iudicandarum ætas attulerit, pietatiiam ab ineunte aſſuetus, nullo impedimento curſu vtatur facili; cum & ratio, quid expediat, admoneat, & ad id aſſequendum facilitatem præbeat conſuetudo.*

8. *Mala ſenium ac mortem accelerant.*] Veritas dicti huius vulgaris fundatur in experientiâ. Videmus quippe eos, qui multis laboribus ac malis exercentur & fatigantur, ante diem conſeneſcere & fatis concedere: vt pluribus explicatum eſt, diſtinctione de labore.

9. *Vnumquodque præſtantius eſt eo tempore, quo maiorem vim habet.* l. 3. Top. c. 2.] Vt magis optanda eſt prudentia ſenum, quàm adoleſcentum: contra verò magis expetenda eſt iuuenum fortitudo, quàm ſenum: illis enim pronum eſt, excurſione, ſaltu, eminus haſtâ, cominus gladiis vti, his verò proprium, conſilio, ratione, ſententiâ, ceteros gubernare.

10. *Senectus eſt morbus naturæ naturalis*, de Gen. Animal. c. 4.] ſenum imbecillitas, licet alij abſint morbi, per ſe mala valetudo eſt. Vt conſtat experientiâ, quare rectè ab Ariſtotele loco citato, & à Terentio in Phormione, ſenectus ipſa morbus eſſe dicitur.

DISTINCTIO V.

De priore & poſteriore.

1. QVod eſt prius priore, eſt etiam prius poſteriore Sumitur ex libro categoriarum cap. 11.] Verum eſt vniuerſim in omnibus modis Prioris: qui continentur his verſibus:

Tempore, Naturâ prius, Ordine dic, & Honore
Et cauſa effectu dicitur eſſe prior.

ſic in primo modo Prioris Adamus protoplaſtus, qui prior fuit Abrahamo, etiam prior extitit Iſaaco & ceteris eorum nepotibus,

2. *Quod eſt poſterius poſteriore, eſt etiam poſterius priore.* Sumitur ex eodem capite.] Verum eſt abſolutè eodem ſenſu, quo dictum præcedens. Sic Iſaacus qui eſt poſterior Abrahamo parente ſuo, etiam haud dubio poſterior eſt primò omnium parente Adamo.

3. *Omne poſterius dicit ordinem ad prius.* Commentator in lib. 2. Metaphyſ. t. 10.] Nempe in ſenſu formali & compoſito, quomodo etiam: *Omne prius dicit ordinem ad poſterius.* Ratio eſt, quia prius & poſterius correlatiua ſunt, quorum proprietas eſt dici ad ea, quæ conuertuntur id eſt ad ea, quæ viciſſim ad ipſa dicuntur, vt pater ad filium, qui viciſſim ad patrem dicitur. Eâ de cauſâ Ariſtoteles in poſtprædicamentis agens de modis Prioris, non tradit modos Poſterioris: quia cum correlatiua ſint, ſupponit, quot modis vnum dicitur, totidem alterum dici oportere. Eodem ſenſu vera etiam eſt vulgaris iſta propoſitio.

4. *Poſterius non poteſt eſſe ſine Priore.* quinto Metap. cap. 11.] Nimirum in ſenſu compoſito quoad

rationem prioris & poſterioris. At verò quoad exiſtentiam ſui, poteſt eſſe poſterius in rerum naturâ etſi actu non exiſtat prius, & è conuerſo, quo modo poteſt viuere filius, non ſuperſtite parente, & ſupereſſe pater ſublato filio. Exceptis tamen iis, in quibus id, quod eſt prius, neceſſariò & actu præſupponitur à poſteriore; vt v. c. rationale à diſcurſiuo, & ita in aliis, in quibus ſola intercedit prioritas naturæ, vt colligitur ex ſupradictis, & mox pluribus explicabitur.

5. *Vbicunque eſt perpetua duorum reciprocatio, ibi neutrius in tempore præceſſio.*] Veritas huius manifeſta eſt ex terminis: nam ſi alterum iſtorum prius eſſet tempore, non poſſet ex vnius poſitione inferri neceſſario poſitio alterius. Imò ex huiuſmodi ſimultate, quâ duo vel plura ſe mutuo ponunt aut tollunt, & inter ſe conuertuntur exiſtendi conſequentiâ, ne quidem ſubſiſtere poteſt naturæ prioritas, quæ minor eſt, quàm prioritas temporis, vt conſtat ex c. 11. de modis Prioris, & cap. 12. de modis Simul in Poſtprædicamentis.

6. *Inter prius & poſterius naturâ non valet conuertentia.*] Eſt commune inter Philoſophos axioma, deſumptum ex capitibus iam citatis, & ex l. 5. Metaphyſicæ c. 11. vbi Philoſophus: *Quædam verò* (inquit) *ſecundum naturam & ſubſtantiam* (priora & poſteriora dicuntur) *quęcunque contingunt abſque aliis eſſe: iſta verò ſine illis minimè.* Ex quibus verbis infertur apertè ad prioritatem naturæ requiri, vt id, quod eſt prius, poſſit eſſe ſine poſteriori, iuxta illud vulgare: *Poſterius non tollit naturam prioris*: de quo vide, ſi placet quæ diximus infra Titulo De *accidente in genere*, diſtinct. 3. contra vero, vt poſterius natura non poſſit eſſe ſine priori. Vnde ſequitur inter prius & poſterius naturâ non valere exiſtendi con-

eſt itaque pronunciatum non purè phyſicè aut methematicè loquendo; ſed moraliter, & ſecundum communem hominum exiſtimationem.

DISTINCTIO VI.

De Præterito & Futuro.

1. QVod *factum eſt, infectum fieri nequit.*] Intelligitur & verum eſt, in ſenſu formali ſiue compoſito, vt explicat D. Thomas 1. p. q. 25. a. 4. Eſtque aperta ſententia D. Hieronymi Epiſtolâ 22. ad Euſtochium, D. Auguſtini Epiſtolâ 26. contra Fauſtum c. 5. D. Anſelmi, Proſolog. c. 6. Imò & Ariſtoteles idem expreſſe docet lib. 6. Ethic. c. 2. vbi approbat Agathonis carmina.

Hoc etiam ipſe Deus ſolumque carere videtur
Infectum vt faciat, quod factum eſt, atque peractum.

Ratio pronunciati eſt; quia factum eſſe, & præteritum dicitur id, quod in aliquâ differentiâ temporis habuit eſſe: impoſſibile autem eſt, vt quod ſemel reuera ponitur habens eſſe in aliquâ differentiâ temporis, in illâ eâdem non habeat vel habuerit eſſe: quia eſſet & non eſſet, pro eodem tempore, quod repugnat in ſe: & conſequenter etiam ipſi potentiæ Dei: etenim ad diuinam potentiam pertinet, vt quod vult Deus eſſe, id pro aliquo tempore ſit. Vnde pro eodem tempore non eſſe, eſſet contra voluntatem & potentiam diuinam. Quemadmodum ergo non poteſt Deus facere, vt res ſit & non ſit ſimul; quia hoc eſſet ſeipſum negare & ſibi repugnare; nec ita poteſt facere, vt præteritum

non fuerit. Hoc ſenſu dixit S. Hieron. loco citato. *Audenter loquar: cum omnia poßit Deus, ſuſcitare virginem non poteſt poſt ruinam.* Atque hinc eſt, quod ea quæ præterita ſunt, tranſiiſſe dicantur in neceſſitatē quandam fatalem, quæ mutari non poſſit, iuxta illud.

2. *Ad præteritum non eſt potentia.*] Idem ibidem, & Vaſquez tom. 1. in 1. p. diſp. 105 totâ. Verum eſt eodem ſenſu quo infectum fieri nequit, quod factum eſt. Fieri enim non poteſt, vt id, quod fuit, nō fuerit, vel quod non fuit, id fuerit: quia eſt manifeſta contradictio. Valet vtrumque pronunciatum in illos, qui ſi quæ incaute & infeliciter facta ab ipſis vel neglecta ſunt, ea ſeſe aut non feciſſe, aut non neglexiſſe gratis exoptant. Vide, ſi placet, Suarez diſp. 50. Metap. ſec. 9. n. 14. Dixi in ſenſu compoſito accipiendum eſſe vtrumque pronunciatum, quia in ſenſu diuiſo locum non habet: licet enim Deus fecerit quippiā ſiue produxerit: manet tamen integra in ipſo potentia, qua potuiſſet illud non facere in ſenſu diuiſo. Et ita intelligendi, Gregorius in 1. diſt. 42. & alij, qui videntur docere contrarium, ſed in modo tantum loquendi diſſident, in re conueniunt: neque enim dicunt, non fuiſſe, poſtquam fuiſſe aliquid ſupponitur; ſed abſolutè & ſecundum ſe ſpectatum potuiſſe non fieri: quod nemo negat. Poteſt item Deus rem eandem, quæ prçteriit, reproducere ſecundum ſe, & ſimpliciter: licet non formaliter quatenus præterita eſt: Etenim vt veriſſime dixit S. Gregorius.

3. *Longe minus eſt Deo reparare quod fuit, quam creare, quod non fuit.*] Homilia 25. in Euangelia. Conſonat D. Auguſt. ſer. 19. de verbis Apoſtoli, in hunc modum: *Si in nihilum rediremus, poterat & Deus facere, vt eſſemus, ſicut & fecit nos eſſe, cum antea nunquā fuiſſemus.* Ratio eſt, quia nō implicat cōtradictionē, neq; ex parte Dei reproducētis cum hic

æquè potens, poſt rem corruptam ac erat ante productam: ergo ſi potuit nondum productam producere, poterit etiam corruptam reproducere: neque implicat ex parte rei reproducendæ; Nec denique ex parte reproductionis. Vide, ſi placet, Suarez, diſp. Metap. 5. ſec. 3. n. 6. & diſp. 50. ſec. 3. n. 14. Conimb. in l. 2. de Gen. c. 11. q. 5. a. 3. & alios apud hos.

4. *Omne futurum neceſſariò futurum eſt*. l. 1. de Interpretatione c. 8.] Duplex eſt neceſſitas alicuius effectus: vna dicitur *antecedens*; ſiue abſoluta, quæ oritur ex cauſa antecedente neceſſariò operante, & ad vnum determinata. Hoc pacto, poſito ſole neceſſariò ſequitur illuminatio; quia ſol eſt cauſa neceſſaria reſpectu illuminationis: altera dicitur *conſequens* neceſſitas, ſiue hypothetica vel ex ſuppoſitione, quæ non oritur ex cauſa antecedente & neceſſariâ; ſed ex ipſa poſitione effectus, etſi ille effectus ſit liber, & à libera cauſa. Hoc pacto neceſſe eſt, Petrum ſedere, poſito quod ſedeat, aut ſeſſurum eſſe, poſito quod ſeſſurus ſit. Prior neceſſitas tollit libertatem, & de hac non intelligitur pronunciatum: poſterior non tollit, ſed præſupponit libertatem, & de hac intelligitur, ac verum eſt pronunciatum.

5. *Omne quod eſt, dum eſt, neceſſe eſt eſſe.* Et

6. *Omne quod non eſt, dum non eſt, neceſſe eſt non eſſe.* l. 1. de Interp. c. 8.] Intelligitur vtrumque & verum eſt de neceſſitate hypotheticâ ſiue conditionatâ; non de abſolutâ, ſiue in ſenſu compoſito, non in diuiſo. Sic poſito, verbi cauſa, quod Petrus ambulet, neceſſe eſt eum moueri: implicat enim contradictionem, ambulantem vt ſic, non moueri. Abſolutè tamen poteſt non moueri, quia poteſt non ambulare. Sic etiam poſito, quod Antichriſtus peccabit, neceſſe eſt eum peccaturum eſſe, & Deum hoc præſcire:

neceſſitate ſcilicet conſequente & hypothetica, non antecedente, ſeu abſolutâ. Vnde dictum iſtud.

7. *Omne ſcitum à Deo eſt neceſſarium.*] Si intelligatur hoc modo: Omnis res, quam Deus glorioſus ſcit aut cognoſcit, eſt abſolutè in ſe neceſſaria, falſum eſt: ſi vero explicetur (vti debet) hoc ſenſu: Omne id quod ſcitum ſeu cognitum eſt à Deo eſſe vel fore, neceſſe eſt eſſe vel fore, verum eſt, iuxta explicationem vtriuſque præcedentis; quia hic eſt ſenſus compoſitus includens neceſſitatem hypotheticam, ſiue ex ſuppoſitione: ſic verbi, cauſa, poſito, quod Deus præuiderit Ioannem cras certa temporis differentia eliciturum actum amoris, tam eſt impoſſibile, vt Ioannes non eliciat illum actum (licet illum liberè ſit eliciturus) quàm eſt impoſſibile, illum non elicere eundem actum, dum elicit, in ſenſu compoſito; quem tamen liberè elicit: Quod enim à Deo prouidetur futurum, ſupponitur futurum neceſſitate hypothetica, quæ minimè aduerſatur noſtræ libertati, iuxta illud.

8. *Præſcientia Dei non imponit neceſſitatem futuris contingentibus.*] Eſt cõmune pronunciatum Philoſophorum ac Theologorum: ſicuti ex eo, quod Petrus verbi cauſa, videt Paulum ambulantem vel comedentem, non impeditur Paulus, quo minus vtrumque liberè præſtet; ſi alias nemine aſpiciente, liberè id feciſſet: ita neque voluntas noſtra in decretis ſuis liberis, nec vlla futura contingentia, quoad contingentiam ſuam impediuntur ex eo præciſè, quod Deus iſta cognoſcat ab ęterno. Pro cuius maiore explicatione notandum eſt, contingens vocari illud, quod comparatum ad ſuam cauſam proximam poſſibile eſt eſſe & non eſſe. Hinc non repugnat, eſſe determinatè futurum: poteſt enim idem effectus & dici contingens & determinatè futurus: contingens

quidem reſpectu cauſæ, quæ ex ſe eſt indifferens ad illum producendum, & non producendum: determinatè verò futurus; quia cauſa, quæ poteſt illum producere, & non producere, reipſa producet. Hinc etſi Deus præſciuit determinatè futura contingentia: Hac tamen præſcientia nullam eorum futuritioni neceſſitatem importat. Etenim,

9. *Futura non ideo ſunt, quia à Deo præſciuntur; ſed idcirco præſciuntur, quia futura ſunt.* S. Auguſt. l. 3. de libero Arbitrio.] Eſt namque cognitio Dei, quâ futura cognoſcit, merè ſpeculatiua, vt loquuntur Theologi; non practica: ſcientiæ autem ſpeculatiuæ præſupponunt ſuum obiectum, non efficiunt: Itaque prius eſt, in ſigno rationis, eſſe futurum, quam ſciatur à Deo. Siue, res futuræ prius ratione futuræ ſunt, quam præſciantur futuræ, & habent independenter à præſcientia rationem & modum ſuæ futuritionis: id autem, quod poſterius eſt, re in eſſe perfecto conſtituta, non immutat naturam illius, vt explicatum eſt Titulo *de accidente generatim.* Diſtinctione tertia, Si inferas; Ergo præuiſio Dei pendet à rebus futuris, quod videtur abſurdum. Reſpondeo, cum diſtinctione: ſi enim intelligatur, quod præuiſio, quoad eſſe intrinſecum ſeu ſubſtantiale pendeat ab actionibus futuris, eſt falſum: eſſet enim tam perfecta Dei cognitio, quoad intrinſeca, etiamſi nulla vnquàm fuiſſet creatura, ac eſt modò; quia per terminationem ad creaturas nulla omninò ratione intrinſecè variatur: ſi verò intelligatur, quod ab illis dependeat aliquo modo, per modum obiecti, poteſt concedi; ſed inde nihil abſurdi ſequitur.

DISTINCTIO VII.

De Æternitate & Æterno.

1. *ÆTernitas eſt interminabilis vita tota ſimul & perfecta poſſeſſio.*] Ita communiter Theologi & Philoſophi ex Boëtio lib. 5. de Conſolatione Philoſophica proſa 6. dicitur primò *interminabilis*, quia ęternitas ſic dicitur quaſi extra terminos. Dicitur ſecundò *vita* tam primæ, quam ſecundæ, id eſt & ſui eſſe, & operationum ſuarum. Dicitur tertiò *Tota ſimul*, id eſt, indiuiſibilis & carens ſucceſſione partium. Dicitur quartò *Perfecta*, id eſt increata & independens ab alio. Dicitur quintò *Poſſeſſio* ad ſignificandam quietem & immutabilitatem, quæ opponitur mutationi. Hæc igitur definitio continet triplicem negationem, per quas remouentur à duratione Dei imperfectiones aliarum durationum. Prima eſt negatio terminorum ſiue principii & finis. Secunda eſt ſucceſſionis ſiue diuiſibilitas, qualis eſt in tẽpore. Tertia eſt dependẽtiæ, qualis eſt in omni duratione creata. Porrò æternitas proprie dicta à parte rei eſt ipſa Dei eſſentia. Vnde vt loquuntur Theologi

2. *Deus eſt ſua æternitas:*] vt videre eſt apud D. Thomam 1. p. quæſt. 10. Formaliter tamen conſiderata, eſt attributum ratione ratiocinata diſtinctum à Dei eſſentia, ſicuti cætera illius attributa. Pulchrè id explicat S Auguſt. ad ilia verba Pſalm. 101. *Tu autem idem ipſe es, & anni tui non deficient*; in hunc modum: Æternitas ipſa Dei ſubſtantia eſt, quæ nihl habet mutabile, ibi nihil eſt præteritum; quod iam non eſt, nihil eſt futurum, quaſi nondum ſit, ſed non

eſt

eſt ibi, niſi eſt, non eſt ibi fuit, & erit, quia quod fuit iam non eſt, & quod erit, nondum eſt, ſed quicquid ibi eſt, non eſt niſi eſt. Etſi igitur æternitas coëxiſtat tempori pręſenti, præterito &, futuro, non tamen ſequitur eſſe in illa præteritum aut futurum, aut vllam rationem ſucceſſionis, ſed alia ſequuntur duo. Prius eſt, quod æternitati omnino vniformiter permanenti adueniat ratio coexiſtentię ad præſens, præteritum & futurum: ſicuti immenſitati eodem modo vniformiter manenti aduenit coexiſtentia ad loca realia, quę in tempore creantur. Poſterius eſt, quod in æternitate omnino in ſe indiuiſibili, virtualis quædam latitudo cernatur, quâ poſſit omnino in ſe inuariabilis permanens habere ſibi creatas res ſucceſſiue coexiſtentes, modo has, modo illas, in qua quidem coexiſtentia poteſt eſſe ſucceſſio, quia Deus hodie vni creaturæ coexiſtit, quæ poſtea deſinit, craſtino die alteri citra ſuam mutationem. Hęc enim ſucceſſio non eſt in ipſo Deo ſed in rebus creatis, & denominatio inde reſultans in Deum extrinſeca illi eſt, ſecundum quam aliquando tribuitur illi præteritum & futurum.

1. *In æternitate non datur prius & poſterius.* Elicitur ex capite 11 libri Categoriarum.] Intelligitur & verum eſt de prioritate reali. At prioritate rationis non repugnat dari, vel datum fuiſſe aliquo æterno aliud in ſigno rationis prius. Exemplum eſto in ſcientiâ Dei immutabili; quæ licet reuera æterna ſit, præcedatque omnes creaturas: & propterea non pendeat à rebus creatis, verbi gratiâ, ab actibus hominum bonis vel malis, qui futuri ſunt, quoad determinationem realem & intrinſecam, quæ fit in Deo: eſt tamen in ſigno rationis illis poſterior, & pendet ab illis, quoad determinationem obiecti-

uam, tanquam conditionem neceſſariam, vt in eſſentia Dei repræſentet futurum. Scientia enim neceſſariò pręſupponit obiectum ſcibile. Vt docet Suarez in materiâ de ſcientiâ Dei. Vide dicta diſtinctione 6. huius Tituli n. 9.

3. *In diuinis non eſt prioritas in quo, ſed à quo.*] Eſt celebre pronunciatum Theologorum: ſenſus illius verus eſt, in diuinis non eſſe prioritatem durationis; ſed originis: etſi enim Pater ſit principium Filij, & Pater & Filius principium Spiritus ſancti: non tamen eſt vna perſona prior alterâ duratione, naturâ, aut perfectione; ſed tantum origine, &, vt inquit Fonſeca, ordine enumerationis naturalis, vt pluribus explicatum eſt Titulo 1. diſtinctione 2. ad illud axioma; *Omne principium prius eſt ſuo principiato.* Hinc vero ſequitur ordinem originis non debere concipi per ſigna, in quorum vno ſit vna perſona & non altera, vel in quorum vno perſona ſit futura, & in alio iam exiſtat, talis enim cogitatio aliena eſt à diuinâ perfectione, cũ rei omnino neceſſariæ ab intrinſeco repugnet futuritio, quocunque modo conſideretur, & ſi talis res verè cogitetur, vt ens actu per eſſentiam concipi & cogitari debeat. Lege, ſi placet, Suarez l. 9. de Trin. c. 5. n. 9. & l. 11. c. 2. n. 6.

3. *Naturalia in Trinitate ſunt priora liberis.*] Etſi omnia in diuinis æterna ſint, & quæ abſoluta ſunt, idem inter ſe à parte rei: noſtro tamen modo concipiendi, cum fundamento in re, & obiectorum dependentia diſtinguuntur à multis Theologis varia ſigna ſeu inſtantia rationis, ad concipiendos diſtinctè & ordinandos inter ſe actus intellectus & voluntatis diuinæ. Hæc autem ſigna concipienda ſunt, per modum abſtractionis præciſiuæ, & indepen-

dentiæ vnius ab alio, non verò per modum inſtantium in quorum vno, aliquid intelligatur eſſe, quod non ſit in alio. Sic prius ratione concipimus, quod Deus præcognoſcat, ſuam voluntatem hoc vel illud libere poſſe velle, quam actu velle; & quod prius ratione habeat ſcientiam abſolutam de iis, quæ omnibus rebus communia ſunt, quam ſcientiam conditionatam de his vel illis creaturis in particulari; prius item ratione habeat ſcientiam quam liberum decretum voluntatis. Denique quod omnes actus naturales & neceſſarij priores ſint actibus liberis, iuxta propoſitum effatum: Neque enim æternitas excludit hunc ordinem rationis, iuxta explicationem huius & duorum præcedentium axiomatum. Vide, ſi placet, *S*uarez, de prædeſtinatione, l. 6. c. 4. n. 4. & alibi.

4. *Abſoluta in diuinis ſunt priora relatiuis.*] Celebris iſta apud Theologos propoſitio, traditur à Scoto in 1. diſt. 6. q. 1. à D. Thoma 1. p. q. 33. a. 4. ad 2. vbi eam explicat, & dicit veram eſſe in relatiuis ſecundum eſſe: non verò ſecundum dici. Refertur item à Caietano 1. p. q. 41. a. 2. & aliis paſſim. Intelligitur autem de abſolutis, quæ ſignificantur per modum actus primi, cuiuſmodi ſunt intellectus, voluntas, potentia, æternitas. Hæc enim in Trinitate ſemper priora ſunt relatiuis: Non autem intelligi debet, de omnibus iis, quæ ſignificantur per modum actus ſecundi, cuiuſmodi eſt velle, ſeu amare. tametſi enim intellectio eſſentialis prior ſit omnibus, non tamen volitio eſſentialis. Conſule, ſi placet, Suarez l. 6. de Trin. c. 4.

5. *In æternis non differunt eſſe & poſſe.* l. 3. Phyſ. t. 32.] Verum eſt pronunciatum, ſi hic ſenſus ſit: æterna non prius tempore vel duratione apta eſſe ad

exiſtendum,& poſt actu exiſtere; ſed ſimul exiſtere, & poſſe exiſtere: quia nunquam fuerunt in potentiâ ante actum, vt notat D. Thom. q.1.de potentiâ, a. 1. ad 6. falſum autem, ſi intelligatur, quod omne id ſit productum à Deo ab æternitate, quod potuit à Deo produci; quomodo aliqui illud non rectè explicant. Eodē ſenſu Philoſophus l. 9. Met. c. 4.t.17. docet, *In æternis non eſſe potentiam contradictionis; quemadmodum in corruptibilibus*; nimirum quoad eſſe ſiue exiſtere: cum nullo modo ſecundum iſtud mutari poſſint: quod enim æternum eſt durationem habere debet infinitam: alioqui non eſſet æternum, id eſt extra terminos. Vnde docent Suarez diſp. 20. Metap. ſec. 6. n.15. Conimbricenſes & alij, ſi Deus ab æterno creaſſet hominem in aliquâ operatione ſimultaneâ, v.c. intelligentem, videntem, &c. debuiſſet infinito tempore in eadem operatione perſeuerare. Item, ſi Petrum v.c. creaſſet clauſis oculis, nō potuiſſet eos aperire infinito tēpore, ſi ſedētē creaſſet, nō potuiſſet ſurgere; ſi vigilantē. non potuiſſet dormire,& contra, ſi ignē prope ſtramē,nō potuiſſet illud exurere, ſi gallinam ouo incubantem, non potuiſſet illud excludere. *Si dicas*, hæc eſſe abſurda, *Reſpondetur* dupliciter aliquid dici abſurdum quod repugnat naturæ rei, ſeu implicat. 2. quia eſt præter conſuetum ordinem ſeu morem vniuerſi: illa ergo non eſſent abſurda 1. modo, ſed 2, quia ordo rerum & connaturalis ſtatus poſtulat, vt in tali diſpoſitione creentur, in quâ poſſint ſuas actiones exercere, vnam poſt aliam, quoniam vero Deus poteſt agere ſupra naturam, & prçter conſuetum ordinem Vniuerſi, ideo ex multorum ſententiâ potuiſſet res llas ita creare.

6. *Quidquid Deus facit in tempore. id decreuit ab æternitate.*] Eſt commune effatum Theologorum,

cuius frequens vſus eſt in materiâ de Prædeſtinatione & Reprobatione. Ratio illius ſumitur ab immutabilitate & æternâ Prouidentiâ Dei, quâ, *attingit à fine vſque ad finem fortiter & diſponit omnia ſuauiter*, vt dicitur Sapientiæ c. 8. Lege, ſi placet, Suarez l. 5. de Prædeſtinatione c. 3. n. 11. & c. 4. n. 3. & alibi.

7. *Quidquid Deus non facit in tempore, id ab æterno voluit non facere.*] Dicitur Deus id voluiſſe non facere, vt oſtendatur id ei fuiſſe inuoluntarium non negatiuè tantum per ſuſpenſionem actus voluntatis: quomodo docent Philoſophi, poſſe hominem negatiuè ſe habere, circa aliquod obiectum; ita vt illa omiſſio ſeu carentia actus ſit tantum virtute ſeu interpretatiuè voluntaria; ideo ſcilicet, quod voluntas poſſit velle, & tamen non velit cum aduertentiâ; ſed etiam fuiſſe inuoluntarium per formalem & verum actum voluntatis, poſitiuè. Ratio eſt; quia voluntas Dei circa nullum obiectum poteſt ſe habere merè negatiuè: Nullum enim obiectum eſt creatum aut increatum, vel creabile, cui non conueniat exiſtere ſub diſiunctione: Ergo impoſſibile eſt, diuinam voluntatem non habere actum poſitiuum, quo velit exiſtentiam aut non exiſtentiam talis obiecti: Ergo non poteſt omninò cohibere actum circa illud, antecedens patet; quia inter extrema contradictoria nullum datur medium: Ergo nec inter exiſtentiam & non exiſtentiam obiecti: ſequela etiam patet; quia eo ipſo, quod creatura extitura eſt, Deus vult eius exiſtentiam, & eo ipſo, quod non eſt extitura, vult non exiſtentiam, per actum poſitiuum: hic enim modus agendi vel non agendi per actum poſitiuum ex ſe perfectior eſt: Deo autem id tribuendum, quod eſt perfectius, vt bene notat Vaſquez Tomo 1 in 1. p. d. 79. c. 3. Suarez Tract. 2. in 1. p. l. 5. c. 4. n. 5. Granadus, Floravantius, & alij.

8. *Momentum eſt vnde pendet æternitas.*] Momentum non ſemper temporis punctum indiuiſibile ſignificat; ſed laxius ſæpe vſurpatur, pro aliquâ temporis portione: quæ licet in ſe magna eſſe poſſit, tamen in comparatione alterius cenſetur exigua: quo ſenſu Ieremias in lamentationibus c. 4. v. 6. dicit Sodomam momento ſubuerſam, id eſt exiguo temporis ſpatio, comparatione Ieruſalem, quæ longâ obſidione prius afflicta fuit, quam vaſtaretur, vt explicat Salianus. Eodem ſenſu rectè hanc vitam momentum dicimus, ex quo pendeat æternitas: Totum enim humanę vitę tempus, licet illud concipias mille ac decem annorum millium, reſpectu æternitatis, quaſi inſtans eſt, & vix ſenſibilem habet durationis quantitatem, imo non ſolum quaſi inſtans eſt, ſiue punctum temporis; ſed potius, *vt puncti breuiſſima particula*, inquit Simonides apud Plutarchũ de Conſolatione. Quid autem eſt Puncti particula? *Nihil*, nam Punctum eſt, cuius pars nulla eſt, vt ex Euclide, l. 1. Elementorum, docent Mathematici. Vide, ſi placet Maximiliani Sandæi ſymbolum vitæ humanæ 87.

TITVLVS LXIII.

De Prædicamento *Habere.*

DISTINCTIO VNICA.

De *Modo Habendi.*

1. HAbitus, prout hic ſumitur, eſt forma extrinſeca, quæ, latè accepto vocabulo, nomine, veſtis ſignificatur, quęque nõ aliter informat, quàm

extrinſecè ſubiectum adiacendo, & extrinſecè denominando.

1. *Amictus corporis index eſt cordis.*] Docet pronunciatum ex corporis habitu ordinariè cognoſci ſuo modo interiorem animi cõſtitutionem: in quantum videlicet per huiuſmodi ſigna externa, in internam hominis notitiam veniri poteſt. Sic molle veſtimentum animi mollitiem plerumque apud vulgus ſignificat, nitor curioſus & ornatus effœminatum redolet ingenium, iuxta illud Marii apud Saluſtium.

2. *Munditia mulieribus, labor viris conuenit.*] Etenim tenuia tenuibus, magna magnis conueniunt, & vilis cuiuſdam animi eſt, tam leuibus occupari. Simile enim occupatur ſimili, & à paribus delectatio venit. Vnde ſemper aliquid neglectûs ingenia magna ferè oſtendunt. Nam vt rectè cecinit Ouidius: *Forma viros neglecta decet.* l. 2. de arte am. & ordinariè, cultûs magna cura, magna eſt virtutis incuria, vt pluribus oſtendit Nicolaus Cauſſinus Tomo 3. Curiæ ſanctæ, Maximâ 13. ſub finem. Quare non immeritò ridetur à Tertulliano Achilles, dum ſtolam fundere, comam ſtruere, cutem fingere, ſpeculum conſulere, collum demulcere, aurem foratu effœminare, atque in his omnibus libidini ancillare diſcit.

3. *Ornatus & ſordes pari modo fugiendi ſunt.*] S. Hieronymus Epiſt. ad Nepotianum, rationem aſſignat ibidem; quia alterum deliciis, alterum gloriâ redolet. Rarum iſtud hoc æuo: frequentiùs enim ab ignauiâ, & ſeruilis animi abiectione nimiæ veſtium ſordes proueniunt.

4. *Non faciunt equum meliorem aurei frani.* Seneca l. 5. Epiſt. 41.] Monet hoc dictum, fortunæ ornamenta nõ mutare hominis ingeniũ; valetq; in cõptulos & effœminatos, qui magis de externo corporis

habitu, quam interno mentis ornatu laborant; cum longè melius ſit poſſidere animum habentem ſcientias, quam habitum corporis eleganter videre conformatum. Eodem ſpectat & illud.

5. *Simia manet ſimia, licet aurea geſtet inſignia.*] Tametſi enim, qui huiuſmodi ſunt, magnifico ſplendidoque ſint cultu ornati: moribus tamen ſuis inertiam ac vecordiam ſuam produnt. Verum nihilominus ex parte eſt, quod ait Quintilianus l. Inſtit. 8. magnificum corporis habitum, addere hominibus auctoritatem, vt eſt in Græco verſu.

Εκ γαρ τοι τούτων φάτις ἀνθρώπους ἀναβαίνει. Odiſſe ζ.

PARS SEXTA.

DE RERVM AC VOCVM diſtinctione, oppoſitione, &c.

TITVLVS LXIV.

De diſtinctione rerum.

DISTINCTIO PRIMA.

De variis diſtinctionum generibus.

1. DISTINCTIO generatim eſt duplex, vna ex natura rei, altera rationis. Illa eſt actu in rebus ante operationem intellectus, ideſt, inter extrema, quorum vnum à parte rei non eſt aliud: Hæc verò non eſt actu in rebus; ſed fit per operationem intellectus.

2. Diſtinctio ex natura rei ſubdiuiditur in Realem, qua vnum differt ab alio, tanquam res à re, vt Petrus à Paulo; quantitas à qualitate: Et in Modalem, quâ vnum differt ab alio, tanquam modus à re, vel tanquam modus à modo, vt Petrus à ſuâ actione, ſtatio à ſeſſione.

3. Diſtinctio rationis ſubdiuiditur in eam, quæ dicitur rationis ratiocinantis; Quando videlicet non

eſt in reipsâ fundamentum diſtinguendi: ſed ſola ratio concipit rem, vt diſtinctam, vt cum idem prædico de ſeipſo: v. c. Petrus eſt Petrus: hic ſemel Petrum concipio tanquam prędicatum, quaſi ſit diſtinctus à ſeipſo: Et in eam, quæ dicitur Rationis ratiocinatæ, cum quidem actu & formaliter res non eſt diſtincta à parte rei: habet tamen fundamentum in ſe, quod præbet occaſionem intellectui, vt eam concipiat tanquam diſtinctam, per diſtinctos & inadæquatos conceptus.

4. Cæteræ diſtinctionum ſpecies, quæ ab aliis aſſignari ſolent, vel in modo enumeratis continentur, vel ad eas reuocantur. Vt diſtinctio Formalis v. c. pro extremorum conditione aliàs realis eſt, aliàs rationis.

DISTINCTIO II.

De diſtinctione reali & rationis generatim.

1. Q*Væcunque poſſunt à ſe mutuò ſeparari, diſtinguuntur à parte rei.*] Nimirum vel realiter ſtrictè, ſi ſint duæ res, vel realiter modaliter ſi ſint res & modus, vel duo modi eiuſdem rei. Ratio eſt; quia fieri non poteſt, vt idem omninò in indiuiduo ſeparetur à ſeipſo à parte rei; ſicut eſt impoſſibile, illud diuidi, quod omninò eſt indiuiſibile. Quare ſi duo aliqua poſſint ſeparari à parte rei in indiuiduo (quo ſenſu hîc ſeparatio accipitur) non ſunt idem à parte rei: Ergo diſtincta à parte rei, ſiue ex naturâ rei. Sumitur autem commune iſtud Doctorum axioma, ex lib. 7. Top. cap. 1. lib. 15. Vbi ſic inquit Philoſophus: Amplius ſi poterit alterum ſine altero eſſe, non erit idem, traditur etiam non ob-

ſcurè à D. Auguſtino l. 6. de Trinitate verſ. 6. vbi probat, in vnoquoque corpore aliud eſſe magnitudinem, aliud colorem, aliud figuram; quia diminutâ magnitudinè, poteſt manere idem color, & eadem figura; & mutato colore manere eadem figura, & contra.

2. *Quæcunque poſſunt à ſe mutuò ſeparatim exiſtere, diſtinguuntur realiter.*] Sumitur ex autoribus & locis iam citatis. Nempe realiter ſtrictè, tamquam res à re differunt, & non tantum vt modus à re; Quoniam de eſſentiali ratione modi eſt, vt per nullam potentiam manere poſſit ſine re cuius eſt modus: Ergo illa duo vel erunt res diſtinctæ per ſe; vel erunt modi rerum diſtinctarum; vel vnum erit res, & alterum erit modus rei diſtinctæ: atqui quocunque horum modorum ſe habeant, erunt realiter diſtincta, vel per ſe vel ratione rerum diſtinctarum, cum quibus identificantur modi diuerſi. Sic verbi cauſa ſubſiſtentia Petri & Pauli differunt realiter ratione ſubſtantiæ quam modificant: nam vnaquæque ſubſiſtentia habet aliquam identitatem cum re; quam afficit: Et illæ res diſtinguuntur realiter inter ſe: Ergo & modi ratione illarum diſtinguentur realiter. Vide, ſi placet, Suarez diſp. 7. Metap. ſec. 1. 2. & 3.

3. *Quæ vnâ productione generantur ſunt idem.*] Vtitur hoc principio Ariſtoteles lib. 4. Metap. t. 3. ad probandum, Ens & Vnum eſſe idem. Verum eſt, de his, quæ per ſe fiunt, & immediate vnicâ actione reali: Quæ autem ſolum dicuntur produci, vel potius comproduci vnâ actione, quatenus vnum reſultat ex alio, non oportet, vt ſint vnum realiter & idem: ſed ſolum ſubiecto, vel colligatione quadam; quia reuera immediatè & proximè non fiunt vnâ reali actione: imò neceſſe eſt vt illa vna actio

ſumatur indiuiſibiliter: Nã ſi ſit aliquo modo compoſita, poterit in adæquato termino eius reperiri aliqua diſtinctio. vt v. c. vnicâ actione calefaciendi fit calor, & vnitur ſubiecto ſeu materiæ ex cuius potentiâ educitur: vbi in termino duo fiunt ex naturâ rei diſtincta, ſcilicet entitas caloris, & vnio eius; licet actio ſit realiter vna: eſt tamẽ aliquo modo compoſita ex modis quaſi partialibus, qui in eâ poſſunt conſiderari. Lege, ſi placet, Suarez loco citato.

4. *Idem manens idem non poteſt exiſtere ſine aliqua ſui.* Sumitur ex l. 7. Top. c. 1. loco 15. Senſus eſt, non poſſe aliquid exiſtere permanenter, ſiue permanere in ſe immutatum, ſeparato aliquo, quod ſit idem intrinſece & eſſentialiter ſuæ entitati. Ratio eſt, quia alioqui maneret idem, & non maneret, quod implicat contradictionem. Hinc patet, cur ea, quæ ſola ratione diſtinguuntur, non poſſint à ſe mutuò ſeparari, etiam per abſolutam Dei potentiam. Vide Suarez loco citato. Alia ratio eſt de eo quod tantum pertinet ad integritatem rei, vt conſtat ex materia de nutritione.

5. *Vnio non tollit diſtinctionem ſed ſeparationem.*] Ideſt vnio non facit, vt quę vniuntur, ſint vnum & idem à parte rei; ſed vt ſint vnita: non enim requiritur ad diſtinctionem realem ſeparatio actualis; ſed ſufficit potentialis. Sumitur & hæc propoſitio ex loco Ariſtotelis proxime citato.

6. *Idem eſt principium conſtituens rem in eſſe proprio & diſtinguens eam à quouis alio.* l. 5. Phyſic. cap. 5.] Verum eſt pronunciatum duplici ſenſu: primo generatim de qualibet diſtinctione, & principio rerum eſſendi: per quod enim res habet ſuum eſſe, per idem habet diſtingui à quolibet alio, ſiue vt loquũtur alij. *Per quod vnumquodque in ſuo eſſe conſtituitur, per idem ab alijs diſtinguitur.* Ratio generalis eſt, quia propriũ

cuiuſq; rei conſtitutiuũ dat eidem vnitatem, ſicut & entitatẽ: vnitas enim eſt indiſtinctio rei in ſe & diſtinctio, à quouis alio. Itẽ, quidquid vltimo conſtituit rẽ aliquã in ſuo eſſe, eſt illi ſoli à parte rei proprium: Ergo impoſſibile eſt, eam per illud non diſtingui à quolibet alio. Et hoc ſenſu communiter vſurpatur propoſitum axioma, 2. poteſt etiam intelligi, & verum eſt diſtinctione ſpecifica Entium phyſicè completorum, & ita propriè intelligitur de Formâ Phyſicâ ſubſtantiali, quæ ſicuti dat eſſe completum & quidditatiuum compoſito phyſico; ita nihilominus facit illud eſſe ab aliis diſtinctum. Vnde iſtud.

7. *Actus eſt, qui facit differre.* l. 7. Metap. c. 13.] Verũ eſt iuxta poſteriorem effati præcedentis explicationem, hoc modo: Actus, ideſt, forma rei, dat ſpeciem & diſtinctionem ab aliis rebus, cum per materiam res conueniant in ſpecie. Ea de causâ Forma phyſica ſubſtantialis dicitur *Ratio quidditatis*, &, *omnis ſpecies dicitur eſſe à formâ.* Vt explicatum pluribus eſt, Titulo *de causâ Formali*, diſtinct. 1. & 2. Eodem ſenſu verum eſt illud.

8. *Omnis diſtinctio fit per aliquem actum.* 7. Metap. t. 49.] Vbi quidem in ſpecie non habetur, tantum enim *ſeparare actus* dicitur: ſatis tamen commodè à Philoſophis paſſim inde citatur, vt conſtat ex dictis Titulo *de cauſa formali* diſt. 3. num. 2. Poteſt etiam intelligi iuxta priorem ſenſum axiomatis præcedentis, dummodo latè accipiatur actus, non ſolum pro formâ Phyſicâ; ſed etiam pro qualibet actualitate Metaphyſica. Lege, ſi placet, Suarez l. 7. de Trinit. c. 4.

DISTINCTIO III.

De diſtinctione generica & ſpecifica.

1. Q*Væcunque differunt genere, etiam ſpecie differunt & numero.* Porphyrius cap. de genere.] Nimirum vel realiter tantum, vel prædicamentaliter tantum; vel etiam realiter & prædicamentaliter ſimul. Vnde iſta.

2. *Quæcunque differunt genere realiter, differunt numero & ſpecie realiter.*] Sic lapis v. c. & equus diſtinguuntur genere, ſpecie & numero: non tamen diſtinguuntur prædicamentaliter; quoniam in genere ſubſtantiæ conueniunt: lapis autem & albedo v. c. differunt genere, ſpecie & numero realiter & prædicamentaliter; ac proinde dicuntur inter ſe primò eſſe diuerſa.

4. *Quæcunque differunt genere prædicamentaliter, differunt ſpecie & numero prædicamentaliter.*] Sic actio & paſſio, quæ ſecundum rem, numero ſunt idem, differunt genere, ſpecie & numero prædicamentaliter, iuxta communem ſententiam Philoſophorum.

4. *Quæcunque magis differunt, quàm numero, differunt ſpecie.*] Verum eſt ſub hac diſtinctione: quæcumque magis differunt, quam numero, per rem ſibi accidentalem, differunt ſpecie accidentali: Quæcunque magis differunt, quam numero, per rem ſibi eſſentialem, differunt ſpecie eſſentiali, priore modo differunt Petrus Doctor, & Henricus idiota; poſteriore Petrus & Bucephalus. Vide Hurtado. D. 6. Logicâ ſect. 1. n. 1.

5. *Quæcunque differunt realiter, eadem eſſentialiter.*

Traditur à Suarez diſp. 5. Metaphyſic. ſect. 2.] Eſſentialis differentia ſumitur dupliciter, 1. ſtrictiſſimè pro intrinſeca diſſimilitudine in eſſentia, & ita propoſitum effatum intelligitur à Dialecticis & Metaphyſicis de ſola diſtinctione ſpecifica aut generica, 2. minus ſtrictè quidem; ſed nihilominus propriè pro qualicunque diſtinctione rerum, ſiue numerica illa ſit, ſiue ſpecifica aut generica, & hoc poſteriore ſenſu verum eſt pronunciatum. Ratio eſt; quia omnis realitas defert ſecum eſſentiam realem, & alia realitas, aliam eſſentiam; tametſi non ſemper eſſentiali ſpecie diſtinctam. Intellige in rebus creatis: non autem in increatis ſiue diuinis. Nam in SS. Trinitate vnitas eſſentiæ non impedit realem Perſonarum diſtinctionem.

6. *Aliud eſt differre eſſentialiter*, *aliud eſſentiali ſpecie differre.* Traditur à Suarez ibidem.] Ratio eſt; quia omnia, quæ differunt realiter, eadem in creatis eſſentialiter differunt, vt explicatum eſt: non omnia, quæ differunt realiter, eadem ſpecie differunt. Vt partes continuæ in lineâ verbi cauſa, differunt eſſentialiter, id eſt realiter; cum poſſint à ſe mutuò ſeparari: non differunt ſpecie eſſentiali: Item Petrus & Paulus differunt eſſentialiter numericè, ſed non ſpecificè; quia ſecundum rationem conueniunt in natura communi, ſiue in ſpecie humana: ſecundum rem autem, ſiue à parte rei diſtinguuntur differentia indiuiduali, quæ eſt pars Metaphyſica contrahens naturam cōmunem, & cum ea conſtituens hanc naturam indiuiduam. Licet vero differentia indiuidualis ſit eſſentialis ſuo indiuiduo; cum non niſi ratione diſtinguatur à ſubſtantia ſiue eſſentia rei, vt docet Suarez diſp. 5. Metap. ſec. 2. n. 35. tamen ſecundum communem loquendi modum non ſolet vocari diffe-

rentia eſſentialis; ſed intrinſeca, entitatiua, & materialis, vt diſtinguatur à differentia ſpecifica, quæ propriè dicitur formalis; quia deſumitur ab eo gradu, in quo formaliter conueniunt indiuidua eiuſdem ſpeciei. Hoc etiam ſenſu ſpecies infima dicitur tota eſſentia indiuiduorum, ſcilicet formaliter, ac præcisè ſumptâ eſſentiâ.

7. *Aliud eſt eſſe diuerſum.*] Nempe ſi termini iſti ſumantur propriè & philoſophicè. Illa enim propriè dicuntur differre, quæ in aliquo conueniunt vniuocè, & in alio diſtinguuntur. Vt Petrus & Leo: eſſe autem diuerſa dicuntur, quæ in nullo ſuperiore adæquatè conueniunt, vt Petrus & albedo: hæc namque toto genere, ſiue totis prædicamentis diuerſa ſunt. Sumitur hæc doctrina ex l. 5. Metaph. c. 9. t. 17. & l. 10. c. 51. vt notat Fonſeca in vtrumque locum.

DISTINCTIO IV.

De conditionibus diſtinguentis.

1. QVi bene diſtinguit bene docet.] Eſt commune Sapientum proloquium. Ratio illius eſt; quia cum multiplex poſſit eſſe ſenſus & interpretatio, non modo earum, quæ de rebus fiunt, propoſitionum. Sed etiam ipſarum rerum, prout nominibus ſeu vocibus ſubſtant; cumque non ſtatim cuilibet in doctrinali auſcultatione obuia ſit germana veritatis explicatio; fit, vt methodicæ diſtinctiones ſuo loco & tempore adhibitæ, rei cognoſcendæ lucem afferant clariſſimam, & omnem peruestigandæ veritatis moleſtiam penitus auferant. Dixi ſuo loco tempore; quia ſi importunè, & ſine iudicio minimè ad rem facientes adhibeantur, animum audientium pertur-

perturbant, & ſtudioſis ſæpe numero negotium faceſcunt.

2. *Bona diſtinctio eſt difficultatis ſolutio.* Refertur ab Alberto M. in libro 1. Metaph. Tract. 1. cap. 2.] Vbi addit, eſſe communem omnium ſententiam. Ratio eſt, quia pleræque difficultates in diſputationibus naſci ſolitæ, ex non recta terminorum apprehenſione proueniunt: hæ autem per bonam & opportunam diſtinctionem enodantur.

3. *Vniuſcuiuſque rei quidditas per diſtinctionem attingitur.* Sumitur ex libro 2. Poſter. cap. 14.] Vbi rerum omnium eſſentias, per diuiſionem ſiue diſtinctionē inueſtigari poſſe affirmat Philoſophus; nam diuidendo & diſtinguendo vnum ab alio, ad propriam cuiuſque rei definitionem peruenitur. Videri poteſt Fonſeca l. 5. Dial. c. 7. vbi pulchrè oſtendit, quâ methodo per diuiſionem & diſtinctionem rei cuiuſpiam definitio inueſtigetur.

4. *Omnis diſtinctio fieri debet per membra oppoſita.* Sumitur ex lib. 1. de Partibus Animal. cap. 3.] Vbi docet Philoſophus, non rectè diuidi animalia in natantia & alba, nec rurſus in vrbana & ſylueſtria; quod eadem & natantia & alba eſſe poſſint, nec non & vrbana & ſylueſtria. Eadem ratione Boëtius libr. de diuiſione, reprehendit diſtinctionem animalium in rationalia, & duos pedes habentia, quod membra diuiſionis non ſint diſtincta. Ratio effati eſt; quia hoc pacto enumerando non rectè dici poteſt, aliud eſſe hoc, aliud illud: quod tamen in huiuſmodi diſtinctione intenditur.

5. *Differentiam ponens inter aliqua, cognoſcit vtrumque ſub propriâ ratione.* Sumitur ex lib. 2. de anima t. 145.] Vbi docet Ariſtoteles, vnum aliquem ſen-

ſum externum non poſſe percipere differentias obiectorum ad ſenſus diuerſos pertinentium; ac proinde neque de omnibus obiectorum ſenſibilium diſcriminibus iudicare. *Nam ſi vnum eſt*, inquit, *quod dicit aliud ab vno differre, idipſum cognoſcere vtrumq; debet*: alioquin enim non rectè poteſt diſtinguere, iuxta illud,

6. *Arbitrum oportet vtrinſque partis cauſam cognoſcere.* Sumitur ex eodem textu, & l.1. de cælo c. 10. t. 101.] Vbi ita ratiocinatur Philoſophus: ſimul autem ea, quæ dicentur, maiorem fidem habebunt, ſi diſceptantium rationum iura prius fuerint audita, minuſque videbimur indictâ causâ damnare. Arbitros enim, non aduerſarios eſſe oportet eos, qui de veritate, vt res poſtulat, iudicium laturi ſunt. Ratio effati eſt; quia alioqui de re ignotâ ſententiam temerè & inconſultò feret, & rei difficultatem minimè expediet, iuxta illud.

7. *Soluere vinculum nemo poteſt, qui nodum ignorat.* l.3. Metap. c.1. t.1.] Cum enim controuerſias, de re quapiam pro vtraque parte diſcutere, nihil aliud ſit, quam vincula mentis & eorum nodos inſpicere, (nihil enim aliud ſunt argumenta pro vtraque partes quã vincula, quibus mens ligatur, & impediatur, vltra ne progredi queat, (vt eodẽ textu docte oſtendit Ariſtot.) is ſanè ad veritatis perceptionem, modicè idoneus erit, qui omnes vtriuſque difficultates & ambiguitates perſpectas habere minimè laborauerit: At verò, qui de quæſtione propoſitâ, dubia pro vtraque parte diligẽter & accuratè penſitarit is omnes controuerſiarum nodos facili negotio expediuerit.

TITVLVS LXV.

De oppoſitione rerum.

DISTINCTIO PRIMA.

De oppoſitione generatim

1. O*ppoſitorum eadem eſt diſciplina.* Sumitur ex lib. 4. Metap. t. 4. & ex l. 10. t. 14. & aliis locis.] Oppoſitio ſumitur dupliciter; primò latè pro quauis repugnantia ſeu diuerſitate extremorum quæ nihil eſt aliud, quam vel negatio, quod vnum extremũ non ſit, aut non poſſit eſſe aliud, aut ſimul cum alio : vel quam relatio, quæ aliquando realis eſt, aliquando rationis, ſecundo minus latè accipitur , pro peculiari quadam repugnantia, inter certa extrema , & ita oppoſitione diuiduntur in Relatiuè oppoſita , Contraria , Priuantia , Contradictoria. Horum omnium inter ſe dicitur eadem eſſe diſciplina; quia conſiderantur & tractantur ab iiſdem ſcientiis. Vt Medicina v. c. conſiderat de ſano & ægro, Phyſica de habitu & eius priuatione, Ethica de virtute & vitio, & ita de ceteris: Cum hoc tamen inter ipſa oppoſita diſcrimine, quod alterum ipſorum à ſcientiis conſideretur per ſe & primario, alterum per accidens & ſecundario. Vt Metaphyſica per ſe conſiderat Ens reale, per accidens Ens rationis. Et ratio eſt; quia à ſe mutuo in doctrina & cognitione dependent : vel enim ſe habent, vt res & priuatio ſeu negatio rei; & ita cognoſcitur vnum per alterum, nempe priuatio ſeu negatio per rem illã qua priuat, aut quam negat : iuxta illud : *Priuatio cognoſcitur*

per habitum oppoſitum: Vel habent ſe, vt formæ contrariæ, & ita alterutrum cognoſcitur per alterum, vt virtus per vitium, & vitium per virtutem. Vel denique ſunt oppoſita relatiuè, & ita cognoſcitur vnum cum altero, iuxta illud: *Vno relatiuorum definitè cognito, alterum quoque definitè cognoſci neceſſe eſt.* In Categoriis cap. 8. quod axioma omnibus oppoſitorum generibus accommodari poteſt, de illo ſupra actum eſt, Titulo *de relatione.*

2. *Oppoſitorum oppoſiti ſunt effectus.* lib. 5. Polit. cap. 8.] Intelligitur propriè de poſitiuè inter ſe oppoſitis, quæ ſicuti vtriuſque ſunt realia, ita effectus habent vtrimque realiter oppoſitos. Ratio eſt, quia vnumquodque producit effectum ſuæ naturæ proportionatum. Sic calor calefacit, frigus infrigidat, & eadem eſt ratio in ceteris, vt pluribus explicabitur infra, de cauſis & effectis contrariis.

3. *Nulla oppoſita poſſunt ſimul reperiri in eadem re.* Sumitur ex 1. Elench. 4.] Nempe in eadem re ſingulari, ſecundum eandem partem, reſpectu eiuſdem, eodem tempore & modo, alij alias addunt conditiones; ſed illę vel non differunt à recenſitis; vel commodè ad eas reuocantur. Ratio pronunciati eſt; quia omnia oppoſita ſunt repugnantia: atqui.

4. *Nulla repugnantia poſſunt ſimul reperiri in eadem re.*] Nimirum ſecundum curſum naturalem. Ratio per ſe manifeſta eſt ex terminis, quoniam repugnantia vt ſic, ſibi neceſſariò repugnant, & excludunt ſe mutuò ab eodem ſubiecto: vt album & nigrum, lapis & lignum, doctus & indoctus, homo non homo, ambulans non ambulans. Intellige ſimul ſeu eodem tempore, & eodem modo, vt diximus ad axioma præcedens.

5. *Nulla oppoſita de eadem re verè ſimul affirmari*

poſſunt.] Ratio eſt; quia non poſſunt ſimul eſſe in eadem re vel ſubiecto, iuxta explicationem ſuperioris pronunciati, ac per conſequens nec verè de eodem affirmari; quoniam affirmari rectè aut non affirmari ſequitur eſſe aut non eſſe rei. Hinc etiam.

6. *De quocunque affirmatur alterum oppoſitorum, negatur alteri.*] Ratio eſt, quia oppoſita de eadem re ſingulari non poſſunt ſimul verè affirmari, iuxta explicationem præcedentium: Ergo ſi alterum de re quapiam verè affirmaueris; alterum de eadem neceſſariò negandum erit, verbi cauſa ſi Iſaac verè dicitur filius Abrahæ, verè etiam negatur eſſe illius parens. Ceterum non conuertitur pronunciatum abſolutè in omnibus oppoſitorum generibus: Neque enim ſequitur: Petrus non eſt filius Pauli; Ergo non eſt eius pater, ſed in iis ſolum conuerſio valet, quæ carent medio vt, Petrus non eſt probus; Ergo improbus: Ioannes non eſt ſanus, ergo infirmus: & ita de ceteris.

7. *Maiori bono maius malum opponitur.*] Refertur à D. Thoma 2. 2. q. 79. art. 4. Sumiturque ex lib. 8. Ethic. cap. 10. Vbi docet Philoſophus, Tyrannidem eſſe peſſimum Reip. malum; quia nimirum contraria eſt Regno, quæ eſt optima Reip. ſpecies, vt docet Ariſtoteles ibidem: *Rex enim non ſuas ipſe: ſed eorum, qui regnntur, vtilitatem conſiderat: & qui talis non eſt, ſorte potius quidam eſt Princeps*, ait, *quam Rex: at verò Tyrannus non Reip. ſed ſuum ipſe bonum perſequitur.* Vtitur etiam hoc pronunciato D. Thomas 2.2.q.34.a.2. Vbi ex illo probat, odium Dei eſſe peſſimum peccatum; quoniam opponitur dilectioni Dei, in quo conſiſtit optimum hominis. Eodem ſenſu vſurpari ſolet & illud.

8. *Id eſt melius, cuius oppoſitum eſt peius.* Sumitur ex eodem cap.] Vt autem vera ſint hæc pronunciata, requiritur, vt conferantur inter ſe termini oppoſiti eodem genere oppoſitionis; hinc licet odium Dei ſit peius, quam carentia viſionis Dei: tamen viſio Dei entitatiuè cenſeri poteſt nobilior amore Dei: in iſtis enim eſt oppoſitio priuatiua; in his vero contraria, 2. requiritur, vt cætera omnia, quæ interuenire poſſunt, ſint paria: poteſt enim id, quod opponitur minori bono, eſſe deterius illo, quod opponitur maiori bono, propter aliquam circumſtantiam ſibi, non alteri annexam, quamobrem licet melius abſolutè ſit intrare Religionem, quam audire Sacrum die dominico: peius tamen eſt, non audire Sacrum tali die; quam non intrare Religionem: quia pro priori vrget præceptum; non autem pro poſteriori. Similiter melior eſt Fortitudo, quàm Temperantia, intemperantia tamen peior eſt puſillanimitate; quia in hac communiter maior libertas eſt; quam in illâ. Lege, ſi placet, D. Thomam 1. 2. q. 39. art. 4. ad 1. & q. 84. a. 4. ad 1. & alibi.

DISTINCTIO II.

De oppoſitis contrariè in genere.

1. Contrariorum eadem eſt ſcientia. libro 1. Top. cap. 8. & lib. 10. Metaph. t. 4 1. & lib. 5. Ethicorum c. 1. in principio,] Vbi loquitur Philoſophus in hunc modum: *Eadem nãque potentia ſciẽtiaque contrariorũ eſſe videtur:* Potentia nimirũ ſeu vis, nõ effectiua: Nã cauſæ contrariæ contrarios habent effectus, vt mox explicabitur; ſed perceptiua

ſiue cognoſcitiua: ſic enim eâdem facultate cognoſcimus album & nigrum, id eſt, oculo, ſeu potentiâ viſiua: conſonum & diſſonum aure, calidum & frigidum tactu &c. & generatim verũ eſt hoc pronunciatum eodem ſenſu, quo paulò ante explicatum eſt, oppoſitorum eandem eſſe diſciplinam.

2. *Contraria iuxta ſe poſita magis eluceſcunt.*] Ariſtoteles in Problematis ſeç. 22. num. 11. & l. 2. de cœlo t. 40. vbi generatim docet ea, quæ iuxta ſe ponuntur, facilius ſenſu humano percipi. Eandem doctrinam repetit t. 90. eiuſdem libri, verum itaq; pronunciatum eſt, tum in propriè contrariis, tum in aliis etiam inter ſe diſſimilibus ac diſparatis. Sic in moralibus bona clareſcunt, cum fuerint malis comparata: ſic in naturalibus gratiam lucis commendat obſcuritas noctis, & vmbræ atrique colores picturæ augent venuſtatem in artefactis, dum eminentiora quæque diſtinguunt, & differentiâ colorum alternâ vice ſeſe excitante, oppoſita iuxta ſe poſita clarius ac diſtinctius in oculos incurrunt. Particularia huius rei exempla ſpeciatim recenſere nihil attinet: cum paſſim cuilibet ſint obuia.

3. *Contraria ſunt ſub eodem genere.*] Capite de Oppoſitis ſub finem & li. 1. Phyſic. t. 56. & lib. 1. de Gen. & Cor. t. 51. & alibi, intelligitur de contrariis propriè prout diſtinguuntur à reliquis Oppoſitorum generibus: talia enim ſub eodem ſunt genere, ſiue proximo, ſiue remoto, vt conſtat ex ipſorum definitione, qua dicuntur *contraria maximè ſub genere diſtare*: At verò ea entia, quæ planè ſub diuerſo ſunt genere ſiue prædicamento, non tam dicuntur diſtare ſeu differre, quã eſſe diuerſa: cũ ſint in diuerſa ſerie Categoriæ. An autẽ dentur contraria, quæ tãtùm conueniant in genere ſummo, & non in aliquo

ſubalterno, valde eſt dubium; & probabilior videtur pars negatiua, (licet animosè aliqui affirmatiuam defendant) ſi de propriè dictis contrariis ſit ſermo: talia enim ſunt ſub eodem genere habitus vel actus, vel potentiæ &c. habitus autem non contrariatur directè actui, nec actus habitui aut potentiæ, vt explicatum eſt ſuo loco.

4. *Eò vnumquodque eſt melius, quo eius contrarium deterius.*] Elicitur ex l. 8. Ethic. c. 10. & verum eſt, ſecundum eam conſiderationem, qua melius opponitur peiori, & peius meliori: quo etiam modo intelligitur communis illa regula ex l. 2. Topic. deſumpta: *ſicut oppoſitum melioris eſt peius, ita oppoſitum peioris eſt melius.* Sic v. c. melior eſt actus caritatis, quam fortitudinis; quia actus odij Dei, vel omiſſio illius, cæteris paribus grauior eſt, quam actus audaciæ, aut fortitudinis neglectus. Sic etiam generatim tanto peior eſt deteſtatio virtutum, quanto melius earum deſiderium, vt deſiderium. Vt patet ex dictis diſtin. proximè ſuperiore,

5. *Peſſimum eſt, quod eſt contrarium optimo.*] lib. 8. Eth. c. 10 ante medium, vbi ex eo, quod tyrannis aduerſetur vniuerſaliſſimo bono Regni, quod videtur eſſe optimum, infert Ariſtoteles, tyrannidem eſſe peſſimum malũ: peſſimum enim, inquit, eſt id, quod eſt contrarium optimo. Intelligitur itaque & verum eſt pronunciatum iuxta explicationem præcedentis. & locum habet in omnibus, quæ habent contrarium ſiue ea contrarietas moraliter conſideretur, ſiue naturaliter, ſic v. c. odium Dei peſſimum eſt in genere moris, & amor eiuſdem etiam in genere moris optima eſt operatio: at vero in genere naturæ optima operatio eſt viſio ſeu intellectio Dei: contra verò error circa Deum, vel etiã priuatio viſionis Dei peſſimum eſt in eodem genere. Ita fere Vaſquez in. 1. 2. diſp. 100. n. 26.

6. *Contrariorum eadem eſt ratio.*] Sumitur ex l. 5. Eth. c. 1. & aliis locis iam ſæpius hoc titulo citatis: verum eſt autem, quoad mutuam oppoſitionem & expulſionem inter duo contraria. Vt v. c. ſicuti calor vt octo excellenter calefacit; ita è conuerſo frigus vt 8. excellẽter frigefacit; & ſicuti virtus aliqua excellenter eſt bona, ita eius contrariũ vitiũ excellenter eſt malum. In aliâ contrariorum inter ſe collatione non ſemper locum habet: Nam veritas & falſitas iudicij ſunt contraria: horum tamen non in omnibus eadem eſt ratio; quia veritas eſt inſtar puncti & ſcopi, qui certo tantum modo attingi poteſt: Falſitas verò eſt inſtar aberrationis à ſcopo cum ſit receſſus à veritate) quæ mille modis fieri poteſt, item plura ſunt malis contraria, quam bonis vt iam explicabitur.

7. *Plura ſunt malis, contraria, quam bonis.* in Categoriis c. 10] Vbi dicitur, *Bono malum tantum eſſe contrarium,* vt vitium virtuti: *Malo verò tum bonum tum malum;* vt auaritiæ v. c. contraria eſt liberalitas, quæ eſt bona, & prodigalitas, quæ mala. Eodem ſenſu l. 2. Eth. c. 8. docet Philoſophus, peccatum non ſolum contrariari virtuti; ſed etiam oppoſito vitio. Bonum autem & malum hoc loco non ſumuntur tranſcendentaliter: neque per malum intelligitur priuatio (alioqui priuatiua foret oppoſitio non contraria) ſed vti per bonum intelligitur forma, ſeu qualitas conueniens, vt calor igni, frigus aquæ; ita per malum intelligitur forma poſitiua diſconueniens, vt calor in aqua, frigus in aëre. Porro Ariſtoteles non vult, cuiuis bono neceſſariò & propriè contrariari aliquod malum; nec vult cuilibet malo multa eſſe propriè & extremè contraria, ſed loquitur de contrarietate tum perfectâ tum imperfectâ; quoniam extremâ &

perfecta duntaxat contrarietate vnum vni tantum eſt contrarium, vt mox explicabitur

DISTINCTIO V.

De extremè & mediè contrariis.

1. V*Ni vnum tantum eſt contrarium.* l. 1. de cælo t. 16. & l. 10. Metap. t. 14.] Intelligitur & verum eſt de contrarietate perfecta ſiue extrema: non autem de imperfecta & intermedia. Vt albedini v. c. qui eſt color extremus vnus tantum color extremus eſt contrarius, videlicet nigredo: etſi plures medij eidem opponãtur vt flauus, cœruleus, rubicũdus, fuſcus &c. ſecundo vnum vni tantum contrariatur adæquatè: vt v. c. liberalitati (quæ eſt virtus inclinans tum ad dandum, tum ad retinendum pecunias &c. quando & quo modo recta ratio dictat) non ſola contraria eſt auaritia adæquatè, neque ſola prodigalitas; ſed vtraque ſimul. Tertio quando plura ſunt vni contraria, tum illa plura conueniunt etiam in ratione vnius, & ita manet verum, vni vnum dumtaxat eſſe contrarium. Sic albedini opponitur tum nigredo tum medij colores, vt fuſcus, cœruleus &c. ſed hi ſub ratione vnius; quatenus ſcilicet continent aliquid nigredinis. Sic liberalitati contraria eſt auaritia, & prodigalitas, quatenus hæc duo in hoc vno conueniunt, quod deſtruant rectitudinem liberalitatis.

2. *Medium eſt quodammodo ipſa extrema.* Sumitur ex lib. 5. Phyſic. t. 6] Vbi ex eo probat Philoſophus, medium cum extremis, & hæc cum illo collata, eſſe quodammodo contraria, vt viridem

colorem v.c.aut fuſcum, cum nigro collatum,album videri:cũ albo nigrum iudicari. Porro iudicari. Porro duplex in genere medium eſt, vnũ per participatiotionem extremorum,& hoc realiter cõponitur ex extremis, ac proinde ipſa quodãmodo extrema eſſe dicitur; vt tepor ex calore & frigore,medij colores ex albedine & nigredine; alterum eſt medium ſolum per comparationem ad extrema: & hoc non componitur realiter ex illis; quomodo dicitur homo eſſe medius inter entia purè ſpiritualia & purè materialia. De priori medio intelligitur propriè axioma: poſteriori etiam poteſt accommodari.

3. *Medium quod ex extremis conſtat, virtute continet extrema.* Sumitur ex eodem textu, & refertur à D. Thoma 2. 2. q. 179. a. 2. ad 2.] Intelligitur propriè & verum eſt de eo, quod eſt medium per participationem: hoc enim conſtat ſiue componitur ex ipſis extremis; vt dictum eſt. Ordinariè autem in eo alterum extremorum dominatur, à quo abſolutam ſumit denominationem vt ibidem ſubiungit D. Thomas. In quem etiam modum de ſupernaturali Theologia, quæ ſimul ſpeculatiua & practica eſt, docet idem 1. p. quæſt. 1. art. 4. eam magis eſſe ſpeculatiuam, quam practicam; quoniam ex primario obiecto eſt ſpeculatiua. De eodem medio, quod dicitur per participationem, intelligitur illud,

4. *Medium & extrema ſunt eiuſdem generis.*] Vtitur hoc pronunciato S. Thomas 2. 2. q. 1. art. 2. in *ſed contra* & ex eo probat, fidei obiectum, ex parte credentis eſſe aliquid complexum enuntiabile, eo quod fides media ſit, inter ſcientiam & opinionem quæ ſunt circa enunciabilia. Sumitur autem ex lib. 10. Metaphyſ. c. 6. t. 22. vbi Philoſophus inquit:

Media omnia, & quorum ſunt media, in eodem genere eſſe neceſſe eſt. Rationem aſſignat ibidem; quia media ſunt illa, in quæ prius mutetur neceſſe eſt, id quod mutatur; vt ſi cytharœdus ab vltima chorda ad primam paulatim tranſeat, prius in medios ſonos veniet; & in coloribus, ſi ex albo quiſpiam in nigrum pergat, prius in puniceum & fuſcum incidet, quàm ad nigrum perueniat: eadem eſt ratio in ceteris: atqui, *Mutari ex genere in genus nihil poteſt, niſi per accidens*, vt inquit Philoſophus ibidem, v. c. ex quantitate, in qualitatē, ex colore in figuram &c. Neceſſe eſt igitur, media, & ea quorum ſunt media, in eodem genere eſſe. Eandem doctrinam habet Ariſtoteles l. 5. Phyſic. t. 6. paulò ante citato, vbi ait in citharæ fidibus mediam collatione primæ grauem; reſpectu vltimæ verò acutam æſtimari. In eandem ſententiam vſurpari ſolet illud vulgate: *Medium participat de vtroque.*

DISTINCTIO IV.

De contrariis in ordine ad ſubiectum.

1. Contrariorum idem eſt ſubiectum. in Categoriis c. 10. & l. 10. Metap. t. 13.] Nimirum vel idem genere, vt calor & frigus, quorum ſubiectum eſt idem corpus corruptibile; vel idem ſpecie, vt virtus & vitium, quorum ſubiectum eſt homo; vel etiam idem numero; quo modo vna eademque materia nunc frigida eſt, nunc calida. Iuxta hunc ſenſum quidam explicant & illud: *Contraria ſunt in eodem genere*: intelligunt enim de genere phyſico, eò qnod contraria verſentur circa idem ſubiectum, & habeant fieri in eadem materia: ſi non ſimul, ſaltem

ſucceſſiuè. Ea de cauſa in definitione dicuntur, *Contraria eidem ſubiecto viciſsim ineſſe, niſi eorum alterum inſit à natura.* Debet autem propoſitum axioma intelligi ad eum ferè modum, quo lib. 1. Phyſic. t. 4. Philoſophus ait: *Ex Principiis eſſe omnia*: quemadmodum enim non ex quouis principio fiunt omnia; ſed ſingula ex ſuis principiis ita non omnia contrariorum genera idem omninò ſubiectum habent; ſed ſingula ſibi proportionatum, vt verbi cauſa virtus & vitium voluntatem, ſcientia & error intellectum, & ita de ceteris.

2. *Contraria circa eandem verſantur materiam.*] Verum eſt eodem ſenſu, quo effatum præcedens: ſumitur autem ex lib. 2. de Cœlo t. 16. & ex lib. 1. de Gen. & Cor. cap. 1. t. 1. Vbi inquit Philoſophus: *oportere contrariis ipſis ſemper vnam ſubiicere materiam ſiue loco, ſiue accretione, decretioneuè, ſiue alteratione mutatio fiat*, id eſt, ſiue res loco moueantur, ſiue accreſcant, aut decreſcant, aut aliam quamuis mutationem ſubeant, dari oportere vnum commune ſubiectum, quod contraria viciſſim ſubeat. Senſus moralis huius pronunciati indicatur illo vulgari adagio: *Figulus inuidet figulo*: & iſto: *Nulla pax regni ſociis*, de quibus vide, ſi placet, quæ diximus ſupra, Titulo *de Amicitia.*

3. *Contraria non poſſunt eſſe ſimul in eodem ſubiecto.* lib. quarto Metap. t. 20. & 27. & lib. 9. Metap. t. 19.] ſubintellige primo naturaliter, ſiue ſecundum vim & ordinem naturæ: quia reſpectu potentiæ diuinæ multa contraria poſſunt ſimul copulari in eodem ſubiecto, vt fusè diſputant Philoſophi in lib. 2. de Gen. & Corrup. ſecundo intellige ſecundum eandem partem, vt notat Ariſtoteles lib. 6 Phyſic. t. 83. quia æthiops verbi cauſa eſt albus ſecundum dentes cum ſit corpore niger. Tertio in gradibus

vtrimque intenſis. Patet ex textu citato. Ait enim ea non poſſe eſſe ſimul, *niſi vel ambo ex parte* verbi cauſa in gradu quarto: *vel alterum ex parte*, id eſt remiſsè, *alterum ſimpliciter*, id eſt in gradu excellenti, *inſit*. Vnde eſt illud.

4. *Quæ ſuis contrariis minus permixta ſunt, magis talia ſunt*] Veluti id eſt frigidius, quod minus habet admixtum caloris. Sumitur ex l. 3. Topicorum cap. 4. & l. 5. Phyſic. t. 19. vbi docet Philoſophus; *Id magis vel minus eſſe tale, quod minus vel magis habet admixtum contrarij*. Sic aqua magis eſt vel minus frigida, quæ habet minus, vel magis admixtum calorem.

5. *De natura contrariorum eſt, ſe mutuò expellere.*] Sumitur ex lib. 10. Metaphyſ. cap. 6. & aliis locis iam ſæpius citatis, ac refertur à Simplicio in lib. 1. Phyſic. t. 47. Intelligitur ſecundum eandem partem ſubiecti, & ſecundum gradus intenſos; nam in partibus diuerſis, & gradibus remiſſis, ſe mutuò patiuntur vt dictum eſt numero tertio. Expellunt autem ſeſe aliquando formaliter: quoniam videlicet effectus formalis vnius in gradu excellenti, non poteſt eſſe in eodem ſubiecto cum effectu formali alterius in gradu ſimiliter excellenti, v. c. albedo vt ſex, & nigredo vt ſex in eodem pariete, aliquando etiam effectiuè ſeſe expellunt, vt calor & frigus, quę ſunt qualitates actiuæ. Sic v.c. calor, qui eſt in igne, efficienter pellit frigus ab aqua per calefactionem producendo calorem in aqua: hoc autem contingit, prout ſunt in diuerſis ſubiectis: nam ex eodem ſubiecto formaliter ſe excludunt, vt calor v. c. qui introducitur in aquam formaliter pellit frigus ex aqua.

6. *Contrarietas eſt oppoſitio ſecundum formam.*] Sumitur ex l. 1. Metap. t. 13. & 14. ac verum eſt eodem

ſenſu, quo axioma præcedens: nimirum in gradu intenſo reſpectu eiuſdem omninò ſubiecti: oppoſitio enim & expulſio mutua contrariorum fit ſecundum ipſorum formam in gradibus intenſis: non ratione eſſentiæ, ſeu naturæ ſpecificæ præcisè: Nam calor vt 4. & frigus vt 4. non opponuntur, & poſſunt eſſe ſimul: ſed ratione intenſionis, vt calor vt quinque, & frigus vt 5. Hæc tamen non eſt integra, nec adæquata cauſa mutuæ expulſionis: ſed accedit etiam incapacitas ſubiecti, ſeu materię: quæ ſicuti limitatam habet eſſentiam, ita etiam potentiam receptiuam.

7. *Illud non eſt in ſubiecto, quo inhærente ſequitur duo contraria eſſe ſimul.* lib. 2. Top. c. 3. loc. 23. & 24.] Videlicet naturaliter, ſecundum gradus intenſos, & ſecundum eandem partem, ita vt ambo ſubiectum abſolutè denominent. Ex hoc effato probat Ariſtoteles, pro Platone, ideam ſiue ſpeciem Socratis non eſſe in Socrate: quia ſi eſſet, moueretur ſimul & quieſceret: moueretur enim; quia Socrates ponitur moueri: quieſceret autem: quoniam idea dicitur eſſe immobilis.

8. *Illud non eſt in ſubiecto, cuius contrarium non poteſt eidem ineſſe.* ibidem.] Ratio eſt, quia contraria eidem ſubiecto viciſſim inſunt, vt conſtat ex ipſorum definitione: Quocirca ſi vnum non poſſit ineſſe, neque alterum poterit. Verum eſt pronunciatum in iis contrariis, quorum neutrum ineſt ſemper à naturâ, vt ex eadem definitione patet. Hinc docet Ariſtoteles probari poſſe, quod odium non ſit in eâ parte animi formaliter, quæ appetitus iraſcibilis appellatur; quia Amor Odio contrarius, non poteſt eſſe in iraſcibili. Item ignorationem non eſſe in appetitu: quia ſcientia ignorationi contraria, non eſt in illo: ſed inhæret potentiæ cognoſcenti.

contrarius, non poteſt eſſe in iraſcibili. Item ignorationem non eſſe in appetitu; quia ſcientia ignorationi contraria, non eſt in illo; ſed inhæret potentiæ cognoſcenti.

9. *Contraria in re non ſunt contraria in mente.*] Calor, frigus, & cætera contrariorum genera, prout ſunt in rerum natura, verè ſibi contrariantur, & in eodem ſubiecto ſimul exiſtere non poſſunt, vt dictum eſt; at verò prout ſecundum conceptus & ſpecies ſunt in mente, ſiue intellectu cognoſcente, non habent ea mutuam inter ſe pugnam: non enim notiones & rationes contrariorum ſunt contrariæ: ſed magis vnum contrariorũ eſt ratio cognoſcendi aliud; quoniam, vt ſupra explicatum eſt, *contrariorum eſt eadem ſcientia.* Lege, ſi placet, D. Thomam 1. 2. q. 35. a. 5. & alibi.

DISTINCTIO VI.

De cauſis & effectis contrariis.

IDem non poteſt eſſe principium oppoſitorum.] Refertur ab Alexandro de Ales in l. 7. Metaph. c. 23. & verum eſt de principio ac cauſa particulari: non autem communi. Item de principio ac cauſa per ſe & ratione ſui præcisè operante naturaliter: non autem de cauſis per accidens & liberis: Ratio eſt; quia *Idem manens idem ſemper facit idem*, vt ſupra explicatum eſt. Titul. *de cauſa efficiente* d. 12. n. 7. Hinc quando dicitur natura eſſe principium motus & quietis, non intelligitur quies priuatiua, quæ eſt oppoſita motui; ſed poſitiua, quæ non opponitur motui. Quinimò motus ordinatur ad illam, vt via ad terminum: ideo enim terra v. c. mouetur ad locum infimum,

vt ibidem quieſcat. Dixi intelligi de cauſâ particulari, ſeu propria; quia vnum & vniuerſale eſt rerum omnium principium, nempe Deus; & idem poteſt eſſe cauſa communis effectuum contrariorum, vt ſol v. c. cœlum, &c. à quibus diuerſiſſimi proueniunt effectus. Vide, ſi placet, quæ diximus Titulo 8. diſt. 6. numero 1. & 5. dixi 10. per ſe, & ratione ſui præcisè; quia per accidens, & ratione ſubiecti ac diſpoſitionum, poteſt idem eſſe principium oppoſitorum, iuxta illud commune Peripateticorum..

2. *Quod operatur propoſitum in propoſito, idem operatur oppoſitum in oppoſito.*] Sic v. c. ſol ceram emollit, lutum indurat, ignis aſtringit corium, glaciem laxat, ebrietas aliis garrulitatem confert, aliis ſilentium. Denique idem cibi ac potus vſus, vni eidemque homini; ſed aliter affecto, modo ſalutaris eſt; modo noxius. Vide, ſi placet, D. Thomam 1. p. q. 49. art. 3.

3. *Cauſæ contrariæ contrarios habent effectus.* Sumitur ex l. 4. Meteor c. 6. t 30. & refertur à Commentatore t. 40.] Verum eſt eodem ſenſu, quo explicuimus, idem non poſſe eſſe principium oppoſitorum; nimirum per ſe & ratione ſui, idque in cauſis particularibus & propriis, naturaliter operantibus quo etiam ſenſu diximus ſupra: *Contrariorum contrarios eſſe motus*. Tit. *de motu*, ſic frigus contrahit, laxat calor; ſic albo colore diſſipatur viſus, colligitur nigro & generatim ſecundum hoc, locum habet celebris illa regula Ariſtotelica libro primo Topicorum tradita.

4. *Contraria de contrariis dicta ſunt probabilia.*] Valet autem quantum ad ea, quæ conueniunt contrariis, quatenus contraria ſunt. Non vero quantum ad ea, quæ communia ſunt vtrique oppoſitorum, vt bene aduertit Diuus Thomas quæſt.

3. de cauſa peccati artic. 6. ad 6. Rectè ſiquidem dicitur: ſi albedo diſgregat viſum, ergo nigredo congregat: non autem ſequitur, ſi album eſt viſibile; ergò nigrū eſt inuiſibile, hoc enim conuenit ratione coloris, vt ſic; ac prout communis eſt vtriſque. Eſt in hanc ſententiam non verum minus, quam pium argumentum S. Bernardi ſermone 4. in Feſto omnium Sanctorum: *Verè ſi miſerrimus ille è cælo deiectus eſt, quoniam affectauit celſitudinem, nonne conſequens eſt, beatos eſſe, qui ſponte in paupertatis humilitatem ſeſe deponunt?* Et infra. *Vis obtinere cælum quod perdidit ſuperbiens Angelus? humilitatem amplectere.*

5. *Contrariorum contraria ſunt cauſę.* libro. 2. de Gen. & Cor. capi. 10. t. 56.] Verum eſt eodem ſenſu quo illud: *Cauſæ contrariæ contrarios habent effectus*: eſt enim illius correlatiuum. Hinc probat Ariſtoteles loco citato, acceſſum & receſſum ſolis efficere viciſſitudinem generationum & corruptionum: videmus namque ſole accedente ad noſtrum Zenith, circa æquinoctium vernum omnia refloreſcere, plantas, arbores, animantes; recedente verò circa æquinoctium Autumnale, omnia defloreſcere; quæ quoniam ſibi inuicem contraria ſunt, vt inquit Ariſtoteles ibidem, habent cauſas contrarias, ſcilicet acceſſum ſolis, & eiuſdem receſſum.

6. *Conſeruatiuum vnius contrarij eſt deſtructiuum alterius.*] Verum eſt eadem reſtrictione, qua vtrumque præcedens, nempe in cauſis particularibus ſiue proprijs; & per ſe ac ratione ſui cauſantibus: hæ ſiquidem, quoniam vt tales ſunt, rationem cauſandi vniuerſalem non habent; vim ſuam ad effectus contrarios extendere non poſſunt, niſi modo contrario, vt vnum conſeruent, alterum deſtruant.

Fallit autem in agentibus vniuerſalibus, & mediatis ſecundum diuerſa accidentia,& ſubiectorum diſpoſitiones diuerſimodè cauſantibus, qualia ſunt Deus, influentiæ cæleſtes, & reliqua agentia communia. Secundum hæc duo effata intelligendum eſt illud celebre in Moralibus axioma: *Eiuſdem virtutis eſt, amare bonum, & odiſſe malum ei contrarium*; de quo Titulo *de virtute*. Vide, ſi placet, D. Thomam 1. 2. q. 32. a. 3. ad 2.

7. *Contraria contrariis curantur.*] Pronunciatum iſtud à communi Medicorum ſchola receptum, & longo vſu experientiaque comprobatum, traditur à Galeno in arte medica. c.89. vbi docet, manifeſtum eſſe, quod omnis cura fiat per contraria, eaque non ſimpliciter in ſpecie; ſed æqualia aut etiam intenſiora in gradu eo quod actio procedens à contrario minore, vincatur à qualitate oppoſita. Ita tamen vt non mox à principio procedendum ſit ad æqualia; ſed à leuioribus ſenſim ad validiora, iuxta illud: *In principiis non eſt vtendum medicamentis validis.* Galenus libro de Prædictione capit. 11. ad Poſt. Nimirum niſi neceſſitas in grauioribus morbis aliud poſtulet, vt rectè notat Cardanus in conſilio pro difficultate ſpirandi ad Ioannem Archiepiſcopum Scotiæ. Galeni pronunciato conformiter Ariſtoteles.

8. *Medicinæ fiunt per contraria.* Lib. 2. Ethic. c. 3.] Idem clarioribus verbis diſtinctè proponit Hippocrates libro ſecundo aphor. 22. in hunc modum: *Quicunque morbi ex repletione fiunt, eos euacuatio ſanat, & quicunque ex euacuatione; illos repletio.* eadem de cauſa libro ſeptimo aphoriſmo quinquageſimonono corporibus humida carne prẹditis docet perferendam eſſe famem, eo quod fames exſic-

cet corpora. Ratio eſt; quia contrariorum effectuum contrariæ ſunt cauſæ, vt diximus. Hinc etiam aſſerunt Medici, ægritudinem perfectè ſanari non poſſe nec cognoſci, niſi perfecta ſanitatis oppoſitæ cognitio habeatur; quia, vt ipſi affirmant; *Numerus ſpecierum ægritudinis par eſt cum numero ſpecierum ſanitatis.* Lege, ſi placet, Zimaram in Tabulis, verbo, *Eadem*: Notabile eſt vtrumque pronunciatum ab illis, qui in ſtudia litterarum, aut alia etiã cuiuſcunque generis exercitia iuſto immoderatius incumbunt: Etenim ſi continuatio pertinax ſtudiorum, & aliarum quarumlibet occupationum, ingeniis corporibuſque perniciem affert; certè moderata intermiſſio, atque ceſſatio ſalutem & incolumitatem conciliat. Lege, ſi placet, D. Thomam 1. 2. q. 87. artic. 6. ad 3.

9. *Oleum camino non oportet addere.*] Aliqui hoc dictum volunt deſumptum eſſe, ex illis verbis Pſalmi 54. verſ. 22. *Molliti ſunt ſermones eius ſuper oleum, & ipſi ſunt iacula*; ſed dubiũ videtur an coniectura vera ſit; licet aliquo modo in ſimilem ſenſum torqueri poſſit. Significat autem, non adhibenda eſſe remedia, quæ malum exacerbent potius, quam leniant. In quam ſententiam Plato vetat in libro de Legibus, ne pueri annum vſque viceſimum vinum bibant: Nam ſi vinum accedat ad feruorem ætatis, ignem igni ſuggerere videantur. Eodem ſenſu verum eſt illud.

10. *Oleo incendium, non extinguitur.*] Fouetur enim potius & alitur; & contraria contrariis media ſunt adhibenda: Oleum vero ex ſpecie ſua, & & ex propria ſuarum qualitatum actiuitate ac virtute, flammæ contrarium non eſt; ſed fomentum illius, & alimonia.

11. *Contrarietas vbi non eſt, ibi nec generatio & corruptio.*] Refertur à Simplicio in l. 2. de cœlo t. 41 & à D. Thoma 1. p. q. 75. a. 6. in Corp. ſumiturque, ex l. 1. Phyſic, c. 5. Ratio eſt; quia non fit ſubſtantialis tranſmutatio rerum naturalium (de qua pronunciatũ intelligitur) niſi per qualitates contrarias, vt docent Ariſtoteles & D. Thomas loco citato: hæ enim ſolæ inter ſe actiuæ ſunt ac paſſiuæ, proindeque l. 2. de Gen. & Corr. dicuntur principia formalia elementorum: quatenus ſcilicet illa actiua ſunt & paſſiua: talia namque ſunt per primas qualitates, vt docetur ibidem. Dixi, quatenus actiua & paſſiua ſunt, quoniam prout ſubſtantiæ ſunt formæ ſubſtantiales ſunt principia formalia elementorum. Vt docetur in 2. Phyſic. Itaque vti in omni operis perfectione actio requiritur & paſſio; ita ſimiliter neceſſaria eſt aliqua contrarietas ſic & in moralibus, nemo ordinariè magnus, ac celebris virtute ſua euadit qui non magnas ſentiat ac ſuperet aduerſitates. Etenim abſque certamine non peruenitur ad brauium, nec ante victoriam obtingit triumphus.

DISTINCTIO VI.

De Priuatione & de priuatiuè Oppoſitis.

1. PRiuatio non cognoſcitur niſi per habitum oppoſitum. Sumitur ex l. 3. de Anima t. 35.] Et refertur à Commentatore 12. Metap. t. com. 37. ab Alberto in de morte & vita Tract. 1. c. 1. Ratio pronunciati eſt: quia ſicut ſe res habet ad eſſe, ita etiam ad cognoſci: atqui eſſe Priuationis nihil eſt

aliud, quàm carentia habitûs oppoſiti: Ergo debet cognoſci in ordine ad habitum oppoſitum. Quod autem Zimara in expoſitione huius Theorematis, Priuationem quandoque notiorem eſſe docet ipſo habitu, & per illam ſæpe in huius cognitionem veniri, id non niſi impropriè, & de cognitione confuſa atque imperfecta debet intelligi. Sumitur autem hoc loco nomen habitus latè prout complectitur non qualitates modo primæ ſpeciei; ſed etiam potentias & naturales alias quaſcunque formas. Sic verbi cauſa per lucem cognoſcuntur tenebræ, cœcitas per potentiam viſiuam, &, vt ait Ioan. Franciſcus Mirandulanus.

2. *Rectum eſt ſui, & obliqui index.* l. 7. de Prænotione c. 1.] Sic etiam docent Theologi, mala culpæ ſiue peccata, quę priuationes quædam ſunt, à Deo cognoſci proximè & immediatè, intuendo ſubiectum, cum eius capacitate, & ſimul intuendo formalem bonitatem ei debitam, qua caret. Dixi proximè; quia remotè malum cognoſci poteſt, per bonitatem obiecti, ſiue finis, in quem tendere debet. Sic cœcitas proximè cognoſcitur, ex ſubiecto & forma viſus, qua ſubiectum deſtituitur; remotè ex calore & lumine, quatenus eſt obiectum potentiæ viſiuę, eſt in hanc ſententiam illud D. Dionyſij cap. 7. de Diuinis nom. Deus per ſemetipſum tenebrarum accipit viſionem, non aliunde videns tenebras, quam à lumine. Vide D. Thom. 1. p. q. 14 a. 10. in corp.

3. *Priuatio eſt per ſe non ens.* libro primo Phyſic. cap. octauo t. ſeptuageſimoquinto.] Id eſt; ex propria ratione formali, ſeu eſſentiali, prout diſtinguitur à ſuo ſubiecto, Priuatio eſt purum nihil, nullam habens entitatem realem. Eſt enim Priuatio ex ſe in recto carentia entis, id eſt formę, & per hoc con-

uenit cum pura negatione: in obliquo tamen connotat ſubiectum reale aptum ad recipiendam formam; & per hoc differt à pura negatione: Hæc enim in concreto ſumpta, non neceſſariò requirit ſubiectum aliquod reale, & aptum recipere formam negationi oppoſitam; ſed poteſt pręcidari de non ente; vt Chymæra eſt non homo: item de ſuiecto inepto, vt, lapis eſt non homo: at vero Priuatio in concreto ſumpta, non poteſt prædicari, niſi de ſubiecto reali, & apto ad formam priuationi oppoſitam, iuxta illud.

4. *Habitus & Priuatio ſunt circa idem.*] Sumitur ex libro Categoriarum c. 10. & verum eſt abſolutè eodem ſenſu, quo diſtinctione quarta diximus, contrariorum idem eſſe ſubiectum. Hinc pronunciare non licet: Chymæra eſt cœca; lapis eſt cœcus; ſed ſolum poteſt dici animal cœcum, quod actu exiſtit, & quod eſt aptum videre. Lege, ſi placet, Suarez diſp. 54. Metaph. ſect. 5.

5. *Priuationis, vt priuatio, eſt, nulla eſt differentia.* L. 1. de Partibus Animalium c. 1.] Ratio huius patet per explicationem præcedentem: Quod enim nullam in ſe habet entitatem realem, illi non poſſunt reales eſſe differentiæ. Atque hac de cauſa Priuationes ſumunt vnitatem & diſtinctionem ſpecificam per formas oppoſitas ſpecie diſtinctas, quas tollunt è ſubiecto: vti verbi cauſa Priuationes morales honeſtatis, ſeu malitiæ peccatorum differunt ſpecie per honeſtates oppoſitas virtutum ſpecie diſtinctas: iniuſtitia enim ſpecie differt ab intemperantia; quia iuſtitia ſpecie differt à Temperantia. Vide, ſi placet, D. Thom. 1. 2. q. 71. a. 6. Vaſquez, Bannez, & alios ibidem.

6. *A Priuatione ad habitum non eſt regreſſus.*] Traditur à Philoſopho, Cap. de Oppoſitis, & l. 8. Met.

c.5. intelligitur autem de regreſſu naturali formarum naturalium, & à priuatione ſequente habitum non autem antecedente, ac verum eſt abſolutè, 1. reſpectu eiuſdem numero formæ, quæ naturaliter reproduci nequit, ſecundo etiam verum eſt, reſpectu eiuſdem formæ in ſpecie, ita tamen, vt intelligatur duntaxat de Priuatione, quæ priuat potentiâ vel propinqua operandi, vt cœcitas, vel remota, vt mors: non autem de ea, quæ priuat tantum actuali operatione, vt ſomnus: vel formâ extrinſeca, vt tenebræ, quibus aër priuatur lumine. Ita ferè præſens effatum explicat D. Thomas, de Malo q.2. ar. 12. ad 13. Quia tamen hęc diſtinctio non omni prorſus difficultate caret, optima & expeditiſſima videtur ſententia Louanienſium, quam tenent etiam Conimbricenſes, in cap. de Oppoſitis quæſt. vnicâ, art. quinto videlicet à Priuatione ad habitum eundem numero viribus naturæ nunquam fieri regreſſum: ad eundem verò ſpecie tũ etiam non fieri, quando poſita Priuatione, tolluntur omnes cauſæ ſufficientes ad productionem habitûs. Quando autem eiuſmodi cauſæ non tolluntur, dari regreſſum ad eundem ſpecie habitum nihil prohibet. Alij alias diſtinctiones coaceruant, ſed quoad modum loquendi potius, quam re differunt.

7. *Omnia contraria ſunt etiam priuantia.*] Intellige ſecundum naturalem, eodem modo, quo diſtinctione quarta explicatum eſt, contraria non poſſe eſſe ſimul in eodem ſubiecto, & ſeſe inuicem ab illo excludere: ita vt vbicumque eſt alterum contrariorum, ibi alterius ſit priuatio, ſumitur ex lib. 10. Metap. t. 16. vbi Philoſophus inquit: *Omnis contrarietas habet priuationem alterius contrarij.* Dicuntur etiam omnia contraria ad priuantia reduci; quia ſemper alterum contrariorum, nimirum quod

eſt perfectius, habet rationem habitus; alterum imperfectius, eſt inſtar priuationis, vt docet D. Thomas in l. 1. Meteor. lect. 6. Alex. de Ales in l. 4. Metap. t. 28. & alij paſſim.

8. *Habitus & priuatio ſunt prima contrarietas*. l. 10. Metaph. c. 7.] Verum eſt eodem ſenſu, quo axioma præcedens; nimirum omnia contraria eſſe aliquo modo priuatiue oppoſita, & hanc eſſe quaſi radicem mutuæ eorum oppoſitionis. Duobus autem modis poteſt intelligi, in contrarietate includi priuatiuam oppoſitionem; ſcilicet, vel quia vnum contrarium infert priuationem alterius, vel quia vnum eſt imperfectum & deficiens, reſpectu alterius: Et ideo ad illud per modum Priuationis comparatur. Vtroque modo verum eſt pronunciatum. Ita ferè Suarez ad locum citatum.

6. *In quolibet genere eſt vna contrarietas prima*. l. 1. Phyſic. t. 50. & 56.] Intelligitur iuxta explicationem præcedentis, & verum eſt tum de generali oppoſitione differentiarum, quæ diuidunt genus ſummum cuiuſuis Prædicamenti; ita vt vna ad alteram ſe habeat, quoad præſtantiam, velut habitus ad priuationem, tum verò præcipuè de oppoſitione contradictoria primâ in ſingulis Prædicamentis: v. c. in Categoria ſubſtantiæ eſt hæc prima & ſumma oppoſitio contradictoria: ſubſtantia, non ſubſtantia, alias ſub ſe continens; vt corpus, non corpus; animal, non animal; homo non homo; & ita ſimiliter in aliis Categoriis; tum, quia alias ſub ſe continent, vt conſtat ex dictis; tum quia ceteræ ad illam reducuntur, vt inquit Ariſtoteles textu citato.

DISTINCTIO VII.

De oppoſitis contradictoriè.

1. CONtradicentium nullum eſt medium. Sumitur ex l. 5. Phyſic. t. 26. & ex l. 4. Metap. c. 5. t. 5.] Vbi inquit Philoſophus: *Contradictiones nihil habere medium; ſed neceſſarium eſſe, verum vel falſum dicere de quolibet*, Similia habet l. 1. Poſter. c. 2. t. 5. & alibi. Indicatur hoc pronunciato diſcrimen inter contradictoria & alia oppoſitorum genera, quod hæc medium aliquod habeant, id eſt, quod dari poſſit aliquod ſubiectum, cui neutrum extremorum conueniat: illa verò omni prorſus medio vacent. Sic v.c. quidquid eſt, vel eſt homo, vel non homo non autem quidquid eſt, vel eſt Dominus vel ſeruus; nec item virtute præditum aut vitio; nec rurſus videns aut cœcum. Nec ſolum in reliquis oppoſitorum generibus datur medium, per negationem extremorum; ſed etiam per participationem: Nam, vt inquit D. Thomas, *Oppoſitorum alia conueniunt in medio eiuſdem generis cum ipſis; vel in materia, vel in ſubiecto, vel in his omnibus*. Conſule, ſi placet, illum Opuſculo 37.

2. *Contradictio eſt pugna affirmationis & negationis.*] Refertur ab Ammonio in l. de Interp. q. 51. ſumiturque ex cap. 4. l. 1. de Interp. Vbi Ariſtoteles inquit, contradictionem eſſe affirmationem & negationem oppoſitam, qua verum à falſo ſemper diuiditur. Porro ad huiuſmodi affirmationis & negationis oppoſitionem 4. conditiones requirit Ariſtoteles l. 1. Elench, c. 5. nempe vt ſint, *ſecundum idem*

ſimiliter, eodem tempore; ad quam reuocatur conditio, *eodem loco*; de quibus vide Fonſec. l. 8. Dial. c. 12.

3. *Oppoſitio contradictoria eſt maxima.* l. 10. Metap. cap. 3. t. 15.] Ratio eſt; quia neque in genere, neque in ſubiecto contradictoriè oppoſita cõueniunt; cum diſtent toto genere Entis, vt conſtat ex dictis, & ipſorum definitione. Illa enim dicuntur contradictoria; *inter quæ comparatione alterius nullum datur medium, & quorum alterum de quouis ſiue Ente, ſiue non Ente affirmari poteſt*; vt homo, non homo, planta non planta, chymæra non chymæra: Nam quidquid præterea aliud, modo aliquo eſſe aut fingi poteſt, eſt homo, aut nõ homo; planta aut non planta, chymæra, aut non chymæra: & ita in ceteris; id quod in alijs oppoſitorum generibus nequaquam accidit.

4. *Contrarietas eſt maxima diſtantia.* Sumitur ex li. 10. Metaph. t. 13. & 14.] Vbi docet Philoſophus, contrarium magis diſtare à contrario: quam à ſimplici negatione, vel à priuatione: quemadmodum nigrum verbi cauſa plus diſtat ab albo, quam ſimpliciter non album vt docet D. Thomas 2. 2. q. 79. art. 4. in Corp. Omne enim nigrum eſt non album, ſed non conuertitur. Ac licet minus conueniant albedo & negatio albedinis, quam albedo & nigredo; quia ſcilicet hæc conueniunt in entitate poſitiua, & aliis prædicatis ſub eodem genere: illa verò non item: tamen illa magis diſtant in latitudine tranſeunda, vt progrediamur ab vno ad aliud. Nam vt nigrum fiat album, oportet & nigredinem deponere, & albedinem aſſumere. Eſt ergo hoc diſcrimen inter Oppoſita contradictoria & contraria, quod in illis ſit minima conuenientia, iuxta axioma præcedens: in his verò maxima diſtantia, iuxta effatum propoſitum. Atque hoc dixit S. Th. contrarietatis principiũ eſt oppoſitio Priuationis & Habitus,

in l. 1. Phyſic. lect. 11. t. 50. Intelligitur autem hæc diſtantia, vel ſecundum poſitiuum exceſſum, qualis eſt inter duo extremè contraria; vel etiam ſecundum negationem; quia ſcilicet alia non datur maior in eodem genere licet extra tale genus maior inueniatur: Nam virtus v.c. magis diſtat à lapide, quam à vitio: cum hoc enim conuenit in genere habitus, & qualitatis: Cum illo toto diſſidet prædicamento.

5. *Contradictio eſt cauſa, vt cætera ſint oppoſita.* Traditur à Durando in l. 1. ſentent. diſt. 5. q. 1.] Ratio aſſignatur ibidèm; quia non poteſt vnum oppoſitum excludere aliud, niſi habeat negationem illius, ſeu non ſit aliud: Niſi enim vnum oppoſitum ſupponat vnum non eſſe aliud, v.c. virtutem non eſſe vitium, non poteſt illi opponi; alioqui ſibi ipſi repugnaret. Hinc etiam.

6. *Ex quauis oppoſitione poteſt inferri contradictio.* Traditur à D. Thoma l. 4. contra Gentes cap. 14. & à Ferrarienſi ibidem.] Veritas illius patet inductione: ſiue enim aliqua duo ſint priuatiuè ſiue contrariè, ſiue denique relatiuè oppoſita, rectè inferes, vnum non eſſe aliud.

7. *De quolibet vera eſt affirmatio vel negatio.* Sumitur ex lib. 4. Metaph. t. 27. & 28.] Vbi Philoſophus docet, neceſſarium eſſe, vt de vnoquoque vel affirmetur verè aliquid, vel negetur. Ratio eſt; quia, *Quidlibet eſt vel non eſt*, vt docetur eodem textu; Neque inter huiuſmodi affirmationem & negationem vllum datur medium, vt ex definitione contradictoriorum conſtat, & fuſius explicatum eſt ſupra, Titulo *de eſſe Entis.* Gratis autem contra hoc axioma quidam obiiciunt, quod Ariſtoteles docuerit, in Propoſitionibus ſingularibus de futuro contingenti, neutram eſſe determinatè veram aut fal-

ſam. Nam quidquid ſit de ſenſu Ariſtot., certū eſt, in omnibus propoſitionibus contradictoriis, alterā eſſe determinatè veram, alterā determinatè falsā, vt manifeſtò demonſtrat Suarez, in Opuſculo, de abſoluta ſcientia futurorum contingētium c. 2. n. 6. & alibi. Vaſq. in 1. p. T. 1. d. 67. c. 3. Conimbric. ac communiter omnes Theologi & Philoſophi hoc tempore.

8. *Impoßibile eſt, duo contradictoria eſſe ſimul vera.* Sumitur ex eodem t. 24.] Et fundatur in iſto celeberrimo axiomate: *Impoßibile eſt, idem ſimul eſſe, & non eſſe*; quod Ariſtoteles l. 4. Metap. c. 3. t. 8. docet eſſe primum ac ferè vnicum principium, ad quod reſolui debeant, ſaltem virtualiter, omnium ſcientiarum demonſtrationes. Vt pluribus explicatum eſt ſupra, Titulo 2.

9. *Impoßibile eſt, duo contradictoria eſſe ſimul falſa.*] Sumitur ex textu citato, & fundatur in iſto generali axiomate: *Neceſſe eſt quodlibet eſſe vel non eſſe.* l. 4. Metap. c. 7. t. 27. & 28. cuius explicationem tradidimus ſupra Titulo iam citato. Lege, ſi placet, Fonſecam, l. 3. Dial. cap. 6.

10. *Contradictio in adiecto ſeipſam interimit.*] Sumitur ex textu iam ſępius citato. Contradictio in adiecto dicitur, qua idem de eadem re eodem modo aſſeritur & negatur, talis ſeipſam interimere cenſetur; quia quantum per affirmationem ponitur, tantundē per oppoſitam negationem tollitur, & contra: cum ne quidem per abſolutam Dei potentiam, idem poſſit ſimul eſſe, & non eſſe; ita vt lumine naturali per ſe, & quoad nos notum ſit, illa, quæ ſibi contradicūt, ſimul ſubſiſtere non poſſe; alioqui neganda foret omnis oppoſitio: cum contradictio primas teneat inter omnia genera oppoſitionum, vt conſtat ex di-

TITVLVS LXVI.

De Nomenclatione rerum.

DISTINCTIO PRIMA.

De vocabulis & eorum vſu.

1. NOuis inuentis rebus noua licet adinuenire vocabula.] Eſt hoc dictum Ciceronis libr. 1. Academicarum qq. cuius auctoritas in dictionum vſurpatione maximi facienda eſt. Ratio effati eſt, quia vocabula rebus, non res vocabulis accommodari debent. Tunc autem maximè dictionum nouatio omni reprehenſione & periculo caret, cum & in reipſa, & in vſu ſapientum fundamentum habet: Qua ratione ad ſignificandam in Chriſto humanæ naturæ aſſumptionem antiquiſſimi & linguæ latinæ peritiſſimi Patres vtuntur voce, *Incarnationis*, vt Leo Magnus ſerm. de Natiuitate, Lactantius l. 4. diuinarum inſtitutionum c. 11. Cyprianus, Hieronymus, & alij: Eius Synonyma præcipua ſunt primò σάρκωσις, apud D. Cyrillum; *Mixtura admirabilis*, apud Magnum Auguſtinum; *Corporatio*, ſiue *Incorporatio*, apud S. Hilarium; & frequentiſſimè apud Patres Græcos, *Oeconomia verbi*. Eadem de cauſa bene & eleganter à Concilio Nyceno excogitatū & vſurpatum eſt, ὁμοούσιος; à Concilio Lateranenſi, *Tranſſubſtantiatio*; à Nycæno item *Trinitas*, & ab Epheſino, θεοτόκος, ſiue *Deipara*. Ex hoc pronunciato deducit Theologus cōtra Hæreticos, & hypercriticos literiones, alioſq; qui Eraſmum & Vallam nimiū ſequuntur, non debere anxiè ex Cicerone ea nomina

peti in Theologia, quorum ſignificatio ob myſteriorum nouitatem, totam antiquitatem Romanam latuit; parumque referre, ſi eiuſmodi voces neq; Turnebus in ſua aduerſaria, neque Nizolius in ſuum theſaurum retulerit. Vide, ſi placet, Alphonſum Salmeronem Tomo 2. & Tract. 27. Suar. T. 1. in 3. p. in Præfatione Commentariorũ, & l. 4. de Trin. c. 1. n. 5.

2. *Philoſophis liberum eſt, quibus voluerint vti verbis, Theologis ad certam regulam loqui fas eſt.* Traditur hæc ſententia à M. Aurelio Auguſtino libr. 10. de ciuit. cap. 23.] Qua ſignificat, in vocabulorum vſurpatione longè eſſe liberiores Philoſophos, quam Theologos; quod cum in vniuerſa Theologia locum obtineat; tum verò præcipuè in materia de ſanctiſſimæ Trinitatis myſterio: Nulla ſiquidem Theologiæ pars eſt, in qua æquè periculosè per temerariam & incautam verborum vſurpationem erretur, atque in illa; vt rectè docet idem S. Doctor in principio librorum de Trinitate; ideoque in ea maximè verum eſt, celebre illud D. Hieronymi pronunciatum.

3. *Ex verbis inordinatè prolatis incurritur hæreſis.* Refertur à Suar. in Prœmio librorum de SS. Trinitate.] Atque hac de cauſa tam de ſanctis Patribus, quam Scholaſticis Theologis, non magis in explicãdis altiſſimis Fidei Chriſtianę myſteriis, quam in docendis loquendi modis laboratum eſt; quod ſub initium floreſcentis Eccleſiæ præcipuè neceſſariũ erat: tum quia nec myſteria Theologica, nec ſignificationes vocũ ſatis declaratæ erant: tũ etiam, quia Hæretici ſub verbis ambiguis hæreſes ſuas introducere nitebantur. Lege, ſi placet, Suarez loco citato.

4. *Verba Scripturæ propriè intelligenda ſunt, vbi litteræ circunſtãtia non cogit ad Metaphoram.*] Eſt generalis Regula vſurpandæ & explicandæ S. Scripturæ, à

Diuo Auguſtino enunciata; refert illam & vſurpat Suarez l. 4. de prædeſtinatione cap. 2. n. 3. & probat ex ea, Deum habere in ſe proprium & formalem actum voluntatis, quo vult & cupit omnium hominum ſalutem, argumento ſumpto, ex 1. ad Timoth. 2. vbi docet Apoſtolus, *Deum velle omnes homines ſaluos fieri & ad agnitionem veritatis venire*: atqui ad metaphoricam locutionem nulla hîc compellit neceſſitas; Ergo Deus propriè cupit omnium mortalium ſalutem: Indicatur itaque hoc pronunciato, retinendam eſſe proprietatem & ſimplicitatem verborum diuinorum, quotieſcunque materia vel circunſtantia litteræ non cogit ad metaphoram; & ratio eſt; quia alioqui nihil certi ex ſcripturæ verbis haberi poſſet. Valet hoc dictum in eos, qui verba S. Paginæ in alienum ſenſum detorquent, & manifeſtam vim textui inferunt.

5. *Verbum ambiguum diuinæ non conuenit Maieſtati.*] Eſt hoc dictum S. Hieronymi in cap. 2. Ezechielis, quod intelligẽdum eſt de ea verborum ambiguitate, qua ipſe, qui loquitur, ambigere ſeſe vel dubium eſſe ſignificat. Vnde cum in Prophetiis, ſeu prædictionibus rerum futurarum additur particula, *forte*, vel alia ſimilis, Deus ibi noſtro loquitur affectu, vt liberum homini ſeruetur arbitrium. Ita Hieron. explicat loco citato: Quo modo etiam in ſcriptura Deus ſubinde quædam maioris momenti iuramento confirmat, non quod ea certiora ſint, & firmiori à nobis fide tenenda: æquè enim Deo repugnat minimum ac maximum mendacium; ſed vt certitudo diuini promiſſi manifeſtetur nobis humano modo, vt docet Apoſtolus Heb. 6. v. 11.

6. *Metaphoræ non ſunt vitandæ in doctrinâ demonſtratiua.*] Sumitur ex l. 2. Poſteriorum t. 22. vbi docet Philoſophus & præcipit, non eſſe definiendum

per

per metaphoras, & à Philoſophicis diſputationibus verborum tranſlationem eſſe eliminandam. Idem iubet l. 2. Top. c. 2. vbi reprehendit Platonem, qui hominem definiebat eſſe plantam inuerſam. Rationem aſſignat Themiſtius in Paraphraſi l. 1. de Anima c. 20. *Non enim eſt æquum*, inquit, *in altiſsimis Philoſophiæ quæſtionibus, aliud ſentire, aliud dicere. Cum enim ſemper res digna homine eſt, ne à mente verba diſſentiant; tùm id maximè in rebus obſcuris & creperis obſeruandùm; quo ea quæ ſuopte ingenio remota & condita videantùr, verbis illuſtribus & quam maximè poteſt declarantibus vendicantur à tenebris.* Idem ſignificat Ariſtoteles l. 2. Meteor. cap. 1. vbi impugnat opinionem Democriti de mari, dicitque illam non eſſe alienam à Fabulis Æſopi, & magis ipſum reprehendit; quia Æſopo licebat, Poëtarum more, fictionibus vti, iuxta illud Horatij in Arte.

---------- Pictoribus atque Poetis.
Quidlibet audendi ſemper fuit æqua poteſtas.

At verò Philoſophis, vtpote veritatis cultoribus, non eſſe licitum id factitare; cum ſimplicem eſſe conueniat veritatis orationem, vt explicatum eſt alibi. Et generatim.

7. *Non eſt vtendum verbis ambiguis, cum propria ſuppetunt & diſtincta.*] Sumitur ex lib. 2. Topic. c. 2. & aliis textibus proximè citatis. Licet nihilominus etiam Philoſopho, metaphoricis vti vocabulis, cum deſunt propria; vt docet Ariſtoteles l. 3. Rhetoric. c. 2. & Themiſtius l. 1. de memoria & reminiſcentia c. 11. & alij; idque in doctrina etiam demonſtratiua: tunc enim ars imitatur naturam in hoc; quæ ſemper ex poſſibilibus facit id, quod eſt melius, & ideo verbum vel nomen ex proprio loco, transfert in eum, in quo proprium deeſt ob ſimilitudinem, quam habet cum vtroque ſignificato. Idem

licitum eſt, quotieſcunque ſubiecta diſſertationi materia commodius per comparationem ad alterum intelligitur, vt ſcribit Commentator lib. 1. de Phyſic. com. 81., vbi Ariſtoteles dicit, materiam appetere formam, ſicut turpe pulchrum, & fœmina marem, & l 3. de anima t. com. 14. vbi intellectus comparatur cum tabula nudâ. Et ratio eſt; quia per ſimilitudinem res ſæpe ſignificantius proponitur, eaque non mediocriter auditorem delectat vt docet Ariſtoteles lib. 6. Top. c. 2. & li. 3. Rhetor. c. 4. Conſule, ſi placet, Maximilianum Sandæum Theologiæ variæ l. 2. comment. 10. exercit 3. num. 3. & 4. vbi doctè oſtendit, quo modo veteres Philoſophi, ac Oratores, nec indecorè, nec ſine fructu, Fabulas ſeriis miſcuerint.

8. *Iacet ſenſus in oratione, in qua verba laudantur.*] Monet hoc dicto Quintilianus l. 8. affectatam verborum elegantiam, plerumque omnem fructum orationis intercipere, & ipſa ſibi verba comptula officere, dum auditorum animos, à rebus ipſis, quæ ſententiis inuolutæ ſunt, auertunt: auditor enim qui paulò emunctioris naris ſit, facilè intelligit, huiuſmodi verborum ſtructores ſuam inde voluptatem, populique applauſum potius, quam propiium dictionis finem ſpectare. Quod ſi in declamatione oratoria verum eſt, multo magis locum habeat neceſſe eſt in concionatoribus Euangelicis.

9. *In vſu loquendi ſequenda eſt vulgi conſuetudo.*

10. *In ſententia de rebus ferendâ iudicium Sapientum.* 2. Topicor. 2. loc. 5. pronunciatum hoc vtrùmque breui illo exprimitur diuerbio: *Loquendum vt multi, ſentiendum vt pauci.* Vt, v. c. ea quæ bonam valetudinem efficiunt, ſalubria vocanda ſunt, vt vulgo appellantur: an vero propoſita ies ſit efficiens bonæ valetudinis, necne; id non ex vulgi ſen-

tentiâ; ſed ex Medicorum iudicio æſtimandum eſt.

10. *Qui nucleũ eſſe vult, frangat nucem.*] Monet ſententia, non eſſe contemnendam verborum cognitionem ſapientiæ cultori; licet nimis anxium eſſe non expediat de nominibus, vt inquit Quintilianus l. 5. cap. 10. quia nimirum verba ad rerum cognitionem viam ſtruunt, & interior ſententiarum vis non percipitur, niſi fracto verborum cortice exteriora pateſcant. Ideo Pollucis ſententia eſt partem eſſe ſapientiæ, quid quo nomine cenſeatur nouiſſe, & Ariſtoteles, *ſcire quid nominis*, eſſe principium doctrinæ ſcribit, ac Iuriſconſulti, Medicique accuratè de verborum ſignificationibus agunt. Denique qui in dicendo exercitatus eſt, facile animi ſenſa pandit ac docet, quod proprium ſapientiæ munus eſt vt conſtat ex dictis diſtinct. de ſapientia.

DISTINCTIO VI.

De Æquiuocis & Analogis.

1. O*Mne æquiuocum prius diſtinguendum, poſteà definiendum eſt.*] Pronunciatum iſtud quod in omnibus ſapiẽtiæ gymnaſiis crebro inculcari ſolet refert Ammonius in Porphyrium c. 4. Rationem illius aſſignat Ariſtoteles l. 1. Topic. c. 14. vb inquit. *æquiuoci diſtinctionem vtilem eſſe: quia hinc diluciditas oritur, manifeſto facto, quotupliciter dicitur, & ad fieri ſecundum rem eandem, & non ad nomen ſyllogiſmum: & vt non falſa ratione decipiamur.* Cum enim Æquiuoca dicantur ea, *quorum nomen commune eſt ratio vero ſubſtantiæ nomini accommodata diuerſa* vt

docetur in antepraedicamentis c. 1. fieri commodè non poteſt, vt rectè intelligantur aut definitione propria explicentur, niſi præuia diſtinctione: Namquidquid definitur, debet habere vnã eſſentiam; ſed ęquiuoca diuerſas habent eſſentias ſub vno nomine. Vt v.c. gallus homo, & gallus auis habẽt diuerſas eſſentias ſub vno nomine, gallus; & ſecundum has definiri non poſſunt vnica definitione; ſed duabus diuerſis: v.c. gallus homo eſt animal rationale oriundum ex Gallia: gallus auis eſt animal irrationale criſtatum. Eadem de cauſa analoga, vt ſic, vnâ definitione propria non explicantur: quia non concipiuntur vnico conceptu diſtincto, cui vnica natura reſpondeat; ſed confuſo tantum, cui plures reſpondent naturæ Vide, ſi placet, Alexandrum Aphrod. in lib. 4. Metaph. com. 2. Poſſunt nihilominus omnia æquiuoca & analoga generatim definiri: quatenus in hoc conueniunt, quod ſint æquiuoca, vel analoga: quo modo analoga rectè definiuntur ea, *quæ habent idem nomen: rationem vero per nomen ſignificatam partim eandem, partim diuerſam.*

2. *Interroganti æquiuocè reſpondendum eſt cum diſtinctione.* Sumitur ex l. 7. Metaphyſ. c. 12. t. 36.] Ratio huius eadem eſt, quæ præcedentis: quia nimirum, vti ęquiuoca non habent vnam definitionem, ſecundum proprias ſuas naturas, quæ ſunt diuerſæ: ita neque quæſtioni æquiuocæ ſatisfit per vnicam ſimplicem reſponſionem: ſed diſtinctione opus eſt; quę iuuat, vt ad ſtatum quæſtionis ſine ambiguitate verborum aut paralogiſmis reſpondeamus.

3. *In genere latent æquiuocationes.* Sumitur ex libr. 2. Poſter. t. 82. & ex lib. 7. Phyſic. t 31.] Quandoquidem genus poteſt ſupponere, vel pro hac, vel pro illa ſpecie, ideo Ariſtoteles dixit, ſub genere

latêre æquiuocationes: non quod in illo ſit aliqua vera æquiuocatio: ſed quod non ſignificet determinatè vnam ſpeciem potius, quam aliam, v. c. animal ſecundum ſe, nec pro homine determinatè, nec pro bruto accipitur: ac proinde latet æquiuocatio, ideſt, ambiguitas quædam, pro qua ſpecie genus ſupponat. Addit rectè Caietanus, explicans hunc locum, per æquiuocationes intelligi analogiam inæqualitatis: quaſi dicat Ariſtoteles: genus in ſuis ſpeciebus non eſt æquè perfectum: quia vna ſpecies habet perfectiorem differentiam, quam alia. Sunt autem analoga inæqualitatis nihil aliud, quam diuerſæ ſpecies vnius generis vniuoci, quarum vna perfectior eſt quam ſit altera: vt homo & equus reſpectu animalis.

4. *Analogum abſolutè prolatum ſtat pro famoſiore.*] Commune iſtud Philoſophorum axioma locum habet in iis analogis, quę per diuerſas impoſitiones ſignificant plura: vnum propriè & intrinſecè: aliud metaphoricè vel per denominationem extrinſecam. Sic v. c. τὸ. Sanum prolatum ſimpliciter & ſine adiectione, ſignificat animal ſanum: quia ſanitas animalis eſt famoſius, id eſt, principalius ſignificatum huius nominis, ſanum; Non verò locum obtinet in his, quæ immediatè ſignificant vnam rationem formalem intrinſecè inuentam in multis: vt patet in analogis inæqualitatis, de quibus numero proximè ſuperiore actum eſt: & ſecundum plurimos, in analogis attributionis intrinſecæ, vt in analogia Entis ad Deum & creaturas: quia cum talis ratio ſit immediatum ſignificatum talis vocis, & propriè ac intrinſecè reperiatur in omnibus analogatis, de omnibus poterit ſimpliciter prædicari.

DISTINCTIO III.

De Abſtractis & concretis.

1. A*Bſtrahentium non eſt mendacium.* Sumitur ex lib. 1. Metaph. t. 8. & lib. 2. Phyſic. t. 18.] Pro explicatione notandum eſt, abſtractionem in genere eſſe duplicem, realem & rationis. Abſtractio realis eſt, cum vnum ab alio reipſa ſeparatur, vt anima à corpore, ramus ab arbore, pellis ab oue: Abſtractio rationis eſt, cum aliquid per intellectum ſeu rationem ſeparatur ab alio, cui nihilominus reipſa poteſt manere coniunctum; hæc rurſus eſt duplex; Negatiua, cum negatur vnum de alio; vt ſi dicam: paries non eſt albus: & Præciſiua, cum ex duabus rebus, vel pluribus coniunctis intellectus vnam cognoſcit, vel conſiderat, non conſiderando aliam: vt ſi conſiderem verbi cauſa albedinem parietis, non conſiderando ipſum parietem, dicor abſtrahere ſeu præſcindere per intellectum albedinem à pariete, non præciſione reali: quia albedo reipſa manet in pariete: ſed rationis. Sic in homine eſſe animal, & eſſe rationale, ſunt coniuncta: ſi ergo conſiderem ſolum rationale, nihil cogitando de animali, dicar præſcindere rationale ab animali abſtractione præciſiua intelligitur, & verum eſt pronunciatum, qui enim ſic abſtrahit, non affirmat aut iudicat, eſſe rem illam reuera & à parte rei ſeparatam aut ſeparabilem: quare nullum mendacium aſtruit: ſicuti contingere poteſt in abſtractione negatiua, vt ſi dicas, paries non eſt albus, coruus non eſt niger, homo non eſt riſibilis, &c.

2. *Abſtractio ſpeciei eſt facilior quam generis.*] In-

telligitur de eadem abſtractione præciſiua, & ratio eſt, quia ſpeciei abſtractio fit tantum à conditionibus indiuiduantibus; generis inſuper à ſpecie: illa igitur & prior, & facilior eſt, quam iſta, vt conſtat ex iis, quæ tradit Porphyrius, capite de Genere.

3. *Vbicunque ſunt plura concreta, ibi & plura abſtracta.*] Vt ſi duo ſint homines, erunt etiam duæ humanitates, ſi tria animalia, tres erunt animalitates, ſicuti ſi plura ſint tota, plures erunt vniuſcuiuſque totius partes. Verum eſt pronunciatum de concretis à forma intrinſeca: non autem à forma extrinſeca: Nam etſi duo ſpecie agentia ſint, v. c. ſol & ignis in calefacienda ſimul eadem materia: eſt tamen vna actio, id eſt calefactio, & vnus terminus, id eſt, calor: ſic etiam generalis concurſus Dei cum cauſa ſecunda non diſtinguitur realiter ab actione cauſæ ſecundæ. Eadem enim numero actio procedit immediatè & ſimul à duabus cauſis eſſentialiter ſubordinatis.

4. *Concreta eiuſdem ſpeciei non multiplicantur, niſi multiplicentur ſubiecta.*] Senſus eſt, non eſſe ſatis, multiplicari formas denominantes ad multiplicationem rei, quæ denominatur concreta: ſed etiam debere multiplicari formarum ſubiecta, ſiue illa propriè talia ſint, vt ſubſtantia naturalis reſpectu ſuorum accidentium in creaturis: ſiue impropriè & metaphoricè tantum, vt ſuppoſita in diuinis reſpectu attributorum. Hinc ſi duo calores ponantur à Deo in eodem ligno, non erunt duo calida: ſed vnum calidum per duos calores, item etſi in vno homine ſint plures paternitates, non ideo dicentur plures patres: Nam τὸ Pater eſt concretum, quod duo includit, formam & ſubiectum veluti duas partes componentes, quare non ſufficit multiplicari formam ad multiplicationem totius concreti.

5. *Subſtantiua non multiplicantur niſi multiplicato ſignificato formali,*] Eſt hoc celebre effatum theologicum in materia de ſancta Trinitate, & de Incarnatione vſurpari ſolitum, de quo videri poteſt D. Thomas 1 p. quæſt. 36. art. 4. Caietanus & alij interpretes ibidem. Suarez Tomo 1. in 3. p. diſp. 13. ſec. 2. & alibi. Senſus eſt, ad multiplicationem termini ſubſtantiui non ſufficere, vt multiplicentur ſubiecta vel ſuppoſita; ſed inſuper requiri multiplicationem formæ, quæ per eiuſmodi terminum ſignificatur. Sic in diuinis Pater & Filius ſunt vnum principium actiuum ſpirandi, reſpectu Spiritus ſancti: quia forma per nomen talis principij ſignificata, eſt virtus ſpiratiua Spiritus Sancti, quæ non eſt duplex: ſed vnica omninò in Patre & Filio, item Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus ſunt vnum principium creandi, ſeu producendi creaturas, quia hîc etiam nomen principij eſt ſubſtantiuum, ſignificans de formali virtutem operandi ad extra, quæ eſt vnica tantum in Deo.

DISTINCTIO IV.

De denominatione intrinſeca & extrinſeca.

1. DEnominatio *ſumitur à potiori.*] Ea nimirum, qua res quæpiam denominatur ſimpliciter & abſolutè ſumitur ex libro ſecundo de Anima t. quadrageſimonono. Vbi Philoſophus ait: *Vnumquodq; denominari ab eo, quod potiſſimũ eſt in ipſo.* Patet hoc in prędicamento qualitatis: vt enim qualitas ſimpliciter denominet ſubiectum aliquod quale, ex cõmuni ſentẽtia requiritur 1. ne qualitas ſit valde remiſſa; quamobrem vnus aut alter gradus caloris

in aqua exiſtens, cum 6. aut 7. gradibus frigoris, non denominat aquam calidam: quia denominatio ſumi debet à maiori. 2. vt ſit in toto ſubiecto, aut potiore illius parte: hinc Æthiops denominatur albus ſimpliciter ab albedine dentium: niſi tamen illud accidens certam partem ſubiecti ſibi vindicet: quo pacto aliquis dicitur criſpus à criſpitate capillorum, quia hi ſoli ſunt adęquatum ſubiectum criſpitudinis. 3. ne citò tranſeat, niſi naturâ ſua poſtulet citò perire, vt ſonus, qui etſi breui tranſeat, denominat tamen ſubiectum ſonans. Lege, ſi placet, Suar. diſp. 45. Metap. ſec. 4. n. 9. Porro in moralibus non ſemper ea potior pars cēſetur, quæ numero ſuperat: ſed etiam, quæ dignitate, ſapientia, labore, efficacia.

2. *Omnis denominatio intrinſeca ſupponit rem denominantem intrinſecam.*] Vt ſi paries intrinſecè denominetur albus, debet habere ſibi inhærentem albedinem. Ratio pronunciati eſt; quia alioqui non erit vera talis denominatio: Nam Intrinſeca denominatio illa dicitur, qua ſubiectum denominatur ab aliqua forma ſeu re, quæ verè exiſtit in illo ſubiecto. Sic ignis denominatur intrinſecè calidus à calore, qui verè eſt in igne; intellectus dicitur intrinſecè intelligens, à forma ſibi intrinſeca, ideſt intellectione, voluntas amans, & volens, ab amore, volitione, &c.

3. *Omnis denominatio extrinſeca ſupponit rem denominantem extrinſecam.*] Patet ex ipſa terminorum Etymologia; quia extrinſeca denominatio eſt, quando ſubiectum denominatur ab aliqua re, quæ non inhæret ſiue exiſtit in illo ſubiecto ſed in aliquo alio. Sic paries denominatur extrinſecè cognitus, viſus, amatus, à mea cognitione, viſione, amore, quæ non ſunt in pariete, ſed me. Item colūna hoc modo denominatur mihi dextra, à mea ſcilicet dextera, quæ non

eſt in ipſa columna; ſed in me. Vide Durandum in 1.diſt.19.q.5.& 6.

4. *Argumentum non valet ab ineſſe ad denominari niſi eo modo denominet, quo ineſt.*] Vt tametſi in lapide verbi cauſa per extraordinariam Dei virtutem poneretur viſio, non ideo poſſet denominari lapis videns: nam τὸ Videns, plus dicit, quam affectum eſſe viſione; quia videre eſt actionem vitalem elicere, quod non poteſt lapis. Licet nihilominus arguere ab ineſſe ad denominari, quando eo modo fit denominatio, quo res ineſt. Vnde etiam ſi in data hypotheſi non rectè diceretur lapis videns; dici tamen poſſet habens viſionem. Similis eſt ratio in aliis.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

FINIS.

MAG 2009586

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google